

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Слободан Б. Новокмет

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМА КОЈЕ
ОЗНАЧАВАЈУ ЖИВОТИЊЕ У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

докторска дисертација

Београд, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Slobodan B. Novokmet

SEMANTIC ANALYSIS OF LEXEMES
DENOTING ANIMALS IN CONTEMPORARY
SERBIAN LANGUAGE

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Слободан Б. Новокмет

СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛЕКСЕМ,
ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЖИВОТНЫХ
В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

докторская диссертация

Белград, 2016

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ:

Ментор:

Проф др Рајна Драгићевић, редовни професор Филолошког
факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Др Драгана Вељковић Станковић, ванредни професор Филолошког
факултета Универзитета у Београду

Др Вељко Брборић, ванредни професор Филолошког
факултета Универзитета у Београду

Др Стана Ристић, научни саветник Института за српски
језик САНУ

датум одбране

Захвалност за израду ове докторске дисертације посебно дугујем ментору и члановима комисије, Институту за српски језик за омогућене услове рада, као и породици, пријатељима и колегама за подршку и разумевање.

Слободан Новокмет

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМА КОЈЕ ОЗНАЧАВАЈУ ЖИВОТИЊЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

РЕЗИМЕ

Предмет овог докторског истраживања је семантичка анализа лексике са значењем назива животиња у савременом српском језику, њена класификација, а с тим у вези и предлог њене лексикографске обраде.

У истраживању су коришћене конструктивна, стилистичка, аналитичка, корпусна, методе теоријске, компоненцијалне и концептуалне анализе, анализе речничких дефиниција и контекстуалне анализе. У контексту ужих проучавања у науци о језику, место овог истраживања је у оквирима лексикологије и лексикографије.

Материјал за истраживање чини око 700 лексичких јединица са значењем назива животиња и њихових деривата и око 2000 секундарних значења, сакупљених из лексикографских извора чију основну базу чини Речник САНУ. На овом корпусу урађена је и класификација лексема по тематским групама и то на основу 1) семантичког критеријума и 2) критеријума мотивације за развијање секундарних значења. То значи да се лексичке јединице класификују на основу појединачних значења и да различите лексеме, на основу полисемантичке структуре, могу спадати у више различитих тематско-мотивских група. У наш корпус убрајамо зоониме који у склопу своје семантичке структуре имају најмање једно секундарно лексичко значење као и њихове деривате и композите који развијају основно или секундарно значење удаљено од полазног појма животињског представника. У лексичке јединице са значењем назива животиње (или зоониме) убрајамо све оне јединице које су, пре свега, у дескриптивним речницима српског језика означене квалификативом зоол., али генерално све које именују животињске врсте (било да је у питању народна, покрајинска или разговорна лексика).

На основу анализе лексике из овог корпуса дошли смо да закључка да се лексеме са значењем назива животиња на основу своје семантичке структуре и

денотата на које се односе њихови називи могу поделити у више основних скупина које смо категоризовали на следећи начин: а) лексеме са секундарним значењем материјалних реалија; б) лексеме са значењем појмова које су у вези са културом, природом, човековим (животињским, биљним) организмом и ономастиком и в) лексеме са значењем људи као носилаца одређених особина или својстава. Ове скупне даље се могу класификовати у макро и микро групе на основу посебних специфичности њихових референтних вредности. Група материјалних реалија грана се на тематске групе: *оруђа, оружја, спортских помагала, накита, предмета за игру* и сл., док појмове у вези са културом, природом, ономастиком и човековим телом делимо на подгрупе *народних игара и обичаја, апстрактних појмова, новчаних јединица, хране и пића, природних и астрономских појава, људских станишта, спортског жаргона, болести* и сл., а значења са функцијом реферисања на људске особине примарно смо класификовали на оне које се односе на *телесне* и *психичке* (духовне) карактеристике које су у систему културолошких вредности у оквиру којих вршимо истраживање конотиране позитивно или негативно, а као посебна група особина намеће се и она која припада људској *сексуалности*.

Као циљ нашег истраживања покушаћемо да дамо допринос проучавању механизма полисемије и мотивисаних секундарних семантичких реализација које настају трансформацијом основног значења лексеме. Дати су предлози неких измена и допуна у пракси лексикографске обраде ових лексичких јединица у српској описној лексикографији, првенствено у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, а као прилог нашем раду дајемо и речник секундарних значења зоолошких лексема које смо анализирали.

Кључне речи: *називи животиња, зооним, лексика, лексикографија, полисемија и полисемантичка структура, зооморфизам, антропоморфизам, семантичка анализа, Речник САНУ*

Научна област: *лингвистика, србистика*

Ужа научна област: *лексикологија, семантика, лексикографија, лингвокултурологија*

SEMANTIC ANALYSIS OF LEXEMES DENOTING ANIMALS IN CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE

SUMMARY

The subject of this doctoral research is semantic analysis of lexemes denoting animals in contemporary Serbian language, their classification, and the corresponding proposal of their lexicographical processing.

The research used constructive, stylistic, analytical, corpus methods, methods of theoretical, componential, and conceptual analysis, analysis of dictionary definitions, and contextual analysis. In the narrower study context of the science of language, the place of this research is within the framework of lexicology and lexicography.

Research material includes about 700 lexical units denoting animals and their derivatives, and about 2,000 secondary meanings, collected from lexical sources whose main base is the dictionary of Serbian Academy of Sciences and Arts. This corpus was used for the classification of lexemes by thematic groups, based on 1) semantic criterion and 2) criterion of motivation for the development of secondary meanings. This means that the lexical units are classified on the basis of individual meanings, and that different lexemes, on the basis of polysemantic structure, can fall into different thematic-motive groups. This corpus includes animal names, which, within their semantic structure, have at least one secondary lexical meaning, as well as their derivatives and composites that develop primary or secondary meaning away from the initial concept of animal representative. The lexical units denoting animals (or zoonyms) include all those units that are, primarily in descriptive Serbian language dictionaries, marked by the qualifier “zool.”, but generally all denoting animal types (whether these are national, provincial, or conversational lexemes).

Based on analysis of the lexemes in this corpus, we came to the conclusion that lexemes denoting animals can, based on their semantic structure and denotation to which their names refer, be divided into several main groups, which we categorised as follows: a) lexemes with secondary meaning related to material reality; b) lexemes with the meaning of terms that are related to culture, nature, and man's (animal, plant) organisms and

onomastics, and c) lexemes with meaning related to human qualities or characteristics. These groups still can be classified into macro and micro groups, based on the specifics of their reference values. Group related to material reality branches into thematic groups: *tools, weapons, sports supplies, jewellery, items for play*, and so on, while concepts related to culture, nature, onomastics, and man's body are divided into sub-groups of *folk dances and customs, abstract concepts, monetary units, food and drinks, natural and astronomical phenomena, human habitats, sports jargon, illnesses*, etc., whereas meanings referring to human primary characteristics are classified into those relating to the *physical* and *psychological* (spiritual) characteristics that are, within the system of cultural values within which research is conducted, connoted positively or negatively, and as a special group of characteristics, there is the one relating to human *sexuality*.

The goal of the research will be an attempt to make contribution to the study of the mechanisms of polysemy and motivated secondary semantic realisation, arising by transformation of primary meaning of lexemes. The work gives proposals regarding some changes and additions in the practice of lexicographical processing of these lexical units in the Serbian descriptive lexicography, primarily in the *Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts*, and as a contribution of this work, we provide a glossary of secondary meanings of zoological lexemes that we analysed.

Key words: *names of animals, zoonym, lexics, lexicography, polysemy and polysemantic structure, zoomorphism, anthropomorphism, semantic analysis, Dictionary of Serbian Academy of Sciences and Arts*

Scientific fields of interest: *linguistics, serbistics*

Scientific fields of special interest: *lexicology, semantics, lexicography, linguoculturology*

САДРЖАЈ:

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ.....	1
1.1. Предмет истраживања	1
1.2. Корпус истраживања.....	4
1.3. Циљеви истраживања	14
1.4. Методе израде рада и место истраживања у науци о језику	17
1.5. Потреба и значај истраживања	18
1.6. О називу нашег истраживања и проблематици термина зооним	19
2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	23
2.1. Животиње у истраживањима друштвених наука (лингвокултуролошки аспект, културна зоологија и језичка слика света)	23
2.1.1. Симболика животиња у језичкој слици света.....	23
2.1.2. Симболика животиња у различитим културним традицијама	28
2.1.3. Антропоморфизам и зооморфизам у култури	33
2.2. Изучавање полисемије зоонима у српској лингвистичкој науци.....	34
2.2.1. Опште напомене о полисемији и проучавање вишезначности зоонима у српском језику	34
2.2.2. Преглед досадашњих истраживања зоонима на српском језику	37
2.3. Истраживања зоолошких лексема у науци о језику (ономастички, когнитивни, фразеолошки и компаративно-фразеолошки приступ зоонимима у сербокроатистичкој литератури)	48
2.3.1. Ономастичка истраживања.....	48
2.3.2. Когнитивно-лингвистичка истраживања	50
2.3.3. Фразеолошка истраживања	54
2.3.4. Компаративна (контрастивна) фразеолошка истраживања.....	57
2.3.5. Закључак	65

2.4. Зоолошке лексеме у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика (лексикографски поступци при дефинисању основног значења).....	66
2.4.1. Таксономске категорије животиња.....	66
2.4.2. Зооними као терминолошка и општеупотребна лексика	70
2.4.3. Семантичке компоненте зоонима у лексикографској обради (на примеру Речника САНУ)	75
3. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА СЕКУНДАРНИХ ЗНАЧЕЊА ЗООЛОШКИХ ЛЕКСЕМА (које се односе на материјалне реалије).....	83
3.1. Зооними као материјалне реалије и креације (артефакти)	83
3.1.1. Уводна разматрања	83
3.1.2. Зооними као <i>материјалне реалије</i> у руском, бугарском и српском језику.....	85
3.1.3. Теоријски оквир истраживања, семантичко калкирање и функционално-стилска вредност посматраних секундарних семантичких реализација.....	87
3.1.4. <i>Циљни домени</i> секундарне реализације зоонима	92
3.1.5. Тематска група оруђа.....	93
3.1.6. Тематска група оружја и делова оружја.....	113
3.1.7. Тематска група предмета који служе за игру	115
3.1.8. Тематска група накита	117
3.1.9. Тематска група спортских помагала.....	118
3.1.10. Тематска група саобраћајних појмова.....	119
3.1.11. Тематска група одевних предмета.....	124
3.1.12. Тематска група грађевинских појмова	127
3.1.13. Тематска група војне опреме и појмова у вези са војском.....	130
3.1.14. Тематска група електронских уређаја	133
3.1.15. Тематска група производа животињског порекла.....	134
3.1.15.1. Творбено-семантичка анализа лексема са значењем производа животињског порекла	142

3.2. Семантичке компоненте основног значења зоонома као главни мотиватори секундарних значења која се односе на материјалне реалије	145
3.2.1. Семе изгледа и облика тела.....	146
3.2.2. Семе изразите физичке карактеристике.....	152
3.2.3. Семе величине	154
3.2.4. Семе боје	157
3.2.5. Семе звучања	158
3.2.6. Семе функције	159
3.2.7. Семе кретања	162
3.2.8. Семе понашања и особина.....	164
3.2.9. Семе снаге.....	167
3.2.10. Метонимија и синегдоха у мотивацији секундарних значења зоонима који се односе на материјалне реалије.....	168
3.2.11. Творбене и морфолошке варијанте зоолошких лексема са секундарним значењем материјалних реалија	173
3.2.12. Типови животињских врста који се односе на материјалне реалије и функционално-стилски статус одређених значења.....	176
4. ПОЈМОВИ КОЈИ ПРИПАДАЈУ КУЛТУРИ, ПРИРОДИ, ЉУДСКИМ, ЖИВОТИЊСКИМ И БИЉНИМ ОРГАНИЗМИМА И ОНОМАСТИЦИ	182
4.1. КУЛТУРА	183
4.1.1. НАРОДНА КУЛТУРА И ЖИВОТ.....	184
4.1.1.1. Тематска група хране и пића.....	184
4.1.1.2. Тематска група појмова у вези са животом на селу, земљорадњом, сточарством и сл.	191
4.1.1.3. Тематска група друштвених и народних игара, обичаја, светковина, предмета за игру, учесника у играма, обичајима.....	194
4.1.1.4. Тематска група шара и мотива у народним везовима.....	210
4.1.2. АПСТРАКТНИ ПОЈМОВИ.....	215

4.1.3. ПОЈМОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОДРЕЂЕНУ ВРЕДНОСТ	224
4.1.3.1. Тематска група мерних јединица	224
4.1.3.2. Тематска група новчаних јединица	226
4.1.4. СИМБОЛИ	230
4.1.5. СПОРТСКИ ЖАРГОН	237
4.1.6. ТЕМАТСКА ГРУПА МЕСНИХ НАЗИВА (ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА КАТЕГОРИЈА NOMINA LOCİ)	240
4.1.6.1. Nomina loci са зоонимском мотивном речју у функцији именовања људских станишта	240
4.1.6.2. Секундарна значења nomina loci из категорије назива смештајних јединица за животиње	243
4.2. ПРИРОДА	246
4.2.1. Природне и астрономске појаве	246
4.3. ЉУДСКИ, ЖИВОТИЊСКИ И БИЉНИ ОРГАНИЗАМ	251
4.3.1. Тематска група људских и животињских органа и делова тела	252
4.3.2. Тематска група људских, животињских и биљних болести, повреда, рана и осећања на телу	257
4.4. ОНОМАСТИКА	265
4.4.1. Тематска група антропонима зоонимског порекла	265
4.4.2. Тематска група фитонима зоонимског порекла	272
4.5. НЕКЛАСИФИКОВАНИ ПРИМЕРИ	288
5. СЕКУНДАРНЕ СЕМАНТИЧКЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ЗООЛОШКИХ ЛЕКСЕМА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЧОВЕКА	290
5.1. Теоријски оквир истраживања и појам зоосемије	290
5.2. Зооними као експресивна лексика	293
5.3. Велики ланац постојања и метафора ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА	295
5.4. Зоонимске метафоре као језичко средство дерогације мушкараца и жена	298
5.5. Људске карактеристике изражене процесом зоосемије	302

5.6. Пожељне људске физичке особине	306
5.6.1. Класификација пожељних физичких карактеристика	311
5.6.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена	313
5.6.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима	318
5.7. Непожељне људске физичке особине	325
5.7.1. Класификација непожељних физичких карактеристика	336
5.7.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена	341
5.7.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима	350
5.8. Пожељне људске психичке (карактерне) особине	357
5.8.1. Класификација пожељних психичких карактеристика	362
5.8.2. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима	367
5.9. Непожељне људске психичке (карактерне) особине	371
5.9.2. ИНТЕЛЕКТ	372
5.9.2.1. Особина смањених интелектуалних могућности	379
5.9.2.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена	382
5.9.2.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације	385
5.9.3. КАРАКТЕР	389
5.9.3.1 Класификација непожељних карактерних особина	407
5.9.3.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена	415
5.9.3.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима	419
5.9.4. ПОНАШАЊЕ И ОСОБИНЕ.....	426
5.9.4.1 Класификација непожељних видова понашања и особина	433
5.9.4.2. Зоолошка метафоризација мушкараца и жена.....	436
5.9.4.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима	439

5.9.5. ЕМОТИВНА СТАЊА И РАСПОЛОЖЕЊА.....	441
5.10. Особине које се односе на човекову сексуалност	444
5.10.1 Класификација особина које се односе на сексуалност.....	448
5.10.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена	449
5.10.3. Мотивација за зоонимску метафорику.....	452
5.11. Хипокористици и надимци позитивне конотације.....	453
5.12. Зоолошке лексеме у функцији погрдних и увредљивих назива за човека.....	459
5.13. Зоолошке лексеме у функцији номинације професија, занимања, друштвених улога, статуса и националности	467
5.14. Неутралне психо-физичке карактеристике	479
5.15. Човек посебне телесне карактеристике	482
5.16. Типови животињских врста који се односе на човека.....	483
6. ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЛЕКСИКОГРАФСKE ОБРАДЕ ЗООЛОШКИХ ЛЕКСЕМА	490
7. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	499
ТЕОРИЈСКА ЛИТЕРАТУРА:	524
ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ:	538
ВЕБ-САЈТОВИ:.....	538
РАСПОРЕД ТАБЕЛА У РАДУ:.....	539
РЕЧНИК ПОЈМОВА.....	543
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	607

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

1.1. Предмет истраживања

1.1.1. Предмет овог истраживања јесу лексичке јединице српског језика из тематске групе назива животиња, односно лексичке јединице чије се основно значење односи на назив врсте животиње (општи појам) или њеног прототипичног представника (посебан појам). Рад првенствено посвећујемо опису ових лексичких јединица, њиховој семантичкој анализи из синхронијске перспективе и класификацији у односу на секундарне семантичке реализације. Семантичка класификација односи се на успостављање и именовање тематско-семантичких група и подгрупа у које се секундарна значења могу распоредити, а лексичка анализа на идентификовање посебних лексичких механизма који учествују у активацији секундарних значења.

1.1.2. Такође, овај сегмент лексике српског језика посматрамо и са лексикографског аспекта, односно проучавамо начин њене обраде у дескриптивним речницима српског језика и дајемо предлоге у вези са обрадом зоолошких лексичких јединица, или зоонима, у српској описној лексикографији, пре свега у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* (Речник САНУ).

1.1.3. Као принцип мотивације секундарних реализација зоолошких назива посматрамо:

а) механизме полисемије, односно лексичке индукторе – метафору, метонимију, синегдоху – који су реализовани у одређеној семантичкој позицији и

б) творбене суфиксе и творбене типове помоћу којих се изводе деривати мотивисани називом животиње, а чије се значење удаљава од основног, тј. примарног значења зоолошке лексеме (производ од животиње, *nomina instrumenti* и сл.).

Секундарне семантичке реализације зоонима могу се, уопштено, поделити на неколико већих тематско-семантичких скупина:

- 1) материјалне реалије, тј. артефакте,
- 2) значења из сфере културе,
- 3) природе,
- 4) људског, животињског и биљног организма,
- 5) ономастике,
- б) значења која се односе на човека.

С обзиром на ту класификацију, у нашем раду истражујемо:

- материјалне реалије, тј. артефакте и креације (инаниматни објекти које је створио човек и које даље можемо категорисати на тематске групе „оруђа”, „оружја”, „одећа”, „возила” и сл.), нпр. *гуска* – **2. а.** ’врста ноћног суда’ (РСАНУ). У ову категорију убрајамо и појмове који означавају производе од животиње, нпр. *јаретина* – **2. а.** ’јарећа кожа’ (РСАНУ), *јагњетина* – **2. б.** ’шубара од јагњеће коже, крзна’ (РСАНУ).
- храну и пиће, нпр. *во* – **3.** мн. покр. ’врста божићног колача који личи на волове у јарму’ (РСАНУ), *гуска* – **2. в.** ’велика дугуљаста земичка’ (РСАНУ);
- називе друштвених и народних игара, светковина, обичаја, материјала за игру, учесника у играма: *кобила* – **9.** мн. нар. ’врста народне игре која се игра током беле недеље’ (РСАНУ); *вук* – **3.** мн. етн. покр. ’момци и девојке који о свадби долазе пред кућу младожењину и праве разне шале’ (РСАНУ);
- називе народних везова и мотива у везовима: *веверица* – **2.** врста шаре у народном везу (РСАНУ);
- појмове у вези са пољопривредом и сточарством: *курјак* – **8.** покр. ’доњи (ређе горњи) сноп жита садеведеног у крстине’ (РСАНУ);
- мерне јединице: *мазга* – **2.** заст. ’старинска мера за тежину’ (РСАНУ);
- новчане јединице, нпр. *сом* – ’стара новчаница од 100 динара’ (РСЖ);

- нематеријалне, апстрактне појмове, нпр. *бубица* – 2. 'неоснована или настрана мисао, прохтев, ђеф' (РМС);
- симболе, нпр. *змај* – 2. г. 'некадашњи симбол и назив за Турску' (РСАНУ).
- спортске термине, нпр. *делфин* – 2. спорт. 'стил у пливању' (РМС);
- именице из творбено-семантичке групе *nomina loci* са називом животиње у творбеној основи са секундарним значењем, нпр. *голубарник* – 1. б. фиг. 'мала, неугледна кућа, стан, тесна просторија' (РСАНУ);
- природне (атмосферске) и астрономске појаве: *змај* – 5. астр. заст. 'назив за неке светлосне небеске појаве' (РСАНУ); *пијавица* – 4. покр. 'вихором завитлана вода која се у облику левка спушта из облака' (РМС);
- људски, животињски (и биљни) организам (делови тела), нпр. *гуштер* – 2. нар. и анат. 'мишић, мишица на руци, испупчење које направи надражени мишић' (РСАНУ); *шкољка* – 2. анат. а. 'део спољашњег уха обликом сличан поклопцу шкољке' (РМС);
- болести, ране, повреде, нпр. *вук* – 7. мед. нар. 'рана изазвана трењем или знојењем' (РСАНУ);
- антропониме који су пореклом зоолошки називи, или зоо-антропониме (мушка имена *Вук, Јеленко*; женска имена *Кошута, Јеленка*, итд.);
- биљке или фитониме, нпр. *кобила* – 7. агр. покр. 'врста шљиве' (РСАНУ); *вучица* – 4. агр. 'врста смокве' (РСАНУ), итд.;¹
- секундарна метафорична значења са експресивним обележјем² која се односе на човека као носиоца одређених стања и особина (физичких, карактерних или социјалних), тзв. зооморфизме,³ нпр. *коњ* – 2. фиг. погрд.

¹ Бележимо и секундарна значења зоолошких назива онда када означавају називе биљака (или фитониме) и покушавамо да дефинишемо мотивацију за њихову зоонимску номинацију преко семантичких карактеристика које су нам познате из лексикографских дефиниција, нпр. назив *вучица* за врсту смокве на основу семе боје. Притом ће нам од помоћи бити докторска дисертација Неђе Јошића „Воћарска лексика и терминологија у српском језику”, одбрањена на Филолошком факултету 2013. године.

² „Употреба зоонима за именовање лица карактеристична је за експресивни говорни чин, било за исказивање позитивне било негативне оцене: као речи одмила: *голубе, голубице, маче, пиле* и сл., затим као имена којим се неке ласка или нешто одобрава, повлађује, или пак као речи којима се исказује презир, ругање и исмејавање: *змија, медвед, магарац, коза* и др.” (Ристић 2014: 123).

³ „*Antropomorfizam* (anthropos, људски + morphe, облик) је приписивање људских особина предметима, појавима, догађајима и животињама, али овде се швата искључиво као приписивање људских особина животињама. *Zoomorfizam* се швата као приписивање животињских особина људима” (Барчот 2014: 482).

’незграпан и глуп, ограничен човек’ (РСАНУ); *бумбар* – 2. фиг. ’крупно, пуначко дете или крупна пуначка особа’ (РСЈ 2007); *мачка* – 3. шатр. ’привлачна женска особа’ (РСАНУ) итд.;

1.1.4. Рад делимо на седам већих тематских целина. Након *Уводних напомена* (1) где представљамо предмет, корпус, циљеве, методе и значај истраживања у науци о језику, и расправљамо о називу нашег рада, прелазимо на *Теоријско-методолошки оквир истраживања* (2), где се бавимо појмом слике света у језику, изучавањем животиња у друштвеним наукама, представљамо досадашња истраживања полисемије зоонима у српским лингвистичким радовима и осврћемо се на истраживања зоонима из различитих лингвистичких позиција, као што су ономастика, фразеологија и сл. Трећа целина представља *Семантичку анализу секундарних значења зоолошких лексема* (3), где анализирамо тематске групе успостављене према семантичком критеријуму и делимо их на значења која се односе на материјалне реалије. Четврта целина односи се на анализу значења која се односе на појмове из сфера *културе* (као што су храна и пиће, новчане јединице, народне игре и обичаји, пољопривреда и сточарство, људска станишта и сл.), *природе, људског, животињског и биљног организма и ономастике* (4). Пета целина односи се на *Секундарне семантичке реализације које се односе на човека* (5), где описујемо најтипичније физичке и психолошке особине на које се зооними могу односити и које посматрамо из аспекта позитивне и негативне конотираности. Шеста целина бави се *Препорукама за унапређење лексикографске обраде зоолошких лексема* (6) до којих смо дошли током истраживачког дела нашег рада, док *Закључним разматрањима* (7) сумирамо резултате до којих смо дошли и изводимо опште закључке нашег истраживања.

1.2. Корпус истраживања

1.2.1. У грађу за рад уврстили смо лексеме са основним значењем општих и посебних појмова свих животињских врста и подврста у које, на основу ексцерпираних грађе, убрајамо:

сисаре	водоземце	гмизавце
рибе	птице	бескичмењаке

Формални критеријум ексерпције грађе из речника српскога језика биле су техничке скраћенице уз одредницу (квалификатори). У питању су лексеме:

а) које су у референтним речницима српског језика означене квалификатором зоол.⁴ (зоолошки), ређе био.(лошки);⁵

б) које као основно лексичко значење⁶ имају припаднике одређене животињске врсте, класе, породице или рода и њихових прототипичних представника;

в) које имају најмање једно мотивисано секундарно значење у полисемној структури (под мотивисаношћу подразумевамо да се секундарно значење темељи на некој од семантичких компонената изворног, тј. примарног, основног значења).

1.2.2. Предмет нашег изучавања су моноксичке јединице,⁷ с обзиром на то да вишечлани спојеви, тј. двочлане синтагматске конструкције⁸ или

⁴ Код оних лексема које су у речницима обележене квалификатором зоол., што говори о специјализованој сфери њихове употребе у датој научној области (зоологија, биологија) значајно нам је да проверимо у којој мери су део општеупотребног лексичког фонда, што се управо потврђује развијенијим семантичким потенцијалом тих лексема за именовање других појмова. У *Упутствима за обраду Речника САНУ* стоји да ознаку „зоол.” треба стављати само поред оних одредница где има латински назив, тј. поред оних које су тачно дефинисане, а не и код народских назива, код којих се даје само приближна дефиниција; в. пр. код *безрибица* (2 и 3). Квалификатор зоол. стоји и поред соматизама карактеристичних за животиње, нпр. оцела зоол. анат. *просто, примитивно око код инсеката* (РСАНУ).

⁵ Осим квалификатора *зоол.*(ошки) у малом броју примера узимамо у обзир и квалификатор *биол.*(ошки) онда када се може односити и на животињску врсту чији назив развија секундарна значења, нпр. лексема *паразит* је из аспекта терминолошког домена означена квалификатором *биол.*(ошки), а њено значење може да се односи и на животињску и на биљну врсту.

⁶ По схватању Упимфаеве, а како преноси Фомина, основно лексичко значење може бити номинативно значење које стабилно и слободно, у датом периоду развитка језика, на неопходан и универзалан начин изражава концепт или неке од његових карактеристика (Фомина 1973: 19–20). То значење непосредно указује на предмет, радњу, квалитет које именује, мање зависи од контекста и више је проузроковано лексичким системом у целини (И. 20).

двокомпонентне номинације⁹ (као што су нпр. *слепи миш*, *дивља свиња*, *бодљикаво прасе*, *морско прасе*, *морски пас*, *морска крава*, *водени/нилски/речни коњ*, *пољски миш*, *бели орао*, *вилин коњиц* итд.)¹⁰ не подлежу традиционалној лексикографској обради у Речнику САНУ (чији метод обраде лексичких јединица узимамо као лексикографски модел у изучавању ових лексема), већ се дефинишу под посебном категоријом *израза*, па самим тим немају описану семантичку структуру.¹¹

Такође, водећи се критеријумом да нашу грађу чине моноксичке јединице које се у основном значењу реализују као називи животиња, у грађу нећемо уврстити следеће примере:

- метафорично мотивисане синтагматске изразе којима је зооним једна од компонената (нпр. *лавља канџа* – ’справа којом се блокира волан на колима’; *медвеђа шапа* – ’врста биљке’; *ластин реп* – ’начин спајања два дрвета у столарији’)¹² итд., с обзиром на то да су у питању а) двочлане номинације и б) да им основно значење упућује на материјални или нематеријални појам;
- називе животиња који се одређују као зооними тек у секундарној реализацији лексеме, а чије основно значење није квалификовано као зоол., нпр. *балегар* – **1.** ’мајстор који израђује опеке од балеге’; **3.** зоол. **а.** ’инсект тврдокрилац који живи у балези’ (РСАНУ);¹³

⁷ „У својој књизи *Ethnobiological classification* (1992) Berlin дошао до закључка да се називи биљних и животињских врста које човек узгаја означавају најчешће простим лексемама, а да удео простих лексема пропорционално опада уколико те врсте имају мањи значај у одређеном друштву” (Ракић 2003: 147).

⁸ Т. Прћић јединице које су по својој структури синтагме, али се по већини осталих својстава приближавају речима назива *хибридним јединицама* или *фразним именицама*, тј. лексикализованим колокацијама, а у њих убраја и примере као што су нпр.: *слепи миш*, *морски пас* (Прћић 2011: 59).

⁹ Тако их назива Анна Валерьевна Шевчик у раду *Образные зоонимы русского и английского языков: общность и специфика* (2011).

¹⁰ „Међутим, *бела рада*, *вилин коњиц*, *вилинска косица*, *мајчина душица* и стотине других двочланих назива биљака и животиња нису дате као посебне одреднице, већ су обрађене као изрази, фразе уз одговарајуће именице и придеве” (Николић 2014: 62).

¹¹ Нпр. фразна именица *слепи миш* се у Речнику САНУ дефинише под одредницом **миш**, *ред сисара, малог набијеног тела обраслог кратком густом длаком, слабо развијеног чула вида, а одличног чула слуха, мириса и додире, чији су предњи удови подешени за летење, који обично живе у јатима и крећу се ноћу хранећи се биљкама и инсектима, љиљци, нетопири, шиммиши* (РСАНУ).

¹² Наш рад се конкретно бави полисемијом моноксичких јединица из тематске групе назива животиња.

¹³ За именицу *балегар* се тек у трећој семантичкој реализацији у *Речнику САНУ* наводи *инсект*. Зато ову именицу не можемо узети у обзир и као полазни појам при разматрању мотивације за

- соматизме који су карактеристични за животиње, нпр. *реп*, *крило*, *пераје*, *рог*, *папак*, *перо* итд.,¹⁴ с обзиром на то да нису у питању називи за животиње већ њихове анатомије;
- секундарна значења назива животиња која упућују на називе других животињских врста, нпр. *петлић* – **4. а.** 'барска птица селица *Galinula porzana*'; **б. в.** 'пиргуља'; **в. в.** 'краљић' (РСАНУ), с обзиром на то да бисмо укључивањем и ових примера у грађу остали у домену „животиња”, док смо као примарни циљ нашег рада поставили однос између људског и животињског света и начин на који се тај однос на лексичкој равни језика огледа и тумачи.
- значења која се односе на хороскопске знакове, нпр. *бик* – м. астр. 'друго по реду сазвежђе у Зодијаку' (РСАНУ), с обзиром да су у питању зооними у служби астролошке симболике животиња, чији називи не морају бити мотивисани реалним особинама животиња.
- лексеме за које претпостављамо да им је и основно и секундарно значење мотивисано спољашњим мотиватором, нпр. лексема *гранаши* се у основном значењу дефинише као 'голуб гранар' (под голуб изр., 1. зоол. в., РСАНУ), а у секундарном као 'врста босиљка који се грана' (2. б., РСАНУ) и 'вез са мотивима у виду грана' (3., РСАНУ). Верујемо да су се сва три значења развила асоцијативним метафоричким повезивањем (преко сема изгледа) са појмовима *грана* и *гранати (се)*, и да основно значење лексеме није утицало на формирање секундарних значења, већ да су се она 'симултано' успоставила (тј. да је њихова хијерархија у оквиру семантичке структуре

пренос назива са изворног појма на циљни. С те стране, нећемо разматрати да ли је примарно значење настало из етимолошког или синхроног становишта, већ ћемо се искључиво водити лексикографским дефиницијама.

¹⁴ Неки делови животињског тела се у речнику представљају као секундарне семантичке реализације делова људског тела. Пренос назива за човеков део тела на животињски тада се остварује на основу сличности, дакле лексичком метафором, на пример: *бедро* (2), *бок* (1в), *брада* (1в), *брк* (1б), *бут* (1в), *маља* (б), *нокат* (2) итд. Такве примере нећемо узимати у обзир при анализи, пошто су они део и животињског и људског тела. Такође, морамо имати у виду да соматизми генерално, с обзиром на антропоцентричност семантичких дисперзија, имају виши лексички статус и способнији су за индуковање семантичких процеса када се односе на антропоморфизме (Гортан-Премк 2004: 61). Појаву да лексеме у основним реализацијама могу да именују и делове људског и животињског тела, ауторка је назвала симилисемијом или неком врстом широкозначности (Гортан-Премк 2014б: 133).

условна). Такве су и нпр. и лексеме *грбић* (1. зоол. 'врста рибе' и 2. агр. 'винове лозе'), *гривнаш* (1. зоол. 'врста голуба' и 2. покр. ир. 'назив за генерала због униформе чије ширите подсећају на гривну'), *грчиџрат* (1. зоол. 'врста чапље' и 2. а. 'врста такмичења, игре'), *зујалица* (1. зоол. 'мува зунзара' и 2. 'играчка која зуји'), *двокрилац* (1. зоол. 'инсекти са предњим крилима' и 2. аер. 'авион са двоструким крилима'), *жујац* (1. 'во жућкасте длаке' и 3. жути кукуруз'), *класар* (1. зоол. 'врста инсекта који живи у класју' и 2. 'назив за ветар који дува у време када жито класа'), *кресница* (1. зоол. 'инсект тврдокрилац' и 2. 'прскалица'), *легањ* (1. зоол. 'ноћна птица' и 2. покр. 'лењ човек, лењиџац') и сл. У питању је појава да се значења номинирана истом лексичком јединицом (која је добијена неким творбеним поступком, најчешће деривацијом) успостављају не унутарлексичким семантичким односима, већ изванлексичким мотиватором, са којим су у творбеној и логичкој вези (нпр. значења именице *гриваш* мотивисана су појмом *грива*, а значење се реализује и преко творбеног модела им. *грива* + суф. *-аш*). Међутим, такве примере разликујемо од примера *вучар* (1. 'ловачки пас који гони вукове', РСАНУ) чије секундарно значење (2. етн. 'учесник у обичају ношења испуњене вучје коже и скупљања поклона који се дају да стока не би страдала од вукова', РСАНУ) очигледно није произашло лексичким механизмима из примарног, већ су се оба независно формирала од исте мотивне основе (им. *вук*) са којом су у метонимијско-семантичкој вези. У ову групу можемо да уврстимо и називе типа *белка*,¹⁵ пошто он може да означава и животињу беле боје, беличасто воће, жену светлопаве косе, врсту горње мушке одеће, а сва ова значења настала су независно једно од другог, понављањем истог творбеног модела (Драгићевић 2003: 227). Слично је и са именицом *жутка* (животиње жуте боје; жена испијеног, жућкастог лица).

Грађу допуњујемо и варијантним зоолошким лексемама које нам могу пружити неопходне податке о семантичкој разуђености зоолошких назива и

¹⁵ За разлику од именице *белка*, именица *гароња* (која се налази у грађи) искључиво у основном значењу означава животиње црне длаке.

називима који су творени од разноврсног лексичког материјала, а као основно значење реализују назив животиње. То значи да у грађу укључујемо и:

- именичке деривате којима је мотивна реч зооним, а који имају емотивно-експресивну вредност, као што су *деминутиви*, *хипокористици*, *аугментативи*, или друге изведенице и сложенице из творбено-семантичких категорија *nomina agentis*, *nomina loci* и сл., нпр. *вучина* – **1. б.** фиг. 'опак, рђав човек' (РСАНУ); *козица* – **2.** 'служавка, слушкиња' (РСАНУ), *маца*¹ – **2. зб.** 'повесма што се извлаче из великог власа' (РСАНУ), под условом да у оквиру своје семантичке структуре развијају основна или секундарна значења семантички удаљена од основног значења мотивног зоонима или значења која нису у непосредној вези са животињом. Иако су предмет нашег рада првенствено секундарна значења посматраних лексема, ово подразумева да у грађу укључујемо и оне деривате и композите са зоолошком лексемом као мотивном именицом уколико је њихово основно или секундарно значење семантички „померено” у односу на значење назива животиње, тј. у обзир узимамо лексеме типа *змијарник*, али не у контексту основног значења – назив 'станишта и боравишта змија' – већ у контексту секундарног фигуративног значења које се односи на 'скуп жучних, непријатељски расположених особа' (1. а. фиг. РСАНУ), или, нпр. лексему *говедар* узимамо у значењу **1. б.** фиг. заст. 'прост, неуглађен човек' (РСАНУ), а не у значењу **1. а.** 'човек који чува или гаји говеда' (РСАНУ).¹⁶ Ово значи да у грађу не укључујемо оне изведенице творене од мотивне речи назива за животињу чије је основно значење артефакт (појава, особа, станиште и сл.) који је у непосредној семантичкој вези са животињом или му је намена непосредно у вези са животињом, нпр. *крављача* – **1. а.** 'дрвени суд у који се музу краве, ведрица, музилица, кабао' (РСАНУ). У овим примерима као доминантан механизам семантичке трансформације разматрамо и творбене

¹⁶ У питању је значење које је у тесној логичко-семантичкој вези са мотивном речју „говедо” и које нам не пружа никакве податке о фигуративности.

поступке као што је суфиксација, нпр. *лисичина* – **2. а.** ’лисичје крзно, део одеће’ (РСАНУ).

- лексеме која означавају збирне, хиперонимне називе животиња, као што су *марва, стока, мравд* и сл., с обзиром на то да се метонимијски могу односити и на појединачне појмове (уп. „Он се разљути и назове га стоком пијаном”, Донч. И., РМС) и да им је полисемантички потенцијал развијен (уп. *марва* – **1. в.** фиг. поргд. ’припроста, некултурна особа, простак’, РСАНУ).
- пејоративне називе за поједине животињске врсте који могу бити део колоквијално-жаргонског регистра, нпр. *кер, мукац, мукела, кљусина* итд.
- народне називе¹⁷ за животиње као што су нпр. *букавац, камењарка, отровница* и сл. (Хирц 1928), и називе са статусом дијалектизама (нпр. *кокошар*).¹⁸
- сложене метафоричке називе (са структуром придев + именица или именица + глагол) којима се основно значење примарно односи на припадника животињске врсте (нпр. *жутокљун, биљојед*).
- лексеме које у творбеној основи имају називе за оглашавање различитих животиња и чије основно значење именује животињу, а у секундарном развијају трансформацију значења, нпр. *лајавац* – **2.** погрд. ’онај који много и свашта говори, брбљивац, блебетало’ (РСАНУ); *крешатавац* – **2.** покр. ’брбљивац, галамџија’ (РСАНУ).
- изведенице од именица које показују чиме се животиња храни (*лешинар, стрвинар*), односно шта лови: *птичар, јазав(и)чар* итд. С друге стране имамо називе зоолошких категорија, обично у множини, по карактеристичним деловима тела као *копитар* (Клајн 2003: 37).

¹⁷ „Међутим, само по себи је јасно да је свака народна терминологија данас сасвим недовољна и у строго стручном смислу чак неприкладна за било коју модерну струку” (Радовић-Тешић 2009: 86–87).

¹⁸ Народни и дијалекатски називи спадају под широк опсег разумевања термина лексике српског језика, иако наслов нашег рада упућује на ситуацију у савременом српском језику, сматрамо да обухватнији корпус пружа прилику за потпуније разматрање механизма семантичке деривације.

- називе за животиње митског карактера које воде порекло из фолклора, усмених предања, бајки, нпр. *змај, аждаја, кербер* итд., али и оних које су биолошки изумрле, као што је нпр. *мамут*.

У грађи правимо разлику између назива животиња мушког и женског пола (парови именица који означавају мужјака и женку),¹⁹ пошто у појединим случајевима дистинкција у полу представља основну компоненту секундарних значења,²⁰ док се неке лексеме преклапају у семантичком садржају без обзира на пол (уп. секундарна значења лексема *коњ* и *кобила* у Речнику САНУ).

Нећемо узимати у обзир глаголске деривате са секундарним значењем типа *свињарити* – 2. разг. 'понашати се као свиња, правити свињарије' (РМС) или придеве типа *вевераст* – 'брз, хитар, покретљив, несталан' (РМС) итд., с обзиром на то да су предмет нашег рада искључиво именице.

Иако нису директан предмет нашег рада и део корпуса, *фразеолошке јединице* користимо као допуну тумачењима код оних лексема где нам могу пружити додатне информације о конотацији одређеног појма у српској култури или његовој колективној експресији (нпр. изр. **где гуја крсно име слави** – 'где су тешке животне околности, где је опасно', РСАНУ: упућује на негативну конотацију *гује/змије* у српској култури).

На овај начин добијен је основни корпус од 700 лексема (са око 2000 различитих семантичких реализација) које ћемо класификовати у тематске и лексичко-семантичке скупине.

1.2.3. Узимамо у разматрање и:

- а) друштвено-историјски,
- б) територијални и

¹⁹ Што је категорија тзв. лексичког рода која подразумева постојање посебних лексичких јединица за сваки пол, које се код животиња одликују двама категоријама: творбеним – именице различитих родова које се изводе од истог корена (мачак – мачка – маче) или суплетивним – које имају различите корене (пас – куја – штене) (Бреглец 2015: 209–210).

²⁰ Нпр. лексема *ован* у секундарном значењу упућује на особу која је глупа, неразумна (2. фиг. погрд, РСАНУ), док код лексеме женског рода *овца*, осим истог значења – глупа, ограничена особа, налазимо и значење које се односи на простодушну, безазлену, наивну особу (4. а., РСАНУ).

в) функционално-стилски статус секундарних значења посматраних лексема.

Значења посматраних лексема могу, са аспекта територијалне и временске припадности, сфере употребе као и према емоционално-експресивним компонентама значења, бити и покрајинска, застарела, жаргонизована, фигуративна, пејоративна, народна, или припадати професионалном жаргону неке струке (нпр. грађевинарства, поморства, спорта, војне терминологије итд.), тј. маркирана и обележена одговарајућим квалификаторима (покр., грађ., заст. итд.) у дескриптивним речницима српског језика. Иако је предмет нашег рада савремено стање у српском језику,²¹ сматрамо да је важно да опишемо и наведемо секундарна значења лексема која имају покрајински (народни) карактер, с обзиром на то да је један од циљева нашег рада утврђивање и опис механизма полисемије.

1.2.4. Као основни извор корпуса за истраживање користимо *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (до 19. тома). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* капитално је дело науке и културе српског народа и најзначајније достигнуће српске лексикографије. У корпус *Речника* улази, и територијално и временски, веома широк лексички репертоар који обухвата комплетну књижевну и народну лексику у временском распону од стваралаштва Вука и Доситеја, па све до савременог доба, на широком подручју штокавског наречја. Он најисцрпније бележи значења лексема, представљајући слику развоја не само српског језика већ и српског народа, његове историје и културе.²² Иако смо свесни да корпус базиран доминантно на

²¹ Под савременим српским језиком подразумевамо појам шири од термина савремени српски књижевни језик, с обзиром на то да први обухвата у себе и систем дијалеката и народних речи.

²² Исцрпност *Речника* Српске Академије најбоље ћемо илустровати ако упоредимо обраду једне лексема из тематске групе животињских назива, нпр. лексема *певац*. У РМС, поред основног значења петао, наведена су још 3 секундарна значења: 2. онај који лепо пева, певач; 3. а. онај који лепо пева у цркви, појац, б. гуслар, народни певач, в. ир. песник романтичар; 4. зоол. врста црвића. С друге стране, секундарна значења у речнику САНУ почињу од конкретних материјалних реализација: 2. покр. пирамида или купа од камена која се поставља на врх крова с чеоне стране при градњи куће б. снопићи који се пришивају на кров при грађењу стаје, в. каменчић кречњака који се ставља на врх кречане при гашењу креча, г. пламенчић који се појави на врху кречане при гашењу креча. 3. етн. покр. орнамент, шара у везу у облику петла. Тек од четвртог значења наводе се реализације које су примарно мотивисане звуком и звучањем: 4. касно ноћно или јутарње

примерима из Речника САНУ утиче на целовитост и лексикографску хомогеност наше грађе, сматрамо да су информације које можемо добити из тог речника од непроцењивог лексиколошког, културолошког, етнолингвистичког и граматичког значаја за посматрану групу лексема. Такође, имамо у виду да нас природа нашег рада обавезује да узмемо у обзир што потпунији опис семантичке разуђености у оквиру лексичких јединица које су предмет нашег проучавања. С обзиром на то да је досада објављено 19. томова Речника САНУ, остатак корпуса допуњујемо грађом из референтних речника српског језика:

- *Речника српскохрватскога књижевног језика Матице српске* (РМС 1967–1976);²³
- *Речника српског језика* (РСЈ 2007);
- *Двосмерног речника српског жаргона Драгослава Андрића* (РСЖ 2005);

а као контролне речнике користимо:

- ✓ *Рјечник хрватскога или српскога језика Југословенске Академије знаности и уметности* (ЈАЗУ: 1880–1976);
- ✓ *Рјечник народних зоологичких назива* Мирослава Хирца (1928);
- ✓ *Зоолошку терминологију и номенклатуру* (1932);
- ✓ *Велики речник страних речи и израза* (Клајн, Шипка: 2007);

Такође, користимо и *Електронски корпус српског језика*²⁴ да би се потврдила нова значења речи која евентуално нису забележена у речницима и примере из књиге *Језик и култура* Р. Бугарског (2005).

1.2.5. Речник жаргона (Андрић 2005) користимо да потврдимо различите варијације семантичког потенцијала анализираних лексема у жаргонском регистру, који се одликује продуктивношћу и сликовитошћу, и та значења посебно издвајамо у оквиру анализе појединачних лексема. Контролни речници

кукурикање петлова, 5. онај који лепо пева, гуслар, народни певач, 6. песник. Од шестог значења долазе оцазионални примери: 7. врста женског појаса итд.

²³ У РМС забележена су нека новија значења које РСАНУ не региструје с обзиром на актуелност грађе.

²⁴ <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus>

служе нам да посматране семантичке структуре анализираних лексема потврдимо и евентуално допунимо или проширимо (нпр. *Велики речник страних речи* пружа нам потврде за одређена значења код лексема *шкорпион*, *шкорпија* и сл.).

1.3. Циљеви истраживања

1.3.1. Нашим истраживањем настојимо да дамо допринос проучавању тематске групе животињских назива прецизним описом полисемантичких лексичких јединица из ове групе и семантичком класификацијом њихових секундарних значења. Зоолошки називи су једна од тематских лексичких група чији чланови имају најбогатију полисемију, јер су животиње (посебно оне које свакодневно окружују човека) у непосредној конкретној и симболичкој вези са човековим животом, што се одражава и на језик.

1.3.1.1. Истражујући тематску групу лексема са значењем назива животиње, циљ рада је да полазећи од лексикографских дефиниција лексема из корпуса испитамо природу полисемантичке дисперзије њених чланова и принципе у формирању њихових значењских структура, тј. да покажемо како активирањем појединих сема из семске структуре анализираних зоонима долази до дисперзије њиховог примарног значења. То нам омогућава да идентификујемо елементе мотивационе базе за асоцијативно повезивање двају значења у оквиру зоолошке лексеме. На тај начин утврђујемо на које се све појмове односе секундарна значења лексема којима се у српском језику именују животиње и да направимо њихову што прецизнију класификацију.

1.3.1.2. Један од циљева нашег рада јесте и идентификација семантичких компонената које се односе на специфичности физичког изгледа, особина и функција животиња које омогућавају процес полисемије код лексичко-семантичке групе зоолошких назива. Утврдићемо прототипичне семе колективне експресије које су у вези са одређеним врстама животиња и које су карактеристичне за језичко подручје српског језика. То нас води и до идентификације најосновнијих лексичких механизма помоћу којих називи за животиње добијају секундарна значења.

1.3.1.3. Основни циљ рада је да на основу тих анализа проширимо и продубимо досадашња сазнања која имамо о механизмима функционисања полисемије и о врстама асоцијативног повезивања између семантичких компонената лексеме на којима се она заснива, као нпр. да ли је у посматраном случају реч о радијалној или ланчаној полисемији.

1.3.1.4. Такође, један од основних циљева рада биће и анализа досадашњих поступака лексикографске обраде секундарних значења зоолошких лексема у речницима, пре свега у Речнику САНУ. На основу изнесених закључака, намеравамо да дамо предлоге за унапређивање процеса обраде полисемантичких лексема у дескриптивним речницима. Класификација основних семантичких компонената на основу којих се активирају секундарна значења (као што су семе изгледа, семе облика тела, семе боје, семе функције, семе звучања, семе понашања итд.) омогућава нам да испитамо како те компоненте утичу на лексикографске дефиниције основних значења лексема и у којој мери се оне могу инкорпорирати у основне дефиниције с обзиром на ширење семантичке структуре на друге појмове. Циљ нам је да представимо све могуће типове секундарних значења речи који су карактеристични за дату тематску групу, односно да типологизујемо и схематизујемо инваријантну семантичку структуру прототипичног представника дате тематске групе.

1.3.1.5. Иако примарни циљ рада није компаративна анализа, сматрамо да је важно да из расположиве литературе пружимо општи преглед и поглед на то како се процес полисемије зоолошких назива одвија и у другим језицима, а контрастивно поређење језика (нпр. српског и руског, српског и енглеског, српског и француског) пружа нам прегледнију представу о положају српског у контексту других језика по питању културолошких стереотипа,²⁵ концепата и конституисања слике света у језику.

1.3.1.6. Такође, важан циљ рада је и утврђивање културолошких, стереотипних или емпиријских мотива за специфичне колективне експресије које условљавају поједина експресивна секундарна значења, односно идентификовање

²⁵ Стереотипе можемо да дефинишемо као хипергенерализована веровања о појавама изванјезичког универзума која су неизбежна, ригидна, често нетачна, обogaћена предрасудама, вредновањима, коментарима, емоционално обојена, понекад погрдна, изузетно поједностављена, одређена културно и друштвено. Могу се приписати било којој особи, појави, предмету, другим живим бићима или скупини особа, предмета, других живих бића (Bertoša 1999: 64–65).

мотива за овакав тип метафоричких преноса. Та сазнања помажу нам у тумачењу културолошких оквира у којима долази до креирања колективног става према одређеним животињама или групи животиња, нпр. називи за птице генерално означавају особе женског пола са непожељним особинама (*ћурка, гуска, кокошка* – брбљива, глупа женска особа). На тај начин можемо извести закључак о односу заступљености метафоризације код секундарних значења која се односе на мушкараце и жене и утврдити какве информације тај однос пружа о српском културном амбијенту. Покушаћемо, у складу са доступним теоријама и истраживањима, да утврдимо да ли је секундарно значење мотивисано постојећом, реалном особином животиње (нпр. *свиња* – прљав, неуредан човек) или особином која је културолошки (у складу са *народним теоријама* и наивном сликом света) пројектована на животињу (нпр. *гуска* – глупа женска особа, глупача). Тако једну групу лексема можемо посматрати из аспекта *зооморфизма*, односно *антропоморфизма* (Барчот 2014), тј. преко *дијагностичких*²⁶ и *недијагностичких* квалификација које се приписују појму (Прћић 1997; Стаменковић 2010).

1.3.1.7. Један од циљева рада биће да темељним увидом у значења забележена у различитим типовима речника, на једном месту, допунимо и објединимо секундарне реализације зоолошких лексема које су предмет нашег рада и евентуално употпунимо семантичке структуре значењима која су потврђена у језичкој пракси, али не и у речницима (нпр. *кртица* – назив за некога ко шпијунира, увлачи се тајно у непријатељски табор; *скорпион/шкорпион* – назив за врсту аутоматског рафалног пиштоља итд.).

1.3.2. Успостављање ових класификација и закључака омогућава нам да:

а) утврдимо које животиње (која врста или група, нпр. домаће и дивље животиње, птице, рибе, инсекти) представљају најпродуктивније извориште за секундарна значења у српском језику, а које имају мали удео у полисемији;

б) да ли су поједине групе доминантно предиспониране за одређена значења;

²⁶ „У лексикологији се дијагностичка обележја или компоненте могу тумачити и као компоненте које су заједничке само неким семантичким садржајима, на пример: врабац и голуб нису птице селице, ластва јесте” (Драгићевић 2010б: 67).

в) који циљни домени су најзаступљенији у овом типу полисемног структурирања лексема итд.

У оквиру овог истраживања, на основу детаљног пописа и тумачења мотивисаних секундарних значења јединствене тематске групе назива за животиње утврдићемо механизме који доводе до секундарних реализација лексема, идентификовати све семантичке компоненте лексема које учествују у процесу преношења назива са полазног на циљни појам, и на тај начин комплетирати сазнања о механизмима функционисања полисемије у српском језику уз предлоге за потпунију лексикографску обраду полисемних лексема.

1.4. Методе израде рада и место истраживања у науци о језику

1.4.1. Наш истраживачки рад подразумева темељну ексцерпцију грађе из наведених речника српског језика, њену систематизацију и успостављање критеријума за класификацију грађе (семантички критеријум, критеријум мотивације секундарних значења, критеријум продуктивности сема), након чега приступамо класификацији ексцерпираних примера на групе и подгрупе. На основу прегледане литературе и стечених сазнања семантички анализирамо класификовану грађу са синхронијског становишта, примењујемо стечена сазнања и изводимо, у мери којој је потребно, нове закључке. У свакој целини грађу прегледно разврставамо у табеле. То подразумева да ће у нашем раду доминирати аналитична, методе теоријске и компоненцијалне анализе, анализе речничких дефиниција и контекстуалне анализе.

1.4.2. Користимо се традиционалном граматиком (у одељцима где се бавимо одређивањем граматичког рода анализираних лексема и њиховим творбеним статусом) и достигнућима савремене лексикологије. Примарно примењујемо аналитичку методу, дескриптивну методу, компоненцијалну методу, која подразумева издвајање семантичких компонената из структуре лексичког значења (при анализи значења која се односе на материјалне реалије), семантичку и концептуалну анализу примера на основу теорија концептуалне метафоре и метонимије (при анализи значења која се односе на човека).

1.4.3. Наше истраживање има, пре свега, лексиколошки карактер, пошто је усмерено на механизме остваривања полисемије у српском језику. Његова лексиколошка усмереност везује га и за лексикографију, међутим тематски корпус животињских назива упућује га на интердисциплинарну повезаност етнолингвистике, социологије, културологије и фолклористике. С обзиром на то да животиње спадају у важан део културног, митолошког и фолклорног наслеђа српске културе, оне су носици различитих симболичких вредности важних за одређивање слике света и концепата у култури српског народа. Стога се наше истраживање једним делом може сматрати и лингвокултуролошким. Нагласак је, пре свега, на вези између језика и колективне слике света српског народа.

1.5. Потреба и значај истраживања

1.5.1. Семантичка анализа тематске скупине зоолошких назива заслужује пажњу из неколико аспеката:

а) аспекта описивања семантичке структуре лексема из тематске групе животиња (које представљају једну од најважнијих тематских група у лексичком систему српског језика)

б) аспекта језичких механизма који учествују у процесу полисемије и нових сазнања о начинима на који ти механизми функционишу;

в) аспекта мотивације за реализацију секундарних значења;

г) аспекта колективне експресије чије истраживање даје одговор на питање како се стварност перципира и обрађује кроз језички материјал српског језика.

Са становишта потребе и оправданости нашег истраживања, напомињемо да ће оно имати:

Први аспект посматрања потреба овог истраживања односи се на даље изучавање механизма лексичке полисемије, који се у нашем случају односи на одређену тематско-лексичку скупину именица. Детаљан опис ове лексике, механизма полисемије и мотивације за семантичку дисперзију ових лексема пружиће нам увид у сагледавање проблема при адекватним лексикографским дефиницијама ових појмова у дескриптивним речницима српског језика.

1.6. О називу нашег истраживања и проблематици термина зооним

1.6.1. Лексеме које означавају називе животиња, и које су предмет нашег рада, спадају у речи које су човеку искуствено најближе, будући да се користе у свакодневном животу. Међу такве лексеме убрајамо и речи које значе човека и његово тело, простор у коме живи, предмете које свакодневно употребљава, породични и друштвени живот, биљке из човековог непосредног окружења итд.²⁷ С те стране, важно је да утврдимо терминолошку, односно општелексичку вредност појма/термина *зооним*. У *Великом речнику страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке (2007) *зооним* се дефинише као именица која означава неку животињу уз квалификатив *линг.* који га сврстава у домен лингвистичких наука, док *зоонимија* у истом *Речнику* означава скуп назива за животиње у неком језику или дијалекту (Клајн, Шипка 2007: 479).

1.6.2. По препоруци М. Шћепановића (Шћепановић 2002) *зооним* искључиво треба схватати и употребљавати као део ономастичког терминосистема који се односи на властита имена животиња и дијалекатско-лексиколошка, тј. ономастичка проучавања. М. Шћепановић инсистира на прецизирању терминолошке апаратуре закључујући да је стабилну основу за подизање терминолошке конструкције у изучавању српске зоонимије дао још Мато Пижурица (1971: 161), али је остало да се из његовог образложења извуку поставке и тако промовише термин *зооним* (Шћепановић 2002: 322). Наиме, он каже да термин *зооним* треба користити као засебно име животиње, тј. да треба успоставити терминолошку дистинкцију између *зоонима* као ономастичког термина и *апелатива* као номенклатурног назива за припаднике одређене врсте

²⁷ Исп. Дешић 1990: 6.

(60-их година у славистици се почео употребљавати термин *зооним* настао према термилошким узорима *антропоним*, *топоним* итд.). „У ономастичкој терминологији не треба одступати од интернационалне терминологије, већ досљедно задржати ту терминологију: -оним (антроп-, топ-, итд.) за појединачна властита имена, -онимија за скуп тих имена, -ономастика за њихова истраживања” (Видоески et al. 1983: 36, према Шћепановић 2002). М. Шћепановић инситира да и *зооними* или *зоонимска лична имена* имају пуне номинацијске вредности, подсећајући да је прошло више од четири деценије када се термин *зооним* појавио у руској ономастици и опстао захваљујући својој прецизности и интернационалној природи свог фonomорфолошког склопа (Шћепановић 2002: 323).²⁸ Међутим, на извесна колебања у употреби термина и његову двозначност указује се подсећањем да Ковачев у делу *Българска ономастика* (1987) за термин *зооним* констатује две сфере употребе, као лично име животиње и као општи назив (И. 324). „Imena životinja, kao uostalom i osobna imena, bez obzira na to u kojoj su mjeri 'semantički prozirna' u pravilu predstavljaju zatvorenu leksičku skupinu, određenu, naravno, jezičkim i kulturnim kontekstom unutar kojega su nastala” (Брозовић Рончевић, Чилас Шимпрага 2009: 37), а с обзиром на то да је функција сваког имена да једнозначно идентификује објекат именовања (денотат, референт) и на тај га начин издваја од осталих јединки исте врсте, морамо уважити чињеницу да се ономастичка истраживања *зоонима* термилошки и методолошки морају оделити од истраживања општих, апелативних назива. У предлогу за израду ономастичког лексикона, М. Шћепановић и С. Баук подсетили су да је термин *оним* коришћен као строго системски термин који улази као други термиоелемент у многе термине (*топоним*, *антропоним*, *хидроним*) и тако их обједињује (Шћепановић, Баук 2002: 272). М. Шћепановић термин *зооним*, у који убраја имена домаћих животиња као што је *Дорат* (Шћепановић 1997: 68), смешта у антропономастичке категорије и у групу *бионима* (у коју спадају и фитоними, тј. имена биљака, нпр. *Стидак*).

²⁸ М. Шћепановић подсећа да у студији о зоонимији украјинских Карпата Михаил И. Сјуско за властита имена животиња користи термин *зооним*, а осим њега и низ, од њега полазећих термина: *зоонимика* (део ономастике који проучава властита имена животиња), *зоонимија* (укупност властитих имена животиња неког ареала) и сл. (Шћепановић 2002: 324).

1.6.3. Са сличном термиолошком двозначношћу (и недоумицом) сусрећемо се и у радовима хрватских лингвиста. Ивана Видовић Болт (Видовић Болт 2014: 1), осврћући се пре свега на проучавања фразеолошких јединица са називом животиње као мотивном лексемом, напомиње да се у хрватским фразеолошким радовима устаљене десемантизоване свезе у саставу којих је назив животиње називају *зоонимским* (или зоонимним) *фраземима*.²⁹ Међутим, имајући у виду „онимску” природу овог термина, она предлаже да се група устаљених десемантизованих веза у саставу којих је назив животиње (зоонимска компонената), део животињског тела (соматска компонента), односно изведеница (нпр. *пасији*, *коњски* и сл.) назива *анималистички фразем* (Видовић Болт 2014: 1).³⁰ Међутим, И. Видовић Болт у свом делу *Животињски свијет у хрватској и пољској фразеологији* (Видовић Болт 2011) ипак остаје при термину *зооним* због „šire прихваћености и učestalosti не само у хрватском, него и у другим језицима” (Видовић Болт 2011: 11). Ауторка каже да *зооним* представља назив за представника сваке врсте упућујући на термине који се срећу у пољској литератури: *frazeologia zoomorficzna / zoonimiczna / zomorficzna, animalistyczna, fauniczna, zwierzęca / odzwierzęca*, у англојезичкој *animal idioms, faunal idioms, zoosemy*, а у италијанском искључиво описни склопови – *frase fatti con i nomi di animali, modi di dire con i nomi di animali, espressioni con i nomi di animali* (исто, 11).

1.6.4. Брозовић Рончевић и Чилаш Шимпрага (2009: 38) подсећају да „suvremena onomastika danas jasno razlikuje pojmove ime i naziv. Prvi pripada onimijskoj, tj. imenskoj razini, a drugi apelativnoj, tj. razini općeg leksika. Tako se i pojam *zoonim* tretira kao vlastito ime životinje, a ne kao naziv za životinju. No, kako u jeziku postoji velik broj frazema s nazivom za životinju kao sastavnicom, u mnogim hrvatskim frazeološkim radovima pojam *zoonima* označuje naziv za životinju. Međutim, s teoretskog, jezikoslovnoga i metodološkog stajališta važno je naziv *zoonim*

²⁹ Недоумица се успоставља у односу на чланак *Нацрт за зоономастичка истраживања (на примјеру коња)* објављеном у часопису *Folia onomastica Croatia* Дуње Брозовић Рончевић и Анкице Чилаш Шимпрага, где ауторке указују на чињеницу да се термин *зооним* односи искључиво на име, а не на назив животиње.

³⁰ Међутим, она напомиње да ни током расправа на скупу *Анималистички фраземи у славенским језицима* (који је одржан 21. и 22. марта 2014. у Загребу) није изнађен термин за назив животиње који би у фразеолошком контексту био прихватљивији од већ устаљеног термина *зооним* за назив животиње као фраземске саставнице.

upotrebljavati isključivo za vlastita imena životinja, a ne za životinje općenito ili u aprelativnom značenju” (Брозовић Рончевић, Чилас Шимпрага 2009: 39). Указујући на разлику између *зоосема* (метафоричка екстензија лексема за животиње на човека) и *зоонима*, Г. Милић (Милић 2013) подсећа да појам *зооним* схватамо као име животиње с ономастичког стајалишта (нпр. *Жујка*, *Шарена*, *Белка* за краву), али примећује да се низ хрватских аутора „zainteresiranih за uporabu naziva за животинје u (mahom kontrastivnoj) frazeologiji često сузи појмом *зооним* u потонјем смислу” (Милић 2013: 198).

1.6.5. Међутим, у руској лингвистичкој литератури формирала се јасна двозначност у коришћењу термина *зооним*,³¹ термин се односи и на властита имена животиња и на називе животињских врста и јединици (в. Шевчик Анна Валерьевна 2011). Тако нпр. М. Киршова (Киршова 2000, 2003), говорећи о фразеолошким јединицама које садрже назив животиње, каже да је *зооним* прихваћен у литератури као термин за означавање животиња, користећи као синоним двочлани термин *зоонимна компонента* када говори о *зоониму* као члану фразеолошке јединице. Говорећи о најактивнијим српским и белоруским зоонимима, С. Гољак (Гољак 2005), проучавајући фразеологизме у ова два језика, наводи као зоонимске компоненте управо лексеме *пас*, *коњ*, *птица*, *мачка*, *змија*.³²

1.6.6. Уважавајући препоруке ономастичких истраживања, узимамо у обзир да термин *зооним* има, пре свега, ономастичко порекло и традицију. Назив рада „Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику” својеврстан је резултат утемељености овог термина у ономастичкој традицији. У контексту апелативних назива животињских врста, поред термина *зооним*, користимо и вишечлане синтагматске еквиваленте: *зоолошка лексема*, *лексема са значењем назива животиње*, *назив за животињу*

³¹ Нпр. узимамо обзир докторску дисертацију Карима Рахим Алија „Структура и семантика зоокомпозигов в русском языке”, одбрањену на Униврзитету у Јељецу (Русија) 2010. године, где се са творбеног аспекта анализира пре свега сложена лексика са значењем животиња у руском језику и користи широк термилошки апарат са префиксом *зоо-*: *зоолексика*, *зооним*, *зоологизам*, *зооморфизам*, *зоокомполит* и сл.

³² Иако га О. Л. Рубљева сврстава у ономастички део лексикологије у својој *Лексикологији савременог руског језика*: „ОНОМАСТИКА. Имена собственные (ИС), или проприална лексика, в отличие от имен нарицательных (ИН), или апеллятивной лексики. Основные разряды ИС: антропонимы, топонимы, зоонимы и т.п. Этнонимы (названия народностей), Ономастические словари” (Рубљева 2004: 10).

или, чак, бленд *зоолексема*. Имамо у виду да се у српској лингвистичкој традицији, пре свега у лексиколошким и фразеолошким истраживањима, стандардизовала апелативна употреба термина *зооним*, под утицајем руске литературе и потребе да се општи називи животињских врста именују једночланим термином³³ (в. Бошњаковић 1992; Киршова 2000, 2003; Гољак 2004; Гортан-Премк 2004; Штасни 2014 и др.).³⁴ С тим у вези, поштоваћемо устаљена појмовно-терминолошка решења из радова домаће лингвистике и трудићемо се да аутентично цитирамо дате сегменте аутора који посматрани термин користе у општем контексту.

2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Животиње у истраживањима друштвених наука (лингвокултуролошки аспект, културна зоологија и језичка слика света)

2.1.1. Символика животиња у језичкој слици света

2.1.1.1. Поред лингвистичких постоје, такође, истраживања посвећена представама животиња и териоморфним мотивима у различитим конкретним формама народне културе (у обредима, народној радиности, ликовној уметности), у разним жанровима фолклорне и књишке традиције (легендама, бајкама, анегдотама, дечјим фолклорним формама) (Гура 2005: 7–8).

2.1.1.2. У склопу организације метафоричких и метонимијских образаца који се успостављају у оквиру зоолошких лексема, од необичне важности је и културолошки модел који подразумева простор који човека окружује и начин на који га човек перципира и инкорпорира у мишљење и језик. Откривање, анализа и

³³ „Неопходно је водити рачуна и о језичкој економији и избегавати (где је то могуће) описне, синтагматске термине и поштовати номинационе захтеве уопште” (Шћепановић, Баук 2002: 270).

³⁴ Није необично да се у српској лингвистици одређени термин користи двозначно, нпр. *полисемија* је исто што и вишезначност, али је у лексикологији то и обједињени назив за три значајна механизма за настанак секундарних значења – за метафору, метонимију и синегдоху (Драгићевић 2003: 222). У дериватологији термин *деривација* може се односити на суфиксално извођење нових речи, али и на творбу речи уопштено.

опис културне конотације³⁵ као сегмента значења представљају један од главних задатака лингвиста и лингвокултуролога (Драгићевић 2010а: 11), поготово у проучавању зоонима. Р. Бугарски подсећа да је управо језик основни механизам за интерпретацију реалности која се образује у специфичном културном оквиру и да је његова улога да тумачи природу и уобличава културу као свој сопствени људски свет (Бугарски 2005: 17). В. А. Маслова (Маслова 2001) такође подсећа на то да језик не постоји изван нас као објективна реалност, већ да је у нама, у нашој свести, сећању, да мења свој облик сваким покретом мисли, са сваком новом друштвено-културном улогом. Језик је основни инструмент усвајања културе и најважнији културни феномен, ако желимо да разумемо суштину културе – науке, религије, књижевности, треба да видимо ове појмове као кодове генерисане у језику. Он у голим специфичностима изражава националне менталитете (Маслова 2001: 60–61).³⁶

2.1.1.3. Сваки језик на свој начин рашчлањава свет, тј. поседује сопствени модел концептуализације стварности. Због тога говорници сваког језика имају сопствену слику света, а језичка личност има задатак да организује садржај свога исказа у сагласију са колективном сликом света (Драгићевић 2010а: 12).³⁷ И Маслова каже да је сваки матерњи језик носилац културе, језички знаци стичу способност да функционишу као знакови културе и стога језик одражава

³⁵ „Конотација као сегмент лексичког значења представља језички факт који проучава лингвистика, а не сегмент ванјезичке стварности, који описују друге науке. То значи да се конотативна вредност лексичке јединице остварује у лексичком систему у односу према другим сегментима значења једне лексеме или у односу према другим лексемама лексичког система једног језика” (Драгићевић 2010а: 56). „Не може се одредити тачан број типова конотације. Није довољно поделити је на *позитивну* (пожељну) и *негативну* (непожељну), јер она може бити и архаична, дијалекатска, песничка, вулгарна, бирократска, свечана, жаргонска, формална и неформална, науча итд.” (исто, 57).

³⁶ „Следователно, будучи средой нашего обитания, язык не существует вне нас как объективная данность, он находится в нас самих, в нашем сознании, нашей памяти; он меняет свои очертания с каждым движением мысли, с каждой новой социально-культурной ролью” ... „Язык -- важнейшее из всех явлений культурного порядка, ибо если мы хотим понять сущность культуры -- науку, религию, литературу, то должны рассматривать эти явления как коды, формируемые подобно языку, ибо естественный язык имеет лучше всего разработанную модель. Поэтому концептуальное осмысление культуры может произойти только посредством естественного языка”... он выражает в обнаженном виде специфические черты национальной ментальности (Маслова 2001: 60).

³⁷ Маслова нпр. подсећа на запажање В. Хумболта да људи који користе језик стварају посебан свет, другачији од онога који их окружује, па се тако слика света значајно разликује од објективног описа предмета, јер представља субјективну слику објективном свету (Маслова 2001: 66).

културни и национални менталитет својих говорника (Маслова 2001: 61), што пригодно илуструје и конотативност зоолошких лексема у различитим језицима.

Бартмињски тврди да су лингвистичка истраживања когнитивне и лингвокултуролошке оријентације показала да је за проучавање укупног семантичког богатства неке речи и реконструкцију језичко-културне слике света неопходно узимати у обзир различите типове података свих нивоа или подсистема језика (Бартмињски 2011: 48). Комбинација знања о свету, затворена у језичкој форми, конституише концепте који се називају језичке представе света, језички модели или слика света, а они су резултат обраде информација о животној средини и човеку. Лингвистичка слика света формира тип човековог односа према свету (природи, животињама, себи као елементу света) (Маслова 2001: 62–65).³⁸ Склапање језичке слике света, као начина на који један језик парцелише стварност, постиже се проучавањем језичких јединица тог језика (Ковачевић Ј. 2015: 32), а управо лингвокултуролошка истраживања омогућавају реконструкцију језичке слике света једне лингвокултуралне заједнице (Бугарски 2005: 17). Према Р. Драгићевић, језичка слика света јесте „израз човекове способности да моделује и структурише слику стварности у одређеној лингвокултуролошкој заједници” (Драгићевић 2010а: 12). Збир прототипа који постоје у колективном сазнању једне нације представља њену националну слику света, која се кроз језик манифестује лексичким еквивалентима за те прототипе (И. 12). Чак и савладавање страног језика треба да подразумева и учење сема колективне експресије, које представљају значајан материјал у спознавању језичке слике света једне лингвокултуролошке заједнице³⁹ (И. 11–13).

2.1.1.4. Језичка слика света је и одраз „наивне стварности једне лингвокултуралне заједнице, она је окамењени поглед на стварност забележен

³⁸ „Согласно нашей концепции, поскольку каждый носитель языка одновременно является и носителем культуры, то языковые знаки приобретают способность выполнять функцию знаков культуры и тем самым служат средством представления основных установок культуры. Именно поэтому язык способен отображать культурно-национальную ментальность его носителей.” ... „Совокупность этих знаний, запечатленных в языковой форме, представляет собой то, что в различных концепциях называется то как 'языковой промежуточный мир', то как 'языковая репрезентация мира', то как 'языковая модель мира', то как 'языковая картина мира'” ... „Языковая картина мира формирует тип отношения человека к миру (природе, животным, самому себе как элементу мира)” (Маслова 2001: 62).

³⁹ „Наивна слика света је културолошки обојена и заједничка за све припаднике једне језичке заједнице” (Драгићевић 2010а: 12).

језиком” (Беговић 2011: 46). Ако кажемо за неког: *Он је стари лисац*, то значи да мислимо да је лукав, јер верујемо да је *лисица* лукава животиња.⁴⁰ То значи да животиње као што су *лисица*, али и *вук*, *медвед*, *коњ*, *змија*⁴¹ и сл. могу спадати у КУЛТУРОЛОШКЕ КОНЦЕПТЕ српске језичке заједнице, који се креирају управо на специфичној слици света те културе и традиције. О томе како је суживот човека и животиње плодно тле за развој стереотипа говори и Ивана Видовић Болт када на примеру зоонимске фразеологије подсећа на речи Лејкофа и Џонсона да човек не види ствари онаквима какве оне доиста јесу, као делове објективне стварности, него онакве какве оне јесу у његовом виђењу, односно искуству (Видовић Болт 2011: 20). Управо је већина фразеологизама, наглашава Видовић Болт, одраз подређености света и животиња човеку и резултат креиране слике која опстаје (нпр. симболика *гуске* као глупе, иако реално врло интелигенте животиње).

2.1.1.5. Људски и животињски свет испреплетани су на различим нивоима, од емпиријског који подразумева њихову међусобну зависност и узајамну упућеност (човек животиње узгаја и чува као извор хране и одеће, заштите, помоћи у послу, друштва за разоноду)⁴² до симболичког који укључује њихову митологизацију, фолклоризацију, и чак литераризацију од стране човека (басне као кратке животне поруке са животињама као главним ликовима датирају још из VI в. пре н.е и Езопа). Ипак, Н. Висковић закључује да „se još uvijek nalazimo na početku oblikovanja jedne kulturne historije životinja ... koja bi pokazala kako su životinje ne samo čovjeku najbliža bića ... nego još i bića neizbježno prisutna u svim vidovima ljudskog opstanka i kulture” (Висковић 2009: 10).

„Ljudske su zajednice u davna vremena bile usko povezane uz životinjski svijet i to je razlog što su se životinjama pridavale razne osobine koje su odgovarale njihovoj

⁴⁰ „Наравно, често особине које животињама приписујемо немају везе са њиховим реалним особинама, па се управо зато колективна експресија у вези са животињама разликује од једне културе до друге” (Беговић 2011: 50).

⁴¹ „*Змија* се у секундарном значењу односи на опаку, љуту, злу, опасну особу. Изразито непожељна конотација коју има ово значење заснива се на афективности коју људи имају према змијама у стварности. *Змија*, међутим, у примарном значењу нема негативну конотацију, већ неутралну. Њено значење се везује за врсту гмизавца. Негативна конотација се прикључила секундарном значењу захваљујући афективности” (Беговић 2011: 57).

⁴² „*Procesom domestikacije čovjek podčinjava neke vrste divljih životinja i mijenja njihovu prirodu, ali samim tim i on prelazi iz stanja predatora u stanje proizvođača*” (Висковић 2009: 183). „*Domesticirana životinja jest ona što čini dio kuće (lat. domus), podčinjena je vlasti gospodara kojemu daje proizvode i služi mu, razmnožava se u stanju voljnog zatočenja i rađa potomstvo koje će također biti podčinjeno gospodaru i služiti mu*” (Висковић 2009: 184).

природној снази и/или њихову значењу у животинском свијету” (Барчот 2014: 483).⁴³ Тако су се издвојиле две групе животиња, оне којима су давали посебан значај и које су жртвовали (*бик, коњ, ован, свиња, теле*) и оне којима су придавали натприродна својства и које нису смеле да се убијају (табу животиње) (И. 484). „Тако се развила богата симболика животиња, али су се једнако тако узajамно транспонирале особине (људске и животинске)” (Барчот 2014: 484). Барчот примећује да се укључивање животиња у људски свет (тзв. антропоморфизација) дешава у баснама,⁴⁴ бајкама и дечјој књижевности и ту се појављују ликови животиња који говоре, мисле и осећају (Барчот 2014: 484).⁴⁵ Станковић подсећа да неки од стереотипа везаних за особине одређених животиња потичу још из разних древних списа – прича из древног Египта, грчких басни, Библије⁴⁶ и других извора, а начини њиховог настајања разноврсни су и повезани са развојем култура и друштава (Станковић 2010: 173). „Stari zavjet na mnogim mjestima ukazuje na opasne i štetne životinje – lavove, vukove i pantere, hijene i šakale, ptice grabljivice, zmije, krokodile, skakavce i druge insekte ... Drugi način prisutnosti životinja u Bibliji zajednički je svim arhaičnim kulturama Sredozemlja: one su pokloni Bogu u obaveznom prinošenju na žrtvenik bespriječnih ovnova, janjaca, junaca, volova, golubica” (Висковић 2009: 100).

⁴³ „Etolozi su dokazali da u animalnom svijetu postoje određeni elementi kulture, a to znači da su životinje u dvostrukoј vezi s pojavom kulture: imaju same svoju kulturu i važne su za oblikovanje ljudske kulture” (Барчот 2014: 481).

⁴⁴ „Basne su alegorijske priče u kojima se životinje ponašaju kao ljudi, zamenjujući ih i personificirajući njihove moći, vrline, slabosti – iz čega onda proizlaze neke pouke za moralni odgoј” (Висковић 1995: 152).

⁴⁵ „Ne postoji nikakva takva sličnost između realnosti neke životinje i stereotipnog modela konstruiranog o njoj u čovjekovu mentalnom sklopu. Taj je stereotipni model uvijek antropocentričan – životinjama su pripisane ljudske karakteristike, procjenjivane su u moralnom, intelektualnom, emocionalnom i interpersonalnom smislu, a promatrani su i njihovi običaji i navike” (Бертоша 1999: 65). „Realnost, mentalitet i tradicija stvaraju *circulus vitiosus* u stereotipnom poimanju životinje i obogaćuju jezik mnogim poredbama i metaforama, a takav stereotipni simbolizam životinja živi u jeziku i prenosi se na nove naraštaje koji usvajajući gotove jezične figure, obično ne preispituju njihovu povezanost s izvanjezičnim univerzumom” (Бертоша 2014: 484).

⁴⁶ Алек Бесон (Aleck Basson) је, користећи Лејкофову и Тарнерову метафору *Великог ланца постојања*, приметио да се у Библији, конкретно у Псалму 35, појављује метафора НЕПРИЈАТЕЉИ СУ ЖИВОТИЊЕ (Enemies are animals) према којој се антагонисти спремни на убиство концептуализују као лавови, који, иако пружају бројне конотације и тумачења, највише асоцирају на појмове опасности и моћи (Бесон 2008: 14). Позивајући се на тематске елементе које је конституисала Вјежбица (Вјежбица 1996) и преко којих се успоставља метафоричан однос према животињи, као што су величина, изглед, понашање и однос према људима, Бесон закључује да је лав послужио као прикладан изворни домен да опише махинацију порочних и злих (исто, 15).

Н. Висковић за басне каже да су нетачне и неправедне у приписивању људских карактера животињама, да садрже мало етолошких спознаја и да су животињска понашања у њима само зооморфно изражавање људскога које се опет враћа човеку у виду моралних модела (Висковић 1995: 152). Он подсећа и да су басне имале функцију да о односима моћи међу људима говоре кроз ликове животиња и то прикривеним „езоповским језиком” напомињући да укупно 310 Езопових басни има за протагонисте животиње, описујући однос моћи између јаких и слабих, лукавих и наивних (*лав, лисица, вук, пас, змија*) (исто, 153). Почовечивање животиња није страна ни стручној литератури. Тако Брем (Алфред Едмунд Брем) говори о њиховим душевним способностима, *лаву* пребацује што је „злочинац”, *кртицу* назива „осветљивом” и сл., што је извесно мерење животиња људским мерилима (Брем 1967: XXV).

2.1.1.6. Тако у међуодносу животињског и људског света долазимо до појмова *антропоморфизам*, који се најопштије схвата као приписивање људских особина животињама и *зооморфизам*, који се схвата као приписивање животињских особина људима (Барчот 2014: 482) (в. т. 2.1.3.).

2.1.2. Симболика животиња у различитим културним традицијама

2.1.2.1. Животињски свет одувек је фасцинирао човека који је покушавао да открије дубље значење сваке животињске врсте не би ли пронашао везу са човековим понашањем и животом. Симболици животиња у разним етнокултурним традицијама посвећен је велики број специјалних истраживања (Гура 2005: 5).⁴⁷ Гура каже да се „у систему традиционалних народних представа о свету који нас окружује, животиње појављују као личности митолошке слике света” (Гура 2005: 9), што говори о људској потреби да кроз животињски свет промишља сопствено порекло, наслеђе и митологију.

2.1.2.2. „Simbolika životinja zapisana u jezičkom i kulturnom kodu različitih društava odraz je sličnog ili različitog načina života, tradicije, vjerovanja” (Peisert 2003: 149, према Видовић Болт 2013: 8). Тако нпр. **крава** у Индији и на Непалу ужива

⁴⁷ Почев од фундаменталног рада Анђела де Губернатиса о животињама у индоевропској митологији, где се животиње деле на три групе: земљаске животиње, животиње ваздуха и водене животиње (Гура 2005: 5).

култни статус свете животиње и симбол је напретка и благостања (док се у нашој средини конципира као носилац особина глупости, тромости и дебљине), **мрав** је у европској култури симбол марљивости, док се у Индији кретање мрава сматра потпуно бесмисленим (Szczepanowicz 2011: 37, према Видовић Болт 2013: 8). **Говече** је код свих индоевропских народа, и код старих народа уопште, сматрано за свету животињу; нарочито је то био случај у старој индијској религији, па онда још више у хиндуизму и код Иранаца, такође и код Грка и Римљана и старих Германаца (Чајкановић 2014: 549). **Пацови** се, на пример, сматрају за непријатна створења у западној култури, али се, напротив, у Кини вреднују много више (Уве-Пантер, Торнбург 2012: 70). Кјелтика и Клепарски подсећају да, на пример, у већини култура **свиње** имају лошу репутацију да су прљаве и прождрљиве. Отуда се у пољском језику апстрактна именица *świństwo* (прљави трик) изводи од именице *świnia* и разуме се преко мапирања животињског инстинктивног понашања на нивоу људских вредности да би се представило људско неморално понашање.⁴⁸ С друге стране, у другим културама, као што је кинеска (али и у старом Египту где је била повезана са богињом плодности Изидом), **свиња** симболизује срећу, повезана је са просперитетом, гомилањем богатства,⁴⁹ али и одговорношћу, неустрашивошћу и независношћу, док у немачком језику израз *Ich habe ein Schwein gehabt* (имао сам свињу) значи *имати среће* (Кјетилка, Клепарски 2005б: 27). „Једна иста животиња може бити, код једног народа, и света и погана: таква схватања о њој доказују да је она некада била табуирана, и да је према томе имала демонске или божанске особине” (Чајкановић 2014: 551).

2.1.2.3. Ивана Видовић Болт (Видовић Болт 2011) истакла је у својој студији положај, али и симболику појединих животиња у различитим историјским раздобљима, религијама и културама⁵⁰ инсистирајући на значају одређених животиња у обликовању митологије и културе европских народа, у исто време упућујући тако на њихова општа или доминантна обележја која конотирају њихову улогу у идиоматским језичким јединицама, али и мотивишу секундарна

⁴⁸ У српском језику то је апст. именица *свињарија* – прљав, гадан, непоштен поступак (РМС).

⁴⁹ Уосталом, не добијају ли сва мала деца „касицу прасицу” која симболички представља нашег првог учитеља, бар када су лекције економичности у питању (*Речник симбола*, <http://www.simboli.rs/symbolika-zivotinja-svinja/>).

⁵⁰ Не треба заборавити, нпр., да су у многим културама, као што је стари Египат, богови и богиње представљани на сликама и скулптурама као животиње (или хибриди животиња и људи) као што су соко, крава, лав или крокодил (Уве-Пантер, Торнбург 2012: 63).

значења зоонима. По питању појединачних животињских врста које имају најопсежнији културолошки значај и уплив у симболику, Видовић Болт подсећа на то да се Зевс претворио у **бика** (исто, 53) на чијим је леђима Европа стигла на Крит (*бик* као симбол необуздане снаге и разјарености). Посебно место ауторка посвећује **коњу**⁵¹ (исто, 57) за кога истиче да је „*malo životinja s tako bogatim parentološkim rodoslovom kao što je konj*” (Висковић 1996: 207, према Видовић Болт 2011: 57). У западнословенској традицији неговао се култ коња као животиње која говори људским гласом, помаже слабијима и немоћнима (исто, 57–58).⁵² Значајно место у историји заузима и **пас** за кога Хомер у 17. певању Одисеје каже како је једини препознао Одисеја након повратка из рата (исто, 72). У делима средњовековне уметности пас је смештен уз женске ноге и симболизује верност и осећајност, а крсташи су представљани са псом као знаком верности служења Богу (исто, 72). Такође, подсећа се на стари култ **мачке** који се у Египту спомиње пре 4500 година,⁵³ а уједно је и симбол Месеца. Захваљујући издржљивости и жилавости о њој се говори као о животињи која има девет живота (исто, 76).

2.1.2.4. Улогу животиње у политичкој теорији, симболици, идеологији и акцији проучавао је Никола Висковић.⁵⁴ Преко идеја Платона и Аристотела, али и Библије, он закључује да се моћници и владари односе према народу као према марви и стаду⁵⁵ (Висковић 1995: 143). „*Ne slučajno moćnici oduvijek sebe zamišljaju i predstavljaju kao orlove, lavove okrunjene grivama, tigrove, vukove i lisice – sve redom predatori, mesožderi, plemenite, mudre ili naprosto agresivne i grabežljive zvijeri koje vladaju nad masom zastrašenih, glupih i pokornih goveda, ovaca, pasa i magaraca,*

⁵¹ Никола Висковић каже за *коња* да представља темељ материјалне и симболичке моћи ратничких и аристократских поредака, да је истински племић у исто време и коњаник, да је коњ уздигао свога господара на пиједестал дајући му брзину, снагу, издржљивост за остваривање смелих подвига на које човек није могао ни помишљати без његове помоћи (Висковић 1995: 150).

⁵² „*Kao znak rata i pobjede konj je čest motiv radova brojnih slikara i kipara koji su važne povjesne osobe prikazivali zajedno s njima (Marko Aurelije, Van Jelačić). S konjima se prikazuju i sveci (sv. Eustahije, sv. Hubert, sv. Martin)*” (Видовић Болт 2011: 58).

⁵³ „*U vrijeme vladavine V. i VI. dinastije (2500–2200) postala je svetom životinjom, a iskopine i pisani izvori svjedoče da je mačka bila pripitomljena u Egiptu u trećem tisućljeću prije Krista*” (Видовић Болт 2011: 76).

⁵⁴ Никола Висковић је један од зачетника културне зоологије. Објавио је 1997. године књигу *Животиња и човек. Прилог културној зоологији*, а 2009. г. излази поновљено издање са новим насловом: *Културна зоологија: Шта је животиња човеку и што је човек животињи*.

⁵⁵ Маркс каже да национална економија познаје радника само као радну животињу, као животињу која је сведена на најнеопходније телесне потребе (Висковић 1995: 143).

te nad prljavim i štetočinskim bićima iz reda *svinja, štakora, zmiја, miševa, crva, parazita* itd.” (исто, 144).⁵⁶ С друге стране, мржња и агресија према политичком непријатељу исказује се одувек епитетима анимализирања противника: *нас, шакал, хијена, свиња, змија, звер, аждаја, итакор, гамад, црв, тијавица, камелеон, паразит* (исто, 151).

2.1.2.5. Различите животиње, у зависности од своје природне улоге и значаја за човека и удела у његовом животу, имале су своје место у концептуализацији погледа на свет у српском културном амбијенту. Неспорно је, на пример, да најјачу везу између човека и **вука** налазимо у словенској митологији, где је вук био тотемска животиња, а сматрао се господаром шума, животиња и птица. Интересантно је да се управо вуку приписује титула митског представника српског народа.⁵⁷ Његова симболика подразумева храброст и достојанство, инстинкт повезан са интелигенцијом, способност да човек брани себе и своју породицу и способност да се заварају и надвладају непријатељи (Камингс 2004: 126). Д. Бандић (Бандић 1991: 30) пише о томе како се претпоставља да је вук поштован и као отеловљење неких других оностраних бића, инкарација покојничких и предачких духова. На лошем је гласу због потребе да убије много више плена, ако за то постоји прилика, него што може да поједе (особина прождрљивости коју му приписујемо). „Натприродна својства приписивана су чак и ликовној представи вука ... према предметима на којима се налазио његов лик” (Бандић 2004: 28). А Гура (2005: 90) истиче да је „вук међу зверима један од средишњих и у највећој мери митологизованих ликова. Својствен му је широк круг разноврсних значења, од којих га многа уједињују с

⁵⁶ Н. Висковић подсећа да кроз анализу симболике моћи, од Езопа па преко Палтона до Макијавелија видимо да најлегитимније облике власти симболишу *орло* и *лав* (често као мотиви грбова и застава), да проблематичне, али нужне видове политике оличава *лисица*, а тиранску или бруталну власт оличава *вук* (Висковић 1995: 144).

⁵⁷ „Вук код Срба поседује ambivalentna значења, од demonskog aspekta, до simbola zaštite. Од делова његовог тела (зуби, kandže, око, dlaka, srce) справљане су амалије. Веровало се да вукви могу одгонити нечисту силу и болести. Posebnu snagu има i кара од три вука. Rasprostranjeno је било i провлачење кроз вуџи зев, када се новорођенче или мало дете провлачило кроз његове ђелјусту, јер се веровало да ће та деца бити здрава и да ће их на тај начин сачувати од svakог зла. Верује се, са једне стране, да је вука створио даво (који се i сам плаши вука) и да међу очима има три вражје dlake. Ако се некome žели nesloga, razdor i свађа u кући, trebalo је узети grkljan од вука и кроз њега progledati ту породицу. Након toga они неће никада имати mira i појеће се као вуци (prema веровању са Kosova). Са друге стране, присутне су представе да је вук митски pokrovitelj Срба. Zabeleženo је i веровање да се од вука може заштитити ако се са њим okumi или pobratimi” (www.pojmovnik.rs/ Projekat Pojmovnik srpske kulture).

другим грабљивицама, а такође са животињама обдареним хтонском симболиком”. **Змија** је представљена као нечист и непријатељски створ, што у извесној мери потиче од библијско-хришћанске традиције, која змију третира као оличење сотоне, а народ је доживљава као ђаволског створа. Као оличење хтонског начела повезана је с мраком, и као таква супротстављена Сунцу као извору светлости (Гура 2005: 210–212). Она је један од примарних симбола трансформације, измицања, открића тајни живота, исконске и основне енергије, стваралачке моћи, али и симбол уништења, зла, завођења, материјалних и сексуланих искушења, греха, дегенерације (Камингс 2004: 129). Кућна змија, кућаница, чувар је и заштитиник куће (Чајкановић 2014: 135), а у вези са змијом успостављена су и различита веровања у српском народу, пре свега у њену магијску моћ (ко голим рукама дотакне мртву змију, мање ће се знојити; кад се породила тешко порађа, треба, за време порођаја, да разбије змијино јаје; змијина кошуљица лек је против многих болести, нарочито женских, Чајкановић 2014: 137). Са змијом је у тесној етимолошкој и логичкој вези **змај**. „Првобитно, **змај** је – као што се то лако даје видети из етимологије његовог имена – велика крилата змија” (Чајкановић 2014: 620). Змајева личност се у српског религији изразито национализовала. „До нарочитог угледа дошли су змајеви у народној традицији: ту се они јављају у потенцираном људском облику, индивидуализирани су, па чак имају и своја особена имена” (Чајкановић 2014: 624).

2.1.2.6. По речима Веселина Чајкановића, нашег најзначајнијег историчара религије, „повод да животиње у религији добију угледно место било је уверење примитивног човека, засновано на искуству, да животиње имају извесне способности које су јаче од његових, и, са његовог гледишта, супранормалне; а поред тога, за религију и култ животиња дало је повода и веровање да у животињама могу бити инкарниране душе предака” (Чајкановић 2014: 548). Отуда се од извесних животиња очекује плодност, људска, сточна и пољска; неке од њих имају важну улогу у магији и дивинацији, и у народној медицини; многе животиње имају и своје празнике, који су у вези са жртвама, и понекад трају по неколико дана (исто, 548), а многе су имале и свој култ⁵⁸ (исто, 558).⁵⁹

⁵⁸ *Култ* – религиозно поштовање божанства или лица, предмета, уопште онога чему се придаје натприродна моћ, везано за различите обреде (РСАНУ).

2.1.3. Антропоморфизам и зооморфизам у култури

2.1.3.1. Припитомљавање, доместификација и дресирање животиња током њиховог суживота са људима довели су до њиховог активног укључивања у људску културу, што нам потврђују и бројна преплитања човека и животиње кроз историју и митологију (Сфинга, Кентаур, Минотаур и сл.). „Dubinske i slabo poznate povezanosti čovjeka i životinje pokazuju se u kulturi i tako što se ljudske osobine pripisuju životinjama, što nazivamo antropomorfizam, a životinjske osobine ljudima, što nazivamo zoomorfizam” (Висковић 2009: 50). Н. Висковић подсећа да животиње у баснама „глуме” људска стања нарав, осећања и мисли, *лишца* лукавост, *вук* бруталност и неискреност, *мрав* и *пчела* добро и радиност (исто, 51), тако се у књижевности животиње понашају као људи (*Књига о џунгли*, *Алиса у земљи чуда*), филмска култура пуна је примера антропоморфизованих животиња које говоре, облаче се и понашају као људи (Мики Маус, Паја Патак, Душко Дугоушко, Снупи, Гарфилд, Мапетовци и сл.), док људи своје љубимце облаче у људску одећу и разговарају са њима.⁶⁰ Објашњење тих појава Н. Висковић види у немоћи човека да мисли и објасни друга бића сасвим изван аналогија са властитим стањима и у животној зависности ловаца, сточара и ратара од „корисних” и „штетних” животиња (исто, 53). С друге стране „*pridavanje nekih stvarnih ili zamišljenih svojstava životinje čovjeku*” (Висковић 2009: 55) означава се као зооморфизам, што су својства попут лавље снаге или лисичје лукавости. „*Ali ako je pridavanje plemenitosti i hrabrosti lavu i lukavstva lisici antropomorfni čin, jer se tu radi o psihičkim osobinama čovjeka, onda je povratno označavanje osobe ili skupine ljudi kao plementih poput lavova ili lukavih poput lisica zapravo zoomorfizam koji se zrcali u antropomorfizmu i prikriva ga*” (исто, 55). Као да је животињско постало начин именовања онога што је изворно људско, као што су нагони које човек у себи покушава да сузбије – „*životinjsko je ovde neuskладnost s idealom čovjeka o*

⁵⁹ „Ту су, на пример ... празник *мечкин* (‘Мечковдан’, 30. новембра), *мишји* (27. октобра), *кокошји* (20. децембра), *коњски* (на Тодорову суботу), *вучји* (у новембру), па чак и празник *мува*” (Чајкановић 2014: 562–563). „О некадашњем поштовању медведа сведочи и празник који му је био посвећен. Реч је о празнику св. Андеје ... који се у народу назива још и Мечкин дан или Мечкодова” (Бандић 2004: 36).

⁶⁰ „*Номер prikazuje konje koji плаћу zbog pogibije njihovog gospodara Ahila*” (Висковић 2009: 52).

sebi – bestijalnost, okrutnost, neumnost, divlja spolnost, onostranost istinski ljudskom.” (исто, 57).⁶¹

2.2. *Изучавање полисемије зоонима у српској лингвистичкој науци*

2.2.1. Опште напомене о полисемији и проучавање вишезначности зоонима у српском језику

2.2.1.1. Упознати смо с тим да је, осим творбе нових речи путем деривационих процеса и позајмљивања нових речи из других језика, полисемија један од основних механизма којима се лексички фонд једног језика проширује, али и богати значењска структура постојећих лексема. Полисемантичност се у семантичкој анализи дефинише као лексичка ставка која има више различитих значења (Кристал 1985: 265).

2.2.1.2. Изучавање полисемије спада у важну област лингвистичких истраживања, пре свега лексикологије и лексикографије. Механизми полисемије истражени су и описани у српској лингвистичкој литератури (в. Ивић 1982, 1992; Прћић 1997; Гортан-Премк 1992, 2004; Драгићевић 2003, 2010б), као и могућност њене обраде у наставној пракси (в. Вељковић-Станковић 2011), а различити проучаваоци језика у области србистике бавили су се проблемима који произлазе из вишезначне природе лексема, нпр. М. Дешић, С. Ристић, М. Радовић-Тешић итд. У домену руске лексиколошке школе полисемију су у својим лексикологијама описали М. И. Фомина (1973: 25–37), Б. И Косовски (1974: 45–70), Кузњецова (1989) итд.

2.2.1.3. Полисемија, вишезначност или семантичка деривација, описује се као способност лексеме да има више значењских реализација. Када се значења развијају из једног центра, обично из примарног значења, реч је о радијалној полисемији (Драгићевић 2003: 222), док се ланчана полисемија може објаснити као развијање секундарних значења из других секундарних значења. Д. Гортан-

⁶¹ Отуда, како то наводи Висковић, богови кажњавају метаморфозама грешне протагонисте митова у вукове, птице и друге облике, а чаробњаци претварају јунака у свиње и жабе (Висковић 2009: 57).

Премк полисемију означава као способност лексеме да се реализује у више семантичких реализација, и напомиње да је вишезначност својствена свим речима општег лексичког фонда и да су моносемантичне (грч. *monos* – *један* + *sēmantikos* – *значење*) само специјалне речи као што су нпр. *термини* или речи типа *аутобус*, *радио*, *цем* (Фомина 1973: 25). Т. Прћић полисемију представља као двозначност садржине, пошто се односи на међусобну везу више значења једне исте лексеме, по правилу наведених у оквиру једне одреднице у речнику. „Највећим делом темељи се на преносу значења, на постојању једног основног, доминантног значења, из кога је посредно или непосредно изведено више различитих, али сродних значења” (Прћић 1997: 25).

2.2.1.4. Полисемантичност је последица богатства основног семантичког садржаја, богатства семантичких елемената у њему. Ови елементи су фокуси, индуктори за асоцијације које омогућавају развитак нових семантичких реализација једне лексеме (Гортан-Премк 2004: 38–42).⁶² Као један од основних узрока за развој полисемије Р. Драгићевић наводи чињеницу да нас окружује знатно више премета и појава него лексема за њих, а механизам функционисања објашњава логичком везом која се најпре успоставља између предмета који треба именовати с неким другим предметом који има засебан назив, а затим се назив предмета са именом преноси на предмет без имена (Драгићевић 2010б: 130–131). Основно значење најчешће је прототипично и од њега се семантичком деривацијом развијају секундарна значења и подзначења која нису увек блиска основном значењу, али су најчешће тесно с њим повезана и њиме мотивисана.⁶³ Као основни механизми остваривања регуларне полисемије унутар лексеме наводе се лексички индуктори – метафора, метонимија и синегдоха (Гортан-Премк 2004: 115), или како то Фомина наводи „два основна начина образовања нових значења јесу 1) по сличности и 2) по блискости” (Фомина 1973: 27). Полазећи од тога да су метафорични модели мотивисани семом која се односи на облик увек отворени и продуктивни (потврђујући то и речничком дефиницијом

⁶² „Тако лексема *кљун* читаву групу својих секундарних семантичких реализација са општим значењем *део предмета који обликом подсећа на кљун* може реализовати само у контексту у коме бар једна лексема упућује на предмет о коме је реч: *опанци с кљуном*; *кљун саоница* и сл.” (Гортан-Премк 2004: 42).

⁶³ „Као основно значење лексеме означава се оно код кога имамо директан номинациони однос између лексичке јединице и онога што је њоме означено” (Гортан-Премк 2014:б 132).

секундарне семантичке реализације неке лексеме: *оно што својим обликом подсећа на...*), Д. Гортан-Премк илуструје процес радијалне полисемије називима за животиње (Гортан-Премк 2004: 93). У питању су лексеме *јеж* и *јарац* чије секундарне семантичке реализације⁶⁴ (врста препреке са шиљцима и гимнастичка справа за прескакање) имају извориште у „обличкој семантичкој компоненти основног значења”. У случају лексеме *јеж* доминантна компонента је „бодље, шиљати израштаји” која доводи до реализације „назив за разне направе са шиљцима, зупцима и сл.” У оба ова случаја обличка сема је та која је захваћена процесом „метафоричне трансформације” (Гортан-Премк 2004: 115) индукујући нову циљну сему са архисемом направа (за разлику од прве где је архисема била животиња).

2.2.1.5. По питању циљних домена секундарних значења, Д. Гортан-Премк је описала две врсте метафоричког преноса номинације код зоонима:

а) они прелазе или у назив са значењем каквог предмета, без експресивне маркираности (нпр. *коњ* – гимнастичка справа) или

б) у назив са значењем каквих особина које се у колективној експресији приписују полазном појму (нпр. *коњ* – незграпан и глуп, ограничен човек; *гуска* – глупа женска особа) (И. 115).

Потоњи процес у лингвистици је познат и као *зоосемија*, који Рајевска (Rayevska, *English lexicology*, 1979) дефинише као „именовање на основу животиња, што значи да се називи животиња често користе да представе људске особине”⁶⁵ (Милић 2013: 198). Сличност изворног и циљног појма никад нија апсолутна и комплетна, већ је заснована на некој компоненти, као што су, рецимо, *функција*, *облик*, *боја*, *положај*, *порекао* итд. (Драгићевић 2010б: 148). Д. Гортан-Премк изводи и типове метафоричких асоцијација на основу сема нижег ранга које могу бити основа за метафоричко повезивање два појма: *облик*, *боја*, *место* или *положај* итд. (Гортан-Премк 2004: 90–108).

2.2.1.6. Ако метонимију схватимо као „употребу једног знака (имена) уместо другог знака за предмете или појаве који су повезани неким логичким

⁶⁴ Секундарна значења примарних лексема ... индукована су основним семантичким садржајем, несамосталним елементима у структури основног семантичког садржаја (Гортан-Премк 2014б: 134).

⁶⁵ „Nicknaming from animals which means that names of animals are often used to denote human qualities” (Милић 2013: 198).

изванјезичким односом” (Ковачевић М. 1999: 175), онда долазимо и до различитих метонимијских формула (типа ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ: *лисица* – лисичје крзно) преко којих долази до логичког повезивања појмова из истог домена.

2.2.1.7. Према Д. Гортан Премк једна од две основне врсте метафоричких асоцијација којима је полазиште нека сема колективне експресије, а које су засноване на уверењима и представама једне језичке заједнице, јесте она којој је полазно значење фитоним или зооним, а циљно човек, нпр. *буква*, глупа особа, незналица; *лав*, храбра, неустрашива особа (Гортан-Премк 2004: 107). Последњих година зоонимска метафорика у оквиру другог типа метафоричког преноса номинације постала је предмет истраживања многих лингвиста, који су, између осталог, усмеравали пажњу на секундарне лексичке реализације зоонима којима су циљни домени жене (Вејли-Антонели 1983; Нилсен 1996; Хајнс 1996, 1999; Мишар 2002; Баидер-Ђезуато 2003; Кјетилка 2005; Родригез 2009 и др.). Семе колективне експресије могу се разликовати од народа до народа, што показују резултати радова аутора као што су Б. К. Каћенски (исп. Драгићевић 2010а: 73), Д. Продановић-Станкић (2004), Н. Ристивојевић Рајковић (2008, 2014), С. Марјановић (2012а, 2012б, 2013а, 2013б).

2.2.2. Преглед досадашњих истраживања зоонима на српском језику

2.2.2.1. Досадашња лексиколошка истраживања зоонима на српском језику кретала су се у неколико методолошко-тематских колосека, од којих издвајамо лексичко-семантички (лингвокултуролошки) приступ и формално-семантички (граматички) приступ. То су, пре свега:

- проучавања секундарних значења зоонима који се односе на материјалне реалије и лексичких механизма помоћу којих се остварује вишезначност зоонима у домену материјалних реалија (Бугарски 2005; Новокмет 2013);
- проучавање зоолошких лексема из аспекта метафоричких значења која се односе на човека, и с тим у вези културолошких стереотипа и колективне

експресије српског народа према одређеним животињама (Ранђеловић 2012; Драгићевић 2010а и 2010б);

- зоолошке лексеме из аспекта лингвокултуролошких истраживања и утицаја савремених друштвених околности на семантички потенцијал зоонима (Драгићевић 2010а; 2014; Беговић 2013; Новокмет 2015);
- упоредне семантичке анализе зоолексема у два или више језика са циљем да се покажу, с једне стране, лексичке и културолошке сличности и разлике између двају или више језика и култура, од којих је један српски и, с друге стране, да се утврде основне инваријантне семантичке структуре зоонима на основу упоредне анализе зоолошких лексема у више језика (Ристивојевић Рајковић 2008, 2013; Легурска, Бекчева 2005, 2008);
- изучавања морфосинтаксичког облика у коме се зоолошке лексеме најчешће остварују у разговорном дискурсу у инвективној (увредљивој) функцији (Халупка, Прћић 1998; Халупка, Радић 2003).

2.2.2.2. Бавећи се сликовном метафором у разговорном језику, Р. Бугарски (Бугарски 2005) прилази зоонимима као изворним доменима да илуструје процес пресликавања структуре једног појма или појмовног домена у структуру неког другог појма или појмовног домена (нпр. *зебра* – пешачки прелаз; *јарац* и *коњ* – гимнастичарске справе; *наук* – дизалица за одвлачење возила и сл.), закључујући да зооними тако постају „конвенционализоване менталне слике уочених сличности, скоро увек визуелних, међу разнородним стварима” (Бугарски 2005: 182). Бугарски том приликом издваја и циљне домене ових пресликавања (то су: обућа и одећа, спорт, возила и област саобраћаја, дакле управо оно што припада сфери примарног интересовања модерног урбанизованог грађанина), док животиње (и биљке) види као најбогатији „резервоар” из кога се црпу мотиви овог сликовитог именованја⁶⁶ (исто, 202). Овакву колоквијално обојену лексику Р. Бугарски објашњава тежњом за сликовитим именованјем појмова из различитих сфера живота, тумачећи разматрани процес као „когнитивну операцију излучивања проминентних обележја једне ствари и њиховог пресликавања у

⁶⁶ Р. Бугарски констатује да у овом домену једно од кључних места заузима лексема *жаба* чије су особине: грбаст труп у мировању, скакутаво кретање на сувом и изглед и покрет задњих ногу у води послужиле као извор мотивације за неколико различитих значења (Бугарски 2005: 197).

другу, по нечему довољно сличну ствар” (Бугарски 2005: 199),⁶⁷ нпр. издавајање особине *panagaја* да има кљун специфичног облика као семантичког мотиватора за лексему *panagaјке* (тип клешта). Ослањајући се на рад Р. Бугарског, зоолошке лексеме ставили смо у примарни фокус истраживања (Новокмет 2013), а од секундарних семантичких реализација издвојили смо зооморфне⁶⁸ материјалне реалије као продуктивни тип секундарних значења у оквиру тематске групе животиња. Док Р. Бугарски зоониме користи као део корпуса о сликовној метафори, ми смо покушали да утврдимо основне семантичке мотиваторе помоћу којих се називи животиња преносе са изворног (животиња) на циљни појам (материјална реалија), водећи рачуна о њиховој лексичкој функционално-стилској, временској и територијалној припадности (Новокмет 2013: 334), притом издвајаћи више типова циљних домена из сфере материјалних реалија: *алати, направе и помагала, делови одеће, оружја, моторна возила, саобраћајни регулатори, спортски реквизити, играчке* (исто, 336). Такође, за разлику од Р. Бугарског, који се концентрише на семе изгледа, навели смо неколико семантичких карактеристика које учествују у мотивацији ових значења: *семе основног облика тела, семе изгледа, семе изразите карактеристике, семе величине, семе боје, семе начина кретања, семе функције, семе понашања и семе снаге*. Закључак ових радове јесте да метафорички и метонимијски процеси у разматраним примерима имају пре номинациону него функционално-стилску функцију, јер за већину ових предмета не постоји други назив него онај који добијају семантичком деривацијом.

2.2.2.3. Други тип радова односи се на зоолошке лексеме које реферишу на човека као циљни домен секундарних реализација и на културолошке стереотипе који конотирају такву врсту метафоричког преноса. С те стране, издвојили бисмо рад А. Ранђеловић (2012), као и запажања Р. Драгићевић о колективној експресији у српском језику (2010а и 2010б). А. Ранђеловић је изучавала експресивне

⁶⁷ Проминентна обележја могу се тицати општег облика или изгледа, неког истакнутог појединачног саставног дела или својства пресликаног предмета, затим карактеристичних покрета, а често у комбинацији са другим својствима (Бугарски 2005: 200). У проминентна, тј. нарочито уочљива физичка обележја Бугарски убраја висину (*жирафа*), пруге на кожи (*зебра*), пеге на сферној површни (*бубамара*), бодље (*јеж*), истакнут кљун (*panagaј*) (исто, 198).

⁶⁸ *Зооморфан, фна, -фно* – који има облик животиње (РСАНУ).

реализације у којима је зоолошка лексема полазна, а човек циљна лексема (Ранђеловић 2012). Као позитивне резултате њеног истраживања издвајамо класификацију значења која се односе на човека (физичке особине – пожељне и непожељне; духовне особине – пожељне и непожељне, и значења која се односе на сексуалност и хипокористике) и објашњења како одређена експресивна значења настају, што је изузетно комплексан задатак с обзиром на то да подразумева идентификацију и тумачења сема колективне експресије које лексикографске дефиниције најчешће не бележе (Ранђеловић 2012: 90).⁶⁹ Такође, значајно је и издвајање најдоминантнијих особина на које у српском језику животињски називи за људе упућују, а то су *злоба* и *глупост* (А. Ранђеловић ограничава свој корпус на једнотомни *Речник српскога језика* 2007). Управо важност прецизног утврђивања културолошких стеретипова који су карактеристични за одређене појмове у српском језику, а који су у вези са експресивном метафоричком реализацијом зоолошких лексема,⁷⁰ и њихов изостанак у речницима српског језика, више пута је у својим радовима наглашавала Р. Драгићевић. Она примећује да говорници српског језика верују да су *журка*, *гуска* и *кокошка* глупе птице, да је *лисица* лукава, да је *свиња* прљава, и то не само физички, већ и духовно, да је *јагње* невино и недужно (2010б: 85) и да је у питању афективан семантички слој лексике који често није обрађен у речницима (Драгићевић 2010а: 99). Ауторка упозорава на то да се колективна експресија у вези са поимањем фитонима и зоонима, која се налази на периферији семске структуре лексема, разликује од језика до језика и да у неким случајевима њено непознавање или неадекватна примена могу довести до „шума у комуникацији са нпр. Немцима или Норвежанима”⁷¹ (И. 85–86).

⁶⁹ У раду се узроци овакве колективне експресије објашњавају перцепцијом понашања појединих животиња у српској култури, на пример „за већину животиња које човек користи зарад сопствене добити (гаји их да би се хранио њиховим месом) верује се да су глупе (*во*, *волоња*, *говече*, *гуска*, *гушчица*, *коза*, *крава*, *овца*, *теле*, *ћуран*, *ћурка*). Животиње које га лако преваре како би кришом дошле до свог плена (*лисац*, *лисица*, *мачак*) човек назив лукавим” (Ранђеловић 2012: 100). Такође, осећањем страха као реакцијом на непознато мотивише се негативна конотација оним животињама са којима човек није у контакту или које су митолошког карактера, као што су аждаја, ајкула, ала, бестија, хијена, па се они који се називају њиховим именима сматрају грабљивим и крволочним (Ранђеловић 2012: 100).

⁷⁰ „Колективна експресија о биљкама и животињама огледа се у секундарним значењима ових лексема, нарочито онда када се оне односе на људе” (Драгићевић 2010б: 85).

⁷¹ У немачком језику *нас* може бити име за лењог човека, *жаба* може означити и плашљивца, кукавицу, док у српском означава ружну, одбојну особу; *медвед* у немачком означава zgodног,

2.2.2.4. У блиској вези са радовима који се баве метафоричком екстензијом зоолошких лексема на човека јесу они који се осврћу на значај лингвокултуролошког аспекта при анализи и описивању језичке слике света, неопходног за потпуније разумевање концепата одређених животиња у културној традицији српског народа, условљеног акумулацијом колективне културолошке експресије једног народа (Драгићевић 2014: 247). Лингвокултуролошки приступ једном делу зоолошких лексема, и то на примеру руског језика, илуструје Р. Драгићевић (Драгићевић 2010а) подсећајући на речник *Русское культурное пространство: лингвокультурологический словарь* (2004)⁷² у коме су обрађене четири врсте феномена: прецедентна имена, зооними, прецедентни текстови и прецедентни искази (исто, 15).⁷³ Као пример из речника Р. Драгићевић наводи обраду лексеме *жаба* која се може употребити за карактерисање човека,⁷⁴ од чега у руском језику претежу карактеристике за човека с непријатном спољашношћу која одбија (испупчене очи, с великим устима, дебео човек, ниског раста с неравном кожом лица или нездравом бојом лица и непријатног карактера) (Драгићевић 2010а: 16). Ова илустрација лингвокултуролошког речника на руском језику подсећа нас да Речник САНУ остаје најреферентнија база

снажног мушкарца, *биво*⁷¹ – онога ко много учи и ради (са пожељном конотацијом), док *медвед* и *теле* у норвешком језику имају пожељно значење када се односе на човека, а у српском непожељно (*теле* у норвешком означава лепу особу, а у српском глупу и сл.) (Драгићевић 2010а: 85–86). Такође, Р. Драгићевић подсећа да Пољакиња А. Миколајчук (1998) пише о томе како су бес, љутња главна особина *ћурке* у колективној свести Пољака. „Овај стереотип је у вези са црвеном бојом *ћуркине* главе и са начином на који се оглашава. Зато се именица *ћурка* и неки њени деривати у пољском језику понекад везују за љутиту особу, док се у српском језику искључиво везују за глупу особу” (Драгићевић 2010б: 166). Такође, у Пољском језику могуће је поређење љутих особа са *осом* и *змијом*, док у српском језику колективна експресија у вези са овим животињама иде у правцу духовних особина пре него емоција, па се тако заједљиве особе пореде са *осама*, вредне са *пчелама*, а зле, опаке, подмукле особе са *змијама*. За љутњу је у српском језику уобичајено поређење са *рисом* (Драгићевић 2010а: 164–165).

⁷² Циљ оваквог речника јесте да прикаже како национално културолошко искуство утиче на семантику језичких јединица, али и да од семантике тих јединица зависи могућност културолошког утицаја на њу (Драгићевић 2014: 247).

⁷³ „У речнику су обрађени они зооними који се у руском језику употребљавају да би се представиле зооморфне особине човека. У речнику су се у виду посебих одредница нашле ове јединице: *бик*, *во*, *жаба*, *жирафа*, *змија*, *риба*, *слон*, *сова*, *јастреб*” (исто, 15), у зависности од њихових интерпретација, читавања митолошкох и фолклорних вредности и културолошког наслеђа.

⁷⁴ Затим се разрађују тврдње наведене под датим бројевима: 1. *жаба* се практично не појављује у руским народним бајкама. Користи се у ритуалима црне магије, везује се за чаролије. 2. *Жаба* је крупно, хладно, клизаво, врло непријатно биће, мрке боје, са брадавицама (понекад се верује да се брадавице могу пренети са жабе на човека) (Драгићевић 2010а: 16).

екстралингвистичких података који се могу наћи у дефиницијама основног и секундарних значења зоолошких лексема, као и у изразима. Конкретно на примеру лексеме *жаба*, различите секундарне реализације које се односе на отоке, дифтерију и врсте болести упућују на негативну конотацију жабе у српској култури и њену „демонску улогу изазивача болести” (Чајкановић 2014: 554), а то потврђује и израз **прогутати жабу** – ’поднети подносити претрпети непријатност’ (РСАНУ). Ауторка упућује на то да би зооними морали бити интегрални део једног таквог пројекта с обзиром на своју изузетну културолошку маркираност (Драгићевић 2014: 254). На директан значај лингвокултуролошког аспекта при изучавању културних концепата, чији су зооними важни носиоци, упућује и К. Беговић (Беговић 2013), подсећајући на то како разлике у културолошким концептима, који су у различитим језицима везани за одређене животиње, утичу на значења појединих зоолексема када се посматрају у контрастивној анализи двају језика.⁷⁵ Утицај културних и друштвених промена⁷⁶ на лексички систем Р. Драгићевић илуструје примером лексеме *миш* која спада у ред лексема које већ дуго постоје у лексичком фонду српског језика, а која је добила још једно значење – део компјутера (Драгићевић 2010а: 108).⁷⁷ У оквиру нових значења која настају под утицајем технолошког развоја можемо да споменемо и назив симбола „@” у српском језику. Начин именовања овог компјутерског симбола је разноврстан и, осим позајмљивања назива из енглеског језика, углавном се заснива на везама сличности које се уочавају између неког представника животињске врсте или соматизма карактеристичног за одређену животињу и симбола @, па су тако у жаргону компјутерске терминологије актуелни метафорички називи као што су *мајмунче*, *слонова сурла*, *слоново уво*.⁷⁸ Ови називи показују нам да је у процесу

⁷⁵ Нпр. стари Грци би поредећи жену са *кравом* наглашавали женску лепоту, док је у српској култури секундарно значење ове лексеме у вези са особама женског пола негативно конотирано (Беговић 2011: 50).

⁷⁶ Вјежбица сматра да лексеме имају свој „културни пртљаг”, односно своју „вербалну и концептуалну историју” (Драгићевић 2010: 105).

⁷⁷ Облик *миша* доводи се у везу са уређајем који има исте карактеристике – предњи део животиње је шиљат и плоснат, а тело округло и здепасто. Међутим, треба узети у обзир и то да је у питању интернационализам, па лексему *миш* у значењу ’периферни рачунарски уређај’ можемо означити и семантичким калком (према енгл. *mouse* истог значења).

⁷⁸ На основу онлајн-анкете коју смо 2014. године спровели на Фејсбуку у језичкој групи „Сваки дан по једно правило из области језичке културе”, закључили смо и да су и у српском језику актуелни различити називи за овај симбол. Иако га већина корисника назива по енглеској скраћеници „ет” (у неким случајевима користећи варијанту „ета”), испитаници су одлучили и за

номинације овог симбола у различитим језицима активан лексички механизам у коме се трансфер назива врши према физичкој сличности са неком животињом (*мајмун, слон, пуж*) или соматизмом животињског порекла који има карактеристичан савијени изглед (*мајмунов реп, слонов реп, слоново уво* итд.) (Новокмет 2015: 42–46).

2.2.2.5. На запажања Р. Драгићевић и рад А. Ранђеловић непосредно се надовезују радови Н. Ристивојевић Рајковић која се бавила истим типом истраживања (зоонимски називи за човека, колективна експресија у језику), али постављајући фокус свог научног интересовања на упоредну семантичку анализу зоолексема у српском и норвешком језику, управо са циљем да се покажу лексичке и културолошке сличности и разлике између двају језика у концептуализацији зоонима (Ристивојевић Рајковић 2013). Ауторка се бавила погрдним називима за мушкарце и жене у српском и норвешком језику, пратећи тенденције у лингвистици које погрдне и пејоративне називе изучавају из аспекта зоонимске метафоризације мушкараца и жена. Ексерцирајући грађу из речника жаргона обеју језика ауторка уочава да се жене и мушкарци, пре свега, негативно карактеришу по неколико основа, као што су нпр. физички изглед (дебљина или мршавост – срп. *свиња, крмак/крмача, комарац*), духовне особине (слаб карактер, кукавичлук и брбљивост – срп. *гњида, мекушац, аспида, кокошка, ћурка*) и сексуалност⁷⁹ (повишена сексуална активност – срп. *дропља, чавка*) (Ристивојевић Рајковић 2013: 137–139), што су резултати до којих долази и А. Ранђеловић. Осим што на овај начин успоставља јасну класификацију људских особина које се на експресиван начин истичу зоонимина, ауторка даје свом раду и социолошки контекст закључујући да погрдни називи у оба језика упућују на исте стереотипе о томе како мушкарци и жене треба, односно не треба да се понашају и како да изгледају. Посебан фокус њеног истраживања, што у свом раду усваја и А.

називе: *мајмун, мајмунче, мајмунско а, манки* (енг. monkey, мајмун), *манки а, слонче, слоњовска сурла, слоново уво, свињско уво, мала патка*. Већина тих назива потиче из разговорног, колоквијалног и жаргонског регистра, показујући језичку креативност у уочавању веза између ствари и појава из природе са апстрактним терминима.

⁷⁹ „Представници феминистичке лингвистике су најгласнији у оцени да је сексизам у језику свеприсутан и да се у њему највише истиче статус жене као сексуалног објекта, док су остали аспекти женског бића запостављени” (Ристивојевић Рајковић 2013: 139). „Језик одражава инфериорну друштвену позицију жене, која је најчешће виђена као сексуално биће, пасивни предмет жеље мушкараца или као неинтелигентна, брбљива и подмукла особа” (Ристивојевић Рајковић 2008: 45).

Ранђеловић, а у складу са тенденцијама у лингвистичим радовима који се баве и проблематиком родне неравноправности, јесте разлика у концептуализацији жена и мушкараца путем зоонимске метафорике у српском и норвешком језику (Ристивојевић Рајковић 2008). Она закључује да су у свести говорника српског и норвешког језика мушкарци и жене концептуализовани на сличан начин (исто, 50) и да се у оквиру категорије физичке особине истичу дебљина и незгапност оба пола, а као изворни домен за те метафоре у оба језика служе називи за крупније животиње (срп. *слон, свиња, прасац, крме, крмак, коњ, кобила, медвед, слоница* и сл.)⁸⁰ (исто, 51), што нам показује да се културолошки концепти животиња, и поред очигледних разлика у подневљу, флоти и фауни, у географски блиским језицима формирају на сличан начин. Централна категорија њеног рада је сексуалност којом се помоћу зоонимске метафорике у оба језика истиче маркирана улога жене у друштву (*пиле, маче, маца, цица, риба* и сл.)⁸¹ (исто, 48) и намеће закључак да се жена доживљава као сексуални предмет жеље мушкараца, док А. Ранђеловић не сматра, на основу своје класификације, да је у српском језику конотација према женама из аспекта сексуалности доминатно маркиранија у односу на мушкараце.

Као вид компаративно-лексичког приступа у истраживању зоонима можемо да посматрамо и рад Легурске и Бекчеве (2008) које су се бавиле типолошким карактеристикама полисемије у бугарском, руском, српском, чешком, француском и енглеском језику, анализирајући семантичку структуру лексема из тематске лексичке групе „животиња”. Допринос њиховог рада видимо у конституисању основне матрице секундарних значења зоонима у српском језику према основним лексичким механизмима. Та матрица изгледа овако:

1./2. сликовита метафора: ’човек / предмет, окарактерисан по одређеном својству, приписиваном животињи’

⁸⁰ Разлика се уочава у категорији лепоте, изворни домени за ову категорију у српском су МАЧКА и РИБА, а у норвешком ПТИЦЕ. Док се у српском језику категорија птица користи да сликовито изрази негативне особине код жена као што је *брбљивост* (кокошка) или *глупост* (ћурка, гуска), док је врло ретка у позитивном контексту, нпр. *голубица* (у тепању) (Ристивојевић Рајковић 2008: 45).

⁸¹ На основу акнета и интернет корпуса ауторка закључује да се у оквиру категорија сексуалности прсликавање изворног домена МАЛЕ УМИЉАТЕ ЖИВОТИЊЕ не одвија само на жене већ и на мушкараце (Ристивојевић Рајковић 2008: 51).

- 2./3. номинативна метафора: 'део предмета/ предмет, сличан по својству (спољашњем или функционалном) животињи'
- 3./ 4.1. артефакт животиње: 'крзно животиње'
- 4./ 4.2. артефакт животиње: 'месо/ јело од животиње'
- 5./ 4.1.1. артефакт животиње: 'производ од крзна/ шкољке животиње'
- 6./ 4.4. 'животиња као мера'
- 7./ 4.3. 'радња/ стање, слична/ слично радњи животиње'
- 8./ 4.5. 'артефакт са сликом животиње' (Легурска, Бечева 2008: 294–295).

Компаративно-типолошки приступ у изучавању зоолошких лексема ауторке су примениле и изучавајући полисемију назива за животиње у бугарском, руском и српском језику (в. Легурска, Бечева 2005). Ауторке у овом случају представљају обједињену инваријантну семантичку структуру (ИСС) прототипичног представника из тематске групе „животиња” у бугарском, руском и српском језику, полазећи од лексичких механизма као мотиватора секундарног значења и правећи, на тај начин, важну полазну основу за нека даља компаративна изучавања сличности и разлика између лексичких механизма у ова три језика (Легурска, Бечева 2005: 238):

- 1. посебна животиња (*определено животно*) – основа за установљавање семантичке еквивалентности речу на руском, српском и бугарском језику);
- 2. сликовна метафора (*образна метафора*) – човек окарактерисан својствима који се приписују животињи;
- 3. номинативна метафора – део предмета/ предмет сличан по својству (спољашњем или функционалном) животињи;
- 4. метонимија:
 - 4.1. животињска кожа (*кожа от животното*)
 - 4.2. животињско месо и јело од животиње (*месо/ ястие от животното*)
 - 4.3. радња слична радњи животиње (*действие подобно на действие на животното*)
 - 4.4. животиња као мера за количину и време (*животното като мярка за количество и време*) (исто, 238).

2.2.2.6. Група аутора приступила је зоонимима из морфосинтаксичког аспекта стављајући у први план облик у коме се зоолошке лексеме најчешће остварују у дискурсу и њихову функцију у реченици.⁸² Тако су се животињским називима из аспекта њихове метафоричко/вокативске⁸³ употребе (дакле у комбинацији семантичког обележја, граматичког облика и синтаксичке функције) у циљу погрдно-експресивног обраћања човеку бавиле С. Халупка-Решетар и Б. Радић (2003). Њихов закључак је да се животињски називи у српском језику чешће користе у функцији грдње, злостављања и псовки (енг. abuse) него у функцији исказивања нежности (енг. endearment)⁸⁴ (исто, 1900),⁸⁵ што су на грађи конотативно-семантичких вредности зоонима потврдиле и Н. Ристивојевић Рајковић, А. Ранђеловић и Р. Драгићевић. Као посебан допринос овог рада видимо успостављање тематских елемената на основу којих се мотивише трансфер животињских назива на људе. То су: ИЗГЛЕД (*Криво смотана! Кобило једна*); НАВИКЕ ХРАЊЕЊА (*Свињо алава!*); ИНТЕЛИГЕНЦИЈА (*Ђурко глупава!*); КАРАКТЕР (*Гуско једна!, Матори јарче!*)⁸⁶ (Халупка, Прћић 1998, према Халупка-Решетар, Радић 2003: 1896) и на који нисмо наилазили у ранијим радовима. Овај рад је наставак истраживања о употреби зоонима у инвективној (увредљивој) функцији, у коме су Т. Прћић и С. Халупка успоставили критеријуме по којима је било

⁸² Значај синтаксичке позиције (функције речи у реченици) за остваривање секундарног значења наслутила је Ирена Грицкат: „Тачно је да је за изроњавање помереног значења речи *магарац* олакшано стављањем те речи у именски део прирока: Ваш познаник је магарац – за разлику од положаја у подмету: Магарац је сисар. Међутим и у првом и у другом случају може бити обрнуто: Она животиња тамо је магарац – Магарац је само могао да напише такав чланак” (Грицкат 1967: 222).

⁸³ Иако се животињски називи појављују у мноштву морфосинтаксичких структура, ауторке закључују да је вокатив најчешћа због своје идиосинкратичности (Халупка-Решетар, Радић 2003: 1892).

⁸⁴ „What serves as a basis for the transfer of meaning is the metaphor people are animals, where characteristics of some animals (aggressive behavior, living place, etc.) are projected onto humans characteristics (anger, meeting point, etc.)” (Barcelona 1998, према Халупка-Решетар, Радић 2003: 1893).

⁸⁵ Најчешћа синтаксичка структура у којој се јавља назив животиње је вокатив ’X!’ (нпр. *Свињо!*; *Магарчино!*) или ’X Adjective/ један_{masc} / једна_{fem} / једно_{neut}!’ (нпр. *Гуско једна глупава!*).

⁸⁶ Аутори допуњавају запажања Вјежбицке (1985) и Мартсове (1999) које говоре о четири тематске целине: *хабитату* или станишту (место, околности живота, карактеристике одређене животиње), *изгледу* (типична величина, облик, боја, крзно итд.), *понашању* (идиосинкретичке форме понашања, кретање, храњење итд.) и *односу са људима* (различити аспекти и културна условљеност одређене животиње из перспективе језичке заједнице) (Халупка-Решетар, Радић 2003: 1896).

важно испитати 1) фреквенцију употребе зоонима, 2) пол на који се зооним односи, 3) типичну ситуацију, 4) целовиту конструкцију, а као закључак навели да се „најчешће овако обраћамо неком ко нас је изнервирао случајно или намерно, неком ко нам се учини, у том тренутку, неспретним, глупим, наивним, брбљивим, безобзрним, непромишљеним” (Прћић, Халупка 1998: 297).

2.2.2.7. Из овог прегледа лексиколошких истраживања зоонима на српском језику закључујемо да су се лингвисти најчешће бавили колективном експресијом српског народа и културолошки детерминисаним стеретипима који доводе до негативно конотираних експресивних значења зоонима који се односе на човека, док је део истраживања посвећен и лексичким механизмима који условљавају зоонимску номинациону екстензију на појмове из групе материјалних реалија. Компаративна лексичка истраживања на материјалу двају или више језика (конкретно српског и норвешког) показују нам да се називи за животиње најчешће реализују у погрдном и пејоративном контексту служећи за негативну карактеризацију људских особина, пре свега физичког изгледа, карактера и сексуалности, а исти закључак намеће се као резултат проучавања њиховог морфолошког облика у разговорном дискурсу, где се употребљавају у инвективној функцији. Лингвокултуролошке студије указују нам на потребу за израдом лингвокултуролошког речника,⁸⁷ који би обухватио зоониме из аспекта митолошке, фоклорне и културолошке, тј. књижевно-уметничке интерпретације и који би се односио на зооморфне особине човека карактеристичне за српску културу (пројекат сличан овоме започет је онлајн порталом *Појмовник српске културе*, www.pojmovnik.rs). На тај начин би се кроз језичке знаке као носиоце културе конституисали концепти представа о свету и односа према свету (према природи, животињама) који би илустровали културни и национални менталитет говорника српског језика.

⁸⁷ Какав већ постоји на руском језику – *Русское культурное пространство: лингвокультурологический словарь* (2004).

2.3. Истраживања зоолошких лексема у науци о језику (ономастички, когнитивни, фразеолошки и компаративно-фразеолошки приступ зоонимима у сербокroatистичкој литератури)

2.3.0. Сербокroatистичка лингвистичка наука приступала је зоонимима из различитих тематских и методолошких позиција: семантичке, фразеолошке, ономастичке, компаративно-контрастивне, социолингвистичке, родно-културолошке и сл., а зооними су анализирани и тумачени као засебне лексичке јединице и у оквиру антрополошког ономастикома, фразеолошких јединица (израза, еталона и пословица) итд. Сматрамо да је за тему нашег рада важно да анализирамо најзначајније резултате и закључке тих истраживања који ће нам из различитих методолошко-идејних позиција илустровати систем зоолошких лексема и појмова које именују.⁸⁸

2.3.1. Ономастичка истраживања

2.3.1.1. Зоолошке лексеме су предмет изучавања и у оквиру ономастичких студија.⁸⁹ Лексикографски примери показују нам да се називи животиња преносе и на номинацију других животињских врста (нпр. *коњ* – **11. б.** 'морска риба црне боје', РСАНУ) и фитонима (нпр. *вучица* – **4.** агр. 'врста смокве', РСАНУ), али и да у српском систему антропонима постоји више имена и презимена мотивисаних називима животиња или њиховим дериватима (нпр. *Вук, Голуб, Јеленко, Лисац, Курјак* и сл.).

⁸⁸ Због концизности прегледа и имајући у виду да се бавимо корпусом српског језика, концентрисаћемо се на радове сербокroatистичке литературе, а по потреби ћемо допунити њихова запажања и закључке радовима других релевантних истраживача, пре свега на материјалу енглеског језика.

⁸⁹ „U jeziku se putem asocijacija na životinje ili neke njihove atribute, imenuju svakovrsne čovjeku važne pojave. Jedan način toga jeste da se osobama, igrama, vremenskim razdobljima, prirodnim objektima, biljkama, nebeskim tjelima i naseljima nadjenu životinjski nazivi ... lakše je ... pretpostaviti da je motivacija zoo-toponima ili zoo nazivlja prirodnih objekata (planina, nizina, rijeka, šuma itd.) i naselja bila u nekadašnjem prisustvu odgovarajućih životinja u tako označenim krajevima” (Висковић 2009: 124–125).

По питању антропонима издвојили бисмо и рад Г. Штасни (Штасни 2014) која је са творбеног аспекта изучавала српска имена творена од мотивне речи *вук*. У том погледу важно је истаћи њена запажања у вези са тим зашто је баш лексема *вук* добила богат ономастички корпус, што је директно у вези и са богатим творбеним потенцијалом ове лексеме и њеном изразитом културолошком потенцијалом за српски народ. Г. Штасни издвојила је, пре свега с аспекта творбених модела, више мушких и женских личних имена која су постала од творбене и мотивне основе *вук* или од неких хипокористичких образовања, са обележјем присуства или одсуства конотативне позитивне, односно негативне вредности, нпр.: *Вука, Вујадин, Вукаило, Вукаћ, Вујац, Вукач, Вујаиш, Вукашин, Вукела, Вучетина, Вуја, Вукиша, Вујиша, Вукица, Вујко, Вуле, Вукојло, Вукоња, Вукоша, Вукана, Вукомила, Вујадника* итд. (Штасни 2014: 253–259).⁹⁰ Именичке сложенице (творене уз помоћ придевске компоненте као што је *мио, драг* и сл.) такође показују у каквом је односу народно веровање стајало према вуку и каква су била очекивања од вука у односу према јединки: *да је драг вуку; нека је брз као вук; нека је у миру с вуком* итд.⁹¹ И секундарне семантичке релације лексеме *вук* (у Речнику САНУ) показују дуалско схватање ове животиње које се формирало у колективној свести српског народа, с једне стране у питању је *насилник, тиранин, звер човек* (2. фиг. а, РСАНУ), а с друге *прекаљени борац, јунак* (2. б) и *вредан, способан радник, снажна, енергична особа* (2. в, РСАНУ).⁹² С друге стране, потврду важне културолошке условљености животиња и њихових назива који се преплићу са човековим поимањем и разумевањем простора који га окружује (топоними) показује Ж. Бошњаковић (Бошњаковић 1992), који је међу једночланим и вишечланим називима за хидрониме на подручју Србије забележио

⁹⁰ „Потреба да се у народу створи овако велики број варијанти повезана је с разним веровањима и надмоћима које су се приписивале вуку” (Штасни 2014: 259). „Хипокористичка и аугментативна образовања могуће је интерпретирати тежњом да се животиња умилостиви или да јој се, напротив, укаже поштовање као став заједнице према култу вука” (исто, 259).

⁹¹ „С једне стране, употребом хипокористичких суфикса личним именом је исказивана жеља да се ’вук умилостиви’, и, са друге, аугментативних – да се појача и још више маркира заштитна функција његовог имена” (И. 263).

⁹² У традицији српског народа деци је давано име *Вук* ради заштите од урока, односно ради задобијања вуčје снаге и отпорности. Са друге стране, изговарање његовог имена било је и табуисано (па се говорило *непоменик, каменик, поган, онај из горе, дијвина, ала* итд.). *Вук* се није поминјао за време вуčјих празника, посебно ноћу. Веровало се да представља лош знак ако *вук* некome пређе пут, док се, са друге стране, у појединим областима сматрало да то доноси срећу (www.pojmovnik.rs/ Пројекат *Pojmovnik srpske kulture*).

велику мотивисаност зоонимским компонентама (нпр. деривати типа *Вуковац*, *Змијавац*, *Мачковац*, *Мравињац* итд.), од чега је забележио и десет апелатива за директно именовање: *жабица*, *кукавица*, *мечка*, *кошута* итд.⁹³

2.3.2. Когнитивно-лингвистичка истраживања

2.3.2.1. Зоонимима се, у оквиру експанзије когнитивистичких студија у другој половини 20. века, приступало и у оквиру теорије о појмовној метафори и метонимији, поготово када је у питању *зоосемија*. Да бисмо говорили о процесу зоосемије, тј. метафоричкој екстензији типа *лисица – лукав човек*, треба да кажемо нешто више и о појмовној метафори ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА (и обратно ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК) и о метафори *Великог ланца постојања* која омогућава такву врсту пројекције са изворног на циљни домен. С обзиром на то да на корпусу српског језика није рађено целовито истраживање које би укључило ову теорију, представићемо радове аутора као што су Лејкоф и Тарнер (Лејкоф, Тарнер 1989), Кјетилка и Клепарски (Кјетилка, Клепарски 2005б), Кевечеш (Кевечеш 2010), Родригез (Родригез 2009) и на њих надовезати запажања Милића (Милић 2013).⁹⁴

2.3.2.2. Преко метафоре *Великог ланца постојања* (The great chain of being),⁹⁵ коју су први описали Лејкоф и Тарнер 1989,⁹⁶ а чије поставке налазимо још код Палтона и Аристотела, пружа се објашњење зашто су називи животиња широко распрострањени да одреде људске карактеристике и зашто се у различитим језицима животињама приписују црте људског карактера (Кјетилка,

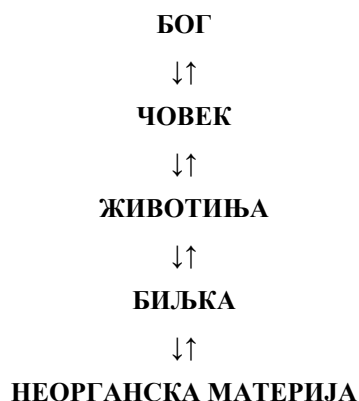
⁹³ Утврђено је да у највећем броју хидронима лежи назив за птице (30), а потом за домаће (21) и дивље (12) животиње, инсекте (4), рибе (4) и водоземце (2), а због човекове везаности за изворе, чесме, бунаре и текуће воде, не изненађује податак што су они именовани баш називима домаћих животиња (Бошњаковић 1992: 308).

⁹⁴ У оквиру нових теорија о метафори као о првенствено спознајном механизму који свој одраз налази у језичким изразима као својим остварењима, зоосемијом су се бавили Лејкоф и Тарнер (Lakoff, Turner 1989, *More than cool reason. A field Guide to Poetic Metaphor*); Кевечеш (Kövecses, Zoltán, 2002, *Metaphor. A practical introduction*); Мартса (Martsa, Sandor, 2003, *Conceptual mappings in the ethnobiological categorization of animals*); Кјетилка и Клепарски (Kiełtyka, Kleparski, 2005a, 2005b); Барселона (Barcelona 2002, *Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics*).

⁹⁵ О овој метафори може се говорити као и о *Великом ланцу бића* или *великом ланцу*.

⁹⁶ Говорећи о метафори *Ахил је лав* Лејкоф и Тарнер кажу да разумевање Ахиловог карактера преко лављег инстинкта захтева од нас да разумемо Ахилу постојаност и храброст преко крутости животиње. У овом смислу се постојаност, као особина вишег степена, објашњава инстинктивном особином животињске крутости (Кјетилка, Клепарски 2005б: 25).

Клепарски 2005б: 25). *Велики ланац постојања* (који се може представити следећом схемом):

показује да особине могу да се пренесу са вишег на нижи појам (метафора ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА – нпр. *Овај човек је свиња*) и са нижег на виши појам (метафора ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК – нпр. *веран пас*) (Кјетилка, Клепарски 2005б: 26).⁹⁷ Лејкоф и Тарнер кажу да је метафора *Великог ланца постојања* моћан когнитивни и језички алат зато што нам дозвољава да разумемо опште људске карактерне црте у форми добро познатих не-људских атрибута, и обратно, омогућава нам да боље разумемо мање разумљиве аспекте природе животиња и објеката преко разумљивијих људских карактеристика⁹⁸ (Кјетилка, Клепарски 2005б: 26).

Кевечеш је у склопу теорије о *Великом ланцу постојања* такође говорио о томе како се људско понашање метафорично тумачи животињским понашањем (Кевечеш 2010: 152), а једини начин да се оваква значења успоставе јесте да људи припишу људске особине животињама, а потом пројектују те особине назад на човека,⁹⁹ а тај процес односи се и на сам опис људи (пример: *Tell me what you did*

⁹⁷ Кјетилка и Клепарски су у раду *The ups and downs of the Great Chain of Being: the case of canine zoosemy in the history of English* (2005) преко метафоре *Великог ланца постојања* представили неколико типова антропоморфизације именице „пас” и њених варијаната (*dog, bitch, hound, puppy* итд.) у енглеском језику од средњег века до данас. Они подсећају да су концепти лојалности и храбрости претежно у вези са људским поимњем вредности. Међутим, захваљујући процесу антропоморфизације они се могу проширити на ниво животиња што нам омогућава да *псе* назовемо лојалним, а *нојеве* кукавицама (Кјетилка, Клепарски 2005б: 27).

⁹⁸ Lakoff and Turner (1989: 172) point out that the Great Chain of Being Metaphor is „[...] a tool of great power and scope because [...] it allows us to comprehend general human character traits in terms of well-understood nonhuman attributes; and, conversely, it allows us to comprehend less well-understood aspects of the nature of animals and objects in terms of better-understood human characteristics.” (Кјетилка, Клепарски 2005б: 26).

⁹⁹ „The only way these meanings can have emerged is that humans attributed human characteristics to animals and then reapplied these characteristics to humans” (Кевечеш 2010: 152).

with the money, you swine – *Кажу ми шта си учинио с новцем, ти свињо*). Главни значењски фокус ових метафора, према Кевечешу, јесте објективизација (OBJECTIONABILITY) и непожељност (UNDESIRABILITY), тј. запажа се да већина „животињских” метафора приказује негативне људске особине, док се као пример позитивних наводи нпр. метафора SEXUALLY ATTRACTIVE WOMEN ARE KITTENS¹⁰⁰ (која се у српском језику може илустровати лексемом *мачка* и њеним секундарним значењем ’згодна, привлачна женска особа’). По овој теорији, када се људи концептуализују као животиње, или као инаниматни предмети, концептуализација се у *Великом ланцу постојања* пружа од нижег домена ка вишем (Кевечеш 2002: 154).¹⁰¹

2.3.2.3. Г. Милић (Милић 2013) наглашава да су се „zoosemi, osobito oni vezani uz domaće životinje, pokazali produktivnim komunikacijskim i kulturnim instrumentima koji zahtijevaju potpuniju analizu” (Милић 2013: 198). Полазећи од теорија концептуалне метафоре и метонимије Лејкофа и Тарнера (1989), Кевечеша (2002) и Барселоне (2005) Милић подсећа да је у познатом примеру *Achilles is a lion* (Ахил је лав) Лејкофа и Тарнера реч о концептуализацији људских особина на основу двеју метафора,¹⁰² чије се утемељење налази управо у концепту *Великог ланца постојања*. Људски карактер се овде тумачи на темељу инстинктивне особине животиње, тј. животињи се на основу посматрања понашања приписује одређена одлика која прераста у њену *дефинишућу одлику* (исто, 200). „Konceptualna metafora ŽIVOTINJE SU LJUDI odražava ljudsku potrebu za personifikacijom/antropomorfizacijom, tj. tumačenjem svijeta svođenjem na ljudsku razinu” (исто, 200). Милић такође подсећа на то да је семантички приступ *зоосемији* довео до утврђивања поддомена ВЕЛИЧИНЕ, ОБЛИКА, ПОНАШАЊА и

¹⁰⁰ СЕКСУАЛНО АТРАКТИВНЕ ЖЕНЕ СУ МАЧКЕ. Милић наглашава да се темељ за успостављање оваквих метафоричких искуствених корелација заснива на темељу искуства са животињама, као што су топлина и угода при интеракцији са мачком (или другим малим крзнатим животињама или предметима (Милић 2013: 208).

¹⁰¹ Кевечеш предлаже да у оквиру онтолошког пресликавања људи су ЖИВОТИЊЕ буду унета и следећа специфичнија потпресликавања: HUMAN BEING IS ANIMAL; OBJECTIONABLE HUMAN BEHAVIOR IS ANIMAL BEHAVIOR; OBJECTIONABLE PEOPLE ARE ANIMALS; DIFFICULT TO HANDLE PEOPLE ARE DOGS; SEXUALLY ATTRACTIVE WOMEN ARE KITTENS (Кевечеш 2010: 125, према Милић 2013: 201).

¹⁰² Овај израз подразумева пресликавање људи су ЖИВОТИЊЕ које се темељи на раније успостављеном пресликавању ЖИВОТИЊЕ СУ ЉУДИ. Оно одражава конвенционалну процену одређеног вида понашања лава на темељу онога што се сматра храбрим понашањем човека. Говорници и не примећују да су те карактеризације инстинктивног понашања животиње на темељу људских особина метафоричке, тј. језичка остварења онтолошке концептуалне метафоре ЖИВОТИЊЕ СУ ЉУДИ (Лејкоф, Тарнер 1989: 194, према Милић 2013: 199).

ОДНОСА СА ЛЈУДИМА као најчешћих извора знања о концепту одређене животиње које се пресликава на човека, односно користи за концептуализацију и реферирање на особине ИЗГЛЕДА, КАРАКТЕРА, ИНТЕЛЕКТА и МОРАЛА као кључне поддомене концепта човека (исто, 200). Упућујући на то да је предност категорија ЖИВОТИЊЕ управо у њеном свесном раздвајању од категорије човека,¹⁰³ Милић уочава, на примерима енглеског и хрватског језика, уопштену тенденцију „ка коришћењу (одређених чланова) категорија PERADI те STOKE за реферирање на GLUPOST” (*Ax! Ti би се тукла! Криво, немаш шансе!*) (исто, 205), указујући притом на већу дерогацију жена употребом зоонима.

2.3.2.4. На дерогацију жена, али и дискриминисаних етничких и друштвених група употребом зоонимске метафорике на материјалу енглеског и шпанског језика, посебно указује И. Родригез (Родригез 2009) даље образлажући теорију о *Великом ланцу постојања* чија је улога, цитирамо, „да додели место свему у универзуму у стриктном хијерархијском систему” (исто, 80).¹⁰⁴ Ауторка подсећа да се на сваком нивоу ланца налазе поднивои који зависе од нивоа комплексности и моћи једних над другим (нпр. код животиња је лав изнад зеца, зец изнад црва итд.), што значи да у таквом поретку ствари доминантне форме постојања доминирају над нижим. За разлику од људи, животиње се искључиво руководе инстинктима, тако да употреба животињских метафора заправо обавештава о неопходности суздржавања од одређеног понашања (исто, 94). То даље значи да се људи, идентификовањем са животињама, заправо деградирају, па зоонимска метафора постаје средство изражавања непожељних људских карактеристика (исто, 81). Тако се називом за животињу карактерише немогућност функционисања унутар интелектуалних капацитета својствених људима или екстремно понашање (неконтролисано јело, љутња или сексуални нагон). На основу овога се закључује да унутар сваког човека лежи животиња и од цивилизованих људи се очекује да обуздају своје животињске инстинкте (исто, 81). Тако се успоставља низ појмовних метафора инспирисаних животињским

¹⁰³ Милић образлаже Барселонину теорију по којој Цона и лава (*Цон је лав*) по *народној теорији* можемо доживљавати као различите ентитете, али их опет несумњиво доживљавамо као остварења надређене категорије ЖИВОГ БИЋА, те тиме и потенцијалним случајевима метонимије. Међутим, схватање зоосемних корелација као метафоричких омогућава управо свесно раздвајање категорије људи од животиња (Милић 2013: 204).

¹⁰⁴ „Main purpose (of Great chain of being) is to assign a place for everything in the universe in a strict hierarchical system” (Родригез 2009: 80).

понашањем: ЛЈУДСКО ПОНАШАЊЕ ЈЕ ЖИВОТИЊСКО ПОНАШАЊЕ (Kövecses 1988); БЕС ЈЕ ЖИВОТИЊСКО ПОНАШАЊЕ (Nayak, Gibbs 1990); СТРАСТ ЈЕ ЗВЕР УНУТАР НАС (Kövecses 1988); ПОЖУДНА ОСОБА ЈЕ ЖИВОТИЊА (Lakoff 1987) итд. (исто, 81).

2.3.2.5. Мислимо да је од значаја поменути и истраживање које се бавило посебним типом глаголске концептуализације животињских назива на материјалу енглеског језика, а које су спровели Уве-Пантер и Л. Торнбург (Уве-Пантер, Торнбург 2012).¹⁰⁵ Аутори су, полазећи од формуле ЛЈУДИ СУ ЖИВОТИЊЕ, запазили како различите контекстуално-референтне употребе животињских назива за човека (*You pig!*) могу да се конвертују у глаголе сличне семантичке садржине, нпр. *John pigged out at the party* – Џон је халапљиво јео на забави; *to chicken out* (уплашити се/ у енг. језику *пиле* симболизује кукавицу); *to rat* (оцинкарити/ у енг. језику *пацов* је изузетно негативно конотиран, па се повезује са људском радњом која је ниско на моралној лествици)¹⁰⁶ итд., а да је оваква способност конверзије донекле олакшана морфолошким системом енглеског језика у коме је облички флексија мало присутна (исто, 69). Концептуална схема која објашњава овакву конверзију именице у глагол (енг. N → V) почиње од *народног модела за животиње* (енг. animal folk model) где се типично понашање (уврежена схватања о њиховом карактеру, понашању и вредности у *Великом ланцу постојања*) метонимијски¹⁰⁷ повезују са животињским понашањем које је у знаковном односу са животињским називом (назив животиње постаје ознака понашања, тј. особина), а они се метафорично преносе на човека, путем метафоре ЛЈУДИ СУ ЖИВОТИЊЕ, односно ЖИВОТИЊСКО ПОНАШАЊЕ ЈЕ ЛЈУДСКО ПОНАШАЊЕ (исто, 70).

2.3.3. Фразеолошка истраживања

2.3.3.1. Фразеолошка истраживања зоонима значајна су за наш рад с обзиром на то да нам пружају увид у то које животиње се у српској култури

¹⁰⁵ Klaus Uwe-Phanter, Linda L. Thornburg 2012: *Conceptualizing humans as animals in English verb particle construction*, Language Value Volume 4, Number 1 pp. 63–83 <http://www.e-revistas.uji.es/languagevalue>

¹⁰⁶ Овај процес препознајемо и у српском језику где је на творбеном плану производ деривације, а не конверзије, нпр. *мајмунисати се*, *усвињити се*, *намагарчити некога*, *паунити се* и сл.

¹⁰⁷ „One behavioral component of an animal folk model is metonymically selected and metaphorically projected into the human domain as HUMAN BEHAVIOR” (Уве-Пантер, Торнбург 2012: 79).

доминанто намећу као интегрални део кутуролошких концепата помоћу којих се тумачи и разумева свет, односно на какве све особине и ситуације зоонимски називи упућују. С те стране, радови који се баве анализом фразеолошких јединица са зоонимском компонентом крећу се од класификационих (Вуковић 1994) до аналитичких из аспекта семантичке вредности зоонима у еталонским фразеолошким јединицама (Ковачевић Ј. 2015) и аспекта интертекстуалне мотивисаности фразеологизама са зоонимском компонентом (Махмутовић 2014).

2.3.3.2. Класификација фразеолошких јединица према критеријуму зоонима и фитонима као главним члановима, коју је извршила Г. Вуковић (Вуковић 1994), значајна је за наш рад, јер нам на материјалу фразеологизама пружа увид у то које су животиње најзаступљенији представници различитих кутуролошких концепата, а самим тим најзначајни носиоци различито конотираних секундарних значења. С те стране, Г. Вуковић издаваја *пса* који се појављује чак 19 пута, док се *коњ* појављује 14, *овца* 11, *коза* 8, *крава* 7, *магарац* 7, а *гуска* 5 пута (Вуковић 1994: 168). Од дивљих животиња из њеног рада издвајамо *змију* (14 фразеологизама), *вука* (8), *медведа* (4), *жабу* (4); од птица – *вратица* (9 фразеологизама), *голуба* (7), *врану* (5); од инсеката и буба – *муву* (16), *мрава* (7) и *буву/буху* (6). Ова класификација пружа нам потврду да су за човека најзначајнији и најфреквентнији називи оних животиња са којима се налази у непосредном и свакодневном контакту и чије карактеристике најбоље познаје (Вуковић 1994: 175), што ће бити значајно у нашем раду када будемо прешли на анализу конкретних примера.

Посебну пажњу скрећемо на рад Ј. Ковачевић (Ковачевић Ј. 2015) која је у анализи еталонских (поредбених) фразеолошких конструкција¹⁰⁸ уочила које се то животиње намећу као носиоци кутуролошких стереотипа када њихова употреба служи интензификацији особина исказаних придевом, док се та особина доминантно односи на човека.¹⁰⁹ Тако захваљујући примерима које је ауторка

¹⁰⁸ Еталони, тј. компонентни фразеологизми са поредбеном структуром, остварују се на плану повезивања теме поређења са компаратумом (Мршевић-Радовић 1987: 92). Називи животиња се у овом поретку налазе на месту *компаратума* (док су друге учестале групе лексема на месту поредбене јединице биљке, предмети, храна и пиће, делови тела, лична имена, имена етника и сл.) а теме поређења су најчешће глаголи или придеви којима се могу означавати људске особине (физичке или духовне) (Ковачевић 2015: 32).

¹⁰⁹ „У језику се за изражавање различитих садржаја ... користе стереотипи који реално постоје, засновани на људском искуству. Али када је реч о наслеђеним представама којима се изражава

издвојила долазимо до информација о томе како се кроз фразеолошки материјал конотирају одређени представници животињског света и на какве људске, махом физичке,¹¹⁰ особине упућују, нпр. *брз као зец* значи врло брз, хитар; *гладан као вук* значи јако, врло гладан, онда *здрав као бик*, *као риба*, *јак као медвјед* и сл. (Ковачевић Ј. 2015: 36). Потврде из Речника САНУ говоре нам да се наслеђене представе и наталожена искуства једне заједнице, оличена у еталонским конструкцијама, потврђују и у семантичкој структури зоонима, нпр.: *бик* – **1. б.** фиг. 'снажан и похотљив човек' (РСАНУ); док за лексему *медвед* налазимо секундарна значења која су директно мотивисана његовом величином и снагом (нпр. **3. покр. а.** 'грета у воденици', РСАНУ).¹¹¹ Из истраживања Ј. Ковачевић издавајемо и занимљив податак да се на месту компаратума од животиња најчешће налазе *змија* (6 еталона),¹¹² *пас* (5),¹¹³ *кртица* (4),¹¹⁴ *миш* (4),¹¹⁵ што нам

неко виђење, разумевање појава у објективном свету, у први план иступају еталони или сликовите представе, често засноване на претеривању, на претпоставкама које се не могу проверити" (Мршевић-Радовић 2008: VII).

¹¹⁰ У истраживању урађеном за потребе рада „О придевским еталонима у српском језику”, Јана Ковачевић је дошла до података, базираних на грађи *Фразеолошког рјечника хрватскога или српског језика*, да 144 еталона у речнику дефинишу физичку наспрам 84 који одређују духовну особину. Однос позитивних наспрам негативних особина које се исказују тим еталонима је 135:72. Ова појава није искључиво везана за српски језик, већ представља својеврсну језичку универзалију, која се притом не објашњава унутарлексичким законитостима, већ искључиво ванјезичком стварношћу (Ковачевић Ј. 2015: 35).

¹¹¹ Компаратуми у еталонима чије су теме поређења придеви *марљив* и *радин* јесу именице *кртица*, *мрав*, *пчела*, *црв* (Ковачевић Ј. 2015: 36). Секундарна значења ових зоолошких именица (ако изузмемо лексему *црв* код које је доминантан лексички потенцијал за продукцију нових значења претежно негативна конотација: **2.** фиг. ситно, кукавно биће; понизна особа и сл.) такође упућују на извесне културолошке концепте који се стварају у вези са њиховим стереотипним особинама: *кртица* – **2.** фиг. веома вредна, марљива особа (РСАНУ); *пчела* – **2.** вредна, марљива особа (РС)

¹¹² Ј. Ковачевић је издвојила еталоне чије су теме поређења: *бијесан*, *лукав*, *љут*, *мудар*, *оштар*, *хладан*, што нам доминантно говори о негативној перцепцији *змије* у српској културној традицији. То није необично, од вајкада је *змија* сматрана хтонским бићем, симболом загробног света, а њена библијска конотација доводи је у везу са првим грехом и ђаволом.

¹¹³ Лексема *пас* (веран, љубоморан, мршав, уморан) у српском језику је ослободила значењске нијансе које су у вези са веровањима о псу као хтонској, демонској, нечистој животињи (Кулишић и др. 1970: 241). „Очигледно је да се појам пса у колективној свести говорника српске лингвокултуралне заједнице концептуализује као синоним тешког рада, тешког живота уопште, с једне стране (уморан као пас, мршав као пас), и то као симбол оданости и зависности од господара, с друге стране (вјеран као пас, љубоморан као псето)” (Ковачевић Ј. 2015: 37).

¹¹⁴ „*Кртица* се јавља уз следеће придеве: *марљив*, *радин*, *слијеп*, *црн*. Закључујемо да се сва фигуративна значења ове именице развијају из примарног, које, по Речнику српскога језика, подразумева копање под земљом, где и живи. Придеви *марљив*, односно *радин* могли би бити продукт наивне слике света говорника српског језика, по којој кртицу изгледа морају красити ове особине како би успела да копа подземне тунеле и преживи” (Ковачевић Ј. 2015: 37).

¹¹⁵ Лексема *миш* и *зец* обједињују особине које им говорници приписују према материјалу који нуде еталони (гол, мокар, убог, покисао, односно брз, плашљив, покисао). Ово потврђују и њихова

у својој класификацији за *пса* и *змију* илуструје и Г. Вуковић. Еталони у којима се појављују ове зоолошке лексеме на месту компарандума и њихова фреквенција говоре нам да се колективно знање и искуство једног народа учитавају у слојеве значења и значењских потенцијала зоонима који се могу реализовати у различитим функционалним регистрима. И Р. Драгићевић потврђује да би неизоставно место у лингвокултуролошком речнику морале имати лексеме које се често јављају у еталонима као компаратум или као тема поређења, издвајајући поредбе са лукавошћу *лисице*, марљивошћу *мрава*, *зечје* брзине и сл. (Драгићевић 2014: 251).

С друге стране, А. Махмутовић (Mahmutović 2014) показује у свом раду да фразеолошке јединице са зоонимском компонентом,¹¹⁶ а самим тим и зооними, могу с једне стране, осим непосредним искуством, бити наталожене слојевима конотација и културолошких стереотипова захваљујући референцама које су пореклом *енциклопедијско знање* (заштићен као бели медвед), *цитати* из других текстова (бити као јазавац пред судом) или део корпуса епских песама нпр. *завијати као вук* (говорити неартикулисано), *грактати као гавран* (досађивати), *црн као гавран* (јасно црн) (Mahmutović 2014: 8–9). То нам потврђује да осим животиња које су део наше свакодневице и непосредног искуства са њима, у истраживању треба да обратимо посебну пажњу и на оне које су у културолошки систем доспеле из других дискурса, а да се њихов значењски потенцијал може формирати и посредним изворима, као што су књижевност, филм, музика и сл., и наслеђеним представама из других традиција.

2.3.4. Компаративна (контрастивна) фразеолошка истраживања

2.3.4.1. Најбројнија истраживања у сербокроатистичкој лингвистичкој литератури која укључују зоолошку лексему односе се на упоредно проучавање фразеолошких јединица са зоонимским компонентама (негде се називају и

фигуративна значења наведена у РСЈ: плашљива особа, кукавица, односно слабић. Реч је о животињама које се у српској колективној свести доживљавају као мале, беспомоћне, угрожене, с тим што је код именице зец при творењу секундарног значења активирана и сема брзине. (Ковачевић Ј. 2015: 38).

¹¹⁶ „Motivirani narodnim običajima i religijskim praksama, frazemi su vrijedni reprezenti kulture u kojoj su nikli i u kojoj žive. Njihovo značenje neodvojivo je od kulturne podloge” (Mahmutović 2014: 3).

зоонимске фраземе)¹¹⁷ у два или више језика, односно из аспекта компаративно-контрастивног сагледавања фразеолошког корпуса са зоонимским елементом двају или више различитих језика, с циљем да се а) утврде фразеолошке, а самим тим и културолошке сличности и разлике између различитих језика као носилаца различитих културних концепата и б) у исто време реше различити проблеми еквивалентности приликом превођења. Управо се фразеолошке јединице, по речима Д. Мршевић-Радовић, захваљујући својој релативно стабилној структури и значењу, понашају као повољна „спремишта” за најразличитије културне садржаје (Мршевић-Радовић 2008: VI), односно представљају „ризницу оштроумних, сликовитих израза чија употреба обогаћује индивидуални језик” (Киршова 2000: 149).

Преглед ових радова помаже нам да, с једне стране, позиционирамо српски језик у контексту других светских језика по питању конотативно-симболичког значаја зоолошких лексема и односа према њима, тј. мапирамо сличности и разлике између концепата на којима се темље културе различитих народа и, с друге стране, да кроз примере фразеолошке активације зоонима стекнемо потпунији увид у то које се све наталожене митске представе и чињенице из народне традиције, културе и историје учитавају у зоониме.

Упоредо сагледавање фразеолошких јединица између српско(хрватског), односно хрватско(српског) и неког другог језика најчешће је ишло у правцу испитивања у односу према руском и белоруском језику (Киршова 2000; Гољак 2005; Хрњак 2014; Жустра 2014) или руском и немачком (Барчот 2014); енглеском језику (Стаменковић 2010; Продановић-Станкић 2004, 2008); француском језику (Марјановић 2012а, 2012б, 2013а, 2013б) и француском и шпанском (Дробњак, Шулић, Гудурић 2015); чешком језику (Бунк, Опашић 2014); пољском језику (Видовић Болт 2011, 2013), док су се тематски мотиви кретали од поредбених фразеолошких конструкција и пословица (Стаменковић 2010; Продановић-Станкић 2004, 2008; Марјановић 2012а) до конкретних проблемских питања о томе

¹¹⁷ У Загребу је 2014. године одржан скуп *Анималистички фраземи у славенским језицима* који се искључиво бавио зоонимском фразеологијом на корпусу хрватског, пољског, руског и словеначког језика. Закључак је да су анималистички фраземи, у саставу којих су животиње, њихова имена и делови тела, с обзиром на своју метафоричност, експресивност и сликовитост чест истраживачки изазов многим фразеолозима. На скупу није било ниједног представника из Србије. Зборник радова може се прочитати на следећој веб-адреси: <http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php>.

каква је нпр. концептуализација жене у фразеологизмима два анализирана језика (Хрњак 2014).

2.3.4.2. Из радова који третирају фразеолошке јединице са зоокомпонентом у руском језику утврђујемо изразите сличности у културном контексту двају блиских словенских народа, нпр. зооним *собака/пас* подразумева постојање обележја: уморан, гладан, презрен, љут, бесан, веран, одан (Киршова 2000: 154);¹¹⁸ у фразеолошком гнезду *кошка/мачка* испољавају се особине лукавости, умиљатости, брзине, вештине, жилавости, лењости, неискрености, док се у руском језику додаје још и склоност ка заљубљивању (исто, 155); Русе *корова* асоцира само на незгапну и дебелу женску особу, а Србе пре свега на глупу, ограничену женску особу (уп. *Этакая корова!* и *Криво једна!*) (исто, 156). С. Гољак је утврдила да су најактивнији српски зооними у фразеологији *пас*,¹¹⁹ *коњ*, *птица*, *мачка* *змија* и *мува* (слично белоруском где су у питању *пас*, *мува*, *коњ*, *вук*), што се поклапа са класификацијом Г. Вуковић (1994), а да су најполисемантичније лексеме *коњ* (6 значења), *овчица* (6), *вук* (5), *кобила* (5), *мачка* (5), док је у белоруском то *коза* (8) (Гољак 2005: 175), што се у нашем раду накнадно испитује у конкретним лексичко-семантичким анализама зоонима. Посебно издавајемо запажања А. Хрњак (Хрњак 2014) о концептуализацији жене у ове две културе, с обзиром на то да се она надовезују на упоредне радове Н. Ристивојевић-Рајковић и да нам помажу да конституишемо закључке у вези са разликама између зоонимске метафоризације мушкараца и жена којима се бавимо у петом поглављу овог рада. Она примећује да се у фразеологији „jasno očituje rod kao društveno-kulturološka kategorija” (Хрњак 2014: 1) и да се жена у фразеологији поистовећује с животињама повезаним с „predodžbom o opasnosti koje one predstavljaju za čoveka” (исто, 3), нпр. *храбра као лавица* (истиче се женска храброст у складу са њеном

¹¹⁸ Други начин коришћења фразеологизама са зоонимском компонентом *собака/пас* је њихова употреба као метафоричке карактеристике човека, где се зооним употребљава већ у фигуративном (пренесеном) значењу, нпр.: *Собака! Щенок! Сука! Псу један! Пашче једно! Кучко једна!* То су погрдна, пејоративна ословљавања човека у функцији негативне карактеристике особе којој се обраћа аутор (Киршова 2000: 153).

¹¹⁹ Назив за *пса* је најактивнији зооним у српској и белоруској фразеологији, као и у енглеској, немачкој, француској, руској, украјинској, пољској и др. (Гољак 2005: 175).

традиционалном улогом мајке,¹²⁰ али и приписују жени особине одлучности и храбрости у браћењу својих ставова, мишљења и идеала); *борити се као тигрица*¹²¹ (односи се на понашање снажне и одлучне жене која се бори за своје ставове, мишљења и идеале или жене која је обузета љутњом и бесом); *жена змај* (са изразито позитивном конотацијом којом се описује снажна, одлучна и способна жена јаког карактера).¹²² М. Жустра (Жустра 2014) у први план ставља особине мршавости, од. дебљине као важне физичке карактеристике које се читавају у поредбеним зоолошким фразеолошким јединицама, што ће се показати једном од кључних категорија у зоонимској метафоризацији мушкараца и жена спрам аспекта физичког изгледа чији опис дајемо у петом поглављу. Она издваја фраземе који припадају придевском типу (*мршав као глиста, сух као комарац, витка као срна, дебео као свиња* и сл.), а рећи су глаголски (*удебљати се као свиња*) и именички тип (Жустра 2014: 2–3). Упоредна студија Б. Барчот (Барчот 2014), која осим руског укључује и немачки језик, важна је за наш рад јер пружа модел класификације фразема на три најопштије скупине које се могу применити и при лексичко-семантичкој анализи зоонима: *Човек као живо биће*; *Човек као разумно биће* и *Човек као друштвено биће*, од чега у домену живог бића доминирају особине физичких могућности (*јак као медвед*), физичких стања, појаве, спољашњости, хигијене (*смрдети као твор*), потреба (*гладан као вук*), кретања (*брз као зец*); у домену разума подскупине: емоционална стања (*бесан као рис*), интелектуална деловања (*лукав као лисица*), вољна деловања и стања (*храбар као лав*).

За наш рад из упоредног прегледа зоонимских фразеологизама у српско(хрватском) и руском (белоруском) језику важна су запажања да се „у оба анализирана језика зооними користе не само као називи животиња већ као и метафоричне карактеристике човека, његових спољних и унутрашњих особина,

¹²⁰ „У њиховој dubinskoј структури препознајемо слику лавице која брани своје младунце и представља велику опасност јер је спремна одлучно се борити, показујући своју природу крволочне звијери, са сваким кога сматра пријетњом своме потомству” (Хрњак 2014: 5).

¹²¹ По мишљењу ауторке симболика тигра у европским језицима знатно је сиромашнија од оне са лавом, вероватно због тога што се европска антика релативно касно упознала са тигром, тек у доба Александрових похода у Индију (Хрњак 2014: 8).

¹²² „У оваквом контексту frazem у највећој мери осликана врло деликатан положај жене у савременом друштву која је, да би се сматрала успјешном, приморана помирити родну улогу мајке, одгајатељице и чуварнице обитељи каква се одувјек стереотипно приписивала женама и нову родну улогу која се раније стереотипно приписивала мушкарцима” (Хрњак 2014: 13).

као и међуљудских односа” (Киршова 2000: 157), да је знатан број фразема изразито пејоративан и носи ознаку негативне конотације, док се у ванјезичке факторе који условљавају фразеолошку активност зоонима убрајају и распрострањеност животиње на датој територији, њено присуство у непосредној човековој околини, значај њене улоге у домаћинству (Гољак 2005: 175). Наше знање о дивљим животињама¹²³ махом је ограничено на њихове физичке могућности, кретање, понашање и способности (Барчот 2014).

2.3.4.3. Значајна су и испитивања системских сличности српског и француског (Марјановић 2012а, 2012б, 2013а, 2013б), од српског и енглеског језика (Стаменковић 2010) на корпусу поредбених фразеолошких јединица (еталона)¹²⁴ и са аспекта могућности успостављања преводачких еквивалената у оба језика, који, осим што решавају преводачке недоумце у преносу фразеолошких јединица из језика у језик, доносе додатне информације о конотативности одређених животиња у српском, насупротив језику са којим се доводи у везу. Различите концептуалне слике света двају језика, које се огледају у немогућности еквивалентног пресликавања зоолошких поредбених фразема, реализују се, по запажању С. Марјановића, и у примерима у којима се агресивност (*бесан као рис*) у француском боље осликава зоонимом *тигар* (*jaloux comme un tigre*), или нпр. немогућношћу француских говорника да повежу интелигенцију са *пчелама* (срп. *бистар као пчелица*).¹²⁵ Конотативне сличности у концептуализацији зоонима између више језика потврђује нам и рад Д. Дробњак, К. Шуловић и С. Гудурић (2015) који се, за разлику од истраживања која су

¹²³ Бертоша (1999: 64) каже да човек види животињу у првом реду у функцији примарне користи, па позитивно одређује тзв. домаће животиње, док је пуно критичнији и склонији негативном одређењу дивљих, из његове перспективе некорисних или чак штетних животиња.

¹²⁴ „У питању су, дакле, фразеолошке јединице које осим назива животиње на месту поредбене јединице задовољавају и критеријум да је основа поређења придев и да је поредбена јединица уведена везником *као*” (Марјановић 2012а: 272).

¹²⁵ Такође, док се у српској наивној слици света здрава особа повезује с *биком* (*здрав као бик*), у француском језику предност има фитоним – *држати се као храст* (*se porter comme un chene*), док се, нпр., и у француском и у српском језику *корњача* и *пуж* концептуализују као споре животиње (Марјановић 2012а: 279–280).

посматрали целокупну тематску групу животња, концентрише само на групу инсеката у српским, француским и шпанским фраземама.¹²⁶

У раду Д. Стаменковића (2010) издавајемо као значајно запажање да се својства животиња којима се конотирају њихове секундарне вредности у поредбеним фразеологизмима могу означити као дијагностичка и недијагностичка¹²⁷ (нпр. *мршав као глиста* – дијагностичко, реално својство; *бистар као пчелица* – недијагностичко својство, наметнуто од стране људи)¹²⁸ (исто, 172). Такође, значајно је приметити и висок степен системске подударности енглеских и српских зоонимских поредбених конструкција, што говори у прилог сличних културолошких концепата који окружују животињски свет у оба језика и културе, нпр. недостатак материјалних и моралних вредности које се приписују *црву* идентични су у оба језика (*бедан као црв/ as lowly as a worm*). Такође, објективне поредбе у оба језика односе се на особине свиње, пса, магарца или мазге (нпр. *прљав као свиња/as dirty as a hog/pig*), док се за особину плашљивости у енглеском језику издваја *миш*, а у српском *зец* (*плашљив као зец*) (исто, 177). Сличан компаративни приступ на материјалу српског и енглеског језика, али проучавајући пословице¹²⁹ као спремишта културолошких стереотипа са зоонимима, има Диана Продановић-Станкић (Продановић-Станкић 2004, 2008). Ауторка издваја две опште појмовне метафоре: ЛЈУДИ СУ ЖИВОТИЊЕ И

¹²⁶ Ауторке нам откривају да у сва три посматрана језика *пчела* (фр. *abeille*, шп. *abeja*) означава вредну и предострожну особу, а *мрав* (фр. *fourmi*, шп. *hormiga*) такође марљиву, али и штедљиву особу способну да створи богатство. Хипероним *инсект* у српском и француском асоцира на безвредну особу. Док у српском и француском *оса* и у француском *guere* упућују на непријатну особу која 'пецка', у шпанском *avispa* означава опрезну особу коју није лако преварити. У српском језику *трут* и шпанском *zangano* представљају човека који живи од туђег рада, готована, а *мува* и *tosca* досадну и наметљиву особу (Дробњак, Шуловић, Гудурић 2015: 34).

¹²⁷ „Недијагностичка обележја махом пружају податке о појавним облицима венјезичких ентитета, одн. о њиховим манифестацијама, које се не сматрају семантички релевантним ... могу играти посебно важну улогу у анализи пренесеног значења, као у примеру *He's a fox*, *Он је лисац*, где се лукавост, претпостављена особина лисице из дословног значења, преноси на човека, и тако повезује та два значења” (Прћић 1997: 43).

¹²⁸ Уочићемо даље у анализи грађе да се овакве квалификације могу односити и на појединачне лексеме, у зависности од тога да ли је секундарно значење мотивисано објективним стањем ствари (нпр. *свиња* – прљав, неуредан човек) или особинама које су културолошки пројектоване на животињу (нпр. *гуска* – глупа женска особа, глупача). Тако се једне лексеме могу означити зооморфним, а друге антропоморфним, односно дијагностичким и недијагностичким. У поредбама типа *лукав као лисица* (или *as crazy as a bedbug*) наглашено је недијагностичко, често екстерно, непредвидљиво, односно наметнуто својство животиње (Стаменковић 2010: 172).

¹²⁹ Ауторка каже да су пословице одраз аутентичне свакодневне употребе језика у оквиру једне друштвене заједнице и да се у структурирању пословица одражавају културни модели (Продановић-Станкић 2004: 135–136).

ПРОБЛЕМИ/СТВАРИ СУ ЖИВОТИЊЕ (исто, 137)¹³⁰ наводећи да се највећи број пословица и у једном и у другом језику користи да би се критиковало понашање људи (исто, 140), што су закључци који се подударају и са лексичком анализом зоонима.

2.3.4.4. Једну од најопсежнијих студија на фразеолошком материјалу двају језика са зоонимским лексичким компонентама урадила је Ивана Видовић Болт у студији *Животињски свијет у хрватској и пољској фразеологији* (Видовић Болт 2011). Њени закључци и класификације помажу нам да стекнемо потпунији увид у различите вредности зоолошких лексема у словенској култури. Она занимање за зоонимску фразеологију, која је поред соматске најбројнија у хрв. језику, објашњава узајамном упућеношћу човека и животиња, њиховим континуираним суживотом, улогом животиње у човековом животу као пријатеља, чувара, заштитника, помоћника у послу, друштва за разоноду, али и извора хране и одеће (исто, 20).¹³¹ Питање на које ауторка покушава да одговори јесте и оно које нас у раду занима, а то је шта је узрок негативној обележености зоонима и зоонимских фразема. Испитујући, превасходно, с аспекта семантичке анализе значење, десемантизованост, мотивисаност,¹³² порекло¹³³ и сликовитост зоонимских фразема, И. В. Болт разматра и симболику различитих животиња, пре свега домаћих, у две културе као доминантне, издвајајући с једне стране сисаре, а с

¹³⁰ У српском језику издвајају се концепти по којима су нпр. прљаве, непријатне и незахвалне особе *свиње* или *крмаче* (срп. *Зарио се ко свиња у ђубре / енг. To cast pearls before swine*); племенита и мудра особа је *коњ* (срп. *За добрим се коњем бат чује; Добар се коњ и у итали нађе*) или је сурова, зла и крволочна особа *вук* (срп. *Вук длаку мења, али ћуд никад / енг. The wolf eats counted sheep*) (Продановић-Станкић 2004: 140).

¹³¹ „Замјетна је њовјекова солидарност, поистовјећивање са животињама када симболизирају нешто позитивно, али омјер позитивно и негативно конотираних фразема, у корист тих других, сведочи о њовјекову отклону, дистанци од нижих врста па чак и о својеврсном антагонизму који према њима гаји” (Видовић Болт 2011: 20).

¹³² Мотиви настанка ових фразеологизама распоређени су на *конкретне* (који су уочљиви и препознатљиви с обзиром на искуство и суживот с различитим животињама); *асоцијативне* (који су последица устаљеног доживљаја животињског понашања) и *нелогичне/апсурдне* (који немају логично објашњење, па се сврставају у ред предрасуда или стереотипних доживљаја) (Видовић Болт 2011: 47–48).

¹³³ Уочава се да у зависности од порекла зоонимске фраземе могу бити *националне* (мотивисане културом, традицијом и наслеђем које одређена средина негује), *библијске* (преузети из превода Библије као цитати и парафразе или настали под утицајем библијских текстова; најзаступљеније животиње у библијским фраземима су овца, овчица и јагње као симбол плахости, нежности и кроткости) и *античке* (које су преузете из античке културе или мотивисане бројним античким симболима и митовима) (Видовић Болт 2011: 44–45).

друге пернате животиње. Класификација фразема у овој студији помаже нам да боље разумемо природу семантичке дисперзије зоонима у српском језику, наиме ауторка их примарно дели на фраземе које се односе на човека и оне које се не односе на човека, од чега прве реферишу на човеков изглед, доб, карактерне особине, интелектуалне особине, психичка стања и емоције, физичка стања, кретање, човеков однос према раду, навике, животне улоге и статус и међуљудске контакте и односе, што су категорије које се могу применити и при лексичко-семантичкој анализи и класификацији секундарних значења која се односе на човека. Ауторка је у посебном раду (Видовић Болт 2013) потенцирала управо негативну обележеност коју подразумевају анималистички фраземи, у којима кључну семантичку улогу носи и негативно конотиран статус саме лексеме (нпр. *ради као коњ*, *уморан као пас* и сл.), а као доминантну особину истакла бројну скупину десемантизованих веза које се односе на човеков интелект (исто, 3),¹³⁴ што је једна од кључних категорија човековог психичког живота коју ћемо разматрати у петом поглављу. Ауторка закључује да овакви фраземи одражавају човеков афективни однос према животињама с којима је чешће у додиру и које је успео да подреди својим жељама и потребама, и да су у таквим примерима уочљиве стереотипне метафоре засноване на конотацијама и повезане с различитим особинама приписаним животињама¹³⁵ (исто, 7–8).

2.3.4.5. Рад А. Бунк и М. Опашић (Бунк, Опашић 2010) о фраземима са зоонимском саставницом у хрватском и чешком језику, потврђује нам раније тврдње о њеној пејоративној обележености (исто, 238) као и то да се животиње посматрају кроз људски систем вредности и навика на које утичу традиција, вера и простор. Такође, потврђују се и категорије на које се значења зоонима у вези са човеком могу односити: у питању су особине, стања, изгледа.¹³⁶

¹³⁴ У фраземе у којима се огледа стереотипна представа о „глупим” животињама посебно су експресивне поредбене структуре (*глуп као коњ*, *глуп као магарац* и сл.), придевска зоонимска изведеница + соматизам у номинативу (*пилећа глава*, *кокошји мозак*¹³⁴ и сл.), разумети се + поредбени везник + зооним (*разумети се у нешто као коза у першун* и сл.) или бити + изведеница назива животиње у генитиву + памет у генитиву (*бити пилеће памети* и сл.) (исто, 5).

¹³⁵ „Да stereotype teško iskorenjuju čak i znanstveno utemeljene činjenice potvrđuje nam negativna konotacija lekseme guska u frazemama *glupa kao guska*. Guska se doživljava nadasve glupom životinjom, „a u stvarnosti je osim vrane i papige najinteligentnija životinja” (Spaginska-Pruszk 2005: 191) pa se takvi frazemi mogu smatrati i ’antiprimjerima’ ”(Rak 1997: 113, према Видовић Болт 2013: 5).

¹³⁶ Снага се упоређује са *коњем*, *биком* и *медведом*; мирноћа са *јагњетом*; верност са *псом*; глупост са *гуском*, *кокошком*, *коњем*, *магарцем* и *телетом*; тврдоглавост са *магарцем*; дволичност

2.3.5. Закључак

2.3.5.1. Циљ прегледа истраживања посвећених зоонимима из различитих лингвистичких перспектива јесте да утврдимо каква је спрега науке о језику и животињског света. Ономастичке студије показују нам присуство значајног броја имена мотивисаних називима животиња у српском именослову, али и у систему топонима, захваљујући веровању да се име поистовећује са особинама онога ко име даје и у магијску моћ речи.

2.3.5.2. Когнитивистичке студије у изучавању зоосемије прилазе зоонимима преко двосмерне концептуалне метафоре ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА И ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК које се темеље на теорији о *Великом ланцу постојања* и које преко народне теорије (*folk theory*) на врх хијерархијске лествице концептуалног поретка универзума стављају човека као разумно биће, а степеницу ниже животиње као бића која делују инстинктивно. Сводећи свет који га окружује на „људску меру”, тј. антропоморфизујући га, човек користи већину „животињских” метафора да прикаже негативне људске особине, од чега употребом зоонима претеже већа дерогација жена.

2.3.5.3. Посебно место у истраживању зоонима заузимају поредбене придевске конструкције, или еталони, са зоонимском (анималистичком) компонентом, који као носиоци културолошких стереотипа откривају наслеђене представе и наталожена искуства једне заједнице кондензоване у фразеолошким јединицама. Утврђујући како повезивање са особиним животиње може бити условљено конкретним, односно асоцијативним и апстрактним мотивима, аутори закључују да се негативном конотацијом фразема дискредитују животиње истицањем њихових негативних стварних или измишљених особина.

2.3.5.4. Најопсежнија истраживања зоонима откривају се у компаративним фразеолошким студијама, а фразеолошке јединице се, као „повољна спремишта најразличитијих културних садржаја” (Мршевић-Радовић: 2008: VI), понашају као носиоци митских представа и чињеница из народне традиције, културе и историје. Ова истраживања помажу нам да се идентификују културни контексти између двају или више народа и у исто време успоставе преводни еквиваленти између

са вуком; охолост са јеленом; марљивост са мравом, црвом, кртицом и пчелом; плашљивост са зецом; лукавост са лисицом (Бунк, Опашић 2010: 239–244).

двају или више језика. Утврђено је да се у посматраним језицима зооними користе као метафоричне карактеристике човека, његових спољних и унутрашњих особина, тј. експресивних карактеристика. Животиње се посматрају кроз људски систем вредности и навика на које утичу традиција, вера и простор, а њихова фразеолошка контекстуализација махом је обележена пејоративно и субјективно, што је последица негативно конотираног статуса самих лексема.

2.3.5.5. На негативну стереотипизацију одређених животиња углавном утичу и нејезички фактори. Утврдили смо да су стереотипи о животињама заједнички већини народа европског културног круга и да се темеље у антропоцентричном погледу на свет, тј. да су део убеђења, стереотипа, културе, књижевног стваралаштва (басне, Библија). Посебности се тичу другачије флоре и фауне на одређеном поднебљу и различите концептуализације животиња, па је тако у францком *тигар* симбол љутње, а у српском, хрватском, чешком, пољском и др. језицима то могу да буду *рис*, *медвед*, *змија*, *стриљен*. *Црв* је у већини језика назив и морално нижег бића, интелектуално ограничене животиње су *гуска*, *кокошка*, *теле*, *во* или *магарац*, споре животиње су *пуж* и *корњача*, крупне *свиња* и *крава*, снажне *коњ*, *бик* и *медвед*, плашљиве *зец* и *миш*.

Одговор на питање о значају животиња у људској култури и језику даје се управо компаративним истраживањима која укључују интердисциплинарну повезаност лингвистике, културологије, етнологије и фолклористике.

2.4. Зоолошке лексеме у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика (лексикографски поступци при дефинисању основног значења)

2.4.1. Таксономске категорије животиња

2.4.1.1. Зоолошку лексику (ону која је у речницима српског језика најчешће означена квалификативом терминолошке вредности зоол., ређе биол.) можемо с аспекта њене лексикографске обраде и употребе сврстати у две класе:

- у термиолошке јединице у српском језику¹³⁷ и
- у општеупотребну лексику.¹³⁸

Њоме се првенствено именују различите животињске класе, редови, фамилије, али и прототипични представници набројаних номенклатура. Овакву врсту биолошке класификације треба разликовати од опште етнобиолошке класификације која се темељи на знањима и искуствима из свакодневног живота и која би могла да се назове народном таксономијом (*folk genera*).¹³⁹

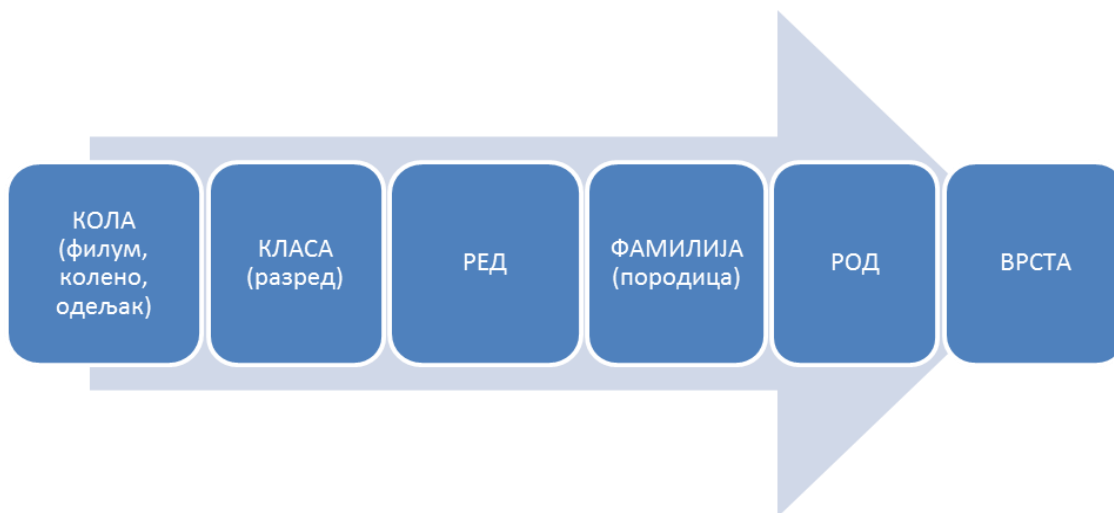
2.4.1.2. Таксономске категорије представљају нивое хијерархије у биолошким класификацијама, односно таксономији.¹⁴⁰ Класификација животињског света може се образложити следећом хијерархијом (која се темељи на биолошкој класификацији главних таксономских рангова):

¹³⁷ Животиње су велика група организама која се у биологији класификује као краљевство *Animalia* и *Metazoa*. Дефиниција у РСАНУ каже да је животиња 'живо биће способно да се креће и да осећа (насупротив биљци) обично не подразумевајући човека.' Све животињске врсте су, према њиховој већој или мањој сличности, сврстане у природни систем животиња. Сличне врсте су сврстане у родове, слични родови у породице, сличне породице у редове, слични редови у класе (разреде), сличне класе у одељке (кола, филуме, колена).

¹³⁸ Називи животиња су генерално познати изворним говорницима српског језика и они их не доживљавају као термиолошке речи, већ их доживљавају као име „посебног” појма, односно, како то Э. Г. Сайфутдинова (Саифутдинова 2011: 183) примећује као име „генеричког” појма.

¹³⁹ У етнобиолошкој класификацији флоре и фауне, претпоставља се да она рефлектује знање говорника једног језика о животиња и биљкама уопштено, тј. да се темељи на свакодневном искуству и здравом разуму. На тај начин Берлин је класификовао сав живи свет у хијерархију од пет категорија: 1) *јединствено постојање* (*unique beginner* – животиња, биљка); 2) *животна форма* (*life form* – дрво, птица, сисар); 3) *народна таксономија* (*folk genera* – пас, мачка); 4) *специфична врста* (*specific taxa* – шпанијел, сијамска мачка) и 5) *варијанта врста* (*varietal* – кокер шпанијел итд.). Ове категорије су опредељиве у погледу лингвистике, ономасиолошког критеријума (да ли их денотирају примарне или секундарне лексеме) и таксономског, екстралингвистичког критеријума (Berlin 1973: 213–4, према Мартса 1999: 74).

¹⁴⁰ Нпр. домаћа мачка род, род мачака, породица мачака, ред су звери, а класа су сисари.

Класификација из *Аналитичког и систематског прегледа животиња у Краљевини Србији*

То значи да су све животињске врсте, према већој или мањој сличности, сврстане у природни систем животиња: сличне врсте у родове, слични родови у породице, сличне породице у редове, слични редови у класе, сличне класе у кола.¹⁴¹ Системска подела животињског света може се описати у неколико група. Постоји 6 основних КОЛА:

Табела 1: Таксономски рангови према: *Аналитички и систематски преглед животиња у Краљевини Србији*

КОЛА	
I КОЛО	КИЧМЕЊАЦИ
II КОЛО	МЕКУШЦИ
III КОЛО	ЗГЛАВКАРИ
IV КОЛО	ЦРВИ
V КОЛО	ПОЛИПИ СА СУЊБЕРИМА

¹⁴¹ <http://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDivotinje>

VI КОЛО	ПРАЖИВОТИЊЕ
----------------	--------------------

Кичмењаци, као најраспрострањеније коло животиња (у које спада већина примера нашег корпуса) даље су организовани у класе (које се даље гранају на редове и фамилије). За разлику од поделе у *Аналитичком и систематском прегледу животиња у Краљевини Србији*, где се издваја 6 основних класа, могу се пронаћи и детаљније поделе које издвајају укупно 9 класа кичмењака:

Табела 2: Класе кичмењака (извор: sh.wikipedia.org/Wiki/Životinje)

КЛАСЕ КИЧМЕЊАКА			
1. КЛАСА	КИЧМЕЊАЦИ БЕЗ ВИЛИЦЕ		
2. КЛАСА	ФОСИЛИ		
3. КЛАСА	ОКЛОПЊАЧЕ		
4. КЛАСА	РУШЉОРИБЕ	редови	АЈКУЛЕ, РАЖЕ, ХИМЕРЕ
5. КЛАСА	РИБЕ СА КОШТАНИМ СКЕЛЕТОМ		
6. КЛАСА	ВОДОЗЕМЦИ	редови	РЕПАТИ ВОДОЗЕМЦИ, ЖАБЕ, БЕЗНОГИ ВОДОЗЕМЦИ
7. КЛАСА	ГМИЗАВЦИ	редови	КОРЊАЧЕ, ГУШТЕРИ И ЗМИЈЕ, КРОКОДИЛИ
8. КЛАСА	ПТИЦЕ	надредови	ТРКАЧИЦЕ И ЛЕТАЧИЦЕ
9. КЛАСА	СИСАРИ		

Класификација кичмењака може нам даље помоћи у рашчлањивању речничких дефиниција које се односе на животињске називе, односно тачно идентификовање на које сегменте у класификацији се називи односе – да ли на појединачне врсте, редове, фамилије или класе, тј. да ли су у питању називи специфичних таксономских термина или апелативне именице општеупотребног карактера. У овој класификацији као посебну групу именица морамо издвојити

класу СИСАРА. Како је то у свом истраживању потврдила Ј. Тортон (Тортон 1989: 443, према Кјетилка, Клепарски 2005а: 76–77), највећи број метафоричких израза који се односе на људе у енглеском језику захвата се управо из класе СИСАРА (у енг. језику чак 51).¹⁴² У тој категорији посебну класу заузимају ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ, како то опет на примеру енглеског језика потврђују Кјетилка и Клепарски (Кјетилка, Клепарски 2005а: 77).

2.4.2. Зооними као терминолошка и општеупотребна лексика

2.4.2.1. Како то запажа Д. Гортан-Премк (Гортан-Премк 1991: 50), код термина немамо семантичке компоненте као имплицитне елементе семантичког садржаја. Семантички садржај термина је експлицитан, договорен, дефинисан, и чини га апстракцијом издвојена појмовна вредност реалије на коју се номинација односи (И. 50). Терминолошке јединице припадају и општем лексичком фонду и специјалном, специфичном, стручном и научном (Гортан-Премк 1991: 49), а познато је да се термини генерално одликују моносемичношћу, која треба да обезбеди прецизност њихове употребе у одређеној научној области, и ниском полисемном продуктивношћу семантичке структуре.¹⁴³ „Све ово као језичку последицу има стерилност термина у језику; они имају веома ограничену способност даље семантичке дисперзије, и што се полисемије и што се деривације тиче” (И. 50). Оно што зоолоше лексеме увршта у терминолошку лексику¹⁴⁴ јесте да се уз њих даје квалификатор употребне вредности, односно податак о томе ком терминолошком систему припадају, у овом случају зоол. (зоологија¹⁴⁵ = зоолошки).¹⁴⁶

¹⁴² Тортонова тврди да се ЉУДИ најчешће представљају као СИСАРИ због њихове сличности људској врсти (Кјетилка, Клепарски 2005а: 77).

¹⁴³ „Данас српски језик нема задовољавајући број урађених стручних терминологија, а касни се и са стандардизацијом нових термина појединих струка, или је њихова обрада посве несистематична” (Радовић Тешић 2009: 86).

¹⁴⁴ М. Радовић Тешић упућује на то да би терминолошку лексику (у коју спадају и зоолошки термини) требало да чине термини из неколико функционалних нивоа, народног језика који припадају а) стандардној лексици српског језика (нпр. *кокош*, *патка*, *кљун*, *перје*), б) народној лексици са професионално-стандардним статусом (нпр. *кокица*, *пилићи* и сл.) и в) лексици са статусом дијалектизама (*кокошар*, *кокошњак*) (Радовић Тешић 2009: 89).

¹⁴⁵ *Зоологија* – наука која проучава животињски свет (РСАНУ).

¹⁴⁶ „Мада и ту има случајних пропуста, нпр. основно и терминолошко значење речи *кокош* није идентификовано као зоол. у РСАНУ” (Гортан Премк 1991: 53).

2.4.2.2. Д. Гортан Премк упућује на лексикографски проблем који настаје када имамо речи које у истим семантичким реализацијама функционишу и у општем лексичком фонду и у специјалном термилошком. Тај проблем се специфично односи и у зоолошкој и ботаничкој лексици, односно у класификацији и таксонимији појмова из ових области.¹⁴⁷ Нпр. *голуб* је назив за птице из рода *Columba* са многобројним подврстама (према изгледу, начину живота, употреби) и општи назив за ф. *Colubidae* и ред *Colubiformes*, у које спада род *Columba* (И. 52). Овде имамо пар *посебан појам – општи појам* или, ређе, *општи појам – посебан појам*, где само једна од ових семантичких реализација има номинациону функцију везану за појмовну вредност са релевантним елементима реализације, за прави семантички садржај, док друга има номинациону функцију везану за унапред дефинисани појам из једне области, за једну јединицу из једног од ових термилошких система (И. 53).¹⁴⁸

К. Расулић наведу дистинкцију генеричког и специфичног значења лексеме (*слон* као животињска врста и конкретна животиња) као вид лексичке реализације метонимије у језику (Расулић 2010: 53), по коме се успоставља логичка и номинациона веза између општег и посебног појма, док Ковачевић однос између сингуларног назива биљке и животиње и породице (врсте) дате биљке или животиње интерпретира као тип синегдохе: „Учитељица нам је причала о **вуку** (вуковима)” (Ковачевић М. 1999: 188–197).

2.4.2.3. Такође, у новијим томовима речника САНУ лексикографска пракса увела је модел по коме дефиниција полази од општег термилошког назива за породицу животиња са одређењем да је у питању множина, нпр. *можр – а. зоол. у мн. породица морских сисара из реда перајара тешког масивног тела (до 4 м дужине), дебеле наборане коже, са горњим очњацима израслим у кљове и*

¹⁴⁷ Аутори *Оксфордског приручника практичне лексикографије* (2008) са лексикографске стране овакве појмове, који припадају истој скупини, називају лексичким сетовима (lexical sets), тј. групама речи које садрже заједнички елемент значења (Аткинс, Рандел 2008: 123). Наглашавајући лексикографски проблем у дефинисању речи без тзв. шаблонских уноса (template entries), узимају за пример различите дефиниције лексема *тигар* и *лав* (од којих је једна богатија дескриптивним информацијама) (исто, 124). Обе реферишу на њихову величину, крзно, припадност породици мачака, али дефиниција лексеме *лав* пружа и информације о храћењу, снази, броју ногу и станишту. Постојање шаблона требало би да садржи најбитније чињенице о било којој лексеми која припада одређеној категорији, што доприноси структури и садржају дефиниције (стр. 124).

¹⁴⁸ То даље значи да само једна од ових семантичких реализација, она која има појмовни садржај са релевантним елементима реализације, има способност даљег семантичког развитка и индукције нових семантичких реализација (Гортан-Премк 1991: 53).

кратким пљоснатим ногама, који живе у северним поларним крајевима, док иста одредница у једнини означава назив појединачне јединке која припада тој породици, нпр. морж – у јд. животиња из те породице. То значи да у лексикографској дефиницији¹⁴⁹ дистинкција између множинског и облика у једнини представља и семантичко-функционалну поделу на општи назив врсте и назива појединачне животиње, као типизираниог представника породице.

2.4.2.4. Из овога следи да зоолошке лексеме имају двоструку номинациону вредност у садржају општег, односно примарног значења. Оне у основном значењу дефинишу припадност животиња:

- КЛАСИ (нпр. коњ, вук и сл. из КЛАСЕ сисара);
- ПОРОДИЦИ/ФАМИЛИЈИ (нпр. мачка из пор. Felidae, пацов – род из пор. мишева и сл.) или
- РЕДОВИМА (нпр. гуштер, змија и сл., из РЕДА гмизаваца; паун – крупна птица из РЕДА кокошака и сл.),

односно дефинишу њихове прототипичне представнике. Према запажању Ц. Лејкофа о општим типовима таксономске класификације у мишљењу и језику, у питању је свођење појмова на њихове:

- родове (*genus*, нпр. породица мачака) и
- врсте (*species*, нпр. домаћа мачка, лав, тигар и сл.),

од чега је свођење на *род* на врху наивне народне класификационе хијерархије (Лејкоф 1987: 33). Нпр. лексема *мачка* се у свом основном значењу реализује двојачко: као назив прототипичног представника породице тог назива, а то је:

¹⁴⁹ „Лексикографска дефиниција је оно што се налази на десној страни речника ... у њој се описује и тим описом утврђује значење појма на који се односи употребљена, у језику реализована лексема” (Гортан-Премк 2014б: 131).

➤ **1. а.** *домаћа животиња са већим бројем врста, сисар Felis domestica из пор. Felidae витког, веома покретљивог тела, мале, округле главе, оштрих канџи, изоштреног чула слуха и мириса, са длаком која може бити различите боје (РСАНУ);*

и друго као назив целе породице звери;

➤ **1. б.** *у мн.: породица звери Felidae у коју спадају домаћа и дивља мачка, лав, леопард, рис и др. (у јд.: звер из те породице) (РСАНУ) и сл.¹⁵⁰*

То значи да само једна од ових семантичких реализација основног значења припада општем лексичком фонду – она која има прави семантички садржај и способност даљег семантичког развитка (у овом случају под а), а друга је увек везана за специјалну, термилошку употребу (значење б). Прва, по правилу, означава ужи појам, друга шири.¹⁵¹

Из овога закључујемо да су одређене зоолошке лексеме *двозначне* у реализацији свог основног значења, тј. да функционишу и у општем лексичком систему и у термилошком. Посебан појам се реализује у општем лексичком систему, а општи појам, који упућује на назив породице или реда, реализује се у термилошком систему, односно као део зоолошког термилошког дискурса. Одређени зооними с те стране могу имати и термилошку и апелативну (општеназивну) вредност. Из овога следи да се дисперзија полисемантичке структуре зоолошке лексеме одвија директно у вези са вредношћу која се реализује у општем лексичком систему, односно прототипични референтни представник врсте (фамилије или реда) носилац је семантичких карактеристика које даље индукују семантичко варирање (нпр. дефиниција лексеме *мачка* која се односи на прототипичног представника породице – 'домаћа животиња ... витког, веома покретљивог тела' мотивисала је секундарно значење: шатр. 'згодна,

¹⁵⁰ Д. Гортан Премк каже да је могућност преноса имена са хипернима на хипоним и са хипонима на хипероним широко искоришћена у ботаничкој и зоолошкој терминологији (не само у српском језику већ и у европским језицима уопште) (Гортан-Премк 2014б: 136).

¹⁵¹ Овога има и у лексици везаној за друге термилошке системе (нпр. математички), али је она у ботаничкој и зоолошкој терминологији посебно изражена с обзиром на то да је општенародна лексика основ ових терминологија (Гортан Премк 1991: 53).

привлачна женска особа’).¹⁵² То значи и да исти назив функционише и као хипероним (надређени појам) и као хипоним (подређени појам), тј. да се већ на нивоу основне семантичке реализације успоставља полисемантичка структура – општа и термилошка. „При распоређивању дефиниција код ових лексема примењени су различити критерији: код лексеме *мачка* прво је идентификован лексички, да кажемо, природни појам, а затим договорени, на неки начин вештачки, термилошки појам; код лексеме *кокош*¹⁵³ поступљено је обрнуто – прво је дефинисан термилошки, а затим лексички појам. Прво је решење свакако исправније. У њему се полази од природне јединице лексичког система и иде се ка договореној, термилошкој,” а термилошка се обично не даје као основно значење (Гортан Премк 2014: 136).

2.4.2.5. Ако смисао лексеме чини скуп обележја којима се дефинише извесна класа ванјезичких ентитета, денотација представља однос између лексеме и одговарајуће класе ванјезичких ентитета, а референција подразумева идентификацију једног или више ентитета из те класе у конкретној комуникативној ситуацији (Прћић 1997: 39), онда разлика између апелативне, општеупотребне вредности зоолошке лексеме и термина може на појмовном нивоу да се поистовети са разликом између денотата (појам на који се односи номинација одређене лексеме уопште) (Гортан-Премк 2004: 46) и референта (тај појам реализован у комуникативном акту). Тако би општи појам био денотат, оно

¹⁵² Надовезујући се на запажање Д. Гортан-Премк о томе како само једна од ових реализација, она која има појмовни садржај са релевантним елементима реализације, има потенцијал за даље семантичко гранање, закључујемо да полисемантичку структуру ових лексема омогућава управо свођење породице животиња на једног прототипичног референта који апстрахује у себи карактеристике целе породице (што умногоме зависи од поднебља, културе и сл.), нпр. породица мачака има на десетине врста (леопард, лав, тигар, рис, домаћа мачка итд.) од чега свака има на дестине подврста и раса (*домаћа мачка* – сијамска, сибирска, тиграста итд.), међутим као прототипични представник целе породице, односно денотат, сужавањем категорије преко теорије прототипова, намеће се *домаћа мачка* – животиња мања растом, мале округласте главе, танког крзна и дугачког репа, неутралне сиве боје. Т. Прћић каже да се спецификација смисла одређене лексеме, иако настаје у конкретном времену, простору и културном окружењу, односи више-мање подједнако на целокупну класу одговарајућих ванјезичких ентитета, како у садашњости, прошлости и будућности, тако и у Европи, Америци, Африци и другде – наравно, уз уважавање одређених културних посебности (Прћић 1997: 43). Извесни ентитет, како каже Прћић, поима се као бољи (централни) представник дате категорије, а неки други, опет, као слабији (ближи периферији) (исто, 48).

¹⁵³ *Кокош* је а. (обично у мн.) *општи назив за птице из пор. Gallidae; назив за род Gallus из те породице*. б. (обчно у мн.) *назив за птице из реда Galliformes, у који спада и пор. Gallidae*. в. *домаћа припитомљена врста Gallus domesticus из пор. Gallidae, која се гаји ради меса и јаја; женка те врсте*.

на шта се односи лексема у језику (нпр. *коза 1. а.* зоол. *опити назив за род шупљорогих преживара папкара*, РСАНУ), а посебан појам референт, тј. оно на шта се односи лексема у говору (*коза б.* зоол. *домаћа припитомљена врста из тог рода, која се гаји ради млека, млека и коже*, РСАНУ).

2.4.3. Семантичке компоненте зоонима у лексикографској обради (на примеру Речника САНУ)

2.4.3.1. Рашчланићемо дефиниције основних значења неколико типичних лексема из тематске групе 'животиња' на семантичке компоненте са циљем да дођемо до дескриптивних обележја, односно дистинктивних својстава или особине ванјезичког ентитета које могу бити релевантне при успостављању неког семантичког контраста (Прћић 1997: 41).¹⁵⁴

Табела 3. Рашчлањивање основног значења прототипичних представника животињских врста на семантичке компоненте

<p style="text-align: center;">Рашчлањивање основног значења прототипичних представника животињских врста на семантичке компоненте (на основу лексикографске обраде у РСАНУ)¹⁵⁵</p>

¹⁵⁴ Прћић наглашава да би дескриптивна обележја требало да одсликавају својства везана не само за облик и изглед ванјезичког ентитета, него и за његову функцију, понашање или манифестовање, пошто они чине темељ, а и произилазе из когнитивног процеса препознавања егземплара, одн. (уобичајених) представника, одговарајуће класе ентитета (Прћић 1997: 41).

¹⁵⁵ Извесну неусаглашеност у речничким дефиницијама и распореду термилошких хиперонима у основним дефиницијама животиња уочила је М. Јакић (2014). То је некада оправдано јер сваки од њих носи посебну информацију, тј. два хиперонима нису у односу скупа и подскупа (*копитар* и *носорог* дефинисани су помоћу хиперонима *сисар* и *биљојед*, а *водени коњ* помоћу хиперонима *сисар* и *биљождер*). Међутим, у неким случајевима употреба хиперонима који је нижа категорија подразумева припадност вишој категорији. На пример, код лексема *коњ* као хипероними су наведени *сисар*, *животиња* и *копитар*, а довољно би било навести само *копитар* што је и најближа надређена категорија *коња*. Сличан је случај са лексемом *мазга*, која је као хиперониме добила *животињу* и *копитара*; *бизон* и *антилопа* су као хиперониме добили *животињу* и *преживара*; *камила* је дефинисана као *животиња* и *папкар*; *овца* као *папкар* и *преживар*. (У последњем примеру, са логичке тачке гледишта, довољно је било рећи само *преживар*, јер преживари могу бити само *папкари*, али се поставља питање да ли сви корисници речника поседују то знање.) Са друге стране, неке лексема нису дефинисане помоћу најближег надређеног појма, већ су као хипероним добиле општији појам (код *магарца* и *муле* наведен је хипероним *животиња*) (Јакић 2014: 185).

лексема	архисема	семе нижег ранга 1		семе нижег ранга 2		семе нижег ранга 3	
бик	1. а. неужаловљено одрасло мушко говече	које обично служи за приплод					
вук	1. а. зоол. врста сисара <i>Canis lupus</i>	из фамилије паса <i>Canidae</i>					
жаба	1. зоол. безрепи водоземац из реда <i>Anura</i>	са развијеним задњим ногама (прилагођеним за пливање у води и скакање на сувом)					
коњ	1. а. зоол. сисар <i>Equus caballus</i>	из реда копитара		живахна домаћа животиња		која служи за вучу и јахање	
крава	1. одрасло женско говече	женка говечета					
зец	1. а. зоол. глодар	са дугим задњим ногама		и дугим ушима		веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus</i> (општи назив за глодаре из пор. <i>Leporidae</i>)	
овца	1. а. зоол. домаћа питома врста <i>Ovis aries</i> из тог рода	која се гаји ради меса млека и вуне					
пас	1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку	сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i>		који има изоштрено чуло слуха и мириса (одгајан у великом броју раса),		а служи човеку као чувар куће и стоке, у лову, као запрежна животиња (на крајњем Северу) и др.	
лав	1. а. зоол. једна од најкрупнијих звери	семе нижег ранга 1	семе нижег ранга 2	семе нижег ранга 3	семе нижег ранга 4		

	Felis leo	из пор. мачака Felidae	кратког жућкастосмеђег крзна, јаких челусти и канци	који живи у Африци и југоисточној Азији	мужјак те звери, који је због снаге и издржљивости назван царем животиња
<i>носорог</i>	1. зоол. крупни тропрсти сисар	биљољед	с једним или два рога на носној или чеоној кости	који живи у Индији, југоисточној Азији и Африци	

2.4.3.2. Општа, односно типска (идеална) формула дефиниције основног значења прототипичне зоолошке лексеме, рашчлањена на сематичке компоненте, на основу увида у ову табелу, могла би да гласи:

Архисема	•сисар/ домаћа животиња/ дивља животиња/ врста сисара из фамилије/ општи назив за род (мушко/женско)
+ Сема порекла	•из реда копитара/ из фамилије паса/ из пор. мачака / из пор. Canidae и сл.
+ Сема физичких карактеристика	•са дугим задњим ногама/са дугим ушима/са развијеним задњим ногама/ сродна вуку/ кратког жућкастосмеђег крзна, јаких чељусти и канци
+ Сема особина	•плашљива/ брза / који има изоштрено чуло слуха и мириса
+ Сема функције	•који служи за јахање и вучу/ који служи за приплод /која се гаји ради меса, млека и вуне/ служи човеку као чувар куће и стоке, у лову, као запрежна животиња ...
+ Сема станишта/хабитата	•који живи у Африци и југоисточној Азији / који живи у Индији, југоисточној Азији и Африци
+ Сема исхране	•биљољед
+ Сема колективне експресије	•који је због снаге и издржљивости назван <i>царем животиња</i>

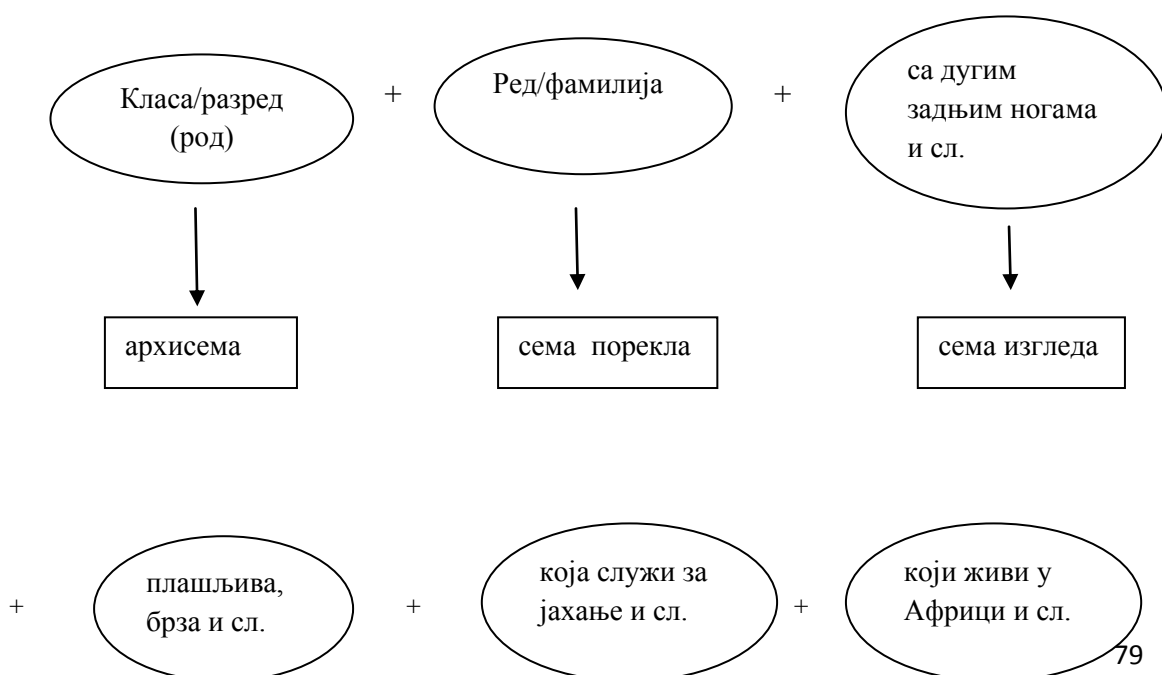
Редослед ових обележја условљен је релативно чврстом хијерархијском организацијом заснованом на уважавању хронолошких и логичких приоритета (Прћић 1997: 43). Међутим, увиђамо да ниједна од поменутих лексема у дефиницији нема 'попуњена' сва поља семантичких обележја и да њихово активирање у процесу лексикографске категоризације и квалификације зависи, првенствено, од емпиријског значаја животињске врсте према човеку, односно начина на који човек вреднује њена примарна/секундарна обележја.

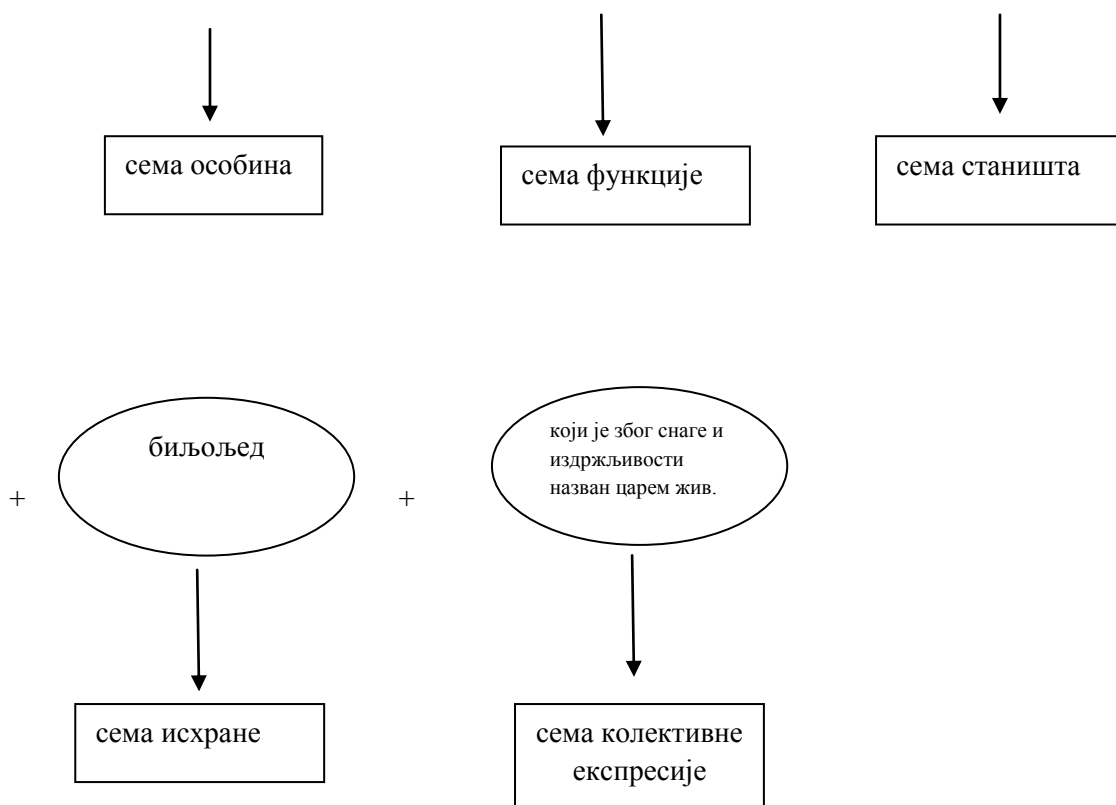
Нпр. семантичка компонента ФУНКЦИЈЕ – *која се гаји ради меса* представља дистинктивно обележје лексеме *овца* које класификује именовану врсту у групу домаћих животиња, а апстрахује из групе дивљих, док иста категорија, на пример, не игра никакву семантичку улогу код лексеме *жаба*, где

је дистинктивна категорија изглед појма, или код дивљих животиња које се типично не гаје због меса. Такође, увиђамо недостатак тзв. недијагностичких обележја, тј. оних која се не сматрају семантички релевантним (Прћић 1997: 43), као што је нпр. колективна експресија. Такво обележје проналазимо нпр. код лексеме *лав* ('који је због снаге и издржљивости назван царем животиња', РСАНУ) чије се особине крволочног месождера и представника доминантне фигуре у природном ланцу исхране културолошки перципирају кроз вредности антропоцентризованих особина моћи, снаге и ауторитета. Такође, обележја (семе) СТАНИШТА или ИСХРАНЕ заступљена су у дефиницији код оних животиња које не припадају истом географском поднебљу културе у којој се описују, а у овом случају то су *лав* и *носорог*. Семе физичких карактеристика описују особине као што су:

- *физички изглед тела* (облик, број екстремитета и сл.);
- *боја*;
- *изразите карактеристике* (ка што су оклоп, канџе, кљове и сл.);
- *величина*.

На основу увида у распоред семантичких компонената основног значења можемо да поставимо и примарну хијерархију опште дефиниције зоолошких лексема која нам показује хијерархијску вредност семантичких компонената нижег реда у оквиру формирања прототипичног значења лексеме:

Графикон 1.

АРХИСЕМА (КЛАСА/РАЗРЕД + РОД) + СЕМА ПОРЕКЛА (РЕД/ФАМИЛИЈА) + СЕМА ФИЗИЧКИХ КАРАКТЕРИСТИКА + СЕМА ОСОБИНА + СЕМА ФУНКЦИЈЕ + СЕМА СТАНИШТА + СЕМА ИСХРАНЕ + СЕМА КОЛЕКТИВНЕ ЕКСПРЕСИЈЕ¹⁵⁶

2.4.3.3. Оваква општа класификација основних и споредних семантичких компонената у оквиру семантичке структуре зоолошких лексема може да нам помогне у анализи лексичких механизма помоћу којих се одвија дисперзија значења анализираних лексема, тј. да нам покаже колико су одређене семантичке компоненте које су релевантне у мотивацији одређених секундарних значења (као што су нпр. *боја*, *кретање*, *оглашавање* итд.) елементарне у основним дефиницијама полазног појма.

¹⁵⁶ Овде морамо имати у виду да семе колективне експресије, као и семе станишта или исхране, немају стриктно класификационо-категоризациону улогу у семантичкој структури, већ пружају додатне информације које могу бити од културолошког значаја.

2.4.3.4. Видимо да у архисеми поред основног семантичког дистинктивног обележја *живо биће*, тј. „живо+” (’оно што је живо, што постоји’ – РСАНУ) основни семантички детерминатор представља класификовање полазног појма у категорију *класе* или *реда*, што представља и надпојам, хипероним датог појма (изражен и латинским називом), док диференцијалне семе, у зависности од лексеме, могу бити носиоци дефиниције порекла (*ред* и *фамилија*). Примећујемо, такође, да архисема може бити и носилац информације о роду, нпр. лексема *бик* и *крава* обележене су дистинктивном придевском компонентом *женско*, тј. *мушко говече*, што значи да је им. *говече* њихов хипероним, међутим ово није учестала лексикографска пракса с обзиром на то да је део животињских назива родно неутралан,¹⁵⁷ а код осталих постоји посебна лексема за мушку, односно женску јединку, која је творбено маркирана моционим суфиксом. Већина назива истовремено функционише као генерички назив за врсту, али и као назив за мужјака и женку исте врсте, нпр. *свиња*, *пас*, *жирафа*, *носорог* и сл.¹⁵⁸ И Б. Тафра примећује да „nazivi životinja uglavnom ne ovise o spolu, npr. *lastavica*, *vrabac*, ali ima i tvorbenih parova: *lav* i *lavica*, ili se leksički razlikuju mužjak i ženka: *pjetao* i *kokoš*, s tim da *kokoš* može značiti i opšti naziv u kojemu je spol neutraliziran” (Тафра 2001: 252).

Следеће по реду семе нижег ранга пружају квалитативну и функционалну дескрипцију појма на основу компонената физичког изгледа, особина или функције, исхране или станишта, које се хијерархијски распоређују у зависности од категоријалне припадности једнике (тј. тога да ли је у питању домаћа или дивља животиња).

¹⁵⁷ Нпр. лексема *лисица* дефинише се као **1. а.** зоол. ’грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер *Vulpes* (*Vulpes vulpes* и др.) из пор. *Canidae* с дугачким чупавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком’; а тек у наставку дефинице наводи се да се основно значење може односити и на *женку* те звери. То значи да се основно значење остварује истовремено као и родно неутрално и као оно које се односи само на женку животиње.

¹⁵⁸ „Највећи број назива има само општи назив врсте који означава и мужјака и женку. Стевановић истиче да непостојање посебних облика за мушки и женски пол код појединих бића, а то се може применити и на животиње, наравно, несумљиво зато што сличности међу тим бићима, пре свега по спољном изгледу, а затим и по другим карактеристикама, преовлађују над разликама међу њима. Називи који имају облике за оба пола настали су у већини морфолошко-творбеним моделом, а неколико назива има суплетивне облике. Највећи број лексема за обележавање рода јавља се код назива за домаће животиње, што је и очекивано. Блискост са човеком и економски значај за човека резултирали су и великим бројем лексема код домаћих животиња за исказивање оба рода и назива специфичне функције, карактеристике животиња и сл. (Ђуровић 2004: 63).

2.4.3.5. Желећи да представи категоризацију према прототипу,¹⁵⁹ Т. Прћић се послужио категоријом ПТИЦА. Прототип ове категорије дефинише најмање четири дијагностичка обележја: ЖИВОТИЊА, ПРЕКРИВЕНА ПЕРЈЕМ, ИМА ДВА КРИЛА, СПОСОБНА ДА ЛЕТИ. „Поред тога, бар са становишта западне културе, у њеној средњоевропској реализацији, на утврђивање прототипа несумњиво утиче, непосредно или посредно, и свакодневна близина пернатог створења, те његова просечна очекивана величина. У том смислу, већина припадника ове језичке заједнице могла би се сагласити у погледу избора прототипа – централни члан категорије ’птица’ највероватније би био *врабац*” (Прћић 1997: 47).

2.4.3.6. Аутори *Оксфордског приручника практичне лексикографије* (2008) приказују управо како би требало да изгледају шаблонски уноси (template entries) за лексички сет ’животиње’ који се односе на целокупну обраду лексичке јединице из тематске скупине животиња (Аткинс, Рандел 2008: 125):

Табела 4: Одломак табеле *Template entry for animals lexical set* из „The Oxford guide to practical lexicography” (B.T. Atkins and Michael Rundell, Oxford University press 2008).

(lexical units)	(Notes, reminders etc.)
1 – COUNT NOUN LU meaning plural form definition	Domain = zoology the specific animal (species) if irregular: check for ‘collective plural’ e.g. <i>they were after elephant</i> a [size] [wild / domesticated] [carnivorous / herbivorous] mammal, Latin name XXX, having fur / hide [colour, markings], found in [habitat]. Also called XXX. Remember: folk facts e.g. <i>lion is king of the beasts, cat has nine lives, mice are timid, foxes are sly, dogs are loyal . . .</i>
2 – COUNT NOUN	figurative uses, e.g. similes (<i>as</i>) <i>strong as a horse</i> idioms <i>to let the cat out of the bag</i> sayings <i>every dog has his day</i> etc.
3 – MODIFIER LU meaning	belonging to (<i>lion cub</i> etc) or made from some part of ANIMAL (<i>seal skin, fox fur, mink coat</i> etc.)
4 – COUNT NOUN LU meaning	figurative use of name to denote specific kind of person, <i>he’s such a donkey, don’t be a pig, it’s a pig of a job</i> etc. (often informal)
5 – COUNT NOUN LU meaning definition	Domain = Zoology the genus e.g. <i>the cat family, the big cats</i> any [size] [wild / domesticated] [carnivorous / herbivorous] mammal of the genus (LATIN NAME), such as the (SPECIES NAME) or (SPECIES NAME), having fur / hide [colour,

¹⁵⁹ Према овој теорији, прототипични примерак одређене категорије је најрепрезентативнији и дели највећи број карактеристика са другим члановима категорије, те се у том смислу сматра центром категорије, док су периферни мање типични чланови категорије

	markings], found in [habitat].
6 – UNCOUNT NOUN LU meaning definition	Domain = cooking the flesh as food (<i>roast/boiled ANIMAL; I don't eat ANIMAL</i>) the meat of the ANIMAL
7 – MODIFIER LU meaning	Domain = cooking made with the flesh of ANIMAL (<i>lamb stew / turtle soup etc.</i>)
8 – NOUN SINGULAR LU meaning definition	Domain = Astronomy, Astrology constellation NB always capitalized and with 'the' (<i>the Lion etc.</i>) the less common name of the constellation LATIN NAME, the Nth sign of the Zodiac

Уочавамо да на основу ових 'шаблонских уноса' дефиниција основног значења лексема из лексичког сета животиња, осим граматичких информација, треба да садржи и податке о величини, припитомљености (дивља или домаћа), исхрани (месождер/биљојед), припадност класи (сисар), изгледу (крзно, боја и сл.) и станишту (Аткинс, Рандел 2008: 126), али није спецификовано по каквом хијерархијском редоследу би та обележја требало да се наводе.

3. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА СЕКУНДАРНИХ ЗНАЧЕЊА ЗООЛОШКИХ ЛЕКСЕМА (које се односе на материјалне реалије)

3.1. Зооними као материјалне реалије и креације (артефакти)

3.1.1. Уводна разматрања

3.1.1.1. Богатство семантичке структуре лексема са значењем назива животиња показује разноврсност појава и појмова који се преко њих перципирају и концептуализују. Испитујући корелацију између заступљености зоолошких лексема у фразеолошким јединицама на материјалу српског и белоруског језика, С. Гољак је дошла до 9 тематских група семантичких деривата зоонима у српском и белоруском језику, издвајајући међу њима и групу АРТЕФЕКАТА (Гољак 2005: 178):

- ЧОВЕК (во „глуп и недотупав човек”);

- ДРУГЕ ЖИВОТИЊЕ (*курјак* „врста речне грабљиве рибе”);
- АРТЕФАКТИ (*јеж* „назив за разне направе са шиљцима и сл.”);
- БИЉКЕ (*јеж* „биљка из породице кактуса”);
- ОСЕЋАЊА И БОЛЕСТИ (*црв* „осећање које мучи дуже време”);
- ИГРЕ/ОБИЧАЈИ (*магарац* „врста игре картама”);
- ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ (*бубица* „капља, грашка”);
- МЕРЕ (*коњ* „коњска снага”);
- СИМБОЛИ (*јагње* „Исус Христ”).

Тип секундарне семантичке реализације по коме лексема са основним значењем назива животиње преноси свој назив на материјалну реалију или креацију један је од продуктивнијих у овој лексичкој тематској скупини. Прототипичан пример овог лексичког процеса, у оквиру домена артефаката, јесте нпр. лексема *гуска* која је поред основног значења – **1. а** *назив за крупније птице пловуше* (РСАНУ) добила секундарно, а то је **2. а.** *врста ноћног суда* (РСАНУ). Пренос назива реализовао се на основу физичке сличности два појма, од којих је један, секундарни, добио постојећу номиналну ознаку другог, општијег појма са којим је у асоцијативној вези. На лексичком нивоу нису у питању две засебне и независне лексеме у лексичком систему српског језика, иако је реч о два различита појма, већ две семантичке реализације које се остварују у оквиру исте лексичке јединице која припада лексичко-семантичкој групи животињских назива. Једну реализацију означавамо као примарну, а другу као секундарну, у смислу да своје значење заснива на неким од семантичких компонената назива са општијим и примарнијим значењем. Пренос је реализован механизмом лексичке метафоре, пренесена номинација изводи се на основу извесне уочене сличности између два међусобно различита и неповезана ентитета, пре свега у погледу „облика, позиције, намене, особине, понашања, способности или њихових комбинација” (Хансен и др. 1982, према Прћић 1997: 26).

У *крације* (фр. *creation*) убрајамо ’остварење, проналазак нових оригиналних идеја, израза, форми и др., као резултат стваралаштва’ (РСАНУ), а у *материјалне реалије* убрајамо оно што се у лингвистици дефинише као предмет

материјалне културе који је основа за денотативно значење речи. У њих се сврставају не само предмети, него и сви појмови који су од значаја за свакодневни живот карактеристичан за културу одређеног народа, дакле реалије материјалног живота или материјалне културе.

3.1.2. Зооними као материјалне реалије у руском, бугарском и српском језику

3.1.2.1. Слично истраживање на материјалу руског језика урадила је Э. Г. Саифутдинова (Э. Г. Саифутдинова 2011) анализирајући полисемантичку структуру зоонима са значењем „не-домаћих животиња” чије се секундарне реализације односе на инаниматне (неживе) реалије.¹⁶⁰ Нека од тих значења бележимо и у нашем корпусу, нпр. *лептир* (машна), *зец* (сунчев зрак који се одбија од огледала), *гусеница* (гвоздени ланац у облику спојене траке која обухвата више точкова возила), *зебра* (пешачки прелаз), *змај* (метеролошки инструмент).¹⁶¹ Пренос назива са животиња на инаниматни појам одвија се на основу сема изгледа, функционалних својстава животиње, дела целине, квалитета, а значајну улогу има и културна традиција народа (Саифутдинова 2011: 183–187).

3.1.2.2. Бавећи се анализом полисемије лексема из тематске групе назива са животиње у бугарском, руском и српском језику, П. Легурска и Н. Бечева у инваријантној семантичкој структури (ИСС) типичне зоонимске лексеме издвајају као механизам семантичке трансформације тзв. номинативну метафору (под бр. 3)

¹⁶⁰ Сајфутдинива је утврдила да је у руском језику просечна вредност показала да зооним има три семантичке реализације, што значи да је семантичко-деривациона активност те лексике висока, а такође закључила је да је метафорички трансфер активнији када се односи на лица, у односу на нелица (Саифутдинова 2011: 183–187).

¹⁶¹ *Бабочка* – галстук в виде короткого жестокого банта, по форме напоминающую бабочку (Ожегов 1999: 33); *заяц* – движущееся светлое пятнышко от отраженного солнечного луча (Ожегов 1999: 226); *гусеница* – у тракторов, танков, самоходных кранов; охватывающее колёса замкнутое полотно, состоящие из отдельных шарнирно закрепленных звеньев (Ожегов 1999: 149); *зебра* – раскрашенное полосами место пешеходного перехода на проезжей части пути (Ожегов 1999: 228); *змея* – поднимаемое высоко в воздух, привязанное метеорологическое устройство (Ожегов 1999: 231) – односи се на једнотомни речник Сергеја Ивановича Ожегова „Словарь русского языка.”

помоћу које зооними добијају значења: део предмета или предмет сличан по својству (спољашњем или функционалном) животињи (*част на предмет/ предмет, подобна/-ен по својство, вџнино или функционално, на животното*) (Легурска, Бечева 2005: 238). У њиховом компаративном прегледу значења која се односе на материјалне реалије, можемо да уочимо сличности и разлике које се огледају у концептуализацији животиња између ова три језика. Нпр. истим или сличним семантичким реализацијама у српском и руском језику одликују се лексеме:

- ср. *лептир* / рс. *бабочка* (машна, лептир машна);
- ср. *јарац* / рс. *козел* (гимнастичарска справа);
- ср. *мачка* / рс. *кошка* (сидро, ленгер);
- ср. *мушица* / рс. *мушка* (део оружја по облику сличан мушици).

Неке од сличности између српског и бугарског језика у секундарним реализацијама зоонима у сфери материјане културе огледају се у следећим примерима:

- ср. *зебра* / бг. *зебра* (пешачки прелаз);
- ср. *магарац* / бг. *магаре* (називи за разне ослонце, греде);
- ср. *кенгур* / бг. *кенгуру* (грудна носиљка за бебе);
- ср. *корњача* / бг. *костенурка* (кола по изгледу слична корњачи).

А у сва три језика:

- ср. *гусеница* / рс. *гусеница* / бг. *гџсеница* (метални ланац на точковима трактора, тенка и сл.);
- ср. *коњ* / рс. *лошадџ* / бг. *кон* (гимнастичарска справа/ шаховска фигура); (Легурска, Бечева 2005: 255–261).

3.1.2.3. Неке значењске реализације карактеристичне су само за један од ова три језика и нису специфичне за друга два, као нпр. у руском језику:

- *вепар* / *боров* (део димњака на пећи по облику сличан вепру);
- *бик* / *бык* (подршка мосту);
- *тетреб* / *глухарџ* (велики шраф);

- *ждрал / журавль* (део бунара, јарам);
- *коза / коза* (мала товарна кола);
- *кукавица / кукушка* (непријатељски снајпер);
- *кученце / собачка* (део оружја);
- *патка / утка* (посуда за уринирање)

или у бугарском

- *мајмун/ маймунка* (уређај у таксиметру који убрзава рад да се добије већа сума);
- *мачка / котка* (део ципела за пењање);¹⁶²
- *кучка / кучка* (старински пољопривредни алат) (исто, 255–261).

Међутим, на основу овог корпуса примећујемо да у сродним словенским језицима постоје слични, ако не и идентични, механизми мотивације секундарних значења зоонима у сфери материјалних реалија, тј. да се асоцијативне везе између изгледа и функције изворних зоолошких представника и различитих циљних предмета и њихових делова успостављају по сличним когнитивним (перцептивним и логичким) законитостима, док се разлике могу приписати културолошком контексту (нпр. у рус. језику назив за ноћну посуду је *патка*, док је у срп. *гуска*; лексеме *коњ*, *коза*, *кобила* и сл. у сва три језика могу означавати разне ослонце, држаче и сл.).

3.1.3. Теоријски оквир истраживања, семантичко калкирање и функционално-стилска вредност посматраних секундарних семантичких реализација

3.1.3.1. Код метафоричких трансформација у лексици овог типа, Бугарски каже да она почива на перцептивно проминентним обележјима неког изворног домена, која се уочавају и преносе на одговарајући циљни домен (Бугарски 2005: 198). Далеко најчешћи случај јесте асоцијација по општем облику или изгледу, када се пресликава опажена целина, по правилу упрошћено и шематски – нпр.

¹⁶² Овом би у српском језику било најприближнија семема **б.** покр. **б.** *подметач са гвозденим зупцима који се причвршћује под обућу да се избегне клизање на поледици, ледењак* код лексеме *мачка* (РСАНУ).

коњ, гуска, паук, буба, лептир, ајкула (исто, 198). „Проминентна обележја могу се тицати општег облика или изгледа, неког истакнутог појединачног саставног дела или својства истакнутог предмета, затим карактеристичних покрета, а често у комбинацији са другим својствима” (исто, 200). Није реч о разумевању било чега, него о сликовитом алтернативном именовању већ довољно познатих предмета, чија сврха није сазнајна него стилска (конкретније лудичка) (исто, 205).

Тип секундарне семантичке реализације по којој лексема са основним значењем животиње означава и неки предмет, или нежив појам, заснива ту мотивацију на диференцијалним сеама облика (или неке друге карактеристике физичког изгледа), особине или функције изворног појма „чија сличност са циљним није увек апсолутна и комплетна” (Драгићевић 2010б: 148). Метафоре¹⁶³ које се заснивају на уоченим физичким сличностима између два појма називају се још и сликовним.¹⁶⁴ Стварање сликовне метафоре дешава се поступком пресликавања структуре или слике једног појма или појмовног домена (изворног) у структуру или слику неког другог појма или појмовног домена (циљног) и то ради разумевања или, у случају материјалних реалија са зоолошким називима, у циљу именовања предмета (Бугарски 2005: 181, 205). „Метафоре помоћу којих лексеме стичу нова значења врло често су сликовне, што нам показују и примери типа *зуб чешља*, *крило зграде*, *глава ексера* – метафоре које су у реторичкој традицији проглашене ’окамењеним’ или лексикализованим” (Кликовац 2008: 65).

3.1.3.2. Поједини примери не могу се, међутим, посматрати као резултат механизма лексичке метафоре или метонимије у српском језику, већ је у питању проширивање значењске структуре постојећих зоолошких лексема процесом семантичког калкирања из других језика. „Калкирање је вид позајмљивања значењских смислова страних речи и уклапања тих значења у лексички систем са домаћом унутрашњом формом речи” (Јовановић В. 2011: 47). Међутим, у језику

¹⁶³ Метафору посматрамо као лексички и когнитивни механизам у оквиру кога се преношење назива са једног на други појам врши на основу сличности и/или аналогије. Два знака морају имати бар једну заједничку компоненту која их повезује, а та сличност се састоји у постојању стварних или замишљених заједничких карактеристика појмова доведених у везу (Ковачевић М. 2000: 22–24).

¹⁶⁴ Као типичан пример за сликовну метафору Лејкоф и Џонсон наводе Бретонов стих „Моја жена ... чији је струк пешчани сат”, који се разуме тако што се слика пешчаног сата „наноси” преко слике женског струка. Како истичу ови аутори, структура слике укључује не само однос између целине и делова, него и својства. Својства подразумевају боју, јачину осветљености, облик, закривљеност линија и сл. (Кликовац 2008: 62).

се не посуђују само речи или њихови делови (морфеме), већ често долази и до тога да се из страног језика преузме и нешто „нематеријално”, тј. нова значења која се додају старим значењима традиционалних речи (И., 48), дакле у питању је преузимање појмовног значења, док лексички носилац новог значења остаје реч из општеупотребног, одомаћеног лексичког фонда. М. Турк за семантичко калкирање каже да је у питању иновација у језику настала на тај начин да је појам преузет из неког језика, а израз се узима у самом језику (Турк 1993: 43). Тако је нпр. лексема *миш* добила ново значење (компјутерска компонента) семантичким позајмљивањем из енглеског језика,¹⁶⁵ међутим поменуто значење не осећа се као производ семантичког калкирања управо због тога што се процес метафоричне мотивације (иако је изворно настао у енглеском језику) према изгледу и величини полазног појма сасвим добро пресликава и на појмовно-лексичку раван српског језика.¹⁶⁶ „Тако се посредством метафоре као језичког механизма у семантичкој структури вишезначне речи, односно физичке сличности предмета са изгледом животиње миш, и значење добијено семантичким калкирањем адаптира у полисемантичку структуру лексеме *миш*, као и значења добијена лексичко-семантичким начином образовања” (Јовановић В. 2014: 334). Додатан проблем при утврђивању порекла оваквих семема јесте и то што речници најчешће не бележе из којих језика су значења адаптирана, уколико је то случај. „Као лексички еквивалент српског термилошког значења лексеме *мушица* „нишан на врху пушчане цеви, предњи нишан” у руском језику постоји лексема *мушка*, а у француском *touche*. Руски еквивалент овог термина у описном речнику савременог руског језика обрађен је као посебна, хомонимна одредница (поред мушка 1. „уменьш.-ласкат. к муха” и др.) којој је додат и квалификатор спец.,

¹⁶⁵ „У већини случајева је тешко утврдити примарни језик у којем се развило одређено термилошко значење, које је посредством језичких контаката доспело у српски лексички систем. Наиме, српски језик је долазио у контакте са различитим језицима из којих је преузимао термине, а сваки од тих језика је такође долазио у контакте са термилошким системима других језика” (Јовановић В. 2011: 49).

¹⁶⁶ „Данас је у многим језицима света, а посебно наглашавамо – у свим словенским језицима, у употреби семантички калк лексеме *миш* са значењем ’део рачунарског система који уз тастатуру служи да се њиме управља’. Ово термилошко значење лексеме *миш* ушло је из енглеског језика у српски језик, као и у друге словенске и несловенске језике, те представља добар пример како се уз увоз материјалних ствари и добара прима или ’увози’ и садржај лексичких јединица. Као доминантни глобални произвођач и снабдевач света предметима високе технологије, англосаксонски свет предао је народима увозницима и потрошачима своје робе и свој језички знак за нове појмове” (Јовановић В. 2014: 333).

чиме је маркиран домен употребе ове лексеме (...) Постојање истих термилошких значења код еквивалентних лексема у француском, руском и српском језику упућује нас на претпоставку да се и овде ради о семантичком калку војног термина, који се у српском језику реализовао као ново термилошко значење општеупотребне речи *мушица*. У РСАНУ је ово термилошко значење описано у оквиру једне одреднице *мушица*, јер ново значење, иако по пореклу семантички калк, садржи семантеме основних значења лексеме *мушица*, као што је визуелна сличност предмета (мушица = предњи нишан) по форми и димензијама са појмом означеним зоонимом (мушица = заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим пипцима из подреда *Nematocera* и са кратким пипцима из подреда *Brachycera*)” (Јовановић В. 2011: 50). Такође, „лексема *јез* реализује термилошко значење из војне области, што је обележено квалитативом војн. ’врста препреке са гвозденим или бетонским шилцима’, затим термилошко значење лексеме *лептир* у области спорта и физичке културе обележено је квалитатором спорт. и објашњено такође после основног и њему блиских значења начин прсног пливања са карактеристичним кружним радом руку” (Јовановић В. 2014: 337).

Секундарно значење лексеме *пеликан* које се односи на војни топ (5. војн. заст, Вуј. 6, РСАНУ) такође је могло бити преузето из руског језика у које је дошло из француског (уп. ПЕЛИКАН а, м. *pélican m.*; гр. *pelekan*. 1. *Большая плавающая птица с удлинённым туловищем, с маленькой головой, сидящей на длинной и тонкой шее; клюв длинный и плоский, с крючковатым острым концом и с большим гортанным мешком между ветвями нижней челюсти*. 4. *Старинный род пушки*. Даль.).¹⁶⁷

Лексема *ороз* у основном значењу ’мужјак кокоши, петао, кокот’ преузета је из турског језика (уп. *horoz m. pers, petao, kokot*, Шкаљић 1966, од. од турске речи *хорос* што значи *невач*, Бандић 2004: 41), а у оквиру ње и значење ’обарач, окидач на пушци, пиштољу’ (4., РСАНУ) (уп. 2. *обараџ, уралјаџ на lovačkim ришката и ришката кременјаџата*, Шкаљић 1966). То секундарно значење могло је бити пренето и на лексеме *петао* (5. покр. ’окидач, ороз на пушци’, РСАНУ),

¹⁶⁷ Исторический словарь галлицизмов русского языка. - М.: Словарное издательство ЭТС http://www.ets.ru/pg/r/dict/gall_dict.htm. Николай Иванович Епишкин epishkinni@mail.ru. 2010.

кокот (3. а. 'обарач, окидач, обично на пушци', РСАНУ) и *орлић* (3. 'ороз на пушци, пиштољу, окидач', РСАНУ) процесом пресликавања семантичке структуре на лексеме које номинују сличне или исте појмове.

„Иако припадају терминологијама, издвојени семантички калкови имају заједничке семе са основним значењем речи, што их додатно учвршћује у полисемантичкој структури домаћих речи, и брише трагове страног језичког утицаја” (И., 338). Утврдити етимологију и порекло оваквих семантичких позајмљеница није увек лако и могуће, с обзиром на то да се неке неприметно уклапају у семантичку структуру зоонима и чак су и у изворним језицима добили секундарно значање захваљујући истим мотивним механизмима (нпр. *миш*, *лептир* и сл.).

3.1.3.3. По питању друштвено-територијалног, односно функционално-стилског статуса у савременом језику, у питању су секундарна значења идентификована у речницима квалификаторима, као лексикографским обележјима, чија функција подразумева опис „односа квалификоване појаве према стандардном језику” (Ивановић 2014: 207), и који садрже информације о временском, територијалном, професионалном, социјалном, историјском и сл. идентитету лексема или њеног секундарног значења као сфери употребе. На равни друштвено-територијалног раслојавања стандардног језика у питању су значења зоонима која могу бити:

- а) покрајинска (нпр. *бик* – 3. а. покр. 'лук, опруга на брави', РСАНУ) или
- б) народна (нпр. *жабица* – 7. нар. а. 'украс на горњем делу ручице пиштоља', РСАНУ) и која тако представљају специфична обележја културе и материјалног живота народа на одређеној територији.

На равни ситуационог раслојавања региструјемо значења чија се употреба дефинише као одступање у односу на стандард у оквиру разговорног идиома (нпр. *мечка* – 'аутомобил марке Мерцедес', РСЈ 2007). Значења која су карактеристична за „социјално раслојавање” (Ивановић 2014: 209) забележена су квалификаторима шатр. и жарг. (нпр. *ајкула* – 'већи аутомобил марке ситроен', РСЖ). Бележимо и значења маркирана према времену употребе, која се означавају квалификаторима заст. или арх., нпр. *жирафа* – заст. *украсна игла* (РСАНУ), а издвајамо и она која означавају предмете из материјалне културе који припадају одређеном

историјском раздобљу, нпр. *ован* – **З.** ист. 'дуг балван са гвозденом овнујском главом на крају, којим су антички војници рушили зидове' (РСАНУ). Фигуративна употреба значења такође се идентификује, нпр. *гароња* – фиг. 'назив за разне гараве и црне предмете' (РСАНУ). Поједина значења припадају терминолошким системима различитих струка, нпр. *лептир* – **З. в.** техн. 'преклопац, језичак на осовини као део различитих направа, уређаја' (РСАНУ) или *јез* – **З. а.** грађ. 'зупчаста направа за набијање путева и насипа' (РСАНУ).

3.1.4. Циљни домени секундарне реализације зоонима

3.1.4.1. „Изворни домени представљају богато складиште у којем су наталожене искуствене слике које људи имају о карактеристичним облицима и обележјима различитих бића и ствари, у које се може захватити кад се за то укаже потреба” (Бугарски 2005: 200), а циљни домени захваћени овим лексичким механизмима најчешће су материјалне реалије из домена *алата, делова одеће, оружја, возила* и разних *направа*, које су карактеристичне за сеоско домаћинство и живот на њему. Лексика пак чије секундарно значење има жаргонизован карактер везана је више за урбану средину и има значења *моторних возила, њихових делова, саобраћајних регулатора, спортских реквизита, разних помагала, алата* и *дечјих играчака*. У питању су свакодневни предмети из различитих сегмената организације живота (домаћинство, саобраћај, грађевина, спорт и игра итд.), па се потреба за њиховим именовањем показује неопходном. „Циљни домени сведоче о стварима које су људима толико блиске да желе да их на овај начин додатно фамилијаризују, а изворни домени нам кажу одакле узимају средстава за то” (Бугарски 2005: 203). Испитивање потенцијала и природе семантичког варирања животињских назива почињемо представљањем секундарних семантичких реализација које се, према нашем корпусу, остварују у сфери материјалне културе, с обзиром на то да се та значења формирају захваљујући активацији конкретних семантичких обележја полазних појмова, а класификацију на основу семантичког критеријума вршимо по тематска пољима у које сврставамо појмове означене конкретним значењем:

оруже;
оружје;
предмети који служе за игру;
накит;
спортска помагала;
саобраћајни појмови;
одевни предмети;
грађевински појмови;
војна опрема;
електронски уређаји;
производи животињског порекла.

Примере излажемо табеларно, наводећи:

- а) лексичку јединицу;
- б) њену основну, примарну семантичку реализацију;
- в) секундарну семантичку реализацију из сфере материјалних реалија и
- г) лексичке механизме који учествују у трансформацији значења.

У анализи примењујемо методу компоненцијалне анализе разлажући њихова значења на семантичке компоненте.¹⁶⁸

3.1.5. Тематска група оруђа

3.1.5.1. Обухвата све предмете, направе који служе за обављање неког посла у различитим струкама и домаћинству – алатке, помагала, посуде, прибор, помоћне предмете у домаћинству и у различитим пословима, њихове делове. Ову

¹⁶⁸ Треба да напоменемо да се поједине семантичке реализације остварују без јасне и провидне мотивационе везе са основним значењем зоонима (тј. да њихову мотивацију није могуће протумачити из аспекта компоненцијалне анализе семантичких компонената и без увида у прецизне околности у којима су се ти предмети користили и како су тачно изгледали), а да су поједине, како смо већ нагласили, производ семантичког калкирања (*миш*, *мушица* и сл.).

тематску групу наводимо као прву, с обзиром на то да су примери из ове категорије најбројнији.

Табела 5. Тематска група оруђа

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>акреп</i>	м 1. нар. в. скорпија Euscorpіus scarpaticus	5. сказаљка на сату (РСАНУ)	метафора – можда по изгледу (издужен реп)
<i>ала</i>	ж 1. (по народном веровању) крилата прождрљива неман; исп. аждаја.	7. справа с решетком за гњечење и цеђење воћа и поврћа, нарочито парадајза (РСАНУ)	метафора – понашање (агресивно, прождрљиво)
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	3. а. покр. лук, опруга на брави (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>брав</i>	м 1. а. општи назив за једно грло стоке, нарочито за овцу или козу	3. покр. брдо на разбоју (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>буц</i>	м 1. зоол. покр. а. в. буцов ¹	2. риб. а. батина (обично са задебљалим врхом) којом се удара по води да би се натерала риба у мрежу (РСАНУ)	метонимија (ПРЕДМЕТ – ОНО ЧЕМУ ЈЕ НАМЕЊЕН)
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара Canis lupus из ф. паса Canidae	5. а. техн. бачварско оруђе којим се натежу обручи на бачви (РСАНУ) б. горња страна брда у ткалачком стану (РМС)	метафора – понашање (прождрљиво)

<i>вук²</i>	<p>2. направа за подсецање исечене јуте</p> <p>3. алатка за навлачење обруча на бурад и на дрвено посуђе сличног облика (РСАНУ)</p>	<p>метафора – понашање (прождрљиво), можда изглед чељуст</p>	
<i>гароња</i>	<p>м 1. назив и име домаћим животињама црне длаке, а. волу; б. овну, в. јарцу; г. псу</p>	<p>3. фиг. назив за разне гараве и црне предмете (РСАНУ)</p>	<p>метафора – боја</p>
<i>глиста</i>	<p>ж 1. зоол. а. општи назив за бескичмењаке из кола Vermes, ваљкастог или пљоснатог тела ... који живе као паразити у цревима човека и животиња, у биљкама ...</p>	<p>4. покр. једна од паралелних греда на којима се суше дрва изнад огњишта (РСАНУ)</p>	<p>метафора – облик и изглед тела (ваљкасто и пљоснато)</p>
<i>грлица</i>	<p>ж 1. а. зоол. птица селица слична голубу Turtur turtur из фам. Colubiadae</p>	<p>6. пом. покр. уже које држи лантину уз јарбол (РСАНУ)</p>	<p>отворено за тумачење</p>
<i>гуска</i>	<p>ж 1. а. зоол. назив за крупније птице пловуше рода Anser из ф. Anseridae б. домаћа припритомљена врста Anser domesticus која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те врсте</p>	<p>2. а. врста ноћног суда</p> <p>2. б. помични део млинског коша из којег жито пада на отвор жрвња (РСАНУ)</p>	<p>метафора – облик тела (издужен врат и округласто тело)</p>
<i>гузар</i>	<p>м покр. 1. зоол. в. шумска шљука Scolopax rusticola</p>	<p>2. а. риб. кош за хватање риба</p> <p>2. б. кош, исплетен од лозе или прућа, за остављање пасуља, ораха и сл. (РСАНУ)</p>	<p>метонимија (ПРЕДМЕТ – ОНО ЧЕМУ ЈЕ НАМЕЊЕН)</p>
<i>жаба</i>	<p>ж 1. зоол. безрепи водоземац из реда Anura, са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање на суву</p>	<p>3. пом. дрвени или метални колут кроз који се провуче коноп за дизање или вучење терета (РМС 2007)</p>	<p>метафора – величина (ситна)</p>
<i>жабица</i>	<p>ж 1. дем. и хип. од жаба</p>	<p>3. а. метално лежиште за осовине на капији, код воденичног точка, шарка</p> <p>4. б. мала направа која служи за затезање</p>	<p>метафора – облик, величина и изглед тела</p>

		конопаца, жица и сл. (РСАНУ)	
<i>ждребац</i>	м 1. млад коњ, неушкопљен коњ, пастув.	2. (об. мн). покр. а. један од два међусобно везана балвана у сплаву б. део воденице, попречна дрвена греда на којој је лежиште за доњи крај вретена (РСАНУ)	метафора – снага и функција (товарна)
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња Lepus ...	б. пом. обрнути сноп прућа или мотка која се побија у реку (РСАНУ)	метафора – изглед (усправне уши)
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канцама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	3. б. мет. направа од платна или хартије која се диже под утицајем ветра носећи метеоролошке инструменте за мерење брзине ветра, температуре и влаге ваздуха (РСАНУ)	метафора – изглед, кретање (летење)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	3. фиг. нешто што обликом (понекад и опасношћу) ... подсећа на змију, змијолик предмет, појава (сабља, пруга, колона) (РСАНУ)	метафора – облик тела (издужено ваљкасто) и особина (опасна)
<i>змијача</i>	ж 1. зоол. змијокрака морска звезда Ophiuroidea која најчешће живи у тропским пределима	3. техн. спирална цев за хлађење у казану за печење ракије (РСАНУ)	метафора – изглед и облик тела

<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе Capre 2. покр. коза с авеликим роговима као у јарца	4. б. покр. ногари за тестерисање дрва 4. г. покр. горњи, криви део тезге, на којој се макља, деље дрво 4. д. покр. направа за придржавање рамова са воштином при њиховом прегледу (РСАНУ)	метафора – облик и изглед тела
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа Erinaceus из ф. Erinaceidae чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	3. г. пчел. ваљак са зупцима помоћу кога се скидају поклопци са саћа 3. д. покр. врста коша од дивље лозе помоћу којег се хватају ракови (РСАНУ)	метафора – изразита карактеристика (бодље)
<i>јежак</i>	м дем. и хип. од јеж	3. агр. ваљак са гвозденим зупцима који служи за разбијање и уситњавање сувих и тврдих грудва земље после орања (РСАНУ)	метафора – изразита карактеристика (бодље)
<i>јеленица</i>	ж 1. женка јелена, кошута	3. мн. део примитивне браве (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>камила</i>	ж 1. папкар Camelus из ф. Camelidae који живи у сувим областима Азије и Африке, товарна и јахаћа животиња, са једном или	3. физ. заст. буре или какав други шупаљ подметац који служи	метафора – особина камиле да скупља воду у грби

	двема грбама, у којима се скупља резервно масно ткиво	за држање нечега на води или подизање чега из воде (РСАНУ)	
<i>квочка</i>	ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла пилиће	4. заст. покр. део рабоша (комад дрвета на коме се бележе потраживања) који остаје код повериоца (РСАНУ)	метафора – величина (крупна у односу на пиле)
<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	2. заст. и покр. назив за разне подупираче, ослонце, и греде 2. б. греда на којој стоји вретено за покретање воденице 2. в. ногари, направа на три или четири ноге на коју се нешто наслања 2. г. гвоздени ослонац за дрва на огњишту 2. д. полична греда на преси за маслине (РСАНУ)	метафора – функција (товарна и јахаћа), изглед и облик тела
<i>кобилица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од кобила	7. в. покр. део жрвња за млевење жита (РСАНУ)	метафора – функција (товарна)
<i>коза</i>	ж 1. а. општи назив за род шупљорогих преживара папкара <i>Sarqa</i> из пор. <i>Savisonia</i> б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте	3. а. покр. ногари за тестерисање дрва, јарац, козлић 3. њ. маљ са дршком за набијање великог	метафора – изглед и облик тела

		<p>коља</p> <p>3. е. рашљасто дрво, соха (РСАНУ)</p>	
<i>козица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од коза; млада коза	<p>3. покр. а. треножни земљани суд, котлић</p> <p>3. б. шерпа, шерпења (РСАНУ)</p>	метафора – величина
<i>козлић</i>	м 1. а. младунче козе, козле, јаре	<p>3. б. ногари за тестерисање дрва, ногари уопште</p> <p>3. в. дрвени ногари преко којих се стављају сидрени ланци (да не би лежали на палуби или земљи)</p> <p>3. г. дрвена направа са пречагама за сушење сена</p> <p>4. корпица, котарица (РСАНУ)</p>	метафора – облик тела и изглед и величина
<i>кокот</i>	м 1. мужјак кокоши, петао	<p>2. а. ветреушка на крову, петао</p> <p>3. б. кука на коју се закачиње засун</p> <p>3. в. мала славина (РСАНУ)</p>	метафора – изглед (можда облик кљуна; иконичко пресликавање)
<i>кокотић</i>	м 1. дем. и хип. од кокот	<p>3. покр. а. дрвени клип на гредељу рала за који се закачиње гужва</p>	метафора – величина (деминутив)

		<p>3. б. клин који спречава испадање котле, дашчице која повезује ралицу са гредељем</p> <p>5. заст. покр. део рабаша који остаје код повериоца (РСАНУ)</p>	
<p><i>коњ</i></p>	<p>м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.</p>	<p>3. а. дрвени, камени кип, статуа коња, уопште фигура коња, фигура коња на колачу</p> <p>4. г. покр. дрвени подметач са четири укршене ноге који се користи за тестерисање дрва</p> <p>4. д. покр. гвоздена шипка са ножицама</p>	<p>иконичко пресликавање</p>

		<p>на коју се ослањају дужа дрва на огњишту</p> <p>4. њ. покр. код ступе ваљарице греда постављена на две ноге на коју се ослања вретено</p> <p>4. е. покр. део дрндала преко кога се затеже тетива</p> <p>8. фиг. а. штап за поштапање у ходу (РСАНУ)</p>	<p>метафора – изглед, функција (вуча и јахање)</p>
<p><i>коњић</i></p>	<p>м 1. дем. од коњ (1а)</p>	<p>2. б. мн. сталак од дрвета, дрвени ногари на којима леже креветске даске</p> <p>в. покр. в. коњиц (4а)</p> <p>2. г. (об. у множини) покр. дрвце на разбоју, дужине до 10 цм, за које се везују нити које омогућује њихово покретање при ткању</p> <p>2. д. мн. покр. в. колутор</p> <p>2. њ. покр. мало, рчвасто дрво које се одоздо завлачи у казанску лулу и низ</p>	<p>метафора – функција (товарана, јахаћа) – деминутив конотира величину</p>

		чији дужи крак тече ракија из казана (РСАНУ)	
<i>коњиц</i>	м 1. књ. дем. и хип. од коњ (1а)	<p>4. б. део ваге за одређивање количине воде у маслу</p> <p>4. д. дрво у постољу мотовила, витла или у земљу забодено на коме витао стоји и окреће се</p> <p>4. њ. мех. постоље, наслон за осовине код разних справа или уређаја</p> <p>4. ж. део стругарског, токарског строја</p> <p>4. з. покр. дрвени део који служи за покретање горњег воденичног камена</p> <p>4. ј. покр. дашчица која се ставља у казанску лулу низ коју цури ракија из казана (РСАНУ)</p>	<p>метафора – функција (товарана, јахаћа) – деминутив конотира величину</p>
<i>корал</i>	м а. зоол. непокретне животиње из рода полипа које у великим скуповима живе у морима прирасле уза стене, Anthozoa	<p>2. мн. мале дрвене лоптице са умереним шиљцима на пасјем оковратнику, које боду кад се оковратник повуче</p>	<p>метафора – изглед (са шиљатим испупчењима)</p>

		(употребљава се при дресирању паса) (РСАНУ)	
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда Chelonia или Testudines који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води.	7. мед. повеска, завој чији се намотаји у облику бројке осам укрштају у прегибу, на зглобу (РСАНУ)	метафора – изглед (ражнати оклоп)
<i>копитар</i>	м 1. зоол. а. општи назив за сисаре биљољуде Ungulata који на ногама имају копита	2. покр. справа, клешта за вађење коњских чавала (РСАНУ)	метонимија + деривација (ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ ЗА ЖИВОТИЊУ)
<i>крештаљка</i>	ж 1. зоол. в. креја (1а)	3. дрвена направа, чегрталка за плашење и терање птица које наносе штету усевима, воћкама и сл. (РСАНУ)	метафора – звучање
<i>кркавац</i>	м покр. 1. зоол. а. в. кркуша (1а)	3. комад дрвета који удара у воденички камен и омогућава равномерно испадање жита из кориташца у воденички камен, чекало, чекетало (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>куја</i>	ж 1. женка пса, кучка, керуша	6. покр. врста столарског струга, блања 7. покр. дрвена мотка, штап којим се кочи, зауставља окретање вратила на разбоју (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>куче</i>	с 1. млад, мали пас, псетанце, псето; пас уопште	3. покр. део, половина рабоша која остаје код власника робе	метафора – величина

		(РСАНУ)	
<i>лагена</i>	ж 1. зоол. врста пужа	3. трбушаст врч уска грлића (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>лајка</i>	ж 1. а. овца која много блеји	2. оно што производи учестану, испрекидану звуку, клопот, тутњаву и сл. (секира, пракљача, грмљавина и др.) (РСАНУ)	метафора – звучање
<i>ластавичар</i>	м 1. зоол. соко	2. сврдло којим се на главчини точка буше рупе у које се умећу паоци (Цветк. М. 1, РСАНУ)	метафора – особине (грабљивица)
<i>ластивица</i>	ж 1. а. зоол. в. ластва	5. покр. а. четвртаст отвор на главчини точка у који се умећу паоци 5. б. део на разбоју 5. г. дрвени клин којим је заглављен маљ на ваљалици за сукно (РСАНУ)	метафора – могуће према троугластом изгледу
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда <i>Lepidoptera</i> са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љускама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисалку којом црпе сок из цвета	3. б. поклопац на машини сејачици 3. в. техн. преклопац, језичак на осовини као део различитих направа, уређаја (РСАНУ)	метафора – изглед и облик
<i>лептирак</i>	м 1. зоол. дем. и хип. од лептир	2. оно што обликом	метафора –

		подсећа на лептира (РСАНУ)	облик
<i>лисица</i> (<i>лисице</i>)	ж 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер <i>Vulpes</i> (<i>Vulpes vulpes</i> и др.) с дугачким чупавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком; женка те звери	1. а. метална направа којом се везују руке ухапшеницима 2. покр. део запрежних кола, две дрвене гредице које се рачвају од средине срчанице ка задњој осовини, повезујући их (РСАНУ)	метафора – понашање и особине (грабљивица)
<i>магарац</i>	м 1. а. домаћа товарна животиња (припитомљене подврсте врсте <i>Equus asinus</i> из пор. <i>Equidae</i>) велике главе и дугих ушију, беличасте њушке и дуга репа с праменом длака на крају; мужјак те животиње.	5. покр. назив за разне ослонце, греде и сл. а) ногари на којима се тестеришу дрва 5. в. рачваст колац усађен у осовину плуга о који се веша торба (РСАНУ)	метафора – функција (товарна)
<i>магарица</i>	ж 1. женка магараца	3. покр. а. малена дрвена бачвица за ношење воде или вина радницима, барилце б. в. магарац (5а) 4. мн. мале дечје саонице 4. б. врсте клупа које служе при прављењу скела 4. в. дебела хартија	метафора – функција (товарна)

		или ивер које бацају браћа при деоби имања кад не могу да се нагоде (Левач, Темнић, Миј. С. 1) (РСАНУ)	
<i>марва</i>	ж 1. а. зб. четвороножне домаће животиње (овце, козе, говеда, коњи), стока; ретко појединачно сточно грло, марвинче	3. нар. необ. ствар, предмет, роба (РСАНУ)	метафора – функција, величина
<i>мачак</i>	м 1. а. зоол. мужјак мачке (1), мачор	2. покр. а. дрвена кочница на запрежним колима или саоницама са гвозденим ракљама при дну које забадањем у земљу одн. у снег држе кола или саонице да не крену низа страну 2. б. гвоздена алатка са савијеним крацима која служи за дохватање предмета који упадну у бунар (РСАНУ)	метафора (можда изглед мачијих шапа)
<i>мачица</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка, млада мачка, мачкица	4. покр. камен или гвоздена шипка на ногарима на које се наслањају дужа дрва на огњишту, преклад (РСАНУ)	метафора – изглед

<p><i>мачка</i></p>	<p>ж 1. зоол. а. домаћа животиња са већим бројем врста ... веома покретљивог тела, мале округле главе, оштрих канци, изоштреног чула слуха и мириса, с длаком која може бити различите боје</p>	<p>5. покр. а. врста кочнице на запрежним колима (обично у виду рачвасте шипке) која забадањем у земљу држи држи кола да не крену низбрдо; исп. винта</p> <p>5. б. дрвена или гвоздена шипка на плугу којом се регулише ширина бразде</p> <p>5. в. спона (дрвена, гвоздена и сл.) за везивање крова са елементом; исп. кламфа</p> <p>5. г. челична полуга на непокретном точку млина</p> <p>5. д. гвоздена, рашљаста направа у пећи за растресање дрва при горењу: преклад, исп. завала</p> <p>5. њ. гвоздена или дрвена направа која се састоји из рашљастих ногара и шипке на коју се</p>	<p>метафора – изглед</p>
---------------------	---	---	--------------------------

		<p>натиче и окреће месо при печењу над ватром, ражањ</p> <p>6. покр. плочица или ланац са зупцима причвршћеним на улару којима се побада да би се кретао у жељеном правцу</p> <p>6. б. подметач са гвозденим зупцима који се причвршћује под обућу да се избегне клизање на поледици, ледењак</p> <p>7. а. сидро, ленгер</p> <p>7. б. трокрака гвоздена кука за дохватање предмета палих у бунар</p> <p>8. покр. при цепању дрва, део између две поле који држи да се дрво не раздвоји</p> <p>9. покр. привежљај, свежањ вуне, конопље или лана на преслици (РСАНУ)</p>	
<i>медвед</i>	м 1. зоол. у мн.: породица сисара Ursidae, крупне звери здепастог, незграпног тела, густог, кудравог крзна, ситних	3. покр. а. греда у воденици на коју се доњим делом ослања	метафора – снага, величина

	очију, малих ушију, кратког репа и снажних канди на прстима чије различите врсте живе највише у шумама Европе, Азије и Америке (у нашим крајевима мрки медвед ...)	бадањ, уопште греда којом се нешто подупире 3. б. набијач, маљ 5. гвоздени облук (РСАНУ)	
<i>мечка</i>	ж 1. женка медведа, медведица; медвед уопште	3. покр. ослонац на огњишту за главње, дужа, већа дрва, гвоздена полут са ногарима и крајевима извијеним навише (који су често украшени каквом фигуром), гвоздени преклад (РСАНУ) велика каса (РСЖ)	метафора – снага, величина, изглед
<i>мува</i>	ж 1. зоол. у мн. породица инсеката двокрилаца Muscidae ... кратких пипака и лако покретљивих ногу (...)	5. покр. врста завртња (РСАНУ)	метафора – величина
<i>ован</i>	м 1. зоол. мужјак овце	4. а. покр. справа за цеђење воска 4. б. део пресе за вино који се окреће притискајући даску што цеди преостали сок из комине 4. в. покр. справа за набијање стубова у земљу, за сабијање земље, темељ и др. чији је главни део велики viseћи тег (РСАНУ)	метафора – снага, изглед

<i>орлић</i>	м 1. а. младунче орла; млад орао, дем. и хип. од орао	4. покр. а. дрвени део на алатки за прављење рупа за који се причвршчује сврдао и који служи као држач 4. б. део на грабуљама у који су уграђени зупци (РСАНУ)	метафора – изглед (кљун)
<i>ороз</i>	м 1. а. зоол. мужјак кокоши, петао, кокот	2. покр. ветроказ на крову у облику петла 5. покр. дебело бродско уже, паламар (РСАНУ)	метонимија (иконографско пресликавање)
<i>пантљичара</i>	ж 1. зоол. у мн.: плоснати паразитски црв <i>Cestodes</i> тракастог и чланковитог тела, који живе у цревима човека и других кичмењака (...)	2. тракаста тестера, пила (РСАНУ)	метафора – изглед (чланковито тело)
<i>папагајка</i>	ж 1. нераспр. женка папагаја	2. а. (мн) врста закривљених клешта са чељустима у облику кљуна папагаја, којима се притежу матице 2. б. риб. врста удице (РСАНУ)	метафора – изразита физичка карактеристика (кљун)
<i>пеликан</i>	м 1. зоол. велика тропска птица пливачица <i>Pelecanus</i> <i>oprocrotalus</i> , с кожном кесом испод кљуна за смештај ловине, гем, несит	2. столарска притегача (Вуј. 6) 3. мед. покретни део механизма за вађење зуба, који својим обликом подећа на кљун истоимене птице 4. хем. стаклена	метафора – изразита физичка карактеристика (кљун)

		посуда за дестилисање (Вуј. 6)	
<i>петао</i>	м 1. а. мужјак кокоши, певац	6. штедна каса, касица у облику петла, у коју се убацује новац (обично намењен деци) (РСАНУ) 3. лимена направа на димњаку или крову, ветроказ (РСЈ 2007)	метонимија – иконографско пресликавање
<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	6. мања стаклена боца, чокањчић, унуче 7. покр. реза за затварање врата, засун (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>пијавица</i>	ж 1. зоол. а. колутићава, чланковита глиста, црв који се као паразит припија уз тело животиња и храни се њиховом крвљу	6. покр. квака, спона, (Вук, Рј.; РМС)	метафора – особина (припијање уз тело)
<i>пиле</i>	с 1. младунче кокоши (ређе других птица)	3. део рабаша, отцепљено дрвце које чува дужник (РМС)	метафора – величина (мала)
<i>пловка</i>	ж 1. зоол. патка	2. пловак (1а) (РМС)	метафора – особина (плутање у води)
<i>прасе</i>	с зоол. младо свињче	велика флаша са сталком (Бугарски 2005)	отворено за тумачење
<i>пуж</i>	м 1. зоол. а. мекушац с тицалима (роговима) који пузи, с кућицом у коју се увлачи или без ње ...	4. техн. направа која има облик пужеве кућице, спирале (РМС)	метафора – облик тела

<i>стока</i>	ж 1. а. домаћа животиња, марва, благо	2. заст. роба, еспап (РМС)	метафора – величина (функција)
<i>шврака</i>	ж 1. зоол. покр. в. сврака	2. клин на предњем вратилу у ткачком разбоју, за који се запиње даска која не да се вратило одврће (РМС)	метафора – можда по изгледу кљуна
<i>шкољка</i>	ж 1. зоол. а. морски и слатководни мекушац из истомене породице, са љуштуром од два наспрамна приљубљена капка, међу чијим су многобројним врстама неке познате по врло укусном месу, а друге због бисера	3. а. предмет који обликом подсећа на поклопац шкољке, писоар (РМС)	метафора – изглед

3.1.5.2. Из ових примера издвајамо неколико деривата којима је мотивна реч назив животиње, а чије је основно значење семантички у узрочно-последичној вези са животињом (неко ко обавља одређену радњу у вези са животињом и сл.), а секундарно у домену метаријалне реалије:

бикача – **1.** покр. палица од бичје жиле (РСАНУ); значење формирано према синегдохи ЦЕЛИНА-ДЕО;

јаретина (**1. а.** месо од јарета) – **3.** индив. погрд. фиг. старудија, олупина (РСАНУ); значење формирано према активацији компоненте „стар” садржане у аугментативном облику лексеме;

коњаник (**1. а.** онај који јаше коња, јахач) – **2.** неуоб. при огледима у физици, парче хартије које се ставља на струну да би се утврдило њено треперење (РСАНУ); значење формирано можда по семи изгледа полазног појма (слике коњаника у покрету);

коњар (**1.** онај који обавља одређени посао, радњу и сл. у вези са коњем) – **2.** покр. воденични камен, жрвањ одређене величине (РСАНУ); значење формирано према сеама величине, снаге и функције полазног појма.

3.1.6. Тематска група оружја и делова оружја

3.1.6.1. Ова група примера обухвата оружја (ватрена и хладна) која служе као средство за напад и одбрану, за лов, спортска такмичења, делове оружја, муницију и др. појмове у вези са оружјем.

Табела 6. Тематска група оружја и делова оружја

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	3. б. опруга на пушци капислари (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>бикан</i>	м 1. назив за домаћу животињу (мужјака) и име таквој животињи	3. покр. дугачак нож са белим ушима (РСАНУ)	метафора – снага
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Canis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	5. в. покр. део старинске пушке где стоји кремен (РМС)	метафора – особина и понашање
<i>вук²</i>		1. петао, ороз на старинским пушкама (РСАНУ)	метафора – особина и понашање
<i>гуја</i>	ж 1. зоол. в. змија <i>Serpens</i>	2. в. нар. нож, јатаган, сабља (РСАНУ)	метафра – облик и изглед тела
<i>гуштер</i>	м 1. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца <i>Lacerta</i> из ф. <i>Lacertidae</i> , дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице.	4. покр. део сечива у самој дршци од ножа (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>зека</i>	м хип. од зец	2. мала зелена пушка, кубура (РСАНУ)	метафора – боја (<i>зексат</i> – зелен)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда <i>Ophidia</i> (<i>Serpentes</i>), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	4. фиг. а. потајно оружје (обично нож) (РСАНУ)	метафора – особине и понашње (опасно)
<i>кокот</i>	м 1. мужјак кокоши, петао	3. а. обарач, окидач (обично на пушци)	семантичко калкирање

		ороз (РСАНУ)	
<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер <i>Canis lupus</i> из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук.	7. покр. ороз на старинским пушкама (РСАНУ)	метафора – особине и понашање
<i>ластивица</i>	ж 1. а. зоол. в. ластва	5. покр.в. део на орозу пушке (РСАНУ)	метафора – могуће троугласти изглед
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда <i>Lepidoptera</i> са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љуспама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета	3. а. преклапач на задњем нишану пушке (РСАНУ)	метафора – облик и изглед
<i>орлић</i>	м 1. а. младунче орла; млад орао, дем. и хип. од орао	3. ороз на пушци, пиштољу, окидач (РСАНУ)	семантичко калкирање
<i>ороз</i>	м 1. а. зоол. мужјак кокоши, петао, кокот	4. обарач, окидач на пушци, пиштољу (РСАНУ)	семантичко калкирање (из турског јез.)
<i>оса</i>	ж 1. зоол. а. мн. систематски назив за породицу инсеката жалчара <i>Vespidae</i> из реда опнокрилаца ... витког глатког тела, жуте и црне боје, с отровном жаоком на затку	2. фиг. пушчани метак, тана, куршум (РСАНУ)	метафора – особине и понашање
<i>петао</i>	м 1. мужјак кокоши; мужјак неких других птица из реда кокоши	5. покр. окидач, ороз на пушци (РСАНУ)	сем. калкирање
<i>скакавац</i>	м зоол. а. инсект са снажним стражњим ногама којима може далеко скочити и чије неке врсте чине велику штету усевима	2. жарг. врста ножа с опругом за извлачење сечива из корица (РСЈ 2007)	метафора – кретање и изглед
<i>шкорпион</i>	м 1. зоол. ред зглавара ... сродних пауцима, с доњим вилицама у облику штитаљки и с отровном жаоком	врста аутоматског оружја са издуженом дршком која брзо испаљује метке, врста оружја (К–Ш 1)	метафора – особине и понашање (сем. калкирање)

3.1.7. Тематска група предмета који служе за игру

3.1.7.1. Ова група примера обухвата играчке, њихове делове, музичке инструменте, њихове делове сл.

Табела 7. Тематска група предмета који служе за игру

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>ала</i>	ж 1. (по народном веровању) крилата прождрљива неман; исп. аждаја.	6. играчка коју деца праве од хартије и пуштају на канапу кад је тих ветар, змај (РСАНУ)	метафора – изглед и кретање
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	2. а. врста ракете за ватромет која одскакује од земље (РСАНУ)	метафора – кретање и изглед
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канџама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	3. а. дечја играчка од папира разапета на танке шипке коју деца пуштају на канапу да лети по ветру, са репом (РСАНУ)	метафора – изглед, облик тела и кретање
<i>зујалица</i>	ж 1. мува зунзара, мува уопште, она која зуји	2. врста дечје играчке, чигра, зврк (Вук, Рј.) (РСАНУ)	метафора – звучање
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе Сарег 2. покр. коза са великим роговима као у јарца	5. необ. добош превучен јарећом кожом (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>јаре</i>	с 1. а. младунче козе б. необ. младунче кошуте, лане	3. фиг. гајде, јарећа мешина на гајдама (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>кобилица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од кобила	7. б. дрво које издиже струне на гудачким инструментима (РСАНУ)	метафора – функција

<i>коза</i>	ж 1. а. општи назив за род шупљорогих преживара папकारа <i>Capra</i> из пор. <i>Caviconia</i> б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте	1. в. покр. гајде (од козје мешине) (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>коњиц</i>	м дем. и хип. од коњ; коњ	4. назив за разне ослонце, полуге и сл. а) дрвени подметач за струне, жице на гудачким инструментима (РСАНУ)	метафора – функција (товарна и јахаћа)
<i>креја</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица из породице врана <i>Carrulus glandarius</i> шареног перја и снажног кљуна, сојка	2. покр. врста чегрталке (РСАНУ)	метафора – звучање
<i>кукавица</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица селица <i>Cuculus canopus</i> из пор. <i>Cuculidae</i> величине голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда.	3. заст. инструмент који на притисак производи глас „куку”, сличан гласу кукавице (РСАНУ)	метафора – звучање
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда <i>Lepidoptera</i> са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љускама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисалку којом црпе сок из цвета	2. покр. језичак између меха гајди и цеви у коју се дува (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>магаре</i>	с 1. а. магареће ждребе (пуле), мали, млади магарац	3. покр. а. в. магарац (5а) б. дашчица за подупирање струна на гуслама (РСАНУ)	метафора – функција (товарна)
<i>певчић</i>	м 1. а. дем. и хип. од певац; млад певац, петлић	2. децја свирала у облику малог певца (РМС)	метонимија – иконографско пресликавање

<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	2. б. дечја играчка у облику петла која производи кукурикање (РСАНУ)	метонимија – иконографско пресликавање + звучање
---------------	---------------------------------------	---	--

3.1.8. Тематска група накита

3.1.8.1. Ова група примера из сфере материјалних реалија обухвата огрлице, наруквице, прстење и др., украсне премете и сл.

Табела 8. Тематска група накита

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>боа</i>	ж 1. зоол. в. змијски цар Boa constrictor	2. женска огрлица у облику змије од крзна или перја (РСАНУ)	метафора – облик тела
<i>зугутка</i>	ж 1. зоол. а. врста птице Streptopelia decaocto из породице Columbidae која живи по насељима, најчешће у воћницама	3. покр. врста женског накита од перли, ђинђува, троугаоног облика, који се носи испод самог врата (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>жабица</i>	ж 1. дем. и хип. од жаба	7. нар. а. украс на горњем делу ручице пиштоља (РСАНУ)	метафора – изглед и величина
<i>жирафа²</i>	заст. украсна игла (РСАНУ)		метафора – изразита физичка карактеристика
<i>змијица</i>	ж 1. дем. од змија	2. (мн) дугачке, спирално извијене шарене траке од хартије којима се ките просторије или које се бацају на веселим приредбама, забавама и сл. (РСАНУ)	метафора – изглед и облик тела (издужено ваљкасто тело)

<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа Eripaseus из ф. Eripaseidae чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	4. врста накита на женској капи у старој градској народној ношњи (РСАНУ)	метафора – изразита физичка карактеристика
<i>кокот</i>	м 1. мужјак кокоши, петао	4. перјаница као украс на капи, кациги (РСАНУ)	метафора – изглед кресте
<i>мачица</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка, млада мачка, мачкица	5. покр. коштани украс који невесте носе у коси (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>орлија, орлијанка</i>	покр. двокрака игла за косу, укосница (Зоруновац, Цветк. М. 1, РСАНУ)		метафора – можда по изгледу кљуна

3.1.9. Тематска група спортских помагала

3.1.9.1. Ова група примера обухвата спортску опрему (реквизите, справе, опрему, прибор и сл.).

Табела 9. Тематска група спортских помагала

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бубамара</i>	ж зоол. округласт инсект <i>Coccinella septempunctata</i> из ф. Coccinellidae тврдокрилац на чијим црвеним покрилцима има седам црних тачкица	жарг. назив за фудбалску лопту (РСЖ)	метафора – облик тела и боја
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе 2. покр. коза са великим роговима као у јарца	4. а. гимнастичка дрвена справа (на четири ноге обложена кожом) (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>козлић</i>	м 1. а. младунче козе, козле, јаре	3. а. спорт. гимнастичарска дрвена справа (на четири ноге и са кожним јастучетом) за	метафора – изглед

		прескакање, јарац (РСАНУ)	
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.	4. а. (назив за разне предмете који својим изгледом, наменом и сл. подсећају на коња) спорт. гимнастичарска справа чији је издужени труп, у који се могу уградити хваталке, обложен кожом и постављен на четири ноге 4. б. спорт. шахофска фигура у облику коњске главе, скакач (РСАНУ)	метафора – изглед и функција (товарна)
<i>коњић</i>	м дем. од коњ	2. назив за разне направе, предмете и сл. а. спорт. в. коњ (4б) (РСАНУ)	метафора – изглед и функција (товарна)
<i>рода</i>	ж 1. зоол. птица селица из рода штакара Ciconia ciconia дугих ногу и врата, дугог и широког кљуна, белог перја и црних крила	3. спорт. врста пиштоља за гађање (РМС)	метафора – изглед и облик тела

3.1.10. Тематска група саобраћајних појмова

3.1.10.1. Ова група примера обухвата појмове који су у вези са саобраћајем – типове превозних средстава (аутомобили, летелице и сл.), делова од којих су састављени, саобраћајних регулатора, знакова и помагала и сл.

Табела 10. Тематска група саобраћајних појмова

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>ајкула</i>	ж а. в. морски пас Carcharias glaucus	већи аутомобил марке ситроен (РСЖ)	метафора – изглед и облик тела
<i>буба</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	4. популаран назив за аутомобил марке фолксваген (РСЈ 2007)	метафора – облик тела
<i>глиста</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за бескичмењаке из кола Vermes, ваљкастог или пљоснатог тела ... који живе као паразити у цревима човека и животиња, у биљкама ...	карта за више возњи у градском саобраћају (РСЖ)	метафора – облик и изглед тела
<i>гусеница</i>	ж 1. зоол. назив за ларве (махом биљне штеточине) разних лептирова и лисних оса.	3. техн. гвоздени ланац у облику широке округ спојене (бескрајне) траке која обухвата више точкова возила (тенка, трактора и сл.) (РСАНУ)	метафора – облик и изглед тела
<i>гусеничар</i>	м 1. зоол. врста инсекта тврдокрилца из ф. Calosoma sycoracia Carabidae, који тамани гусенице	2. трактор са гусеницама (РСАНУ) 2. техн. који има гусенице (трактор~, тегљач~) (РМС) 2. возило које се креће помоћу гусеница (трактор~, тегљач~) (РСЈ 2007)	метафора – облик и изглед тела

<i>жабица</i>	ж 1. дем. и хип. од жаба	3. б. метална пљосната плочица на главнини точка 5. мале дерезне, направа за лакше кретање по залеђеним површинама (РСАНУ)	метафора – облик и изглед тела
<i>жаба</i>	ж 1. зоол. безрепи водоземац из реда Anura, са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање на суву	жарг. троугласта ... метална направа за блокирање ... паркинг места на тротоару (РСЖ) Ситроен, спачек (Бугарски 2005)	метафора – облик и изглед тела
<i>звечарка</i>	ж 1. зоол. велика змија отровница <i>Crotalus horridus</i> са рожним прстеновима на крају репа, који звече при кретању.	карта за више возњи у градском саобраћају (РСЖ)	метафора – облик и изглед тела
<i>зебра</i>	ж 1. зоол. врста копитара <i>Equus zebra</i> сличног коњу, са тамним и светлим пругама по телу, који живи неприпитомљен у пределима Африке	2. пругасто исцртан простор на коловозу одређен за прелаз пешака, пешачки прелаз (РСАНУ)	метафора – боја
<i>змај</i>	1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канџама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	3. в. аер. заст. аероплан без мотора и елисе, ваздушна једрилица (РСАНУ)	метафора – кретање
<i>козлић</i>	м 1. а. младунче козе, козле, јаре	2. уздигнуто седиште за кочијаша (на фијакеру, каруцама и сл.), бок (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>колеоптер</i>	м зоол. в. тврдокрилац, општи назив за ред инсеката различитог изгледа и начина живота, са два пара крила, од којих доња служе за летење, а горња за	2. аер. нова врста авиона (у фази испитивања) цилиндричног облика, с крилима у облику прстена,	метафора – кретање

	заштиту, Coleoptera	статореактивним и турбомлазним мотором који му омогућава вертикално узлетање и слетање (РСАНУ)	
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда Chelonia или Testudines који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води.	8. ист. врста млетачког ратног брода на весла, грађеног по угледу на византијске дромоне (РСАНУ) аутомобил марке Фолксваген (РСЖ)	метафора – облик тела
<i>крмача</i>	ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	аутомобила марке Мерцедес серија С, велики камионски акумулатор (РСЖ)	метафора – величина (можда и облик тела)
<i>лисица, лисице</i>	ж 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер Vulpes (Vulpes vulpes и др.) с дугачким чулавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком; женка те звери	1. б. метална направа за блокирање точкова аутомобила (РСАНУ)	метафора – особина и понашање (грабљиво)
<i>медвед</i>	м 1. зоол. у мн.: породица сисара Ursidae, крупне звери здепастог, незграпног тела, густог, кудравог крзна, ситних очију, малих ушију, кратког репа и снажних канци на прстима (...)	4. покр. воловска запрежна кола нарочито удешена за превоз тешког и кабастог терета (РСАНУ) теретни вагон (РСЖ)	метафора – величина и снага
<i>мечка</i>	ж 1. женка медведа, медведица; медвед уопште	3. разг. аутомобил марке Мерцедес (РСЈ 2007).	метафора – величина
<i>пантљичара</i>	ж 1. зоол. у мн.: пљоснати паразитски црв Cestodes тракастог и чланковитог тела, који живе у цревима	карта за више возњи у возилу ГСП-а, (РСЖ)	метафора – изглед (тракасто и

	човека и других кичмењака (...)		чланковито тело)
<i>паук</i>	м 1. зоол. а. у мн.: зглавкари Araneida из реда паучњака са два или три реда брадавица при крају затке, које луче секрет у виду танких нити што се стврдну на ваздуху у виду паучине што им служи за лов и заклон (у јд.: зглавкар из тога реда).	4. нарочито конструисано возило које служи за одношење, премештање и сл. других возила (обично оних која су неправилно паркирана) (РСАНУ)	метафора – изглед и особине
<i>опнокрилац</i>	м 1. зоол. ред инсеката са два пара танких и прозирних крила	2. фиг. направа, летилица, машина и сл. која подсећа на опнокрилца (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>рода</i>	ж 1. зоол. птица селица из рода штакара ... дугих ногу и врата, дугог и широког кљуна, белог перја и црних крила	2. нар. врста лаког извиђачког авиона (РМС)	метафора – изглед и кретање
<i>свиња</i>	ж 1. зоол. домаћа животиња из реда такопрстих папкара Sus, са њушком у облику хрскавичавог рила, чија се домаћа врста гаји првенствено ради меса и масти	аутомобил марке Мерцедес серије С (РСЖ)	метафора – величина
<i>слон</i>	м 1. крупан сисар биљождер, с дугом сурлом и са две кљове	аутомобил марке Мерцедес серије С (РСЖ)	метафора – величина
<i>шкољка</i>	ж 1. зоол. а. морски и слатководни мекушац из истомене породице, са љуштуром од два наспрамна приљубљена капка, међу чијим су многобројним врстама неке познате по врло укусном месу а друге	3. б. гвоздена спољна конструкција возила, каросерија (РМС)	метафора – изглед

	због бисера		
--	-------------	--	--

Из ове групе примера издвајамо деривате којима је назив животиње мотивна основа, основно значење појам у вези са животињом, а секундарно појам из домена саобраћаја:

кокошињац (**1. а.** в. кокошарник) – **1. б.** ир. у партизанском говору назив за мали италијански војни аутомобил (РСАНУ); формирано вероватно према особинама скучености и величине полазног појма

коњоводац (**1.** вој. војник који води коња, уопште онај који води коња) – трамвај (РСЖ); формирано према метонимијској формули ЖИВОТИЊА – ОНО ШТО ЖИВОТИЊА ПОКРЕЋЕ.

3.1.11. Тематска група одевних предмета

3.1.11.1. Ова група примера обухвата одећу и обућу, њихове делове, материјале за израду, врсте и типове тканина, украсне предмете, шаре, дезене и сл.

Табела 11. Тематска група одевних предмета

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>балина</i>	ж 1. в. кит.	2. в. фишбајн, пластична материја (обично од рибље кости) (РСАНУ)	метонимија – ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>бапка</i>	ж покр. 1. зоол. а. в. приљепњак <i>Lepadogaster</i> (врста морске рибе)	4. повесмо вуне, канура (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>глистица</i>	ж 1. дем. од глиста	4. покр. прамен вуне који се извлачи при гребенању	метафора – изглед и облик

		(РСАНУ)	тела
<i>грлица</i>	ж 1. а. зоол. птица селица слична голубу Turtur turtur из фам. Colubiadae	4. покр. везен колир, оковратник на женској кошуљи (РСАНУ)	метафора – изглед (тип шаре)
<i>жаба</i>	ж 1. зоол. безрепи водоземац из реда Anura, са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање на суву	мали новчаник за ситнину (РСЖ)	метафора – облик и изглед
<i>жабица</i>	ж 1. дем. и хип. од жаба	4. а. петља на опанцима кроз коју се провлачи каиш 4. в. покр. веза, врпца од бућме која служи за закопчавање (об. гуњева) 6. покр. троугласти платнени уметак на мушкој кошуљи (обично на рамену и испод пазуха) (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња Lepus ...	7. покр. врста платна у коме је основа пређа, а потка памук (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>кенгур</i>	м зоол. а. аустралијски сисар биљољед Macropus giganteus из реда торбара ... чија женка рађа непотпуно развијено младунче које завршава за седам месеци развиће у кеси између мајчаних задњих ногу	грудна носилка за бебе (РСЖ)	метафора – изразита физичка карактеристика
<i>козица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од коза; млада коза	6. покр. уметак на рамену кошуље (РСАНУ)	метафора – можда сема изгледа и величине

<i>кока</i>	ж 1. а. хип. од кокош	3. покр. смотуљак пређе дугуљастог, јајастог облика (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	2. смотуљак пређе дугуљастог, јајастог облика (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>крмача</i>	ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	велика (обично шверцерска) путна торба (РСЖ)	метафора – изглед и облик тела
<i>кртица</i>	ж 1. врста малог сисара Talpa europaea црне длаке, ваљкастог тела, који живи под земљом и има предње ноге и рило прилагођено за копање	3. покр. врста примитивних дечјих опанака (РСАНУ)	метафора – изглед (остављају траг на снегу сличан трагу кртице)
<i>кусац</i>	м 1. домаћа животиња (мужјак) кусог репа и име таквој животињи	3. подсмешљив назив за кратку одећу (зубун или др.) (РСАНУ)	метафора – изглед (без репа)
<i>ларва</i>	ж 1. зоол. телесни облик у фази развоја неких животиња (најчешће инсеката, затим извесних водоземаца и др.) после лежења, који се по грађи знатно разликује од одрасле животиње (нпр. гусеница код лептира, пуноглавац код жаба)	2. заст. маска, образина, кринка (РСАНУ)	метафора – особина и изглед (као нешто што крије инсекта)
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда Lepidoptera са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љускама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета	Изр. ~машна, ~кравата (РМС)	метафора – облик тела
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн.: животиње из реда сисара ... сисари	путна торба, ранац	метафора – можда по

	најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (...)	(РСЖ)	изгледу мајмуна (који се хвата за нешто и виси)
<i>маца</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка.	2. зб. повесма што се извлаче из великог власа (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>мисирка</i>	ж а. зоол. в. ћурка	4. покр. врста кошуље (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>патка</i> ¹⁶⁹	ж 1. зоол. а. у мн.: породица водених птица пловуша Anatidae, пљоснатог широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне кожице (у јд.: птица из те породице)	4. покр. врста капе коју су носиле старије жене као знак жалости (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>певац</i>	м 1. в. петао	7. етн. покр. врста женског појаса од сребра (РСАНУ)	отворено за тумачење

Из ових примера издавајмо дериват *бухара/бувара* који се у примарној реализацији дефинише као 'затвор, хапсана', а у секундарној као **3.** покр. ноћна кошуља, спаваћица (РСАНУ) и *змијара* (в. змијарник) – **2.** покр. врста мараме (РСАНУ), што је значење добијено вероватно преко семе изгледа (дугуљасто тело).

3.1.12. Тематска група грађевинских појмова

3.1.12.1. Ова група примера обухвата појмове који су у вези са грађевинском – грађевинске објекте, грађевинске делове, грађевинске материјале и сл.,

¹⁶⁹ „Патку су носиле старе жене, обично удовице. Најприје се наметне округа, комад окерана платна превијен дијагонално и свеже се испод браде мртвоузице. Преко тога се стави капа звана почелица а озго по капи каук, т.ј. јастучић овалног облика испуњен памуком. Затим се узме непорубљен комад платна 'чембер' и омота та капа. Преко чела се свеже танка јеменија” (Мед. 7, РСАНУ).

грађевинску опрему, алате, делове различитих конструкција (зграда, бродова и сл.), терминологију која је карактеристична за грађевинарство.

Табела 12. Тематска група грађевинских појмова

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>жирафа</i>	ж зоол. дуговрати преживар Giraffa camelopardalis из ф. Giraffidae беложуте боје са мрким пегама и са дужим предњим ногама од задњих	жарг. viseћи мост на једном стубу (Бугарски 2005)	метафора – висина
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа ... чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	3. а. грађ. зупчаста направа за набијање путева и насипа (РСАНУ)	метафора – изразита карактеристика
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе 2. покр. коза с авеликим роговима као у јарца	4. в. зидарски ногари (РСАНУ)	метафора – облик тела
<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	4. покр. а. ред камена при печењу креча који служи као свод кречане 4. б. врста свода над огњиштем (РСАНУ)	метафора – функција
<i>кобилица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од кобила	4. уздужна темељна греда или челична конструкција која учвршћује средину бродског дна/ доња тица, гребен корита брода 7. назив за разне гредице, полуге, спојнице; уздужне или лучне ослонце, гредица за весло или крму, кобила, коњиц (РСАНУ)	метафора – функција (товарна и јахаћа)

<p><i>коза</i></p>	<p>ж 1. а. општи назив за род шупљорогих преживара папкара Сарга ... б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте</p>	<p>3. б. грађ. помоћна конструкција од греда и дасака која се прави при грађењу, скеле 3. г. грађ. направа од дасака или греда која служи као стрма равна за спуштање и дизање терета 3. д. чекр са постољем који служи за извлачење земље при изградњи бунара (РСАНУ)</p>	<p>метафора – изглед и облик тела</p>
<p><i>конха</i></p>	<p>ж 1. зоол. шкољка са две љуштуре</p>	<p>2. архит. полукупола изнад апсиде или полуцилиндричне нише (РСАНУ)</p>	<p>метафора – изглед</p>
<p><i>коњ</i></p>	<p>м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.</p>	<p>4. ж. грађ. зидарска направа, најчешће једна греда ослоњена на друге четири; зидарски ногари, јарац 4. з. (обично у мн.) покр. коса греда у кровној конструкцији (углављена у другу такву греду) рог 4. и. покр. попречна спојница у кровној конструкцији (испод племена) 4. ј. покр дрвена направа која служи као ослонац мајсторима што покривају</p>	<p>метафора – изглед тела и функција (товарна)</p>

		кров (РСАНУ)	
<i>краба</i>	ж 1. зоол. десетоножни рак здепастог тела из групе краткорепих ракова <i>Brachyura</i> , општи назив за ракове из те групе, раковице	2. архит. пластични украс готских грађавина у облику савијеног листа, раковица, пузавица (Клајић 4, РСАНУ)	метафора – изглед
<i>ластаница</i>	ж 1. а. зоол. в. лапа	4. грађ. покр. један од два ужа зида на кући, који се обично завршава у облику троугла; исп. листра 4. б. угао којим се завршава горњи троугласти део ужег зида на кући; исп. забат (РСАНУ)	отворено за тумачење (можда по облику тела)
<i>певац</i>	м 1. в. петао	2. покр. а. пирамида или купа од камена која се поставља на врх крова с чеоне стране при градњи куће 2. б. снопићи који се пришивају на кров при грађењу стаје (РСАНУ)	метафора – можда по семи изгледа

3.1.13. Тематска група војне опреме и појмова у вези са војском

3.1.13.1. Ова група примера односи се на различите типове војног наоружања и делове опреме чија је функција, превасходно, везана за војску и војне операције.

Табела 13. Тематска група војне опреме и појмова у вези са војском

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бумбар</i>	м 1. а. инсект опнокрилац <i>Bombus terrestris</i> из ф. <i>Bombidae</i>	1. б. фиг. топ (РСАНУ)	метафора – особине (опасност)
<i>зоља</i>	ж 1. инсекат <i>Vaspa vulgaris</i> из ф. опнокрилаца налик на пчелу, отровне жаоке, који се храни инсектима, воћем, слатким соковима и др, оса, осица	ручни минобацач за једнократну употребу (РСЖ)	метафора – особине (опасност)
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе 2. покр. коза са великим роговима као у јарца	4. е. војн. направа за пробијање зидова (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа <i>Egipaseus</i> из ф. <i>Egipaseidae</i> чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	3. б. вој. врста препреке са гвозденим или бетонским шиљцима 3. в. војн. оруђе за избацивање противподморничких бомби 8. војн. затворени борбени поредак способан за одбрану у свим правцима (РСАНУ)	метафора – изразита физичка карактеристика (бодље)
<i>квочка</i>	ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла пилиће	5. топовско зрно, тане (РСАНУ)	метафора – можда по семи облика тела (округласт)
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда <i>Chelonia</i> или <i>Testudines</i> који живи претежно у топлијим крајевима на	5. ист. заклон, кров од војничких штитова који су антички војници правили изнад својих глава при нападу на опседнути град	метафора – изразита физичка карактеристика

	копну и у води	(РСАНУ)	(оклоп)
<i>крмача</i>	ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	велика авионска бомба (обично она која није експлодирала) (РСЖ)	метафора – величина и облик тела
<i>мушица</i>	ж 1. зоол. а. у мн. заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим пипцима из подреда Nematocera и са кратким пипцима из подреда Brachycera, од којих су најпознатије оне чије ларве живе у натрулим плодовима	5. а. војн. део нишана који се налази на врху пушчане цеви, предњи нишан (РСАНУ)	метафора – изглед и величина (производ семантичког калкирања из руског и француског језика)
<i>ован</i>	м 1. зоол. мужјак овце	3. ист. дуг балван с гвозденом овнујском главом на крају којим су антички војници рушили зидове и капије при нападу на непријатељске земље и утврђења, балван за рушење зидова (РСАНУ)	метафора – изглед и облик тела
<i>оса</i>	ж 1. зоол. а. мн. систематски назив за породицу инсеката жалчара Vespidae из реда опнокрилаца ... витког глатког тела, жуте и црне боје, с отровном жаоком на затку	ручни минобацач за једнократну употребу (РСЖ)	метафора – особине и понашање
<i>пеликан</i>	м 1. зоол. велика тропска птица пливачица Pelecanus onocrotalus, с кожном кесом испод кљуна за смештај ловине, гем, несит	5. војн. заст. врста старог топа (Вуј. 6).	семантичко калкирање из рус. језика

3.1.14. Тематска група електронских уређаја

3.1.14.1. Ова група примера односи се на групу предмета за које је специфично функционисање електричним напајањем.

Табела 14. Тематска група електронских уређаја

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>буба</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	сићушан електронски микрофон за прислушкивање (РСЖ)	метафора – величина и боја
<i>бубица</i>	ж дем. од буба	сићушан електронски микрофон за прислушкивање (РСЖ)	метафора – величина и боја
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канџама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	4. брод. заст. справа коју брод вуче за собом кроз воду ради ловљења подводних мина (РСАНУ)	метафора – можда по семи понашања (лов)
<i>лајавац</i>	м 1. пас који много лаје	мегафон (Бугарски 2005)	метафора – звучање
<i>миш</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица ситних сисара штеточина Muridae из реда глодара, набијеног тела, покривеног густом длаком, шиљасте њушке и дугог репа (у јд. такав сисар)	3. периферни рачунарски уређај, обликом помало сличан мишу који се руком покреће по равној површини, а служи за посматрање курсора и за давање наредби компјутеру (РСЈ 2007)	метафора – изглед и величина (семантичко калкирање из енг. језика)

<i>мушица</i>	ж 1. зоол. а. у мн. заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим пипцима из подреда Nematocera и са кратким пипцима из подреда Brachycera, од којих су најпознатије оне чије ларве живе у натрулим плодовима	сићушан електронски микрофон за прислушкивање (РСЖ)	метафора – величина
---------------	---	---	------------------------

3.1.15. Тематска група производа животињског порекла

3.1.15.0. Ова група примера односи се на оно што се од животиња може добити, али не само то (Ђорић 2012: 367), првенствено на месо, кожу, крзно и др. производе животињског порекла. Иако је мотивација за успостављање ових значења прозирна, а веза између назива животиње и назива производа врло директна, мислимо да је важно направити класификацију производа животињског порекла с обзиром да се ради о једном аспекту материјалне културе. Ову групу примера класификујемо под домен материјане културе управо зато што се ради о производима, који, иако су добијени од животиња, подразумевају низ припремних радњи које их чине и људском творевином (оно што је створено, производ, дело, материја као резултат човечијег рада).

Табела 15. Тематска група производа животињског порекла

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>алпака</i>	ж в. лама Lama pacos	2. вуна те животиње, тканина те вуне (РМС)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>антилопа</i>	ж 1. зоол. а. мн.: систематски назив за фамилију шупљорогих преживара Antilopidae који већином, сем	2. прерађена, учињена кожа те животиње (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ

	дивокозе, живе у Африци и југоисточној Азији.		
<i>браветина</i>	месо одрасла брера, обично овце или козе (РСАНУ)		деривација
<i>вепровина</i>	месо од вепра, свињетина (РСАНУ)		деривација
<i>видра</i>	ж 1. а. зоол. дивља животиња рђастосмеђе боје крзна <i>Lutra lutra</i> из породице куна <i>Mustelidae</i> , која живи поред воде и храни се рибом	1. б. месо такве животиње (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>волловина</i>	в. волетина	1. б. волујска кожа (РСАНУ)	деривација
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Cannis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	2. а. вучје крзно б. бунда постављена вучјим крзном (РМС)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>вучетина, (вучина, вучевина)</i>		1. а. вучје крзно 1. б. кабаница, бунда постављена вучјим крзном 1. в. капа од вучјег крзна (РСАНУ)	деривација
<i>говедина (говећина)</i> ¹⁷⁰		1. говеђе месо (РСАНУ)	деривација
<i>говедовина</i>		необ. говеђа кожа (Парич. 1, РСАНУ)	деривација
<i>гушчетина, гушчерина</i>		гушчије месо (РСАНУ)	деривација
<i>дабровина</i>		1. даброво крзно (РСАНУ)	деривација

¹⁷⁰ Деривати *говећина*, *свињећина*, *телећина* деадјективне су формације и у поређењу са десупстативним еквивалентима периферног су карактера (Ђорић 2012: 368).

<i>дивљетина</i>	кожа или месо од дивљачи (РСАНУ)		деривација
<i>емерлин</i>	2. крзно од хемерлина (РСАНУ)		метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>звер</i>	ж 1. зоол. а. назив за сисаре из реда Carnivora, снажних чељусти и јаких канџа, који се хране претежно месом и крвљу других кичмењака.	4. заст. крзно (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>зебровина</i>	зебрина кожа (РСАНУ)		деривација
<i>зечевина</i> (<i>зечетина</i> , <i>зечина</i>)	1. зечје месо 2. зечје крзно, зечја кожа (РСАНУ)		деривација
<i>јагње</i>	с 1. а. младунче овце	1. б. јагњече печење (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>јагњетина</i> (<i>јагњевина</i> , <i>јагњећина</i> ¹⁷¹)	1. а. месо од јагњета, јагњеће месо 1. б. јагњеће печење 2. а. јагњећа кожа, јагњеће крзно (РСАНУ) 2. б. шубара од јагњеће коже, крзна (РСАНУ)		деривација
<i>јазавчевина</i>	а. јазавчева кожа б. јазавчево месо (РСАНУ)		деривација
<i>јањетина</i>	в. јањетина (РСАНУ)		деривација
<i>јањчевина</i>	месо од јањца, јањетина (РСАНУ)		деривација

¹⁷¹ Стевановић каже да се наставком -ина изводе именице и преко придева: *говећина* (преко говећи), *пилећина*, *јегњећина*, *телећина*, али су данас обичније ове именице с именичким основним делом – *говедина*, *пилетина* итд. (Стевановић 1975: 499, према Ђорић 2012: 373).

<i>јаретина</i>	1. а. месо од јарета, б. козје месо 2. а. јарећа кожа 2. б. мешина за вино од јареће коже 2. ф. 2) оно што је начињено од јареће коже (РСАНУ)		деривација
<i>јарина</i>	1. а. јагњећа вуна 1. б. козја вуна (РСАНУ)		деривација
<i>јарчевина</i>	2. мирис, воњ, јарчијег меса или коже (РСАНУ)		деривација
<i>јежевина</i>	2. јежева кожа (РСАНУ)		деривација
<i>јеленовина</i>	јеленска кожа (РСАНУ)		деривација
<i>јунетина</i>	јунеће месо (РСАНУ)		деривација
<i>китовина</i>	уље од кита (РСАНУ)		деривација
<i>козина, (козлина, козловина)</i>	1. а. козја длака, кострет, јарина 1. б. козја кожа (РСАНУ)		деривација
<i>козлетина</i>	1. а. кожа од козлета, јаретина 2. а. месо од козлета, јаретина (РСАНУ)		деривација
<i>коњина</i>	ж 1. ауг. и пеј. од коњ	2. коњска кожа (РСАНУ)	деривација
<i>коњетина</i>	месо од коња, коњско месо (РСАНУ)		деривација
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда Chelonia или Testudines који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води.	4. в. корњачевина (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ

<i>корњачевина</i>	1. б. корњачино месо (РСАНУ)		деривација
<i>кравина</i>	1. кравља кожа (РСАНУ)		деривација
<i>краветина</i>	а. кравље месо (РСАНУ)		деривација
<i>крметина</i>	свињско месо, свињетина (РСАНУ)		деривација
<i>куновина</i>	1. кунина кожа, кунино крзно (РСАНУ)		деривација
<i>курјачина</i>	ж ауг. и пеј. од курјак	2. а. курјачје крзно, курјачја кожа 2. б. огртач, ћурак, бунда или капа, шубара од курјачје коже, вучетина (РСАНУ)	деривација
<i>лама</i>	ж 1. дивља или припитомљена животиња величине европског јелена из породице камила Lama која живи на Андима	2. а. фина тканина која се израђује од ламине вуне (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>ласица</i>	ж 1. а. зоол. мала зверка витког тела дугачког до 20 цм Mustela (Putorius) nivalis крзна на трбуху беличастог, на леђима црвенкастосмеђег лети, а беличастог зими, која се храни мишевима и разним другим малим животињама	1. б. крзно те животиње (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>лисица</i>	ж 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер Vulpes (Vulpes vulpes и др.) с дугачким чупавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком;	2. лисичје крзно као допуна одећи, (обично оковратник од лисичијег крзна) или као украс на одећи, лисичина (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ

	женка те звери		
<i>лисичина</i>	ж 1. аугм. и пеј. од лисица	<p>2. а. лисичије крзно, део одеће (огртач, бунда)</p> <p>2. б. покр. врста капе оперважене лисичијом кожом и с лисичијим репом као украсом (РСАНУ)</p>	деривација
<i>магарећина</i>	месо од магараца (РСАНУ)		деривација
<i>мачка</i>	ж 1. а. домаћа животиња са већим бројем врста, сисар <i>Felis domestica</i> из пор. <i>Felidae</i> витког, веома покретљивог тела, мале, округле главе (...)	2. фиг. мачје крзно, крзно уопште као део женске одеће (РСАНУ)	метонимија
<i>мачетина</i>	<p>1. мачје месо</p> <p>2. мачја кожа; мачје крзно (Р-К 2, РСАНУ)</p>		деривација
<i>медвед</i>	м 1. зоол. у мн. породица сисара ... крупне звери здепастог, незграпног тела, густог кудравог крзна, ситних очију, малих ушију, кратког репа и снажних канци на прстима (...)	1. капа од медвеђе крзна (РСАНУ)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>медведина</i>	ж аугм. и пеј. од медвед	<p>2. медвеђа кожа, крзно од медвеђе коже</p> <p>3. мевеђе месо (РСАНУ)</p>	деривација
<i>медведовина</i>	<p>1. в. медведина (2,3)</p> <p>2. одећа (бунда, огртач од медвеђе коже) (РСАНУ)</p>		деривација
<i>овнетина, овновина</i>	месо од овна, овнујско месо (РСАНУ)		деривација

<i>овчина</i>	ж 1. пеј. (ређе аугм.) од овца	2. а. овчја кожа (РСАНУ)	деривација
<i>пилетина, (пилећина)</i>	пилеће месо (РМС)		деривација
<i>прасетина, (прашчевина, прасећина)</i>	прасеће месо (РМС)		деривација
<i>прчевина, (прчетина)</i>	месо од прча, јаретина (РМС)		деривација
<i>риба</i>	ж 1. зоол. животиња из разреда риба	2. рибље месо, јело од рибе (РМС)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>рисовина</i>	крзно од риса (РМС)		деривација
<i>самур</i>	м 1. зоол. врста куне скупоценог крзна	2. а. крзно од самура, самуровина (РСЈ 2007)	метонимија ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>самуровина</i>	крзно од самура (РМС)		деривација
<i>свињетина</i>	свињско месо (РМС)		деривација
<i>слоновача</i>	слонова кост (РМС)		деривација
<i>сомовина</i>	месо од сома (РМС)		деривација
<i>срнетина</i>	срнеће месо (РМС)		деривација
<i>телетина, (телећина)</i>	1. телеће месо 2. телећа кожа (РМС)		деривација
<i>туњевина</i>	месо туне (РМС)		деривација
<i>шкопчевина</i>	месо ушкопљена овна (Вук, Рј., РМС)		деривација

На основу семантичке анализе класификованих примера, можемо да издвојимо најучесталије категорије производа животињског порекла на које се лексеме и секундарна значења односе:

Табела 16. Производи од животиња

СЕМАНТИЧКА КАТЕГОРИЈА	ЛЕКСИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ
МЕСО	<i>браветина, вепровина, видра, гушчетина, гушчерина, говедина, говеђина, зечевина, зечетина, зечина, јагђе, јагњетина, јањетина, јагњевина, јазавчевина, јањчевина, јаретина, јунетина, козлетина, коњетина, корњача, корњачевина, краветина, крметина, магаређина, мачетина, медведина, медведовина, овнетина, овновина, пилетина, пилеђина, прчевина, прчетина, прасетина, прашчевина, прасеђина, риба, свињетина, срнетина, телетина, телеђина, туњевина, сомовина, шкопчевина</i>
КРЗНО	<i>вучетина, вучевина, вук, дабровина, емерлин, звер, зечевина, зечетина, зечина, јагњетина, јањетина, јагњевина, куновина, курјачина, ласица, лисица, мачка, мачетина, медведина, рисовина, самур, самуровина</i>
КОЖА	<i>антилопа, воловина, говедовина, дивљетина, зечевина, зечетина, зечина, зебровина, јагњетина, јањетина, јагњевина, јазавчевина, јаретина, јежевина, јеленовина, козлетина, козлинка, козина, козловина, коњина, кравина, куновина, курјачина, мачетина, медведина, медведовина, овчина</i>
ДЕЛОВИ ОДЕЋЕ	<i>вук (бунда), вучетина, вучевина (кабаница), вучетина, вучевина (капа), јагњетина, јањетина, јагњевина (шубара), курјачина (огртач, бунда, капа), медвед (капа),</i>

	<i>лисичина (врста капе, бунда), медведовина (бунда, огртач)</i>
ТКАНИНА	<i>алпака, лама</i>
ДЛАКА	<i>козина, козловина</i>
ВУНА	<i>овчица (руно), јарина</i>
УЉЕ	<i>китовина</i>
КОСТ	<i>слоновача</i>
ДРУГИ ПРОИЗВОДИ	<i>јаретина (мешина за вино)</i>
МИРИС, ВОЊ	<i>јарчевина (мирис, воњ коже)</i>

3.1.15.1. Творбено-семантичка анализа лексема са значењем производа животињског порекла

3.1.15.1.1. Као што примећујемо, као најучесталије категорије животињских производа намећу се МЕСО, КОЖА и КРЗНО, ређе ВУНА, ТКАНИНА и производи који се добијају од животињског крзна и коже (капе, огртачи, бунде, шубаре и сл.).¹⁷² „Код Бабића се наводи и 'кожа' и 'вуна', али из синхроне перспективе ови називи се све мање осећају као називи других продукта животињског порекла, тако да категорија 'меса' остаје најдоминантнија, што је сасвим очекивано, будући да је исхрана одувек била један од кључних фактора људске егзистенције” (Ћорић 2012: 380). Семантичке реализације производа животињског порекла добијају се преко два творбено-морфолошка модела:

¹⁷² „Дијапазон значења изведеница, у чијем се корену налази име животиње, може бити ... већи и разноврснији, а обухвата *месо, кожу, крзно, вуну, длаку, млеко, маст, кост, кору* (оклоп)” (Ћорић 2012: 380).

а) творбеног поступка деривације помоћу суфиксалног елемента *-ина* и његових перинтегрисаних варијаната (*вучетина, зечевина, кравина, пилетина* и сл.) који долазе на творбену основу од назива животиње;

б) семантичке деривације индуковане метонимијским механизмом ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ (*медвед, самур, лама* и сл.).

3.1.15.1.2. Божо Ћорић каже да је у српском језику један од најфреквентнијих форманата управо *-ина*: „расут по бројним творбено-семантичким скупинама и творбеним типовима, веће или мање продуктивности док у улози основинске речи долазе именице (сва три рода, али најчешће мушког), придеви, глаголи, бројеви, заменице и прилози” (Ћорић 2012: 381). У једну од најосновнијих творбено-семантичких категорија именица које се творе овим суфиксом спадају именице називи за производе¹⁷³ одређених животиња: *телетина, говедина, коњетина, овчетина*. Оне би се могле интерпретирати и као деадјективи и као десупстантиви (*овново место/месо овна, сомово месо/месо сома*), са суфиксом *-ина*, односно *-овина/-евина*, а друге само као десупстантиви (*производ риса, самура, козе, овце, прча*, са суфиксом *-овина/-евина*) (исто, 369). Према *говедина, крметина, прасетина* начињене су *браветина, срнетина, свињетина*, којима се темељне речи не завршавају на *-е* (Maretić 1899: 320–321, према Ћорић 2012: 371), а наслућује се да се из облика типа *крметина, козлетина* завршетак *-етина* аналошки преноси и на друкчије основе. И Стевановић издваја суф. *-етина* у изведеницама *браветина, коњетина, свињетина, зечетина*.

3.1.15.1.3. Видимо да се значење производа најпре остварује у деривационом процесу извођења помоћу суфикса *-ина* (и његових учесталих варијаната), односно путем творбеног модела који подразумева назив животиње као основинску реч (*јаре, јагње, зец* и сл.) или основу *присвојног придева* на *-ов/-ев* (*зечев, самуров* итд.)¹⁷⁴ и суфикса *-ина* (и његових перинтегрисаних варијаната *-етина, -евина, -овина*, и ређе *-ећина*). Бабић као посебне творбене типове издваја

¹⁷³ Б. Ћорић закључује како граматичка литература показује да доминантну позицију у творбеном процесу, када је реч о скупини назива за производе животињског порекла, има суфикс *-ина* (Ћорић 2012: 381).

¹⁷⁴ За придевске основе Бабић наводи примере *китовина, вепровина, зечевина, јеленовина, јазавчевина, медвједовина, рисовина, самоуровина, дабровина* (Бабић 1986: 222).

оне са суфиксом *-етина* (*браветина, гушчетина, коњетина, козетина* и сл.);¹⁷⁵ суфиксом *-јевина* (*корњачевина, туњевина*) и суфиксом *-овина* (*риловина, козловина, зебровина*) (Бабић 1986: 222). Тип на *-ача* репрезентује само дериват *слоновача* који се може интерпретирати и тако да буде десупстантив (Ћорић 2012: 380).

Други начин јесте семантичка деривација преко метонимијске формуле НАЗИВ ЖИВОТИЊЕ – ПРОИЗВОД ЖИВОТИЊСКОГ ПОРЕКЛА (*лисица, медвед, самур, риба* и сл.). И Б. Ћорић каже да за производе животињског порекла номинација може бити „*метонимијска* (пиле на ловачки начин), *синтагматска* (пилеће месо/месо од пилета), *елидирана* (пилеће) и *творбена* (пилетина)” (Ћорић 2012: 367).

3.1.15.1.4. Овакав тип трансформације може се тумачити и преко синегдохе типа ЦЕЛИНА – ДЕО,¹⁷⁶ међутим иако је очекивано да се именом дела предмета назива целина (Немамо другог *прага* куће), „неочекивано је и мање ’логично’ да се целином назива део” (Драгићевић 2010б: 177). М. Ковачевић за овакав тип синегдохе наводи пет подтипова од којих издавајмо први:

(1) НАЗИВ ЖИВОТИЊЕ – ДЕО (МЕСО ИЛИ КРЗНО) ТЕ ЖИВОТИЊЕ: *Ставила је лисицу* (*крзно од лисице*) *око врата* (Ковачевић М. 1999: 187–197).

Међутим, „намеће се питање да ли се примерима *Ставила је лисицу око врата* (*крзно од лисице*) или *Појели су пиле* (*пилеће месо*) илуструје синегдоха или метонимија. „Неки аутори, као што је, на пример, Д. Н. Шмељов (1977: 97), сматрају да су оваква значења настала метонимијом.”¹⁷⁷ (Драгићевић 2010б: 170). *Лисица* не значи само део *лисице*, тј. крзно од лисице, већ оковратник од лисичјег крзна. Оковратник је производ, а не само део, па би се могло закључити да је значење о којем је реч постало метонимијом, а не синегдохом (И. 177–178). Слично је и са примером *пиле*. Р. Драгићевић каже да у наведеном примеру *пиле*

¹⁷⁵ Формант *-етина* се доиста осамосталио, перинтегрисао на бази наведених примера и додавао и другим категоријама именица. Развој за овакав језички развој лежи у чињеници да је суфикс *-ина* хомониман, па суфикс *-етина* постаје средство елиминације хомонимије. Да није тако не би било дистинкције између аугментатива *коњина, јарчина* и именица типа *коњетина, јарчевина* (месо коња, јарца) (Ћорић 2012: 375)

¹⁷⁶ Према М. Ковачевићу основни типови синегдохе су типови ДЕО – ЦЕЛИНА и ЦЕЛИНА – ДЕО (Ковачевић М.1999: 188–197).

¹⁷⁷ Познато је да као пример за метонимију лексиколози често наводе и метонимијски модел БИЉКА, ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОДИ ОД БИЉКЕ, ЖИВОТИЊЕ. По том моделу сок (или ракија) од брескве назива се бресквом, јело од купуса зове се купус итд. (Драгићевић 2010б: 177).

није само део пилета, тј. месо од пилета, већ јело од пилећег меса. „Јело је производ, а не део, па би се и у овом случају пре могло говорити о метонимији него синегдохи” (И. 178). Иста регуларност важи и за модел ЖИВОТИЊА – КРЗНО ИЛИ МЕСО ЖИВОТИЊЕ. Тако из наше грађе издвајамо све примере чија се секундарна значења односе на категорију ПРОИЗВОДА, а коју су индуковани поменутом метонимијском формулом:

алпака (тканина), *антилопа* (крзно), *видра* (месо), *емерлин* (крзно),
јагње (печење), *лама* (тканина), *ласица и лисица* (крзно), *корњача*
(месо), *мачка* (крзно), *медвед* (капа), *риба* (месо), *самур* (крзно).

У сваком од ових примера можемо да говоримо о нарочито припремљеном и уређеном производу, који подразумева низ поступака и техника до финалног продукта, било да је у питању *кожа*, *крзно* или *месо*, а посебно код примера који означавају тканину (*лама*, *алпака*) или готов део одеће као што је капа (*медвед*).

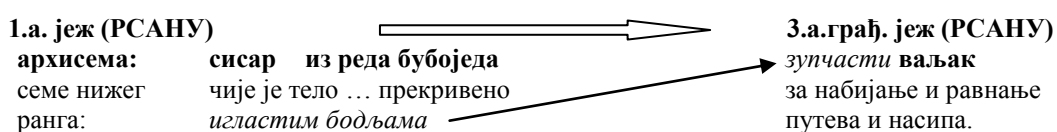
3.2. Семантичке компоненте основног значења зонома као главни мотиватори секундарних значења која се односе на материјалне реалије

3.2.0. Већ смо рекли да се трансформација значења и пренос номинације са појма који означава животињу на појам који означава материјалну реалију најчешће врши на основу неке карактеристике физичког изгледа референтне животиње, али и да се осим облика тела или општег изгледа, пресликавање дешава и на основу појединачних, нарочито уочљивих физичких обележја као што су величина, боја, изразита карактеристика, звучање или особине које нису у вези са физичким изгледом, већ се тичу понашања животиња, начина на који се крећу, снаге коју поседују, функције или својства које им је током суживота и узгајања наметнуо човек (вуча, јахање итд.) и које су оставиле посебан перцептивни утисак на човека и његово поимање животињског света. Семантичке компоненте (и значења мотивисана њиховом метафоричком активацијом) представићемо по хијерархији заступљености, прво оне које се тичу физичког

изгледа (изглед, облик тела, изразита карактеристика и сл.), па потом оне које се тичу особина (функција, снага и сл.).

3.2.1. Семе изгледа и облика тела

3.2.1.1. Изглед животиње схватамо као оно што се 'види споља, спољашњи лик некога, спољашњост' (РСАНУ), а под обликом подразумевамо вид или лик њеног тела. Ове две категорије физичке појавности често делују као удружени механизам метафоричке мотивације и понекад их није лако одвојити. Трансформација значења и пренос номинације са појма који означава животињу на материјалну реалију најчешће се врши на основу неке карактеристике физичког изгледа референтне животиње. То пресликавање јесте „успостављање системских појмовних кореспонденција између двају домена, засновано на сличностима између њих” (Бугарски 2005: 182). У највећем броју случајева једна семантичка компонента нижег или високог ранга у вези са изгледом изворног појма (нпр. бодље код *јежа*)¹⁷⁸ постаје основна диференцијална сема циљне лексеме ('зупчаст ваљак за набијање и равнање путева и насипа'). У овом типу трансформације семе изгледа животиње чине кључне семантичке компоненте лексеме на основу којих долази до успостављања системских појмовних кореспонденција између два домена.

Графикон 2.

3.2.1.2. Важан чинилац који омогућава овакву трансформацију значења лексеме јесте типизираност, односно специфичност полазног, тј. мотивног семантичког садржаја. Животиње чији се називи активирају у овим лексичким процесима имају типизиран изглед – четири ноге, равно дугуљасто тело (отуда

¹⁷⁸ У РСАНУ *јеж* се дефинише као сисар из реда бубоједа чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама (бодље код јежа не бисмо могли да означимо само семом нижег ранга у компоненцијалној анализи већ другом или трећом по важности).

више различитих назива, нпр. *коњ*, *кобила*, *јарац*, за исте предмете), док оне које се по некој спољашњој карактеристици диференцирају од сличног типа животиње управо захваљујући тој особини добијају потенцијал за номинализацију других појмова (нпр. *јеж* или *папагај*). „У метафори се преношење врши на основу сличности и/или аналогије. Два знака морају имати бар једну заједничку компоненту која их повезује, а та сличност се састоји у постојању стварних или замишљених заједничких карактеристика појмова доведених у везу” (Ковачевић М. 2000: 22–24). Овакав тип метафоричког повезивања два различита појма, који темељимо на уоченим унапред постојећим сличностима, означава се још и као *откривалачка метафора* (Кликовац 2008: 61). Асоцијација по општем облику или изгледу изводи се „упрошћено и шематски у већини примера” (Бугарски 2005: 198). Р. Бугарски се пита услед чега толику превагу имају општи облик и изглед ставари које фигурирају у изворним доменима и долази до закључка да је за „когнитивну обраду, као и за саму перцепцију, примарна холистичка слика, која се потом може, али и не мора расточити на поједине саставнице” (Бугарски 2005: 205).

3.2.1.3. „Чланковита грађа *гусенице* (3. техн., РМС) подсећа на зглобну структуру металне траке, а преко метонимијско-деривационе везе добијамо и назив за возило које се креће помоћу гусенице – *гусеничар*; ’карта за више возњи у возилу ГСП-а’ (РСЖ) и ’тракаста тестера, пила’ (2., РСАНУ) изгледом асоцирају на чланковиту грађу *пантљичаре* (глисте налик на пантљику, РМС); телефони и гвоздена спољна конструкција возила подсећају на основни изглед *шкољке* (3. а., 3. б., РМС) који подразумева издубљени и спирални унутрашњи део, док назив за тоалет има везе и са тиме што се шкољка састоји из два капка (... ’са љуштуром од два наспрамна приљубљена капка’ – РМС); изглед *наука* који подразумева танке, издужене ножице, доминантне у односу на тело, асоцира на четири крана дизалице која односи непрописно паркирана возила (4., РСАНУ)” (Новокмет 2013: 338–339).

Семе изгледа тела активирају се као примарни мотивациони фактор метафоричке екстензије такође код следећих примера:

- *акреп* (сказалка на сату, РСАНУ);

- *глиста* (**4.** покр. једна од паралелних греда на којима се суше дрва изнад огњишта, РСАНУ; карта за више возњи у градском саобраћају, РСЖ);
- *глистица* (**4.** покр. прамен вуне који се извлачи, РСАНУ);
- *гуштер* (**4.** покр. део сечива у самој дршци ножа, РСАНУ);
- *жабица* (**6.** покр. троугласти платнени уметак на мушкој кошуљи...; **7.** нар. **а.** украс на горњем делу ручице пиштоља, РСАНУ);
- *звечарка* (карта за више возњи у градском саобраћају, РСЖ);
- *зец* (**6.** пом. обрнути сноп прућа или мотка која се побија у реку, РСАНУ);
- *змијара* (врста мараме, РСАНУ);
- *змијица* (**2.** дугачке, спирално извијене траке од хартије ..., РСАНУ);
- *змијача* (**3.** техн. спирална цев за хлађење у казану за печење ракије, РСАНУ);
- *јарац* (**4. а.** гимнастичарска дрвена справа; **4. б.** покр. ногари; **4. в.** зидарски ногари; **4. г.** покр. део тезге; **4. д.** направа за придржавање рамова; **4. е.** војн. направа за пробијање зидова, РСАНУ);
- *кобила* (**2. в.** ногари, направа на три или четири ноге ..., РСАНУ);
- *коза* (**3. а.** ногари за тестерисање дрва, јарац, козлић, **3. б.** грађ. помоћна конструкција од греда и дасака ...; **3. г.** грађ. направа од дасака или греда ..., РСАНУ);
- *козлић* (**3. а.** спор. гимнастичарска дрвена справа на четири ноге; **3. б.** ногари за тестерисање дрва, ногари уопште; **3. в.** дрвени ногари преко којих се стављају сидерни ланци; **3. г.** дрвена направа са прегачама за сушење сена, РСАНУ);
- *кокот* (**4.** перјаница као украс на капи, кациги, РСАНУ)
- *конха* (**2.** архит. полукупола изнад апсиде, РСАНУ);
- *коњ* (**4. а.** спорт. гимнастичарска справа; **4. г.** покр. дрвени подметач, ногари; **4. д.** покр. гвоздена шипка са ножицама; **4. њ.** покр. греда на две ноге; **4. ж.** грађ. зидарски ногари; **4. ј.** покр. дрвена направа, РСАНУ);
- *коњић* (**2. б. мн.** сталак од дрвета, дрвени ногари на којима леже креветске даске, РСАНУ);

- *корал* (2. мале дрвене лоптице са умереним шиљцима ..., РСАНУ);
- *краба* (2. архит. пластични украс ... у облику савијеног листа, РСАНУ);
- *кусац* (3. подсмешљив назив за кратку одећу, РСАНУ);
- *лагена* (3. трбушаст врч уска грлића, РСАНУ);
- *ластавичар* (2. сврдло којим се на главчини точка буше рупе..., РСАНУ);
- *мачак* (2. покр. а. дрвена кочница на запрежним колима; б. гвоздена алатка са савијеним крацима, РСАНУ);
- *мачка* (5. а. врста кочнице; 5. б. дрвена или гвоздена шипка на плугу; 5. в. спона за везивање крова; 5. г. челична полуга; 5. д. гвоздена направа у пећи; 5. њ. рашљасте ногаре; 6. покр. а. плочица са зупцима; 6. б. подметач са гвозденим зупцима; 7. а. сидро; 7. б. трокрака гвоздена кука; 8. покр. део између две поле, РСАНУ);
- *мачкица* (4. покр. камен или гвоздена шипка на ногарима..., РСАНУ);
- *опнокрилац* (2. фиг. направа, летилица, машина и сл. која подсећа на опнокрилца, РСАНУ);
- *орлић* (4. покр. а. дрвени део на алатки за прављење рупа...; б. део на грабуљама у који су уграђени зупци, РСАНУ);
- *орлија* (покр. двокрака игла за косу, РСАНУ).

Доминантно обележје физичког изгледа које је високо рангирано у семантичкој структури полазног појма служи као мотивација преноса номинације на неку материјалну реалију: *глиста* – ваљкасто и пљоснато тело; *зец* – усправне уши; *јарац/кобила/коза/коњ* – вертикално тело и четири усправне ноге; *корал* – тело прекривено ситним шиљичастим израслинама; *кокот* – изглед кресте; *ластавичар* – облик кљуна; *мачак/мачкица/мачка* – изглед мачијих шапа и способност држања за разне површине; *орлић* – изглед и оштрина кљуна; *змија* – издужено и ваљкасто тело без удова; *кусац* – домаћа животиња кусог репа, тј. безрепа; *квочка/кокошка/кока* – дугуљасти, округласти облик тела. Нека од обележја физичког изгледа могу се имплицитно подразумевати у општој представи коју имамо о изгледу појединих животиња иако нису обавезно назначена у лексикографској дефиницији.

Примећујемо да типизиран или карактеристичан изглед појединих животиња (или неког дела њиховог тела) индукује код одређених секундарних значења збирну архисему:

- гимнастичарске справе (*коњ, јарац, козлић* и сл.);
- предмета који имају ногаре (*коњ, кобила, јарац, коза, козлић, коњић* и сл.);
- предмета који имају зупце чија је функција да осигурају причвршћеност за неку површину (*мачка, мачица, мачак* – на основу изгледа и функције мачјих шапа са канцама);
- карте у превозу (*пантљичара, глиста, звечарка*).

3.2.1.4. „Облик *ајкуле* (РСЖ), односно *бубе* (РСЈ 2007), доводи се у вези са обликом аутомобила; издужен ваљкасти облик тела без удова код *гује* (2. в. нар., РСАНУ) / *змије* (4. фиг. а., РСАНУ) метафорички се повезује са изгледом сечива, где се пренос имена заснива и на логичкој вези између опасне животиње и убојитог оружја; троугласт облик *жабе* (жарг., РСЈ 2007) подсећа на облик 'направе за блокирање путева' и 'новчаника за ситнину'. Такође, њен грбаст труп у мировању асоцира на задњи део аутомобила; закачке и украси својим обликом подсећају на облик *жабице* (7. а., РСАНУ); значење лопте код лексеме *бубамара* (РСЖ) заснива се на округластом облику инсекта, а ова особина комбинује се са визуелном представом пега на сферној површини; облик *лептира* (РМС), који подразумева два пара раширених крила, послужио је као мотивација за назив машини и кравата, као и преклопаца, поклопаца и језичака (*лептир* – 2., 3. а, 4. б., 4. в., РСАНУ), а чињеница да су лептирова крила прекривена разнобојним сићушним љуспама упућује на улогу семе боје у овој мотивацији; значење ноћне посуде са издуженим грлићем и код лексеме *гуска* (2. а., РСАНУ) настало је због облика птице издуженог врата и округластог тела; 'справа за набијање ступова' (*ован* – 4. в., РСАНУ) и 'балван за рушење зидова' (*ован* – 3. ист., РСАНУ) главним делом асоцирају на облик овноске главе и дугуљастог облика његовог тела" (Новокмет 2013: 338). У појединим примерима пренос номинације према облику темељи се не на директном пресликавању облика тела, већ на некој од компонената тог тела (нпр. шапе), нпр. *кртица* (3. 'врста примитивних дечјих опанака начињених од нештављене коже', РСАНУ):

„И данас сиромашни људи праве опанке од нештављене свињске коже, које... се за децу...зову...кртице, по свој прилици зато што остављају траг по снегу у облику (трага) кртице” (Петр. П. Ж. 2, 144, РСАНУ).

Облик тела као примарни покретач преноса номинације са животиње на материјалну реалију (за шта нам потврде пружају и лексикографске дефиниције) намеће се и у следећим примерима:

- *боа* (2. женска огрлица у облику змије од крзна или перја, РСАНУ);
- *жаба* (Ситроен, спачек, Бугарски 2005);
- *квочка* (5. топовско зрно, тане, РСАНУ);
- *кока* (3. покр. смотуљак пређе дугуљастог, јајастог облика, РСАНУ);
- *кокошка* (2. смотуљак пређе дугуљастог, јајастог облика, РСАНУ);
- *корњача* (8. ист. врста млетачког ратног брода на весла..., РСАНУ);
- *лептирак* (2. оно што обликом подсећа на лептира, РСАНУ);
- *пуж* (4. техн. направа која има облик пужеве кућице, спирале, РМС);

Специфичан облик тела одређених животиња индукује код одређених секундарних значење архисему:

- модела аутомобила (*буба, ајкула, жаба, корњача*);
- предмета дугуљастог, од. јајастог облика (*кока, кокошка, квочка*).

Слика бр.1: Медицинска гуска
(извор www.njuskalo.hr)

3.2.2. Семе изразите физичке карактеристике

3.2.2.1. „Осим облика тела или општег изгледа, пресликавање се дешава и на основу појединачних, нарочито уочљивих физичких обележја као што су величина код *муве* или *медведа*, висина код *жирафе*, пруге на кожи код *зебре*, бодљи код *јежа*, истакнутог кљуна код *папагаја*” итд. (Бугарски 2005: 198).¹⁷⁹ Иако Р. Бугарски у семе нарочито уочљивих физичких обележја издваја и величину (код *муве* или *медведа*) и сл., ми бисмо ову категорију свели на специфичне диференцијалне семе изгледа полазног домена (као подтип сема општег изгледа). Дакле, у питању су посебне карактеристике полазних појмова које чине изразиту специфичност физичког изгледа и која је диференцијална у односу на припаднике исте врсте или реда (за карактеристике величине можемо рећи да су својствене свим животињским врстама, а по питању *муве* или *медведа* нисмо сигурни да су то основне перцептивне дистинктивне карактеристике које их издвајају из припадника дивљих животиња, од инсеката). То би могле да буду, пре свега, оне карактеристике које су позициониране високо у хијерархији семантичких компонената физичког изгледа: бодље код *јежа* (‘чије је тело с леђе стране и на боковима покривено игластим бодљама’, РСАНУ); дугачак врат и висина код *жирафе* (‘дуговрати преживар’, РСАНУ); истакнути издужени кљун код *папагаја* (‘свинутог горњег дела кљуна’, РМС); док би, рецимо, пруге код *зебре* могле да се уврсте и у изразиту физичку карактеристику и у сему БОЈЕ. Дакле, у питању су особине физичког изгледа које нису генеричке и опште (као што је општи изглед *коња*, *кобиле* или *козе*), већ се јављају као особеност поједине врсте.

3.2.2.2. Све секундарне реализације лексеме *јеж* темеље се на физичкој карактеристици бодљикавих леђа, у питању су материјалне реалије (углавном из сфере помагала, оруђа или алатки) које су конструисане тако да имају делове који подсећају на ‘бодље’ – ‘назив за разне направе са шиљцима, зупцима и сл’.:

¹⁷⁹ Ранко Бугарски за карактеристична обележја каже да се могу тицати општег облика или изгледа, неког истакнутог појединачног саставног дела или својства пресликаног предмета, затим карактеристичних покрета, који се често јављају у комбинацији са другим својствима (Бугарски 2005: 200).

- зупчасти ваљак за набијање и равнање путева и насипа (3. а. грађ., РСАНУ);
- врста препреке са гвозденим или бетонском шиљцима (3. б. вој., РСАНУ);
- оруђе за избацивање противподморничких бомби (3. в. вој., РСАНУ);
- ваљак са зупцима помоћу кога се скидају поклопци са саћа (3. г. пчел., РСАНУ);
- врста коша од дивље лозе помоћу кога се хватају ракови (3. д. покр., РСАНУ);
- врста препреке са гвозденим или бетонским шиљцима (3. б. војн, РСАНУ);
- затворени борбени поредак способан за одбрану у свим правцима (8. војн., РСАНУ);

Као варијантне лексеме бележимо: *јежак* (3. агр. 'ваљак са гвозденим зупцима који служи за разбијање и уситњавање сувих и тврдих грудва земље после орања', РСАНУ) и *јежинак*¹⁸⁰ (покр. 'рибарска алатка у облику кашике којом се ваде морски јежеви', РСАНУ) творене од мотивне речи *јеж*. Прва је деминутив, па је могуће да се и предмет номинован овом лексемом одликује семантичком компонентом 'мали', док друга именује алатку којом се обавља извесна радња (*nomina instrumenti*), па је значење донекле индуковано и творбеним поступком деривације и метонимије (ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ ЗА ЖИВОТИЊУ).

3.2.2.3. Назив једне врсте клешта и риблије удице (*папагајке*) индукован је заобљеним изгледом *папагајевог* горњег дела кљуна; реч је о творбеном процесу универбизацији, то су 'папагајолика клешта' (Бугарски 2005: 203). Такође, пример илуструје да се могу комбиновати особине облика и изразите карактеристике.

3.2.2.4. Мост на једном стубу истиче у први план висину *жирафе* (Бугарски 2005) као њену доминантну особину;

3.2.2.5. Важна карактеристика *корњаче* је оклоп који јој даје специфичан овалан облик одговоран за мотивацију назива за врсту завоја (*корњача* – 7. мед.,

¹⁸⁰ Релативно је мали број именица које означавају средство, алатку или орган за вршење радње: *ваљак* (< *ваљати*), *тучак*, *држак*, *пловак*, *л(иј)евак*, *л(иј)епак*, *сисак*, *типак*) (Клајн 2003: 20).

РСАНУ) и аутомобила (РСЖ), а то је назив и заклона од војничких штитова који су антички војници правили изнад својих глава (*корњача* – 5. ист. РСАНУ);

3.2.2.6. Карактеристика *кенгура* да носи своје младе у посебној кеси између задњих ногу мотивише назив грудне носиљке за бебе.

3.2.2.7. Секундарно значење лексеме *пеликан* (3. мед. покретни део механизма за вађење зуба, који својим обликом подећа на кљун истоимене птице, РСАНУ) добијено је активацијом семе изразите физичке карактеристике која се односи на облик кљуна ('с кожном кесом испод кљуна за смештај ловине', РСАНУ).

Слика бр. 2: *Панагајке*
(извор: www.svezakucu.rs)

3.2.3. Семе величине

3.2.3.1. Величина, или димензија, јесте проминентан фактор физичког изгледа код животиња и продуктивна је компонента индуковања нових значења, често и у комбинацији са другим физичким обележјима. Величина животиња изазива значајан перцептивни доживљај код човека управо због тога што животиње могу бити изузетно крупније од човека, или напротив доста ситније, па се тако и метафоричка мотивација за различите материјалне реалије базира на изразито крупној или изразито малој величини.

„Греда у воденици и запрежна кола за превоз кабастог терета мотивисане су величином и тежином *медведа* (3. а., 4., РСАНУ) који је крупна звер здепастиг, незграпног тела; мала величина *муве* (5., РСАНУ) доводи се у везу са сићушном величином завртња; лексема *жабица* (7. нар. а., РСАНУ) развија значења украса и закачке на основу величине и облика полазног појма; величина *бубице* (РСЖ)

доводи се у везу са величином микрофона; назив за модел мерцедесовог аутомобила мотивисан је крупном величином *мечке* (3., РСЈ 2007)” (Новокмет 2013: 339).¹⁸¹

3.2.3.2. Неке од физичких особина могу се комбиновати, нпр. боја и величина (нпр. *бубица* као микрофон). Проминентна обележја могу бити и у међусобној конкуренцији када мотивишу два различита значења лексеме, што ствара полисемију унутар метафоричког пресликавања, нпр. *буба* својим обликом мотивише назив за ауто, а величином и бојом назив за микрофон (Бугарски 2005: 202).

3.2.3.3. На основу мале, сићушне величине полазног појма нова значења добијају и следеће лексеме:

- *буба* (сићушан електронски микрофон за прислушкивање, РСЖ);
- *бубица* (сићушан електронски микрофон за прислушкивање, РСЖ);
- *жаба* (пом. колут кроз који се провуче коноп за вучење или дизање терета, РСЈ 2007);
- *жабица* (**3. а.** метално лежиште за осовину; **4. а.** петља на опанцима; **4. б.** направа за затезање конопца; **4. в.** покр. врпца од бућме; **7. нар. а.** украс на ручици пиштоља, РСАНУ);
- *козица* (**3. покр. а.** треножни суд, котлић; **3. б.** шерпа, шерпења, РСАНУ);
- *кокотић* (**3. покр. а.** дрвени клин; **3. б.** клин, РСАНУ);
- *коњић* (**2. б.** сталак од дрвета; **2. г.** покр. дрвце на разбоју; **2. д.** покр. колотур; **2. њ.** покр. мало рачвасто дрво, РСАНУ);
- *коњиц* (**4. б.** део ваге; **4. д.** дрво у постолу мотовила; **4. ж.** део стругарског, токарског строја; **4. з.** покр. дрвени део који служи за покретање горњег воденичног камена; **4. ј.** покр. дашчица која се ставља у казанску лулу РСАНУ);
- *маца* (**2. зб.** повесма што се извлаче из великог власа, РСАНУ);
- *мува* (**5. покр.** врста завртња, РСАНУ);
- *мушица* (сићушан ел. микрофон, РСЖ);

¹⁸¹ Изразит контраст, с једне стране, мале величине муве и, с друге стране, крупне величине медведа потврђује и фразеологизам **правити од муве медведа**.

- *пиле* (**3.** део рабаша, отцепљено дрвце које чува дужник, МПД 1926, РСАНУ);

3.2.3.4. На величину денотираних материјалних реалија упућује се већ деминутивним или хипокористичним обликом основне лексеме (*бубица, жабица, коњиц, коњић, кокотић, козлић, маца, козица*), а у питању су предмети из домена оруђа, алата и сл. који сами могу имати мале димензије и чије се мале димензије већ у лексикографској дефиницији мармирају одговарајућим семантичким обележјима ('мала направа'; 'суд, котлић'; 'корпица, котарица'; 'дашчица'; 'дрвце на разбоју'; 'сићушан ел. микрофон' и сл.). Животиње чији се називи активирају за овакву врсту метафоричке номинације спадају у ред инсеката (*буба, мушица, мува*), мањих домаћих животиња (*коњић, коза*), гмизаваца (*жаба*) и домаће живине (*пиле, кокот*).

3.2.3.5. Значење 'део рабаша који остаје код повериоца' код лексеме *квочка* (4. заст. покр, РСАНУ) и лексеме *куче* (3. покр., РСАНУ) образује се према семи ВЕЛИЧИНЕ и опозицији према другом члану *пиле* (3., РСАНУ) или *кокотић* (дем. и хип. од кокот):

„Понегде још и данас употребљава се рабош ... Рабош се дели на већи део који се зове квочка и на мањи који се зове пиле дужник” (Петр. П. Ж. 2, 501).

3.2.3.6. На основу крупне величине полазног појма секундарна значења добијају лексеме:

- *крмача* (велики камионски акумулатор, велика авионска бомба, обично она која није експлодирала, велика путна торба, РСЖ);
- *куче* (**3.** покр. део, половина рабоша која остаје код власника робе, РСАНУ);
- *медвед* (**3.** покр. **а.** греда у воденици; **3. б.** набијач, маљ; **4.** покр. воловска запрежна кола; **5.** гвоздени блок у пећи, РАНУ/ теретни вагон РСЖ);
- *мечка* (**2. б.** маљ, сабијач, РСАНУ/ аутомобил марке Мерцедес РСЈ 2007);
- *свиња* (аутомобил марке Мерцедес серије С, РСЖ);

- слон (аутомобил марке Мерцедес серије, РСЖ).

У питању су материјалне реалије чија је једна од основних дистинктивних особина управо изразита димензија (возила, вагони, бомбе) или која имају значење различитих греда, подупирача и сл. (која се могу образовати у садејству сема СНАГЕ и ВЕЛИЧИНЕ, као нпр. код значења 'набијач, маљ' лексеме *медвед*). На основу крупне величине код одређених секундарних значења може се образовати заједничка архисема возила (*крмача, медвед, мечка, свиња, слон*).

3.2.4. Семе боје

3.2.4.1. Осим у неколико примера, сема боје не игра значајну улогу у даљим екстензијама семантичког потенцијала зоонима, што може да буде изненађујуће с обзиром на то да је познато да се животиње одликују различитим и необичним бојама и њиховим комбинацијама. Ова компонента физичког изгледа се често удружује са другим карактеристикама као што је величина (*буба* – 'сићушан електронски микрофон за прислушкивање', РСЖ) или облик тела (*бубамара* – 'назив за фудбалску лопту', РСЖ), а код животиња као што је *зебра* (2. 'пругасто исцртан простор на коловозу одређен за прелаз пешака, пешачки прелаз', РСАНУ) постоји недоумица да ли њену боју (од. тамне и светле пруге на телу) сврстати и у изразите физичке карактеристике.

3.2.4.2. „Назив за микрофон мотивише се физичком карактеристиком величине *бубе* (сићушност), али и њеном тамном бојом; пеге не сферној површини код *бубамаре* (РСЖ) асоцирају на шаре које се налазе на фудбалској лопти, такође значајна је и особина основног облика тела; пруге на *зебри* (2., РСАНУ),¹⁸² које представљају и њену изразиту физичку карактеристику, постале су мотивација за именовање пешачког прелаза. Као и у случају *бубамаре* важан је и визуелни контраст који се добија између површине и боје шара на површини” (Новокмет 2013: 339). Назив мале зелене пушке *зека* (2. ж., РСАНУ) такође је

¹⁸² Секундарно значење *зебре* (2., РСАНУ) сврставамо у домен људских креација, с обзиром да се ради о нарочито уређеном делу коловоза који служи регулацији пешачког саобраћаја.

мотивисан семом БОЈЕ, с обзиром на то да се предев *зекаст* односи на боју животињске длаке (’који је боје зеца, сивкаст, зеленкаст, зеленкастосив’, РСАНУ).

Назив и властито име за домаће животиње црне длаке *гароња* (3. фиг., РСАНУ) преноси се и на различите гараве и црне предмете.

Слика бр. 3: Микрофон *бубица* (извор: musicstop.rs)

3.2.5. Семе звучања

3.2.5.1. Семе звучања, или оглашавања, представљају начин на који животиње производе звук у природи. У карактеристичне семе звучања можемо да уврстимо цвркулт птица, лајање паса, рикање дивљих животиња, кокодакање домаће пернате живине и сл. Такође, занимљиво је да приметимо да је већина лексема које у оквиру семантичке структуре имају неко од значења мотивисано оглашавањем животиње изведена од глаголске основе којој је примарно значење оглашавање, нпр. *лајка/лајавац* од глагола лајати (’оглашавати се лавежом, гласом карактеристичним за пса и животиње са сличим начином јављања’, РСАНУ); *крештаљка* од крештати (’испуштати продоран, оштар, висок и храпав глас, о птицама, инсектима, жабама и сл.’ РСАНУ), *зујалица* од зујати (’производити специфичан звук врло брзим треперењем крила, о инсектима’, РСАНУ).

Код семема:

- *зујалица* (2. врста дечје играчке, чигра, зврк, Вук, Рј., РСАНУ);
- *креја* (2. покр. врста чегрталке, РСАНУ),

- *крештаљка* (дрвена направа, чегртаљка за плашење и терање птица које наносе штету усевама, воћкама и сл., РСАНУ),
- *кукавица* (3. заст. инструмент који на притисак производи глас „куку”, сличан гласу кукавице, РСАНУ),
- *лајавац* (мегафон, Бугарски 2005),
- *лајка* (2. оно што производи учестану, испрекидану звуку, клопот, тутњаву и сл., секира, пракљача, грмљавина и др., РСАНУ),

у питању су предмети (алати или направе) чија је основна функција производња одређеног звука или којим током употребе производе специфичан звук, па је извориште ових мотивација искључиво у семи ЗВУЧАЊА (крешатање, лајање, зујање и сл.), односно у звуку који одређене животиње испуштају и који се доводи у асоцијативно-метафоричку аудитивну везу са звучањем предмета. У примеру *кукавица* (3. заст., РСАНУ) лексикографска дефиниција каже да инструмент производи глас сличан гласу кукавице. Ипак, морамо узети у обзир да су се значења семема *крештаљка* и *зујалица*, иако их бележимо као секундарне реализације лексема са основним значењем зоонима (*крештаљка*, в. креја, РСАНУ; *зујалица*, зоол. мува зунзара, мува уопште, она која зуји, РСАНУ) могла формирати и на основу спољашње мотивације, односно преко основног значења глагола *крештати* и *зујати*, а не преко директног асоцијативног повезивања са оглашавањем животиње.

3.2.5.2. Дечја играчка која је облика петла и производи кукурикање (*петлић*) мотивисана је метонимијским повезивањем домена животиње са доменом предмета који симболизује животињу, у овом конкретном случају и по карактеристикама оглашавања.

3.2.6. Семе функције

3.2.6.1. У посебан скуп обележја издвајају се она која нису у вези са физичким изгледом животиња, већ се тичу њиховог понашања, начина на који се крећу, снаге коју поседују, функције или својства које им је током суживота и узгајања наметнуо човек (вуча, јахање итд.). Најчешће није у питању директна мотивација, већ комбинација неке од сема физичког изгледа са семама које се

односе на особину или функцију (нпр. изглед и кретање код *жабице* у значењу 'ракете која одскаче' или особина снаге и упорности са особиним физичког изгледа код *овна* у значењу 'справе за цеђење'). „При директној мотивацији више није у питању сликовна метафора, с обзиром на то да се семантичка аналогија не успоставља на основу физичких сличности, већ се везе између полазног и циљног појма темеље на искуственој и логичкој повезаности два домена” (Новокмет 2013: 340).

3.2.6.2. Функција животиња је семантичка компонента изразите продуктивности када су у питању семеме са значењем материјалних реалија (оруђа и алатки). Човек је животињама које узгаја зарад одређених потреба (производа које добија од њих) доделио различите улоге у сточарско-узгајивачкој економији. Тако су одређене животиње предвиђене за прехранбену делатност, друге се експлоатишу због коже, крзна, млека, јаја, а остале, поготово оне које се одликују снагом, издржљивошћу и послушношћу за радове у пољу, вучу терета или механизације, преношење кабастог и тешког терета или јахање.

3.2.6.3. „Скеле, направе од дасака, називи за предмете који треба да издрже или понесу одређену тежину, односно представљају ослонце и носаче за терет, доводе се у асоцијативну везу са животињама које су вукле или носиле терет”. (Новокмет 2013: 340). То су углавном: *коњ*, *магарац* и *кобила*, нпр.:

„Плете се плот, крај плота се сипље са земље широка више од по метра ... у сриду међу се крупније стине, шта се зову кобила, прт или товар, јер држи на себи, шта се набаца” (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 203, РСАНУ).

Тако секундарна значења добијају лексеме:

- *ждребац* (**2.** об. мн. покр. **а.** један од два међусобно везана балвана у сплаву; **б.** део воденице, попречна дрвена греда на којој је лежиште за доњи крај вретена, РСАНУ);
- *кобила* (**2. б.** греда на којој стоји вретено; **2. в.** направа на коју се нешто наслања; **2. г.** гвоздени ослонац за дрва; **2. д.** полична греда на преси; **4.** покр. **а.** ред камена при печењу креча; **4. б.** врста свода над огњиштем, РСАНУ);

- *кобилица* (**4.** уздужна темељна греда; **7.** гредице, полуге, спојнице; **7. б.** дрво које издиже струне на гудачким инструментима; **7.** покр. **в.** део жрвња, РСАНУ);
- *коњ* (**4. а.** спорт. гимнастичарска справа; **4. г.** покр. дрвени подметач; **4. д.** покр. гвоздена шипка са ножицама; **4. њ.** покр. греда постављена на две ноге; **4. е.** део дрндала; **4. з.** покр. коса греда у кровној конструкцији; **4. и.** покр. попречна спојница у кровној конструкцији; **4. ј.** покр. дрвена направа као ослонац; **8. а.** полица, штап за поштапање у ходу, РСАНУ);
- *коњић* (**2.** назив за разне направе, предмете; **2. б.** сталак од древета, РСАНУ);
- *коњиц* (**4.** назив за разне ослонце, полуге; **4. а.** дрвени подметач за струне; **4. б.** део ваге; **4. д.** дрво у постољу мотовила; **4. њ.** постоље, наслов за осовине; **4. ж.** део стругарског строја; **4. з.** покр. дрвени део за горњи воденични камен; **4. ј.** покр. дашчица која се ставља у казанску лулу, РСАНУ);
- *магарац* (**5.** покр. назив за разне ослонце греде и сл.; **5. а.** ногари на којима се тестеришу дрва; **в.** рачваст колац усађен у осовину плуга о који се веша торба, РСАНУ);
- *магаре* (**3.** покр. **а.** в. магарац (5а) **б.** дашчица за подупирање струна на гуслама, РСАНУ).
- *магарица* (**3. а.** малена дрвена бачвица; **4. б.** врста клупа које служе при прављењу скела; **4. в.** дебела хартија или ивер, РСАНУ);

Значења су мотивисана функцијом ових животиња у сеоским домаћинствима (ношење товара, јахање и вуча). Ова мотивација се посебно прозирно читава код лексеме *коњ* у значењу „штап за поштапање” (8. а., РСАНУ). Штап се користи као ’супституција’ за коња и његове особине да служи као јахаћа животиња која ’подупире’ свог јахача. Семеме у семантичкој структури лексема *коњић*, *коњиц* и *магаре* маркиране су деминутивним (и хипокористичним) обликом мотивне лексеме, па стога могу конотирати предмете мале величине (нпр. *дашчица* која се ставља у казанску лулу; *дрвце* на разбоју, *мало* рачвасто дрво и сл.). Опис појединих предмета говори нам о потреби за

укрштањем компонената физичког изгледа са семама функције животиња по којима добијају назив, па тако примећујемо да су у појединим случајевима активирани обе семе (ногари, направа на *три или четири ноге* на коју се нешто наслања; гвоздена шипка *са ножицама* на коју се ослањају дужа дрва на огњишту).

3.2.6.4. Мотивисаност функцијама ових животиња регистрована је и у лексикографским дефиницијама у којима се семантички сужава група предмета на коју се значења могу односити – у питању су назив за разне гредице, полуге, спојнице; уздужне или лучне ослонце, гредица за весло или крму, кобила, коњиц (*кобилица*); назив за разне ослонце, полуге и сл. (*коњиц*).

3.2.7. Семе кретања

3.2.7.1. Кретање и смештање у неки простор представљају једну од најважнијих концептуалних категорија човека као људског бића, због чега су и једна од најважнијих категорија у језику. Кретање, схваћено као „премештање неког објекта из једне тачке у простору у другу тачку у простору за неко време” (Вујовић 2012: 85) основна је спознајна и перцептивна категорија разумевања стварности. У оквиру глагола који именују кретање по *доминантним диференцијалним семама* разликују се различити типови кретања чија ДДС може бити „отежано кретање”, „брзо кретање”, „кретање без циља” итд. (Вујовић 2012: 86). На основу ових семантичких категорија као типични глаголи кретања издвајају се *ићи, ходати, храмати, шепати, ћопати, трчати, јурити, журити, лутати, луњати, скитати* итд.

3.2.7.2. Међутим, иако се прототипични глаголи кретања, као што су 'ићи' (кретати се ногама корачајући, ходати, пешачити, РСАНУ) и 'ходати' (ићи кораком, ићи пешке, корачати, РСАНУ), везују пре за човека него за животињу, полазимо од претпоставке да је кретање проминентан фактор перцепције стварности и, с тим у вези, потенцијални семантички катализатор секундарних значења и код зоонима. Увидом у структуру лексичког значења зоонима у њиховој лексикографској обради у нашој грађи, идентификовали смо одређен број значења која се формирају на основу особине *врсте/типа кретања*. То су:

- *скакавац* (**2.** жарг. врста ножа са опругом за извлачење сечива из корица' које притиском на опругу „искаче” великом брзином, РСЈ 2007);¹⁸³
- *жабица* (**2. а.** врста ракете за ватромет која одскакује од земље; **б.** одскакивање баченог пљоснатог каменчића од површину воде, РСАНУ);
- *ала* (**б.** играчка коју деца праве од хартије и пуштају на канапу кад је тих ветар, РСАНУ);
- *змај* (**3 а.** дечја играчка од папира разапета на танке шипке коју деца пуштају на канапу да лети по ветру, са репом; **б.** мет. направа од платна или хартије која се диже под утицајем ветра носећи метеоролошке инструменте за мерење брзине ветра, температуре и влаге ваздуха; **в.** аер. заст. аероплан без мотора и елисе, ваздушна једрилица, РСАНУ);
- *колеоптер* (**2.** аер. нова врста авиона (у фази испитивања) цилиндричног облика, с крилима у облику прстена, статореактивним и турбомлазним мотором који му омогућава вертикално узлетање и слетање, РСАНУ);
- *рода* (нар. врста лаког извиђачког авиона, РМС).

Слика бр.4: Нож *скакавац* (Извор: forum.mojepravo.net)

3.2.7.3. Из посматраних примера уочавамо да су специфични типови/врсте кретања искоришћени за настанак одређених секундарних значења материјалних

¹⁸³ Треба да узмемо у обзир да се секундарно значење лексеме *скакавац* реализује у жаргонском регистру.

реалија. Прототипично животињско кретање, које подразумева ходање или трчање, не активира се у мотивацији ниједног секундарног значења које се односи на материјалну реалију. У мотивацији секундарних значења најзаступљеније је кретање које представља доминантно дистинктивно обележје изворног денотата или нарочито уочљиву карактеристику кретања, а то је скакање код *скакавца* и *жабе*, односно летење код *змаја/але*, *роде* и *колеоптера*. У примерима *змај* (3. а., РСАНУ), *ала* (6., РСАНУ), *рода* (РМС) и *жабица* (2. а., б., РСАНУ) долази до комбинације особине кретања са особином физичког изгледа, предмет „опонаша” и изглед животиње, у случају *змаја* доминантан је реп животиње, а у случају *жабице* њене мале димензије, док је „скакавац чак двоструко мотивисан, утолико што сечиво по притиску на дугме ’скаче’, а полуотворен нож окомито постављен на равну површину и визуелно подсећа на одговарајућег инсекта” (Бугарски 2005: 201). У наведеним примерима активан је процес пресликавања особине *врсте/типа* кретања на предмет, односно у непосредну метафоричну везу доводе се начин на који поменути предмет функционише и *тип/врста* кретања изворног денотата, по обрасцу

врста кретања → функционисање предмета.

Из овога закључујемо да је секундарна карактеристика изворног денотата (у нашем случају тип/врста кретања) била једна од основних да се изврши трансфер назива на предмет, и то повезивањем са његовом секундарном карактеристиком (архисема секундарног значења лексеме *скакавац* је, пре свега, нож, а семе нижег ранга у његовој семантичкој структури дефинишу начин функционисања, односно употребе предмета).

3.2.8. Семе понашања и особина

3.2.8.1. Семе понашања можемо да схватимо као оне семантичке компоненте полазног појма којима се описује начин живота, карактеристике при лову или неким другим активностима које представљају посебна дистинктивна и упечатљива обележја појединих животиња.

3.2.8.2. Нпр. „секундарна значења лексеме *лисица* – дрвене гредице које повезују задње осовине код запрежних кола (1. а., РСАНУ); окови и метална

направа за блокирање точкова (2., РСАНУ) мотивишу свој назив особином *лисице* да је грабљива животиња која чврсто граби свој плен јаким зубима (иако мотивација може бити и физичка повезаност између изгледа окова и чељусти животиње сматрамо да је важна представа о лисици као о грабежљивој животињи)” (Новокмет 2013: 341). Семе понашања на сличан начин мотивишу секундарна значења и код лексема:

- *ала* (7. справа за цеђење воћа и поврћа, РСАНУ),
- *вук* (5. а. бачварско оруђе којим се натежу обручи на бачви, в. покр. део старинске пушке где стоји кремен, РСАНУ),
- *гуја* (2. в. нар. нож, јатаган, сабља, РСАНУ/ у садејству с изгледом полазног појма);
- *змија* (4. фиг. а. потајно оружје, обично нож, РСАНУ/ у садејству с изгледом полазног појма),
- *курјак* (7. покр. ороз на старинским пушкама, РСАНУ),
- *оса* (2. фиг. пушчани метак, тане, куршум, РСАНУ);

3.2.8.3. *Ала* је позната као прождрљива неман, што је компонента која се активира при преносу номинације на направу којом се цеди воће и поврће (7., РСАНУ); *курјак* (7. покр., РСАНУ) као опасна и прождрљива животиња својим традиционално негативним перцепцијом у народу активира и називе предмета који служе доношењу штете (део пушке где стоји кремен, ороз на старинским пушкама, РСАНУ); код лексеме *оса* (2. фиг., РСАНУ) захваљујући семантичкој компоненти особине (‘с отровном жаоком на затку’, РСАНУ) активира се значење ‘пушчаног метка’, с тим што у овом примеру треба узети у разматрање и сему кретања (летење) и перцепцију осиног понашања као агресивног и потенцијално опасног. Претпостављамо да би мотивација за секундарно значење лексеме *шкорпион* (‘врста аутоматског оружја’, К–Ш 1) била заснована на логичкој повезаности између оружја и опасног инсекта са жаоком. Лексикографска дефиниција лексеме *змија* (4. фиг. а., РСАНУ) садржи компоненту која упућује на

њене особине – ’нешто што обликом (понекад и опасношћу) ... подсећа на змију’ (РСАНУ).

3.2.8.4. *Особине* се односе на црте које се животињама приписују у виду карактерних особина (нпр. плашљива и сл.) или и на особености које нису у вези са физичким изгледом, али представљају дистинктивну специфичност њихових чула или организма (нпр. изоштено чула слуха и мириса). Тако секундарно значење лексеме *камила* (3. физ. заст. ’буре ... које служи за држање нечега на води’, РСАНУ) објашњавамо преко семе ОСОБИНЕ камиле да држи воду у грби. Особина *тијавице* (6. покр. ’квака, спона’, РМС) јесте да се припија паразитски уз тело домаћина, што кореспондира са функцијом споне (’оно што спаја, повезује једно с другим’, РМС). Особина *пловке* (1. зоол. в. патка) јесте да плута у води што је основна карактеристика и пловка (’предмет од плута ... који плива на води’, РМС). Значења ’топ’ (*бумбар*) и ’ручни минобацач за једнократну употребу’ (*зоља, оса*) мотивишу своју номинацију преко особина опасности ових инсеката по човека (*зоља* – ’инсекат ... отровне жаоке’, *оса* – ’систематски назив за породицу инсеката ... с отровном жаоком на затку’, РСАНУ).

Занимљиво је запазити да семе особине индукују код нових секундарних значења лексема као што су *змија, гуја, оса, зоља, бумбар* итд. архисему *оружја*.

Слика бр. 5: Ручни минобацач *зоља*

(Извор www.icv.hr)

Слика бр. 6: *Лисице* за точкове

(Извор: blog.ipg.rs)

3.2.9. Семе снаге

3.2.9.1. Одавно је човек приметио да су одређене животиње снажније и издржљивије од њега, па је домаће domestikовао за обављање тешких физичких послова, као што су вуча, тегљење терета и јахање, а од дивљих се чувао или их је из предострожности чак ловио и истребљивао. Снагу схватамо пре свега, као 'способност физичког рада, јачину, моћ, силу' (РМС) и примећујемо да се имплицитна семантичка компонента СНАГЕ полазног појма активирала код појединих секундарних значења зоонима (иако није наведена у семантичкој структури лексикографске дефиниције).

3.2.9.2. Секундарна значења лексеме *ждребац* (**2.** покр. **а.** 'један од два међусобно везана балвана у сплаву', РСАНУ; **б.** 'део воденице, попречна дрвена греда на којој је лежиште за доњи крај вретена', РСАНУ) могла су настати активацијом семе СНАГЕ која се садржи и у семантичкој компоненти ДОБИ ('млад коњ', РСАНУ), а позната је и колективна експресија која *ждребца* повезује, пре свега, са потенцијом и сексуалном енергијом. У питању су предмети који служе као држачи, ослонци (балван и греда) и који подразумевају чврстину и стабилност.

3.2.9.3. Секундарна значења лексеме *медвед* (**3.** покр. **а.** 'греда у воденици на коју се доњим делом ослања бадањ, уопште греда којом се нешто подупире'; **3.** **б.** 'набијач, маљ', **5.** 'гвоздени облук', РСАНУ) добијена су преко семе СНАГЕ, али и ВЕЛИЧИНЕ (крупне звери, РСАНУ). Очигледно је да је *медвед* својом снагом и величином оставио стажан утисак на српског сељака који је одређене предмете (греда, набијач/маљ, облик) довео у асоцијативну везу са овом животињом.

3.2.9.4. Осим семом СНАГЕ, секундарно значење лексеме *мечка* (**3.** покр. 'ослонац на огњишту за главње, дужа, већа дрва, гвоздена полут са ногарима и крајевима извијеним навише, који су често украшени каквом фигуром, гвоздени преклад', РСАНУ) мотивисано је укрштањем са семом ИЗГЛЕДА (гвоздена полут са ногарима). И за секундарно значење лексеме *ала* (1. фиг. б., РМС) каже се да може представљати 'биће или предмет велике, несавладиве снаге'.

3.2.9.5. Све секундарне реализације лексеме *ован* (**4.** **а.** покр. 'справа за цеђење воска'; **б.** 'део пресе за вино који се окреће притискајући даску што цеди

преостали сок из комине’; **4. в.** покр. ’справа за набијање стубова у земљу, за сабијање земље, темељ и др. чији је главни део велики висећи тег’, РСАНУ) индиковане су преко семе СНАГЕ, иако она није заступљена у семантичкој структури основног значења (’мужјак овце’, РСАНУ), али представља потенцијалну сему високе продуктивности на основу непосредног искуства са овом животињом.

3.2.10. Метонимија и синегдоха у мотивацији секундарних значења зоонима који се односе на материјалне реалије

3.2.10.1. Најопштије речено, „метонимија у језику (gr. μετά + όνομα, „zamená imena”) подразумева употребу назива једног ентитета да се означи други ентитет који је са њим у некој логичкој вези” (Расулић 2010: 51). Логичка веза која омогућава метонимијски пренос проистиче из неког вида додиривања, суседства или близине ентитета, при чему се као главни типови метонимијских веза најчешће истичу просторне, временске и узрочно последичне везе (И., 51). Преко узрочно-последичне метонимијске везе можемо тражити мотивацију и за секундарне реализације лексема *буц*, *гузар*, *копитар*, *јаре*, *коза*, *балина*.

3.2.10.2. Лексема *буц* (**2.** риб. **а.** ’батина, обично са задебљалим врхом, којом се удара по води да би се натерала риба у мрежу’, РСАНУ)¹⁸⁴ потврђује да се веза између изворног (*животиња*) и циљног (*предмет*) домена у овом случају може заснивати на узрочно-последичној везе *намене*, односно сврхе у коју се дати предмет употребљава. На тај начин предмет, од. конкретно алатка (батина којом се удара по води да би се натерала риба у мрежу) добија назив по *риби* чијем хватању је између осталог намењена, и то преко метонимијске формуле ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СЛУЖИ ХВАТАЊУ ЖИВОТИЊЕ. Исто можемо да закључимо и за секундарно значење лексеме *гузар* (**2.** **а.** риб. ’кош за хватање риба’, РСАНУ).

Из ових тумачења искључујемо примере као што су: *вучара* (**3.** ’сачма за лов на крупније животиње, обично вукове’; **2.** мн. ’кљусе за хватање вукова’, РСАНУ), *врапчара* (**1.** **а.** ’пушка за ловљење ситних птица, најчешће врабаца’; **б.** ’ситна сачма за ловљење врабаца’, РСАНУ), *курјачара* (покр. ’крупна сачма за лов

¹⁸⁴ Метонимијски може да се односи и на **б.** ловљење рибе овом рибарском направом (РСАНУ)

на крупније животиње, обично на курјакe, вуковe', РСАНУ), *пачара* (1. 'ситна сачма за ловљење дивљих патака', РСАНУ) и сл., с обзиром на то да значење материјалне реалије делимично остварују и преко деривације (творбени модел *назив животиње* + суф. *-ара* даје као резултат *nomina loci*)¹⁸⁵ и с обзиром на то да смо се на почетку истраживања оградиле од примера који су у непосредној семантичкој блискости са животињом (овде су у питању појмови из сфере материјалних реалија намењени конкретним животињама, па је мотивација за њихово именовање прозирна).¹⁸⁶

3.2.10.3. Лексема *копитар* добила је секундарно значење (2. покр. 'справа, клешта за вађење коњских чавала', РСАНУ) такође преко узрочно-последичне наменске везе. Предмет чија је намена, пре свега, претпостављена за животињу, добија назив по животињи, с тим што је овде у питању назив зоолошке категорије према мотивној речи карактеристичног дела тела (*копито*), а посреди је предмет који је специјално намењен вађењу ексера из копита.

3.2.10.4. Преко подтипа синегдохе ЦЕЛИНА – ДЕО можемо да интерпретирамо пример семантичке реализације лексеме *бикача* – наиме, од дела животиње сачињен је посебан предмет (палица од бичје коже, РСАНУ). Међутим, овај пример нам се не уклапа у синегдохски образац ЖИВОТИЊА – ДЕО ЖИВОТИЊЕ с обзиром на то да се овде ради о нарочито конструисаној алатки од једног дела животиње, те бисмо ову мотивацију пре могли да означимо метонимијском, образованој по блискости или сродности. Такође, значење је и творбено мотивисано, с обзиром на то да настаје у творбеном процесу деривације – *назив животиње* (*бик*) + суф. *-ача*, а познато је из дериватологије да овај творбени модел може имати и функцију извођења *nomina instrumenti*¹⁸⁷ (називи предмета). На сличан начин можемо да интерпретирамо и примере:

¹⁸⁵ *Крпара* (простирка од крпа), *кунусара* (неувезана књига или свеска), *сачмара* (по РМС само 'кеса, кутија за сачму', али могуће је да значи и пушку), *бундевара* (пита), *дугметара* (хармоника) итд. (Клајн 2003: 39).

¹⁸⁶ Из истог разлога нећемо узети у обзир примере као што су семема *коњара* (3. покр. направа за вршење жита коју okreћу коњи, Бачка, Дунђ, Лукић, РСАНУ), *коњоводац* (трамвај, РСЖ) и *коњушара* (3. покр. вршалица коју okreћу коњи, РСАНУ), *јежинак* (покр. рибарска алатка у облику кашике којом се ваде морски јежеви (РСАНУ); *орловија* (заст. орлово перо које се употребљавало за писање, РСАНУ).

¹⁸⁷ Називи предмета могу бити *nomina instrumenti*, као *дрљача*, *прибадача*, *п(ј)ењача* ('направа којом се прави пена', у РМС без цитата), *вејача/вијача* ('назив за разне справе које служе за

- *јарац* (**5.** необ. добош превучен јарећом кожом, РСАНУ),
- *јаре* (**3.** фиг. гајде, јарећа мешина на гајдама, РСАНУ),
- *коза* (**1. в.** покр. гајде, од козје мешине, РСАНУ),
- *балина* (фишбајн, пластична материја, обично од рибље кости, РСАНУ),

У питању су инструменти (или одећа) начињени једним делом од делова животиња (кожа, мешина, или у случају *јарчине* – који су постављени јарчијим крзном), те се ови примери уклапају у метонимијски образац ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ, иако нису у питању 'производи' који су директно добијени од животиње (као што су кожа, крзно итд.), већ су направљени од дела животиње (али и од других материјала као што је дрво, тканина и сл.). У случају *балине* (в. кит, РСАНУ) у питању је производ изграђен од рибље кости.

3.2.10.5. У овом поглављу издвајамо и примере као што су:

- *коњ* (**3. а.** дрвени, камени кип, статуа коња, уопште фигура коња; **б.** спорт. шаховска фигура у облику коњске главе, скакач, РСАНУ);
- *коњић* (**2. а.** шаховска фигура, РСАНУ);
- *ороз* (**2.** покр. ветроказ на крову у облику петла, РСАНУ);
- *петао* (**6.** штедна каса, касица у облику петла, у коју се убацује новац, обично намењен деци, **3.** ветроказ на димњаку или крову, РСЈ 2007);
- *певчић* (**2.** дечја свирала у облику малог певца, РМС) и
- *петлић* (**2. б.** дечја играчка у облику петла која производи кукурикање, РСАНУ).

У питању су предмети који симболизују или „опонашају” одређену животињу, односно представљају реализацију њеног изгледа и особености у другачијем материјалном виду (касица, ветроказ, свирала, фигура од дрвета и сл.). Називе ових предмета можемо да схватимо као удружено дејство метафоре и

вејање', у РМС без цитата), *равњача* (алатка за равнање или глачање, још два значења у РМС). (Клајн 2003: 49).

метонимије, наине очигледно је да су домени у овој трансформацији (животиња – предмет) повезани по блискости, од. истоветности. Нису у питању предмети који свој изглед темеље само на изгледу животиње (што би била регуларна метафорична трансформација), већ они који животињу симболишу и на иконографски начин илуструју (слично као што нпр. воштана фигура одређене особе симболично представља управо ту особу). Међутим, „ентитети обухваћени појмовном метонимијом обично припадају истом домену” (Драгићевић 2010: 161), а у овим примерима домени су категоријано раздвојени, један припада аниматној, а други инаниматној сфери, па се веза између њих може тумачити и као делимично метафорична, или као метафора унутар метонимије.¹⁸⁸

Табела 17. *Механизми метонимије у процесу семантичке дисперзије зоонима*

Лексичка јединица	Секундарно значење	Метонимијски механизам
<i>буц</i> м 1. а. в. буцов	2. риб. а. батина , обично са задебљалим врхом, којом се удара по води да би се натерала риба у мрежу, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СЛУЖИ ХВАТАЊУ ЖИВОТИЊЕ
<i>гузар</i> м 1. зоол. в. шумска шљука <i>Scolorax gusticola</i>	2. а. риб. кош за хватање риба, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СЛУЖИ ХВАТАЊУ ЖИВОТИЊЕ
<i>копитар</i> м 1. зоол. а. општи назив за сисаре биљољуде који на ногама имају копита	2. покр. справа , клешта за вађење коњских чавала, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ ЗА ЖИВОТИЊУ + деривација

¹⁸⁸ Louis Goossens увео је термин метафтонимија 1990. године за случајеве интеракције метафоре и метонимије, односно њихове испреплетаности (Драгићевић 2010: 164). „Тако се, на пример, Ибањес (2003: 121) осврће на Хосенсов пример *He go tup on his hind legs to defend his views* (буквално: Он се пропиње на задње ноге да би одбранио своје ставове) и констатује да је за Хосенса то пример за метафору унутар метонимије. Ибањес, међутим, мисли да је то метонимија унутар метафоричког изворишта у коме се животињско понашање интерпретира као људско” (Драгићевић 2005: 188). Иако се овај термин не примењује за процес који смо ми описали, сматрамо да је иконографско пресликавање између полазног и циљног појма удружени механизам метафоре и метонимије на лексичком плану.

<i>бикача</i>	палица од бичје коже, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ + деривација
<i>јарац</i> м 1. а. мужјак козе	5. необ. добош превучен јарећом кожом, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>јаре</i> с 1. а. младунче козе	3. фиг. гајде, јарећа мешина на гајдама, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>коза</i> ж 1. а. општи назив за род шупљорогих преживара папкара	1. в. покр. гајде, од козје мешине, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>балина</i> ж 1. в. кит.	фишбајн, пластична материја, обично од рибље кости, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ
<i>коњ</i> м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.	3. а. дрвени, камени кип, статуа коња, уопште фигура коња; б. спорт. шаховска фигура у облику коњске главе, скакач, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ
<i>коњић</i> м 1. дем. од коњ	2. а. спорт. в. коњ (4б), РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ
<i>ороз</i> м 1. а. зоол. мужјак кокоши, петао, кокот	2. покр. ветроказ на крову у облику петла, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ
<i>петао</i> м 1. а. мужјак кокоши, певац	6. штедна каса, касица у облику петла, у коју се убацује новац, обично намењен деци, РСАНУ 3. ветроказ на димњаку или крову, РСЈ 2007	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ
<i>певчић</i> м 1. а. дем. и хип. од певац; млад певац, петлић	2. дечја свирала у облику малог певца, РСМС	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ

		ЖИВОТИЊУ
<i>петлић</i> м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	2. б. дечја играчка у облику петла која производи кукурикање, РСАНУ	ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ

3.2.11. Творбене и морфолошке варијанте зоолошких лексема са секундарним значењем материјалних реалија

3.2.11.1. Секундарна значења материјалних реалија најчешће се реализују у оквиру семантичке структуре лексеме са основним значењем животињске врсте. Од творбених и морфолошких варијаната ове лексике треба издвојити:

- а) деминутиве и аугментативе као варијантну лексику зоолошких назива;
 - б) лексеме које се искључиво налазе у множинском облику у одређеној семантичкој реализацији и
 - в) лексеме настале творбеним процесом суфиксације са зоолошким називом као мотивном речју.
- а) У овом корпусу постоје следећи лексички парови који се налазе у односу зоолошки назив – њена умањеница. То су:

- *жаба–жабица,*
- *кобила–кобилица,*
- *буба–бубица,*
- *коза – козлић/козица,*
- *кокот–кокотић,*
- *коњ–коњић/коњиц,*
- *лептир–лептирак,*
- *мачка–мачица,*
- *петао–невчић/петлић,*
- *змија–змијица,*
- *глиста–глистица,*

○ и самостално употребљена *орлић*.

Ови парови показују да деминуција зоонима може показати висок степен лексикализованости, развијајући секундарна значења другачија него што су она у оквиру семантичке структуре основног облика лексеме, а чија је једна од основних семантичких компонената „мало, сићушно”. Лексема *жабица* има чак девет секундарних значења забележених у Речнику САНУ, док *жаба* има четири, што нам показује да умањеница има знатно шири семантички опсег за именовање предмета чија је једна од основних компоненти управо мала величина. У пару *буба–бубица* и *глиста–глистица*, напротив, оба облика имају исто значење (‘микрофон’ и ‘карта за превоз’), док *буба* може да се односи и на тип аута. *Коњ*, *коњић*, *коњиц* и *коза*, *козлић*, *козица* могу се односити на називе предмета које одликује слична функција; у питању су ногари, столци, гимнастичарске справе, држачи или постоља, тако да је у овим семантичким реализацијама доминантнију улогу одиграла повезаност са товарном функцијом полазног појма, иако и компонента „мали” игра важну улогу код реализације значења у оквиру деминутивног облика лексеме (у питању су предмети који се означавају као: ‘дрвце’, ‘мало рачвасто дрво’, ‘корпица’ и сл.). Једини аугментативни облик у овој грађи *јаретина* (3. индив. погрд. фиг., РСАНУ) реферише на ‘старудију, олупину’, што нам потврђује да аугментатив уноси у ово значење експресивно употребљену семантичку компоненту ‘стар’.

б) У граматичком облику множине налазе се лексеме са секундарним значењима *папагајке* (2. а., РСАНУ), *ждребац* (2., РСАНУ), *кртица* (3., РСАНУ), *корал* (2., РСАНУ), *коњић* (2. б. РСАНУ), *лисице* (1. а., РСАНУ), *магарица* (4. РСАНУ), *медвед* (4., РСАНУ), *змијица* (2. РСАНУ), због двојности коју подразумева склоп предмета на које лексеме упућују у секундарној семантичкој реализацији или чињенице да се ти предмети налазе у мноштву – два зупца на клештима (*папагајке*); два дела окова (*лисице*); два дела пара обуће (*кртица*); један од два међусобно везана балвана у сплаву (*ждребац*); дрвени ногари, дрвце на разбоју (*коњић*); мале дрвене лопатике са умереним шиљцима (*корали*); мале дечје саонице (*магарица*), спирално извијене шарене траке (*змијица*).

в) Тек мањи број грађе чине деривати (настали суфиксацијом) мотивисани називом животиње, којима је основно или секундарно значење у домену материјалних реалија. Лексема *папагајке* добијена је творбеним моделом назив животиње + суфикс *-ка*; што је творбени модел којим се изводи назив за женку животиње (Бабић 1986: 243). Међутим, овде не можемо да говоримо о томе да је значење „папагајоликих” *клешта* индуковано и творбеним процесом, с обзиром на то да се преко овог творбеног модела добија врло мало именица са значењем предмета (*петролејка*, *најлонка* и сл.), већ можемо да говоримо о процесу семантичке деривације који се дешава унутар значењске структуре лексема *папагајка* (**1.** зоол. ’женка папагаја’, РСАНУ), чије је повезивање са клештима мотивисано сличношћу по изгледу и граматичким родом – женским (клешта – ж.р). Лексема *гусеничар* добијена је суфиксацијом од мотивне речи *гусеница* и суфикса *-ар* и спада у а) творбено-семантичку групу назива животиња и б) творбено-семантичку групу *nomina instrumenti*, односно именица са значењем алата, направа, уређаја (као што су нпр. *лопатар*, *виљушкар* и сл.). У Речнику САНУ лексема *гусеничар* је дефинисана као **1.** зоол. врста инсекта тврдокрица *Calosoma sycophanta* из ф. *Carabidae* који тамани гусенице’ док се као секундарно значење наводи ’трактор са гусеницама’. Међутим, мишљења смо да су два различита појма (врста инсекта и трактор) мотивисани на различите начине. Први назив настао је комбинацијом метонимисјке мотивације (ЖИВОТИЊА – ОНО ЧИМЕ СЕ ХРАНИ) и поменутог творбеног модела који означава разне животиње које имају, једу, лове и сл. оно што је у творбеној основи, нпр. *балегар* (инсект који једе балегу), *лешинар* (птица која једе лешине) (Бабић 1986: 101). Други назив добијен је метафоричко-метонимијским повезивањем два домена (животиње и механичког возила) по семи изгледа (сек. значење лекс. *гусеница* јесте **3.** техн. ’гвоздени ланац у облику траке’, па је *гусеничар*, заправо, возило које се креће помоћу ’гусенице’) и творбеним моделом *назив животиње + суф. -ар*. С обзиром на то да значење „трактор с гусеницама” није могло настати радијалном полисемијом од значења „инсект који се храни гусеницама”, већ искључиво од појма *гусеница*, и то његовог секундарног значења које се односи на гвоздену траку (у спрези са творбеним поступком деривације и метонимијском везом ВОЗИЛО – ОНО ПОМОЋУ ЧЕГА СЕ КРЕЋЕ), сматрамо да ова два назива

лексикографски треба раздвојити или на неки начин објаснити да су два значења добијена преко спољашњег мотиватора, појма *гусеница* иако су производ истог творбеног модела.¹⁸⁹

Бикача и *змијача* су добијени у творбеном процесу деривације – назив *животиње* (*бик, змија*) + суф. *-ача*, који је продуктиван и код извођења *nomina instrumenti* (*дрљача, прибадача* и сл.), а *змијара* типичним суфиксом за извођење *nomina loci -ара*.

Мали број оваквих примера показује да творбени процеси и различити граматички облици нису условни при остваривању секундарних значења ових лексема, већ да се семантичка претварања дешавају на унутрашњем, компоненционалном нивоу основних лексема.

3.2.12. Типови животињских врста који се односе на материјалне реалије и функционално-стилски статус одређених значења

3.2.12.1. Критеријум за овакву класификацију животињских врста (за разлику од етнобиолошке класификације која би се базирала на подели према породицама и врстама) био је да се нађу најопштије семантичке групе које би биле захвалне за анализу из аспекта људског доживљаја животињског света.

Табела 18. Типови животињских врста који се односе на материјалне реалије

ГРУПА	ЖИВОТИЊЕ	%
Домаће животиње	<i>бик (бикача, гароња, бикан), брав, зец (зека), јарац, (јаретина), кобила (кобилица), коза (козица, козлић), коњ (ждребац, коњаник, коњар, коњић, коњиц), копитар, крмача, куја (лајка, лајавац), кусац, куче, магарац, магарица, мазга, марва, мачак, мачка (маца, мачица), ован, прасе</i>	29%
Дивље животиње	<i>вук (курјак), јеж (јежак), јеленица, миш, кртица, лисица, медвед, мечка</i>	8%
Птице	<i>врабац, грлица, гугутка, гуска, кокошка (квочка, кокотих, кока, кокошињац), креја,</i>	23%

¹⁸⁹ Сличан проблем налазимо и код лексеме типа *гранац* где су се сва значења (и примарно и секундарно) успоставили везом са појмом *грана*. У питању различите семантичке реализације истог творбеног модела мотивисане мотивном речју деривата.

	<i>крештаљака, кукавица, ласта (ластавица, ластавичар), мисирка, орао (орлић), папагај, патка, паун, пеликан, петао (ороз, петлић, певац, певчић), пиле, пловка, рода, црвендаћ, шврака</i>	
Инсекти	<i>акреп, буба (бубица), бубамара, бува, бумбар, гусеница (гусеничар), зоља, зујалица, колеоптер, ларва, лептир (лептирак), мува, мушица, опнокрилац, оса, паук, скакавац</i>	15%
Рибе/мекушци	<i>ајкула, буц, икољка, глиста, корал, кркуша, краба, балина</i>	6%
Водоземци, гмизавци, бескичмењаци	<i>глиста, гуштер, жаба (жабица), змија (гуја, змијара, змијача, звечарка, боа), конха, корњача, лагена, пантљичара, пијавица, пуж, црв</i>	12%
Некарактеристичне за наше крајеве	<i>зебра, камила, кенгур, мајмун, жирафа, шкорпија</i>	5%
Митолошка бића	<i>ала, змај</i>	2%

3.2.12.2. Оваква подела, која рефлектује уопштено знање говорника једног језика о животињском свету и која се темељи на свакодневном искуству, говори нам да између *домаћих* и *дивљих животиња*, као и *птица*, *инсеката* и *водоземаца/гмизаваца* преовлађује поприлична равноправност у броју представника чији називи имају секундарне семантичке реализације у неким од материјалних аспеката. Очекивано је да највише представника буде из групе *домаћих животиња* (укупно 29% свих забележених примера, укључујући ту и варијантну лексику и изведенице, припада овој скупини), с обзиром на човекову повезаност и упућеност на домаће животиње у сточарској економији. *Домаће животиње* показују да су потенцијалне особености њиховог физичког изгледа за мотивацију нових значења везане углавном за сеоску средину и семе које се односе на изглед у њиховој семантичкој структури, док су за предмете који су карактеристични за урбану средину и апстрактне појаве показали мању продуктивност. Такође, значајан је и број *птица* (укупно 23% забележених примера), што *домаћих* из реда живине, што *дивљих* као што су *орао*, *рода* и сл. Значајан је и број *инсеката* (15% примера), што потврђује да иако генерално

постоји негативна перцепција ових организама у колективној свести, утисак о њиховом физичком изгледу изразито је продуктиван у семантичким трансформацијама и процесима полисемије. Ова класификација нам показује да је човек везан за сточарство и земљорадњу свет материјалних реалија посматрао кроз призму животиња које су му најдоступније и од којих му је зависио живот. Упадљиво је одсуство већег броја *риба* у овој класификацији, што можемо приписати њиховом некарактеристичном изгледу, односно тешком диференцирању појединих врста између себе, што би поједине примерке обележило довољно да постану прототипични представници своје класе. *Дивље животиње* су, пак, често ван домашаја људског искуства (8%), због чега изостаје и потпунија упућеност у специфичности њиховог изгледа која би се имплементирала у перцепцију материјалне културе (осим када је у питању величина, као нпр. код *медведа*, *миша* или опште представе о понашању и особина као нпр. код *вука* или *лисице*). Слично важи и за животиње које нису типичне за наше географско поднебље (само 5% примера).

Графикон 3: Заступљености животињских врста у номинацији материјалних реалија

3.2.12.3. Кроз анализу смо успоставили главне мотивне аспекте за нове семантичке реализације зоолошких назива и установили да су у компонентијалној анализи зоолошких лексема најпродуктивније семе које се односе на физички изглед животиња (*облик, величину, боју, звук који производе, или специфичности* везане за изглед као што су *бодље, оклоп* итд.). Неке лексеме у том процесу показују изузетну продуктивност (*коњ, мачка* и сл.), док су друге сужене у опсегу секундарних мотивација (*папагај, пантљичара, зебра*). То нам показује да већа специфичност у изгледу животиње смањује мотивациони потенцијал њеног назива за пренос на друге појмове (нпр. *папагај, жирафа* и сл.), док, са друге стране, иста та специфичност у изгледу може бити врло продуктивна у развијању семантичког потенцијала лексеме (нпр. бодље код *јежа*). Такође, можемо да приметимо да је избор животиња нешто разноврснији и егзотичнији када су у питању материјалне реалије везане за развој индустријализације и урбану културу (*зебра, папагај, ајкула* – односно, називи за саобраћајна помагала, аутомобиле и сл.) уз присуство више инсеката (*лептир, скакавац, буба, бубамара, паук*), док домаће животиње доминирају у номинацији материјалних реалија које се користе у сеоским домаћинствима (што нам показује и квалификатор *покр.* уз већину примера). То је и очекивано с обзиром на то да се номинација врши по животињи која је најприкладнија по постојећим особинама, а не по животињи која је најдоступнија, као у сеоској средини. У ванјезичке факторе који утичу на полисемантичку активност зоонима можемо дакле да уврстимо и „распрострањеност животиње на датој територији, њено присуство у непосредној човековој околини, значај њене улоге у домаћинству” (Гољак 2005: 175).

3.2.12.4. Семе изгледа као семе нижег ранга индукују код нових секундарних значења лексема као што су *коњ, коза, кобила, јарац* итд. архисему *направе* (ногаре, држачи, сталци итд.). Такви процеси нису типизирани, осим групе са архисемом *направа*, нема много сличних категорија где можемо да доведемо у везу тип мотивне особине и архисеме коју идукује: колективна експресија код инсеката и гмизаваца, њихово понашање и особине (*змија/гуја, оса, зоља*) – архисема *оружја*; сема облика (*ајкула, буба, шкољка*) – архисема *возила*; семе величине код одређених крупних животиња (*крмача, медвед, мечка, свиња, слон*) – архисема *возила*.

3.2.12.5. Нека од значења из сфере материјалних реалија припадају професионалном жаргону одређених струка и занимања, као што су *поморство*, *пчеларство*, *медицина*, *грађевина*, *спорт*. Они су у речницима српског језика обележени одговарајућим квалификаторима специјалног термилошког домена који сужава опсег њихове употребе у кругу одређене струке или научног деловања.

Табела 19. Зооними обележени квалификаторима термилошког домена

риб. (рибарство)	<i>буџ</i> (2. а. РСАНУ), <i>гузар</i> (2. а. РСАНУ), <i>папагајка</i> (1. б. РСАНУ)
тех. (техника, технички)	<i>вук</i> (5. а. РСАНУ), <i>лептир</i> (3. в. РСАНУ), <i>пуж</i> (4., РМС), <i>гусеница</i> ¹⁹⁰ (3. РСАНУ), <i>гусеничар</i> (2. РСАНУ)
пом. (поморство, поморски)	<i>грлица</i> (6. РСАНУ), <i>жаба</i> (РСЈ 2007), <i>зеџ</i> (6. РСАНУ)
мет. (метеорологија, метеоролошки)	<i>змај</i> (2. б. РСАНУ)
пчел. (пчеларство, пчеларски)	<i>јеж</i> (3. г. РСАНУ)
агр. (агрикултура, агркултурни)	<i>јежак</i> (3. РСАНУ)
аер. (аеронаутика, аеронаутички)	<i>змај</i> (3. в. РСАНУ), <i>колеоптер</i> (2. РСАНУ)
физ. (физика)	<i>камила</i> (3. заст. РСАНУ)

¹⁹⁰ Лексема *гусеница* има исту секундарну реализацију у руском језику (2. Металлическая лента, состоящая из соединенных междусобою стальных звеньев, надеваемая на колеса тяжелых машин: тракторов, танков, *Словар современного русского литературного языка*, 1954: 493), тако да постоји могућност да говоримо о семантичком калкирању, међутим чињеница да се и на енглеском језику *caterpillar* (гусеница) користи као назив багера и гвозденог ланца говори нам ипак о нивоу извесне општости и универзалности у употреби ове метафоричке реализације.

мех. (механика)	<i>коњиц</i> (4.ђ. РСАНУ)
мед. (медицинске науке, медицина)	<i>корњача</i> (7. РСАНУ), <i>пеликан</i> (3. РСАНУ)
хем. (хемија, хемијски)	<i>пеликан</i> (4. РСАНУ),
спорт. (спортски)	<i>козлић</i> (3. а. РСАНУ), <i>коњ</i> (4. б. РСАНУ), <i>рода</i> (3. РСАНУ)
грађ. (грађевинарство, грађевински)	<i>јеж</i> (3.а. РСАНУ), <i>коза</i> (3. б., 3. г. РСАНУ), <i>коњ</i> (4. ж. РСАНУ), <i>ластивица</i> (4. РСАНУ),
архит. (архитектура, архитектонски)	<i>конха</i> (2. РСАНУ), <i>краба</i> (2. РСАНУ),
вој. (војнички назив)	<i>јарац</i> (4. е. РСАНУ), <i>јеж</i> (3. б., 3.в. РСАНУ), <i>мушица</i> (5. а. РСАНУ), <i>пеликан</i> (5. РСАНУ),
брод. (бродарство, бродарски)	<i>змај</i> (4. РСАНУ)

Из ове поделе примећујемо да највише примера материјалних реалија које номинацију добијају из животињског света имамо у сфери *технике*, *војних назива* и *грађевинарства* (по 5 примера), али укупан збир професионалних струка у којима су зоолошки називи активан део терминологије делује импресивно показујући чврсту испреплетаност поимања животињског света са свим сферама људског професионалног деловања: *бродарство*, *војска*, *архитектура*, *спорт*, *хемија*, *медицина*, *механика*, *физика*, *агрокултура*, *аеронаутика*, *грађевинарство*, *пчеларство*, *техника*, *поморство*, *метеорологија*.

3.2.12.6. Употребу значења зоонима који се односе на материјалне реалије на разноликим теренима српског језика потврђује квалификатор *покр.*(ајински) уз већину значења који показује њихову територијану ограниченост: *бик* (3. а. покр. РСАНУ), *бикан* (3. покр. РСАНУ), *брав* (3. покр. РСАНУ), *бувара* (3. покр.

РСАНУ), *вук* (в. покр. РСАНУ), *глиста* (4. покр. РСАНУ), *глистица* (4. покр. РСАНУ), *грлица* (4. покр. РСАНУ), *гугутка* (3. покр. РСАНУ), *гуштер* (4. покр. РСАНУ), *жабица* (4. в. покр. РСАНУ), *зец* (7. покр. РСАНУ), *јарац* (4. б. покр., 4. г. покр., 4. д. покр. РСАНУ), *јеж* (3. д. покр. РСАНУ), *јежинак* (покр. РСАНУ), *квочка* (4. заст. покр. РСАНУ), *кобила* (2. заст. покр., 4. покр. а. РСАНУ), *кобилица* (7. в. покр. РСАНУ), *коза* (1. в. покр, 3. а. покр. РСАНУ), *козица* (3. покр. а., 6. покр. РСАНУ), *кока* (3. покр. РСАНУ), *кокотић* (3. покр. а, 5. заст. покр. РСАНУ), *коњ* (4. г. покр., 4. д. покр., 4. њ. покр., 4. е. покр., 4. и. покр., 4. ј. покр. РСАНУ), *коњар* (2. покр. РСАНУ), *коњара* (покр. РСАНУ), *коњић* (2. в. покр., 2. мн. покр., 2. њ. покр. РСАНУ), *коњиц* (4. з. покр., 4. ј. покр. РСАНУ), *коњушара* (3. покр. РСАНУ), *копитар* (2. покр. РСАНУ), *креја* (2. покр. РСАНУ), *кртица* (3. покр. РСАНУ), *куја* (6. покр., 7. покр. РСАНУ), *курјак* (7. покр. РСАНУ), *куче* (3. покр. РСАНУ), *ластавица* (4. покр., 5. покр. РСАНУ), *лептир* (2. покр. РСАНУ), *лисица* (2. покр. РСАНУ), *магарац* (5. покр. РСАНУ), *магаре* (3. покр. а. РСАНУ), *магарица* (3. покр. РСАНУ), *мачак* (2. покр. а., 4. покр. РСАНУ), *мачица* (4. покр., 5. покр. РСАНУ), *мачка* (5. покр. а., 6. покр., 8. покр., 9. покр. РСАНУ), *медвед* (3. покр. а. РСАНУ), *мечка* (3. покр. РСАНУ), *мисирка* (4. покр. РСАНУ), *мува* (5. покр. РСАНУ), *ован* (4. а. покр., 4. в. покр. РСАНУ), *орлија* (покр. РСАНУ), *орлијанка* (покр. РСАНУ), *орлић* (4. покр. а. РСАНУ), *ороз* (2. покр., 5. покр. РСАНУ), *патка* (4. покр. РСАНУ), *певац* (2. покр. а., 7. етн. покр. РСАНУ РСАНУ), *петао* (5. покр. РСАНУ), *петлић* (7. покр. РСАНУ), *пијавица* (6. покр. РСАНУ).

4. ПОЈМОВИ КОЈИ ПРИПАДАЈУ КУЛТУРИ, ПРИРОДИ, ЉУДСКИМ, ЖИВОТИЊСКИМ И БИЉНИМ ОРГАНИЗМИМА И ОНОМАСТИЦИ

4.0. Наредне примере не можемо да сврстамо у домен изразито материјалне културе, већ су у питању различити зоолошки мотивисани називи који су у вези са широким пољем појава у култури, природи и у вези са човеком.

У питању су живот на селу (храна, пиће, ратарски и сточарски послови); народни обичаји, игре, светковине, појмови који су у вези са људском, животињском и биљном анатомијом (соматизми, називи болести и сл.), деловима материјане културе као што је новац, друштвене културе као што су државни и општекултурни симболи, жаргонизовани изрази у различитим областима живота као што је спорт и сл., зоонимски називи људи и биљака. Тако се ови примери могу класификовати на 4 веће тематске групе:

- **КУЛТУРА** (народна култура и живот; симболи; апстрактни појмови; спортски жаргон; мерне јединице, новчане јединице; људска станишта);
- **ПРИРОДА** (природни и астрономски појмови);
- **ЉУДСКИ, ЖИВОТИЊСКИ И БИЉНИ ОРГАНИЗАМ** (органи и делови тела; болести, ране, повреде);
- **ОНОМАСТИКА** (антропоними и фитоними).

4.0.1. Анализу појединачних примера не вршимо успостављањем механизма мотивације за секундарно значење директно у табелама, већ дајемо тумачења сваког примера засебно након табеларних класификација, тамо где је то могуће и где нам одговарајући лексикографски подаци пружају довољно информација да изведемо ваљане закључке.

4.1. КУЛТУРА

4.1.0. Под културом подразумевамо широк спектар појмова који су у вези са људским животом, пре свега у питању су различите материјалне и духовне вредности које су у вези са одређеним сегментима народног живота, као што су храна и пиће; народне и друштвене игре и обичаји, пољопривреда и сточарство, изрази народне уметности као што су везови и шаре у везовима. У културне тековине које је створио човек убрајамо и различите симболе и апстрактне појмове који се тичу човековог менталног деловања (мисли, идеје и сл.), појмове

који представљају одређену вредност (новчане и мерне јединице) и људска станишта исказана зоолошким називима.

4.1.1. НАРОДНА КУЛТУРА И ЖИВОТ

4.1.1.0. Под народном културом и животом подразумевамо све материјалне и духовне вредности једног народа у одређеној епохи или друштвеном систему које у себи обједињују елементе фолклора, обичаја и карактеристика које су у вези са сеоским начином живота: *храну и пиће; друштвене игре, светковине и обичаје; народне везове; појмове и вези са пољопривредом и сточарством.*

4.1.1.1. Тематска група хране и пића

4.1.1.1.0. Односи се на зоолошке називе којима се у секундарној реализацији упућује на различите врсте хране, која није припремљена од животиња чијим се називом мотивише прехранбени појам, већ који су у односу неке асоцијативне или логичке везе са прехранбеним појмом.

Табела 20. Тематска група хране и пића

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>во</i>	м 1. а. мушко говече, обично одрасло и уштројено	3. мн. покр. врста божићног колача који личи на волове у јарму, исп. воловарник (РСАНУ)
<i>гагула</i>	ж 1. зоол. в. ђубасти гњурац	3. врста јела од варива и хлеба (Градиште, Варница Ш, ЗНЖ 5, 316, РСАНУ)
<i>голубић</i>	м 1. дем. и хип. од голуб, млад голуб	5. мн. врста јела од брашна, ваљушци (РСАНУ)
<i>гуска</i>	ж 1. а. зоол. назив за крупније птице пловуше рода <i>Anser</i> из ф. <i>Anseridae</i> б. домаћа	5. покр. повећи дугуљаст бели хлебац или земичка, пециво (Вук, Рј. РМС)

	припритомљена врста <i>Anser domesticus</i> која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те врсте	2. в. велика дугуљаста земичка 2. г. дугуљасти божићни колач од теста који се на Бадњи дан прави за девојчице (РСАНУ)
<i>зајац</i>	м покр. 1. зоол. в. зец	2. врста колача (РСАНУ)
<i>јагње</i>	с 1. а. младунче овце	4. а. цркв. у хришћанској цркви хлеб за причесну литургију, који представља успомену на пасхално јагње 4. б. врста колача који се меси на Бадњи дан (РСАНУ)
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа <i>Eginaseus</i> из ф. <i>Eginaseidae</i> чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	5. етн. покр. јабука украшена лешницима која се припрема за Бадњи дан (РСАНУ)
<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	6. покр. врста колача који се меси на Бадњи дан (РСАНУ)
<i>кокица</i>	ж 1. дем. и хип. од кока	2. об. у мн. а. искокано зрно кукуруза 3. а. цела језгра ораха 3. б. тврда језгра каквог плода, коштица 4. а. колач од беланца и шећера лоптастог облика, пуслица (РСАНУ)
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	4. покр. врста колача који се меси за Бадњи дан (РСАНУ)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање	3. в. назив за разне врсте колача у облику коња, фигура коња на колачу (РСАНУ)
<i>кунац</i>	м в. кунић	3. покр. комад, кришка хлеба нарочитог облика; кришка препеченог хлеба, двопек (РСАНУ)
<i>леперица</i>	ж 1. зоол. в. лептирица	2. врста теста, колача (РСАНУ)
<i>лисац</i>	м а. мужјак лисице	3. покр. врста вина (РСАНУ)

<i>љиљак</i>	м 1. зоол. а. у мн. ред сисара (са преко 1000 врста) Chiroptera са разапетом кожом између удова и трупа подешеном за летење, који се крећу обично ноћу и хране се биљкама и кукцима, слепи мишеви, шишмиши, нетопири	5. покр. б. грудва, грудвица која се начини у брашну услед влаге (РСАНУ)
<i>маца</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка.	ракија манастрика (РСЖ)
<i>мува</i>	ж 1. зоол. у мн. породица инсеката двокрилаца Muscidae ... кратких пипака и лако покретљивих ногу, који носе јаја највише на материјалима у распадању и лако преносе клице заразних болести (у јд. такав инекат).	4. покр. горак укус вина који настаје код присуства неких бактерија (РСАНУ)
<i>мула</i>	ж 1. зоол. неплодни крижанац кобиле и магарца Equus mulus, домаћа животиња која у Средоземљу служи за ношење терета, вучу, јахање	4. врста кобасице са надевом од меса, сира и хлеба (РСАНУ)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питома врста Ovis aries из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	2. покр. а. колач у облику фигуре овце, фигура овце на колачу (РСАНУ)
<i>отровница</i>	ж 1. зоол. у мн. змије које у горњој вилицы имају шупље (цевасте) или жлебасте отровне зубе повезане са отровном жлездом, отровне змије (у јд. таква змија)	2. в. алкохолно пиће, обично ракија, које трује организам (РСАНУ)
<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	2. а. послastiца од шећера у облику петла (РСАНУ)
<i>плавић</i>	м покр. 1. зоол. в. плавица	2. последња ракија из котла, патока, плавиш (РЈА, РМС)

4.1.1.1.1. Као посебне примере издвајамо деривате којима је назив животиње мотивна реч, основно значење директно у вези са животињом (творбено-семантичке категорије *nomina agentis* – особа која се брине о животињи; *nomina loci* – стаја за животињу и сл.), а секундарно се реализује у домену хране и пиће.

<i>волар</i>	м 1. а. онај који чува или води волове	2. покр. прстенаст колач умешан као божићна чесница (РСАНУ)
--------------	--	--

<i>воларица</i>	ж 1. она која чува волове	3. покр. нарочита врста лепиње коју о Божићу месе и дају стоци (РСАНУ)
<i>воловарник</i>	м 1. в. воларница	2. врста украшеног пшеничног хлеба (РСАНУ)
<i>говедарица</i>	ж 1. жена која чува говеда	3. покр. врста колача од киселог теста прженог на масти и уљу; исп. крофна, уштипак (РСАНУ)
<i>говедарник</i>	м 1. стаја (некада као део куће и сл.) где се држе говеда	2. покр. божићни колач који се намењује говедима (РСАНУ)
<i>козарица</i>	ж 1. чобанчица која чува и напаса козе	6. покр. врста колача који се меси за Божић (РСАНУ)
<i>коњарица</i>	ж 1. коњарева жена	3. покр. нарочита лепиња која се о божићним празницима меси и даје коњима (РСАНУ)
<i>овчарица</i>	ж 1. чобаница која чува и напаса овце, чобаница	4. покр. нарочити хлебни колач (обично с пригодним украсима који представљају овце) који се меси за божићне празнике (РСАНУ)
<i>овчарник, (овчарница)</i>	м 1. стаја за овце	2. покр. в. овчарица (РСАНУ)
<i>пасјак</i>	м 1. зуб очњак	3. покр. хлеб за псе од кукурузног брашна (РМС)
<i>свињарица</i>	ж 1. женска особа свињар	5. покр. врста божићног колача (РМС)

4.1.1.1.2. Зоолошки називи којима се упућује на различите врсте хране, која није припремљена од животиња чијим се називом мотивише прехранбени појам, показују нам да је тип хране који се најчешће именује зоонимом из категорије *колача*, и то колача који се припремају за Божић или Бадњи дан, што је чврсто у вези са ритуално-магијским претпразничним обичајима.

Табела 21. Зооними у функцији именовања хране и пића

ХРАНА	КОЛАЧ	<i>во, волар, воларица, говедарица, говедарник, гуска, зајак, јагње, кобила, козарица, кокица, кокошка, коњ, коњарица, леперица, овца, овчарица, овчарник, овчарница, свињарица</i>
--------------	-------	---

	ПОСЛАСТИЦА	<i>петлић, јеж</i>
	ЈЕЛО	<i>гагула, голубић</i>
	КОБАСИЦА	<i>мула</i>
	ХЛЕБ	<i>кунац, гуска, јагње, пасјак</i>
ПИЋЕ	ВИНО	<i>мува, лисац</i>
	РАКИЈА	<i>плавих, отровница, маца</i>

4.1.1.1.3. Део анализираних лексема односи се на оне са примарним значењем особе која обавља неку делатност (*nomina agentis*): *свињарица, овчарица, козарица, говедарица, воларица*. Њима се у примарној лексичко-семантичкој реализацији номинују особе женског пола које чувају животиње и брину о њима (*свиња, овца, коза, говеда, во*).

4.1.1.1.4. Лексема *во* (3. мн. покр. РСАНУ) добила је секундарно значење 'врста божићног колача који личи на волове у јарму' могућом метафоричком активацијом семе ИЗГЛЕДА – божићни колач добија назив по животињи на коју изгледом подсећа. Међутим, треба узети у обзир и чињеницу да је *во* код нашег народа био и остао света животиња. „Он о Божићу добија колач¹⁹¹ који се нарочито за њега спрема” (Чајкановић 2014: 559).¹⁹² „У многим крајевима *во* је полажник на Божић” (РСМ 1998: 103). Овима закључујемо да осим семе ИЗГЛЕДА, извориште овог значења треба да потражимо и у метонимијској формули ЖИВОТИЊА – КОЛАЧ ПОСВЕЋЕН ЖИВОТИЊИ, с обзиром на то да су ови колачи припремани нарочито за животиње, као вид магијско-ритуалне жртве, па је посредни узрочно-последична метонимијска веза. Сличан принцип важи и за секундарно значење лексема *говедарник* (2. покр., РСАНУ), *воловарник* (2, РСАНУ), *овчарица* (4. покр. РСАНУ) и *овчарник, овчарница* (2. покр. РСАНУ), што су нарочити хлебни колачи који су добили назив по фигурама које се

¹⁹¹ „Колач, исто тако и вино, жртве су ... и доказују да у волу имамо нумен вишег степена” (Чајкановић 2014: 559).

¹⁹² „У Шумадији спремају више колача од стрмог брашна. Један представља вола у плугу ... Колач волови има знаке за волове, плуг, јарам и орача” (РСМ 1998: 54).

стављају на њега за украс (*овце*) и који су посвећени култу ових домаћих животиња.¹⁹³ То нам потврђује и пример из *Речника српске митологије*: „Посебно се меси хлеб *овчарник*, на коме су означене овце, овчар и пас” (РСМ 1998: 54):

„Овчарник је култни хлечичић који се на Бадњи дан меси у врањанском крају за овце” (Врање, Златан. М. 1, РСАНУ)

И зоонимски називи других колача који се пригодно припремају за Божић, као што су *волар* (2. покр., РСАНУ), *јагње* (4. б., РСАНУ), *кобила* (6. покр., РСАНУ), *кокошка* (4. покр., РСАНУ), *козарица* (6. покр., РСАНУ), *свињарица* (5., РСАНУ) показују утицај метонимијске узрочно-последичне формуле ЖИВОТИЊА – КОЛАЧ ПОСВЕЋЕН ЖИВОТИЊИ, с обзиром на то да су ови колачи припремани као вид магијско-ритуланог процеса којим се делује на плодност, просперитет у пословима и благостање. Као што видимо, у питању су животиње које уживају статус култа на одређеним територијама и изузетно су значајне у сточарској економији и сеоским домаћинствима (*во, коза, свиња, кобила, кокошка, овца*).

4.1.1.1.5. Преко метонимијске формуле ЖИВОТИЊА – ЈЕЛО КОЈЕ СЕ ДАЈЕ ЖИВОТИЊИ/КОЈЕ ЈЕ НАМЕЊЕНО ЖИВОТИЊИ мотивисана су секундарна значења лексема:

- *воларица* – (3. покр. нарочита врста лепиње коју о Божићу меси и дају стоци, РСАНУ),¹⁹⁴
- *коњарица* (3. покр. нарочита лепиња која се о божићним празницима меси и даје коњима, РСАНУ) и
- *пасјак* (3. покр. хлеб за псе од кукурузног брашна, РСМ).

4.1.1.1.6. Формулом ЖИВОТИЊА – ЈЕЛО У ОБЛИКУ ЖИВОТИЊЕ добијено је значење лексеме *овца* (2. покр. а. ’колач у облику фигуре овце, фигура овце на колачу’, РСАНУ), *коњ* (3. в. ’назив за разне врсте колача у облику коња, фигура коња на колачу’, РСАНУ) и *петлић* (2. а. ’посластица од шећера у облику петла’, РСАНУ).

¹⁹³ „Симболичке фигуре на божићном хлебу општег типа ... имају ... значење и откривају њихов магијски карактер јер се очекује да делују на плодност и успех у пословима” (РСМ 1998: 54).

¹⁹⁴ „О Божићу даје се волу формална жртва, у колачу, вину, житу, повесму ... О волу се такође причају легенде, у којима се он истиче као света животиња” (Чајкановић 2014: 549).

4.1.1.1.7. Символичким (логичким) повезивањем домена животиња са доменом хране назив је добила и врста причесног хлеба за литургију *јагње* (4. а., РСАНУ); *јагње* у овом случају представља успомену на пасхално јагње.

4.1.1.1.8. Сема ИЗГЛЕДА мотивно је најпродуктивнија и код секундарних значења лексема:

- *голубић* (5. мн., РСАНУ) – обло уваљани мали комад теста (ваљушци) изгледом асоцира на облик голубијег тела;
- *гуска* (2. г., 2. в., 5., РСАНУ) – дугуљаста хлеб, земичка, од. колач добили су назив на основу активације семе ИЗГЛЕДА, односно *гускиног* дугљастог, издуженог врата;
- *јеж* (5. етн. покр., РСАНУ) – у секундарном значењу активирана је комбинација компонената ИЗРАЗИТЕ ФИЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (бодље) и ОБЛИКА тела (*јежом* се именује јабука украшена лешницима која изгледом подсећа на јежев округласти облик и бодље које стрче из његовог тела).

Сема ИЗГЛЕДА (односно округласт облик) вероватно је била кључна и за секундарна значења лексеме *кокица* (3. а. 'цела језгра ораха'; 3. б. 'тврда језгра каквог плода, коштица', РСАНУ)

4.1.1.1.9. Сема која се односи на ФУНКЦИЈУ није била нарочито продуктивна у настанку метафоричких значења назива хране, али региструјемо је у значењу 'врста кобасице са надевом од меса, сира и хлеба' у оквиру лексеме *мула* (4., РСАНУ). Наиме, сема функције ('служи за ношење терета, вучу', РСАНУ) мотивисала је значење кобасице са одређеном количином надева:

„По обједу две сестре ... спремиле би у кошару ... врху свега ... приево (звано 'мула'), надјевено сиром, крухом и месом” (Крк, Милчетић И., ЗНЖ 1, 167, РСАНУ).

4.1.1.1.10. Негативана колективна експресија према *муви* (која се перципира и као преносилац бактерија и болести) могла је бити одговорна за назив горког укуса вина који настаје код присуства неких бактерија (4. покр., РСАНУ); назив *отровница* (2. в., РСАНУ) за ракију која трује организам јесте

мотивација по ОСОБИНАМА отровнице (змије), али и можда повезивање са мотивном речју отров, док је назив *лусац* (3. покр. РСАНУ) за врсту вина мотивисан специфичном црвенксто-риђом бојом животиње, дакле преко семе БОЈЕ крзна изворног појма.

4.1.1.1.11. Називи за поједине колаче што су *овца* (2. покр., РСАНУ), *овчарица* (4. покр. РСАНУ) и *петлић* (2. а., РСАНУ) добијени су неком врстом иконизације; у питању је номинација која се преноси са изворног домена (*животиња*) на циљни домен (*колач*), дакле метафорички, с обзиром на то да домени припадају различитим ентитетима. Међутим, пошто се пресликавање не дешава по сличности, већ по истоветности два појма, тај механизам можемо назвати *метонимијским*, па цело значење тумачити као удружени механизам метонимије и метафоре. С обзиром на то да је за метонимијски пренос најрелевантнији управо онај ниво „категоризације који одговара непосредном, конкретном човековом телесном и друштвено-културном искуству” (Расулић 2010: 56), можемо рећи да се веза између животиње и *колача* направљеног по њеном облику (лику) карактерише непосредном блискошћу два ентитета.

4.1.1.2. Тематска група појмова у вези са животом на селу, земљорадњом, сточарством и сл.

4.1.1.2.0. У ову групу убрајамо појмове који су у вези са животом на селу, пољским радовима, сточарством и чији су зоонимски називи мотивисани различитим семантичким компонентама, као и очигледном везом пољопривреде руралних крајева са животињама.

Табела 22. Тематска група појмова у вези са животом на селу, пољским радовима, сточарством и сл.

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>власац</i>	м 1. а. зоол. паразитна обла глиста <i>Strongylus filaria</i> ... која живи у душњачким цревима преживара	3. жито које са класа отпадне и изникне (РСАНУ)

<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	5. покр. деоница, деобна јединица при дељењу пашњака (РСАНУ)
<i>кокот</i>	м 1. мужјак кокоши, петао	6. мн. ноћно и јутарње кукурикање петлова (РСАНУ)
<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук.	8. покр. доњи (ређе горњи) сноп жита саденог у крстине (РСАНУ)
<i>љиљак</i>	м 1. зоол. а. у мн. ред сисара (са преко 1000 врста) Chiroptera са разапетом кожицом између удова и трупа подешеном за летење, који се крећу обично ноћу и хране се биљкама и кукцима, слепи мишеви, шишмиши, нетопири	5. покр. количина сена, сламе и сл. која се одједном може вилама захватити, навиљак, гомилица (РСАНУ)
<i>обад</i>	м 1. зоол. у мн. породица инсеката Tabanidae двокрилаца, сличних великим мувама, чије женке нападају стоку, ређе људе, сишући им крв помоћу кратке рупице (у јд. инсект из те породице)	3. покр. дугачак штап са иглом на врху којим се гони стока (РСАНУ)
<i>обадак</i>	покр. зашиљен штап којим се снопови жита прибадају у крстину да се не би расипали (РСАНУ)	
<i>патка</i>	ж 1. зоол. а. у мн.: породица водених птица пловуша Anatidae, плоснатог широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне кожице (у јд.: птица из те породице)	3. покр. свежањ од више лиски дувана приближно исте величине 3. б. мањи сноп сламе 3. в. мањи завежљај, замотуљак, свежањ памука, кудеље и сл. (РСАНУ)
<i>паткица</i>	ж 1. дем. и хип. од патка	2. покр. мањи свежањ дувана начињен од десет листова; исп. патка (3а) (РСАНУ)
<i>певац</i>	м 1. в. петао	4. мн. нар. касно ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тог кукурикања према коме се одређује доба дана, односно ноћи (РСАНУ)
<i>петао</i>	м 1. а. мужјак кокоши, певац	7. покр. последњи сноп којим се завршава крстина 3. мн. ноћно и јутарње кукурикање

		петлова; време тога кукурикања (око поноћи, пред зору и у свануће) (РСАНУ)
<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	8. покр. зрно кукуруза које се при кокању на ватри није распукло (РСАНУ)

4.1.1.2.1. Из ових примера издавајемо лексему *мравињак* (1. а. мравље станишта, мравља насеобина) у значењима: **5. а.** 'скуп стабљика жита (или траве) који жетелац одједном ухвати руком и одсече српом, руковет'; **5. б.** 'један ред посушеног и са две стране прикупљеног сена које се касније ставља у пластове, диљка'; **5. в.** 'гомилица покошеног корова' (РСАНУ)

4.1.1.2.2. Сема ИЗГЛЕДА активна је у мотивацији назива за 'жито које са класа отпадне и изникне' код лексеме *власац* ('паразитна глиста', РСАНУ) захваљујући дугуљастом и пљоснатом изгледу полазног појма. Купаст изглед *мравињака* (5. б., 5. в., РСАНУ) мотивисао је називе за пласт сена и гомилу покошеног корова.

4.1.1.2.3. Преко ОСОБИНЕ опасног инсекта као што је *обад* (3. покр., РСАНУ) да напада људе и стоку и сише им крв помоћу рилице ('усни апарат издуженог облика у неких инсеката', РМС) настало је значење које се односи на 'дугачак штап са иглом на врху којим се гони стока', а сличном мотивацијом инспирирано је и значење *обадак* ('зашиљен штап којим се снопови жита побадају у крстину', РСАНУ). Значење 'доњи (ређе горњи) сноп жита садеведеног у крстине' у оквиру семантичке структуре лексеме *курјак* (8. покр., РСАНУ) мотивисано је особином курјака, или вукова, да се понекад перцепирају као самотњаци (изр. **вук самотњак**):

„Крстине се дену обично 17 или 21 снопова, и тада се онај најдоњи, самац, зове курјак” (Банат, Бај. С). (Бачка, Дунђ., Радон. Н.). (РСАНУ)

4.1.1.2.4. Деоница, деобна јединица при дељењу пашњака добила је назив по *кобили* (5. покр., РСАНУ) преко метонимијске формуле ЖИВОТИЊА – ДЕО ОДРЕЂЕН ЗА ИСПАШУ ЖИВОТИЊЕ, док се кукурикање *кокота* (6., РСАНУ), *невца* (4., РСАНУ), односно *петла* назива истим именом преко метонимијске формуле ЖИВОТИЊА – ЊЕНО ОГЛАШАВАЊЕ.

4.1.1.2.5. Значење лексеме *петао* 'последњи сноп којим се завршава крстина' (7., РСАНУ) можемо да тумачимо преко примера из Речника САНУ:

„Крај жетвене прослаце звао се 'хватање петла'. Последњи сноп звао се петао, петлов сноп, жетвин петао, жетвина кокошка” (Кулишић Ш., ГЛЕМ 1940, 26, РСАНУ)

4.1.1.3. Тематска група друштвених и народних игара, обичаја, светковина, предмета за игру, учесника у играма, обичајима

4.1.1.3.0. Ова група примера односи се на зоолошке лексеме које се у секундарној реализацији означавају као различите друштвене и народне игре (које су у вези са народним животом и обичајима на одређеној територији српског језика), предметима који се користе при играма и учеснике у играма.

Табела 23. Тематска група друштвених и народних игара, обичаја ...

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	4. а. врста друштвене игре (б. врста дечје игре) (РСАНУ)
<i>бика</i>	ж 1. назив за домаћу животињу и име таквој животињи	4. покр. каменчић, пиљак у дечјој игри шкуље (РСАНУ)
<i>бравац</i>	м 1. вепар, обично онај који се храни за зиму, ређе ован	3. врста игре (РСАНУ)
<i>бува</i>	ж 1. а. мали паразитски инсект без крила, дугих снажних ногу подешених за скакање, <i>Pulex</i> из групе <i>Aphaniptera</i> чије врсте живе на човеку и неким животињама	2. покр. у дечјим играма, нарочито у групним играма с лоптом, онај који не припада ниједној страни (РСАНУ)
<i>веверица</i>	ж 1. зоол. мали шумски сисар дугачка репа <i>Sciuris vulgaris</i> из ф. <i>Rodentia (Glires)</i> који живи на	3. врста народне игре (РСАНУ)

	дрвећу чијим се плодовима храни	
<i>врабац</i>	м 1. зоол. птица из рода <i>Passer</i> из ф. <i>Fringillidae</i> чије се најпознатије врсте обично гњезде испод стрехе и живе око кућа	3. а. дрвени клис у игри „врапе” 3. б. в. попик, врста игре; исп. чуг (РСАНУ)
<i>вуја</i>	м 1. хип. од вук.	2. покр. дете које води вујаљку у игри вујања (Книн, Симић С.) (РСАНУ)
<i>вук (вуци)</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Cannis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	3. мн. етн. покр. момци и девојке који о свадби долазе пред кућу младожењину и праве разне шале 3. б. младићи (обично пастири) који уочи Божића иду од куће до куће и изводе разне игре 4. покр. а. врста дечје игре слична шуги 4. б. дечја игра у којој се подражава чопор вукова и њихово гоњење, вујање (РСАНУ)
<i>вучар</i>	м 1. ловачки пас који гони вукове	2. етн. учеснику обичају ношења испуњене вучје коже и скупљања поклона који се дају да стока не би страдала од вукова (РСАНУ)
<i>гавранић</i>	м 1. дем. и хип. од гавран, гавранов птић	2. покр. а. врста дечје игре штаповима, гаврање 2. б. један играч у тој игри (РСАНУ)
<i>голубица</i>	ж 1. зоол. женка голуба	4. врста народне игре, кола (РСАНУ)
<i>жабац</i>	м 1. а. зоол. мужјак жабе; жаба уопште	3. покр. назив за врсту дечје и омладинске игре; назив за једног играча у тој игри (РСАНУ)
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	2. б. (обично у мн. уз реч „правити”) одскакивање баченог пљоснатог каменчића од површине воде (РСАНУ) 4. мн. бацање пљоснатог каменчића по мирној површини воде да неколико пута одскочи (РМС)

<i>зекан</i>	м хип. од зец	4. врста картарошке игре (РСАНУ)
<i>јагањац</i>	м в. јагње	3. (мн.) врста народне игре (РСАНУ)
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе	3. (об. у ген. јд.) врста дечачке игре 4. њ. клинчић као центар у игри козица (РСАНУ)
<i>јаре</i>	с 1. а. младунче козе б. необ. младунче кошуте, лане	2. врста дечје игре (РСАНУ)
<i>јаребица</i>	ж 1. а. птица из ф. Phasianidae средње величине, храни се зрневљем, луковицама и инсектима, позната по укусном месу; постоји више врста	3. покр. а. врста момачке игре прескакања 3. б. један играч у игри удвоје која се зове „соко и јаребица” (РСАНУ)
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа Eginaceus из ф. Eginaceidae чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	9. покр. а. (об. у мн.) врста игре (обично дечје) у којој један од играча стоји или чучи у колу и на одређени повик хвата друге играче 9. б. главни играч у тој игри 9. в. врста друштвене игре у којој се играчи такмиче у снази (РСАНУ)
<i>јежање</i>	покр. врста друштвене игре у којој се играчи такмиче у спретности и брзини (РСАНУ)	
<i>кањо</i>	м 1. врста јастерба, в. кања	2. један од играча у игри кање (РСАНУ)
<i>квочка</i>	ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла пилиће	2. покр. врста дечје друштвене игре, учесник у тој игри 3. покр. онај који на Божић први дође у кућу (РСАНУ)
<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	9. мн. нар. врста народне игре која се игра током беле недеље, учеснице у тој игри (РСАНУ)
<i>кобилица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од кобила	10. покр. трула кобила 10. покр. б. врста дечје игре лоптом (РСАНУ)
<i>коза</i>	ж 1. а. општи назив за род шупљорогих преживара папкара Capra ... б. домаћа припитомљена врста	4. (често у мн.) покр. а. козаљка (а) 4. б. игра скривања прстена под капу

	из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте	4. в. дечја игра која се изводи са пет камичака, пиљака 4. г. један од кочића забодених у земљу у пастирској игри козице (РСАНУ)
<i>козица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од коза; млада коза	5. покр. врста забавне пастирске игре (РСАНУ)
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	6. покр. назив за дечју игру; један од учесника у тој игри (РСАНУ)
<i>коњ</i>	м 1. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.	8. фиг. б. у неким дечјим играма, штап, батина на којој се јаше; назив за такву игру 9. (често у мн.) покр. у разним играма учесник који опонаша коња (иде четвороношке); назив за такву игру 10. покр. а. штап пободен у земљу, камен или неки други предмет који се гађа у игри клиса, мета 10. б. назив за играчку у игри титре 10. в. освојен бод, поен, мера успеха у неким играма (РСАНУ)
<i>коњак</i>	м 1. дем. и хип. од коњ	5. покр. а. орах којим се у игри гађају купе ораха, ојнак 5. б. омањи округао белутак (ситна јабука, шљива) који се у дечјој игри градичкања баца увис и дочекује (РСАНУ)
<i>коштељка</i>	ж 1. зоол. врста речне шкољке	2. врста народног кола (РСАНУ)
<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук.	3. покр. врста друштвене игре (РСАНУ)
<i>кучка</i>	ж 1. женка пса, куја, керуша	3. играч који стоји у средини круга у игри „из кола кучке” (РСАНУ)
<i>куче</i>	с 1. млад, мали пас, псетанце, псето, пас уопште	4. покр. домали прст у дечјој игри пиљака (РСАНУ)
<i>лис</i>	м 1. в. лисац	2. заст. врста друштвене игре (РСАНУ)
<i>лисица</i>	ж 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер Vulpes (Vulpes vulpes и др.)	3. а. врста дечје игре у којој се

	с дугачким чупавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком; женка те звери	подржава хватање лисице 3. б. један од учесника у игри „лисица и грожђе” (РСАНУ)
<i>магарац</i>	м 1. а. домаћа товарна животиња (...)	3. врста игре картама (РСАНУ)
<i>маруша</i>	ж 1. зоол. а. в. креја	2. врста друштвене игре на поселима (РСАНУ)
<i>маца</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка.	5. а. врста дечје игре 5. б. један од учесника у тој игри (РСАНУ)
<i>маџан</i>	м 1. хип. од мачак.	7. најјача карта у многим картарошким играма, кец, ас (РСАНУ)
<i>маче</i>	с 1. младунче мачке; мачкица	4. покр. назив за мали прст руке у игри (РСАНУ)
<i>мачка</i>	ж 1. зоол. а. домаћа животиња са већим бројем врста, сисар <i>Felis domestica</i> из пор. <i>Felidae</i> витког, веома покретљивог тела, мале, округле главе, оштрих канџи (...)	4. назив за различите друштвене, забавне или дечје игре, један од учесника (учесница) у таквој игри (РСАНУ)
<i>меда</i>	м а. хип. од медвед (1,2), медвед (1, 2)	1. б. деч. играчка у облику медведа (РСАНУ)
<i>медвед</i>	м 1. зоол. у мн. породица сисара крупне звери здепастог, незграпног тела, густог кудравог крзна, ситних очију, малих ушију (...)	6. покр. момачка игра у којој се један од учесника прерушава у медведа; учесник у тој игри (РСАНУ)
<i>мечка</i>	ж 1. женка медведа, медведица; медвед уопште	4. покр. врста народног кола, игре (РСАНУ)
<i>миш</i>	м 1. а. зоол. веома распрострањена породица ситних сисара штеточина <i>Muridae</i> из реда глодара, набијеног тела, покривеног густом длаком, шиљасте њушке и дугог репа (у јд. такав сисар)	6. покр. а. друштвена игра у којој један од играча тражи предмет који остали играчи, поређани у круг, крију б. главни играч у тој игри в. предмет који се крије (РСАНУ)
<i>мулац</i>	м 1. в. мула	4. покр. камен у који играчи у једној дечјој игри гађају плочицама (РСАНУ)
<i>муле</i>	с 1. зоол. а. млада мула	4. погодак у дечјој игри мулања (РСАНУ)
<i>ован</i>	м 1. зоол. мужјак овце	5. покр. врста друштвене игре (РСАНУ)
<i>орао</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица <i>Aquila</i> из реда соколовки, снажног и оштрог кљуна и са канџама на ногама	4. играч који јури друге играче у народној игри „квочке” 5. покр. в. оро (РСАНУ)

	којима хватају птице, рибе, гмизавце, веома оштрог вида	
<i>ослић</i>	м 1. а. дем. и хип. од осао; млад осао, магарчић	2. врста дечје игре (РСАНУ)
<i>патка</i>	м 1. зоол. а. у мн.: породица водених птица пловуша Anatidae, пљоснатог широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне кожице (у јд.: птица из те породице)	5. покр. у игри капе одн. прстена: решење, резултат игре у којој је скривени прстен откривен под другом (ређе трећом) капом (каткад чарапом) (РСАНУ)
<i>паун</i>	м 1. зоол. крупна птица <i>Pavo cristatus</i> из реда кокошки, сјајног перја с карактеристичним окатим пегамма и дугог репа у мужјака који га шири попут лепезе.	3. а. врста друштвене игре уз певање 3. б. учесник у тој игри који се издваја уласком унутар кола (РСАНУ)
<i>пауница</i>	ж 1. женка пауна	3. нар. у игри пауна учесница која се издваја уласком унутар кола (РСАНУ)
<i>петао</i>	м 1. а. мужјак кокоши, певац	8. мн. покр. врста дечје игре у којој играчи скачу на једној ноzi (РСАНУ)

4.1.1.3.1. Из ових примера издвајамо деривате којима је назив животиње мотивна основа, а основно значење народна игра или предмет у вези са игром (и лексему *козарица* из творбено-семантичке категорије *nomina agentis*):

<i>козарица</i>	1. чобаница која чува и напаса козе	5. покр. врста народног кола (РСАНУ)
<i>козаљка</i>	а. врста игре са зрнима (пасуља, кукуруза и сл.) која се повлаче по линијама правоугаоне геометријске слике, мица; млин б. цртеж (табла и сл.) с геометријском сликом за такву игру (РСАНУ)	
<i>курјача</i>	2. (курјаче ж мн.) етн. покр. а. (ређе курјача ж јд.) покладни обичај, забава у којој учесници иду по селу и скупљају поклоне који се дају да стока не би страдала од курјака, вукова 2. б. учесници у овом покладном обичају који иду по селу и скупљају поклоне (РСАНУ)	
<i>мачкач</i>	покр. појас у дечјој игри „мачке” (РСАНУ)	
<i>паунка</i>	1. нар. врста друштвене игре; исп. паун (3) и пауница (3) (РСАНУ)	
<i>орловка</i>	1. врста народног кола (РСАНУ)	

4.1.1.3.2. Изворишне диференцијалне мотивне компоненте у метафоричком померању назива са животиње на тематску групу творевина народне културе, у које убрајамо народне игре, обичаје, светковине, учеснике у играма и сл., у вези су са ИЗГЛЕДОМ, ПОНАШАЊЕМ и ОСОБИНАМА животиња. Мотивација може бити обележена колективном народном представом о одређеној животињи и њеним митским или фолклорним особинама и својствима, од зооморфолошким имитирањем њихових поступака, или довођењем њихових особина у логичку везу са током или наменом игре.¹⁹⁵ Управо способност употребе једне ствари за предочавање нечег другог, тј. употреба симбола за нешто друго, први је показатељ симболичке функције ових назива.

4.1.1.3.3. ВУК – Један од семантички најпродуктивнијих појмова у вези са називима народних игара, обичаја и учесника у играма јесте *вук*. Једно од секундарних значења лексеме *вук* односи се на назив покладара или свадбара у свадбарском обичају – **4. а.** 'момци и девојке који о свадби долазе пред младожењину кућу и праве разне шале' (РСАНУ),¹⁹⁶ односно учесника у божићном обичају – **3. б.** 'младићи (обично пастири) који уочи Божића иду од куће до куће и изводе разне игре' (РСАНУ). Оба значења добијена су метафорички, повезивањем са особинама изгледа и понашања које је типично за вука (извођење разних шала и игара поистовећује се са штетом коју вук наноси домаћинствима са стоком).

¹⁹⁵ Одређивање мотива било би олакшано једним дубљим етнолошким проучавањем начина на који су те игре игране, њихових правила и околностима у којима су се одвијале, што може бити тема засебног истраживања.

¹⁹⁶ „У Босни група младежи, звана вукови, имитира напад на младожењину кућу у којој младенци проводе прву брчну ноћ. Они лупају по крову, завијају као вукови и вичу ... они праве буку све док им не изнесу послужење. У неким местима за време прве брачне ноћи као вукови завијају младожењини родитељи и нарочито девер с којим ... невеста мора да преспава прву брачну ноћ” (Гура 2005: 94). „Тако су ... називали групу сеоских младића који су, приликом свођења младенаца, симболично нападали младожењину кућу. Они би се обично поређали у ланцу ... завијали као вукови и песмом упозоравали младожењу да причува невесту од њих. Разилазили су се тек када би им неко из куће добацио завежљај с храном” (Бандић 2004: 30).

А. Гура потврђује да код Јужних Словена позивају вука на божићну или новогодишњу вечеру или му износе храну на раскршћу да не би дирао стоку (И. 92).¹⁹⁷ Чајкановић каже да су важно место у старом култу имале и жртве вуцима, односно вуку. „О Божићу је приношена заједничка жртва, у свима јелима ... нарочито о свадби; уз беле покладе; када се убије вук, па се с њим по селима од куће до куће проси ... На Бадњи дан меси се за вука чак и колач, а у врло давној прошлости приношене су му, изгледа, чак и људске жртве” (Чајкановић 2014: 560). Варијантна лексема *курјача* такође реализује два значења из овог домена – 2. ’покладни обичај, забава у којој учесници иду по селу и скупљају поклоне који се дају да стока не би страдала од курјака, вукова’ и 2. б. ’учесници у овом покладном обичају’ (РСАНУ).

С обзиром на то да се ради о извесном подражавању особина и понашања *вукова*, који заиста могу домаћинствима да причине различиту штету (уколико не буду награђени), у питању је номинација настала по принципу метафоричког повезивања изворног домена (*вук*) са циљним доменом (*човек*) на основу компонената понашања, а веза између изворног и циљног домена остварује се опонашањем (или персонификацијом), чиме се успоставља сличност између два домена.

Наредна два значења лексеме *вук* односе се на називе игара – 4. ’врста дечје игре слична шуги’ (РСАНУ) и 4. б. ’дечја игра у којој се подражава чопор вукова и њихово гоњење, вујање’ (РСАНУ).¹⁹⁸ Оба назива добијена су метафорички, успостављањем веза између типичног понашања вукова и начина на који су игре извођење (док се сличност између ова два домена успоставља и према пресликавању тог понашања у циљу игре).

4.1.1.3.3.1. Потврду за ове примере налазимо у глаголу *вујати (се)* – 2. ’играти се дечје игре вука; исп. вук¹ 4б’ (РСАНУ), док *вујаљка* (од мотивне речи

¹⁹⁷ „Важан циклус „вучјих празника” представља код Бугара и Срба почетак фебруара. Ови дани су се такође називали *Вълчи паразници* или Трифунци. У северозападној Бугарској забележена је персонификација ових празника у ликовима вукова: према веровању, Трифунци лутају ова три дана у виду вукова и плаше људе” (Гура 2005: 99).

¹⁹⁸ У Речнику САНУ се под одредницом *вук* бележи у категорији израза и назив игре **вук и овце** (НП Вук 6, 195) *народна игра на поселима у Херцеговини, у којој сваки момак уграби девојку која му се допада и са њом отпева неку песму* (значење је такође могло настати преко опонашања типичног понашања вука који је нападао стада оваца и грабио овце).

вуја, хип. од *вук*) представља ланац који начине деца у игри *вујања*. Учесник у овој игри метафорички се назива *вуја* (сличност према изгледу и понашању).

4.1.1.3.3.2. *Вучаром* (2. етн., РСАНУ) или *вучаријом* (Марјановић 2015: 257) назива се 'учесник у обичају ношења испуњене вучје коже и скупљања поклона који се дају да стока не би страдала од вукова'.¹⁹⁹ Назив је такође добијен према метафоричком пресликавању вучјег понашања, овај пут са додатним елементом прерушавања и у творбеном поступку деривације. *Вучари* су дефинисани као „обредна поворка младића, огрнути вучјом кожом или носе између себе мртвог вука, напуњеног сламом кроз чије тело је провучена мотка” (Марјановић 2015: 87). „Шта је лакше замислити него да су то поворке инкарнираних предака, с обзиром на чињеницу да је вук сеновита животиња код Срба” (Чајкановић, *Мит и религија*, према Марјановић 2015: 257). У питању је покушај магијског удољевања звери која је могла да упада у сеоска домаћинства и напада стоку. А. Гура потврђује читав низ словенских обичаја чија је сврха умиљавање вуковима или који су настали подражавањем вучијег понашања. Младожења који себи тражи невесту, може симболички да буде повезан са вуком који себи тражи плен (Гура 2005: 93).

4.1.1.3.3.3. Значења *вук* (3., РСАНУ) и *вучар* (2. РСАНУ) у овој реализацији обележена су квалификатором етномитолошког контекста *етн.*(ологија), којим се у речницима квалификује лексика која у свом семантичком садржају обједињује етнографске и митолошке елементе (као што су називи светковина, обичаја, обреда, народних ношњи, народних игара и сл.) (Ивановић 2014: 220).

4.1.1.3.4. *ОПОНАШАЊЕ* – По принципу подражавања кретања и карактеристичног понашања животиња, од њиховом персонификацијом, или

¹⁹⁹ „Токком зимског периода, односно од светог Арханђела до светог Трифунa, обављан је низ различитих обредних радњи магијског карактера у циљу заштите од вукова. Познати су и tzv. вуџи празници (посебно Мратинци, у новембру). У обредним оходима (вуџари) младићи су, обично око Божића, уз песму ишли од куће до куће, огрнути вуџом кожом, и сакупљали дарове. Најчешће су се заустављали пред сваџијом кућом, и уз свирку тражили поклоне. У Сретеџкој џупи су вуџари три пута обилазили село и тек онда пролазили кроз њега, уз сабирање дарова. Обично се сматра да поворке вуџара представљају поворке покојника, тј. предака који се враћају у људском облику” (www.pojmovnik.rs/ пројекат *Pojmovnik srpske kulture*).

имитирањем (често са елементом прерушавања)²⁰⁰ називе су преко метафоре по сличности добиле и следеће игре:

- *веверица* (3., РСАНУ),
- *врабац* (3. б., РСАНУ),
- *јаребица* (3. б., РСАНУ, у игри *соко и јаребица*),
- *квочке* (2., РСАНУ),
- *кобила* (9., РСАНУ),
- *лисица* (3. а., РСАНУ),
- *мачка* (4., РСАНУ),
- *медвед* (6., РСАНУ),
- *миш* (6. а., РСАНУ),
- *орао* (4., РСАНУ),
- *нетао* (8., РСАНУ).

4.1.1.3.4.1. *Кобила* (9., РСАНУ) подразумева опонашање покрета животиње у колу због магијског ефекта. Д. Мршевић-Радовић објашњава како се коло играло: „У појединим крајевима Шумадије, као део пролећног ритуала који треба да осигура плодност, изводи се игра под називом *кобила* (кобиле) или *продавање кобила*. Извођење ове игре пада у последњи дан беле недеље, у недељу уочи чистог понедељка којим почиње велики или ускршњи пост. Према етнографским подацима, у овој игри учествују и мушкарци и жене, док је у рудничким селима искључиво женско коло. У средњој Шумадији позната је као коло *кобиле* које играју само жене о Младенцима, а симболика помало опсцених покрета и узвикивања при игри, одговара ритуалу који се изводи за плодност” (Мршевић-Радовић 2008: 118).

²⁰⁰ „У најархаичније maskirane likove u povorkama Srbije ubrajaju se antropomorfno-zoomorfne maske poput buše sa severa Bačke kod Mađara; na istoku su приметне maske vola – južni delovi Banata, Grebenac; straža – u povorkama fašangi kod Rumuna i Srba, pa dalje linijom prema Bugarskoj do predela Leskovačke Morave u povorkama surovара i koledara kod Srba. Uz antropomorfno lice dodavani su životinjski atributi, најчеће rogovи ... „Zoomorfne maske poput jelena, koze, ovce, rode, medveda, vuka karakteristične su za agrarne zajednice. Maska jelena je sačuvana kod stanovništva u jugoistočnim delovima Banata i predelima Ključa i Negotinske krajine. Koriste je u svojim koledarskim povorkama Srbi, Rumuni i Mađari u Debeljači (Banat), dok je Romi i Bugari u južnom Banatu koriste tokom pokladnih povorki. Maske ovce ili ovna povremeno se zapažaju na prostoru južnog Banata, dok maska medveda ima dugu tradiciju” (Dr Vesna Matjanović/ <http://www.nationalgeographic.rs>).

4.1.1.3.4.2. *Медвед* (6., РСАНУ) јесте момачка игра у којој се један од учесника прерушава у медведа. „Евидентно је ... да је медвед углавном фигурирао као митски еквивалент, то јест као митски двојник човека” (Бандић 2004: 35). Пример из Речника САНУ пружа нам потврду како се игра играла:

„Међед је ... игра ... Начини се један међедом, умотају га поњавом, усучу од сијена уже па га утегну. Један узме решето, канцију и штап, па се огари угљеном и начини се као Каравлах. Ето га с међедом међу праље, па на сред собе започне шалу и игру с међедом” (Иванчевић П., Ст., БВ 1904, 291, РСАНУ).²⁰¹

Видимо да маскирање у *медведа* има значајно место у календарској обредности код Јужних Словена, поготово ако знамо да је *медвед* важан симбол плодности, здравља, снаге, у брачној симболици и код застрашивања нечистих сила. Кулишић сматра да појава маске *медведа* у традиционалним поворкама о покладама представља прежитак старобалканских и античких култова (Кулишић 1970: 137). Управо су најстарије маске по свом пореклу и употреби – *зооморфне маске*, „настале у сугласју са тотемском животињом” (Марјановић 2015: 251). „Већина зооморфних маски ... поседују рогове, као симболе снаге и моћи. У томе се највише појављују ликови јелена, козе, овце, роде, медведа, вука” (Марјановић 2015: 252).²⁰² *Мечкар* (значење које није регистровано у Речнику САНУ) могао би да буде учесник поворке прерушених мушкараца који се сматрају у појединим крајевима Србије великим *шалцијама* и *комендијашима* (Марјановић 2015: 119).

4.1.1.3.4.3. Игра *соко и јаребица* (*јаребица* – **3. б.** ’један играч у игри удвоје соко и јаребица’, РСАНУ) јесте игра јурења у којој се опонаша понашање преликано из природе по коме соко јури свој плен јаребицу; *лисица* (3. а, РСАНУ) јесте врста дечје игре у којој се подражава хватање лисице; *квочка* (2., РСАНУ) јесте игра слична соколу и јаребици, с тим што играчи „играју” улоге

²⁰¹ „Код Бугара и Срба је популарна легенда о пореклу медведа од пасторке коју је маћеха послала на реку да пере црну вуну све дотле док не постане бела. Пасторка је ојађена почела да моли Бога да је претвори у медведа и жеља јој се испунила” (Гура 2005: 119).

²⁰² „Тако су, на пример, култ коња и култ медведа били релевантни у подручју источне Србије ... њихове иконицке представе постале су део општих забавних садржаја и преношени су и на друге просторе” (Марјановић 2015: 259).

орла и квочке (од. кокошке),²⁰³ а исто се игра и *кање* (у којој је један од играча *кања* – врста јастреба):

„Цуре се похватају једна за другу ... једна од јачи цура стоји прид њима и зове се кањо ... Кањо се залети и оће које пиле – коју цуру – да увати (Славонија, Јурић Б. ЗНЖ 13, 288, РСАНУ).

4.1.1.3.4.4. Игра *петао* (8., РСАНУ) подразумева опонашање кретања које је карактеристично за петла. Игра *миш* (6. а, РСАНУ) игра се тако што играч тражи предмет који остали играчи крију (што може да буде метафоричко опонашање миша који тражи храну по кући или магази):

...„Сада ће маистор изабрати једнога, који ће туру тражити. Он окрене маистору леђа, да не може опазити, на коју ће страну маистор тиснути туру ... Он чучне па је стане тражити испод колена. А играчи га једнако ударају, куд тко смјери туром, па туру брже боље на сваку страну забацују ... А сви заједно вичу: „Миш, миш!“ Најпослије се под једним ухвати тура, па сада мора онај устати тражити”... (Жуљић М., ЗНЖ 10, 116).

4.1.1.3.4.5. *Мачка* (4., РСАНУ) такође може да се игра преко формуле опонашања лова *мачке* и *миша*:

„Једно дите је мачка [у дечјој игри], па стоји украј стола. Гледа да ухвати миша” (Оток, Ловрет, ЗНЖ 7, 70, РСАНУ).

Или преко опонашања карактеристичног ПОНАШАЊА и КРЕТАЊА *мачке* (брзо и узнемирено трчање):

„Мачка ... за ову игру треба дугачак конопац, чији се крајеви увежу и тако постане круг ... Сви играчи држе рукама с поља за конопац, а у том кругу је један играч – мачка ... Мачка стоји у средини круга и трчи наоколо да ухвати неког играча за руке, те да он постане 'мачка'" (Жуљић М., ЗНЖ 10, 116).

4.1.1.3.5. *ИЗГЛЕД, ОСОБИНЕ, ЗВУЧАЊЕ и ФУНКЦИЈА* – Различите игре могле су добити назив преко метафоричког повезивања са изгледом или особинама животиња. Потврду за неке од њих налазимо и код Шкарића:

²⁰³ „Назив за онога који први долази у кућу на Божић такође је добијен преко опонашања: Код Влаха (у Млави) ко дође први на Божић у кућу... узме кукуруз, и крунећи га виче: пиј, пиј!... Њега опашу повесмом и он се зове квочка” (Јуришић Ј., ГЛЕМ 1936, 89).

„Одраслија деца ’се сиграју’: ... *слепа миша* ... момци и девојке: *курјака, пауна* ... момци: *гаврањача, ускоч кобиле, рибе, воденог бика, из кола кучке, дерати јарца, браваца* (Фрушка гора, Шкарић, СЕЗБ 54, 235).

У питању су народне игре (које аутор дели на дечје, мушке, женске и мушке и женске) у којима се, пре свега, имитирају неки покрети, радње и понашање животиња, нпр.: игра *врабац* (3. а., б., РСАНУ):

„Он га не да, крије / Она тражи ’ди је” (Кош. 12, 91, РСАНУ)

Као мотивација, међутим, може да се активира и нека упечатљива или дистинктивна ОСОБИНА животиње, као што је то нпр. летење код *врапца*.²⁰⁴ На исти начин (сема начина кретања) метафорички је мотивисан назив игре са штаповима *гавранић* (2., РСАНУ):

„Свако дете узме свој штап у руку, а гавранић баци свој штап у вис. Чим баци, згађају сви други својим штаповима његов штап. Који погоди буде мисто њега гавранић” (Оток, Ловрет., ЗНЖ 7, 63, РСАНУ).

4.1.1.3.5.1. Сема високог ранга код лексеме *јеж* (9., РСАНУ), а која се односи на његов ИЗГЛЕД (бодље), била је кључна код секундарне реализације назива игре у којој један од играча на одређени повик хвата друге играче (слично као што се лишће или плодови „хватају” на жежеве бодље). *Кобилица* (10., РСАНУ) може бити универбат од синтагме *труле кобиле*, игре која се игра тако што играчи прескачу једног играча који је савијен у леђима. Назив ове игре добијен је преко сема ИЗГЛЕДА и ФУНКЦИЈЕ – карактеристичан савијен изглед играча подсећа на животињу која стоји на четири ноге, а прескакање играча асоцира на товарну функцију животиње у сеоским домаћинствима. Исто можемо да закључимо и за игру *ован* (5, РСАНУ) у којој се један од учесника поставља на све четири ноге (мотивација према семи ИЗГЛЕДА полазног појма):

²⁰⁴ Игра *врапе* (врапа): „У земљу забију одебео колац, и то мало положито ... Од дреновине направе ко велики прст дугачко, доле округло, а горе зашиљено дрво „врапу”, „врапца”, Врапу мало блатном намажу и прилепе на колац у половици. Момци се удаље осам до десет корака од колца и батина ко и кад иушке ... Ко зна добро подватити оде врапа високо у зрак ...” (Слав., Јурић Б., ЗНЖ 13, 278, Славонија).

„Овна се играју оваки: Један се намјести тако, да се наслони на кољена и руке. Друга двојица играча сједи му један с једну, а други с другу страну. Један ће улетјети под „овна“ (т.ј. под онога који се начечурио” ... (Жуљић М., ЗНЖ 10, 128).

4.1.1.3.5.2. ЗВУЧАЊЕ је активна семантичка компонента у називу картарошке игре *магарац* (3., РСАНУ) – поражени у тој игри мора да имитира оглашавање *магарца*. Играч који имитира оглашавање магарца у овој игри назива се *магарцем*, па с обзиром на то да је у питању пресликавање по семи ЗВУЧАЊА тај механизам је метафорички мотивисан. Назив игре добијен је преко оглашавања једног од такмичара, дакле логичком везом у истом домену, па је назив и метонимијски мотивисан (прво је назив прешао са животиње на човека, па са човека на игру).

Слика бр.7: Пример игре са зооморфним прерушавањем (Извор: www.nationalgeographic.rs)

4.1.1.3.6. *НАРОДНА КОЛА* – Зоолошким називима именују се различита народна *кола* (’скупна народна игра, обично уз песму или музику, у којој се играчи редовно ухвате за руке, око рамена или паса и крећу у кружним линијама...’, РСАНУ):

- *голубица* (4., РСАНУ),
- *козарица* (5., РСАНУ),
- *коштељка* (2., РСАНУ),
- *мечка* (4., РСАНУ),

- *орао* (5., РСАНУ),²⁰⁵
- *орловка* (1., РСАНУ),
- *паун* (3. а, РСАНУ),

У питању су метафорички називи народних кола (или у случају *пауна* друштвене игре уз певање) у којима се, вероватно, неким делом у игри опонаша карактеристично КРЕТАЊЕ или ПОНАШАЊЕ ових животиња, што је могло имати и своју магијску улогу с обзиром на то да су народне игре и кола могла да имају аграрно-магијску функцију и изводила су се за добар улов, за повољне ратарске услове, за добро здравље и сл.²⁰⁶

4.1.1.3.7. *УЧЕСНИЦИ У ИГРАМА* – Значења која се односе на називе играча који учествују у одређеним играма (нпр. *квочка*, *миш*, *коњ*, *жабац* и сл.) могла су настати на два начина: а) метафоричким повезивањем са сличношћу према животињама (чији се изглед или понашање имитирају), или б) метонимијски, према формули ИГРА – УЧЕСНИК У ИГРИ (потврду за овако размишљање пружа нам лексикографска семантичка хијерарија при којој се у дефиницији обично као примарнија секундарна реализација зоонима наводи назив игре, па тек онда учесник у игри).²⁰⁷

4.1.1.3.7.1. *Коњем* (9., РСАНУ) назива се учесник у разним играма који опонаша коња; *кучка* (3., РСАНУ) по истом принципу јесте назив за играча који учествује у игри „из кола кучке” (РСАНУ). *Маца* (5. б., РСАНУ) и *мачка* (4., РСАНУ) јесу називи учесника у играма истог назива, као и *гавранић* (2. б,

²⁰⁵ „Оро је обредна игра коју су ... о Белим покладама играле старије жене 'бабе' ... ради плодности поља” (СМР 1998: 339).

²⁰⁶ „Seosko stanovništvo (za razliku od aristokratskog) igra arhaične tipove kola, koja su u seoskim sredinama sačuvala izvesnu vezu sa agrarnom magijom u vreme kalendarskih praznika. U raznim predstavama kola na freskama i stećcima može se приметити i verovanje u zaštitničku moć kruga u koji zli duhovi ne mogu prodreti, ili se mogu prepoznati ostaci drevnog kulta Sunca, odnosno punog Meseca. Zbog svih elemenata koje sadrži (kako je tadašnja Crkva smatrala, i erotskih) sveštenim licima bilo je zabranjeno da gledaju i igraju kolo, uz tumačenje da ono već samo po sebi jeste otelotvorenje „vojske đavola”, dok žene u kolu predstavljaju mačeve i koplja uperene protiv Boga” (www.pojmovnik.rs/Projekat_Pojmovnik_srske_kulture).

²⁰⁷ На сличан начин можемо да посматрамо и називе игара који могу имати двојаку мотивацију: а) могу бити резултат метонимије УЧЕСНИК У ИГРИ – ИГРА (назив се са играча који имитира животињу и који се назива према животињи преноси на целу игру преко узрочно-последичне везе) или б) могу настати метафорички успостављањем веза сличности између игре и понашања самих животиња (верујемо да је овај други принцип примарнији).

РСАНУ) у игри *гаврање* и *миш* (6. б., РСАНУ) у игри *миша* (6. а., РСАНУ). Главни играч у игри *јеж* (9., РСАНУ) такође се назива *јеж* (9. б., РСАНУ). *Паун* (3. б., РСАНУ) и *пауница* (3., РСАНУ) јесу учесници у игри *паун* (3. а., РСАНУ)

4.1.1.3.8. *ПРЕДМЕТИ У ИГРИ*²⁰⁸ – Зоонимска номинација преноси се и на различите предмете који се користе приликом игара, као што су штапови, каменчићи, клинчићи и сл., нпр.:

- *бика* (4. покр. каменчић, пиљак у игри шкуље, РСАНУ);
- *јарац* (3. њ. клинчић као центар у игри козица, РСАНУ);
- *коњ* (8. б. батина на којој се јаше, метафорички назив на основу јахаће функције коња; 10. покр. штап пободен у земљу, б. играчка у игри титре, РСАНУ);
- *коњак* (5. покр. а. орах којим се у игри гађају купе ораха; 5. б. белутак у игри градичкања,²⁰⁹ РСАНУ);
- *миш* (6. в. предмет који се крије у игри миша, обично смотак од мараме, РСАНУ);
- *мулац* (4. покр. камен који играчи гађају плочочицама, РСАНУ).

Мулац (4. покр., РСАНУ) јесте назив два велика камена до којих се додају плочице у игри која се назива *мулати се* (РСАНУ). Назив је вероватно мотивисан ВЕЛИЧИНОМ и ФУНКЦИЈОМ *муле* чија се товарна улога и неугледно порекло доводе у везу са каменом који је непокретан и пасиван. *Жабица* (1. б, РСАНУ) може бити назив игре у којој се 'одскакивање баченог плоснатог камена о површину воде' доводи у метафоричку везу са карактеристичним скакутавим КРЕТАЊЕМ жабе, али метонимијски се може односити и на камен који се користи у тој игри по формули ИГРА – ПРЕДМЕТ У ИГРИ. *Куче* (4., РСАНУ) и *маче* (4., РСАНУ) јесу називи домалог и малог прста у игри *пиљака*, а назив је успостављен

²⁰⁸ Примере из групе *предмети у игри* могли смо да сврстамо у тематску групу материјалних реалија, али ови називи су више у додиру са народном традицијом и културом.

²⁰⁹ *Градичкање*, *титре* и сл. представљају тип игре где се каменчићи (пиљци) бацају увис и дочекују опет у руку.

активацијом семе ВЕЛИЧИНЕ (мала), што може да буде мотивација и за значење *миш* (6. в., РСАНУ).

4.1.1.3.9. Као што можемо да приметимо, готово све животиње у овој класификацији традиционалне су и добро познате у сеоским срединама где је већина ових игара и настала. Мотивације за зоонимску номинацију ових игара, обичаја и сл. темеље се на метафоричком, иконичком (понекад и оноματοпејском) ОПОНАШАЊУ или подражавању радњи које су карактеристичне за понашање животиња (*веверица, миш, кобила*), или је у питању *опонашање* потере за неком од њих (*лисица*). Ређе се мотивација тражи у ИЗГЛЕДУ животиња (*кобила, јарац, ован*) или некој особини која је доминантна у изгледу или понашању животиње као што је НАЧИН КРЕТАЊА или МЕСТО ЖИВОТА (*јеж, миш, жабица, веверица, вук, врабац, гавранић*). Подражавање може бити визуелно пропраћено и *пресвлачењем* (прерушавањем) у неку од њих (*медвед, вук*). Дакле, уколико су се секундарна значења зоонима у оквиру ове групе развила метафором, то се десило посредством сема изгледа и понашања (и опонашања), а значења настала метонимијом могу се односити на поједине учеснике у играма, према формули ИГРА – УЧЕСНИК У ИГРИ (и то код оних примера где се назив игре означава примарнијом реализацијом у односу на учесника у игри).

4.1.1.4. Тематска група шара и мотива у народним везовима

4.1.1.4.0. Врсте везова део су културне баштине једног народа и његовог националног идентитета када је у питању материјална култура одевања, у коју спадају још и одевни предмети, боје, украси, накит и сл. Они могу да представљају традиционалну особеност која се практикује у одређеном географском подручју и временском раздобљу, и садрже обредну или магијску функцију.

Табела 24. Тематска група шара и мотива у народним везовима

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
-------------------	-------------------------	--------------------------------

<i>веверица</i>	ж 1. зоол. мали шумски сисар дугачка репа <i>Sciuris vulgaris</i> из ф. Rodentia (Glires) који живи на дрвећу чијим се плодовима храни	2. врста шаре у народном везу (РСАНУ)
<i>гњида</i>	ж 1. зоол. јаје од ваши, уши	3. мн. покр. врста веза у виду ситних шупљика (РСАНУ)
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	7. нар. б. назив шаре у народном везу (РСАНУ)
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канцама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	7. мн. врста украса у везу (РСАНУ)
<i>кесега</i>	ж 1. зоол. слатководна риба <i>Abramis ballerus</i>	2. покр. шара на сељачким чарапама, по којој се разликују чарапа за леву и десну ногу (РСАНУ)
<i>кокотић</i>	м 1. дем. и хип. од кокот	2. (мн.) мотив у народном везу (РСАНУ)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.	3. б. шара у везу у облику коња (РСАНУ)
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда <i>Chelonia</i> или <i>Testudines</i> који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води.	9. покр. врста шаре у народном везу (РСАНУ)
<i>крилача</i>	ж 1. зоол. врста мале птице	2. мн. врста конављанског веза (РСАНУ)
<i>ластивица</i>	ж 1. зоол. а. в. ластва	1. б. мотив, шара у облику ластавице (1а) (РСАНУ)
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда <i>Lepidoptera</i> са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љуспама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета	4. покр. шара у ткању ћилима, (РСАНУ)
<i>лептирић</i>	м 1. а. дем. и хип. од лептир; мали ситан лептир уопште	2. покр. шара на хаљини слична маказама (РСАНУ)

<i>октапод</i>	м 1. зоол. в. хоботница	2. покр. врста шаре на народном ћилиму (РСАНУ)
<i>орлић</i>	м 1. а. младунче орла; млад орао, дем. и хип. од орао	5. покр. мн. врста мотива, орнамента у народном везу (РСАНУ)
<i>орли</i>	мн. покр. врста мотива, орнамента у везу (Бел. 1, 7, РСАНУ)	
<i>орлица</i>	ж 1. женка орла	3. покр. врста мотива, орнамента у народном везу (РСАНУ)
<i>ороз</i>	м 1. а. зоол. мужјак кокоши, петао, кокот	3. покр. мотив, шара (обично у везу) у облику петла (РСАНУ)
<i>паук</i>	м 1. зоол. а. у мн.: зглавкари <i>Aganeida</i> из реда паучњака са два или три реда брадавица при крају затка, које луче секрет у виду танких нити што се стврдну на ваздуху у виду паучине што им служи за лов и заклон (у јд.: зглавкар из тога реда).	6. покр. врста мрежасте шаре у украсном везу и чипки; исп. пауковац (РСАНУ)
<i>пауница</i>	ж 1. женка пауна	5. покр. врста народног веза израђеног у више шара (РСАНУ)
<i>пауновац</i>	м 1. зоол. у мн.: лептири из пор. <i>Saturniidae</i> мањавог тела и релативно великих крила	3. покр. врста веза (РСАНУ)
<i>певац</i>	м 1. в. петао	3. етн. покр. орнамент, шара у везу у облику петла (РСАНУ)

4.1.1.4.1. *Вез* представља „шару израђењу везењем која служи као украс на тканини или неком другом предмету” (РСАНУ), а „народно орнаментирање дио је говора народног” (Беловић-Бернадзиковска 1907: 2). На основу сакупљене грађе јасно нам је да одређене животиње представљају важан украсни детаљ на тканинама у српској и уопште словенској народној везелачкој култури и традицији. Везови са мотивима животиња могу имати:

- а) *украсну, орнаменталну* или

- б) *символичку* функцију (у зависности од тога какав је положај и значај одређене животиње у датој културној традицији и географском подручју).

„У орнаментици наших текстила имаде без сумње облика још из предхришћанског вјеровања, имаде симбола, који сјећају на азијску прадомовину ... корњача, птице, крунаш-птице, орли, орлићи ... жабице” (Беловић-Бернадзиковска 1907: 27). На основу семантичке анализе сакупљених примера, уочавамо да се тематска група зоонима у значењу шара и мотива у везу може посматрати двојачко и то из аспекта функције животиња:

а) с једне стране имамо слике или представе одређених животиња које се иконографски репродукују на тканини чинећи тако „везелачки мотив” као основни садржајни елемент. У питању су значења формирана метонимијском формулом ЖИВОТИЊА – ВЕЗ КОЈИ ПРЕДСТАВЉА ЖИВОТИЊУ (МОТИВ ВЕЗА), или уопштеније ЖИВОТИЊА – СЛИКА ЖИВОТИЊЕ. На тај начин подређени члан синтагме (животиња на везу) добија метонимијску улогу и назив управног члана (животиња), а веза између чланова је овде узрочно-последична. У питању су секундарна значења лексема:

- *веверица* (2., РСАНУ),
- *змај* (7., РСАНУ),
- *кокотић* (мужјак кокоши, петао) (2., РСАНУ),
- *коњ* (3. б., РСАНУ),
- *корњача* (9. покр., РСАНУ),
- *лептир* (4. покр., РСАНУ),
- *орли* (РСАНУ),
- *орлић* (5. покр., РСАНУ),
- *орлица* (3. покр., РСАНУ),
- *ороз* (3. покр., РСАНУ),
- *пауница* (5. покр., РСАНУ),
- *певац* (3. етн. покр., РСАНУ).

Мотив ових животиња у везу може бити инспирисан естетским или симболичким разлозима, а већина ових животиња добро је позната у сеоској средини, где су ови мотиви и настали. Нпр. *невац* симболично представља весео глас, радост, мир и срећу (Беловић-Бернадзиковска 1906: 56), док *змај* симболички значи презирање (И. 91). „Стилизована фигура *корњаче* јавља се као орнамент на ћилимима, где, вероватно има заштитну улогу” (РСМ 1998: 251).

б) с друге стране, семантичке реализације које се односе на мотиве у везовима могле су настати сликовном метафором и то преко сема ОБЛИКА и ИЗГЛЕДА животиње. Одређени мотиви или шаре не морају нужно представљати животињу, већ темеље своју номинацију на асоцијативним везама које се успостављају између изгледа и облика одређене животиње и изгледа и облика мотива или шаре у везу. У питању су секундарна значења лексема:

- *гњида* (3. мн. покр., РСАНУ),
- *жабица* (1. б., РСАНУ),
- *кесега* (2. покр., РСАНУ),
- *крилача* (2., РСАНУ),
- *ластавица* (1. б. РСАНУ),
- *лептирић* (2. покр., РСАНУ),
- *октапод* (2. покр., РСАНУ),
- *паук* (6. покр., РСАНУ).

Ситне шупљике у везу могле су бити мотивација за назив *гњида* (Лика, Бел., ЗНЖ 11, 19, РСАНУ), преко семе ИЗГЛЕДА (гњиде су ситна јаја од ваши); шара која је „слична маказама” добила је назив *лептирић* (Пожаревац, КЕМ) активацијом семе ОБЛИКА тела; *лептира* раширених крила и отворене маказе карактерише сличан изглед. Врста мрежасте шаре у украсном везу добила је назив по *пауку* активацијом семантичке компоненте изразите карактеристике – „које луче секрет у виду танких нити што се стврдну на ваздуху у виду паучине”. Шара по називу *кесега* (Мил. М. Ђ. 1, РСАНУ) има прагматичну функцију разликовања чарапе за леву и десну ногу.

4.1.1.4.2. Једанаест значења означено је квалификатором *покр.*(ајински) што показује територијано специфичну реализацију ових лексема и истовремено најважнији услов њихових реализација у датом контексту (Ивановић 2014: 205). Квалификатором етномитолошког контекста *етн.*(олошки) обележено је само једно значење из ове подгрупе – *певац*.²¹⁰

Слика бр.8: Народни вез са мотивом паунице (Извор: http://www.svevlad.org.rs/narodni_zivot.html)

4.1.2. АПСТРАКТНИ ПОЈМОВИ

4.1.2.0. Примери из ове групе односе се на различите елементе човековог менталног простора – мисли, осећања; неодређене појмове и ентитете, или називе различитих поступака, радњи, ситуација или особина мотивисаних животињским понашањем или колективном експресијом према тој животињи.

Табела 25. Тематска група апстрактних појмова

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>буба</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	7. неоснована или настрана мисао, прохтев, ћеф (РСАНУ)

²¹⁰ Морамо да напоменемо да су горенаведени закључци резултат лексичко-семантичке, композицијалне анализе и енциклопедијских података доступних из Речника САНУ, поузданији закључци извели би се једном темељнијом ентографском анализом која, тренутно, превазилази домен и сврху нашег рада, а за шта препоручујемо студију *Српски народни вез и текстилна орнаментика* Јелица Беловић-Бернадзиковска из 1907. год.

<i>бубица</i>	ж 1. дем. од буба	3. в. буба (7) (РСАНУ)
<i>бува</i>	ж 1. а. мали паразитски инсект без крила, дугих снажних ногу подешених за скакање, Pulex из групе Arhaptera чије врсте живе на човеку и неким животињама	1. б. фиг. нешто мало, безначајно, ситница (РСАНУ) лажна вест, виц, дезинформација (РСЖ)
<i>гуска</i>	ж 1. а. зоол. назив за крупније птице пловуше рода Anser из ф. Anseridae б. домаћа припритомљена врста Anser domesticus која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те врсте	3. добар плен, извор прихода (РМС)
<i>зверка</i>	ж 1. а. в. звер	2. в. разг. нешто ново, необично, несвакидашње (РСАНУ)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара.	2. г. несрећа, зло, велика опасност, тешка слутња, тежак вид неког рђавог душевног стања, јад, чемер, отров (РСАНУ)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.	7. ист. у српској средњовековној држави законска обавеза која се састојала у напасању царских коња (РСАНУ)
<i>мајмунче</i>	с младунче мајмуна	знак „ет” у електронској пошти (РСЖ)
<i>мољац</i>	м 1. зоол. у мн.: породица малих лептира Tineidae закржљалих усних органа и узаних крила, чије гусенице носе штету биљкама, нагризају крзно, вуну и сл.	3. фиг. оно што наноси штету, причињава штету (РСАНУ)
<i>мува</i>	ж 1. зоол. у мн. породица инсеката двокрилаца ... кратких пипака и лако покретљивих ногу, који носе јаја највише на материјалима у распадању и лако преносе клице заразних болести (у јд. такав инекат).	3. фиг. мисао, идеја која одудара од уобичајених схватања, прохтев, каприц, ћеф (РСАНУ)

<i>мушица</i>	ж 1. зоол. а. у мн. заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим пипцима из подреда Nematocera и са кратким пипцима из подреда Brachycera, од којих су најпознатије оне чије ларве живе у натрулим плодовима	4. фиг. неоснована или настрана мисао, идеја, прохтев, хир (обично обестан, тврдоглав) (РСАНУ)
<i>патка</i>	ж 1. зоол. а. у мн.: породица водених птица пловуша Anatidae, пљоснатог широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне кожице (у јд.: птица из те породице)	2. експр. лажна, измишљена, сензационалистичка вест у новинама и другим медијима (РСАНУ)
<i>срдела</i>	ж 1. зоол. в. сардела	2. фиг. покр. ударац шибом по длану, пацка (РМС)
<i>хидра</i>	ж 1.а. мит. неман с осам глава	1. б. фиг. велика опасност, зло (РМС)
<i>црв</i>	м 1. зоол. животиња дугуљаста и мекана тела без кости, која се креће увијајући тело, ларва, личинка инсеката, кукаца који личи на такву животињу	2. фиг. в. неугледна непријатна мисао, тешко осећање које нагриза, мучи кога (РМС)

4.1.2.1. У тематској групи апстрактних, нематеријалних појмова на које у секундарној реализацији упућују зоолошки називи, издаваја се група значења која реферише на мисли, вести и идеје обележених негативном конотацијом. То су:

- *буба* (**7.** неоснована или настрана мисао, РСАНУ);
- *бубица* (**3. в.** буба 7, РСАНУ);
- *бува* (лажна вест или дезинформација, РСЖ);
- *мува* (**3.** фиг. мисао, идеја која одудара од уобичајених схватања, РСАНУ);
- *мушица* (**4.** фиг. неоснована или настрана мисао, идеја, прохтев, РСАНУ);
- *патка* (**2.** експр. лажна, измишљена, сензационалистичка вест, РСАНУ);
- *црв* (**2.** фиг. неугледна непријатна мисао, тешко осећање које нагриза, мучи кога, РМС).

На настране, неосноване мисли и идеје упућује 4 примера (основни облик лексеме и њена деминутивна варијанта): *буба, бубица, мува, мушица*. Примарни сценарио који омогућава концептуализацију мисли као инсеката подразумева неколико општијих метафора. Прва је, према теоријама о појмовној метафори, концептуализација главе као затворене посуде са мозгом у виду материје која га испуњава, односно концептуализација мисли као ПРЕДМЕТА (ентитета) који се налази у глави или у менталном простору који глава симболизује (Кликовац 2004: 85).²¹¹ Други је појмовна конкретизација апстрактних појмова као што је мисао доменом БИЋА, од. ИНСЕКАТА и која је омогућена семом ВЕЛИЧИНЕ – мисао је, као и инсект, довољно мала да може да уђе и стане у главу која се појмовно представља као посуда или складиште. Овај сценарио се употпуњује колективном експресијом усмереном према инсектима. Преко колективне експресије у логичку везу се доводе настране, неосноване, непријатне мисли са инсектима према којима, традиционално, постоји негативан однос и зазор. *Бубе* и *мушице* су познате као извор болести, а често могу да сметају човеку, да га узнемиравају, стварају непријатност и нелагоду. Такође, оваква концептуализација остварује се и преко појмовне метафоре МИСАО ЈЕ ПУТНИК (Кликовац 2004) (покретљива, мобилна), па стога бележимо примере:

- а) „Друге су бубице теби ушле у главу” (Радић Д. 6, 163, РСАНУ);
- б) „Ко зна каква му је буба ушла у главу и шта снује” (Петр. П. 3, 24, РСАНУ);
- в) „Некакву момку дође вакат да се жени, а муха у мозак, да није био кадар изабрати за себе жену” (НПр. Врч. 1, 50, РСАНУ);
- г) „Рената је била увјек једнако пријазна, усрдна, без мушица...” (Бег. М. 7, 227, РСАНУ).

И фразеолошки корпус говори у прилог оваквој концептуализацији инсеката: **избити (истерати) коме мушице из главе, излечити од мушица** – приморати кога да се понаша нормално, без претераних прохтева, хирова

²¹¹ Говорећи о концептуалним представама појма мисао у српском језику, Д. Кликовац каже да се мисао као МАТЕРИЈА може конкретизовати као НАСРТЉИВИ ИНСЕКТ. Међутим, тај закључак произилази из глаголске и придевске компоненте у уобичајеним колокацијама или конструкцијама: *мисли се роје, насртљиве мисли, одбранити се од неке мисли* (Кликовац 2004: 92).

(РСАНУ); **избити (истерати) мушице из главе, излечити се од мушица** – почети се нормално понашати, без хирова (РСАНУ); **пустити некоме муву** – усадити, улили некоме неку мисао, идеју, план о нечему (РСАНУ).

Такође, ови примери говоре нам да се мисао концептуализује као СИЋУШАН ИНСЕКТ и због његове способности да се ушуња, увуче негде (конкретно у *главу* појмовно схваћену као затворени, ограђени простор) и ту прозрокује неку штету својим негативним дејством, с обзиром на то да се сматрају нечистим бићима (Гура 2005: 310).²¹² Због особености *црва* да се креће, ровари кроз земљу, дакле преко сема кретања, величине и колективне експресије, али и концептуализације главе као затвореног простора (са мозгом као материјом која га испуњава и кроз коју се нешто може кретати), развила се логичка веза *црва* са мислима које „нагризају” и које, слично *црву*, „роваре” кроз главу:

„У најдубљој дубини ипак је који пут заврдио и гризао црв сумње”... (Ђал., РМС).

Црви се такође доживљавају као нечиста бића која могу да проузрокују штету на усевима и у човеку.²¹³ Овакве реализације представљају општи, свакодневни и конвенционални слој употребе језика, али њихову инвентивност показује и квалификатор фигуративне употребе.

Потврду да оваква метафоризација није усамљена појава у српском језику пружа нам А. Гура (2005) у специјалном чланку посвећеном *муви* у делу *Симболика животиња у словенској народној традицији*: „Мувља симболика људске душе ствара читав спектар човекових психолошких карактеристика, које налазе израза у језику, пре свега у разноврсној фразеологији широко заступљеној у свим словенским језицима. Један од најраширенијих фразеолошких модела тог типа – *муве у глави* – подвргнут је исцрпној анализи у чланку О. А. Терновске. Лексика и фразеологија везана за *муве* преноси различита унутрашња стања и расположења, емотивне квалитете, човекове духовне и умне способности” (Гура 2005: 329). Тако је ауторка нашла да *мува* може да представља:

²¹² „Муве спадају у нечисте инсекте. Њихову ђаволску природу одражава пољско веровање да су муве ђавоље пчеле” (Гура 2005: 326).

²¹³ Душка Кликовац потврђује још две метафоре које су у вези са нашом грађом, МИСАО ЈЕ ЗМИЈА И МИСАО ЈЕ АГРЕСИВНА ЖИВОТИЊА (Кликовац 2004: 99).

- *гнев, свадљивост, бес, лоше расположење* (нпр. рус. *какая муха тебя укусила? / која те је мува угризла?*);
- *тугу, немир или лудост, неуравнотеженост* (нпр. чеш. *mit mušky v hlavě / имати муве у глави – бити тужних мисли, тужан, осећати неспокојство, немир или имати луде, блесаве идеје*);
- *пијано стање* (нпр. рус. *под мухой / бити под гасом*);
- *глупост, неосетљивост* (нпр. буг. *мухи му брњчат в главата / муве му зује у глави*) (Гура 2005: 329–330).

4.1.2.2. На лажну вест, дезинформацију односе се два примера: *бува* и *патка*. Преко израза **метнути, пустити (некоме) буву у уво**²¹⁴ ('казати некоме нешто што ће га узнемирити', РСАНУ) могли смо добити и секундарно значење лексеме *бува* (РСЖ) које се односи на лажну вест (која такође може да узнемири). Овде, такође, морамо да узмемо у обзир семантичке компоненте ВЕЛИЧИНЕ, ПОНАШАЊА и КОЛЕКТИВНЕ ЕКСПРЕСИЈЕ. *Бува* може да се увлачи у косу и кожу, смета, сврби и изазива чешање, а те се особине доводе у логичку везу са дезинформацијом која исто тако може да се „увлачи” у концептуални простор главе, где смета, односно изазива низ непредвиђених реакција. „Код Срба ... раширено је веровање да се у неким инсектима (као што је *бува*) могу налазити душе покојника ... овде је реч о веровању да се на тај начин одстрањују душе покојника које могу нанети зло” (СМР 1998: 70). С друге стране, израз *новинарска патка* (и секундарно значење лексеме *патка* које се односи на лажну, сензационалну вест, РСАНУ) страног је порекла у српском језику. „Француска реч *canard* у значењу патка изведена је од глагола *caner*, што значи квакати; значење лажна вест забележено је већ 1750. године; оно долази од израза *vendre des carnes a moitie* – продавати патке напола, а одатле *donner des canards a quelqu' un* – изневерити чија очекивања” (Шипка 2007: 277).

²¹⁴ Фразеологизам који је потврђен и у немачком језику *j-m ein Floh ins Ohr setzen* (Турк 1994: 44). „Многе језичне заједнице припадају истоме културном кругу, сличној искуственој окomicи и традицији. У тим се језиčним заједницама без обзира на њихову језиčну сродност рабе фaбе фраземи истог значења и више или мање подударне структуре. Њима није увјек могуће одредити ишодиште и путове шirenja” (Турк 1994: 45).

4.1.2.3. Сема ВЕЛИЧИНЕ у семантичкој структури лексеме *гуска* („крупнија птица пловуша”, РСАНУ) могла је генерисати значење ’добар плен, извор прихода’ (РМС). Секундарна значења лексема *змија* (2. г., РСАНУ) и *хидра* (1. б., РМС) – опасност, зло – развила су се преко сема колективне експресије према којима се ове животиње доживљавају као изузетно опасне и штетне по човека. Извориште за метафорично секундарно значење лексеме *мољац* (3. фиг. ’оно што наноси, причињава штету’, РСАНУ) налазимо у семантичкој компоненти типичног ПОНАШАЊА овог инсекта (’чије гусенице наносе штету биљкама, нагризају крзно, вуну и сл.’, РСАНУ). Секундарна реализација лексеме *зверка* (2. фиг. в. ’нешто ново, необично, несвакидашње’, РСАНУ), која се остварује у разговорном дискурсу, могла је настати ланчаном полисемијом, од секундарног значења 2. б. ’оштроумна, довитљива, промућурна особа’ (РСАНУ). Знак у мејл адресама „@” добио је назив *мајмунче* преко сема ИЗГЛЕДА, у питању је карактеристични савијени мајмунов реп и сликовна метафора.²¹⁵ Значење лексеме *коњ* које се односи на намет, порез за коња метонимијски је мотивисано, с обзиром да повезује два домена (животињу и намет) преко логичке узрочно-последничне везе (ЖИВОТИЊА – ПОРЕЗ ЗА ЖИВОТИЊУ).

4.1.2.4. У посебну групу примера у оквиру ове класификације издвајамо деривате творене од мотивне речи назива за животињу и са основним значењем особине, својства, осећања, поступка, ситуације:

<i>камелеонство</i>	способност лаког прилагођавања средини; превртљивост, беспринципијелност (РСАНУ)	
<i>крмалук</i>	тврдоглавост, својеглавост, јогунство, инат, пркос (РСАНУ)	
<i>кучкалук</i>	покр. завист, завидљивост, злоба, пасјалук (РСАНУ)	
<i>мазгалија</i>	покр. глуп, непромишљен поступак, глупа непромишљена реч, глупост, будалаштина, бесмислица (РСАНУ)	
<i>мајмунлук</i>	мајмунски, неозбиљан, глуп поступак, мајмунско понашање; изигравање нечега ради увесељавања (РСАНУ)	
<i>мишоловка</i>	1. направа за ловљење мишева, ступица	1. б. фиг. ситуација подешена са циљем да се неко доведе у незгодан, тежак положај, замка, клопка

²¹⁵ Жаргонски термин *мајмунче* преузет је из енглеског језика (monkey/манки).

		1. в. фиг. тешка, безизлазна ситуација (РСАНУ)
<i>папагајство</i>	својство оних који понављају туђе речи без размишљања, опонашање, имитирање (РСАНУ)	
<i>паразитизам</i>	2. живот на туђ рачун, готованство; уопште искоришћавање других, експлоатисање (РМС)	
<i>пацовлук</i>	разг. нечастан, непоштен поступак, нитковлук (РСАНУ)	
<i>пасјалук</i>	1. а. лоше особине код човека, неваљалство, злоба, пакост; злобан, пакостан поступак, злобно, пакосно дело; љутња, срџба, бес (РСАНУ)	
<i>псина</i>	1. аугм. и пеј. од пас	3. фиг. и разг. нешто што не доликује, пасјалук, обешењалук (РМС)
<i>свињарија</i>	прљав, гадан, непоштен поступак (РМС)	
<i>свињарлук</i>	в. свињарија (РСАНУ)	

4.1.2.4.1. Лексеме *мазгалија*, *мајмунлук*, *свињарија*, *свињарлук* и *пацовлук* упућују на неозбиљан, глуп, непромишљен, односно прљав и гадан, непоштен поступак. Лексеме *мајмунлук*, *свињарлук* и *пацовлук* добијене су деривацијом од творбене основе *мајмун/свиња/пацов* и суфикса турског порекла *-лук*, који учествује у грађењу изведеница са значењем карактерне особине којима се постиже извесна стилско-семантичка интензификација. На исти начин добијене су лексеме *кучкалук* и *пасјалук*²¹⁶ у значењу зависти, завидљивости, злобе и *крмалук* у значењу тврдоглавост, такође према негативној конотацији према псу и свињи (в. т. 5.9.3.3.2 и 5.7.3.6.). Лексеме *свињарија* и *мазгалија* изведене су суфиксом *-ија*, који у овим дериватима може унети благо пејоративно значење (Клајн 2003: 67). Негативна конотација ових изведеница и њихово упућивање на поступке обележене повишеним степеном негативног осећања, потичу од негативне обојености примарног значења мотивних лексема (*свиња*, *мајмун*, *мазга*), што значи да се формирају у поступку метонимијске мотивације (ЖИВОТИЊА –

²¹⁶ Лексеме *пасјалук* и *кучкарлук* добијене су творбеним моделом којим се на именичку основу додаје суфикс турског порекла *-лук*, а оваквим начином творбе најчешће се добијају изведенице са значењем карактерне особине или понашања (кукавичлук, тврдичлук, протаклук и сл., Клајн 2003: 111) које су негативно конотиране.

ОСОБИНА/ПОСТУПАК КАРАКТЕРИСТИЧАН ЗА ЖИВОТИЊУ) и творбеног поступка. Захваљујући особинама ИЗГЛЕДА, ПОНАШАЊА, али и утемељених народних словенских стереотипа, ове животиње се доживљају прљавим, неморалним (*свиња*), глупим и тромим (*мазга*) и неозбиљним (*мајмун*) (в. т. 5.7.3.6.).

4.1.2.4.2. *Псина* је добијено као аугментатив од именице *пас* у творбеном типу са суфиксом *-ина*,²¹⁷ али је осим аугментативног значења и значења које се односи на човека који изазива презир својим поступцима (2. фиг., РМС) добила и значење радње, од. поступка – 3. фиг. и разг. 'нешто што не доликује, пасјалук, обешењаклук' (РМС), успостављено према негативној конотацији према појму *пас*. *Паразитизам*, као и неке друге изведенице суфиксом *-изам* (као што су *фетишизам*, *авантуризам*) означава начин понашања, конкретно живота од туђег рада, мотивисано особином *паразита* да се одржава у животу унутар домаћиновог организма. За именовање карактерних и других особина користи и се и творбени модел у коме суфикс *-ство* долази на именицу (Клајн 2003: 147), нпр. *папагајство* ('својство оних који понављају туђе речи без размишљања, опонашање, имитирање', РСАНУ). 'Способност лаког прилагођавања средини; превртљивост, беспринципијелност' као значење лексеме *камелеонство* формира се на основу ОСОБИНА животиње чији је назив творбена основа да мења своју боју под утицајем спољашњих фактора. Значења 'ситуација подешена са циљем да се неко доведе у незгодан, тежак положај, замка, клопка' (1. б. фиг, РСАНУ) и 'тешка, безизлазна ситуација' (в. фиг., РСАНУ) у оквиру лексеме *мишоловка* успостављена су преко семе ФУНКЦИЈЕ направе дизајниране за хватање мишева.

4.1.2.5. Функционално-стилска вредност ових реализација је фигуративна, квалификатор *фиг.*(уративно) бележимо поред 11 секундарних значења. Квалификатором стилског домена *експр.*(есивно) којим се квалификује нетабуизирана лексика повишене експресивности (Ивановић 2014: 217) означено је секундарно значење лексеме *патка*.

4.1.2.6. Видимо да се, осим помоћу сема изгледа, кретања и величине, апстрактни појмови у оквиру семантичке структуре зоолошких лексема могу успоставити и захваљујући семама колективне експресије, које носе информације

²¹⁷ „Од имена животиња, *волина* и *коњина* се претежно употребљавају као погрде за људе; ређи су прави аугментативи као *зечина*, *јарчина*, *медв(ј)едина*, док *псина* може имати и једно и друго значење” (Клајн 2003: 79).

о томе како се у српској култури и систему вредности евалуирају одређене животиње (најчешће из групе *инсеката*).

4.1.3. ПОЈМОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОДРЕЂЕНУ ВРЕДНОСТ

4.1.3.0. Примери из ове групе илуструју зоониме чије се секундарно значење реализује у домену неке вредности, односно величине која се може мерити, било да је у питању бројчана или вредност неког другог одређења.

4.1.3.1. Тематска група мерних јединица

4.1.3.1.0. Примери из ове групе односе се на поједне чланове лексичко-семантичке групе животињских назива који се једним делом своје семантичке дисперзије могу односити и на мерне јединце у српском језику, односно на термине (успостављене у разговорном и стилу неке струке) којима се изражава одређена мерљива вредност.

Табела 26. Тематска група мерних јединица

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>златица</i>	ж 1. зоол. а. (об. уз реч куна) врста куне чије је крзно испод гуше и на грудима златножуте боје Martes martes	4. заст. стара мера за површину земљишта (РСАНУ)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање.	5. разг. коњска снага, јединица за мерење снаге која износи 75 килопонд-метара, одн. 736 вата 6. покр. количина терета коју коњ може понети, товар (РСАНУ)
<i>мазга</i>	ж 1. зоол. домаћа товарна животиња из породице копитара, неплодни	2. заст. старинска мера за тежину, количина робе, терет који може одједном да се

	крижанац, који настаје укрштањем пастуха и магарица <i>Equus hinus</i> ; уопште крижанац коња и магарца, без обзира на комбинацију пола родитеља, <i>Equus hinus</i> или <i>Equus mulus</i>	натовари на мазгу, товар (РСАНУ)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питома врста <i>Ovis aries</i> из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	1. в. покр. количина меса од једне овце (РСАНУ)
<i>чупка</i>	ж 1. зоол. врста морског пужа, прилепак	2. фиг. количина чега која стаје у љуштуру те животиње (РМС)

4.1.3.1.1. Мерна јединица изражена називом животиње која се користи у ауто-мото индустрији јесте *коњ*, што тумачимо као елидирани и лексикализовани (конвертовани) супституент синтагме *коњска снага*²¹⁸ (термин испрва развијен да би се представила снага парних машина у поређењу са снагом коња):

„Иако у квару, галион снаге 90 коња, наставио је да чисти улицу” (Пол. 1960, 16685/8, РСАНУ)

Добијено значење мерне јединице може се метонимијским преносом подвести под формулу ЖИВОТИЊА – МЕРНА ЈЕДИНИЦА ИЗРАЖЕНА СНАГОМ ЖИВОТИЊЕ. Снага животиње се у овом случају изражава формулом: ‘снага потребна да се маса од 75 килограма подигне (делујући силом од 75 килопонда) на висину од 1 метра у времену од 1 секунде’.

Метонимијском фомулом ЖИВОТИЊА – КОЛИЧИНА ТЕРЕТА КОЈУ МОЖЕ ПОНЕТИ развила су се два значења: *коњ* (6. покр., РСАНУ) и *мазга* (2. заст., РСАНУ). Према општем контексту коришћења секундарно значење лексеме *мазга* означено је квалификатором *заст.*(арело), чиме се потврђује да је оваква реализација изашла из активне употребе.

²¹⁸ Иако је коњску снагу заменила стандардна јединица ват (W) и њена изведеница киловат (kW), коњска снага се још увек користи у аутомобилској индустрији ради јаснијег информисања купаца (због поређења са старијим подацима који су били изражени у КС). Тако снага аутомобила средње класе од нпр. 74 kW приближно одговара вредности од 101 КС. Дакле 1 КС износи отприлике 0,735 kW.

4.1.3.1.2. Територијално обележено значење 'количина меса од једне овце' лексеме *овца* (1. в., РСАНУ) добијено је преко синегдохе ЦЕЛИНА ЗА ДЕО – називом животиње именује се количина добијеног меса. Међутим, ако количину добијеног меса посматрамо као производ добијен наменски од животиње, онда овај механизам може бити и метонимијски (ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ).

4.1.3.1.3. Значење 'количина чега која стаје у љуштуру те животиње' у семантичкој структури лексеме *чупка* (2. фиг., РМС) мотивисано је метонимијском формулом ПОСУДА – КОЛИЧИНА КОЈА СТАЈЕ У ПОСУДУ (по истом принципу који је карактеристичан за домене материјалних посуда – чаша воде, тањир супе и сл.).

4.1.3.1.4. Секундарно значење лексеме *златица* (4. заст. 'стара мера за површину земљишта', РСАНУ) непрозирно је из синхронијске перспективе и застарело према времену употребе:

„Веле ти не ће додијавати, јер она зна све стање на памет, све кметове по имену, сваку и најмању златицу земље” (Лукша 1, 80, РСАНУ).

4.1.3.2. Тематска група новчаних јединица

4.1.3.2.0. Ова група примера обухвата зоолошке лексеме у функцији именовања монета, новчаних јединица, новчаница одређених вредности у разговорном стилу и сл.

Табела 27. Тематска група новчаних јединица

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>голубица</i>	ж 1. зоол. женка голуба (1)	стара новчаница од 1000 динара (РСЖ)
<i>кленић</i>	м 1. зоол. а. дем. и хип. од клен	2. шатр. заст. метални новчић (од десет динара) (РСАНУ)

<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање..	ранија новчаница од 100 динара (РСЖ)
<i>крокодил</i>	м зоол. а. крупни водени гмизавац из рода Crocodilus ... са дугим обично спљоштеним, снажним репом, чије је тело обложено кошчатим плочама , пресвученим рожнатом материјом и који живи у водама тропског и субтропског појаса	долар (РСЖ)
<i>кукавица</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица селица Cuculus canorus из пор. Cuculidae величине голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда.	7. фиг. мала, с муком зарађена свота новца, цркавица (РСАНУ)
<i>куна</i>	ж 1. зоол. а. ситна звер из пор. Mustelidae издуженох витког тела и врло кратких ногу, чије се крзно веома цени, крзно те животиње.	2. ист. стара, средњовековна новчана јединица која је преузета као назив за монету у квинслишкој „Независној Држави Хрватској” (за време Другог светског рата) (РСАНУ)
<i>лептирица</i>	ж 1. зоол. а. назив за разне врсте лептирова (обично ноћних или малих ситних); лептир, лептирић уопште; женка лептира	2. б. разг. новчаница од две круне (РСАНУ)
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара ... сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (у јд. таква животиња) или уопште ред сисара, који обухвата те животиње и човека (данашње људе и изумрле врсте)	ранија новчаница од 1000 динара (РСЖ)
<i>орао</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица Aquilae из реда соколовки ... снажног и оштрог кљуна и са канџама	3. б. покр. страна металног новца на којој је лик орла (РСАНУ)

	на ногама којима хватају птице, рибе, гмизавце, веома оштрог вида	
<i>орлаш, орлијан</i>	1. (често у атрибутској служби уз именицу талир) сребрна новчана јединица, са утиснутим ликом орла, која се употребљавала у више европских земаља (РСАНУ)	
<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	3. француски златни новац наполеон са ликом петла (РСАНУ)
<i>сом</i>	м 1. зоол. велика слатководна риба глатке љигаве коже, шиљоке спљоштене главе с дугим брцима	3. шатр. новчаница од 100 динара (РСЖ)
<i>црвендаћ</i>	м 1. зоол. птица жутоцрвеног врата и груди...	3. шатр. некадашња новчаница од сто динара црвенкасте боје (РМС)

4.1.3.2.1. Као што нам грађа потврђује, зоонимима се, претежно у жаргонском реализацији, могу именовати:

- апоени одређене вредности;
- лице/страна металног, кованог новаца са ликом животиње;
- новчана јединица (куна, долар и сл.).

Зоолошким називима се у секундарној реализацији и жаргонском регистру именују новчане јединице одређене вредности:

- *голубица* (стара новчаница од 1000 динара, РСЖ),
- *кленић* (**2.** шатр. заст. метални новчић, од десет динара, РСАНУ)
- *коњ* (ранија новчаница од 100 динара, РСЖ),
- *мајмун* (ранија новчаница од 1000 динара, РСЖ),
- *сом* (новчаница од 100 динара, РСЖ);
- *црвендаћ* (некадашња новчаница од сто динара, РМС).

Овакав начин изражавања карактеристичан је за неформални и нестандартни вид употребе језика и комуникацију специфичних друштвених група, а његова функција је *комуникативна* (јасност, прецизност, сликовитост) и

идентификациона (карактеристична за одређену групу људи међу којима се поставља као „тајни језик” или „код распознавања”).

4.1.3.2.2. Секундарно жаргонизовано значење лексеме *сом* добијено је активацијом семе ВЕЛИЧИНЕ у семантичкој структури (*сом* – ’велика слатководна риба’, РСМ). Крупна величина ове рибе у жаргонској реализацији доводи се у везу са високим апоеном који је изражен на новчаници. Такође, у питању је и концептуално повезивање појмова из домена физичке величине и домена апстрактне бројчане вредности, по коме се доменом из категорије живих бића (конкретно ЖИВОТИЊА), или општије доменом материјалног ентитета, изражава бројна вредност која се у датом социјално-економском тренутку сматра великом. Реализацију лексеме *коњ* (РСЖ) морамо потражити и у метонимијској формули ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ СА ЛИКОМ ЖИВОТИЊЕ с обзиром на то да се значење односи на новчаницу на којој је био представљен коњаник на коњу. Такође, мала величина животиње (*кленић*) могла је упутити на ниску новчану вредност (’метални новчић од десет динара’, РСАНУ).

Слика бр. 9: Новчаница од 100 динара која је била у оптицају 80-их година, популарно се звала *коњ* (Извор: <http://www.blic.rs/Vesti/Reportaza/431096/Dinar-je-trebalo-da-se-zove-srbijak/print>)

4.1.3.2.3. Секундарна значења лексема *црвендаћ* (З., РСМ) и *крокодил* (РСЖ) развила су се преко сема БОЈЕ – карактеристична црвена боја *црвендаћа* и зелена боја *крокодила* доводе се у асоцијативну (и сликовиту) везу са новчаницама истих боја. *Голубицом* (РСЖ) се назива новчаница од 1000 динара сиво-плаве боје, са ликом жене. „Према Драгославу Андрићу оваква семантичка транспозиција настала је асоцијацијом према боји, не према женском лику. Мало је вероватно да је овакво значење настало у вези са појмом жене” (Беговић 2011: 51).

4.1.3.2.4. Лексема *петлић* (3., РСАНУ) добила је секундарно значење 'француски златни новац наполеон са ликом петла' преко метонимијске формуле ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ СА ЛИКОМ ЖИВОТИЊЕ. Исто закључујемо и за семеме *орао* (3. б. покр. 'страна металног новца на којој је лик орла', РСАНУ) и *орлаш*, *орлијан* ('сребрна новчана јединица', РСАНУ).

4.1.3.2.5. 'Мала, с муком зарађена свота новца, црквица' секундарна је реализација лексеме *кукавица* (7. фиг., РСАНУ) и добијена је двоструком метафоризацијом преко семе ЗВУЧАЊА. Карактеристично оглашавање *кукавице* (узв. *куку* – 1. за изражавање бола, жалости, туге; 4. за подражавање гласа кукавице, РСАНУ) доводи се у везу са тугом и жалошћу, а то осећање са малом сумом новца. На снази је и појмовна метафора ДОЛЕ ЈЕ ЛОШИЈЕ, оно што се количински налази на ниском ступњу реализације, асоцијативно се доводи у везу са негативним осећањима.

4.1.4. СИМБОЛИ

4.1.4.0. Ова група примера односи се на улогу зоонима у циљу симболичке (семионтичке) номинације различитих појмова и ентитета, где животиња служи као знак који се узима као репрезент неког појма или идеје у одређеном културном амбијенту.

Табела 28. Тематска група симбола

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канџама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	1. г. некадашњи назив и симбол за Турску (РСАНУ)

<i>јагње</i>	с 1. а. младунче овце	3. рлг. Исус Христос
<i>јагњешце</i>	с дем. и хип. од јагње.	2. рлг. Исус Христос (РСАНУ)
<i>косовица</i>	ж 1. зоол. а. кос (мужјак и женка)	1. б. (са глаголом судити у предикату) у народним песмама као симбол оног који суди по закону јачег (РСАНУ)
<i>лабуд</i>	м 1. а. зоол. птица северних предела из реда пловуша, сродна гуски, дугог врата, белог перја <i>Cygnus</i> која је све ређа у слободној природи	1. б. често као симбол белине, нежности и др. (РСАНУ)
<i>лав</i>	м 1. а. зоол. једна од најкрупнијих звери <i>Felis leo</i> , из пор. мачака <i>Felidae</i> кратког жућкастосмеђег крзна, јаким чељустима и канцима, која живи у Африци и југоисточној Азији; мужјак те звери, који је због снаге и издржљивости назван царем животиња	1. б. лик те животиње у разним стилизацијама, обично у грбовима појединих држава као симбол заштитника, моћи и сл. (РСАНУ)
<i>ласта</i>	ж 1. зоол. птица певачица, најчешће и селица <i>Hirundo</i> из пор. <i>Hirundinidae</i> витког тела, дугачких уских крила и дубоко зарезаног репа, обично плавичастоцрног перја на леђима, а одоздо бела, која се храни инсектима и врло је брза у лету	први наговештај, први весник нечега (РСЖ)
<i>орао</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица <i>Aquila</i> из реда соколовки ... снажног и оштрог кљуна и са канцама на ногама којима хватају птице, рибе, гмизавце, веома оштрог вида	2. фиг. симбол државне, династичке и сл. власти, снаге, моћи, победе 3. а. хералдички знак у облику орла, у грбу, на застави, ордењу неких држава као симбол власти, моћи (РСАНУ)
<i>орлаш</i>		2. барјак, застава са ликом орла (РСАНУ)

4.1.4.1. Симбол разумемо као „лик, предмет, слику, знак који се узима као ознака за неки апстрактни појам, за неку идеју” (РМС). На примерима лексичко-семантичке групе назива за животиње, симбол тумачимо као скуп особина, идеја и конотација који се актуелном културолошком тренутку поистовећују са одређеним представником из домена ЖИВОТИЊА, не би ли се преко њега боље или сликовитије представио неки други појам. „Симбол се не састоји једино у изједначавању; он мора и да открије неки суштински део оног што треба разумети; у њему је садржана пространа област могућности која се непрестано шири, и он омогућује опажање основних односа између наизглед различитих форми или појава” (Купер 2004: 7).

О вредности зоонимске симболике не можемо да говоримо само из аспеката српских и словенских конотативних вредности које се за одређену животињу везују, с обзиром на то да су у питању универзални симболи који се реализују у различитим традицијама и културама, упућујући на ниво општости оваквих конотација. Н. Висковић скретао је пажњу у својим радовима на то да су неке животиње кроз целу историју биле важна симболичка средства моћника, наводећи *коња* као „темељ материјалне и симболичке моћи ратничких и аристократских поредака” и *пса* „као пријатеља и чувара домаћинства” (Висковић 1995: 150). „Mного prije pojave državnih zastava i viteških grbova, likovi životinja bili su znakovi identiteta i moći pojedinaca, plemena, klanova, država, vjerskih i drugih skupina ... Životinje su na najstarijim pečatima moćnika i vlasnika ... od davnina (se) garviraju na metalnom novcu ... životinja su na monetama modernih država. U posebnom europskom umjeću heraldike ... životinje su, pored geometrijskih oblika i nebeskih tijela, najčešći sadržaji grbova” (Висковић 2009: 186–187).

4.1.4.2. Секундарна реализација лексеме *змај* (1. г., РСАНУ) као некадашњи ’назив и симбол за Турску’ темељи своју мотивацију на неколиким изворишним компонентама. Семе ИЗГЛЕДА (крилато чудовиште слично змији, с великим канџама и дугим репом, с једном или више глава), ВЕЛИЧИНЕ (иако ова сема у семантичкој структури лексеме изостаје, имплицира се да је *змај* крупан, велик) и ПОНАШАЊА (рига ватру) из семантичке структуре сврставају *змаја* у ред денотата за биће које је опасно, снажно, моћно, неприкосновено. Треба имати у виду и посебну конотативну вредност *змаја* као митолошког бића. *Змај* је

поистовећиван са боговима неба и њиховим земаљским изасланицима симболишући добротворну, небеску моћ (Купер 2004: 192). Тако је Турска, или Османска империја, као надирућа војна и политичка сила оријента могла од стране хришћана бити представљена митским бићем изузетне моћи, снаге, али и опасности:

„Пет вјекова јуначки се бори Србин / С својим дивом, својим Голијатом, /
Од истока змајем огњенијем” (Утј. 2, 103, РСАНУ).

Међутим, В. Чајкановић има другачију теорију по којој је *змај* као демон познат нарочито Србима. „Код класичних народа речи *draco* уколико означавају митска бића, значе само аждају. Змај није познат ни оријенталним народима: и код њих може бити речи само о аждаји” (Чајкановић 2014: 623). Тако је *змај* нарочити симбол српске јуначке културе, каже се да се змај узима за венчаног кума, да се виле удају за змајеве, да се српски змајеви боре са турским око летине – све је то чисто српска црта. „Као вуци и виле тако су и змајеви митски представници српскога народа” (исто, 624). На тај начин могуће је да се *змај* као симбол Турске заправо односи на *аждају*. По Чајкановићу *змаја* треба разликовати од *аждаје* која је ненасита и чији је примарни елемент вода (Чајкановић 2014: 616). Ову тврдњу поткрепљује и чињеница да у хришћанској култури *аждаја* симболише „зло, Антихриста и један од четири аспекта нечастивог” (Камингс 2004: 138). „Како је од средњег века аждаја као и змија, симбол Турске и несреће која с њом долази (Уп. Чајкановић 1973: 38), борба орла и аждера (аждаје) симбол је вечитог сукоба између светла и мрака, добра и зла” (Мршевић-Радовић 2008: 99).

4.1.4.3. *Орао* је универзални симбол ослобођења, победе, гордости, краљевског достојанства, ауторитета, снаге, висине (Купер 2004: 120). Као ’симбол државне, династичке и сл. власти, снаге, моћи, победе’ (2. фиг РСАНУ) и ’хералдички знак, у грбу, на застави ордењу неких држава као симбол власти, моћи’ (3. а., РСАНУ) присутан је у традицијама многих народа и земаља пре свега активацијом компонената ИЗГЛЕДА и ПОНАШАЊА ²¹⁹ (в. т. 5.8.2.5.). Од

²¹⁹ „Lav i orao su nedvojbeno najviši i najčešći heraldički znakovi s dobro poznatim porukama. Jedan i drugi nose vrijednosti patrijarhalnih kultura s gospodsko-podaničkim odnosima moći. Premda ambivalentnog značenja ... lav i orao su ponajpre pozitivne i karizmatске oznake. Zajedničko im je da u

императорског орла римске империје, староегипатске иконографије до орла на грбу САД и масонских симбола, особине *орла* као врхунског господара неба, птице изузетне снаге, моћи, али и везе са небеским светом, мудрошћу и духовним вредностима видљиве су кроз целокупну историју и на разним географским подрчјима, од Месопотамије до Балкана.²²⁰ „Борба орла с биком, или орла с лавом, у којој орао увек односи победу, тријумф је духа или интелекта над физичким” (Купер 2004: 120).

Слика бр. 10: Грб Републике Србије усвојен 19. маја 2009. године.

4.1.4.4. Лексеме *јагње* и *јагњешце* се у секундарној реализацији могу односити на Исуса Христа и значење је обележено у Речнику САНУ квалификатором религијског контекста *рлг.*, којим се обележавају називи верске природе. Семантичке компоненте које се узимају у обзир при успостављању овог значења су ИЗГЛЕД (умиљат, безопасан) и ПОНАШАЊЕ (кротко, питомо, безопасно), а они воде до КОЛЕКТИВНЕ ЕКСПРЕСИЈЕ о *јагњету* као невином и чистом бићу. Међутим, оваква симболика није карактеристична само за словенски свет, већ за целокупан простор хришћанске религије, где се на Исуса често реферише као на „јагње божје”, од. „жртву без кривице” (Купер 2004: 54), а он се на иконама и фрескама често представља у друштву јагњета: „Христ с јагњетом на раменима је добри пастир као брижник за стадом, спасилац с пута скренулог, изгубљеног јагњета” (Купер 2004: 54), па ову симболику можемо тумачити и као

ореој svijesti ... antropomorfnо оличавaju виши друштвени rang, suverenu i мужевну снагу, борбеност, срчаност, слободу, вјерност, племенито држање и лјепоту ... Ипак, док у политичком свијету лав има улогу врховне животиње на земљи, орао би био још виши, небески суверен. Зато су лавови толико често амблеми кралјевстава и племићких ложа, док су једноглави и двоглави орлови ... ознаке дrevних истоћних царстава и потом римског, бизантинског ... ” (Висковић 2009: 187–188).

²²⁰ *Орао* се као симбол налази на грбовима Републике Србије, Црне Горе и Албаније.

библијског порекла. Јагње је готово универзални симбол невиности, младости, кроткости, чистоте, умиљатости:

„И видјех, и гле, јагње стајаше на гори Сионској, и с њим сто и четрдесет и четири хиљаде, који имаху име оца његова написано на челима својим”
(Вук 11, 218, РСАНУ).

4.1.4.5. *Лав* је познати симбол моћи, снаге, суверености, краљевског држања и његов лик се налази у разним стилизацијама, обично у грбовима појединих држава као симбол заштитника, моћи²²¹ (1. б., РСАНУ). У компоненцијалној анализи семске структуре основног значења лексеме *лав* запажамо семе ВЕЛИЧИНЕ (један од најкрупнијих звери), ИЗГЛЕДА (јаким чељустима и канцима) и КОЛЕКТИВНЕ ЕКСПРЕСИЈЕ (који је због снаге и издржљивости назван царем животиња). Иако *лав* није део домаћег географског поднебља, његова конотација у српској култури углавном је позитивна; сматра се симболом храбрости, правде, војничке моћи, краља животиња:

„То је лукава крвопија, млетачки лав” (Новак Вј. 3, 37, РСАНУ).

²²¹ „Тачно се зна, на пример, шта која животиња или звер која је представљена у грбу иначе значе; *лав* је очигледан симбол величанствености, достојанства, снаге, правде, војне моћи и неустрашивости, он је непријатељ којег се треба бојати, и у својој улози краља животиња, пример земаљске, тј. пролазне, суверености”. У хералдици животиње су познате као врло активни и заступљени симболи: *медвед* симболизује немилосрдност у заштити потомства, *вук* храбре и тврдоглаве, *слон* храброст и снагу, *коњ* све врсте подвига за краља и отаџбину, *јеж* штедљивост и опрезност, *дабар* вредноћу и истрајност, *ован* ауторитет, *пчела* добро вођење послова итд. (<http://www.czipm.org/simvolizam.html>).

Слика бр. 12: Државни грб *Бивше југословенске републике Македоније*

4.1.4.6. Лексема *лабуд* реализује се и као симбол белине, нежности и др. (1. б., РСАНУ), што је потврђено компонентом БОЈЕ у семској структури примарног значења ('птица ... белог перја', РСАНУ), која се у секундарној реализацији показује као сема високе продуктивности. У уметности и поезији *лабуд* се често појављује као симбол чисте нагости и нетакнуте белине (Камингс 2004: 76), а симболика *лабуда* омогућена је универзалном симболиком беле боје као боје невиности, чистоте (захваљујући појмовној метафори ЧИСТО ЈЕ МОРАЛНО):

„Београде, мој бели лабуде” (Радич 1, 127, РСАНУ).

Такође, у српској култури симболика *лабуда* као беле боје оснажена је традицијом народних песама где је *лабуд* чест поредбени мотив у словенској антитези, нпр. у *Хасанагиници*. „Ослањајући се на словенску антитезу као низ сабраних песничких слика певач последњу, визуелно најизразитију слику употпуњава белом бојом лабудова. Лабудови се користе као објект којим се представља белина, али, по правилу у оквиру претпоставки које се одбацују: Ал' су снијези, ал' су лабудови” (Дејан Ајдачић, *Боје у народној поезији*, www.rastko.rs).

4.1.4.7. *Ласта* као први наговештај, први весник нечега, што можемо да потврдимо као реализацију ове лексеме у жаргонском регистру, остварује то значење преко народног знања о томе да се ласте враћају на пролеће. Ово знање карактеристично је за народе и крајеве где живе ласте које мигрирају у току зиме.

4.1.5. СПОРТСКИ ЖАРГОН

4.1.5.0. У жаргону спортских новинара, али и неформалној терминологији појединих спортова, усталиле су се неколике зоонимске метафоре које се темеље преваходно на изгледу и кретању животиња.

Табела 29. Тематска група спортског жаргона

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>делфин</i>	м морски сисар сличан риби Delphinus delphis из ф. Cataceae	2. спорт. стил у пливању (РМС)
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	ударац у фудбалу или ватерполу (Бугарски 2005)
<i>ласта</i>	ж 1. зоол. птица певачица, најчешће и селица Hirundo из пор. Hirundinidae витког тела, дугачких уских крила и дубоко зарезаног репа, обично плавичастоцрног перја на леђима, а одоздо бела, која се храни инсектима и врло је брза у лету	врста скока у воду са раширеним рукама поред тела на главу (РСЖ)
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда Lepidoptera са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љуспама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета	5. спорт. начин прсног пливања са карактеристичним кружним радом руку (РСАНУ)
<i>мачка</i>	ж 1. а. домаћа животиња са већим бројем врста, сисар Felis domestica из пор. Felidae витког, веома покретљивог тела, мале, округле главе, оштрих	гол, кош, мат у шаху (РСЖ)

	канџи (...)	
<i>мачор</i>	м мужјак мачке, мачак	ГОЛ, КОШ, МАТ (РСЖ)
<i>свиња</i>	м I. зоол. домаћа животиња из реда такопрстих папкара Sus, са њушком у облику хрскавичавог рила, чија се домаћа врста гаји првенствено ради меса и масти	ПОГОДАК ЛОПТИЦОМ У ИВИЦУ СТОЛА ЗА СТОНИ ТЕНИС; ПОГОДАК ЛОПТИЦОМ У ВРХ ТЕНИСКЕ МРЕЖЕ И ЊЕН ПАД НА ПРОТИВНИЧКУ СТРАНУ (РСЖ)

4.1.5.1. У пливачком спорту познати су називи *делфин* (2., РМС) као стил у пливању и *ласта* (РСЖ) као врста скока у воду са раширеним рукама поред тела. Секундарна реализација лексеме *делфин* темељи се на семантичким компонентама КРЕТАЊА, односно начина кретања кроз воду (карактеристично урањање и израњање из воде), а лексеме *ласта* на основу комбинација сема физичког изгледа и кретања – сема ИЗГЛЕДА (раширене руке поред тела у скоку асоцирају на птицу раширених крила) и КРЕТАЊА (лет скакача кроз ваздух у моменту скока асоцира на лет птице). Други назив за *делфин* стил, интернационализам *летпир*, мотивисан је асоцијативном везом између карактеристичних кружних покрета рукама током пливања са махањем лептирових крила, тако да би и ова мотивација могла да се објасни семом КРЕТАЊА. Треба имати у виду да је ово значење производ семантичког калкирања (вероватно из енглеског језика, уп. butterfly),²²² међутим процес метафоричке мотивације прозиран је и у српском језику (слично као код лексеме *миш* и значења „део рачунарске опреме“).

²²² Butterfly – 2. A stroke in [swimming](http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/butterfly) in which both arms are raised out of the water and lifted forwards together. (<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/butterfly>).

Слика бр. 13: Стил пливања *делфин* или *лентир* (Извор: www.pauzaplus.com)

4.1.5.2. Ударац у фудбалу или ватерполу (Бугарски 2005) који се назива *жабица* мотивисан је такође компонентом КРЕТАЊА код овог водоземца ('са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање на суву', РСАНУ), карактеристично скакање *жабе* по сувом доводи се у асоцијативну везу са кретањем лопте која при брзом кретању одскакује о површину воде или траве.

4.1.5.3. Жаргонска реализација лексеме *свиња* (РСЖ) у спортском домену – 'погодак лоптицом у ивицу стола за стони тенис; погодак лоптицом у врх тениске мреже и њен пад на противничку страну', мотивисана је негативном конотацијом према *свињи* као животињи која се сматра прљавом и неморалном (в. т. 5.7.3.6.). Између поготка лоптицом и животиње успоставља се логичка веза према којој се аспекти ПОНАШАЊА свиње, који се сматрају негативним и непожељним, пресликавају на спортски потез који, такође, има негативну конотираност (с обзиром на то да доноси поен, а сматра се непоштеним и случајношћу).

4.1.5.4. Код већине ових примера увиђамо да семантичка категорија КРЕТАЊА представља продукативан извор нових метафоричних значења код зоонима, а да се као компонента кретања посебно активира врста, од. тип кретања код животиње. У мотивацији секундарних значења најзаступљеније је кретање које представља доминантно дистинктивно обележје изворног денотата или нарочито уочљиву карактеристику кретања: *пливање, скакање, летење*. Кретање, као перцептивну и физичку активност, можемо сврстати у особину физичког изгледа полазног појма и то и исту подргрупу која обједињује секундарне карактеристике као што су: величина, боја, изразита карактеристика и сл.

4.1.6 ТЕМАТСКА ГРУПА МЕСНИХ НАЗИВА (ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА КАТЕГОРИЈА NOMINA LOCI)

4.1.6.1. Nomina loci са зоонимском мотивном речју у функцији именовања људских станишта

4.1.6.1.1. Обухвата појмове из творбено-семантичке поткатегорије *назива смештајних просторија за животиње (nomina loci, или месне именице, мотивисане именицама са значењем животиње), а која се у секундарном значењу односе на различите просторије (или локације) које користи човек.*²²³

Табела 30. Тематска група месних назива

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>бувара, (буварник)</i>	ж покр. место где има много бува	1. затвор, хапсана (РСАНУ)
<i>бувљак</i>	бувља пијаца, место где се продаје стара роба (С.Н.)	
<i>вукојевина</i>	забачено место одн. крај, забит (нар.) (РМС)	
<i>голубарник</i>	м а. нарочито саграђена кућица или какво друго место подешено за голубове	1. б. фиг. мала. неугледна кућа, стан, тесна просторија (РСАНУ) лепо намештена соба или гарсоњера, одн. кутак; викендица, кућа за одмор предузеће у коме раде муж и жена (РСЖ)
<i>жабњак, жабљак</i>	1. фиг. учмала, устајала средина исп. жабокречина (РСАНУ)	

²²³ Лексеме из категорије *nomina loci* мотивисане називом животиње доминантно се у секундарној реализацији односе на станишта људи. Значења која припадају другим тематским групама које смо успоставили (као што су називи болести и сл.) биће класификована у оквиру тих група.

<i>зверињац</i>	м ограђен простор, место где се чувају звери; зоолошки врт	= змијарник (РСАНУ)
<i>змијарник</i>	а. место где се легу змије	1. фиг. скуп жучних, непријатељски расположених особа врло непријатна, затрована средина (Ред., РСАНУ)
<i>кокошарник</i>	м а. просторија или кућица, кавез и сл. за чување или гајење кокошију, живинарник	1. б. фиг. кућа висока а тесна (РСАНУ) неуредна, прљава кућа, просторија женски интернат, дом студенткиња (РСЖ)
<i>кокошињац</i>	м 1. а. в. кокошарник	неуредан стан, стан (РСЖ)
<i>коњара</i>	ж 1. место за коња	гаража (РСЖ)
<i>коњушница</i>	ж 1. нарочита зграда или просторија за коње, штала, стаја	2. неуоб. друмска механа, свратише, хан, караван-серај (РСАНУ)
<i>мајмунара</i>	затворска ћелија (РСЖ)	
<i>мишарица</i> ²²⁴	покр. мала, неугледна кућа, потлеушица (РСАНУ) – страћара	
<i>мравињац</i>	м а. мравље станиште, мравља насеобина	1. б. фиг. мноштво нечега (најчешће људи) у покрету, комешању 1. в. фиг. место, простор, зграда, установа и сл., где живи, борави или ради мноштво људи 1. г. фиг. кућица, боравиште, дом, отаџбина (РСАНУ)

²²⁴ Лексема *мишарица* односи се змију неотровницу која се искључиво храни мишевима (РСАНУ). Секундарно значење које се односи на страћару, неугледну, малу кућу вероватно је мотивисано мотивном лексемом *миш* (познато је да мишеви живе у малим рупама и удубљењима у зидовима и сл.).

<i>осињак</i>	м 1. а. место где живе осе, осине гнездо	1. б. фиг. опасно место, средина у којој се налазе, делују опасни, радражљиви, зли људи 1. в. фиг. уопште место из кога долази или потиче нешто негативно, опасно, непожељно и сл. (РСАНУ)
<i>свињац</i>	м а. место где се држе свиње, обор, стаја за свиње	1. б. фиг. прљава, неуредна, запуштена кућа или просторија (РМС)
<i>штенара</i>	ж 1. пасја кућица	2. фиг. погрд. хладна просторија (РМС) 2. б. јазбина, брлог (РМС) затвор, милицијска станица (РСЖ)

4.1.6.1.2. Међу изведенице са примарним значењем *nomina loci*, М. Киршова убраја оне чија семантичка структура одговара дефиницијама:

- а) место где се нешто налази, чува, или где је нешто било;
- б) место где се нешто догађа, ради;
- в) место које се истиче неким квалитетом, особином;
- г) место које је ограничено неким предметима (Киршова 1999: 6).

Посебну поткатоорију ове групе именице чине оне које се односе на називе смештајних јединица за животиње. Семантичка анализа деривата лексичко-семантичке групе *nomina loci* које су мотивисане називом животиње показала нам је поделу ових именица на две поткатоорије, с обзиром на њихову намену, тј. функцију:

а) *место где се животиња држи, чува, гаји* (углавном се именује као стаја, дакле посебно уређена затворена и ограђена просторија – *кокошињац, свињац, коњушница*);

б) природно станиште на коме животиње живе (углавном се именују природна станишта одређених врста животиња, гнезда, легла које животиње саме праве – *осињак, мравињак, змијарник* и сл.);²²⁵

Изузетак чине деривати *бувљак* и *жабњак/жабљак* који већ у основној семантичкој реализацији развијају значење мотивисано називом животиње из творбене основе (*бувљак* – бувља пијаца; *жабњак* – учмала, устајала средина). Конкретизација просторног семантичког обележја осим деривацијом остварује се и метонимијском трансформацијом, животиња која се чува на неком месту – место где се чува животиња, нпр. *свињац* (место где се чувају свиње).

4.1.6.2. Секундарна значења *nomina loci* из категорије назива смештајних јединица за животиње

4.1.6.2.1. Називи смештајних просторија за животиње углавном представљају моносемичне лексеме у чијим лексичким дефиницијама кључно место заузима архисема *просторије* или *места*, а значење је сведено на посебно уређену затворену просторију у којој се одређена животиња узгаја и чува. У изузетним случајевима, метонимијским преношењем, назив посебног смештаја за одређену животињу постаје назив имања или фарме на којима се животиња узгаја (*живинарник* – 1. б., РСАНУ), или глаголска компонента (активност) добија улогу споредне семантичке компоненте у хијерархији лексичке дефиниције, нпр. *говедарница* – 'трг где се тргује говедима' (2., РСАНУ). Дакле, секундарна значења семантички припадају циљном домену МЕСТА, ПРОСТОРИЈА и СТАНИШТА које служи животињама или за животиње.

Познато нам је да се трансфер назива за животиње на људе најчешће мотивише захваљујући тематским елементима као што су ИЗГЛЕД (који укључује величину и тежину и неке проминентне особине као што су боја коже и крзна), ПОНАШАЊЕ, ОСОБИНЕ или КОЛЕКТИВНУ ЕКСПРЕСИЈУ (в. т. 5). Семантичке компоненте изгледа и хигијене, као и културна средина у којој преовлађује негативна колективна експресија везана за одређене животиње, мотивишу

²²⁵ У оквиру ове поткатегије постоји и група назива који се односе на специјалне просторије које служе за продају производа од животиње (месо), или специјално узгајање животиње ради даље експлоатације, међутим таквих примера нема у нашем корпусу.

секундарна значења лексема као што су нпр. *свиња* (2. фиг. а. 'прљав човек, морално пропала особа', РМС) или *крава* (2. фиг. погрд. 'гломазна и неспретна, трапава женска особа; трома, лења женска особа', РСАНУ). Поменути примери имају погрдан карактер, негативно су конотирани и њихову реализацију можемо означити експресивном.

4.1.6.2.2. Доминантне семантичке карактеристике одређених животиња, или особине претежно формиране у колективном ставу средине према њима, могу послужити и као семантички катализатор секундарних значења у оквиру творбено-семантичке категорије именица *nomina loci* са називом животиње као творбеном основом. На основу очекивања да су смештајне просторије за животиње неугледне, прљаве, тесне и лоше одржаване, поједни називи за смештајне јединице животиња могу фигуративно да означавају и негативно конотирана људска боравишта нпр.:

а) *кокошарник* и *кокошињац* – 1. б. фиг. 'кућа висока, а тесна', РСАНУ; 'неуредна, прљава кућа, просторија', РСЖ;

б) *свињац* – 1. б. фиг. 'прљава, неуредна, запуштена кућа или просторија', РМС.

Поменута секундарна значења односе се на загушљиве, скучене, лоше одржаване и неуредне просторије, што значи да се мотивација за секундарне реализације темељи на реалним, дијагностичким, перцептивно уочљивим карактеристикама поменутих смештајних јединица, али и на негативно конотираним особинама животиња, као што је *свиња*, које се доживљавају као прљаве и неуредне. Такође, примарна функција ових просторија, која подразумева чување животиња, обележена је претежно негативном конотацијом када се постави у опозицију ЖИВОТИЊА–ЧОВЕК. Станишта намењена животињама неприкладна су и неодговарајућа за људе, те се преко метафоре *Великог ланца постојања* (у којој се животиње на хијерархијској лествици налазе испод човека) у овим случајевима врши пресликавање с нижег, а самим тим и инфериорнијег појма (ЖИВОТИЊА) на појам вишег степена у лествици (ЧОВЕК). Функционално-стилска обележја ових секундарних значења показују нам да су у питању

фигуративно употребљени примери, од којих је само један обележен квалификатором *погрд.(но) – штенара*.

4.1.6.2.3. На основу семантичке компоненте ВЕЛИЧИНЕ, тј. особине скучености, лексема *голубарник* (1. б. фиг., РСАНУ) у секундарној реализацији фигуративно означава 'малу, неугледну кућу, стан, тесну просторију', док *коњушница* (2. неуоб., РСАНУ), преко потенцијалних сема МИРИСА, може означавати 'друмску механу, свратиште, хан'. У жаргонском регистру лексема *голубарник* (РСЖ) може да се односи на 'лепо намештену собу или гарсоњеру', одн. 'кутак; викендицу, кућу за одмор'. Ово значење генерише колективна експресија по којој се *голубови* доживљавају као љубавни пар птица. Њихова *љубавно-брачна* симболика представљена је у веровањима, магији, свадбеном обреду, у сватовским, љубавним и другим песмама. Гугутање *голуба* и *голубице* – симбол је заљубљених, а они су нашироко распрострањени и као поетски ликови младожење и младе у свадбеним песмама (Гура 2005: 460). Такође, познат је и фразем из домена МЕЂУЉУДСКИХ ОДНОСА који описује слогу – **живети као голубови** (Марјановић 2013б: 363).

4.1.6.2.4. Лексеме *бувара*,²²⁶ (*бухара*), *буварник* (и *мајмунара*) у примарној семантичкој реализацији означавају затвор, ћелију или хапсану (као место на коме због лоше хигијене има много бува, или генерално прљаво, неуредно место на коме има много бува, тј. као место где бораве мајмуни који се асоцијативно доводе у везу са кавезом). У овим примерима имамо случај да лексема са примарним значењем назива животиње (*бува*, *мајмун*) морфолошко-творбеном методом (деривација уз помоћ суфиксалних елемената *-ара*, *-арник* и *-арица* којима се изводе деривати *nomina loci*) твори именицу из творбено-семантичке категорије *nomina loci* чије се примарно значење не односи конкретно на станиште животиње, већ на негативно конотирано нарочито уређену, затворену просторију за човека. Исто важи за лексеме *бувљак* и *жабњак/жабљак*.

4.1.6.2.5. Примери *змијарник/зверињак* (1. а. фиг. 'скуп жучних, непријатељски расположених особа, врло непријатна, затрована средина', РСАНУ) и *осињак* (1. б. фиг. 'опасно место, средина у којој се налазе, делују

²²⁶ Посебна значења стекле су *бувара* (*бухара*) ('место пуно бува', одакле шаљиво 'затвор') (Клајн 2003: 39).

опасни, раздражљиви, зли људи’; **1. в.** фиг. ’уопште место из кога долази или потиче нешто негативно, опасно, непожељно’, РСАНУ) упућују на пренос семантичког тежишта у овој лексичкој трансформацији са места пребивалишта (и његових карактеристика) на особине *агенса*, односно животиње. Сема негативне колективне експресије, која је у вези са емпиријским доживљајем реалних, постојећих својстава *осе* и *змије* као опасних и смртоносних животиња, индуковала је негативно конотирана секундарна значења која су се из оквира реализације негативних људских карактерних особина (*змија* – **2. а.** ’љута, зла, опасна, одвратна особа’, РСАНУ) пренела на значење њиховог станишта, те станиште постаје конотативни носилац негативних обележја, својеврсна метонимијска замена за негативно конотираног агенса. Хтонска природа *змије* дефинише њену корелацију с подземним светом мртвих, па се место боравка *змије* доводи у везу с подземним светом (Гура 2005: 214), што се потврђује и етимологијом речи *змија* (prasl. i stsl. змѣја, Скок: 1971–1974) која се доводи у везу са *земљом*.²²⁷

4.1.6.2.6. Лексема *мравињак* мотивише своје секундарно значење (**1. б.** фиг. ’мноштво нечега, најчешће људи, у покрету, комешању’; **1. в.** фиг. ’место, простор, зграда, установа и сл., где живи, борави или ради мноштво људи’, РСАНУ) доминантним својством ових инсеката да се крећу и делују у заједници.

4.2. ПРИРОДА

4.2.0. Под природом у нашој класификацији подразумевамо широк спектар појмова који су у вези са светом који нас окружује, а који нису створени од стране човека, дакле све оно што је део органског и неорганског света, и убраја се у атмосферске и друге појаве (ветар, падавине и сл.), астрономске појмове (називи сазвежђа и сл.), и природни свет који нас окружује (водени токови, шуме и сл.).

4.2.1. Природне и астрономске појаве

²²⁷ У основи речи *змија* налази се прасловенски корен змѣја, док је имански корен *zem-, а индоевропски *ghdem- с полазним значењем: земља, оно што је од земље, при земљи, што пуже по земљи (Ladan 2006: 173, према Хрњак 2014: 10).

Табела 31. Тематска група природних и астрономских појава

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>ала</i>	ж 1. (по народном веровању) крилата прождрљива немањ; исп. аждаја.	5. олуја с градом, непогода (РСАНУ) 2. б. покр. рђа од које страдају усеви (РМС)
<i>бубица</i>	ж дем. од буба	1. в. капља, грашка (РСАНУ)
<i>букавац</i>	м 1. зоол. а. птица мочварница <i>Bottaurus stelarıs</i>	4. извор који бучи; извор који нагло надође, букне (РСАНУ)
<i>Гавран</i>	3. м. астр. сазвежђе на јужном небу (РСАНУ)	
<i>даждевњак</i>	м 1. зоол. репати водоземац <i>Salamandra (maculosa, astra)</i> из ф. <i>Salamandridae</i> који живи по влажним шумама	2. покр. ветар који носи кишу (РСАНУ)
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus ...</i>	8. мн. покр. мали таласи на мору који настају када дува источни ветар 9. покр. сунчев зрак који се одбије од огледала и игра на некој површини или засењује посматрача (РСАНУ)
<i>Зец</i>	3. сазвежђе на јужном небу, близу Ориона (РСАНУ)	
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канџама и дугим репом, с једном или више глава, дракон	5. астр. заст. назив за неке светлосне небеске појаве (комете, метеоре, метеорске ројеве) (РСАНУ)
<i>Змија</i>	астр. сазвежђе на јужној небеској хемисфери (РСАНУ)	
<i>јагањац</i>	м в. јагње	2. (мн) покр. бела пена на морским таласима (БиХ, Радој. В.) (РСАНУ)
<i>квочка</i>	ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла пилиће	6. заст. и покр. сазвежђе Влашићи, Плејаде, најсјајнија звезда у том сазвежђу (РСАНУ)
<i>кокица</i>	ж 1. дем. и хип. од кока	2. б. крупна пахуља снега (РСАНУ)

<i>Коза</i>	астр. в. Капела (РСАНУ)	
<i>Коњић</i>	астр. сазвежђе на северном делу неба (РСАНУ)	
<i>креја</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица из породице врана <i>Corvus glandarius</i> шареног перја и снажног кљуна, сојка	3. покр. мањи делови танког слоја леда (РСАНУ)
<i>лабуд</i>	м 1. а. зоол. птица северних предела из реда пловуша, сродна гуски, дугог врата, белог перја <i>Cygnis</i> која је све ређа у слободној природи	3. м. астр. сазвежђе на северном небу у простору Млечног пута, чије су најсјаније звезде распоређене у облику крста (Енц. Лар.) (РСАНУ)
<i>лептирица</i>	ж 1. зоол. а. назив за разне врсте лептирова (обично ноћних или малих ситних); лептир, лептирић уопште; женка лептира	2. а. фиг. пахуља, пахуљица (РСАНУ)
<i>мачак</i>	м 1. а. зоол. мужјак мачке (1), мачор	6. нар. порозан кречњак који се ствара на местима где се слива текућа вода, седра (РСАНУ)
<i>Медвед¹</i>	астр. сазвежђе Велики од. Мали Медвед, Кола (РСАНУ)	
<i>овчица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од овца, млада овца	3. мет. нар. високи, бели облаци, састављени од кристала снега и леда, цируси, цирокумулуси (РСАНУ)
<i>Орао</i>	астр. екваторијално сазвежђе чија је најсјајнија звезда Алтаир, код нас видљиво лети и у јесен (РСАНУ)	
<i>осинац</i>	м 1. зоол. в. оса	3. мин. влакнасти минерал из групе амфибола, азбест (РСАНУ)
<i>паук</i>	м 1. зоол. а. у мн.: зглавкари <i>Araneida</i> из реда паучњака са два или три реда брадавица при крају затке, које луче секрет у виду танких нити (...)	7. покр. плесан, буђ (РСАНУ)
<i>пијавица</i>	ж 1. зоол. а. колутићава, чланковита глиста, црв који се као паразит припија уз тело животиња и храни се њиховом крвљу	4. покр. вихором завитлана вода која се у облику левка спушта из облака (РМС)

4.2.1.1. Из ове групе примера издвајамо лексему *орлоседина* (добијену сложено-суфискалном творбом) у значењу покр. 'високо стеновито, кршевито

земљиште, место у кршу приступачно само орловима' (РСАНУ), као и примере деривата (из творбено-семантичке категорије *nomina agentis*) у значењу назива различитих сазвежђа и звезда:

<i>Воларица, (Волујара, Волујарица)</i>	народни назив за планету Венеру (јер се рађа пред зору, кад се изводе волови на орање), РСАНУ
<i>Овчарица</i>	астр. покр. народни назив за планету Венеру, звезду према којој се равнају чобани при јутарњем устајању (РСАНУ)

4.2.1.2. Различите појаве из природе доводе се у везу са лексичко-семантичком групом животиња преко сема ИЗГЛЕДА (величина, боја), ПОНАШАЊА, ОСОБИНА и КОЛЕКТИВНЕ ЕКСПРЕСИЈЕ. *Пијавицом* (4. покр., РСАНУ) назива се вихором завитлана вода која се у облику левка спушта из облака преко сема ИЗГЛЕДА, односно, конкретније, ОБЛИКА тела (шири крај једног дела тела које су сужава надоле код пијавице физички подсећа на воду облика левка).

4.2.1.3. Секундарна метафоричка реализација лексема *лептирица* (2. а. фиг. 'пахуља, пахуљица', РСАНУ) мотивисана је семом ИЗГЛЕДА, али и повезивањем *лептира* са особинама крхкости, нежности и лакоће с обзиром на карактеристике његовог изгледа. Лексема *бубица* (1. б., РСАНУ) добила је секундарно значење 'капља, грашка' метафоричком активацијом сема ВЕЛИЧИНЕ (мала, сићушна), а слично можемо да закључимо и за значење 'крупна пахуља снега' код лексеме *кокица* (2. а., РСАНУ). Секундарно значење лексеме *даждевњак* (2. покр. 'ветар који носи кишу', РСАНУ) мотивисано је семама СТАНИШТА ('живи по влажним шумама', РСАНУ).

4.2.1.4. Реализација 'високи, бели облаци, састављени од кристала снега и леда, цируси, цирокумулуси' у оквиру семантичке структуре лексеме *овчица* (3. мет. нар., РСАНУ) формира се активацијом сема БОЈЕ (бела) и ОБЛИКА ТЕЛА (округласт). Сема БОЈЕ активирана је и код секундарне реализације лексеме *јагањац* (2. мн. покр., РСАНУ) – 'бела пена на морским таласима.' Сема ЗВУЧАЊА мотивисала је назив за извор који бучи – *букавац* (4., РСАНУ), међутим осим птице мотивација је могла произаћи и из глагола *бучати* и именице *бука*.

4.2.1.5. Компоненте деструктивног ПОНАШАЊА у структури лексеме *ала* ('крилата, прождрљива неман', РСАНУ) метафорично су мотивисали називе за појаве из природе које имају разарајући ефекат на материјална добра (рђа и временска непогода). Такође, треба имати у виду да се извесни демони, чије је порекло хтонично, а природа зла и непријатељска, јављају у животињском облику, па тако *ала* спада у демоне који доводе олују и град и која у „облику змије предводи градобитне облаке и олујне ветрове” (Чајкановић 2014: 553). „Она изваљује дрва из корена и уништава сав берићет, њен облик није одређен: она из облака 'само реп спусти, а главу у облак сакрије'; или се замишља као неко црно и страшно биће у виду ветра. *Ала* уништава, или, према народним схватањима гута и једе, или са собом односи, да би га појела, берићет у огромним количинама” (Чајкановић 2014: 611).

Слична негативна конотација која је у вези са семема ПОНАШАЊА и ОСОБИНА могла је мотивисати секундарно значење лексеме *паук* (7. покр. 'плесан, буђ', РСАНУ) за појаву која је штетна. Секундарна значења лексеме *зец* – 'мали таласи на мору' (8. мн. покр., РСАНУ); 'сунчев зрак који се одбије од огледала и игра на некој површини или засењује посматрача' (9. покр., РСАНУ) могла су настати мотивисани семема ВЕЛИЧИНЕ (мала), ПОНАШАЊА (живахно) и КРЕТАЊА (брзо). Потврду за ову тврдњу налазимо код Д. Мршевић-Радовић: „Још је Афанасјев сматрао да се неуобичајена покретљивост зеца ... може поредити с брзином игре светлости, наводећи као потврду да се у руском језику брзо кретање сенка на зиду – одраз сунчевих зрака од воде или огледала назива 'игра зайчика’” (Мршевић-Радовић 2008: 190). Компонента ОСОБИНЕ (рига ватру, лети) мотивисала је и значење 'назив за неке светлосне небеске појаве' код лексеме *змај* (5. астр. заст., РСАНУ), за што потврду налазимо код Чајкановића: „За змаја нарочито је карактеристична ватра, која му сипа на уста, или од његовог тела одскаче; змајеви су 'огњени људи', 'огњене силе', 'огњена тијела' ... Отуда је дошло да наш народ за метеоре и падајуће звезде мисли да су змајеви” (Чајкановић 2014: 620–621).

4.2.1.6. Зоолошки називи сазвежђа могу бити мотивисани различитим мотивацијама. Значење *лабуд* (3. астр., РСАНУ) за истоимено сазвежђе добијено

је из латинског језика (лат. *cygnus*, лабуд) и порекло му је у грчкој митологији.²²⁸ Назив за сазвежђе Плејаде и најсјајнију звезду у том сазвежђу – *квочка* народни је назив познат на већини територије Балкана²²⁹ и мотивисан је метафоричном представом групације звезда окупљене око веће, што је слика којој се налази визуелни еквивалент у природи – *квочка са пилићима* (дакле у питању је мотивација према семи ВЕЛИЧИНЕ). Помоћу ових сазвежђа људи на селу су одређивали време у лето и на почетку јесени када треба да устану и започну пољопривредне послове. *Воларица* (Волујара, Волујарица) народни је назив за Венеру (или можда Сиријус) мотивисан веровањем да је Венера звезда којом се треба „руководити при одређивању времена када се волови изводе на пашу и са ње се враћају. Вероватније је да се за њу везивало неко митско предање које је доводи у везу са воловима, или са рогаром стоком уопште” (www.pojmovnik.rs). „Када се ова звезда ујутру појави, замљорадници иду да траже волове” (РСМ 1998: 109). Још један назив за Венеру је и *Овчарица*, вероватно по сличној мотивацији.

4.3. ЉУДСКИ, ЖИВОТИЊСКИ И БИЉНИ ОРГАНИЗАМ

4.3.0. У ову групу примера у нашој класификацији уврштамо лексеме чији се денотат односи на животињу, а референт на људски, животињски (и биљни) организам. Организам, или тело, уопштено разумемо као ‘човечији или животињски организам, схваћен у својој целовитости (као морфолошка или функционална целина)’ (РМС) од., јединствени физички облик. То значи да ову групу примера чине, пре свега, а) појмови директно у вези са људским и животињским организмом (делови анатомије, унутрашњих органа и сл.), док другу групу чине б) примери који именују некакве спољашње или унутрашње

²²⁸ Повезан је са два грчка мита. Према првом, када је Орфеј убијен, пренет је небо као лабуд и смештен у близину своје лире (сазвежђе Лира). По другом, Лабуд представља Зевса, јер се Зевс претворио у Лабуда да би обљубио Леду, жену спартанског краља Тиндареја, која је после родила Полидеука, Кастора, Клитемнестру и Јелену (<https://sr.wikipedia.org/sr>).

²²⁹ Етноастрономска и етнологска истраживања спроведена на ширем региону Балканског полуострва показала су да се звездано јато Плејаде назива Мајком квочком или Квочком са пилићима у многим народима (<http://www.svevlad.org.rs>).

поремећаје на људском, животињском и биљном организму (болести, ране, повреде, осећања на телу и сл.).

4.3.1. Тематска група људских и животињских органа и делова тела

4.3.1.0. С обзиром на то да појмови који именују делове тела код човека (и животиња) представљају језгро лексичког фонда и ако узмемо у обзир *атропоморфизацију* као механизам у језику, није необично што налазимо да се семантичка структура одређених зоолошких лексема преноси и на тематску групу соматизама. У питању су, дакле, појмови чија би архисема могла да буде *део човечијег или животињског тела*, али и они који реферишу на различите унутрашње органе и који се налазе у логичко-асоцијативној вези са примарним значењима зоолошких лексема.

Табела 32. Тематска група људских и животињских органа и делова тела

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>аждаја</i>	ж празн. огромна неман, обично водена, понекад вишеглава и крилата, која прождире људе и животиње.	женски полни орган (РСЖ)
<i>вучић</i>	м 1. дем. од вук, младунче вука	4. зуб у малог детета (РСАНУ)
<i>вучица</i>	ж 1. а. женка вука	женски полни орган (РСЖ)
<i>гавранчина</i>	женски полни орган (РСЖ)	
<i>глиста</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за бескичмењаке ... ваљкастог или плjosнатог тела (...)	мушки полни орган (РСЖ)
<i>гуштер</i>	м 1. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца <i>Lacerta</i> из ф. <i>Lacertidae</i> , дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице.	2. нар. а. анат. мишић, мишица на руци, испупчење које направи надражени мишић 2. б. модрица од убоја или бразда на телу од прута или бича 2. в. мн. вратне жиле

		2. г. бут, лист на нози (РСАНУ)
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	8. а. анат. еластични задњи део копита, троугластог облика 8. б. покр. врх прста 9. (обично мн.) анат. заст. а. в. крајник, 9. б. жлезда на врату (РСАНУ)
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus</i> ...	4. покр. месо с доње стране трупа (обично од свиње или овце) (РСАНУ)
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа <i>Eginaceus</i> из ф. <i>Eginaceidae</i> чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	6. кожа најежена од хладноће 7. жмарци, трнци, мравци (РСАНУ) жарг. кратка оштрија фризура (РСЖ)
<i>кобилица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од кобила	3. грудна кост у кокошке и других птица, ломилица, јадеж, јадац 6. покр. јабучица на гркљану (РСАНУ)
<i>кока</i>	ж 1. а. хип. од кокош	женски полни орган (РСЖ)
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	шлајм, испљувак (РСЖ)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање	13. анат. покр. грудна, прсна кост (РСАНУ)
<i>кумрија</i>	ж 1. зоол. в. гугутка	2. (об. у мн) покр. обрва, веђа (РСАНУ)
<i>лагена</i>	ж 1. зоол. врста пужа	2. анат. део унутрашњег уха, лавиринта (РСАНУ)
<i>лептирица</i>	ж 1. зоол. а. назив за разне врсте лептирова (обично ноћних или малих ситних); лептир, лептирић уопште; женка лептира	женски полни орган (РСЖ)
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара ... сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (у јд. таква животиња)	мушки полни орган (РСЖ)

<i>мушица</i>	ж 1. зоол. а. у мн. заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим пипцима из подреда Nematocera и са кратким пипцима из подреда Brachycera, од којих су најпознатије оне чије ларве живе у натрулим плодовима	5. б. покр. мало удубљење, рупица, јамица (РСАНУ)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питама врста Ovis aries из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	2. б. фиг. бела пега, белина на нокту (РСАНУ)
<i>овчица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од овца, млад аовца	4. покр. бела пега, белина на нокту (РСАНУ)
<i>насјак</i>	1. зуб очњак (Вук Рј., РМС)	
<i>патак</i>	м а. зоол. мужјак патке, плован.	1. в. еуф. мушки полни орган (РСАНУ)
<i>патка</i>	ж 1. зоол. а. у мн.: породица водених птица пловуша Anatidae, плjosнaтoг широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне коже (у јд.: птица из те породице)	б. покр. а. шаљ. мушки полни орган код детета б. б. вулг. мушки полни орган; полни орган код мужјака стоке (РСАНУ)
<i>пуж</i>	м 1. зоол. а. мекушац с тикалима (роговима) који пузи, с кућицом у коју се увлачи или без ње	2. анат. део унутрашњег ува у коме је смештено чуло слуха и који има облик пужеве кућице (РМС)
<i>чврљак</i>	м 1. зоол. а. чворац	2. бубуљица (РМС)
<i>шкољка</i>	ж 1. зоол. а. морски и слатководни мекушац из истомене породице, са љуштуром од два наспрамна приљубљена капка, међу чијим су многобројним врстама неке познате по врло укусном месу а друге због бисера	2. анат. а. део спољашњег уха обликом сличан поклопцу шкољке, који је повезан са спољашњим слушним каналом и служи за преношење звучних таласа на бубну опну б. преграђени део носне шупљине, носна кост, шкољкача (РМС)

4.3.1.2. Највише примера (укупно 9) односи се на мушке и женске гениталије и готово све реализације карактеристичне су за жаргонску употребу језика, где је оваква врста сликовито-креативног изражавања очекивана.

Женске гениталије:

- *аждаја* (РСЖ),
- *вучица* (РСЖ),
- *гавранчина* (РСЖ),
- *кока* (РСЖ),
- *лептирица* (РСЖ).

Мушке гениталије:

- *глиста* (РСЖ),
- *мајмун* (РСЖ),
- *патак* (1. в., РСАНУ),
- *патка* (6. а. б., РСАНУ).

За семантичку структуру лексема *аждаја* и *вучица* карактеристичне су семе *опасности* (*аждаја* се дефинише као неман која прождире људе и животиње, а *вучица* као женка вука подразумева опасност, окрутност, немилосрдност и прождрљивост), док је за *гавранчину* типична негативна конотативна вредност, те је оваква номинација афективно мотивисана и има експресивну конотацију. Женски полни орган предочава се оваквим зоонимским метафорама као нешто опасно, чак смртоносно. Путем метафоре засноване на метонимији могло се развити и значење лексеме *кока* (*кока* – женске гениталије). *Кока* може да се односи на зрелу, женску особу (метафоричко преношење према семи ДОБИ), а одатле метонимијом ЧОВЕК У ЦЕЛИНИ – ДЕО ТЕЛА на женски полни орган. Назив *лептирица* може бити мотивисан семом ИЗГЛЕДА лептира раширених крила.

С друге стране, за метафорички развој секундарног значења лексеме *глиста* ('мушки полни орган', РСЖ) значајне су семе ОБЛИКА тела (ваљкасто и пљоснато). Идентична секундарна значења лексема *патак* (**б. в.** еуф. 'мушки полни орган', РСАНУ) и *патка* (**б. в.** покр. **а.** шаљ. 'мушки полни орган код детета'; **б. б.** вулг. 'мушки полни орган; полни орган код мужјака стоке', РСАНУ) могла су се развити преко семантичких компонената ИЗГЛЕДА и ОБЛИКА тела, пре свега главе и кљуна *патке* који имају карактеристичан издужени изглед и овалан облик. Овакво значење лексеме *патак* у Речнику САНУ означено је квалификатором

стилског домена *еуф.* (емистички), чиме се показује вид језичког „прикривања или супституције” (Ивановић 2014: 217), а *патка* (б. а., РСАНУ) квалификатором *шал.* (иво) као врста позитивне и *вулг.* (арно) (б. б., РСАНУ) као тип негативне повишене експресије која има и уврдљиво-скаредан карактер.²³⁰

4.3.1.3. Семантичке карактеристике које се тичу ИЗГЛЕДА и ОБЛИКА тела кључне су у преношењу номинације код лексема:

- *гуштер* (2. нар. а. анат. мишић на руци; вратне жиле; лист на нози, РСАНУ),
- *жабица* (8. б. врх прста; 9. крајник; 9. б. жлезда на врату, РСАНУ),
- *јеж* (кратка ошишана фризура, РСЖ),
- *кумрија* (обрва, веђа, РСАНУ).
- *лагена* (2. анат. део унутрашњег уха, РСАНУ);
- *пуж* (2. анат. део унутрашњег уха, РСАНУ),
- *шкољка* (2. анат. део спољашњег уха сличан поклопцу шкољке; преграђени део носне шупљине, РСАНУ);

У питању су карактеристике дугуљастог тела (уп. *гуштер* = мишић, жила), карактеристичног спиралног изгледа (уп. *лагена*, *шкољка*, *пуж* = део унутрашњег уха, део носне шупљине) или присуства бодљи (*јеж*).

4.3.1.4. Такође, активирају се и семантичке компоненте ВЕЛИЧИНЕ које могу бити кључне код преноса номинације код лексема:

- *мушица* (мало удубљење, рупица, јамица – на усни или зубу, РСАНУ);
- *вучић* (зуб у малог детета, РСАНУ);
- *чврљак* (бубуљица, РМС).

Овакву семантичку реализацију омогућава и маркирани деминуирани основни облик лексеме и који упућује на нешто умањено.

²³⁰ За мушке гениталије у разговорном стилу учесталије се користи реч пореклом из прасловенског и то њен деминутив (*prasl.* *кигъ, *det.* кигъсь, Скок 1971–1974) у изворном значењу *петао*. Значење се вероватно успоставило према петловом издуженом врату у моменту кукурикања. „Посебан значај народ је придавао петловом ’певању’. По томе је и добио име – петао, певац, ороз (од турског хорос, што значи певач)” (Бандић 2004: 41).

4.3.1.5. Сема БОЈЕ продуктивна је код секундарних значења лексема *овца* и *овчица* (бела пега, белина на нокту, РСАНУ).

4.3.1.6. Семе ФУНКЦИЈЕ активне су код лексема *кобилица* (грудна кост) и *коњ* (грудна, прсна кост), с обзиром на то да су ове животиње познате као товарне (што је једна од основних функција костију – ослонац, тежиште).

4.3.1.7. Седам значења обележено је квалификатором *анат.*(омија), чиме се системско рангирање секундарних реализација врши према одговарајућем терминолошком аспекту. Можемо да приметимо да соматски појмови на које зооними у секундарној реализацији реферишу представљају периферне делове тела (део уха, мишић, обрва, врх прста, грудна кост и сл.), док појмови из основног лексичког фонда (глава, рука, нога, језик и сл.) углавном изостају у оваквом типу метафоричког настанка значења.

4.3.2. Тематска група људских, животињских и биљних болести, повреда, рана и осећања на телу

4.3.2.0. Секундарне реализације зоонима могу се, у појединим случајевима, односити и на болести, обољења, запаљења, ране, повреде и сл. на човеку, животињи или биљкама. Таква значења успостављају се доминантно захваљујући негативном односу који се традиционално испољава према одређеним животињама из класа гмизаваца и водоземаца, или према дивљим крволочним животињама као што је нпр. *вук*.

Табела 33. Тематска група људских, животињских и биљних болести, повреда, рана и осећања на телу

Лексичка јединица	Основно значење лексема	Секундарна реализација лексема
<i>бапка</i>	ж а. в. прилепњак (врста морске рибе)	3. мед (об. у множини) рана на устима (РСАНУ)

<i>буба</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	<p>5. назив за неке болест</p> <p>а. рак</p> <p>б. болест за које народ верује да их проузрокују неки црви; отечене заноктице, гнојење под ноктима, мехури на деснима (РСАНУ)</p> <p>3. а. мн. мед. покр. глисте (дечја болест) (РМС)</p> <p>3. б. рак (болест) (Вук Рј., РМС)</p>
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Cannis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	7. мед. нар. в. ојед, <i>intertrigo</i> , рана изазвана трењем или знојењем (РСАНУ)
<i>вучац</i>	<p>1. мед. а. в. гангрена</p> <p>1. б. реуматизам зглобова, гихт</p> <p>2. болест коре воћака (РСАНУ)</p>	
<i>гриња</i>	ж 1. в. мољац <i>Tinea</i>	2. б. агр. назив за болест поврћа (репе, мркве или цвекле) коју проузрокује гриња (РСАНУ)
<i>грлица</i>	ж 1. а. зоол. птица селица слична голубу <i>Turtur turtur</i> из фам. <i>Colubiadae</i>	5. а. мед. народни назив за дифтерију, ређе за друге врсте обољења, грлобоља (РСАНУ)
<i>гуја</i>	ж 1. зоол. в. змија <i>Serpens</i>	4. мед. покр. падавица, епилепсија (РСАНУ)
<i>гусеница</i>	ж 1. зоол. назив за ларве (махом биљне штеточине) разних лептирова и лисних оса	4. вет. говеђа болест коју прате гусеничасте отеклине између папака (РСАНУ)
<i>гуштер</i>	м 1. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца <i>Lacerta</i> из ф. <i>Lacertidae</i> , дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице	<p>3. нар. б. мн. мед. вратни, лимфни чворови</p> <p>3. в. вет. врста говеђе болести при којој говечету отекне гуша</p> <p>3. нар. мед. в. гушобоља (РСАНУ)</p>
<i>жаба</i>	ж 1. зоол. безрепи водоземац из реда <i>Anurea</i> са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање	<p>4. мед. и вет. покр. дифтерија</p> <p>4. мед. и вет. покр. б. оток на језику и под</p>

	на суву	језиком код људи и животиња 4. мед. и вет. покр. в. отоку у гуши код коња и волова 4. мед. и вет. покр. г. врста болести на нози (РСАНУ)
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	10. мед. и вет. нар. а. запаљење лимфних жлезда на врату 10. мед. и вет. нар. б. оток на доњој страни језика услед затвореног канала подвиличне жлезде 10. мед. и вет. нар. в. оспа по устима 10. мед. и вет. нар. г. сточна болест која настаје услед тога што се животиња преједе сирове детелине или друге сличне траве па се надме (РСАНУ)
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus</i>	5. покр. врста коњске болести која се појављује као израслина на ногама (РСАНУ)
<i>златица</i>	ж 1. зоол. а. (об. уз реч куна) врста куне чије је крзно испод гуше и на грудима златножуте боје <i>Martes martes</i>	5. мед. види жутица (РСАНУ)
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе	4. покр. јечменац, јечмичак (РМС)
<i>коза</i>	ж 1. а. зоол. општи назив за род шупљорогих преживара папкара <i>Capra</i> ... б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте	5. мед. нар. богиње (РСАНУ)
<i>козица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од коза; млада коза	7. (мн) мно. разне врста заразних болести са оспицама по кожи, богиње (РСАНУ)
<i>кукац</i>	м 1. зоол. а. (у мн.) најмногобројнији и најразноврснији разред животиња из кола зглавкара,	2. нар. мед. акутно гнојно запаљење ткива око прстију руке проузроковано

	чије је тело састављено из три јасно одељена дела (главе, груди и трбуха), инсекти Insecta, Hexapoda	стафилококама и стрептококама, које се испољава у виду болног отока око ноктију (РСАНУ)
<i>курјачина</i>	ж ауг. и пеј. од курјак	3. покр. врста коњске болести (РСАНУ)
<i>магарац</i>	м 1. а. домаћа товарна животиња (припитомљене подврсте врсте <i>Equus asinus</i> из пор. Equidae) велике главе и дугих ушију, беличасте њушке и дуга репа с праменом длака на крају; мужјак те животиње.	4. мед. нар. велики кашаљ (РСАНУ)
<i>магарица</i>	ж 1. женка магарца	2. мед. нар. в. велики кашаљ (под кашаљ изр.) РСАНУ
<i>метиљ</i>	м 1. а. зоол. у мн: пљоснати паразитски црви ... листастог или врпчастог тела, који живе обично на унутрашњим, ређе на спољашњим деловима тела животиња, понајчешће у жучним каналима јетре оваца и говеда (...)	2. бот. врста болести купуса (РСАНУ)
<i>мисирка</i>	ж а. зоол. в. <i>ћурка</i>	5. мед. нар. в. <i>мирисњача</i> – очна болест (РСАНУ)
<i>миши</i>	м 1. а. зоол. у мн.: веома распрострањена породица ситних сисара штеточина Muridae из реда глодара, набијеног тела, покривеног густом длаком, шиљасте њушке и дугог репа (у јд. такав сисар)	5. мн. вет. коњска болест изазвана отицањем вратних жлезда (РСАНУ)
<i>мрав</i>	м 1. а. зоол. у мн. инсекти (породица која обухвата неколико хиљада врста) из реда опнокрилаца, који живе у заједницама са организованом поделом рада (...)	2. мн. најчешће уз глаголе подилазити, подићи, пролазити, проћи и сл. в. мравци (РСАНУ)
<i>памрав</i>	м зоол. 1. зоол. а. ларвакоњске муве, обада, који паразитира у желуцу и цревима коња	1. фиг. „Ушао некакав памрав у људе, неће се ово с миром свршити” (Ћоп. 12, 263). 2. (об. у мн) жмарци, трнци, мравци (РСАНУ)
<i>паук</i>	м 1. зоол. а. у мн.: зглавкари из реда паучњака са два или три реда брадавица при	5. покр. а. вет. болест ногу у коња која се манифестује у виду отекина, брадавица

	крају затке, које луче секрет у виду танких нити што се стврдну на ваздуху у виду паучине што им служи за лов и заклон (у јд.: зглавкар из тога реда).	5. покр. б. мед. полна болест (РСАНУ)
<i>пепелњача</i>	ж покр. 1. зоол. в. поскок Vipera ammodytes	3. фитопат. болест грожђа, винове лозе (РСАНУ)
<i>полип</i>	м 1. зоол. а. врста воденог бескичмењака главоношца са осам кракова којима хвата храну, хоботница	2. мед. болесна отеклина, тумор у слузном ткиву тела (најчешће у шупљинама носа) (Уј. Т. РСМ).
<i>рак</i>	м 1. зоол. а. назив за разне животиње из истоименог разреда ... обично за речног рака, јастога и друге врсте сличне њима	2. мед. тешка болест, која обухвата разне врсте малигних тумора (РСМ)
<i>трут</i>	м 1. пчелињи мужјак који врши само функцију оплођења матице а после тога пчеле га избацују из кошнице	3. покр. гнојно запаљење прста, злић (РСМ)
<i>црв</i>	м 1. зоол. животиња дугуљаста и мекана тела без кости, која се креће увијајући тело, ларва, личинка инсеката, кукаца који личи на такву животињу	3. мед. запаљење на прегибу прста, пришт, пикац (РСМ)
<i>црвић</i>	м дем. од црв	1. б. бацил болести (РСМ)

4.3.2.1. Из ове табеле издвајамо примере деривата мотивисаних именицама са значењем назива животиње (доминантно из творбено-семантичке категорије *nomina loci*) који се у основној реализацији означавају као називи болести или осећања:

<i>кокошињак</i>	1. кокошји измет	3. мед. нар. гнојно запаљење прстију (РСАНУ)
<i>магаревац, магаретњак, магарећица, магарећњак</i>		мед. нар. велики кашаљ (под кашаљ изр.) (РСАНУ)
<i>мравињак</i>	м 1. а. мравље станишта, мравља	1. д. трнци, мравци (РСАНУ)

	насеобина	
<i>мравци</i>	осећај боцкања испод коже који обично настаје услед неког узбуђења, жмарци, трнци, срси (РСАНУ)	
<i>овчак, овчаг</i>	м 1. в. овчарник (1)	3. мед. нар. врста пришта (РСАНУ)
<i>осињак</i>	м 1. а. место где живе осе, осине гнездо	3. покр. мед. и вет. гнојно поткожно запаљење, чир, црни пришт (РСАНУ)

4.3.2.2. Значења *болести* код следећих лексема формирају се захваљујући негативној конотацији животиња у српској култури или, чак, веровању да одређене животиње могу бити узрочници болести:

- *буба* (**5. а., б.**, назив за неке болести, РСАНУ);
- *вук* (**7.** мед. нар. ојед, рана изазвана трењем, РСАНУ);
- *вучац* (**1.** мед. **а. в.** гангрена; **б.** реуматизам, РСАНУ);
- *гуја* (**4.** мед. покр. падавица, епилепсија, РСАНУ);
- *жаба* (**4.** мед. и вет. покр. **а. в.** дифтерија; **б.** оток; **в.** оток у гуши коња и волова; **г.** врста болести на нози, РСАНУ);²³¹
- *жабица* (**10.** мед. и вет. нар. **а.** запаљење лимфних чворова; **б.** оток на језику; **в.** оспа по устима; **г.** сточна болест, РСАНУ);
- *зец* (**5.** покр. врста коњске болести која се појављује као израслина на ногама, РСАНУ);
- *курјачина* (**3.** покр. врста коњске болести, РСАНУ);
- *осињак* (**3.** покр. мед. и вет. гнојно поткожно запаљење, чир, црни пришт, РСАНУ)
- *паук* (**5.** покр. **а.** вет. болест ногу у коња, РСАНУ);
- *пепелњача* (**3.**, РСАНУ);
- *црв* (**3.** мед. запаљење, РСАНУ).

²³¹ „Иако се за жабе најчешће верује да изазивају брадавице, краставе жабе никада не проузрокују брадавице, већ луче једну надражујућу и отровну материју, која може да запали или надражи кожу свакоме ко с њима рукује неопрезно” (Бреланд 1959: 155).

4.3.2.3. Већина ових представника животињског света обележена је негативним предрасудама о томе како могу да угрозе човека, а с обзиром на то да не спадају у ред животиња са којима је човек близак и које може да узгаја зарад сопствене потребе према њима никада није показивао нарочиту наклоност. Њихов нетипичан изглед, скривита станишта, мале димензије и способност да се сакрију изазивају код човека гађење и презир. А. Гура објашњава хтонску природу гамади: „У гамад спадају углавном гмизавци (пре свега змија) и водоземци (жаба, корњача), али и инсекти ... укључујући црве и гусенице” (Гура 2005: 205). То су претежно хтонске животиње: обитавају у земљи, у јазбинама (подрумима, испод прагова) ... углавном су нечисте животиње, већина њих је отровна, по људе су опасни зато што могу да живе у њима (И. 208). Доминантна је и изразито негативна оцена *наука* као погане, нечисте животиње коју треба таманити (И. 377).

Демонску природу одређених животиња тумачи В. Чајкановић: „И демони болести могу имати покаткад животињски облик ... гушобољу у њеном најтежем виду (дифтерија?) изазива демон у облику *жабе*; због тога је њено име пред децом табуирано: из чињенице да се ако се жаба пред дететом спомене, предузимају исте профилактичне мере које и када се спомене каква било болест види се да је демонска жаба доиста изазивач болести. Као изазивач болести помињу се у басмама, или наговештавају, и друге разне животиње: змија, ’беле јаребице’ и ’бела тица’, кучка, миш” (Чајкановић 2014: 554).

4.3.2.4. Секундарна значења лексема:

- *гриња* (2. а. агр. назив за болести поврћа, РСАНУ);
- *кукац* (2. нар. акутно гнојно запаљење ткива, РСАНУ);
- *метил* (2. бот. врста болести купуса, РСАНУ)

могла су настати преко метонимијске формуле ЖИВОТИЊА – БОЛЕСТ КОЈУ ЖИВОТИЊА ИЗАЗИВА, ПРОУЗРОКУЈЕ која се заснива на узрочно-последничној вези.

4.3.2.5. Карактеристични ИЗГЛЕД животиња (а могуће и боја) мотивисао је секундарна значења лексема:

- *гуштер* (3. нар. б. лимфни чворови, отеклине, РСАНУ),
- *бапка* (3. мед. рана на устима, РСАНУ),
- *гусеница* (4. вет. гусеничасте отеклине, РСАНУ) и
- *полип* (2. мед. болесна отеклина, тумор у слузном ткиву тела, најчешће у шупљинама носа, Уј. Т., РМС).

4.3.2.6. Код сек. значења лексеме *рак* (2. мед., РСАНУ) реч је о семантичком калку са латинског језика (лат. *cancer*, грч. *καρκίνος* *karkinos* – назив је наводно настао још у 17. веку на основу изгледа тумора након засецања који је мрежом вена подсетио на крабу са испруженим ногама).²³²

4.3.2.7. Сема ЗВУЧАЊА најактивнија је при метафоричном образовању значења које се односи на велики кашаљ код лексема *магарац* (4., РСАНУ), *магаревац*, *магаретњак*, *магарећица*, *магарећњак* и *магарица* (2., РСАНУ), с обзиром на то да је у правом плану карактеристично оглашавање *магарца* путем гласног њакања.

4.3.2.8. Семе КРЕТАЊА и ВЕЛИЧИНЕ могле су удружено генерисати значења која се односе на трнце, тј. осећај боцкања испод коже, жмарке код лексема *мрав* (2., РСАНУ), *мравињак*, *мравци* и *памрав* (2., РСАНУ). У питању је осећање које асоцира на кретање и бројност *мрава* по кожи. И лексема *црвић* (1. б., РМС) добила је секундарно значење активацијом семе ВЕЛИЧИНЕ (заједно са деминутивним обликом) у значењу које се односи на 'бацил болести'. У значењској структури лексеме *златица* (5., РСАНУ) најпродуктивнија је сема БОЈЕ, па је извориште метафоричког значења *жутица* управо у овој компоненти.

4.3.2.9. Секундарно значење лексеме *вук* (ојед, РСАНУ) могло је да се развије преко семе ПОНАШАЊА – *вук* који уједањем савлађује свој плен могао је да мотивише назив за ојед који метафорички може да нагриза или „уједа” кожу.

4.3.2.10. Назив 'оче болести' у оквиру сем. структуре лекс. *мисирка* (5. мед. нар., РСАНУ) успоставља се према вези са Мисиром, народним називом за Египат

²³² <https://en.wikipedia.org/wiki/Cancer>

(што је истовремено етимолошко порекло назива *мисирка* за птицу ћурку (пореклом из турског језика), а не директно са особинама или изгледом птице:

„Има нека ужасна окобоља ... Веле да је пореклом из далеких крајева – из Египта или Мисира – па ваљда су јој зато неки и дали име египатска или мисирска окобоља” (Батут, Здр. 1907, 357, РСАНУ).

4.3.2.11. Домен термилошке употребе ових значења означава се квалификативном ознаком *мед.*(ицина), која се бележи код секундарних реализација лексема *банка, вук, грлица, гуја, гусеница, гуштер, жаба, златица, коза, козица, кокошињак, куцац, магарац, магарица, мисирка, осињак, овчак, овчаг, полип, рак, црв*. Поједина значења препознају се и као израз народног језичког стваралаштва (*вук, гуштер, коза, кокошињак, куцац, магарац, магарица, мисирка, овчак, овчак*). Сема *колективне експресије* код групе инсеката може произвести збирну архисему – болест или повреда

4.4. ОНОМАСТИКА

4.4.0. У ову групу примера уврстили смо зоониме који се у секундарном значењу реализују као властита имена људи (антропоними) и као називи различитих биљних врста (фитоними).

4.4.1. Тематска група антропонима зоонимског порекла²³³

4.4.1.0. Ова група примера односи се на властита имена, презимена и надимке који су пореклом зооними (и који се називају *зооантропоними*) и који у оквиру ономастикома имају номинациону, а не сематичку вредност. Бележимо само антропониме који као творбену и мотивну основу садрже основни облик зоолошке лексеме, с обзиром на то да би фонд ових назива био много

²³³ Већ смо напоменули да називи животиња заузимају значајно место у ономастичком систему, њима се именују и различити топоними (планински врхови, потоци, речице, поља и сл.), међутим пошто су њихови називи најчешће непрозирни из синхроне перспективе, у нашем раду ограничићемо се само на зоо-антропониме.

општинрији ако бисмо укључили и све деривате (деминутиве, аугментативе, хипокористије, изведенице, сложенице, презимена и сл.).

Табела 34. Тематска група антропонима зоонимског порекла

<i>Вук</i> ²³⁴	1. име; ипс. Вуко, РСАНУ
<i>Гавран</i>	1. име (ГЛЕМ 1940, 64; НП Вук 6, 300; БВ 1892, 122), РСАНУ
<i>Гагула</i>	презиме и надимак (РЈА) (РСАНУ)
<i>Голуб</i>	1. име (Вукић И. 2, 457; ЗНЖ 21, 357) 2. презиме (ЛМС 185; БВ 1891, 158), РСАНУ
<i>Голубица</i>	име (Ост. Т. 4), РСАНУ
<i>Грлица</i>	1. а. име (Ост. Т. 4, Милеусн.), б. надимак (Хумо 1, 81; Петр. П. Ж. 2, 196) 2. презиме (Шем. Карл. 1883, 70; Шем. Бос. 1886, 39...), РСАНУ
<i>Гугутка</i>	име (ГЛЕМ 1934, 63), РСАНУ
<i>Гуја</i>	презиме (Дед. Ј. 3, 427), РСАНУ
<i>Гуштер</i>	презиме (Шем. Бос. 1886, 103), РСАНУ
<i>Жбац</i>	презиме (Каран. 1, 560), РСАНУ

²³⁴ Г. Штасни издвојила је више мушких и женских личних имена која су постала од творбене и мотивне основе *вук* или од неких од хипокористичких образовања, нпр.: *Вука, Вујадин, Вукаило, Вукаћ, Вујац, Вукач, Вујаиш, Вукашин, Вукела, Вучетина, Вуја, Вукиа, Вујиша, Вукица, Вујко, Вуле, Вукојло, Вукоња, Вукоша, Вукана, Вукомила, Вујадника* (Штасни 2014: 253–259). У „Речнику имена” Петра Стевановића бележимо стотинак имена са основом *вук*, између осталих и сложенице *Букобрат, Вујимир, Вујасин, Вукобрз, Вуковој, Вукодар, Вукомил* и сл., настале с циљем да носиоцу обезбеде вучје особине, брзине, хитрине, енергичности, неустрашивости, храбрости и сл. (Стевановић 2014: 67–68).

<i>Ждрал</i>	презиме (ЗНЖ 21, 349; Шем. Бос. 1886, 48), РСАНУ
<i>Звер</i>	надимак (Лесковац, Ђорђ. Д. 1, 194), РСАНУ
<i>Зеба</i>	1. а. надимак (Змај 4; Перт. П. Ж. 2, 196), 1. б. име (Змај 4; Сунд 1, 190), 2. презиме (Трифк. С. и В. 1, 294; Дед. Ј. 3...), РСАНУ
<i>Зеџ</i>	1. презиме (Нак. 2, 880; Груј. Р., ЗНЖ 21, 342), РСАНУ
<i>Јараџ</i>	1. надимак (Павл. Љ. 2, 668; Ков. Р.), РСАНУ
<i>Јаребица</i>	1. презиме (Шем. Пакр. 1898/III, Арс., БВ 1904, 240; БК 1905, 1065; Им. МС, 79), РСАНУ
<i>Јастреб</i>	1. надимак (ЗНЖ 30, 238), РСАНУ
<i>Јегуља</i>	1. надимак (Ђор. С. 9, 274), РСАНУ
<i>Јеж</i>	1. презиме (Шем. Бос. 1886, 49; Каран. 1, 433), РСАНУ
<i>Јеленка</i>	1. име (Вук, Рј.), РСАНУ
<i>Јеленко</i>	1. име (ЛМС 325, 209), РСАНУ
<i>Камила</i>	име (Љуб. 4, 412; Станојл. 1, 148), РСАНУ
<i>Квочка</i>	1. презиме (Шем. Карл. 1883, 78; ЗНЖ 21, 310), РСАНУ
<i>Кобаџ</i>	1. лични надимак (Арс.), презиме (Шем. Карл. 1883, 73), РСАНУ
<i>Кобила</i>	1. презиме (Синд. 1. 132, Рад ЈА, 13–14, 94; Марет. 7, 94),

	РСАНУ
<i>Кокот</i>	презиме (Шем. Карл. 1883, 79; Шем. Бос. 1886, 21, 25, 85 и 100 ...), РСАНУ
<i>Коњ</i>	надимак (ЗНЖ 30/II, 238)
<i>Корњача</i>	1. презиме (Шем. Бос. 1886, 93), РСАНУ
<i>Кошута</i>	1. име (Вук, Рј.; Ост. Т. 4; Вељ. М. 3, 61) 2. презиме (Станојл. 1, 63), РСАНУ
<i>Крагуј</i>	1. име (Мил. М. Ђ. 23, 316; Вук, Рј.; Ник. Р. 1, 161; Ел. Г. 3), РСАНУ
<i>Кркавац</i>	презиме (Мрк. 1, 326), РСАНУ
<i>Кртица</i>	1. презиме (Јавор 1885, 187; БК 1905, 1066), РСАНУ
<i>Куја</i>	лични надимак (ЗНЖ 30/II, 238), РСАНУ
<i>Кунац</i>	1. презиме (Шем. Бос. 1886, 121; ЗНЖ 29, 129), РСАНУ
<i>Курјак</i>	1. надимак (Арс.; Срем. 3, 46) 2. презиме (Шем. Бос. 1886, 124; Шем. Пакр. 1898/III; Павл. Љ. 1, 1063...), РСАНУ
<i>Кучак</i>	презиме (Марет. 7, 94; ИМХ 1884, 5), РСАНУ
<i>Лабуд</i>	1. име (Ост. Т. 4; ДК 1912, 308; Јовић 4, 540; ЦГ, Арс.) 2. презиме (Шем. Бос. 1886; Ост. Т. 4), РСАНУ
<i>Лав</i>	1. име (БВ 1892, 63, Сп. СЂБ, 664) 1. презиме (Ријека, Стрех. ЗНЖ 20, 299), РСАНУ

<i>Ласица</i>	презиме (БК 1905, 1065; Синд. 1, 562), РСАНУ
<i>Ласта</i>	1. име (Косор 2, 7; Весел. 5, 70) 1. презиме (Борба 1947, 109/4...), РСАНУ
<i>Ластавица</i>	1. а. име (Миј. С. 9, 163) 2. б. надимак (Ерд. 7, 75 и 76) 3. презиме (Шем. Карл. 1883, 82...), РСАНУ
<i>Лисац</i>	презиме (РСАНУ)
<i>Лисица</i>	презиме (Шем. Карл. 1883, 82; Шем. Бос. 1886, 45; БК 1905, 1065; ЗНЖ 21, 311; Јовић 5, 264...), РСАНУ
<i>Магарац</i>	презиме (Шем. Карл. 1883, 88; НЈ 5, 41; СК 1939, 11), РСАНУ
<i>Магарица</i>	презиме (Урош. А. 1, 201), РСАНУ
<i>Мачак</i>	1. надимак (Вук 17, 342) 2. презиме (Шем. Бос. 1886, 21; БВ 1894, 352; Нак. 2, 892; ЗНЖ 21, 363), РСАНУ
<i>Мисирка</i>	име (Јавор 1891, 301), РСАНУ
<i>Миш</i>	презиме (Нак. 2. 296; Синд. 1, 158; Марч. 2, 579), РСАНУ
<i>Мрав</i>	презиме (Арс. БВ 1897, 95; ДК 1912, 112; Крл. 6, 126), РСАНУ
<i>Обад</i>	презиме (Мил. М. Ђ. 15; Шем. Бос. 1886, 116...), РСАНУ
<i>Орао</i>	име (Рад ЈА 82, 76), РСАНУ
<i>Ороз</i>	презиме (Ред.), РСАНУ
<i>Паук</i>	1. име (Рад ЈА 81, 94, РСАНУ)

<i>Паун</i>	1. име (Вук 10, 132; Мил. М. Ђ. 10, 201; БВ 1894; 223; Борба 1949, 321), РСАНУ
<i>Соко</i>	мушко име (С.Н.)

4.4.1.1. Г. Штасни закључује да лична имена представљају значајан део ономастикона, али и општег лексичког система и да старији слој српског именослова чине имена мотивисана називима животиња (Штасни 2014: 249). У мотивној улози налазе се имена дивљих животиња и птица, а из богате фауне своје име на човека пренели су *вук, јелен и кошута, срна*, а од птица – *паун, лабуд, славуј, крагуј, голуб, орао, соко, гавран* (Штасни 2014: 250), што можемо да потврдимо и примерима из РСАНУ и РМС које смо издвојили у грађи (иако корпус ових имена обухвата и она која су у међувремену изашла из употребе и припадају ближој и даљој прошлости српског народа).²³⁵ „У антропониме мотивисане зоонимом из мотивног семантичког садржаја преноси се семантичка компонента са значењем особине животиње (компоненте које се односе на физички изглед животиње и њену ћуд), али и оне особине за које верујемо да их одређена животиња поседује” (И. 250). Веровало се да се име поистовећује са особинама онога ко име даје, па је поседовање тог имена значило и отпорност према болестима и злим утицајима (Гура 2005; Бандић 1991), и да та имена најчешће носе позитивну поруку, која је често била израз тежњи родитеља да именовањем утиче на особине и животну судбину принове (Стевановић 2014: 8).

4.4.1.2. У антропонимима по називима ПТИЦА (као што су *Голуб, Славуј, Крагуј, Лабуд* итд.) препознајемо мотивацију која се темељи на апстраховању позитивних конотација, као што се нпр. славујев ’пријатан, умилан глас’ (РМС), *голуб* као симбол нежности, верности, *зеба* као симбол сићушности и покретљивости, *јастеб* као симбол брзине и оштроумности или народна интерпретација *орла* као симбола снаге и јунаштва, и њихово учитавање у носиоца имена. У случају *Гаврана* у питању је заштитна улога, име је надевано

²³⁵ У вези са именовањима људи на основу зоонимског мотиватора, Р. Драгићевић приметилa је да међу метафоричним називима за људе који настају према уоченим сличностима између људи и животиња има далеко више примера за метафоре настале према вези људи са животињама о којима имамо негативну колективну експресију него на основу стварне или замишљене сличности са животињама о којима имамо позитивну експресију (Драгићевић 2010а: 122).

детету како би се зли дуси застрашили од црне, велике, злокобне птице (Стевановић 2014: 69), а *Крагуј* је надевано ради застрашивања злих сила које треба да се клоне деце (Стевановић 2014: 158). Сасвим је извесно да се и симболично значење које се у словенској култури везује за ове животиње манифестује у грађењу антропонима овог типа. Имена животиња која су постала део именослова као да илуструју два аспекта поимања животиња у претхришћанском периоду:

- схватање животиње као вид инкарнације натприродних моћи (*вук*) или
- зоолатријско²³⁶ обожавање животиња због њихових природних особина (нпр. *лабуд*, *голуб*) (Штасни 2014: 250).

4.4.1.3. Примећујемо да у ономастикому преовлађују, пре свега, антропоними из категорије:

- **ПТИЦА** (*Соко, Паун, Орао, Мисирка, Лабуд, Ласта, Ластавица, Крагуј, Кобац, Квочка, Гавран, Голуб, Зеба, Јаребица, Јастреб*)
- **ДИВЉИХ ЖИВОТИЊА** (*Вук, Кошута, Лав, Лисац, Лисица, Курјак, Кунац, Јеж*).

4.4.1.4. Зоолошке лексеме у фонду српског ономастикона и у функцији антропонима показују колико је на појмовном нивоу снажна веза између ознаке и означеног, тј. колико народне представе о животињама, условљене традицијом, културом, емпиријским, али и магијским доживљајем света, обременују језички знак и читавају у њега слојеве екстралингвистичких наноса. „Веровање у непосредну везу између имена и означених ствари и бића једна је од основних претпоставки магијско-митске свести. У том смислу „име је не само израз суштине већ и средство деловања на одређене појаве и бића” (Јовановић Б. 2014: 33).

²³⁶ *Зоолатрија* (грч. *zoon* + *latreia*, служење, клањање) религиозно поштовање, обожавање животиња код извесних примитивних народа (РСАНУ).

4.4.2. Тематска група фитонима зоонимског порекла

4.4.2.0. Ова група примера односи се на називе биљних врста (укључујући воће и поврће), плодове биљака, делове биљака и сл.

Табела 35. Тематска група фитонима

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>банка</i>	ж а. в. прилепњак (врста морске рибе)	2. бот. а. в. висибабa <i>Galanthus nivalis</i> б. в. рогач <i>Taphrina pruni</i> (РСАНУ)
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	3. бот. чврст, цевчаст лист црног лука који носи цвет (РМС)
<i>букавац</i>	м 1. а. птица мочварница <i>Bottaurus stellaris</i>	5. бот. врста млечике (РСАНУ)
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Cannis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	6. покр. а. бот. в. уродица <i>Melampyrum arvense</i> б. покр. б. арг. дебљи крај клипа кукуруза (РСАНУ)
<i>вучица</i>	ж 1. а. женка вука	3. бот. в. воловод 4. агр. врста смокве (РСАНУ)
<i>гавраница</i>	ж 1. женка гаврана	4. агр. нар. врста лозе црног грожђа (РСАНУ)
<i>гагрица</i>	ж 1. зоол. назив за разне ситне инсекте и њихове ларве који као штеточине нападају месо, зрневље, дрво и сл.	5. бот. гагалица (РСАНУ)
<i>гакуша</i>	ж 1. она која гаче, о врани	3. агр. покр. врста шљиве (РСАНУ)
<i>галица</i> ²³⁷	ж 1. назив за домаће животиње црне длаке а. крава; б. овца; в. мазга	4. агр. покр. а. врста лозе која рађа црно ситно грожђе б. агр. покр. б. врста брескве (РСАНУ)

²³⁷ Од именице *гал* – црна боја, црнило, од *prasl*. *galъ: срп, гао.

<i>главоч</i>	м 1. зоол. а. морска риба са овећом главом <i>Gobius</i> из ф. <i>Gobiidae</i> , чије су поједине врсте дугачке између 10 и 27 цм	2. бот. а. зељаста биљка округласте цвасти чији се лисни режњеви завршавају бодљама (РСАНУ)
<i>гладиш</i>	м 1. зоол. а. в. пуж дрволаз <i>Elaphe (Coluber) longissima</i>	2. бот. зељаста жбунић вишегодишњег корена ... од чијих је врста најчешћа <i>Ononis spinosa</i> (РСАНУ)
<i>глистица</i>	ж 1. дем. од глиста	3. бот. покр. в. пркос <i>Portulaca grandiflora</i> (врста украсне биљке) (РСАНУ)
<i>голубан</i>	м 1. хип. од голуб, млад голуб	3. агр. покр. врста купуса (РСАНУ)
<i>голубић</i>	м 1. дем. и хип. од голуб, млад голуб	4. агр. врста лука (РСАНУ)
<i>голубица</i>	ж 1. зоол. женка голуба	3. бот. врста барске боровнице <i>Vaccinium aliginosum</i> (РСАНУ)
<i>гуштерица</i>	4. бот. покр. трава којом се лече заушке (РСАНУ)	
<i>дропља</i>	ж 1. зоол. назив за птице штакаре из рода <i>Otis</i> ...	3. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
<i>жабица</i>	ж дем. и хип. од жаба	12. бот. а. в. зевалица <i>Antirrhinum, A majus</i> 12. б. в. јаштерица <i>Oospora albicans</i> 12. в. врста кактуса <i>Opuntia ficus indica</i> ... пореклом из Јужне Америке, која се гаји као украсна биљка, а у средоземљу расте у слободној природи (РСАНУ)
<i>жижак</i>	м 1. зоол. а. инсект тврдокрилац из ф. <i>Curculionidae</i> са издуженим предњим делом главе, чије ларве живе паразитски на разним биљкама	2. агр. покр. винова лоза која рађа бело грозђе (РСАНУ)
<i>зајчек</i>	м 1. зоол. в. зец	2. бот. в. зевалица <i>Anterrhinum majus</i> (РСАНУ)
<i>звечарка</i>	ж 1. зоол. велика змија отровница <i>Crotalus horridus</i> с рожним прстеновима на крају репа, који звече при кретању	2. агр. врста јабуке чије семенке у зромом плоду при дрмању звече (РСАНУ)

<i>зека</i>	м 1. назив и име домаћим животињама женкама закасте длаке	3. агр. покр. врста јабуке 5. бот. а. в. очобажка <i>Thalictrum minus</i> 5. б. в. типац <i>Nardus stricta</i> (РСАНУ)
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus...</i>	3. (понекад и у полусложеници зец-гљива) бот. назив за неколико врста гљива а. <i>Polyporus frondosus</i> из ф. <i>Polyporaceae</i> ; б. <i>Thricoloma</i> из ф. <i>conglobatum Agaricaceae</i> в. кладушица <i>Sparasis</i> (РСАНУ)
<i>зечица</i>	ж 1. женка зеца	2. бот. а. в. дебели корен <i>Phyteuma spicatum</i> б. в. звончић (3а) в. в. зевалица г. в. повратич <i>Tanacetum parthenium</i> д. мн. назив за род биљака <i>Centaurea</i> ... које се употребљавају у лекарству 3. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда <i>Ophidia</i> (<i>Serpentes</i>), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	7. бот. врста кактуса <i>Cereus flagelliformis</i> ... (РСАНУ)
<i>змијача</i>	ж 1. зоол. змијокрака морска звезда <i>Orhinoidea</i> која најчешће живи у тропским пределима	2. бот. зељаста биљка ... чији се плод једе (Шул. 5, 404) (РСАНУ)
<i>змијица</i>	ж 1. дем. од змија	3. покр. врста цвета љубичасте боје (РСАНУ)
<i>јамарица</i>	ж 1. зоол. а. в. јегуља	2. бот. биљка <i>Cortusa matthioli</i> ... (РСАНУ)
<i>јамичарка</i>	ж 1. зоол. змије отровница <i>Crotalus</i> из пор. <i>Crotalidae</i> која има дубоку јамицу између носних отвора и очију	2. бот. биљка <i>Helvella lacunosa</i> ... (РСАНУ)
<i>јеж</i>	м 1. а. сисар из реда бубоједа <i>Egipaseus</i> из ф. <i>Egipaseidae</i> чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	2. бот. а. украсна биљка ... чије округласто стабло има по ребрима бодље б. в. бодљикара (РСАНУ) 4. бот. а. врста јестиве гљиве (РМС)
<i>јеленак</i>	м 1. дем и хип. од јелен	3. бот. врста папрати ... дугих неразвијених листова, ређе изрезаних (РСАНУ)

<i>кањушка</i>	ж 1. зоол. в. вучић	2. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
<i>карагуљ</i>	ж 1. зоол. врста мањег морског пужа	2. бот. зељаста биљка ... са цветовима савијеним у облику пужа и густо израслим листовима, која се обично гаји уз хладњаке (РСАНУ)
<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	7. агр. покр. врста шљиве (РСАНУ)
<i>кобилица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од кобила	5. два доња срасла листића код лептирасте крунице цвета 9. покр. грозд који се одсече заједно са лозом па се оставља да се суши, евенка (РСАНУ)
<i>кокица</i>	ж 1. дем. и хип. од кока	10. бот. општи назив за биљке из рода <i>Ophrys</i> (РСАНУ)
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	3. а. цела језгра ораха 3. б. средишњи део каквог плода 7. бот. а. врста украсне биљке <i>Neottia nidusavis</i> ... 7. б. бобовњак (РСАНУ)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање	12. мн. агр. покр. врста смокве бела и дугуљаста плода (РСАНУ)
<i>коњић</i>	м дем. и хип. од коњ; коњ	4. бот. в. жива трава <i>Erodium cicutarium</i> (РСАНУ)
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда <i>Chelonia</i> или <i>Testudines</i> који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води.	3. а. бот. врста гљиве б. бот. в. смрчак <i>Morchella esculenta</i> в. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
<i>косавац</i>	м 1. зоол. в. кос	2. бот. в. горчик (РСАНУ)
<i>кравица</i>	ж 1. дем. и хип. од крава, млада крава	4. бот. в. петровац <i>Agrimonia eupatoria</i> 5. (об. и мн.) бот. покр. већа чахура татуле (РСАНУ)
<i>крастача</i>	ж в. зелена краставица	2. агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)

<i>крештелица</i>	ж 1. зоол. а. в. креја	3. бот. вишегодишња ниска зељаста биљка из ф. звочића чији су листови наизменични и тракасти а цветови седећи са звонасто-левкастом круницом (РСАНУ)
<i>крлеж</i>	м в. крпељ	2. бот. шумски цвет (РСАНУ)
<i>крљеж</i>	м покр. 1. зоол. в. крпељ	2. бот. в. рицинус <i>Ricinus communis</i> (РСАНУ)
<i>крљеш</i>	м покр. 1. зоол. в. крпељ	2. млад још неразвијен крај биљног издабка, пупољак (РСАНУ)
<i>крпуша</i>	ж 1. зоол. в. крпељ	3. агр. покр. врста ситне смокве, која сазрева у другој половини лета 4. покр. врста траве (РСАНУ)
<i>крокодилче</i>	с 1. младунче крокодила	2. покр. врста пољског цвета (РСАНУ)
<i>куја</i>	ж 1. женка пса, кучка, керуша	3. бот. покр. врста биљке 4. покр. плод кестена са неразвијеним језгром (РСАНУ)
<i>кукавица</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица селица <i>Cuculus canorus</i> из пор. <i>Cuculidae</i> величине голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда	8. бот. кошутац б. в. вилин лук (под лук изр.) в. в. каћун (1а) г. зељаста биљка <i>Serapias ...</i> (РСАНУ)
<i>куковача</i>	ж 1. зоол. в. кукавица	2. бот. врста биљке жутог цвета (РСАНУ)
<i>кукувача</i>	ж в. кукавица	2. бот. в. орлови нокти <i>Lonicera caprifolium</i> (РСАНУ)
<i>кулаш</i>	м 1. а. коњ мишје, пепељасте или жућкасте, жућкастосиве боје; име таквом коњу	2. агр. врста пасуља жуте, жућкасте или црвенкасте боје (РСАНУ)
<i>куница</i>	ж 1. а. дем. од куна	3. бот. а. једногодишња, двогодишња или вишегодишња биљка из рода

		<p>Aporocurus ... са једноцветним класићима скупљеним у класолику метлицу</p> <p>3. б. в. хајдучка трава <i>Achillea</i></p> <p>3. в. покр. в. купина (1) (РСАНУ)</p>
<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер <i>Canis lupus</i> из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук	<p>6. бот. покр. божур</p> <p>6. б. в. уродица <i>Melampyrum arvense</i> (РСАНУ)</p>
<i>курјачица</i>	ж 1. а. женка курјака, вучица	3. бот. покр. врста отровне биљке; исп. курјача (РСАНУ)
<i>лапак</i>	м 1. зоол. врста рибе ... пљоштица	<p>2. бот. а. в. чичак <i>Lappa</i>, <i>L. major</i></p> <p>б. в. боца (2б) (РСАНУ)</p>
<i>лептирица</i>	ж 1. зоол. а. назив за разне врсте лептирова (обично ноћних или малих ситних); лептир, лептирић уопште; женка лептира	3. бот. в. лепирњаче (под лепирњача) (РСАНУ)
<i>лисац</i>	м а. мужјак лисице	<p>2. а. бот. в. трскот <i>Polygonum</i></p> <p>б. зељаста једногодишња биљка влажних мочварних предела ... чији се надземни изданак употребљава у народној медицини</p> <p>в. граната једногодишња зељаста биљка љутикавог укуса ... папрац</p> <p>г. в. медуника <i>Pulmonaria officinalis</i> (РСАНУ)</p>
<i>лисица</i>	м 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер <i>Vulpes</i> (<i>Vulpes vulpes</i> и др.) с дугачким чупавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком; женка те звери	<p>4. агр. покр. а. врста винове лозе белог или жућкастог грожђа, грожђе те лозе</p> <p>б. врста јабуке зеленкастог плода</p> <p>5. бот. в. лисичица (2) (РСАНУ)</p>
<i>лисичица</i>	ж дем. и хип. од лисица	<p>2. бот. врста јестиве гљиве жућкасте боје ... лисичарка, папрењак</p> <p>3. агр. покр. врста грожђа, динка</p>

		(РСАНУ)
<i>љиљак</i>	м 1. зоол. а. у мн. ред сисара (...) који се крећу обично ноћу и хране се биљкама и кукцима, слепи мишеви, шишмиши, нетопири	4. бот. а. в. јоргован б. покр. в. љиљан в. мн. врста мирисаве биљке ... чији се корен употребљава као зачин (РСАНУ)
<i>магарица</i>	ж 1. женка магарца	5. бот. врста храста <i>Quercus lanuginosa</i> медунац (РСАНУ)
<i>мајак</i>	м 1. зоол. а. инсекат тврдокрилац, крупна буба затвореноплаве боје и кратког покриља ... која живи у трави и чије ларве пролазе кроз врло сложено развиће ...	2. агр. покр. врста пасуља (РСАНУ)
<i>мамут</i>	м 1. зоол. изумрли слон врло великих димензија који је живео у ледено доба <i>Elephas primigenius</i>	2. агр. врста репе дугачког корена (РСАНУ)
<i>маца</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка	3. бот. а. гроздаста цваст неких биљака слична класу, са ситним млохавим цветовима, реса, аmentum б. перница, кундара, rarpus в. пупољак на врби из кога се развијају листићи, гранчица са таквим пупољцима г. клип на рогозу, палацка д. прут на чокоту винове лозе са два пупољка, кондир (РСАНУ)
<i>маџан</i>	м 1. хип. од мачак	б. покр. дуд са цветом у облику маца, реса која не доноси плод (РСАНУ)
<i>мачак</i>	м 1. а. зоол. мужјак мачке (1), мачор	3. покр. бујна, права шибљика на воћкама 4. бот. а. жива трава <i>Erodium cicutarium</i> б. броћац (а)

		в. в. орјашица <i>Tordylium officinale</i> (РСАНУ)
<i>маче</i>	с 1. младунче мачке; мачкица	3. бот. покр. врста цвећа (РСАНУ)
<i>мачка</i>	ж 1. а. домаћа животиња са већим бројем врста, сисар <i>Felis domestica</i> из пор. <i>Felidae</i> витког, веома покретљивог тела (...)	10. бот. а. в. зевалица (4б) б. в. мачић (2а) в. (мн.) врста траве, <i>Cataria</i> (РСАНУ)
<i>мисирка</i>	ж а. зоол. в. ћурка	3. бот. покр. в. бундева б. в. бела бундева (под бундева изр.) в. в. црна бундева г. в. подбел <i>Tussilago farfara</i> д. врста винове лозе (РСАНУ)
<i>миш</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица ситних сисара штеточина <i>Muridae</i> из реда глодара (...)	3. бот. биљка ... маљавог и збијеног класа (РСАНУ)
<i>мува</i>	ж 1. зоол. у мн. породица инсеката двокрилаца кратких пипака и лако покретљивих ногу (...)	2. бот. в. мухара (РСАНУ)
<i>мулац</i>	м 1. в. мула	3. покр. а. агр. ситно грожђе у винограду које не сазри до краја сезоне (РСАНУ)
<i>овчица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од овца, млада овца	б. бот. покр. а. в. нарцис б. врсте рода нарцис 1) в. суноврат ... исп. зеленкада; 2) в. лужањ; 3) в. нарцис в. в. режуха <i>Cardamine</i> г. в. скакавица <i>Cardamine pratensis</i> д. в. красуљак б. њ. в. овчје руно (РСАНУ)
<i>осинац</i>	м 1. зоол. в. оса	2. бот. врста јестиве гљиве ... (РСАНУ)
<i>пастрмка</i>	ж 1. зоол. у мн.: породица мекоусних риба <i>Salmonidae</i> из реда <i>Salmoniformes</i> , витког тела посутог пегаме, које живе по	2. агр. покр. а. врста озиме крушке чији је плод прекривен црвеним

	брдских и планинским водотоковима, а гаје се и у рибањацима (у јд.: риба из те породице)	пегама; плод те крушке б. врста ротквице чији је јестиви бели корен прекривен црвеним пегицама в. врста салате која по листовима има пегице (РСАНУ).
<i>певац</i>	м 1. в. петао	9. бот. покр. а. в. млађа б. мн. в. брашњача (РСАНУ)
<i>пепелњача</i>	ж покр. 1. зоол. в. поскок <i>Vipera ammodytes</i>	2. агр. врста крушке (РСАНУ)
<i>прасац</i>	м 1. зоол. а. мужјак домаће свиње, крмак	3. бот. врста биљке <i>Cytinus hypocistis</i> (РМС)
<i>хрчак</i>	м 1. зоол. а. врста глодара са великим образним кесама за пренос хране <i>Cricetus cricetus</i>	2. бот. род гљива <i>Helvella</i> (РМС)
<i>чавка</i>	ж 1. зоол. птица из пор. врана, одозго црна, одоздо сива ...	2. агр. покр. врста белог и црног грожђа (РМС)
<i>шушак</i>	м 1. зоол. врста инсекта тврдокрилца, кукца корњаша <i>Helodes</i>	2. бот. врста траве (РМС)

4.4.2.1. Из ове табеле издвајамо групу деривата којима је зооним мотивна основа, које у основном значењу реферишу на различите појмове из творбено-семантичких категорија *nomina loci*, *nomina agentis* и сл., а у секундарном на различите биљне врсте:

<i>биковина</i>		1. бот. в. удика <i>Viburnum lantana</i> 2. агр. врста јабука 2. б. врста грожђа (РСАНУ)
<i>бувара</i> (<i>буварица</i>)		4. бот. в. бухач (1) (РСАНУ)
<i>волар</i>	м 1. а. онај који чува или води волове	3. агр. покр. врста винове лозе (РСАНУ)
<i>волovina</i>	м в. волетина	2. агр. врста винове лозе са великим гроздовима и крупним зрном; исп. воловјак (РСАНУ)

<i>вранчара</i>	3. агр. а. врста дивље трешње, птичарица (РСАНУ)	
<i>говедарка</i>	ж 1. а. в. говедарица	3. агр. в. белошљива (РСАНУ)
<i>говеђача</i>	2. агр. покр. врста зимске јабуке 2. б. врста шљиве 2. в. врста јагоде крупног плода (РСАНУ)	
<i>голубњача</i>	ж 1. в. голубарица	2. агр. покр. врста јесење јабуке (РСАНУ)
<i>гујара</i>	бот. покр. в. варгањ (РСАНУ)	
<i>змијара</i>	ж в. змијарник	4. бот. а. вргањ б. врста печурке <i>Coprinus fimetarius</i> ... в. печурка <i>Hypholoma fasciculare</i> ... (РСАНУ)
<i>козара</i>	ж 1. месарница у којој се продаје козје месо	5. агр. покр. врста јабука 5. б. врста крушке 6. бот. покр. в. срндак <i>Lepiota procera</i> (РСАНУ)
<i>козарица</i>	ж 1. чобаница која чува и напаса козе	7. агр. покр. врста јабуке; исп. козара 9. бот. покр. в. чешљица <i>Sasleria coerulea</i> (РСАНУ)
<i>козина</i>	ж 1. козја длака, кострет, јарина	2. агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)
<i>коњара</i>	м 1. место за коње	4. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
<i>коњарица</i>	ж 1. коњарева жена	5. агр. покр. врста шљиве округлог крупног плода (РСАНУ)
<i>коњухача</i>	агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)	
<i>коњушница</i>	ж 1. нарочита зграда или просторија за коње, штала, стаја	3. бот. покр. врста зељасте биљке, траве (РАНУ)
<i>кравара</i>	ж 1. стаја за краве	3. бот. врста јестиве гљиве <i>Boletus bovinus</i> из ф. <i>Polyporaceae</i>, риђег

		слузавог клобука, која расте по црногоричним шумама (РСАНУ)
<i>крављак</i>	м 1. покр. кравља балега	3. бот. вишегодишња зељаста биљка <i>Carlina C. acaulis</i> из ф. Compositae, веома кратког стабла, чврстог и трновитог лишћа, перасто дељеног по ободу и распоређеног у розету приљубљену за земљу, са цветном главицом у средини 4. бот. врста отровне гљиве <i>Boletus rachurus</i> из ф. Polyporaceae (РСАНУ)
<i>крмећара</i>	1. врста гљиве коју радо једу свиње (РСАНУ)	
<i>курјача</i>	1. бот. а. в. бун (1а) б. врста отровне гљиве <i>Boletus lupinus ...</i> (РСАНУ)	
<i>лисичарка</i>	1. бот. в. лисичица (2) 2. агр. покр. врста грожђа црвенкасте боје 2. б. врста крушке (РСАНУ)	
<i>лисичина</i>	4. агр. покр. врста грожђа жућкасте или црвенкасте боје 5. бот. а. у мн. једногодишњи или двогодишњи жбуњићи рода с назименичним густо распоређеним длакавим листовима и цветовима скупљеним у виду увојка б. в. боражина (РСАНУ)	
<i>медведовина</i>	ж 1. в. медведина (2,3)	3. бот. а. в. матруна (б2) б. в. суручица горска <i>Aguncus silvester</i> (РСАНУ)
<i>мравњак</i>	м в. мравињак	3. бот. и агр. покр. врста хељде (РСАНУ)
<i>овчарица</i>	ж 1. чобаница која чува и напаја овце, пастирица	5. агр. покр. врста крушке; исп. овчарка (РСАНУ)

<i>овчарка</i>	ж 1. в. овчарица	3. агр. покр. а. врста јабуке б. врста крушке; исп. овчарица (РСАНУ)
<i>орлобитина</i>	покр. начети плод воће или његов остатак који су појеле птице (РСАНУ)	
<i>орловњак</i>	бот. а. рајско дрво (РСАНУ)	
<i>пасјак</i>	б. бот. а. в. буника б. в. паздрен (РСАНУ)	
<i>пасјака</i>	ж 1. погрд. рђава, зла женска особа	2. агр. а. дивља смоква <i>Ficus carica</i> <i>silvestris</i> б. ситан, закржљао плод неке воће (РСАНУ)
<i>пасјакиња</i>	ж 1. погрд. в. пасјака (1)	3. а. агр. врста шљиве (РСАНУ)
<i>свињарица</i>	ж 1. женска особа свињар	4. бот. в. боца (РМС)
<i>свињдух,</i> <i>свињдуша</i>	бот. врста траве (РМС)	
<i>свињурак</i>	бот. биљка суручица (РМС)	

4.4.2.2. У *фитониме* убрајамо типове свих биљних врста чији су називи (или у нашем случају секундарне семантичке реализације зоонима) у речницима српскога језика обележени одговарајућим квалификаторима термилошког домена *бот.* (ботаника, ботанички) и *агр.* (агрономија – „наука о пољопривреди”, РСАНУ). У њих спадају називи:

4.4.2.3. И Н. Јошић каже да „у воћарској терминологији постоји извјестан број народних термина који као основинску лексему имају име какве домаће животиње (сасвим ријетко и име дивље животиње) (Јошић 2013: 150). Мотивација за метафоричку дисперзију животињских назива на фитониме (биљне врсте) може се тражити, пре свега, у карактеристичном ИЗГЛЕДУ животиња, ОБЛИКУ тела, БОЈИ коже или крзна или ВЕЛИЧИНИ који представљају неке од доминантнијих дистинктивних сема полазне лексеме у овом типу преноса номинације, који је посебно био активан у руралним срединама где су људи добро познавали особености биљака и животиња, и могли лако да идентификују и доведу у асоцијативну везу њихов изглед, функцију, особине и сл.

4.4.2.4. *СЕМЕ БОЈЕ* – Сема БОЈЕ у оквиру семантичке структуре одређених зоонима показала се изразито продуктивном као извориште нових значења у групи фитонима. Нпр. лексема *настрмка* (2. агр. а. б. в., РСАНУ), која у основном значењу носи ознаку речне рибе са карактеристичним пегама по телу, у секундарном значењу односи се на 'крушку прекривену црвеним пегама' (тј. која је ишарана), од. 'ротквице и салату са пегицама', што значи да је у овом случају активирана сема физичког изгледа, конкретно БОЈЕ (посебног колорита који подразумева пегавост).

4.4.2.4.1. Н. Јошић изводи даље закључке о мотивисаности назива воћака по боји животиња: „према описним придјевима *зечаст*, *јазавичаст*, *лисичаст*, настале су изведенице: *зечица* (крушка, Рудник), *јазавичарка* (крушка,

Љештанско), *лисичарка* (крушка). Њихова се семантика, дакле, своди на боју. Гљива *лисичарка* или *лисичица*, *Cantharellus cibarus* (РСАНУ) и врста грожђа позната под именом *лисичина* (РСАНУ), такође су мотивисане су бојом (оном жућкастоцрвенкастом што подсећа на боју лисичије длаке)” (Јошић 2013: 150).

4.4.2.4.2. Назив за птицу карактеристичне црне боје као што је *чавка* (1. а. зоол. ’птица из породице врана, одозго црна’, РМС) послужио је и као покрајнизам за врсту црног грожђа. „Представа о црној боји перја какве јединке из свијета птица, нпр. птице *гак* (= гавран, *Corvix corax*; врана, *Sprvix cornix*), чинила је подстрек да се, на основу метафоричких асоцијација, *гакуша* (шљива, Сомбор), доведе у везу с њом. Шљива *гакуша* би могла да буде тамноплава, а не црна, али поређења по боји, као што се и раније видјело, не почивају на истовјетности већ на упоредивом колористичком домену” (Јошић 2013: 79).

По изразито тамној боји карактеристичне су још птице *гавран*, односно назив за врсту лозе црне боје *гавраница* (4. агр. нар., РСАНУ) и *галица* (назив за домаће животиње црне длаке, од прсл. речи *гал*, црн, таман) која се у секундарном значењу односи на врсту лозе која рађа црно, ситно грожђе (4. агр. покр., РСАНУ). И врста шљиве под називом *кобила* (7. агр. покр., РСАНУ) могла је добити назив по боји кобиле. Преко семе БОЈЕ назив је добила и *жабица* (12. бот. РСАНУ) – ’врста кактуса’ и *змија* (7. бот., РСАНУ) – ’врста кактуса’. И различите врсте белог нарциса могле су добити назив по боји *овчице* (6. бот. покр. а., РСАНУ). По називу *кулаш*²³⁸ (коњ мишје, пепељасте или жућкасте, жућкастосиве боје) номиналну ознаку је добио и ’пасуљ жућкасте или црвенкасте боје’ (2. агр., РСАНУ).

4.4.2.4.3. Такође, „употребна вриједност придјева *зекаст* (њим се у српском језику заправо означава нијанса зелене боје што перцептуално нагиње ка сивом или сивкастозеленом), махом је скопчана са бојом животињске длаке. Око основа *зек-* (: *зекаст*) и *зеч-* (: *зечаст*) окупљен је мали број деривата: *зека* (јабука, Банија), *зекица* (смоква, Книн), *зечица* (крушка, Рудник). Изведена од придјева *вучаст* исту или посве сличну боју могла би да има и смоква *вучица*” (Јошић 2013: 75).

²³⁸ Према тур. *kula at*, риђ, смеђ коњ, РСАНУ.

4.4.2.5. *СЕМЕ ИЗГЛЕДА И ОБЛИКА* – Секундарно значење лексеме *маџан* (б. покр., РСАНУ) – ’дуд са цветом у облику маџа, реса која не доноси плод’ добијено је, како и сама лексикографска дефиниција потврђује, преко семе *ОБЛИКА*. Семема ’биљка маљавог и збијеног класа’ у оквиру семантичке структуре лексеме *миш* (3. бот., РСАНУ) могла је да се развије преко сема *ИЗГЛЕДА* (крзно миша) и *ОБЛИКА ТЕЛА* (округласто и дугуљасто). Сема *ИЗГЛЕДА* и *ОБЛИКА* тела могла је бити одговорна и за значења ’врста гљиве’ код лексеме *корњача* (3. а. бот., РСАНУ). Значење лексеме *голубан* (3. агр. покр., РСАНУ) које се односи на ’врсту купуса’ такође је могло настати преко семе *ОБЛИКА* тела. Лексема *јеж* (2. а., РСАНУ) добила је секундарно значење ’укупна биљка чије округласто стабло има по ребрима бодље *Echinocactus albus* (б. бодљикара)’ преко семе *ИЗРАЗИТЕ ФИЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ* (бодље). *ОБЛИК* тела животиње (*карагуљ* – врста мањег морског пужа) могао је мотивисати пренос назива на ’зељасту биљку ... са цветовима савијеним у облику пужа и густо израслим листовима, која се обично гаји уз хладњаке’ (2. бот., РСАНУ). ’Жбуњићи с назименичним густо распоређеним длакавим листовима’ могли су добити назив *лисичина* (5. бот. а., РСАНУ) преко изгледа лисичијег крзна.

4.4.2.6. *СЕМЕ ВЕЛИЧИНЕ* – „Семе нижег ранга су могле да се односе и на *ВЕЛИЧИНУ* полазног појма која представља мотивну сему у преносу назива на циљни појам: *врапчара* (трешња; шљива, Београд)” (Јошић 2013: 176). Метафоричко активирање семе крупне *ВЕЛИЧИНЕ* запажамо и код секундарног значења лексеме *воловина* које се односи на ’врсту винове лозе са великим гроздовима и крупним зрном’ (РСАНУ). Сема крупне *ВЕЛИЧИНЕ* могла је бити семантички мотиватор и за секундарно значење ’врста репе дугачког корена’ (2. агр., РСАНУ) које се успоставља у оквиру семантичке структуре лексеме *мамут* (’изумрли слон врло великих димензија’, РСАНУ). Сема *ВЕЛИЧИНЕ* могла је бити одговорна и за значење ’врста ситне смокве, која сазрева у другој половини лета’ у оквиру сем. структуре лексеме *крпуша* (3. агр., РСАНУ) и ’млад још неразвијен крај биљног изданка, пупољак’ код лексеме *крњеш* (2., РСАНУ). Ситна величина *маџе* (као и деминутивно-хипокористички облик лексеме) мотивисали су и значења пупољака на врби и чокоту вина (3. бот. в., 3. бот. д., РСАНУ).

4.4.2.7. ФИТОНИМИ КОЈИ СУ ПОРЕКЛОМ ЗООНИМСКИ ТОПОНИМИ

– „Само поједине изведенице могле су настати према називима мјеста која у основи, изгледа, имају зооним, нпр. *козарица* (јабука, Врање) : *Козаре* (Лесковац), *коњувача* (јабука, Јадар) : *Коњува* (Куршумлија), *коњуха* (јабука) : *Коњух* (Крушевац и Липљан), *свракача* (крушка) : *Свраке* (Вогошћа); *овчарица* (: Овчар — крушка, Левач) (Јошић 2013: 151).

4.4.2.8. *ОСОБИНЕ И ПОНАШАЊЕ* – Зоонимска мотивација номинације појединих врста биљака уочљива је из доминантних семантичких компонената зоонима, нпр. секундарна реализација лексеме *мулац* (3. покр. а. агр., РСАНУ) – ’ситно грождје у винограду које не сазри до краја сезоне’ мотивисана је компонентом *ОСОБИНЕ* муле, од. мулца (’неплодни крижанац кобиле и магарца’, РСАНУ). Назив се са животиње ниског порекла и немогућности за даљу репродукцију пренео на плод грождја који не сазри до краја сезоне. Врста отровне биљке добила је назив по *курјачици* (3. бот. покр., РСАНУ) захваљујући семантичким компонентама *ОСОБИНА* и *ПОНАШАЊА* – опасна, крвочна и прождрљива.

4.4.2.9. *ОСТАЛО* – Лексички односи између фитонима и зоонима показују широк репертоар језичке креативности у проналажењу веза између животињског и биљног света. „Неке изведенице с именом домаће животиње у основи, као да имају експресивни смисао: *говеђача* (јабука; шљива), *крмећача* (јабука, Шабац), *насјара* (шљива, Славонија), *насјача* (шљива), можда и још која, нпр. *коњура* (јабука, Сарајево). Сходно значењу лексеме *крмећара* = врста гљиве коју радо једу свиње (Речник САНУ) (ми бисмо ипак рекли: врста некавалитетне гљиве, коју једу само свиње)” (Јошић 2013: 151).

4.4.2.9.1. Негативна конотација према примарном значењу лексеме *насјака* (1. погрд. ’рђава, зла женска особа’, РСАНУ) конотирала је и секундарну реализацију ’ситан, закржљао плод неке воћке’ (1. б., РСАНУ). Дебљи крај клипа кукуруза назива се *вук* (6. покр. б. арг. ’дебљи крај клипа кукуруза’, РСАНУ), док се тањи назива *шуша* (’брав или говече без рогова’, РМС), можда преко

колективне експресије према којој се јачом и снажнијом животињом именује део кукуруза који је такође снажнији.

4.4.2.9.2. Назив за врсту печурке *мува* (2. бот., РСАНУ) добијен је вероватно од њеног латинског назива *Agaricus muscarius*, што је назив за *муву* (а то значење развило се, наводно, због тога што се печурка сматрала довољно отровном да се користи као инсектицид).

4.4.2.9.3. „Воћке *крставих* плодова именоване су као *крставка* (јабука), *крстача* (јабука), *крставуша* (крушка, Лесковац)” (Јошић 2013: 125).

4.4.2.9.4. Значења која се односе на бундеву у оквиру семантичке структуре лексеме *мисирка* (в. ћурка) (3. бот., РСАНУ) потичу, заправо, од изједначавања назива за бундеву *мисирњача* (тур. врста бундевне тикве, Шкаљић 1966) и назива за ћурку *мисирка* који је такође турског порекла (тур. *Misir*, Египат, Шкаљић 1966).

4.4.2.9.5. Према глаголу *звечати* могли смо добити и секундарно значење лексеме *звечарка* (2. агр., РСАНУ) које се односи на ’врсту јабуке чије семенке у зрелом плоду при дрмању звече’. Мотивација је могуће дошла индиректно, преко глагола који именује оглашавање звуком (звечати), пре него што је добијена радијалном полисемијом од назива за врсту змије чији рожни прстенови на репу „звече”.

4.5. НЕКЛАСИФИКОВАНИ ПРИМЕРИ

4.5.0. Ова група примера односи се на зоониме које нисмо успели да класификујемо у неку од успостављених тематских група.

Табела 36. Некласификовани примери

<i>вашка</i>	3. покр. једна од двеју рупица на плећки божићне печенице у коју народ гата (РСАНУ)
<i>вук</i> ²	5. рупа кроз коју излази дим при прављењу ћумура (РСАНУ)
<i>гира</i>	2. покр. чворноват комад дрвета који се тешко цепа (РСАНУ)

<i>гусеница</i>	2. б. фиг. кривудава поворка у кретању, обично у маршу (РСАНУ)
<i>кока</i>	4. грумен жара, жишка 4. неугашена грудвица дувана истресена из луле (= кокица) 5. свежањ, сноп купастог облика (РСАНУ)
<i>кокица</i>	5. а. грумен жара, жишка б. неугашена грудвица дувана истресена из луле в. опушак од цигарете г. ужарена грудвица на врху фитиља (РСАНУ)
<i>кокот</i>	5. покр. кришка, режањ каквог плода (РСАНУ)
<i>крмача</i>	3. мрља од мастила, обично на писаном тексту (РСАНУ)
<i>пужић</i>	3. женска фризура у облику пужића (РМС)
<i>коњица</i>	3. покр. хрпа, гомила од четири-пет ораха, кестена и сл. постављених тако да један лежи на осталим и представља врх гомиле (РСАНУ)
<i>мрмољак</i>	2. покр. ситан, мали део нечега, мрва, мрвица (РСАНУ)
<i>пасјака</i>	4. празно место у задњем делу запрежних кола (РСАНУ)
<i>певац</i>	в. каменчић кречњака који се ставља на врх кречане при гашењу креча; пламенчић који се појави на врху кречане при гашењу креча (РСАНУ);
<i>свитац</i>	2. в. светлац (искра, варница, одблесак) (РМС)
Књижевно стваралаштво	
<i>врабац</i>	2. б. народна шаљива кратка песмица у којој се извргавају шали карактерне особине појединих особа (РМС)
<i>газела</i>	2. књиж. метричка врста лирске песме (РМС)
Друштвене појаве	
<i>јарац</i>	5. б. фиг. принудна продаја дужникове имовине ради наплате дуга (РСАНУ)

4.5.1. Секундарно значење лексеме *гусеница* (2. б. фиг. 'кривудава поворка', РСАНУ) добијено је метафоричком активцијом сема ИЗГЛЕДА и

КРЕТАЊА. Значења која се односе на грудвицу дувана, грумен жара или свежањ код лексема *кока* (4.,5., РСАНУ) и *кокица* (5. а., 5. б., 5. г., РСАНУ) успостављена су, вероватно, асоцијативним повезивањем са изгледом склупчане кокошке (и могуће њеном бојом), док захваљујући семи облика секундарно значење добија и лексема *пужић* ('женска фризура у облику пужића'). Значење 'мрља од мастила, обично на писаном тексту' у оквиру семантике структуре лексеме *крмача* (3., РСАНУ) настало је преко сема ИЗГЛЕДА (пре свега хигијене – прљава, неуредна) и колективне експресије по којој се свиње доживљавају као прљаве животиње. Кратка шаљива песмица и ситан, мали део нечега могли су добити назив *вргаца* (2. б., РСАНУ) и *мрмољак* (2., РСАНУ) преко сема ВЕЛИЧИНЕ, док је назив *свитац* (2. в., РСАНУ) за искру, варницу, одблесак добијен преко сема ОСОБИНЕ ('врста инсекта ... који ноћу светли', РМС). Хрпа, гомила од четири-пет ораха, кестена добила је назив *коњица* (3. покр., РСАНУ) повезивањем са бројношћу *коња* у формацији коњице.

5. СЕКУНДАРНЕ СЕМАНТИЧКЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ЗООЛОШКИХ ЛЕКСЕМА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЧОВЕКА

5.1. Теоријски оквир истраживања и појам зоосемије

5.1.1. Животињско царство је једно од најмоћнијих центара метафоричке експанзије где је већина случајева животињске метафоре пројектовано на концептуалну категорију ЉУДСКИХ БИЋА (Кјетилка, Клепарски 2005а: 86), а људи често прибегавају животињама као средством тумачења људског понашања, емоција и односа (Кевечеш 2010: 19). Према Д. Гортан Премк једна од основних врста метафоричких асоцијација којима је полазиште нека сема колективне експресије, а које су засноване на уверењима и представама једне језичке заједнице, јесте она којој је полазно значење зооним, а циљно човек, нпр. *лав*, *храбра*, *неустрасива особа* (Гортан-Премк 2004: 107).²³⁹ У питању су значењски

²³⁹ А. Ранђеловић забележила је само на корпусу *Речника српског језика* из 2007. године 157 зоонима са макар једним метафоричним значењем које се односи на људске особине. Она је

елементи за које „човек на основу искуства верује да их нека животиња има или јој их приписује на основу њиховог понашања или нарави јер са њима долази у додир” (Штасни 2011: 308).

У оквиру руске лексикологије, Косовски подсећа да је Е. Р. Курилович (*Заметки о значених слова*, 1955) писао о основној и секундарној семантичкој функцији речи. Секундарна семантичка функција настаје под утицајем контекста у случајевима када се у конкретном језику значење једне речи подудара са значењем друге речи (или обрта) (Косовски 1974: 44). На примеру лексеме *магарац* (осел) која има два значења (I – животиња и II – глуп или тврдоглав човек) долази до закључка да се *магарац* II јавља у афективној форми замењујући термин *тврдоглавац*, тј. делујући у другој семантичкој функцији (исто, 44). Закључује да је у руском, енглеском и француском језику широко распрострањено означавање људи речима које именују животиње. У основи ове метафоре лежи било која особина која се приписује датој животињи: *лав* – храброст; *лисица* – лукавост; *тигар* – свирепост; *слон* – неспретност; *зец* – кукавичлук; *вук* – похлепност итд. (исто, 44).

5.1.2. Потврду да је овај метафорички механизам продуктиван у словенским језицима пружиле су П. Легурска и Н. Белчева (2005: 238–255) правећи ономасиолошки каталог назива за животиње који се односе на људе са особинама сличним животињским у српском, бугарском и руском језику, нпр.: рус. *агнец*, буг. *агне*, срп. *јагње* – кротак и послушан човек; рус. *баран*, буг. *овен*, срп. *ован* – глупав и упоран човек; рус. *бык*, буг. *бик*, срп. *бик* – похотљив мушкарац; рус. *гусыня*, буг. *гъска*, срп. *гуска* – глупа жена; рус. *змея*, буг. *змия*, срп. *змија* – покварен и зао човек; рус. *ишак*, буг. *магаре*, срп. *магарац* – глуп и упоран човек; рус. *корова*, буг. *крава*, срп. *крава* – глупа жена; рус. *лев*, буг. *лъв*, срп. *лав* – моћан и храбар човек; рус. *лиса*, буг. *лисица*, срп. *лисица* – брз и лукав човек; рус. *орел*, буг. *орел*, срп. *орао* – леп, мужеван и моћан човек; рус. *паразит*, буг. *паразит*, срп. *паразит* – човек који живи на туђ рачун и сл.

5.1.3. Термин *зоосемија* (енг. *zoosemy*) усвојио је круг пољских лингвиста са универзитета у Rzeszówu (в. Кјетилка, Клепарски 2005а, 2005б) и користи се да

издвојила 227 таквих значења од чега 102 лексеме реализују по једно метафорично значење које се односи на људске особине, 43 лексеме имају два значења, 10 лексема три, а по једна лексема има четири, односно пет оваквих значења (Ранђеловић 2012: 92).

описе случајеве метафоричке екстензије лексема са животиње на човека (X, човек је Y, животиња),²⁴⁰ тј. за реферисање на људска бића (в. Милић 2013), док се термин *зооморфизам* схвата као приписивање животињских особина људима (Барчот 2014: 482). Један од разлога функционисања *зоосемије* утемељен је у човековим културолошким и вредносним стереотипима да животиње поседују одређене, понекад искривљене, карактеристике које се примењују на невољена и презрена људска бића, понекад само због увреде (Persson 1990: 169, према Кјетилка, Клепарски 2005б: 27).²⁴¹

Када говоримо о процесу *зоосемије* делимично излазимо из оквира традиционалних лексиколошких истраживања и ослањамо се и на закључке лингвокултуролошких радова који се баве семама колективне експресије, наивном сликом света и стереотипним концептима у мишљењу и језику одређених народа и култура, који могу бити оптерећени „политичким, историјским, економским приликама у некој земљи” (Драгићевић 2010а: 28). Семе колективне експресије односе се на семантичке компоненте које су засноване на „уверењима и представама целе језичке заједнице о појму који је именован датом лексемом, а мотивисане су извесним стереотипима једног народа о свету који га окружује, и представљају имплицитне елементе који се увек остварују у одређеном контексту, који је обично објективно непроверљив” (Драгићевић 2010б: 72). Управо због тога семе колективне експресије спадају у „потенцијалне компоненте семантичке експресије и налазе се на периферији семске структуре лексема” (И. 99). „Недијагностичка обележја, међутим, могу играти посебно важну улогу у анализи пренесеног значења, као у примеру He’s a fox, ОН ЈЕ ЛИСАЦ, где се лукавост, претпостављена особина лисице из дословног значења, преноси на човека, и тако повезује та два значења” (Прћић 1997: 43).

5.1.4. Семе колективне експресије не носе информацију о објективним карактеристикама именованог појма, већ о начину на који се тај појам оцењује у

²⁴⁰ Овако објашњење термина *зоосемије* говори нам да би он могао да се схвати као подтип персонификације. Персонификацију схватамо као „стилску фигуру којом се природним појавама, неживим стварима, апстрактним појмовима, животињама, биљкама и сличном, приписују људске особине, вештине или осећања” (Поповић 2010: 523).

²⁴¹ „It needs stressing that one of the motivations for the working of zoosemy is culture- and belief-dependent in that people tend to perceive animals as possessing certain, sometimes distorted, characteristics (see Persson 1990: 169), and apply these pictures to human beings they do not like, despise or simply wish to insult” (Кјетилка, Клепарски 2005б: 27).

друштву. Оне су у речницима српског језика недовољно заступљене управо зато што садрже екстралингвистичке податке који не служе категоризовању појма у дату класу (нпр. дијагностичко-перцептивна обележја физичког изгледа сврставају појам *мачка* у породицу звери *Felidae* истог назива), већ приписују појму информације и особине од културолошког, имплицитног, евалуативно-емотивног и понекад национално субјективног, а не категоријалног и класификационог значаја (нпр. сема колективне експресије у дефиницији лексеме *лав* у Речнику САНУ – *који је због снаге и издржљивости назван царем животиња*).

5.1.5. Дакле, у случају зоонимских метафора које се односе на човека узимамо у обзир субјективан став говорника, који одликује повишена експресивност исказа, и који, пре свега, има комуникативну функцију (нпр. вређање, омаловажавање и сл.) и колективну експресију која се темељи на предрасудама, културолошким стереотипима и наивном народном знању о томе како појмови у свету функционишу.

5.2. Зооними као експресивна лексика

5.2.1. Оваква значења зоонима сматрамо *експресивним*, а зоониме који их реализују називамо *експресивном лексиком*. Д. Гортан-Премк каже да је узрок ове експресивности, с једне стране, у експресивној семи полазног семантичког садржаја и, с друге стране, у хијерархијском рангу појмова који се у метафоричан однос доводе. Наиме, кад год је „циљни појам човек, а полазни животиња, метафорична трансформација резултира експресивношћу (негативном или позитивном, као у примеру *мачкице моја*, у обраћању девојци). И оваква значења треба квалификовати са *експр.*” (Гортан-Премк 2014а: 164). „Када је сема из полазног садржаја која индукује метафору резултат колективне експресије, а полазни садржај *животиња* или *биљка*, а циљни *човек*, те семантичке реализације су увек маркиране” (И. 165).

5.2.2. Експресивност је пратилац исказних форми свих нивоа, чак и оних које се тичу текстовних структура. Експресивном лексиком у српском језику бавила се, између осталих, и С. Ристић. Она под *експресивношћу* подразумева сложену карактеристику „која се најопштије може одредити као изразита

изражајност, која се остварује или конотативном семантичком структуром или нарочитом гласовном структуром” (Ристић 2004: 18). Ауторка запажа да експресиви представљају стилски маркиран слој, чији семантички садржај и комуникативна функција указују на специфичан тип значења, које се у типологији лексичких значења издваја као емотивно лексичко значење (Ристић 2004: 45–46) показујући да је конотативна компонента значења сложенија од денотативне, јер садржи комплексну информацију – репрезентативну, вредносну, емотивну и стилску, као и информације о најважнијим елементима комуникације – о субјекту оцене, објекту оцене, критеријумима оцењивања, тачки вредновања и о самој оцени (Ристић 2004: 50).

Говорећи о особености експресивне лексике у српском језику, С. Ристић (Ристић 1996) уводи модел експресива који се може најопштије представити као:

„ОСОБА + ПСИХИЧКА ИЛИ МОРАЛНА (КАРАКТЕРНА) ОСОБИНА”

и као примере наводи зоониме који се у секундарној семантичкој реализацији односе на људске особине. То су именице типа:

- *мечка* „неспретна, трапава особа”,
- *миш* „слабић, страшљивац, кукавица”,
- *мачак* „лукав, препреден човек”,
- *маџан* „мангуп, варалица” и онај који се удвара и ласка женама, удварач, ласкавац”,
- *крава* „лења, незаинтересована особа”,
- *мајмун* „особа која некога слепо подржава, опонаша” и „блесав, будаласт човек, глупак, будала”,
- *медвед* „незграпан, трапав човек” и „неотесан, ограничен, глуп човек” (Ристић 1996: 58),

подсећајући да се „сложени лексичко-семантички садржај експресивне лексике не може свести само на лексички – језички (вербално-семантички) план него да он обухвата и друге планове: комуникативни и прагматички”²⁴² (исто, 58).

²⁴² „Тако њихова обавезна емотивно-експресивна (стилска) маркираност, која се вреднује као стилска сниженост, указује на функционалностилску ограниченост употребе експресивне лексике

Ауторка на примеру лексеме МАЧАК илуструје како функционише тип јединице повишеног степена експресије. У питању је особа која се понаша лукаво, препредено, лукавство и препреденост таквог типа у овој ситуацији субјекат не одобрава и зато исказује своје непоштовање, презир (и сл.) према особи таквог типа избором имена из сфере животињског света (семантичка деривација), чиме се јавно износи неодобравање, и у исто време остварује право да с у конкретној комуникативној ситуацији буде увредљив/заједљив (Ристић 1996: 66).

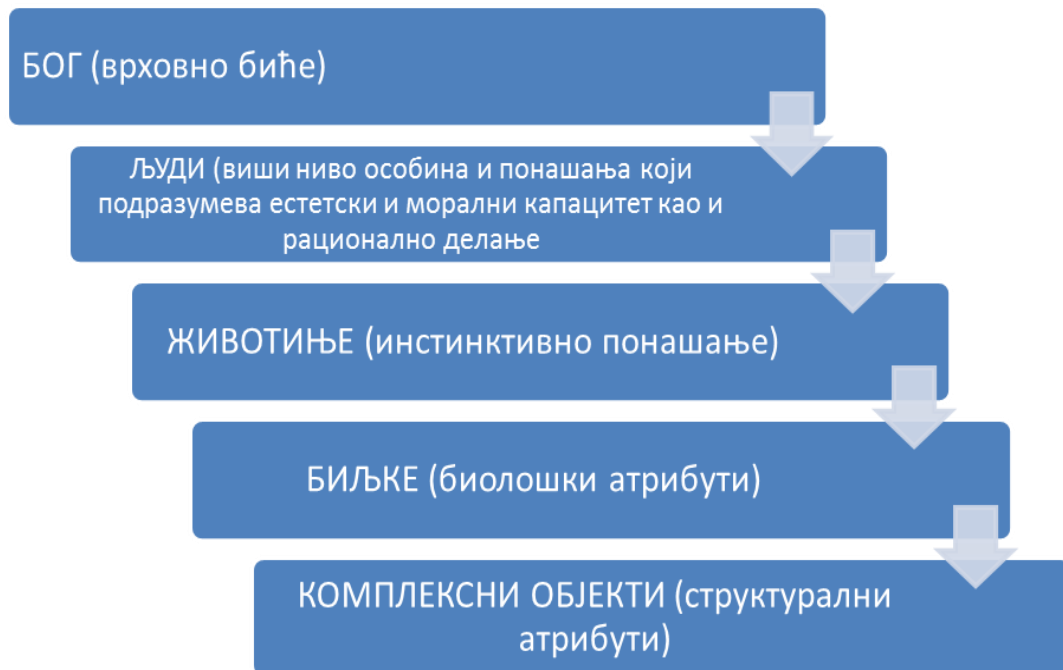
Оваква експресивна значења се на плану језичког система реализују као одређени национални и културни стереотипи (Ристић 2004: 242), а говоре нешто и о емоционалном стању субјекта говора, његовом односу према издвојеном објекту или неком његовом својству које се реализује актом вербализације – номинације, избором експресивног имена (Ристић 2004: 50).

5.3. Велики ланац постојања и метафора ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА

5.3.1. У прегледу когнитивно-лингвистичких истраживања о зоонимима и зоосемији већ смо представили метафору *Великог ланца постојања*²⁴³ (The great chain of being) коју су увели и описали Лејкоф и Тарнер 1989. г. (в. т. 2.3.2.). У питању је когнитивистички представљена народна теорија (folk theory) о односу међу појмовима у свету, која се концептуализује као вертикални хијерархијски ланац на коме су појмови који се налазе у међусобној кореспонденцији. Метафора *Великог ланца постојања* је културни модел који подразумева лествицу:

на престижне разговорне идиоме” (Ристић 1996: 62). „Субјекат говора регуларност таквог свог говорног поступка остварује као језичка личност (као носилац језика једне лингвистичке заједнице) тако што налази таксономску тачку ослоња у типским представама које повезује са већ постојећим именима” (Ристић 1996: 61).

²⁴³ Овде говоримо о тзв. базичној метафори *Великог ланца постојања* која показује какав је однос човека према нижим формама постојања. Проширена метафора великог ланца тиче се човековог односа према друштву, Богу и универзуму и примарнија је у западној цивилизацији (Лејкоф, Тарнер 1989: 167).

„Entiteti na svakoj višoj razini posjeduju sve odlike bića na nižoj razini te dodatnu odliku koja ih određuje i osigurava im višu poziciju u lancu” (Милић 2013: 200). С обзиром на пет нивоа ланца, и два смера мапирања, доње и горње, намеће се укупно 20 могућих метафора, од којих се неке чак никада не реализују:

1. <БОГ ЈЕ ЧОВЕК>; 2. <БОГ ЈЕ ЖИВОТИЊА>; 3. <БОГ ЈЕ БИЉКА>; 4. <БОГ ЈЕ СТВАР>; 5. <ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА>; 6. <ЧОВЕК ЈЕ БИЉКА>; 7. <ЧОВЕК ЈЕ СТВАР>; 8. <ЖИВОТИЊА ЈЕ БИЉКА>; 9. <ЖИВОТИЊА ЈЕ СТВАР>; 10. <БИЉКА ЈЕ СТВАР>; 11. <СТВАР ЈЕ БИЉКА>; 12. <СТВАР ЈЕ ЖИВОТИЊА>; 13. <СТВАР ЈЕ ЧОВЕК>; 14. <СТВАР ЈЕ БОГ>; 15. <БИЉКА ЈЕ ЖИВОТИЊА>; 16. <БИЉКА ЈЕ ЧОВЕК>; 17. <БИЉКА ЈЕ БОГ>; 18. <ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК>; 19. <ЖИВОТИЊА ЈЕ БОГ>; 20. <ЧОВЕК ЈЕ БОГ> (Кјетилка, Клепарски 2005б: 26).

5.3.2. Према концептуалној хијерархији ове теорије, људи поседују особине и понашање вишег степена, док животиње располажу само инстинктивним понашањем. С друге стране, биљке, објекти и појаве из природе располажу биолошким, структурним и природним физичким атрибутима и понашањима. „Када се одређени степен овог ланца користи да би се боље разумео други ниво ланца, онда то постаје метафорички систем” (Кевечеш 2010: 124). Овај ланац подразумева два типа метафоричног мапирања када посматрамо однос *човека и животиње*:

а) мапирање животињских својстава или особина на човека (зооморфизација), нпр. *Он је свиња!*

б) мапирање људских својстава на животињу (антропоморфизација), нпр. *веран пас.*

Први тип мапирања омогућава нам да посматрамо овај ланац као хијерархију усмерену „надоле” – људске особине и понашања вишег степена тумаче се преко „не-људских” карактеристика нижег степена својствених животињама, биљкама, објектима. Како запажају Лејкоф и Тарнер (1989: 172) метафора *Великог ланца постојања* омогућава нам да разумемо опште карактеристике људског понашања преко познатих „не-људских” карактеристика, а један од најсложенијих домена преко кога разумемо људско понашање су управо животиње.²⁴⁴ Тако су *свиње* прљаве и непристојне; *лавови* храбри и племенити; *лисице* мудре; *пси* лојални и поуздани; *мачке* несталне и независне; *вукови* опаки и прождрљиви; *гориле* агресивне и насилне (И. 194). Наше „народно” (folk) разумевање онога какве су те животиње је метафорично, реагујемо на њих и третирамо их као да су особе са тим својствима, оне се понашају инстинктивно, а ми користимо језик људских карактеристика да опишемо њихово понашање: *лукавост, верност, непристојност, зависност, несталност* су људске карактеристике и када их приписујемо животињама, онда разумевамо њихово понашање преко људских мерила (Лејкоф, Тарнер 1989: 194).²⁴⁵ Ово нас води до метафора **ЉУДИ СУ ЖИВОТИЊЕ И ЉУДСКО ПОНАШАЊЕ ЈЕ ЖИВОТИЊСКО ПОНАШАЊЕ.**

²⁴⁴ „One of the most elaborate domains in which we understand the human in terms of the nonhuman is the domain of animal life” (Лејкоф, Тарнер 1989: 193).

²⁴⁵ „Извесна хијерархија постоји и међу животињама, те су сложеније врсте на вишем нивоу (нпр. пас и мачка су виша бића у односу на птицу и инсекте). „Модел велики ланац и општа теорија ’природа ствари’ (сва знања и сазнања која имамо о стварима и појавама које нас окружују, било на свесном или несвесном нивоу) олакшавају разумевање комплекснијих и апстрактнијих појмова

5.4. Зоонимске метафоре као језичко средство дерогације мушкараца и жена

5.4.1. Већ смо закључили да на колективну експресију утичу, пре свега, култура, традиција и обичаји једног народа (Драгићевић 2010б: 73).²⁴⁶ Бројни аутори (на материјалима енглеског, француског, италијанског и шпанског језика) изучавали су зоонимску метафорику у оквиру зоосемичног модела номинације, усмеравајући пажњу, пре свега, на секундарне реализације зоонима којима је циљни домен човек, поготово жене, а резултат повишен степен социјалне дерогације, тј. друштвеног ниподаштавања (Вејли-Антонели 1983; Нилсен 1996; Хајнс 1996, 1999; Мишар 2002; Бајдер-Ћазуато 2003; Кјетилка 2005; Родригез 2009; Бреглец 2015 и др.), чиме се улазило у научно поље феминистичке антропологије и социологије. У домаћој лингвистичкој литератури, проучавањем социјалне улоге зоонимских метафора бавила се Наташа Ристивојевић Рајковић (в. т. 2.2.2.). За нашу тему важно је да утврдимо до каквих закључака су дошли неки од проучаваоца зоонимске деградације људи.

5.4.2. Кејтлин Хајнс се бавила концептуланом метафором ПОЖЕЉНЕ ЖЕНЕ СУ МАЛЕ ЖИВОТИЊЕ (DESIRED WOMAN AS SMALL ANIMALS) оличеном у примерима као што су *пиле*, *маче*, *лисица* (*chick*, *kitten*, *fox*) (Хајнс 1999: 9). О стереотипу жене као пожељног објекта који треба да се освоји и изложи, Хајнсова говори кроз традиционалне симболе као што је преношење младе преко прага или израза *trophy wife* (атрактивна женска особа која мушкарцу служи за бољи утисак у друштву) (И. 9).²⁴⁷ У питању су најчешће мање животиње (*cat*, *chicken*, *fox*) које могу да се лове (*grouse*, *fox*, *plover*), или држе као домаће животиње (*pussy cat*,

који упућују на човека путем једноставнијих и схватљивијих особина које су својствене животињама, биљкама или предметима” (Дробњак, Шуловић, Гудурић 2015: 33–34).

²⁴⁶ На пример, у скандинавским земљама је распрострањен лов на китове, те не чуди што Норвежани користе метафору *kitt* када говоре о крупним, дебелим женама. Говорник српског језика изабраће животињу која је у његовој култури заступљенија, те ће дебелу жену назвати *кравом* или *крмачом*. Није необично ни да имена животиња имају потпуно друкчије значење у различитим језицима (нпр. у српском језику *теле* означава глупу особу, а у норвешком привлачног мушкарца). Стога би погрешно тумачење неке метафоре у страном језику представљало крупну преводилачку грешку (Ранђеловић 2012: 90). Допринос овој теми пружио је и Б. К. Каћенски у семинарском раду о метафоричном значењу именица у немачком језику (исп. Драгићевић 2010б: 73). Аутор нас информисе да, на пример, *медвед* у немачком језику означава zgodног, снажног мушкарца, док је *нас* назив за лењог човека (Ранђеловић 2012: 91).

²⁴⁷ О заступљености негативно конотираних зоонима Хајнсова говори и преко фонетских црта, закључујући да зооними са иницијалним веларним или лабијалним сугласником чешће добијају негативну конотацију.

canary, filly), што искључује створења са којима нема директне интеракције у западној култури, као што су инсекти, рибе, рептили (И. 12). Наше искуствено знање о животињама конотира и њихову употребу, нпр. *кучка* (*bitch*), *кљусе* (*nag*), *ровка* (*shrew*) познате су као животиње негативне конотације због свог понашања или изгледа (И. 13).²⁴⁸ Најчвршћа веза између животињских назива и сексуално конотираних жена види се у случајевима када се о женама говори из аспекта проституције (о проституткама се у енглеском језику говори као о *галебовима*, *кунама*, *ждребицама* које раде у *кавезима* за *птице*, *кућицама* за *мачке* и *ранчевима* за *пилиће*) (И. 14). Најтабуизираније животиње су оне које се држе као кућни љубимци, оне које се лове и које се држе као стока у сеоским домаћинствима (И. 16).

5.4.2. Посматрајући метафоре као увид у конструкцију социјалних идентитета, И. Родригез (Родригез 2009) проучава зоонимске метафоре у енглеском и шпанском језику које се односе на жене.²⁴⁹ Она подсећа да се одређене метафоре користе управо да истакну социјалне и етничке разлике, и успоставе дистинкцију између „себе” и „њих” (Altman 1990: 504, према Родригез 2009: 79). Негативно конотиране животињске метафоре, према метафори *Великог ланца постојања*, имају улогу вредносно ниже категоризације маргиналних група као што су хомосексуалци, имигранти или жене²⁵⁰ (исто, 79), док се лингвистичка ксенофобија испољава називима као што су нпр. *жабари* (*frogs*) за Французе (у Британији), што је умногоме последица културолошких разлика. Ауторка каже да није необично што се у енглеском и шпанском језику мушкарци чешће поистовећују са животињама веће величине и онима које живе у дивљини (*бик* или *вук*), док се жене чешће виде као мале домаће животиње (*кокошка*).²⁵¹ Иако

²⁴⁸ Хајнсова наводи занимљив пример културолошке перцепције два стриповска лика – Жене мачке (*Catwoman*) и Бет-девојке (*Batgirl*). И док савремена конотација *слепог миша* блокира било какво метафоричко дејство, Бет-девојка се доживљава асексуланом, док је Жена мачка позната као поп икона женске сензуалности (И. 13).

²⁴⁹ Притом користи Лејкофону и Тарнерову метафору *Великог ланца постојања* (1989), етнобиолошку категоризацију Вјежбицеке и Мартсе (1996, 2003), Личову антрополошку (1979) и Харисову културолошку класификацију животиња (1985).

²⁵⁰ „Community views about the inferiority of the homosexuals, women and immigrants are verbally rendered by means of metaphor, having acquired a subsumed traditional force” (Родригез 2009: 80).

²⁵¹ Оваквом поделом између мушкараца и жена може се наслутити каква је улога наметнута женама од стране друштва – ситне домаће животиње са којима се поистовећују жене упућују на то да женска улога у друштву треба да буде ограничена на кућу и домаћинство, док мушкарци,

блиске човеку, животиње као што су *пас* и *мачка* (чак и у својим хипокористичким облицима – *pussy, kitten, puppy*) често се конотативно доводе у везу са промискуитетном или непривлачном женом,²⁵² између осталог и зато што се *мачке* најчешће доживљавају као бића ноћи и део фолклорне традиције која их повезује са вештицама.²⁵³ Слична конотација у енглеском језику у вези је са називим мањих птица, као што су *nanaгај* или *канаринац* (млада студенткиња), а оглашавање птица доводи се у везу са женама које много причају (исто, 86–87). Такође, одређујућу улогу код ових назива игра младост и мала величина љубимаца, који код жена упућују на незрелост и беспомоћност.²⁵⁴ С друге стране, виђење жена као домаћих, сеоских животиња (*крава, кобила* и сл.) доводи се у везу са њиховом биолошком и репродуктивном улогом, али имплицира и пожељност особина као што су лепота, мршавост и младост (исто, 87), док повезивање са *свињом* у сврхе деградације говори о њеној негативној физичкој перцепцији (тежина), месту становања (*свињац, каљуга*), и чињеници да се храни истим намирницама као човек (исто, 89). Неколико зоонимских метафора упућује у овим језицима на негативно виђење старијих жена, што се објашњава преко јестивости (млађа животиња = бољи укус меса, па тако називи млађих животиња имају позитивније тонове који упућују на физичку привлачност, нпр. у енг. *chick*). Зоонимске метафоре које повезују жене са животињама као што су *лисица (fox)*, концептуализују жене као ловину или плен, у оквиру шире метафоре СЕКС ЈЕ

будући повезивани са дивљим животињама, треба да буду слободни и без граница (Родригез 2009: 83). Такође, ово нам говори да су лепота и мршавост најпожељније особине код жена (исто, 95).

²⁵² Ову појаву у шпанском и енглеском језику И. Родригез покушава да објасни преко Личовог (Лич 1964: 42–45) објашњења везе између животињских назива и табуа. Личова карактеризација животиња почива на два параметра: *социјална дистанца* и *јестивост*. По њему постоји структурална кореспонденција између начина на који се жене класификују као потенцијални сексуални партнери и начина на који се животиње посматрају као јестиве или нејестиве. Тако, он жене на основу сексуалне приступачности дели на: 1) блиске (део фамилије, самим тим недоступне); 2) неблиска родбина (потенцијалне партнерке); 3) суседи (високо пожељне партнерке); 4) удаљени странци (непостојећа сексуална веза). Ова класификација доводи се у везу са животињама: 1) љубимци (нејестиви и блиски); 2) домаће животиње (питоме, али не блиске као љубимци); 3) дивљач (јестиве); 4) дивље животиње (неподложне контроли, нејестиве). Чињеница да се *пас* и *мачка* доводе у везу са женом која је промискуитетна може да значи да се у том називу крије порука о незаконитом односу, пошто однос са проституком излази из морално коректног понашања (Родригез 2009: 84).

²⁵³ „Али постоје и мрачне стране односа кршћанства spram životinja – ponajprije ubitačne predrasude i progoni zmija, mačaka, vukova, svinja, jaraca, veprova, kobilа, žaba, miševa i drugih stvorenja kao pomoćnika ili utjelovljenja Sotone i vještica” (Висковић 2009: 342).

²⁵⁴ Такође, природно окружење типичних љубимаца као што су *пас* и *мачка* упућује на идеју домаћинства на коју је жена друштвено приморана.

ЛОВ,²⁵⁵ по којој су жене плен мушкараца (исто, 91). Насупрот овоме, када жена изађе из пасивне улоге којој јој намеће друштво, онда се концептуализује као претећа дивља животиња – *тигрица* или *лавица*, иако у домену дивљих животиња највише преовлађује дерогација жена по питању физичког изгледа (енг. *hyena*, *whale*, *whalrus* итд.).²⁵⁶ Као што видимо, путем ових зоонимских метафора људи су „лингвистички социјализовани и убеђени да прихвате патријархалне погледе у вези са улогом жене у друштву” (исто, 96).

5.4.3. Бајдер и Ђезуато (Бајдер, Ђезуато 2003), ослањајући се на проучавања и грађу К. Хајнс, по којој се пожељне жене у енглеском језику концептуализују као МАЛЕ ЖИВОТИЊЕ (*chick*, *canary*, *kitty*), покушавају да на материјалу италијанског и француског језика провере да ли се мушкарци и жене преко зоонимских метафора међусобно унижавају на сличан начин и у сличном обиму. Ауторке потврђују запажања Хајнсове да се појмовне метафоре овог типа (тзв. маскулинумске метафоре) селективно фокусирају на само један аспект женског света, показујући мушку преокупираност женском сексуалношћу и тенденцију свођења жене на нешто мање од човека²⁵⁷ (Бајдер, Ђезуато 2003: 9). И у француском и у италијанском језику постоје метафорички зооними којима се упућује на жене и мушкарце одређене особине. У циљу исказивања афекције то су за жене: а) мале, питоме и незреле животиње (фр. *poulette/кокошка*; ит. *picciocina/голуб*); пејоративно б) стока, живина са циљем експлоатације (ит. *pollastra/пиле*; фр. *pouliche/мали коњ*).²⁵⁸ Друге метафоре означавају жену као промискуитетну (у фр. *мајмун*), или као жену која манипулише мушкарцем (у ит. *мачка*). У француском су, рецимо, животиње из категорије ПТИЦА погодне за омаловажавање (фр. *чапља* – проститутка), док са друге стране примери који

²⁵⁵ Метафора СЕКС ЈЕ ЛОВ (Chamizo & Sánchez, 2000) доказује се метафорама које концептуализују жене као животиње које се типично лове (као што је нпр. *лисица*).

²⁵⁶ И док мале животиње изазивају осећања заштитништва и позитивних осећања, крупне животиње су обично обележене негативном конотацијом, вероватно због немогућности човека да их контролише с обзиром на њихову супериорну снагу и величину (Родригез 2009: 84).

²⁵⁷ Хајнсова поставља три закључка: 1) жене се концептуализују као објекти сексуалне жеље чешће него мушкарци; 2) жене се деградирају тако што се поистовећују са животињама које се обично лове, поседују или једу; 3) жене се чешће концептуализују као нереална, фантастична, заводљива или деструктивна створења као што су *сирене*, *харпије* (Хајнс 1996б: 305–307, према Бајдер, Ђезуато 2003: 9).

²⁵⁸ Вејли и Антонели дошли су 1983. г. до четири категорије увредљивих назива за жене зоонимским метафорама: љубимци; штеточине; стока и дивље животиње (Бајдер, Ђезуато 2003: 14).

упућују на мушкарце исказују њихову виталност и полну способност (фр. *бик*, *пастув*; ит. *петао*) или их представљају као предмет жеље без негативне конотације (фр. *петао*; ит. *бик*). Ауторке увиђају извесну асиметрију у сексуалној конотацији преко зоонимских метафора између мушкараца и жена, док су први примери позитивно, потоњи су углавном негативно конотирани (И. 17). У њиховом закључку тврди се да се преко лексикализованих зоонимских метафора (за које је често неопходан екстралингвистички контекст да би се разумеле) жене објективизују као предмет жеље тако што се повезују са животињама које људима превасходно служе за задовољење неких потреба (И. 21–22).

5.4.4. У складу са наведеном ставовима, издавајмо и закључак З. Бреглец чији се рад, пре свега, бави родном равноправношћу кроз граматичку категорију рода у језику. Она наводи лексикографске примере којима се изражавају дубоко укорењени патријархални кодови и стварају стереотипи који оснажују предрасуде. Она тврди да је у „*leksikografskim definicijama ... ženina seksualnost obilježena (negativno), kao nešto društveno nepoželjno, muškarčeva seksualnost je poželjna i prihvatljiva*” ... „*Iako u govoru postoje mnogobrojne slične imenice za muškarce, one se u Rječniku mnogo rjeđe navode; npr. definiraju se pejorativi konj i konjina, a uz natuknicu bik stoji samo pohvalno sekundarno značenje: vrlo jak i otporan čovjek, iako se ta imenica rabi i kao pejorativ za muškarca. Upravo su definicije koje denotiraju životinje, a konotiraju ljude zanimljive za promotriti: guska je 'glupa ženska osoba', kobila je 'žena gruba izgleda ili vulgarna ponašanja'. Simetrični pogrđni naziv za muškarca vulgarna ponašanja u tom smislu ne postoji*” (Бреглец 2015: 215).

5.5. Људске карактеристике изражене процесом зоосемије

5.5.1. Типове карактеристика на које упућују зоонимске метафоре утврдила је Н. Ристивојевић Рајковић: „Анализа корпуса је показала да је фокус у циљним доменима усмерен на одређене атрибуте мушкараца и жена који су груписани у три веће скупине: ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД, СЕКСУЛАНОСТ и ДУХОВНЕ ОСОБИНЕ” (Ристивојевић Рајковић 2008: 47). Анализирајући поредбене фраземе са зоонимском компонентом које упућују на човека у српском и француском језику, С. Марјановић је дошао до концептуалних поља од којих већина може да се

примени и на секундарне семантичке реализације зоолексема (Марјановић 2013б: 358).

У поље ТЕЛЕСНЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ (квалификација човекове спољашњости) уврстио је *мршавост, прекомерну тежину, прекомерну висину, снагу, ружноћу, држање тела, маљавост, боју пути, боју косе, изглед косе, прљавост, одевеност, обневиделост, мирис тела*. У пољу ПСИХИЧКЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ (квалификације човекових психичких особина) налазе се *пакост, доброта и умиљатост, повученост, морална чистота, интелигенција, мудрост, домишљатост, храброст, марљивост, брбљивост, тврдоглавост, упорност, истрајност и борбеност, лукавост, дволичност, верност, неискреност, охолост, умишљеност, надменост, љубомора, радозналост, ћудљивост, стидљивост, дарежљивост, склоност ка крађи, похотљивост, спретност, музикалност, живахност, окрутност, одсуство мишљења, допадљивост* (Марјановић 2013б: 359–361).²⁵⁹

И Ивана Видовић Болт (Видовић Болт 2011) поделила је зоонимске фраземе у својој класификацији на тематско-значењска макропоља која се односе на: *доб, изглед, карактерне особине, интелектуалне особине, психичка стања и емоције, физичка стања, кретње, однос према раду, навике, улоге и статус, међуљудски контакти и односи*. На основу примера, видимо да концепти телесне и психичке карактеризације, изражени поредбеним фраземама за зоокомпонентном, могу да буду кондензовани у самосталну лексичку јединицу, тј. да своју конотативност црпу управо из зоонимског члана фразеолошке јединице, нпр. *дебљина – прасац, крава*; *мршавост – глиста*; *тежина – коњ*; *снага – медвед*; *доброта и умиљатост – јагње*; *смањена интелигенција – во, волина, коњ, теле, сом, магарац*; *храброст – лав* итд.

Најопштије, циљни домени зоонимских метафора који реферишу на човека односе се на сферу:

²⁵⁹ С. Марјановић издваја још и фраземе којима се квалификују разна ЧОВЕКОВА СТАЊА (пијанство, глад, жеђ, температура, нервоза, нестрпљење, спавање, умор и исцрпљеност, здравље, бес и љутња, заљубљеност, мокрина, слобода, веселост, црвенило, опрезност, задиханост, претовареност: човекове АКТИВНОСТИ и ПОНАШАЊА, као што су НАЧИН КРЕТАЊА (брзина, спорост, спретно, неспретно); ОДНОС ПРЕМА ЈЕЛУ, ОДНОС ПРЕМА РАДУ, СМЕЈАЊЕ, РАНО ЛЕГАЊЕ, НАЧИН ПИСАЊА, ПОНАШАЊЕ ПРИ ГОВОРУ, на међуљудске односе: СЛОГА, САМОЋА, СИГУРНОСТ, ПОКОРНОСТ, НАМЕТЉИВОСТ (Марјановић 2013б: 361–364).

- човекове ТЕЛЕСНЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ и
- човекове ПСИХИЧКЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ.

Телесна карактеризација односи се на категорије:

- ИЗГЛЕДА,
- СТАЊА,
- НАЧИНА КРЕТАЊА/АКТИВНОСТИ,

а психичка карактеризација првенствено на:

- КАРАКТЕР,
- ПОНАШАЊЕ,
- ЕМОТИВНА СТАЊА и РАСПОЛОЖЕЊА,
- ИНТЕЛИГЕНЦИЈУ.

Циљни домени зоонимских метафора који реферишу на човека

На основу пожељности, односно непожељности ових особина, групе ТЕЛЕСНЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ и ПСИХИЧКЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ могу да се поделе на оне које се односе на *позитивно* и *негативно* конотиране особине (тј. пожељне и непожељне), док се као подскупови издвајају још и:

СЕКСУАЛНОСТ

- (*бикуља* – похотљива жена, РСАНУ)

НЕУТРАЛНЕ ФИЗИЧКЕ ОСОБИНЕ

- (*јагње* – младић, РСЖ)

ХИПОКОРИСТИЦИ И НАДИМЦИ ПОЗИТИВНЕ КОНОТАЦИЈЕ

- (*бубица* - назив одмила за дете, РСАНУ)

УВРЕДЉИВИ НАЗИВИ

- (*буцов* – глупак, сом, клипан, РСАНУ)

ЗАНИМАЊА, ПРОФЕСИЈЕ, ДРУШТВЕНИ СТАТУС

- (*горила* – телохранитељ, вратар, РСЖ)

СПЕЦИФИЧНЕ ФИЗИЧКЕ ОСОБИНЕ

- (*гавран* – човек црне пути, РСАНУ)

Тако долазимо до укупно 10 група и подгрупа. Интерпретација овакве фигуративне употребе животињских назива према А. Вјежбицкој зависи, у многоме, од пет базичних тематских параметара у вези са животињама: *места становања* (habitat), *величине* (size), *изгледа* (appearance), *понашања* (behavior) и *односа људи према животињама* (relation of the animal to people) (Вјежбицка 1985: 161), где однос који се успоставља између човека и животиње треба видети кроз различите аспекте и културну условљеност одређене животиње из перспективе језичке заједнице. Мартса модификује ову класификацију истичући да величина треба да буде интегрисана у изглед, успостављајући тако четири категорије: *станиште* (место и услови живота одређене животиње), *изглед* (типична величина, облик, боја крзна итд.), *понашање* (идиосинкратичне форме понашања, кретања, храњења) и *однос са људима* (различити аспекти друштвене корисности одређене животиње са становишта језичке заједнице)²⁶⁰ (Мартса 1999: 77). Прћић и Халупка (1998) допуњују Мартсине четири тематске области, па типологију карактеристика које најчешће мотивишу пренос назива животиња на људе представљају овако:

²⁶⁰ О овај категорији можемо посебно да расправљамо, с обзиром на то да се негативна колективна експерсија много чешће успоставља према животињама које су човеку од непосредне користи.

а) *изглед* (величина и боја коже/ крзна, нпр. *Слону један!*) – тесно повезана са величином је и телесна маса (*Крмачо дебела!*), и мања или већа незрапност (*Која кобила!*);

б) *начин исхране* (*Лешинару један!* *Свињо алава!*);

в) *интелигенција* (*Ћурко глупава!*);

г) *карактер* (*Мајмуне безобразни!*, *Шкорпијо одвртна*²⁶¹!, *Мазго тврдоглава!*) ... (Прћић, Халупка 1998: 298).

5.6. Пожељне људске физичке особине

5.6.0. Зооними из ове групе односе се на физичку карактеризацију човека спрам аспеката доби, брзине кретања, снаге, здравља, физичког изгледа (виталност, енергија и сл.).

Табела 37. Пожељне људске физичке особине

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	1. б. фиг. веома снажан или похотљив човек (РСАНУ) глуп, а јак мушакарац (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине и снаге) ²⁶²
<i>бикоња</i>	м 1. а. в. бик	3. фиг. јак човек (РСАНУ)	метафора – величина и снага
<i>бичак,</i> <i>бичаклија</i>	јак, крупан, снажан човек (Врађе, Влај. 1, РСАНУ)		метафора – величина и снага

²⁶¹ „Шкорпија, вероватно због свог смртоносног убода, одаје утисак подле животиње, па се стога примењује на подле, подмукле и зловне особе, али и на особе ... које не бирају средства да би дошле до свог циља” (Прћић, Халупка 1998: 298).

²⁶² Скраћеница КЕ односи се на колективну експресију.

<i>веверица</i>	ж 1. зоол. мали шумски сисар дугачка репа <i>Sciuris vulgaris</i> из ф. Rodentia (Glires) који живи на дрвећу чијим се плодовима храни	2. фиг. брза, хитра, окретна особа (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи кретања)
<i>видра</i>	ж 1. а. зоол. дивља животиња рђастосмеђе боје крзна <i>Lutra lutra</i> из породице куна Mustelidae, која живи поред воде и храни се рибом	3. фиг. (понекад и видра човек, видра од човека) окретна особа, сналажљива, мудра, лукаво створење (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања)
<i>видраћ</i>	1. млад жустар човек (Студеница Ков., РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи кретања)
<i>вучица</i>	ж 1. а. женка вука	1. б. фиг. покр. снажна, здрава и борбена жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особина, понашања)
<i>детлић</i>	м 1. зоол. в. <i>detao</i>	гиздав младић, кицош (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи боје)
<i>ждребац</i>	м 1. млад коњ, неушкопљен коњ, пастув	2. фиг. пеј. снажан младић; похотљив младић (РСЈ 2007)	метафора – величина, снага
<i>ждребица</i>	ж женско ждребе, млада кобила.	1. фиг. здрава, једра млада жена или девојка (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, снаге)
<i>звер</i>	ж 1. зоол. а. назив за сисаре из реда Carnivora, снажних чељусту и јаких канца, који се хране претежно месом и крвљу других кичмењака.	развијен младић (РСЖ)	метафора – снага, величина
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато	лепа особа; изванредно вредна одн. активна особа;	метафора – КЕ (према семи

	чудовиште слично змији, с великим канцама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	храбра одн. јака особа (РСЖ)	особина, понашања)
<i>змајевић</i>	м а. змајево дете, млади змај	1. б. фиг. јунаково дете, мали, млади јунак (РСАНУ)	метафора – величина
<i>кера</i>	ж в. кер	2. фиг. а. млада, окретна, живахна женска особа; женско дете (РСАНУ)	метафора – кретање
<i>кока</i>	ж 1. а. хип. од кокош	згодна зрелија жена, згодна пуначка жена (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>коњиц</i>	м дем. и хип. од коњ; коњ	7. фиг. (у придевској служби) брз, живахан, полетан (РСАНУ)	метафора – према семи особине (брзина)
<i>кошута</i>	ж 1. а. жена јелена	2. фиг. лепа, окретна и кротка, блага девојка (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања, изгледа)
<i>лабуд</i>	м 1. а. зоол. птица северних предела из реда пловуша, сродна гуски, дугог врата, белог перја Cygnus која је све ређа у слободној природи	лепа девојка (РСЖ)	метфора – КЕ (према семи изгледа)
<i>лавица</i>	ж 1. зоол. женка лава	2. разг. и шатр. женска особа, обично пријатне спољашњости, која има успеха, посебно у мушком друштву (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>лав</i>	м 1. а. зоол. једна од најкрупнијих звери Felis leo из пор. мачака Felidae кратког жућкастосмеђег крзна, јаких чељусти и канци,	3. раз. и шатр. човек, обично пријатне спољашњости који има успеха у друштву, посебно у освајању жена,	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)

	која живи у Африци и југоисточној Азији; мужјак те звери, који је због снаге и издржљивости назван царем животиња	добар друг, другарчина (лаф) (РСАНУ)	
<i>мачка</i>	ж 1. а. домаћа животиња са већим бројем врста, сисар <i>Felis domestica</i> из пор. <i>Felidae</i> витког, веома покретљивог тела, мале, округле главе, оштрих канџи, изоштреног чула слуха и мириса, са длаком која може бити различите боје	3. шатр. згодна, привлачна женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>маца</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка.	девојка (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>маче</i>	с 1. младунче мачке; мачкица	девојка (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>мачор</i>	м мужјак мачке, мачак	феминизирани лепотан (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>мечка</i>	ж 1. женка медведа, медведица; медвед уопште	2. фиг. б. покр. прсата жена (РСАНУ)	метафора – величина
<i>мувара</i>		1. покр. жива, покретна женска особа (РСАНУ)	метафора – кретање
<i>омица</i>	ж а. млада кобила, ждребица	1. б. експр. снажна, здрава, једра девојка или млада жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>парип</i>	м 1. коњ, ждребац	2. фиг. погрд. здрав, снажан, а глуп, тврдоглав човек	метафора – КЕ (према семи

		(РСАНУ)	величине, снаге)
<i>пастув</i>	м а. неуштројен, неушопљен коњ, ждребац	1. б. фиг. силовит, снажан мушкарац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, снаге)
<i>пауница</i>	ж 1. женка пауна	2. фиг. лепа девојка која воли да се кити и удешава (РМС) 2. а. женска особа која се истиче начином облачења, она која се гизда, каћиперка, гиздавица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>риба</i>	ж 1. зоол. животиња из разреда риба	згодна девојка (Бугарски 2005)	метонимија према соматизму <i>рибица</i> (или метафора према семам изгледа)
<i>тигар</i>	м 1. зоол. крупна крволочна звер из пор. мачака, дугог и са стране стиснутог трупа, са крзном црвенкасто- жуте боје и попречним црним пругама <i>Felis</i> <i>tigris</i>	2. фиг. онај који каквим особинама подсећа на тигра, хитар, суров, одважан (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>сова</i>	ж 1. ноћна птица грабљивица ... јејина, буљина	допадљива, згодна девојка (РСЖ)	метафора – можда према особинама сове да се појављује ноћу (као и атрактивне девојке)
<i>цица</i>	ж 1. хип. од мачка	2. б. жарг. згодна, лепа женска особа (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи

			изгледа)
--	--	--	----------

Из ове класификације издвајамо лексему *орлока* – **1. а.** ’женска особа која има очи као у орла’ (крупне, оштре, одважног погледа и сл.), РСАНУ.

Као што уочавамо по броју примера, фигуративна употреба животињских назива за истицање позитивних људских особина није изразито продуктивна у овом типу метафоричке трансформације. Ови примери односе се на домен *Човека као живог бића*, од чега су заступљене особине физичких могућности, физичких стања, појаве, спољашњости (Барчот 2014). Категорије ФИЗИЧКОГ СТАЊА, у које можемо да уврстимо *здравље* (као стање организма), и категорију НАЧИНА КРЕТАЊА (*брзина, спорост*), које означава човекову АКТИВНОСТ, анализирамо у оквиру опште категорије ФИЗИЧКИХ ОСОБИНА, с обзиром на то да се ове карактеристике односе пре свега на сферу човековог телесног искуства.

5.6.1. Класификација пожељних физичких карактеристика

Табела 38. Пожељне физичке карактеристике које се изражавају зоонимским метафорама

ПОЖЕЉНЕ ФИЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КОЈЕ СЕ ИЗРАЖАВАЈУ ЗООНИМСКИМ МЕТАФОРАМА			
СНАГА		ЈАЧИНА	<i>бик, бикоња, бичак, бичаклија, ждребац, пастув, парип, змај за мушкарце; омица, вучица за жене</i>
ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ	БРЗИНА	ЖИВ, ЖИВАХАН, ХИТАР, ОКРЕТАН, БРЗ	<i>видраћ, тигар, коњиц за мушкарце; кошута, кера, мувара за жене; веверица, видра неутрално</i>
ЖИВОТНА ДОБ		МЛАДОСТ	<i>видраћ, змајевих за мушкарце;</i>

			<i>ждребица, <u>кера</u> за жене</i>
		ЗРЕЛОСТ, СТАРОСТ	<i>кока <u>за жене</u></i>
ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД		ЛЕП, ЗГОДАН, ПРИВЛАЧАН	<i>змај, лав, мачор за мушкарце; кока, кошута, лабуд, пауница, мачка, маца, маче, цица, лавица, сова, орлока, риба <u>за жене</u></i>
ФИЗИЧКО СТАЊЕ	ЗДРАВЉЕ	ЗДРАВ, ЈЕДАР, НАБРЕКАО, БУЈАН	<i>парип <u>за мушкарце</u>, вучица, ждребица, омица <u>за жене</u></i>
ОПШТА ФИЗИЧКА ПОЈАВНОСТ			<i>детлић <u>за мушкарце</u></i>
ФИЗИЧКА КОНСТИТУЦИЈА			<i>звер <u>за мушкарце</u>; мечка <u>за жене</u></i>

5.6.1.1. Из извршене семантичке класификације увиђамо да се као најпозитивније физичке особине човека у српској култури, метафорично представљене називима животиња, вреднују, пре свега:

- ПРИВЛАЧАН ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД (15 примера),
- ИЗРАЗИТА СНАГА (10 примера),
- БРЗИНА КРЕТАЊА (8 примера).

5.6.1.2. Примећујемо да су ове животиње добро познате у нашој средини и да спадају у:

- домаће животиње (*бик, ждребац, ждребица, кера, коњ, мачка, мачор, омица, пастув, парип*);

- домаће птице (*кока*);
- дивље птице (*детлић, лабуд, пауница, орао, сова*);
- дивље животиње (*веверица, вучица, видра, кошута, мечка*);
- митолошке (*змај*);
- инсекте (*мувара*);
- рибе (*риба*);
- некарактеристичне за домаће поднебље (*тигар, лав и лавица*).

Дивље животиње разликујемо од домаћих по томе што потоње живе у заточеништву, уз човека и зависне су од њега, човек их узгаја и утиче на њихову репродукцију и еволуцију врло директно.²⁶³ Занимљиво је забележити позитивну конотацију примера као што су *змај* и *звер*, која се остварује у жаргонском регистру, а асоцира на особине снаге, величине и моћи (једна од семантичких компонаната лексеме *звер* јесте и сема ФИЗИЧКЕ СНАГЕ – *снажних чељусту и јаких канџи*).

5.6.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена

5.6.2.1. Анализа семантичке структуре, конкретно архисеме секундарних значења (*човек, мушкарац, жена, девојка, женска особа* и сл.), даје нам одговор на питање која се позитивна метафоричка пресликавања са изворног домена ЖИВОТИЊА односе искључиво на циљни домен МУШКАРАЦ, која на домен ЖЕНА, а која су неутрална, односно могу да се односе на оба пола (архисема *особа*).²⁶⁴ Проблем у оваквој врсти класификације односи се на дефиниције чија је

²⁶³ „Prve (divlje) žive u slobodi i ova im je uvjet opstanka kao vrste, dok su druge neslobodne, zatočene, žive uz čovjeka i zavise o njemu; prve čovjek lovi, dok druge posjeduje, uzgaja i iskorištava; čovjek utječe na biološku evoluciju prvih posredno, mijenjajući prirodne uvjete njihova postojanja, dok druge biološki mijenja neposredno proizvodnom akcijom uzgoja i selekcije” (Висковић 2009: 184).

²⁶⁴ „Анализа зоонима који се користе када се говори о мушкарцима и женама може да нам пружи макар делимичан увид у ставове који владају о друштвеним улогама оба пола” (Ристивојевић Рајковић 2008: 46).

архисема лексема *човек*,²⁶⁵ међутим с обзиром на то да се секундарно значење ове лексеме односи на мушкарца, примере као што су *бик*, *бикоња* сврстали смо у ту категорију.²⁶⁶ Н. Ивановић уочио је да је употреба лексикографске константе *човек (који)* типично присутна и код именица *буздован*, *видра*, *курјак* и сл., које у основном значењу имају имплициран концепт агентивности. У овим случајевима, секундарна значења која означавају 'људско биће' индукована су метафором.²⁶⁷

Табела 39. Класификација примера с обзиром на пол циљног референта

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИМЕРА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ ЦИЉНОГ РЕФЕРЕНТА					
МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ		НЕУТРАЛНИ	
архисема	<i>бик, бикоња,</i>	архисема	<i>вучица,</i>	архисема	
	<i>бичак,</i>		<i>ждребица,</i>		
	<i>бичаклија,</i>	жена;	<i>кера, кока,</i>		
мушкарац;	<i>детлић,</i>	девојка;	<i>кошута,</i>		<i>веверица,</i>
младић;	<i>ждребац,</i>	женска	<i>лабуд, лавица,</i>		<i>видра,</i>
човек;	<i>звер,</i>	особа;	<i>мачка, маца,</i>	особа	<i>змај</i>
'онај који'	<i>змајевић,</i>	женско	<i>маче, мечка,</i>		
	<i>коњ, мачор,</i>	дете	<i>цица, мувара,</i>		
	<i>пастув, парип</i>		<i>пауница,</i>		
			<i>омица, орлока,</i>		

²⁶⁵ **Човек** јек. **човјек**, -ека и човек јек. човјек, -а м (супл. мн. људи, ген. људи) 1. *живи организам, сисар из реда примата који је постигао највиши развојни ступањ, друштвено биће које мисли, говори и располаже способношћу да ствара оруђа и да се њима служи у процесу рада*, Homo sapiens. 2. *зreo, одрастао мушкарац*: постати ~. (РМС).

²⁶⁶ Како би решила овај проблем А. Ранђеловић је спровела анкету међу 10 лексикографа који раде на *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, од којих су неки учествовали и у изради РСЈ. „У анкети су наведена 44 метафорична значења зоонима чија је архисема *човек* и од испитаника се тражило да на основу сопствене језичке компетенције и лексикографског искуства заокруже на кога се употребљена архисема односи – само на мушкарца или и на мушкарца и на жену. За ово истраживање у обзир смо узели једино примере у којима су се лексикографи у више од 80% случајева сложили да се архисема *човек* односи само на мушкарца. Таквих одговора било је 25. Остале смо сматрали спорним или полно неутралним, те их нисмо узели у разматрање.” (Ранђеловић 2012: 102).

²⁶⁷ Метафорични пренос сигнализира аналошко повезивање појмовне вредности именице са агентивним концептом, као у пр.: **камелеон** м ... 2. *фиг. човек који мења своје мишљење и понашање према приликама, потреби, превртљивац*, **видра** ж 3. *фиг. ... окретна особа, сналажљиво, мудро, лукаво створење*, **курјак** м ... 2. *фиг. а. грабљивац, отимач; насилник, злочинац, б. храбар човек, прекаљени борац, јунак, в. (обично са одредбом: стари) мудар, искусан човек*, итд.” (Ивановић 2014: 204).

	<i>тигар, лав</i>		<i>риба, сова</i>		
--	-------------------	--	-------------------	--	--

Анализом распореда грађе с обзиром на пол референта на кога се лексикографска дефиниција односи, увиђамо разлике у концептуализацији позитивних особина мушкараца и жена у појмовном систему српског језика. Особина изразите физичке снаге (јачина, моћ) више се доводи у везу са мушкарцима (*бик, бикоња, бичак, ждребац, пастув, парип*), а привлачног физичког изгледа у везу са женама (*кошута, мачка, маца, маче, цица, лавица, лабуд, орлока, пауница, сова* и сл.). „Крупно и снажно тело се може доживети као нешто позитивно искључиво кад је реч о мушкарцима, док се исто сматра непожељном особином код жена” (Ристивојевић Рајковић 2008: 47). То може да буде корелативно са доминантним традиционалним социјално-родним улогама које су наметнуте мушкарцима и женама кроз историју: мушкарац, као снабдевач, представља симбол снаге и моћи, а жена лепоте и грациозности, па се у животињском свету траже одговарајући еквиваленти таквих особина.²⁶⁸ На тај начин се, посредно, намеће закључак да патријархално устројено друштво више вреднује снажне мушкарце и лепе/згодне жене од оних који не поседују те особине. И Н. Ристивојевић Рајковић примећује да је од пожељних физичких особина заступљена само лепота и да се ту уочава највећа асиметричност у метафоризацији жена и мушкараца (И. 47). Осим изгледа, за жене је карактеристична и наглашена особина ЗДРАВЉА (три примера: *вучица, ждребица, омица*), што се доводи у везу са њеном биолошко-репродуктивном улогом мајке.

²⁶⁸ „Разлика у броју речи којима се метафоризује женска и мушка лепота указује на квалитете које друштво захтева од једног и другог пола. Жена мора да буде лепа, док за мушкараца то није толико битно – код њега се од свих физичких особина највише цени снага” (Ристивојевић Рајковић 2008: 48).

Тако се кроз позитивно конотиране зоонимске метафоре намеће и позитиван друштвени однос према женама које су:

а) *физички привлачне* (способне да привуку партнера),

б) *здраве и једре* (способне да рађају), и

в) *младе* (способне да рађају),

а као типични представници из животињског света као симболички носиоци тих особина јесу: *вучица, ждребица, кошута, лабуд, мачка (маца, маче, цица), омица*²⁶⁹ итд.

Позитиван однос подразумева се и према мушкарцима који су:

а) *снажни и јаки* (способни да раде и издражавају породицу),

б) *здрави* (сексуално потентни, способни за репродукцију)

а као типични представници из животињског света као носиоци тих особина јесу: *бик (бикоња), ждребац, пастув, парип, змај*.

Младост се подједнако позитивно вреднује и за мушкарце и за жене (по два примера, *видраћ/змајевих* и *ждребица/кера*),²⁷⁰ док само један пример наглашава позитивну улогу физичке зрелости (*кока*)²⁷¹ који има и сексуалну конотацију, и који наглашава сексуално искуство.²⁷² Такође, као позитивна

²⁶⁹ Зоонимске метафоре, иако у овим примерима позитивно конотиране, ипак откривају дискриминаторне и маргинализујуће факторе друштвеног опхођења према одређеним социјалним групама кои, на овај начин, посредно из заједнице искључују, на неки начин, физички маркиране особе и оне слабог здравља (хендикепиране или тешко болесне). Такође, свођење улоге жене у друштву само на биолошку функцију изузетно је дискриминишуће, пошто искључује њено учешће из читавог низа друштвених, економских, научних, образовних или политичких улога.

²⁷⁰ „У источнословенским фолклорним песмама, најчешће сватовским, момак и девојка или младожења и млада приказују се као самур и куна, хемерлин и куна, ређе као дабар и куна, дабар и видра, дабар и лисица, веверица и самур” (Гура 2005: 157).

²⁷¹ У Речнику САНУ са сличним значењем налазимо и лексему *времењача* (1. зоол. назив за животињу по чијем се понашању предсказује време) – 3. покр. ’жена у зрелим годинама’, међутим пример нисмо уврстили у копус с обзиром на то да се метафорично значење вероватно развило према асоцијативној вези са појмом *време*, а не према животињи.

²⁷² „Ова појава можда сведочи о томе да жена удајом пружима нову улогу у којој лепота више није важна. Од ње се тада захтевају нови квалитети, да буде узорна супруга и добра мајка. С друге стране, лепота се код зрелих жена можда не примећује у толикој мери једноставно због биолошких чинилаца – млађе особе су увек лепше од старих” (Ристивојевић Рајковић 2008: 48). Такође,

карактеристика сматра се БРЗО КРЕТАЊЕ (осам примера) из сфере човекове активности, која такође подразумева живахност и окретност, али и младост. Кретање које се одвија у одређеном, што краћем, временском интервалу условљава да вршилац таквог кретања добија позитивну конотацију, па тако особу која је физички брза и хитра, или с тим у вези окретна,²⁷³ покретљива, можемо метафорично назвати *веверицом*, *видраћем*,²⁷⁴ *тигром*, *кошутом*, *кером*, *коњицем*, *муваром*.

5.6.2.2. Примећујемо, такође, да код извесних примера долази до преклапања особина из различитих семантичких поља супротних вредности, што их сврстава у граничне примере са амбивалентном вредношћу. Нпр. лексема *бик* ('снажан, похотљив човек')²⁷⁵ означава човека (од. мушкарца) који је истовремено физички јак, али и похотљив и умно ограничен, што говори о томе да семантичке компоненте крупне физичке грађе у лексичкој дефиницији лексеме *бик* (*бикоња*) у исто време активирају и компоненте велике физичке снаге, али и ограничене умне способности (укрштање семантичких категорија позитивно конотираног физичког изгледа, негативно конотираних духовних особина и особина сексуалности). Сличан процес примећујемо и код лексеме *парип* чије се секундарно значење истовремено реализује преко пожељних особина здравог и снажног и непожељних особина глупог и тврдоглавог човека. Такође, издваја се и зооним *тигар*, у чијем се метафоричном значењу бележе и пожељне (*хитар*, *одважан*) и непожељне особине (*суров*). „Треба имати на уму чињеницу да је метафорично пресликавање увек само делимично, и да се у фокус према потреби ставља неки аспект датог домена, који у исто време може да буде у супротности са осталим аспектима истог концепта” (Продановић-Станкић 2004: 140).²⁷⁶ Међутим, примећујемо и преклапања компонената физичких и духовних особина позитивне конотације, нпр. особина брзог кретања (*видра*, *видраћ* и сл.) доводи се у везу са особинама

карактеризацију жене као птице Лич објашњава преко категорије *јестивости* (старија птица има жилавије месо и самим тим негативну конотацију) (Лич 1964).

²⁷³ *Окретан* – који се брзо креће, хитар, живахан, покретљив (РСАНУ).

²⁷⁴ „Тако је код свих словена назив за видру етимолошки повезан с водом и са сродним грчким називом βίδρα 'хидра, водена животиња'” (Гура 2005: 193).

²⁷⁵ Међу граничним случајевима забележили смо и оне зоониме у чијем се значењу преплићу елементи сексуалности и физичког изгледа. То су лексеме *бик* ('снажан, похотљив човек') и *мачка* ('згодна, привлачна женска особа'), обе са пожељним значењем (Ранђеловић 2012: 99).

²⁷⁶ „Због тога се у српском језику *коњи* паралелно јављају и као жртве зле судбине и лошег господара, и као узвишена и племенита створења” (Продановић-Станкић 2004: 140).

сналажљивости, мудрости и лукавства. Слично запажамо и код лексема *змај*, односно *кошута* где се особина привлачног физичког изгледа доводи у везу са позитивним моралним карактеристикама – храбар, вредан човек за *змаја*, односно кротка и блага жена за *кошуту*.

5.6.2.3. Функционално-стилски статус наведених примера у језику остварује се употребом одговарајућих квалификатора. Од наведених значења 16 је означено квалификативом *фиг.*(уративно)²⁷⁷ у речницима српског језика, док је девет забележено из „Речника српског жаргона” (*бик, детлић, звер, змај, кока, лабуд, сова, маца, маче*). Такође, значења лексема *лавица* и *мачка* такође су маркирана квалификаторима социјалног раслојавања *разг.*(оворно) и *шатр.*(овачки), што значи да се ефекат њихове реализације остварује претежно у разговорном дискурсу. Само једно значење (*омица*) маркирано је квалиф. *експ.*(ресивно).

5.6.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима

5.6.3.1. Мотивације за секундарне семантичке реализације зоонима из тематске групе позитивно конотираних, тј. пожељних људских особина можемо да посматрамо из аспекта:

- антропоморфних и зооморфних карактеристика (Барчот 2014);
- дијагностичких и недијагностичких обележја лексеме (Прћић 1997);
- конкретних или асоцијативних мотива за зооморфску метафоризацију (Видовић Болт 2011).

Дијагностичка обележја су сва она реална, конкретна, перцептивно уочљива својства која се приписују одређеној животињи, а која се метафорички могу транспоновати и на обрасце људског изгледа, особина или понашања, тј. она

²⁷⁷ Овде се нећемо задржавати на теоријском приступу проблему неуједначене употребе квалификатива *фигуративно* у српској лексикографији (Даринка Гортан Премк сугерише да квалификатив *фиг.* треба стављати као знак фигуративне употребе лексеме, док га не би требало употребљавати испред дефиниција којима се описују секундарне семантичке реализације лексема, 2011: 31), већ ћемо значење обележено овим квалификативом посматрати као метафорично.

која се темеље на параметрима ИЗГЛЕДА, ПОНАШАЊА, МЕСТА СТАНОВАЊА, ВЕЛИЧИНЕ (Вјежбица 1985: 161), односно ИЗГЛЕДА, ПОНАШАЊА, ХАБИТАТА (Мартса 1999: 77), што су, заправо, тематски елементи народне таксономије (folk genera) помоћу којих се концептуализују животиње у односу на људе (исто, 77). Нпр., како објашњава Мартса, *кравом* се у енглеском језику може назвати ружна жена (You stupid cow!) на основу категорије ИЗГЛЕДА (животиње ове врсте доживљавају се као ружне и смотане), а *вуком* усамљен човек на основу категорије ПОНАШАЊА (мужјаци ове врсте познати су по томе што лове сами) (исто, 81–82).

5.6.3.2. Ово су процеси директног пресликавања реалне, дијагностичке физичке карактеристике изворног појма (*животиња*) на циљни појам (*човек као носилац одређене особине*), у коме циљни појам на основу доминантне или маркиране семе изворног појма добија исту номиналну ознаку: нпр. брз и окретан човек назива се брзом животињом:

„Отишао синоћ, уграбио пре кише да не гази блато. Видра од човека”,
(Сек. 3, 167, РСАНУ).

5.6.3.3. Међутим, и низ пожељних духовних особина асоцијативно се доводи у везу са дијагностичким обележјима животиња. Крупна физичка величина одређених животиња асоцијативно се повезује са изразитом снагом и сексуалном потенцијом (*бик, ждребац*), док се крупна грађа и снага животиња као што су *ждребица* и *омица* доводе у везу са физичким здрављем, једрошћу и енергијом, чиме се конституише позитивна колективна експресија према тим животињама. Једна од семантичких компонената лексеме *бик* јесте управо сема ФУНКЦИЈЕ – *који служи за приплод*, док се као сема високог ранга у оквиру семантичке структуре лексема *омица* и *ждребица* намеће сема ДОБИ – *млада*. Брзо кретање се у српском културолошком контексту комбинује са другим позитивно конотираним особинама из сфере менталног деловања као што су: сналажљивост, одважност, мудрост и лукавост (онај који је mudar и сналажљив реагује брже од осталих, брзо решава проблематичну ситуацију и сл.). Тако се у исто семантичко поље могу сврстати духовне особине које су у метафоричкој вези

са брзим кретањем, по обрасцу лексичке метафоре засноване на трансформацији типа:

*конкретно → апстрактно,*²⁷⁸

односно *брзо физичко кретање → брзи ментални процеси,*

или нпр. *крупна физичка грађа → здравље.*

У питању је процес антропоморфизације, односно пројектовања типичних људских духовних особина (као што су окретност, сналажљивост, похотљивост, борбеност, једрост, кроткост, благост) на животиње, а онда, метафоризацијом, натраг на човека (као носиоца одређене особине) посредством установљене метафоре ЖИВОТИЊЕ СУ ЉУДИ. Тако се карактеристике *вишег реда* (као што су моралност, карактер и сл.) разумевају преко „ригидности” инстинката *нижег реда* (Кјетилка, Клепарски 2005б: 26). На тај начин је и у српској култури нпр. *видра* на основу своје брзине и живахности могла бити перципирана и типичном људском особином као што је ’окретна’ (од. умешна, вешта, сналажљива, способна, РСАНУ). Разлоге за овакву врсту двоструке метафоричке транспозиције можемо наћи у потреби за сликовитим или експресивним изражавањем, односно преношењем одређеног субјективног става кроз поруку.

5.6.3.4. Такође, очигледно је да човек према одређеним животињама осећа дивљење и страхопоштовање због њихове величине, снаге, јачине (*бик, пастув, ждребац*), или можда чињенице да их није припитомио, да не може да их контролише, и да нису јестиве (*лав, тигар*), како то објашњава Лич (Лич 1964: 45). С те стране, можемо рећи да говорници српског језика имају позитивну колективну експресију према оним животињама које су по свом изгледу и снази крупније и надмоћније од људи. Такве животиње су *бик, бикуља, ждребац, ждребица* итд. (Ранђеловић 2012: 94),²⁷⁹ док *тигар* и *лав*,²⁸⁰ иако

²⁷⁸ Д. Гортан Премк издвојила је седам типова лексичке метафоре: метафоричне асоцијације по облику, по боји, према месту (положају), метафоричне асоцијације засноване на трансформацијама типа конкретно–апстрактно, на трансформацији типа апстрактно–конкретно, метафоричне асоцијације засноване на семама колективне експресије и метафоричне асоцијације типа простор–време (Гортан Премк 2004: 90–108).

²⁷⁹ Међутим, док особине величине и изгледа изазивају позитивне конотације у вези са овим животињама које се доводе у везу са особинама здравља, снаге и сексуалне енергије, с друге

карактеристични за друга географска поднебља (као што је Африка, Индија и Азија) традиционално изазивају страхопоштовање због своје величине, окрутности и снаге, али и дивљење због наочитог изгледа (нпр. лавља грива).

5.6.3.5. Људски карактер се кроз ове примере тумачи на темељу инстинктивне особине животиње, тј. животињи се на основу посматрања њеног понашања приписује одређена одлика карактеристична за човека. Семантички приступ *зоосемији* довео је до утврђивања поддомена ВЕЛИЧИНЕ, ОБЛИКА, ПОНАШАЊА и ОДНОСА СА ЉУДИМА као најчешћих извора знања о концепту одређене животиње (који се темељи на народном знању о одређеној животињи) које се пресликава на човека и реферирање на особине ИЗГЛЕДА, КАРАКТЕРА, ИНТЕЛЕКТА и МОРАЛА као кључне поддомене концепта човека (Милић 2013: 200). У оквиру реферисања на позитивно конотиране физичке особине човека, можемо, дакле, да издвојимо два типа поддомена:

ДИЈАГНОСТИЧКЕ ОСОБИНЕ

- Односе се на реалне особине животиња: ВЕЛИЧИНА, СНАГА, ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД, КРЕТАЊЕ – што можемо да уврстимо под категорију ИЗГЛЕДА (Мартса 1999, Вјежбицка 1985).

НЕДИЈАГНОСТИЧКЕ ОСОБИНЕ

- Оне које су део колективне експресије и типично се доводе у везу са одређеним животињама: СНАГА, МЛАДОСТ и ВЕЛИЧИНА → ЗДРАВЉЕ, ЈЕДРОСТ (ПОХОТЉИВОСТ), БОРБЕНОСТ; БРЗИНА КРЕТАЊА → СНАЛАЖЉИВОСТ, ОКРЕТНОСТ, МУДРОСТ

стране исти параметри изазивају и низ негативних асоцијација, као што су глупост, ограниченост и тврдоглавост.

²⁸⁰ Показатељи изразито позитивне конотације појмова *тигар* и *лав*, која се имплементирала у нашој култури, потврђује се кроз делатност маркетинга и брендирања, наиме два позната домаћа бренда (из сфере аутомобилске и индустрије пива) носе називе *Тигар* и *Лав*. Управо се симболичком улогом ових животиња, која асоцира на снагу, издржљивост, величину, моћ итд. настоји да и производи, који се доводе у везу са њима, буду обележени сличном конотативном вредношћу.

5.6.3.6. Овде можемо да се подсетимо и на посебну метафору СЕКСУАЛНО АТРАКТИВНЕ ЖЕНЕ СУ МАЧКЕ²⁸¹ коју наводи Кевечеш (Кевечеш 2010: 154) и коју доводимо у везу са жаргонским примером из нашег корпуса (*мачка* – 3. шатр.²⁸² ’згодна, привлачна женска особа’, РСАНУ). Милић наглашава да се основ за успостављање оваквих метафоричких искуствених корелација заснива на темељу искуства са животињама, као што су топлина и угода при интеракцији са *мачком* (или другим малим крзнатим животињама или предметима) (Милић 2013: 208). Н. Ристивојевић Рајковић установљава да су изворни домени за категорију лепоте у српском језику МАЧКА²⁸³ и РИБА (Ристивојевић Рајковић 2003: 51), међутим упућује на то да се помоћу зоонимске метафорике истиче маркирана улога жене у друштву (*пила, маче, маца, цица, риба* и сл.) (исто, 48) и закључује да се жена доживљава као сексуални предмет жеље мушкарца. Родригезова каже да се животиње као што су *нас* и *мачка* (чак и у својим хипокористичким облицима – *pussy, kitten, purru*) често конотативно доводе у везу са промискуитетном женом, између осталог и зато што се *мачке* најчешће доживљавају као бића ноћи и део фолклорне традиције (Родригез 2009: 86–87).

Ми бисмо рекли да се ова метафоризација темељи на семантичкој компоненти ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА коју издвајамо из лексикографске дефиниције лексеме *мачка* – ’домаћа животиња ... витког, веома покретљивог тела’ (РСАНУ). Семе ИЗГЛЕДА (витког тела) и КРЕТАЊА (покретљивог тела) доводе се у метафоричку везу са витким и еластичним женским телом које у актуелном културолошком моменту подразумева привлачну женску особу.²⁸⁴

²⁸¹ Која се изводи из општије ЖЕНЕ СУ ЖИВОТИЊЕ.

²⁸² Од 17. тома Речника САНУ (слово О) квалификатор „шатр.” се замењује квалификатором „жарг.”, који асимилује савременије слојеве жаргона (Ивановић 2014: 209–210).

²⁸³ Више о концептуализацији мачака у енглеском, пољском и руском језику у раду Клепарски, Чапига 2007.

²⁸⁴ Међутим, актуелно је и другачије тумачење које се темељи на материјалима других језика. Могуће је да постоји метонимијска веза између жаргонских назива за женски полни орган (*мачкица, маца, риба, рибица*) и истих назива у значењу ’згодна, лепа, жена’, и то метонимијска веза ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ (Ристивојевић Рајковић 2008: 49). У прилог тој идеји говори чињеница да се у више језика називи малих крзнених животиња користе да означе женски полни орган (нпр. енг. *pussy, beaver*, франц. *la chatte*), а да се не користе сви за метафоризацију лепе жене. За енглеско *pussy* се сматра да долази од германске или скандинавске речи за цеп или кесу и да је путем метафоричког преноса почело да означава женски полни орган, а касније метонимијом и згодну жену (И. 49). Називи за женске гениталије у дијалектима давани су по називима животиња из породице *куна*: *куна, кунка, кунца*, а у фолклорним текстовима за симболику женских гениталија везује се *видра* (Гура 2005: 160). И Бајдер, Ђезуато потврђују на грађи француског и италијанског језика зоолошке називе за женске гениталије: ит. *cavalla* – коњ; ит. *capra* – коза; фр. *chatte* – мачка;

Слично тумачење примењујемо за лексему *лабуд* чија компонентна лексикографске дефиниције 'дугог врата, белог перја' (РСАНУ) асоцира на пожељне особине код жене, док лексема *кошута* подразумева и екстралингвистичке информације о „грациозности” ове животињске врсте. А. Гура упућује на то да *лабуд* ужива нарочито поштовање и налази се изнад других птица код словенских народа (Гура 2005: 508), а у текстовима фолклорних песама лабуду, као и лабудици, својствена је веома изражена *женска симболика*, као и довођење у везу са ликом невесте (исто, 509), док се у уметности и поезији често појављује као алегија наге жене, симбол чисте нагости и нетакнуте белине, док његово глатко тело симболизује женственост (Камингс 2004: 77).

С друге стране, значење лексеме *риба*, које се односи на привлачну женску особу, вероватно је добијено метонимијски према жаргонском називу *рибица* за женске гениталије, али морамо узети у обзир и метафоричну реализацију на основу семе ИЗГЛЕДА (облика риблиг тела која се сужава према репу што би могло да се доведе у везу са женским телом). Такође, не треба заборавити да је у многим културама риба симбол плодности, а да се јело од рибе сматрало леком против неплодности (Камингс 2004: 108).

У фолклорним песмама *паун* и *пауница* оличавају лепоту, на пример младенаца у свадбеним похвалама, *пауницом* се код Руса назива уображена лепотица, а на опозицији паунове лепоте и вранине ружноће заснивају се пословице и узречице, „Ворона в павлиньих перьях” (Гура 2005: 30). „По народном веровању доноси срећу и љубав, његова лепота и гордост прелази и на људе, а служи и као амајлија од злих погледа” (Живковић 1999: 228).

Дакле, привлачне женске особе најчешће се повезују са ситним животињама²⁸⁵ из реда МАЧАКА (*мачка, маца, маче, цица*), што говори о блискости која се осећа према припитомљеним животињама из реда кућних љубимаца, и са ПТИЦАМА – *лабуд, орлока, пауница, сова*, чиме се потврђује

фр. *tinou* – маче, али и мушке: ит. *gallo* – петар; ит. *falcone* – соко (Бајдер, Ђезуато 2003: 17–18). О *мачки* погледати још и Башић 2010: 131–145.

²⁸⁵ Ситне домаће животиње са којима се поистовећују жене упућују на то да женска улога у друштву треба да буде ограничена на кућу и домаћинство, док мушкарци, будући повезивани са дивљим животињама, треба да буду слободни и без граница (Родригез 2009: 83).

метафора коју је Хајнсова успоставила на материјалу енглеског језика: ПОЖЕЉНЕ ЖЕНЕ СУ МАЛЕ ЖИВОТИЊЕ (Hines 1999).

5.6.3.7. Позитивна конотација одређених животиња на основу недијагностичких, ванлингвистичких фактора и обележја и њихово повезивање са особинама снаге, потенције, младости, лепоте, сналажљивости итд. није специфичност само српске културе. Видовић Болт подсећа да *коњ* у хрватским и пољским фразеологизмима симболише снагу (Видовић Болт 2011: 58), а познато је да је од давнина изазивао дивљење и представљао снагу, моћ, издржљивост, посвећеност, свест о снази која се може постићи исконском сарадњом, ширење својих потенцијала, доминацију и контролу над својим окружењем (Камингс 2004: 68).²⁸⁶

5.6.3.8. По питању *лава* и *лавице* реч је о животињи из скупине звери која као крволочни месождер за човека представља реалну опасност, те својим понашањем, величином и снагом код човека изазива страхопоштовање. Због храбрости, снаге и окрутности *лав* се одувек доживљава као утелотворење врховне власти (Ladan 2006: 86, према Хрњак 2014: 4).²⁸⁷

5.6.3.9. *Бика*, захваљујући његовим физичким карактеристикама, прати двојака, амбивалентна симболика, с једне стране је еквивалент 'снаге' (**јак као бик**) и 'величине' (фраз. **дати бика за мачка**, тј. 'преварити се, глупо поступити', РСАНУ), а с тим у вези и похотљивости, а с друге стране колективна експресија га повезује и са глупошћу, ограниченошћу и тврдоглавошћу.

²⁸⁶ Осврнимо се и на нашу традицију где коњи заузимају место култне животиње. У прилог чувеној српској изреци – „нема доброг јунака без доброг коња” иду Дамјанов Зеленко, Обилићев Ждралин, и вероватно најпознатији Шарац, верни пратилац Краљевића Марка. Срби коње доводе и у везу са доњим светом, па је тако црни коњ сматран демоном доњег света, имао је способност да открива вампире и вештице, те је носио душе покојника. Самим тим узиман је и као симбол ноћи (такозвани лунарни елемент) док је бели коњ био његова супротност (соларни елемент). (Речник симбола, <http://www.simboli.rs/konj-simbol-i-verovanja/>).

²⁸⁷ „Hrvatski frazemi *boriti se kao lavica* <за кога, за што> и *štititi (braniti) kao lavica* koga, što i njihovi ruskі značenjski ekvivalenti *sражаться (драться) как львица* <за кога, за што> и *защищать (оберегать) как львица* kogo, что svojom pozadinskom slikom još preciznije upućuju na svojevrsan odklon u značenju navedenih frazema u odnosuna frazeme obaju jezika iste strukture u kojima kao komponentu nalazimo zoonim за мушјака исте животињске врсте. Svoјим значењем они се односе на понашање својствено жени која се храбро и одлучно бори за nekoga или нешто те свим својим snagama, bez obzira на poteškoće, brani и štiti nekoga или нешто. U njihovoj dubinskoј strukturi prepoznajemo sliku lavice која brani своје mladunce и predstavlja veliku opasnost jer је spremna одлучно се борити, показујући своју природу крволочне звијери, са сваким koga сматра priјетњом svome potomstvu” (Хрњак 2014: 5).

5.6.3.10. Народна традиција повезује *змаја* са појмом заштитника и покровитеља, што потврђује и његова употреба као компонента надимка (*Змај Огњени Вук*, *Змај од Ноћаја*) и придевска служба у значењу *змајевит* (снажан, неустрашив), нпр. **змај човек** (РСАНУ). „Многи српски јунаци рођени су од змајева.: 'што год има Србин јунака, / Свакога су одгојиле виле, / Многа су змајеви родили', каже се у песми *Милош Обилић змајски син*” (Чајкановић 2014: 624). У симболичкој вредности *змај* представља небеске, натприродне моћи, снаге мудрости, моћ и скривено знање, снагу животворне воде и владара као небеског сина (Камнингс 2004: 166).

5.7. Непожељне људске физичке особине

5.7.0. Зооними из ове групе примера односе се на физичку карактеризацију човека спрам аспеката негативно конотираних карактеристика које су у вези са дебљином, физичким изгледом, добом, величином, типом кретања (незрапно, трпаво и сл.) итд.

Табела 40. Непожељне људске физичке особине

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>ајкула</i>	ж а. в. морски пас Carcharias glaucus	крупнија девојка (РСЖ)	метафора – величина
<i>акреп</i>	м 1. нар. в. скорпија Euscorpius carpathicus	4. ружна, мршава особа (обично жена) (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>ахтанод</i>	м а. в. октопод Octopus vulgaris	1. б. фиг. ружна, мршава жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>бикуља</i>	ж 1. биковита крава	2. пеј. крупна, једра жена, разуздана обесна	метафора – КЕ (према семи)

		жена (РСАНУ)	изгледа, величине)
<i>бубица</i>	ж дем. од буба	1. б. слабо, кротко, благо створење (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>бумбар</i>	м 1. зоол. а. инсект опнокрилац <i>Bombus</i> <i>terrestis</i> из ф. <i>Bombidae</i>	2. фиг. крупно пуначко дете или крупна пуначка особа (РСЈ 2007)	метафора – величина
<i>волоња</i>	м 1. хип. од во(л)	2. фиг. пеј. тром човек, глуп човек (РСЈ 2007)	метафора – величина, кретање
<i>вучица</i>	ж 1. а. женка вука	ружна девојка одн. жена (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи особина)
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Canis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	ружна девојка, жена склона промискуитету, полегуша (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи особина)
<i>галапагос</i>	излапео, сенилан; излапела одн. сенилна особа (РСЖ)		метафора – КЕ (према семи доби)
<i>гамад</i>	ж зб. 1. а. инсекти штеточине (ваши, стенице, буве, мушице и сл.)	о нејакој деци (РЈА)	метафора – величина
<i>газибара</i>	ж 1. зоол. в. рода <i>Ciconia</i> <i>alba</i>	3. нечиста, прљава, неуредна жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>глиста</i>	ж 1. а. општи назив за бескичмењаке из кола <i>Vermes</i> ваљкастог или пљоснатог тела, који живе као паразити у цревима човека и животиња, у биљкама, влажној земљи, води и др.	мршава девојка (РСЖ)	метафора – изглед

<i>глогоњача</i>	ж 1. зоол. в. глоговњача	2. шаљ. висока, мршава жена (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>гњидача</i>	ж 1. в. гњидавица	2. сасвим мала девојчица, сићушно створење (РСАНУ)	метафора – изглед, величина
<i>голуждравац</i>	м 1. а. птић који није још добио перје	1. б. фиг. през. онај који је млад, недорастао, незрео (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>голуждравница</i>	ж млада, голуждрава птица	3. фиг. пеј. незрела, недорасла женска особа, балавица (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>грмуша</i>	ж 1. зоол. назив за птице певачице <i>Sylvia</i> из ф. <i>Sylviidae</i> које обично живе у грмљу	2. покр. ситна, неугледна, повучена жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања)
<i>гуштер</i>	м 1. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца <i>Lacerta</i> из ф. <i>Lacertidae</i> , дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице	ружна девојка (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особина)
<i>дабар</i>	м зоол. глодар скупоченог крзна <i>Castor</i> (<i>Castor fiber Canadensis</i>) који живи уз обале река и језера	зубат младић (РСЖ)	метафора – изразита карактеристика
<i>дропља</i>	ж 1. зоол. назив за птице штакаре из рода <i>Otis</i> ...	2. фиг. гојазна, незграпна или трома, неуредна женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања, изгледа)
<i>жабац</i>	м 1. а. зоол. мужјак жабе; жаба уопште	1. б. фиг. погрд. мали, неугледан човек (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>ждрал</i>	м 1. зоол. птица селица <i>Grus grus</i> из реда штакара, висине до 1,5 м најчешће светлосивог перја, настањена по	2. покр. надимак за особу дугачког врата (РСАНУ)	метафора – изглед

	барама и мочварама		
<i>жутокљун</i>	м који има жут кљун	2. фиг. (често у пејоративном значењу) који је млад и без искуства, неискусан, недорастао (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>жутокљунац</i>	м 1. птица жутог кљуна (обично младунче, птиче)	2. фиг. онај који је неискусан, балавац, дериште, наиван (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>жутокљунка</i>	ж 1. а. птица жутог кљуна уопште	2. фиг. пеј. она која је неискусна, незрела; – балавица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	мршава девојка (РСЖ)	метафора – изглед
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе Capre	2. фиг. поргд. човек који брадом личи на јарца, ружан, неугледан човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>јарчекања</i>	м ж пеј. од јарац.	фиг. „То рече стара јарчекања и оде” (НПр Чајк., 435, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>канаринац</i>	м зоол. птица певачица Serinus canarius из пор. Fringillidae зеленкасте или др. боје перја, пореклом са канарских острва	упадљиво, а неукусно обучен мушкарац (РСЖ)	метафора – изглед
<i>камила</i>	ж 1. папкар ... који живи у сувим областима Азије и Африке, товарна и јахаћа животиња, са једном или два грбама, у којима се скупља резервно масно ткиво	грбава девојка (РСЖ)	метафора – изглед
<i>квочка</i>	ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла	1. б. фиг, гадна, ружна, стара жена (РСАНУ)	метафора – КЕ

	пилиће		
<i>клилук</i>	ж 1. зоол. в. голуб дупљаш (под голуб изр.)	2. висок и мршав мушкарац, дугоња (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>кљусина</i>	м 1. ауг. и пеј. од кљусе	2. фиг. погрд. стар, оронуо човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (аугментатив уноси компоненту 'стар')
<i>кобиларда</i>	1. б. крупна, незграпно грађена женска особа (РСАНУ)		метафора – величина
<i>коза</i>	ж 1. а. зоол. општи назив за род шупљорогих преживара папкара Capra... б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте	2. фиг. пеј. а. неспретна, неумешна особа 2. фиг. пеј. б. немирна, неспретна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања)
<i>комарац</i>	м 1. зоол. општи назив за инсекте двокрилце Culicidae витког тела и дугих ногу, с устима подешеним за убадање и сисање течности у које спадају обични комарац, комарац маларичар и др.	2. фиг. пеј. онај који је слаб, мршав, ситан (РСАНУ) мршавко (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине, 'витко тело')
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар Equus caballus из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање	крупна девојка, шипарица (РСЖ) неспретњак, трапавко (РСЖ)	метафора – величина
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда Chelonia или Testudines који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води	ружна девојка (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)

<i>крава</i>	ж 1. одрасло женско говече; женка говечета	2. фиг. погрд. гломазна и незграпна, трапава женска особа, трома, лења женска особа (РСАНУ) дебела девојка одн. жена (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>кравуља</i>	ж ауг. и пеј. од крава, мршава, слаба крава	девојка одн. жена са великим грудима (РСЖ)	метафора – изглед
<i>крештаљка,</i> <i>(крешталица)</i>	ж 1. зоол. в. креја	2. пеј. она која има крештав глас, која говори или пева крештавим гласом 2. а. која крешти, која има крештав глас (РСАНУ)	метафора – звучање
<i>кркавац</i>	м покр. 1. зоол. а. в. кркуша	2. веома стар, болешљив, изнемогао, оронуро човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама изгледа)
<i>кркуша</i>	ж 1. зоол. а. омања вретенаста слатководна риба <i>Barbus meridionalis</i> ... подврста мрене	2. покр. гојазна, дебела женска особа (РСАНУ)	метафора – величина
<i>крмак</i>	м 1. а. одрасли мужјак свиње, вепар, прасац	2. фиг. погрд. прљав, неуредан или безобзиран, нечастан човек; уопште као погрдан назив, у љутњи, псовању (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама изгледа, особина)
<i>крмача</i>	ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	2. фиг. погрд. прљава, неуредна женска особа (РСАНУ)	метафора – изглед, понашање

<i>крме</i>	с 1. млада свиња, свињче, прасе; свиња уопште	2. фиг. погрд. прљава, неуредна, безобзирна, нечасна особа (често погрдан назив за иноверце у муслиманском жаргону) (РСАНУ)	метафора – изглед, понашање
<i>крокодилка</i>	ружна девојка (РСЖ)		метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>крца</i>	ж 1. зоол. називи за дивље патке које се гнезде по водама средње Европе и средње Азије	2. закржљала ситна особа или животиња (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>кунац</i>	м 1. зоол. в. кунић	2. фиг. човек малог раста и ретких накрешених бркова (РСАНУ, РЈА)	метафора – изглед
<i>кусац</i>	м 1. домаћа животиња (мушјак) кусог репа и име таквој животињи	2. пеј. човек малог, здепастог раста (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>лубен</i>	м 1. зоол. в. лубин	2. фиг. пуначак, дебео човек са великим трбухом (РСАНУ)	метафора – величина
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара Primates (Pithecī, Simiāe), сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (у јд. таква животиња) или уопште ред сисара, који обухвата те животиње и човека (данашње људе и изумрле врсте)	2. в. ружан човек (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи изгледа)

<i>мајмуница</i>	ж 1. женка мајмуна	2. фиг. погрд. а. ружна женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>метиљавица</i>	ж 1. метиљива овца или крава	2. погрд. болешљива, слабуњава женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>медвед</i>	м 1. зоол. у мн. породица сисара ... крупне звери здепастиг, незграпног тела, густог кудравог крзна, ситних очију, малих ушију, кратког репа и снажних канџи на прстима (...)	2. фиг. през. незграпан, трапав, неотесан, ограничен, глуп човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања и крупне величине)
<i>медведина</i>	ж 1. (и м) аугм. и пеј. од медвед, медвјед	„За њима се љуља тешка медвједина, сва раскопчана, прсију знојавих” (Сиј. Ћ. 2, 55, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања и крупне величине)
<i>мечка</i>	ж 1. женка медведа, медведица; медвед уопште	дебела девојка или жена (РСЖ) 2. фиг. а. неспретна, трапава особа (РСАНУ)	метафора – изглед, кретање
<i>мрав</i>	м 1. а. зоол. у мн. инсекти ... (породица која обухвата неколико хиљада врста) из реда опнокрилаца, који живе у заједницама са организованом поделом рада (у јд. такав инсект, ређе јд. у зб. значењу)	1. б. фиг. мало, ситно биће (РСАНУ)	метафора – величина
<i>мравад</i>	зб. необ. слаба чељад, људски ситнеж (РСАНУ)		метафора – величина
<i>мравак</i>	м дем. и хип. од мрав	1. б. фиг. мало, сићушно биће (РСАНУ)	метафора – величина

<i>мравац</i>	м дем. и хип. од мрав	1. б. фиг. мало, слабо, нејако биће (РСАНУ)	метафора – величина
<i>мрцина</i>	ж 1. а. тело угинуле животиње, угинула животиња (...)	2. погрд. изнемогла, слаба особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>муна</i>	ж 1. зоол. в. мајмун	2. наказа (о новорођенчету) (Вуков А. 2, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>наочарка</i>	ж 1. зоол. једна од најопаснијих змија отровница <i>Naia tripudians</i> распрострањена у југоисточној Азији на чијем се врату (кад га у раздражености рашири) појављују шаре сличне наочарима, кобра	2. погрд. женска особа која носи наочаре (РСАНУ, Батуш. 3, 28).	метафора – изглед
<i>носорог</i>	м 1. зоол. крупни тропрсти сисар, биљољед с једним или два рога на носној или чеоној кости (...)	2. в. онај који има велики нос (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>орлушина</i>	ж 1. а. ауг. и пеј. од орао	2. покр. експр. веома крупна, незграпна особа (РСАНУ)	метафора – изглед (аугментатив уноси компоненту величине)
<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i> који има изоштрено чуло слуха и мириса (одгајан у великом броју раса), а служи човеку као чувар куће и стоке (...)	ружна девојка (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>патак</i>	м а. зоол. мужјак патке, плован	1. б. фиг. човек који се гега, који се незграпно	метафора – кретање

		креће (РСАНУ)	
<i>патицврк</i>	м 1. зоол. покр. а. в. стрнадица <i>Emberiza citrinella</i>	2. б. погрд. мали, ситан, кржљав човек, човечуљак, кепец, патуљак (РСАНУ)	метафора – изглед
<i>певац</i>	м 1. в. петао	муцавко, мушкарац крештавог гласа (РСЖ)	метафора – звучање
<i>певчић</i>	м 1. а. дем. и хип. од певац; млад певац, петлић	1. б. незрео, недорастао младић; размажен, кочоперан младић (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, доби)
<i>педавац</i>	м 1. зоол. врста црва који паразитира у пасуљу	2. спор, тром човек (РСАНУ)	метафора – према семи кретања (споро)
<i>педавица</i>	ж покр. 1. в. педавац (1)	2. спора, трома женска особа (РСАНУ)	метафора – према семи кретања (споро)
<i>пеликан</i>	м 1. зоол. велика тропска птица пливачица <i>Pelecanus onocrotalus</i> , с кожном кесом испод кљуна за смештај ловине, гем, несит	носоња (Бугарски 2005)	метафора – изглед
<i>пиленце</i>	с 1. дем. и хип. од пиле	2. фиг. а. нејако дете (РСАНУ)	метафора – величина
<i>прасац</i>	м 1. зоол. а. мужјак домаће свиње, крмак	2. фиг. човек прљав или морално посрнуо, замазан, прљав неуредан човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>прасица</i>	ж 1. крмача	2. фиг. погрд. човек (или жена) прљав, дебео, уз то морално	метафора – КЕ (према семи изгледа,

		посрнуо (PMS)	особине)
<i>прч</i>	м 1. зоол. јарац	2. патуљак, кепец, стармали (Вук Рј., PMS)	метафора – величина
<i>пуж</i>	м 1. зоол. а. мекушац с тицалима (роговима) који пузи, с кућицом у коју се увлачи или без ње ...	1. б. експр. спора, безвољна особа (РСЈ 2007) старији мушкарац (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи кретања)
<i>ракун</i>	м зоол. врста малог северноамеричког медведа, с црним и белим пругама и скупоченим крзном <i>Procyon lotor</i>	особа са подочњацима (Бугарски 2005)	метафора – изглед
<i>рода</i>	ж 1. зоол. птица селица из рода штакара ... дугих ногу и врата, дугог и широког кљуна, белог перја и црних крила	висока и краката жена (РСЖ)	метафора – величина и изглед
<i>свиња</i>	ж 1. зоол. домаћа животиња из реда такопрстих папкара <i>Sus</i> , са њушком у облику хрскавичавог рила, чија се домаћа врста гаји првенствено ради меса и масти	прљав, неуредан човек (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>слон</i>	м 1. крупан сисар биљождер, с дугом сурлом и са две кљове	2. фиг. дебео, неспретан човек (PMS) 2. фиг. крупан, незграпан човек (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>слоница</i>	ж женка слона	2. фиг. крупна, незграпна, неспретна женска особа (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>црв</i>	м 1. зоол. животиња дугуљаста и мекана тела без кости, која се креће	2. фиг. а. ситно, слабо неугледно, кукавно	метафора – КЕ (према семи

	увијајући тело, ларва, личинка инсеката, кукаца који личи на такву животињу	биће, најчешће мало дете (PMS)	величине)
<i>црвић</i>	м дем. од црв	2. фиг. а. мало, слабо дете, детенце (PMS)	метафора – KE (према семи величине)
<i>чворак</i>	м 1. зоол. а. врста птице певачице, селице из истоимене породице	2. фиг. мало дете, уопште мали човек, кепец (PMS)	метафора – величина

Сакупљен број примера упућује нас на закључак да је фигуративна употреба назива који денотирају животиње за истицање негативних, тј. непожељних људских особина изразито продуктивна у овом типу метафоричке трансформације, тј. да је значајно заступљенија од позитивно конотираних особина. Подсећамо се Кевечеша који каже да већина „животињских” метафора приказује негативне људске особине које он сврстава у категорију изражавања непожељност (UNDESIRABILITY) (Кевечеш 2010: 154), а Н. Ристивојевић Рајковић примећује да „уколико се сви зооними са метафоричним значењем ’жена’ и ’мушкарац’ као носиоцима физичких особина поређају по вредносној скали, запажа се да се метафоризација оба пола много чешће врши на основу непожељних него на основу пожељних особина” (Ристивојевић Рајковић 2008: 47).

5.7.1. Класификација непожељних физичких карактеристика

Табела 41. *Непожељне физичке карактеристике које се изражавају зоонимским метафорама*

НЕПОЖЕЉНЕ ФИЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КОЈЕ СЕ ИЗРАЖАВАЈУ ЗООНИМСКИМ МЕТАФОРАМА
--

ВЕЛИЧИНА (ТЕЖИНА, ДЕБЉИНА)	КРУПАН, ДЕБЕО, НЕЗГРАПАН	<i>слон, лубен <u>за мушкарца</u>; ајкула, бикуља, кобиларда, коњ, крава, кркуша, мечка, слоница <u>за жену</u>; бумбар <u>за</u> <u>дете</u>; орлушина <u>неутрално</u></i>
	МРШАВ, СИТАН, СЛАБ, ЗАКРЖЉАО, КРЖЉАВ	<i>жабац, комарац, клилук, кунац, кусац, прч, патицврк <u>за мушкарца</u>; глиста, грмуша, глогоњача, ахтапод, дропља, змија <u>за жену</u>; гњидавица, црвић, чворак <u>за</u> <u>дете</u>; црв, крча, мрав, мравац, мравад <u>неутрално</u></i>
ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД	РУЖАН, ГАДАН	<i>јарац, јарчекања, мајмун <u>за</u> <u>мушкарца</u>; акреп, ахтапод, гуштер, квочка, корњача, крокодилка, мајмуница, пас <u>за жену</u>; муна <u>неутрално</u></i>
СНАГА	СЛАБ, НЕЈАК	<i>бубица, комарац, црв, мрцина <u>неутрално</u>; тиленце, црвић <u>за дете</u></i>
ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ	КРЕТАЊЕ	<i>ТРОМО, НЕСПРЕТНО, ТРАПАВО, ГЕГАВО = лењ, безвољан</i> <i>волоња, патак, слон, медвед, медведина, коњ, педавац <u>за</u> <u>мушкарца</u>; дропља, крава, педавица, слоница <u>за жену</u>; пуж, коза, мечка <u>неутрално</u></i>

ХИГИЈЕНА		ПРЉАВ, НЕУГЛЕДАН, НЕУРЕДАН, ЗАМАЗАН = <i>безобзиран,</i> <i>нечастан,</i> <i>морално посрнуо</i>	<i>жабац, прасац, крмак, свиња</i> <u>за мушкарца</u> ; <i>газибара,</i> <i>грмуша, крмача, прасица</i> <u>за</u> <u>жену</u> ; <i>крме</i> <u>неутрално</u>
ЖИВОТНА ДОБ		НЕЗРЕО, НЕИСКУСАН, НЕДОРАСТАО = <i>размажен,</i> <i>кочоперан</i>	<i>голуждравац, певчић,</i> <i>жутокљун, жутокљунац</i> <u>за</u> <u>мушкарца</u> ; <i>голуждравица,</i> <i>жутокљунка</i> <u>за жену</u>
		СТАР, ОРОНУО, БОЛЕШЉИВ, ИЗНЕМОГАО	<i>кљусина, кркавац, пуж</i> <u>за</u> <u>мушкарца</u> ; <i>квочка</i> <u>за жену</u> ; <i>галапагос</i> <u>неутрално</u>
ИЗРАЗИТА КАРАКТЕРИСТИКА		ЗУБИ, ВРАТ, НОС, НАОЧАРЕ, БРАДА и сл.	<i>дабар, јарац, кунац, носорог,</i> <i>пеликан</i> <u>за мушкарца</u> ; <i>ждрал, кравуља, наочарка,</i> <i>рода</i> <u>за жену</u> ; <i>ракун</i> <u>неутрално</u>
ФИЗИЧКО СТАЊЕ	ЗДРАВЉЕ	СЛАБО	<i>метиљавица</i> <u>за жене</u>
ЗВУЧАЊЕ		НЕПРИЈАТНО, КРЕШТАВО	<i>крештаљка</i> <u>за жену</u> ; <i>певац</i> <u>за мушкарца</u>
ОДЕВАЊЕ		НЕУКУСНО, УПАДЉИВО	<i>канаринац</i> <u>за мушкарца</u>

5.7.1.1. Из наведене класификације увиђамо да се као најнегативније физичке особине човека у српској култури, према броју примера, издвајају:

- ВЕЛИЧИНА (33 примера, и то 12 примера за *крупан, дебео* изглед, а 21 за *мршав* изглед),
- УСПОРЕНО или НЕСПРЕТНО КРЕТАЊЕ (14 примера),
- НЕПРИВЛАЧАН ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД (12 примера),
- ДОБ (10 примера – шест за *младост*, пет за *старост*) и
- НИСКА ХИГИЈЕНА (девет примера).

Такође, треба узети у обзир и број примера за истицање неке негативно конотиране изразите карактеристике као што је велики нос (*носорог*) или дугачак врат (*рода*) (11 примера). Заправо, укупан број примера наводи нас на закључак да се мршав (закржљао, слаб) изглед код оба пола негативније перципира од крупног изгледа, међутим особина крупног (незграпног) изгледа учесталије је заступљена код физичке карактеризације жена (осам примера за жене, на супрот два за мушкарце – *слон* и *лубен*). И А. Ранђеловић издваја две особине – *прљавост* и *дебљину*, односно *крупноћу*. *Неуредним*, односно *прљавим* сматра следеће животиње: *крмак, крмача, крме, прасац, прасе, прасица* и *свиња*, док су *крупни* и *дебели*: *бедевија, бикуља, бумбар, дропља, крава, слон* и *слоница* (Ранђеловић 2012: 102).

5.7.1.2. По броју примера који су заступљени из назива за животињске врсте доминирају:

- домаће животиње (*бикуља, волоња, јарац, квочка, кобила, коњ, крава, крмак, крмача, крме, певац, пиленце, прасац, прч, свиња*);
- егзотичне врсте које у природи не обитавају на географском подручју српског језика (*ајкула, ахтопод, носорог, камила, слоница, слон, пеликан, мајмун, мајмуница, муна, крокодилка*);
- дивље, неприпитомљене, чије је природно станиште на географском подручју српског језика (*ракун, дабар, мечка, медвед, кунац, вучица*);

- рибе (*лубен, кркуша, кркавац*);
- дивље птице (*глоговњача, грмуша, канаринац, клилук, крца, крештаљка, орлушина, патицврк, дропља, патак, ждрал, рода, чворак*);
- инсекти (*бумбар, комарац, мрав, бубица, гњидача*);
- гмизавци и водоземци (*црв, змија, пуж, корњача, гуштер, наочарка, педавац, педавица*).

На равни друштвено-територијалног раслојавања, у грађи бележимо и народне називе који подразумевају некњижевну лексику широког подручја народних говора (*акреп* за шкорпију) и покрајинске речи (*кркавац*); са граматичко-творбеног аспекта збирне називе који се односе на читаве врсте (*гамад, мравад*) и сложенице (*жутокљун*); са творбено-стилског аспекта пејоративне називе са погрдним призвуком (*кљусина*). Код одређених примера већ се на творбено-морфолошком нивоу утврђује повишен степен експресивности, и то употребом аугментатива, којима се маркира крупна физичка грађа циљних референата и негативне особине које иду уз крупну грађу (*орлушина, кљусина, кравуља, медведина, јарчекања*) и деминутива (*бубица, мравак, мравац, певчић, пиленце, црвић*) којима се маркира ситна грађа, недозрелост, мала снага.

5.7.1.3. Разноврсност животињских врста (присуство већег броја примера из категорије *риба, гмизаваца, птица* и сл.) говори нам о повишеном степену негативне конотације према животињским врстама преко којих се реферише на непожељне људске особине, али и према неутралним називима типа *жутокљун, метиљавица* и сл. Изненађује негативно конотирана колективна експресија према категорији *дивљих птица* и *риба*, које су човеку очигледно неблиске, док према оним животињама од који човек традиционално зазире, или их се плаши, јер представљају конкретну опасност (*гмизавци, рептили, инсекти, дивље животиње*) таква конотација није необична.

5.7.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена

5.7.2.1. Анализом семантичке дефиниције секундарних значења сврставамо сакупљене примере у циљни домен МУШКАРЦИ, циљни домен ЖЕНЕ и циљни домен ДЕЦА, а граничне случајеве, који могу да се односе на оба пола, сврставамо у НЕУТРАЛНЕ примере. Занимљиво је да се у неутралне примере убрајају оне лексеме које истовремено функционишу и као генерички назив за врсту, али и као назив за мужјака и женку те врсте (*ракун*), као и они где пол није лако одредити (*мрав, црв, пуж* и сл.). У домене МУШКАРАЦ–ЖЕНА обично се групишу родно опозитни парови: *волоња – крава; мајмун – мајмуница, свиња/крме – крмача; слон – слоница; коњ – кобила* итд.²⁸⁸

Табела 42. Класификација примера с обзиром на пол циљног референта

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИМЕРА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ ЦИЉНОГ РЕФЕРЕНТА		
МУШКАРЦИ	архисема	<i>волоња, дабар, жабац, јарац, јарчекања, клилук, кљусина, коњ, крмак, жутокљун, жутокљунац,</i>
	човек, младић, мушкарац	<i>комарац, кркавац, канаринац, кунац, кусац, лубен, мајмун, медвед, медведина, носорог, патак, патицврк, певац, певчић, педавац, пеликан, прасац, прч, пуж, свиња, слон</i>
ЖЕНЕ	архисема	<i>ајкула, ахтапод, бичуља, вучица, вук, газибара, глиста, камила, глогоњача, гњидача,</i>
	девојка, жена, девојчица, женска особа	<i>грмуша, жутокљунка, гуштер, голуждравица, дропља, змија, квочка, кобиларда, коњ, корњача, крава, кравуља, крештаљка, кркуша, крмача, крокодилка, мајмуница, метиљавица, мечка, наочарка, пас, педавица, прасица, рода,</i>

²⁸⁸ „Ако именце значе животињу, треба бити јасно да ли је ријеч: – о именицама које значе мужјака: *маћак*; – о именицама које значе женку: *маћка*; – о генеричком називу животиња у којему је spol neutraliziran” (Тафра 2001: 263).

		<i>слоница</i>
ДЕЦА	архисема	<i>бумбар, пиленце, црвић, чворак</i>
	дете	
НЕУТРАЛНО	архисема	<i>акреп, бубица, голуждравац, галапагос, крме, коза, крца, мечка, мрав, мравад, мравак, мравац, муна, мрцина, орлушина, пуж, ракун, црв</i>
	особа, створење, биће	

5.7.2.2. Видимо да су примери који се односе на домен ЖЕНЕ (35) и на домен МУШКАРЦИ (32) готово равномерно распоређени, док се и на један и на други пол може односити 18 примера. Међутим, значења која смо класификовали под домен МУШКАРЦИ у оквиру семантичке структуре садрже и компоненте 'човек' и односно-упућивачку референцију 'онај који...' ²⁸⁹, док примери који реферишу на женске особе садрже маркиране семантичке компоненте као што су: 'девојка', 'жена', 'девојчица', 'женска особа' и сл. Заправо, само две лексеме (*певац* и *пуж*) означене су конкретним обележјем које реферише искључиво на мушку особу (*певац* – 'мушкарац крештавог гласа', РСАНУ и *пуж* – 'старији мушкарац', РСЖ). Ово нам говори да се негативно конотирани зоонимски метафорични називи за људе нешто чешће у српском језику и српској култури односе на жене, него на мушкарце.

5.7.2.3. Распоред примера на домене МУШКАРЦИ–ЖЕНЕ условљен је и морфолошким родом самих именица, односно природним родом јединки и врста које су именоване зоонимима. ²⁹⁰ Секундарна значења зоонима мушког граматичког рода класификују се у домен МУШКАРАЦА (нпр. *волоња*, *жабац*,

²⁸⁹ Дефиницијска формула „онај који” не може стајати уз именице женског рода, а уз именице мушког рода искључује значење и женске особе (Тафра 2001: 263).

²⁹⁰ Лексеме које се односе конкретно на женске представнике појединих животињских врста и спадају у творбено-семантичку групу животињских назива, макиране су морфолошко-творбеним поступцима деривације путем моционих суфикса као што су -уља (*бикуља*) и -ица (*слоница*, *вучица*) на творбену основу именица (*бик*, *слон*, *вук*).

кљусина, медвед, мајмун, носогор, певац), а женског рода у домен ЖЕНА (нпр. *бикуља, вучица, грмуша, друпља, квочка, мечка, рода, слоница*). Међутим, чак три зоонима мушког рода (*коњ, вук и пас* – из „Речника српског жаргона”) сврстана су у домен ЖЕНА (*коњ* – ’крупна девојка’, РСЖ; *пас* и *вук* – ’ружна девојка’, РСЖ), што нам говори да и зоонимски називи мушког рода могу у оквиру негативно конотираних, тј. непожељних обележја пренети своју рефеницију на жене.

5.7.2.4. Анализом распореда грађе с обзиром на пол референта на ког се лексикографска дефиниција односи, намећу се закључци у вези са непожељним физичким карактеристикама мушкараца и жена које се метафорично исказују употребом зоонимских метафора. Као најнепожељније особине мушкараца из категорије ВЕЛИЧИНЕ истичу се екстремно ситна, мршава физичка грађа (*жабац, комарац, кунац, кусац, прч, патицврк*), крупна грађа (*слон, лубен*), а из категорије КРЕТАЊА тромо, неспретно, трапаво, дакле успорено кретање (*волоња, патак, слон, медвед*). Такође, код мушкараца се посебно наглашава категорија ЖИВОТНОГ ДОБА, било да се ради о изразитој старости (*кљусина, кркавац, пуж*), која асоцира на болест и смрт, било да се ради о изразитој младости (*голуждравац, певчић, жутокљун*), која асоцира на незрелост и неискуство. Такође, из категорије ХИГИЈЕНЕ наглаша се прљав, неугледан, неуредан изглед (*жабац, прасац, свиња, крмак*). Тако се кроз негативно конотирани зоонимске метафоре изражава и негативан друштвени став према мушкарцима који су:

а) изразито физички *ситни* или физички *крупни* (физички неприкладни за обављање својих друштвених улога);

б) *успорени* (неспособни да брзо реагују и избегну опасност);

в) не воде рачуна о *хигијени* (неугледни, неуредни);

г) превише *стари* или превише *млади* (старост упућује на немоћ и болест у опозицији са младошћу која асоцира на незрелост и неискуство).²⁹¹

²⁹¹ Ако посматрамо непожељне особине које се исказују зоонимским метафорама, њихови опозитни еквиваленти дају нам одговор на питање какви су мушкарци пожељно конотирани у друштву: они који су средњих година (ни стари ни млади), средње физичке грађе (ни ситни ни превише крупни), брзи и уредни (чисти).

Као најнепожељније особине жена подједнако се истичу крупна, незграпна грађа (*ајкула, бикуља, кобиларда, коњ, крава, кркуша, мечка, слоница*) и мршавост, закржљалост (*глиста, грмуша, глогоњача, ахтапод, дронља, змија*) из категорије ВЕЛИЧИНЕ, а домира и категорија НЕПРИВЛАЧНОГ ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА (*акреп, ахтапод, гуштер, квочка, корњача, крокодилка, мајмуница, пас*), УСПОРЕНОГ КРЕТАЊА (*дронља, крава слоница*) и НИСКЕ ХИГИЈЕНЕ (*газибара, грмуша, крмача, прасица*). Тако се кроз негативно конотиране зоонимске метафоре изражава и негативан друштвени став према женама које су:

а) изразито физички *крупне* или *ситне* (не уклапају се у модел идеализованог женског изгледа);

б) *непривлачне* (не могу да привуку одговарајућег партнера);

в) *успорене, неспретне, незграпне* (не могу успешно да се сналазе у друштвеним и породичним улогама);

г) не воде рачуна о *хигијени*.

5.7.2.5. Видимо да се и кроз ове примере инсистира на прихваћеној друштвеној концептуализацији жене кроз њену биолошку улогу мајке, али и супруге. И код мушкараца и код жена генерално се истичу исте непожељне карактеристике, с тим што се код жена високо котира непожељност непривлачног ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА. Ово није изнанађење ако узмемо у обзир поделу родних улога које се у западном друштву од малена намећу девојчицама и дечацима и које се усвајају искуством и учењем. Тако се традиционално од девојака очекује да више учествују у кућним пословима, да више пазе на тежину и неговање физичког изгледа (Југовић, Каменов, Хуић 2011: 196).²⁹²

По питању зоонимске концептуализације непожељних физичких карактеристика мушкараца и жена, и Н. Ристивојевић Рајковић примећује да „постоји готово подједнак број примера и за мушкарце и за жене и то са негативном конотацијом када је реч о оба пола: ДЕБЕЛЕ/НЕЗГРАПНЕ ЖЕНЕ СУ

²⁹² Овакве индикације видљиве су на свакодневном нивоу кроз сферу маркетинга, већина козметичких производа за неговање тела, лица и косе намењена је кроз маркетинг женама, чиме се, заправо, наметањем одређених друштвених образаца (жене морају да буду лепе, неговане и мршаве) подстиче прогрес индустрије која на тржиште пласира производе са том наменом.

ВЕЛИКЕ ЖИВОТИЊЕ И ДЕБЕЛИ/НЕЗГРАПНИ МУШКАРЦИ СУ ВЕЛИКЕ ЖИВОТИЊЕ” (Ристивојевић Рајковић 2008: 47).

Такође, морамо да споменемо и домен ДЕЦЕ за који се доминантно везује категорија ВЕЛИЧИНЕ (*пиленце, црвић, чворак*), тј. ситне грађе, а метафорично-експресивна конотација ових значења већ је маркирана употребом лексеме у деминутиву, што подразумева нешто мало, умањено – *пиленце, црвић*.

5.7.2.6. На основу примера увиђамо да се у српској култури:

- изразито крупним животињама сматрају: *слон, бик, кобила, коњ, крава, медвед, мечка, слоница*;
- ситним и мршавим: *жаба, комарац, глиста, грмуша, змија, чворак, црв, мрав, прч, патицрвк*;
- прљавим и неуредним: *прасац, прасица, свиња, крмача, крмак, крме, жаба, грмуша, газибара*;
- успореним и тромим: *во, патак, слон, медвед, коњ, дропља, крава, слоница, пуж, коза*.

Међутим, неке животиње сврставају се у чак два тематска поља негативних карактеристика, нпр. *свиња (прасац, крме, прасица, крмак, крмача)* сврстава се у категорију ВЕЛИЧИНЕ (крупне) и ХИГИЈЕНЕ (прљаве); *слон (слоница), крава, коњ* у категорију ВЕЛИЧИНЕ (крупне) и КРЕТАЊА (троне, споре), *дропља* у категорију ХИГИЈЕНЕ (прљави), категорију КРЕТАЊА (трома) и категорију ВЕЛИЧИНЕ (гојазна), што може бити потврда повишене негативне конотације управо према тим животињама.

5.7.2.7. Код извесних примера запажамо укрштања компонената физичких и духовних особина негативне конотације, која нам демонстрирају појмовну умреженост физичких и психолошких домена, нпр. крупне грађе из категорије ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА и разуданости из категорије СЕКСУАЛНОСТИ код лексеме *бикуља*.²⁹³ Слично примећујемо у жаргонској реализацији лексеме *вук* која се

²⁹³ А. Ранђеловић је приметила да први део дефиниције (*крупна, робусна* – из РСЈ 2007) има пејоративни призвук, док се други део (*снажна, једра*) чини пожељним (Ранђеловић 2012: 93).

односи на 'ружну девојку склону промискуитету' (РСЖ).²⁹⁴ На тај начин се промискуитетно понашање (у овом случају искључиво код жена) доводи у везу са непривлачним физичким изгледом, односно сфера МОРАЛНОСТИ кореспондира на појмовно-логичком нивоу са сфером ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА (непривлачно, ружно изједначава се са неморалним). Код лексема *волоња* и *медвед* особине тромог и спорог кретања доводе се у везу са СМАЊЕНИМ ИНТЕЛЕКТОМ, тј. семантичке компоненте физичког домена са непожељном конотацијом (тром, незграпан и сл.) активирају у секундарној реализацији зоонима непожељне квалификације сниженог степена интелектуалног деловања према трансформацији типа конкретно–апстрактно: *споро физичко кретање* → *спори ментални процеси*. Код лексеме *крава* исте компоненте активирају особину лењости (незграпно, тромо поистовећује се са лењошћу). „Овакво значење је засновано на искуству, при чему се искуство не ограничава само на менталне репрезентације, већ обухвата све врсте когнитивног искуства: културно, друштвено, ментално и физичко” (Ристивојевић Рајковић 2014: 134). Емпиријски доживљај упућује нас на закључак да се тела и објекти великих димензија успорено крећу, или су, напротив, статични и непокретни, а као типични представници тих особина из животињског света у нашој култури и традицији намећу се наведени примери (*крава, волоња, дропља, слон, слоница, медвед, мечка*).

Тако се категоријом успореног физичког кретања, које је карактеристично за одређену животињску врсту, служимо да бисмо именовали духовна стања као што су:

- *лењост* (особина оног који је лењ, спорост, безвољност, тромост – *крава*);
- *безвољност* (који је без воље, апатичан – *пуж*);
- *неумешност* (особина оног који је невешт, неспретан, непокретан – *коза*);

²⁹⁴ Гура каже да се код *вука* испољава брачна симболика која је повезана са симболом вука као „туђина”, отуда се вуком од вучицом могу назвати обе стране у брачној вези, а младожења који себи тражи невесту, може симболички да буде повезан са вуком који себи тражи плен. Вуку који напада стоку, растрже плен, неретко се приписује еротска симболика, повезана са коитусом (Гура 2005: 92–93). Таква врста симболизација могла се у народној етимологији пренети и на женску особу.

или менталне процесе који подразумевају умањење интелектуалне капацитете као што су:

- *глупост* (*медвед, волоња*) и
- *ограниченост* (*медвед*).²⁹⁵

5.7.2.8. Са појмовног аспекта, занимљиви су и примери *крме, крмак, прасац, прасица (крмача)* чије се секундарне метафоричне реализације које се односе на човека у исто време реализују у категорији ХИГИЈЕНЕ и МОРАЛА:

- *крме* – **2.** фиг. погрд. 'прљава, неуредна, безобзирна, нечасна особа', РСАНУ;
- *крмак* – **2.** фиг. погрд. 'прљав, неуредан или безобзиран, нечастан човек', РСАНУ;
- *прасац* – **2.** фиг. 'човек прљав или морално посрнуо, замазан, прљав, неуредан човек', РСАНУ;
- *прасица* – **2.** фиг. погрд. 'човек или жена прљав, дебео, уз то морално посрнуо', РМС,

где су прљаво, нечисто, неуредно исто што и неморално, нечасно. Ово је на лексичко-семантичком нивоу потврда метафоре МОРАЛНА ЧИСТОТА ЈЕ ЧИСТОЋА (НЕУПРЉАНОСТ). О концептуализацији појма МОРАЛНОСТ писали су Лејкоф и Џонсон (Лејкоф, Џонсон 1999). Једна од основних концептуализација моралности односи се на појам *чистоће*. Супстанца је чиста када нема додатке никакве друге супстанце, а типична нечистоћа је прљавштина. Супстанце које су незагађене су типично и чисте, а оне које су загађене су нечисте. Тако је и МОРАЛНОСТ = ЧИСТОЋА. Појам чистог има у моралној области позитивну конотацију – бити чист је добра и пожељна ствар, док бити нечист (Нпр. Имати

²⁹⁵ Тако у немачком *медвед* означава згодног и снажног мушкарца (Рањеловић 2013: 92), што значи да се семантичке компоненте величине (крупан) доводе у везу са позитивним особинама као што су *снага, издржљивост, лепота*, док се у српском језику, напротив, комбинују са особинама спорог кретања, тромости, глупости.

нечисте, прљаве мисли) подразумева нешто негативно (Лејкоф, Џонсон 1999: 290–334).²⁹⁶

5.7.2.9. Од анализираних значења 38 је означено квалификатором *фиг.*(уративно) у речницима српског језика. Из „Речника српског жаргона” забележено је 20 значења (*ајкула, вучица, глиста, гуштер, дабар, змија, комарац, коњ, корњача, крава, крокодилка, мечка, пас, певац, пуж, рода, свиња*). Експресивна конотација посматраних значења огледа се и употребом квалификатора *пеј.*(оративно) – 9 примера (*бикуља, волоња, голуждравица, жутокљунка, коза, комарац, крештаљка/крешталица, кусац*),²⁹⁷ док се квалификатором прагматичко-стилске негативне експресивности *поргд.*(но) одликује 13 метафоричних значења (*жабац, јарац, кљусина, крава, крмача, крме, крмак, мајмуница, метиљавица, мрцина, наочарка, патицврк, прасица*). Квалификатором „презр.” којим се означава лексика која изражава презрив и веома оштар став говорника према објекту његове оцене бележи се уз два значења (*медвед* – ’незграпан, трапав, неотесан, ограничен, глуп човек’, РСАНУ; *голуждравац* – ’онај који је млад, недорастао’, РСАНУ), док је само једно значење означено квалификатором позитивне експресивности *шаљ.*(иво) (*глогоњача* – ’висока, мршава жена’, РСАНУ).

5.7.2.10. Код зоонима негативна конотација може да се постигне и додавањем различитих наставака на зоонимску основу, међу којима су нарочито продуктивни суфикси субјективне оцене, карактеристични по томе што модификују основну реч у смеру аугментације или деминуције. Творбена анализа издвојених примера показује нам да се претежно негативна конотација

²⁹⁶ Моралност се најосновније доживљава као побољшавање благостања, посебно благостања и добробити других. Ове основне народне теорије у вези са тим шта чини благостање темеље систем моралних метафора. На пример, пошто већина људи сматра да је боље имати довољно средстава за удобан живот него бити сиромашан, добробит или благостање концептуализују се као богатство. Повећање благостања је добитак (gain), а смањење, губитак (loss). Пошто је боље бити здрав него болестан, неморалност се концептуализује као болест. Неморално понашање често се види као зараза која може да се рашири без контроле (George Lakoff, Mark Johnson, *Morality, Philosophy in the Flesh*, New York: Basic Books, 290–334).

²⁹⁷ Проучавајући типове квалификатора у дескриптивном речнику, С. Ристић истиче да лексеме са маркером *пеј.* због експресивности имају ограничену употребу и карактеристичне су за неформалну, колоквијалну комуникацију, тј. за неофицијелни идиом разговорног језика. Она напомиње да статус јединица које су прихватљиве за говорни поступак, као и за важећу стандарднојезичку норму – имају лексеме са позитивном експресијом или оне са нижим степеном негативне експресивности (Ристић 2006: 84).

посматраних секундарних значења која се односе на физички изглед остварује и преко аугментативних лексичких облика. Осим квалитативне функције придевског значења 'велики' (који је великих димензија / физички велики / већи од прототипичног представника исте класе") аугментативни облик доноси и пејоративну компоненту значења.

Им. *књусина* и *медведина* добијене су творбеним поступком деривације од творбене основе назива животиње и суфикса *-ина* (им. *књусе*, *медвед* + суф. *-ина*), а аугментативни облик уноси у секундарну реализацију погрдно значење 'стар' (*књусина*) или 'крупан' (*медведина*). У примеру *орлушина* у питању је компонента значења 'незграпан'. Извесну пејоративност доноси и творбени модел са суфиксом *-уља* који, осим промене рода код лексеме *бикуља*, активира и компоненту 'мршавости, слабости' код лексеме *кравуља*. Суфикс *-уша*, иако има пејоративан призив (пре свега због именичких деривата *дивљакуша*, *геакуша* и сл.), у примерима *грмуша* и *кркуша* служи за извођење моционог облика од мотивне речи *грм* и *крк* (Клајн 2003: 159). Суфикс *-да* обично служи за поименичавање придева (правда, кривда) (Клајн 2003: 55), међутим, ми га запажамо у лексеми погрдног значења *кобиларда*, која је могла настати од мотивне речи *кобилар*. У овој лексеми препознајемо асоцијативно-логичку везу са пејоративно-аугментативним творбеним моделом са суфиксом *-ерда* (*ручерда*, *глуперда*), односно *-урда* (*главурда*), што може да буде потврда негативне конотираности лексеме *кобиларда*. Лексема *волоња*²⁹⁸ добијена је истим творбеним поступком као и лексема *бикоња* (суфиксом *-оња* који уноси у изведенице са значењем животиња хипокористичко-шаљиво значење, уп. *зекоња*, *медоња* и сл., Клајн 2003: 140), с тим што се за разлику од позитивне конотације секундарног значења лексеме *бикоња* (3. фиг. 'јак човек') одликује негативном. Са именичким основама суфикс *-ача* (*-њача*) нема одређено значење, те закључујемо да је у случају примера *глогоњача* (у примарној реализацији *глогоњача* је назив врсте дивљих гусака, од мотивне речи *глог* – род жбунова или

²⁹⁸ „Старији граматичари обавезно су помињали употребу овог суфикса за волове, али такве речи чине само мали део изведеница које су данас у употреби ... уп. и *бикоња*, по РМС 'бик, биковит во; фиг. снажан, пун човек', и *бакоња*, познато као име Матавуљевог јунака (по РМС *бакоња* је 'снажан човек, јак као бик' или 'моћан човек, богаташ')” (Клајн 2003: 140).

грмова²⁹⁹) и *гњидача* његова улога моционог карактера. Суфикс *-екања* (*јарчекања*) бележи се као типичан аугментативно-пејоративни суфикс (Клајн 2003: 57).

5.7.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима

5.7.3.1. Већ смо установили да се мотивација за метафоричке секундарне реализације зоонима темељи на двама изворима:

а) *дијагностичким*, који се односе на реалне особине животиња и

б) *недијагностичким*, од. онима који су део *колективне експресије* специфичних народа и култура (у нашем случају српске, од. словенске културе) и које се могу заснивати на стереотипима једног народа.

Говорећи о мотивима настанка фразеологизама са зоокомпонентом, И. Видовић Болт их је поделила на *конкретне* (који су уочљиви и препознатљиви с обзиром на искуство и суживот с различитим животињама); *асоцијативне* (који су последица устаљеног доживљаја животињског понашања) и *нелогичне/апсурдне* (који немају логично објашњење, па се сврставају у ред предрасуда или стереотипних доживљаја) (Видовић Болт 2011: 47–48), а исти критеријуми могу се применити и на лексички план тумачења.

Ако на тумачења конкретних (дијагностичких), односно асоцијативних и нелогичних мотива за овај тип метафоризације применимо параметре ИЗГЛЕДА, ПОНАШАЊА, МЕСТА СТАНОВАЊА и ОДНОСА СА ЉУДИМА полазних домена (Мартса 1999: 77), онда уочавамо да се одређене метафоризације базирају на активацији одређених семантичких компонената које су у вези са ИЗГЛЕДОМ животиње, нпр. секундарне реализације лексема:

- 1) *глиста* (мршава девојка, РСЖ),
- 2) *голуждравац* (**1. б.** онај који је млад, РСАНУ),
- 3) *змија* (мршава девојка, РСЖ),

²⁹⁹ Назив је вероватно настао услед запажања да ова врста птица живи у грмљу, слично творбеном моделу по коме смо добили назив за птице *грмуше* ('назив за птице певачице које обично живе у грмљу', РСАНУ).

- 4) *комарац* (2. фиг. онај који је слаб, мршав, ситан, РСАНУ),
- 5) *медвед* (2. фиг. незграпан, трапав човек, РСАНУ),
- 6) *наочарка* (2. погрд. женска особа која носи наочаре, РСАНУ),
- 7) *носорог* (2. в. онај који има велики нос, РСАНУ),
- 8) *рода* (висока и краката жена, РСЖ),
- 9) *црв* (2. фиг. а. ситно, слабо биће, РМС),

реализују се асоцијативно на темељу добро познатих диференцијалних сема ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА полазног појма које су забележене у лексикографским дефиницијама: 1) ваљкастог или плоснатог тела; 2) који није добио перје; 3) издуженог ваљкастог тела без удова; 4) витког тела и дугих ногу; 5) здепастог, незграпног тела; 6) шаре сличне наочарима; 7) с једним или два рога на носној или чеоној кости; 8) дугих ногу и врата; 9) дугуљаста и мекана тела без кости и сл.

Такође, треба узети у разматрање и семантичку компоненту ВЕЛИЧИНЕ, која се често преклапа са семама ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА (и коју лингвисти као што је Мартса 1999 свраставају у физички изглед) и која је одређеним животињама иманентна, индукујући метафорична значења у примерима: *ајкула, бикуља, бумбар, дропља, жабац, кобиларда, коњ, кунац, кусац, лубен, мечка, мрав, слон, слоница*. Тако из аспекта концептуалне анализе долазимо до потврда зоонимских метафора **ДЕБЕЛИ/НЕЗГРАПНИ МУШКАРЦИ СУ ВЕЛИКЕ ЖИВОТИЊЕ** и **ДЕБЕЛЕ/НЕЗГРАПНЕ ЖЕНЕ СУ ВЕЛИКЕ ЖИВОТИЊЕ** (Ристивојевић Рајковић 2008: 47), али и до нових – **МАЛИ, СИТНИ, НЕУГЛЕДНИ ЉУДИ СУ МАЛЕ ЖИВОТИЊЕ** (*жабац, кунац, кусац, мрав, црв*). На основу реалних физичких карактеристика које нису обавезно назначене као продуктивне семантичке компоненте у лексикографској дефиницији зоонима, у које убрајамо и величину, можемо да тумачимо и трансформације типа:

- *бикуља* (2. пеј. крупна жена, РСАНУ),
- *бубица* (1. б. слабо створење, РСАНУ),
- *волоња* (2. фиг. пеј. тром човек, глуп човек, РСЈ 2007),
- *коњ* (крупна девојка, РСЖ),

- *кунац* (2. фиг. човек малог раста, РСАНУ),
- *мечка* (дебела девојка или жена, РСЖ),
- *мрав* (1. б. фиг. мало, ситно биће, РСАНУ).
- *патицврк* (2. б. погрд. мали, ситан, кржљав човек, човечуљак, кепец, патуљак, РСАНУ).

5.7.3.2. Занимљиво је издвојити и категорију ИЗРАЗИТЕ ФИЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ у којој преовлађују примери метафоричког преноса назива са животиња на људе на основу дистинктивне особине изворног домена која постаје основна семантичка компонента трансформације значења (*дабар* – зуби; *јарац* – брада; *камила* – грба; *кунац* – ситан раст и бркови; *крава* – виме; *носорог* – изражени рог на носу; *пеликан* – изразит кљун; *ждрал* – дугачак врат; *рода* – дугачке ноге). Овакви примери показују нам да неубичајене девијације у физичком изгледу код људи, које одступају од очекиваног „идеала” физичког изгледа (*издужен врат*, *велики нос* и сл.), изазивају афективну емотивну конотацију која се изражава зоонимском метафоризацијом, што нам потврђује и квалификатор негативне експресивности *погрд.*(погрдно) којим су маркиране ове семантичке реализације у Речнику САНУ код лексема *јарац* и *наочарка* и који подразумева увредљив став говорника, „без примеса симпатије и хумора” (Ивановић 2014: 216). Такође, потврђују нам да је метафорично пресликавање на релацији *животиња–човек* увек само делимично и да се у фокус према потреби ставља неки аспект датог домена (Продановић-Станкић 2004: 140).

5.7.3.3. Семантичке компоненте које имају мали степен продуктивности у индуковању негативних метафоричких значења су семе КРЕТАЊА (*патка*, *пуж*) или ЗВУЧАЊА (*певац*, *крештаљка*).

5.7.3.4. Занимљиво је укрштање домена негативно конотиране колективне експресије базиране на емпиријском искуству и домена ИЗГЛЕДА. Према неким животињама преовладава негативна колективна експресија која се темељи на искуству и суживоту, у питању су животиње које могу физички и животно да угрозе човека, које код човека изазивају одвратност и гађење (лексема *гад*, од *гамад* управо се односи на такве животиње: *црви*, *бубе*, *ваши*, *мишеви*, *змије*, *жабе*

и сл., од *prasl.* *gadž: змија, гуштер, Скок: 1971–1974) или које спадају у ред животиња са којима се човек ретко сусреће и које настањују станишта која му нису блиска (шума, вода, џунгла и сл.), па инстинктивно зазире од њих или их се прибојава (*гмизавци*,³⁰⁰ *водоземци*, *дивље животиње* и сл.). Отуда се негативна конотација према њима пресликава у домен ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА по трансформацији *апстрактно* → *конкретно*, од. смртоносне, опасне, искуствено неблиске животиње → непривлачни људи, нпр.:

- *акреп* (4. ружна, мршава особа, РСАНУ),
- *ахтапод* (1. б. ружна, мршава жена, РСАНУ),
- *вучица/вук* (ружна девојка, од. жена, РСЖ),
- *гуштер* (ружна девојка, РСЖ),
- *корњача* (ружна девојка, РСЖ),
- *крокодилка* (ружна девојка, РСЖ),
- *мајмун* (2. в. ружан човек, РСЈ 2007),
- *мајмуница* (2. фиг. ружна женска особа, РСАНУ).

Из ових примера морамо да издвојимо пресликавање НЕПРИВЛАЧАН ЧОВЕК ЈЕ МАЈМУН, с обзиром на то да мајмуни свакако не спадају у искуствено неблиске животиње, иако настањују претежно Африку и Азију. Такође, од свих животиња *мајмун*³⁰¹ је најближи човеку са којим дели и сличан генетски материјал (наводно 98% идентичан). Управо је та сличност са човеком³⁰² извор негативне конотације

³⁰⁰ *Гмизавци* су нечисте животиње, а многи су ђаволска творевина (на пример змија, оса). Већина њих је отровна, а по људе су опасни и због тога што могу да живе у њима. Према народним веровањима такву способност поседују змија, жаба, корњача, гуштер, црв влашњак, лептир и неки други инсекти. С гмизавцима, као опасним и штетним животињама, повезани су разноврсни ритуални обреди њиховог истеривања, као и многобројне забране и облици заштите од њих (Гура 2005: 208).

³⁰¹ „Ако бисмо поверовали извесним писцима бајки, у Африци постоји нека врста човеколиког мајмуна исте опште врсте као и шимпанзо осим што је већи и знатно интелигентнији. ... Ови измишљени мајмуни тобоже се поглавито хране месом, и кад је убијена нека велика животиња, њихово племе одржава свечане игре ... Разуме се, такви мајмуни слични човеку не постоје” (Бреланд 1959: 16).

³⁰² „Нема сумње да лаику посматрачу поглед на човеколиког мајмуна показује велику сличност са човеком, не само у погледу на његов лик него и у погледу његових поступака ... Већ из саме чињенице да се мајмун тако рећи развио изнад људских облика произилази да човек никако не

у домену физичког изгледа; иако је најсличнији човеку, његова припадност животињској врсти удаљава га од човека на кључном категоријално-класификационом плану (плану врсте, или генуса), те се *мајмун*, појмовно и културолошки, доживљава, заправо, као *измењени човек* (Брем 1967: 1).³⁰³

5.7.3.5. Низ непожељних духовних особина асоцијативно се доводи у везу са дијагностичким обележјима животиња. Крупна физичка величина одређених животиња, и с тим у вези успорено, трапаво кретање, асоцијативно се повезује са особинама смањеног интелектуалног деловања (глупост, лењост), док се особине прљавог, неуредног физичког изгледа доводе у везу са неморалним понашањем (в. т. 5.7.2.9.). Тако се формира колективна експресија која се може сажети у формуле:

УСПОРЕНО КРЕТАЊЕ И КРУПНА ВЕЛИЧНИНА → ГЛУПОСТ, ЛЕЊОСТ,
НЕСПРЕТНОСТ, НЕУМЕШНОСТ (ПОХОТЉИВОСТ) (*бикуља, волоња, коза, коњ,
медвед*³⁰⁴);

СМАЊЕНА ХИГИЈЕНА → НЕМОРАЛНОСТ (*свиња, прасац, крме, крмача*).

5.7.3.6. Негативна конотација према *свињама* условљена је, пре свега, семантичким категоријама њиховог СТАНИШТА (прљаво, неуредно, запушено, смрдљиво), ХИГИЈЕНЕ, ИСХРАНЕ,³⁰⁵ али и чињенице да представљају један од главних извора људске прехранбене навике. Животиње које човек доминантно узгаја због хране традиционално се не сматрају интелигентим, нити се према њима демонстрира било какво поштовање. „Potvrđuje to i zaključak M. Peisert (2003: 149) da je upravo *svinji* dodijeljena najgora uloga među domaćim životinjama jer joj se pripisuju različiti neprikladni ljudski postupci” (Видовић Болт 2011: 70).

може потицати од неких мајмунских предака, упркос спољашње сличности коју човек несумњиво да има са мајмунима” (Брем 1967: 1).

³⁰³ Бележимо у грађи и лексему *муна* у значењу мајмун чија се секундарна реализација односи на новорођенче које је вероватно рођено са неком телесном деформацијом (наказа, РСАНУ). Пример је забележен из збирке реч Вуков А. 2.

³⁰⁴ Брем каже да је медвед најнезграпнија и најтежа грабљива звер Европе. Ипак његови покрети изгледају неспретније него што то управо јесу, јер се медвед упркос полагањем корачања креће врло брзо, а ако је узнемирен може да стигне човека (Брем 1967: 167).

³⁰⁵ „Њихова прождрљивост толико је позната ... Она управо засењује све остале особине уз један изузетак готово беспримерене нечистоће због које их људи не воле” (Брем 1967: 301).

Такође, мотивна реч *свиња* мотивисала је апстрактну им. *свињарија* у значењу прљав, гадан, непоштен поступак (РМС):

„То је свињарија једног потпоручника – дрекнуо је Гадовић” (Јак. С. РМС).

Међутим, „*ako iz psihologije životinja znamo da je svinja i prema ljudskim mjerilima, snalažljivo i 'pametno' biće, onda izvor njena zla glasa treba tražiti, uz spomenute prljavštine na koje je osuđena, i u semitskom sudu da je ona moralno nečista, tabuirana životinja*” (Висковић 2009: 60).

Анализирајући фразеолошке слике хрватског и пољског језика И. Видовић Болт (Видовић Болт 2011: 69) бележи да се у пренесеном значењу лексеми *свиња* и *прасац* односе на неуредну и нечисту особу, али и нечасна човека без имало достојанства, док *прасе* такође у конотативном смислу указује на особу која се због своје неспретности запрљала, постајући симбол неуредности, лењости, покварености, глупости, самовоље. Она подсећа да „*židovi i muslimani svinju smatraju nečistom životinjom pa stoga ni ne jedu svinjsko meso*” (исто, 69). Символика *свиње* као нечисте и похлепне животиње видљива је и у Библији, где је приказана и као „омражена, а *свињар* као понижавајуће занимање.

5.7.3.7. „У хрватској фразеологији *крава* задржава обилежја гојазности. Симбол је лењости, умиљатости повезане с улагивањем и вике” (Видовић Болт 2011: 56), док лексема *кобила* у пренесеном значењу описује жену груба изгледа и/или вулгарног понашања (исто, 59). Њоме се описује особа преоптерећена наметнутим пословима и обавезама, али истовремено и врло издржљива.

5.7.3.8. С друге стране, стари народи добро су познавали *вука*. Многи грчки и римски извори говоре о њему, неки не само с пуно „одвратности коју је *вук* одувек побуђивао него такође са потајним страхом пред грозним или врло опасним особинама ове животиње. Благодарећи празноверју *вук* је претворен у вукодлака, неман која је повремено *вук*, а повремено човек” (Брем 1967: 91). У народним представама *вук* се неретко обједињује с гмизавцима (упор. буг.: *гад*, *гак*, сх. *гадина*) – нечистим животињама, које је забрањено употребљавати за храну и чије је једно од карактеристичних обележја слепило (Гура 2005: 91). Етимолошко порекло речи *вук* (*prasl.* *vьlkъ , *stsl.* vьlkъ, *rus.* volk, *polj.* wilk, *lit.*

vilkas ← *ie.* *wlk^wos, Скок: 1971–1974) у вези је са глаголом *вући*, што упућује на то да се слика *вука* који одвлачи плен урезала дубоко у памћење Индоевропљана. И у фразеолошким јединицама српског језика кондензовано је народно искуство и веровање о *вуку* као злогласној животињи изразито негативне конотације. Њима се кроз особине његове прождрљивости или зле нарави илуструју различита животна искуства – **и вуци сити и овце на броју** (каже се када се удеси да сви буду задовољни, РСАНУ), **појео вук магарца** (каже се за нешто што је заташкано, РСАНУ); **вук длаку мења, али ћуд никако** (човек обично не мења своју праву природу, РСАНУ), **крсти вука а вук у гору** (каже се за онога код кога рђави инстинкти имају превагу над васпитањем, РСАНУ), **на вука сва бука, а лисице месо поједоше** (каже се кад се кривица не баца на правога кривца, РСАНУ), а позната је и изрека **човек је човеку вук**.

5.7.3.9. Негативна колективна експресија према категорији дивљих птица (*газибара, криа, глоговњача, орлушина, патицврк, дронља*,³⁰⁶ *ждрал*³⁰⁷, *рода, чворак*) објашњава се такође преко чињенице да су у питању животиње које, с обзиром на то да их човек не узгаја, настањују неугледна и непримерена станишта (шуме, баре, језера и сл.), па су стога и саме прљаве, неуредне, грабљиве и неугледне и сл.³⁰⁸ Иако је *орао* претежно обележен позитивном конотацијом у српској култури (в. т. 4.1.4.4. и 5.8.2.5.), аугментативни облик, као и чињеница да је грабљивац, уносе у семантички домен негативну афективну ноту (*орлушина*). Такође, према птицама као што су *глоговњача, патицврк, ждрал* и сл. успоставља се негативан однос као према носиоцима изразитих физичких особина које се негативно конотирају (дугачак врат – *ждрал*; ситна величина – *патицврк* и сл.) и пресликавају на људе.

³⁰⁶ Говорећи о магичним дејствима заснованим на основу контакта с објектом, Гура напомиње да *дронља* (навјак) пије крв људима, нарочито некрштеној деци (југозап. Бугарска, Зах. ККр: 66) (Гура 2005: 64).

³⁰⁷ Од психичких својстава Гура каже да је *ждралу* својствена – неповерљивост. Када их виде како лете у клину, деца их на различите начине ометају и терају их да се помешају или да лете у круг (Гура 2005: 56, 69).

³⁰⁸ Гура издваја категорију тзв. *нечистих птица* (као што су *врана, гавран, чавка, гачац*) које назива ђаволским, проклетим и злослутним и збиљава их у народним представама и обредима с грабљивицама као што је *вук* (Гура 2005: 397).

5.8. Пожељне људске психичке (карактерне) особине

5.8.0. Животињским називима, осим физичких, може се изражавати читав низ пожељних људских особина из сфере човековог унутрашњег психичког живота и понашања.

Табела 43. Пожељне људске карактерне особине

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бубица</i>	ж дем. од буба	1. б. слабо, кротко, благо створење (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>видра</i>	ж 1. а. зоол. дивља животиња рђастосмеђе боје крзна <i>Lutra lutra</i> из породице куна <i>Mustelidae</i> , која живи поред воде и храни се рибом	3. фиг. (понекад и видра човек, видра од човека) окретна особа, сналажљива, мудра, лукаво створење (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи кретања)
<i>гуја</i>	ж 1. зоол. в. змија <i>Serpens</i>	2. б. опасан, жесток човек, неустрашив борац, убојица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>вукобаша</i>		1. а. храбар ратник, јунак, вођа, ратник 1. б. снажна, енергична жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Canis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	2. б. храбар, одважан и искусан, прекаљен борац, јунак, јуначина 2. в. вредна и снажна, енергична особа; вредан и способан радник (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>звер</i>	ж 1. зоол. а. назив за сисаре из реда <i>Carnivora</i> , снажних чељусти и јаких канца, који се хране претежно месом и	човек способан за све, специјалиста (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

	крвљу других кичмењака.		
<i>зверка</i>	ж 1. а. в. звер	<p>2. фиг. а. особа на високом положају, позната, утицајна личност</p> <p>2. фиг. б. оштроумна, довитљива, промућурна особа (РСАНУ)</p>	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канцама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	<p>2. фиг. а. неустрашив, сјајан човек, јунак, херој</p> <p>2. в. отресита, способна, енергична особа (РСАНУ)</p>	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>јагње</i>	с 1. а. младунче овце	2. фиг. кротка, мирна, недужна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>кичмењак</i>	м општи назив за бића (животиње и човека) из подтипа Vertebrata ... који се одликују лобањом, кичменим стубом и високо развијеним нервним системом, чулима и другим органима	2. фиг. чврст, одважан, храбар, достојанствен човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изразите карактеристике)
<i>кртица</i>	ж 1. а. врста малог сисара Talpa europaea црне длаке, ваљкастог тела, који живи под земљом и има предње ноге и рило прилагођено за копање	2. фиг. веома вредна марљива особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук.	2. б. храбар човек, прекаљени борац, јунак 2. в. мудар, искусан човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>лав</i>	м 1. а. зоол. једна од најкрупнијих звери Felis leo, из пор. мачака Felidae кратког жућкастосмеђег крзна, јаких чељусти и канци, која живи у Африци и југоисточној Азији; мужјак те звери, који је због снаге и издржљивости назван царем животиња	2. фиг. храбар, неустрашив човек, јунак (РСАНУ, РСЖ) 3. раз. и шатр. човек, обично пријатне спољашњости који има успеха у друштву, посебно у освајању жена, добар друг, другарчина (лаф) (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>лаф</i>	м 1. заст. в. лаф.	2. разг. и шатр. а. човек способан и спреман да уради оно што се цени, што је некоме потребно, енергичан, способан, у друштву омиљен човек 2. разг. и шатр. б. човек који (обично држећи се помодно и у стилу који се сматра савременим) тежи да остави утисак и изазове допадање (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>лавица</i>	ж 1. зоол. женка лава	2. разг. и шатр. женска особа, обично пријатне спољашњости, која има успеха, посебно у мушком друштву (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

<i>лафица</i>	ж 1. зоол. заст. в. лавица	<p>2. разг. и шатр. а. жена способна и спремна да уради оно што се цени, што је некое потребно, енергична, способна, у друштву омиљена жена</p> <p>2. разг. и шатр. б. жена која помодним одевањем, држањем у стилу који се сматра савременим и сл. настоји да остави утисак и изазове допадање (РСАНУ)</p>	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питома врста <i>Ovis aries</i> из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	мирољубив човек (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>орао</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица <i>Aquila</i> из реда соколовки ... снажног и оштрог кљуна и са канцама на ногама којима хватају птице, рибе, гмизавце, веома оштрог вида	1. б. фиг. јунак, херој (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>орлић</i>	м 1. а. младунче орла, млад орао; дем. и хип. од орао	1. б. експр. храбар, смео младић (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	5. фиг. самоуверан, кочоперан младић, дечак који се понаша као зрео човек, дечак, дечачић	метафора – КЕ (према семи величине)

³⁰⁹ *Безазлена* је особа која нема у себи злобе и лукавства, невина, чедна особа (РСАНУ).

		(РСАНУ)	
<i>полетарац</i>	м 1. птиче, птић кад почне да лети	2. фиг. млад и полетан почетник у некој грани делатности (РМС)	метафора – КЕ (према семи доби, особина)
<i>пчела</i>	ж 1. зоол. инсект, кукац из реда опнокрилаца, са отровном жаоком који живи у заједници, скупља сладан сок и цветни прах неких биљака и ствара од њих мед и восак <i>Apis mellifica</i>	2. вредна, марљива особа (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина, односа са човеком)
<i>соко</i>	м 1. а. птица грабљивица слична јастребу <i>Falco</i>	2. фиг. а. јунак (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особина)
<i>тигар</i>	м 1. зоол. крупна крволочна звер из пор. мачака, дугог и са стране стиснутог трупа, са крзном црвенкасто-жуте боје и попречним црним пругама <i>Felis tigris</i>	2. фиг. онај који каквим особинама подсећа на тигра (хитра, сурова, одважна и сл. особа) (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања)
<i>црв</i>	м 1. зоол. животиња дугуласта и мекана тела без кости...	вредна особа (РСЖ)	метафора – КЕ

Из ове класификације издвајамо лексему *орлока* у значењу **1. б.** 'одважна, смела женска особа' (РСАНУ).

Прегледом ових примера можемо да утврдимо **а)** које су то позитивне, од пожељне особине које се високо вреднују на скали човековог унутрашњег живота и његовог деловања у српској националној култури и **б)** које животиње се намећу као појмовни и језички симболи одређених вредности људског понашања и особина. На пример, концепти лојалности и храбрости су претежно у вези са људским поимањем вредности. Међутим, захваљујући процесу *антропоморфизације*, они се могу проширити на ниво животиња, што нам

омогућава да *псе* назовемо лојалним, а *нојеве* кукавицама (Кјетилка, Клепарски 2005б: 27).

5.8.1. Класификација пожељних психичких карактеристика

5.8.1.1. Проучавајући зоонимску фразеологију Б. Барчот (Барчот 2014) издвојила је категорију *Човека као разумно биће*, у коју можемо да уврстимо његов карактер, осећања, емотивна, вољна и интелектуална стања.³¹⁰ Карактеристике, издвојене у примерима, можемо да поделимо на три основна домена, домен ПОНАШАЊА (који се односи на различите људске поступке према појавама, стварима и другим људима), КАРАКТЕРА (који се односи на различите инхерентне морално-психичке особине) и ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ (који се односи на степен схватања и разумевања ствари и појава у свету и друштву):

Табела 44. Пожељне људске психичке карактеристике које се изражавају зоонимским метафорама

ПОЖЕЉНЕ ЉУДСКЕ ПСИХИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КОЈЕ СЕ ИЗРАЖАВАЈУ ЗООНИМСКИМ МЕТАФОРАМА		
КАРАКТЕР	ХРАБРОСТ, ОДЛУЧНОСТ	<i>гуја, вукобашиа, вук, змај, кичмењак, курјак, лав, орао, орлић, орлока, соко, тигар</i>
	МАРЉИВОСТ, ВРЕДНОЋА	<i>кртица, пчела, црв</i>
	МИРНОЋА, БЛАГОСТ	<i>бубица, јагње, овца</i>
	ЖУСТРИНА, САМОУВЕРЕНОСТ	<i>видраћ, петлић, полетарац</i>
	СПОСОБНОСТ	<i>звер, змај</i>

³¹⁰ У домену разума ауторка увршта подкупине: емоционална стања (*бесан као рис*), интелектуална деловања (*лукав као лисица*), вољна деловања и стања (*храбар као лав*), темперамента, особности/карактерне црте, општи дојам, особине које одражавају однос према другим људима, према стварима и према раду (Барчот 2014: 487–493).

ПОНАШАЊЕ	ДРУШТВЕНИ И МЕЂУЉУДСКИ ОДНОСИ	<i>лав, лаф, лавица, лафица</i>
ИНТЕЛЕКТ	МУДРОСТ, ЛУКАВОСТ, ОШТРОУМНОСТ, СНАЛАЖЉИВОСТ	<i>видра, зверка</i>

5.8.1.2. Као што видимо по класификованим примерима, у српској културној традицији високо се вреднују особине храбрости, одважности, борбености и истрајности (*гуја, вук, вукобаша, змај, кичмењак, курјак, лав/лаф, орао, орлић, орлока, соко, тигар*) из сфере КАРАКТЕРА и мудрости, домишљатости, оштроумности, промућурности (*видра, зверка, курјак*) из сфере ИНТЕЛЕКТА. Такође, издаваја се и поткатегорија ОДНОСА ПРЕМА РАДУ која подразумева вредност, марљивост (*пчела, кртица, црв*), ДОБРОТЕ И УМИЉАТОСТИ (*јагње*), МОРАЛНЕ ЧИСТОТЕ (*јагње*), МИРОЉУБИВОСТИ (*овца*) и ПОВУЧЕНОСТИ (*бубица*).

И А. Ранђеловић у зоонимској метафорици ексцерпираној из РСЈ 2007 издвојила је као најчесталију пожељну духовну особину *борбеност*, односно *храброст*. Она се јавља код следећих седам зоонима: *вук, вучица, гуја, змај, лав, орао* и *соко*. У питању су предатори и грабљивице које се боре за свој плен (Ранђеловић 2012: 102).

Грађу чине:

- дивље животиње (*видра/видраћ, вук/курјак, звер/зверка, кртица*),
- некарактеристичне за наше поднебље (*лав/лаф, лавица/лафица, тигар*),
- домаће животиње (*овца, јагње*),
- инсекти (*пчела, бубица*),
- дивље птице (*соко, орао, полетарац*),

- домаће птице (*петлић*),
- гмизавци (*црв, гуја*),
- митолошке (*змај*),
- општи називи (*кичмењак*).

Уочљива је махом позитивна конотација ка дивљим и крволочним животињама (*вук, тигар, лав/лаф*) према којима човек осећа страхопоштовање због чињенице да представљају реалну животну опасност по њега, и да су истовремено изузетно физички доминантније од њега. И поред углавном негативне конотације у српској култури, познато је да је *вук* у исто време и заштитник (заштитна функција његовог имена) и веома поштована животиња у културама ловаца будући да је и сам изузетан ловац (Штасни 2014: 250). С друге стране, видљив је смањен степен позитивне конотације према животињама које је човек припитомио и које му служе за исхрану и рад.³¹¹

5.8.1.3. Већина ових примера реферише искључиво на мушкарце (чији хипероним је човек), док су остали неутрални, тј. могу се односити на референте оба пола (*бубица, зверка, змај, јагње, кртица, пчела*). Само три примера имају у оквиру семантичке структуре компоненту „жена” – *лавица/лафица* (женска особа, РСАНУ), *орлока* (женска особа, РСАНУ) и *вукобаша* (жена, РСАНУ). Тако се особине храбрости, одважности, неустрашивости (борац, јунак, заштитник) више доводе у везу са мушкарцима, него са женама, што кореспондира са њиховом традиционалном улогом ратника/борца, те у овом случају улога рода и родне стереотипизације као друштвено-културолошке категорије према којој се особи, у зависности од припадности одређеном полу, приписује низ особина и норми понашања (Хрњак 2014: 1) још више долази до изражаја. Преко позитивно конотираних зоонимских метафора које исказују пожељне психолошке карактеристике намеће се и профил особе која се позитивно вреднује преко наведених особина у српској култури. У питању је особа која је:

³¹¹ Наш презир и предрасуде према домоћим животињама узрокован је и олакшан чињеницом да смо их поробили (Person 1990: 169, према Кјетилка, Клепарски 2005б: 28).

а) *храбра* и *одважна* (неустрашива, достојанствена, уме да се заузме за себе и да изађе као победник из различитих ситуација);

б) *паметна* (мудра, промућурна, довитљива, лукава, оштроумна, способна да се служи интелектом);

в) *вредна* и *марљива*.

5.8.1.4. Такође, као позитивна карактеристика вреднује се благ, питом, кротак карактер (*бубица*, *јагње*) који кореспондира са особином мирољубивости (*овца*), али и енергичност, одлучност (*вук*, *змај*). Примећујемо, такође, код извесних примера укрштања особина из сфера психолошке и физичке (телесне) карактеризације: *видра* је у исто време хитра и брза, али и мудра, сналажљива, паметна особа. Долази и до укрштања различито конотираних карактеристика, с једне стране *зуја* се у секундарној реализацији означава као 'опасан човек, убојица' (нег. конотација), а с друге стране као неустрашив борац (позит. конотација). Код секундарне реализације лексеме *вук* укрштају се пожељне особине из категорије ОДНОСА ПРЕМА РАДУ ('вредна и снажна, енергична особа, вредан и способан радник', РСАНУ) и категорије КАРАКТЕРА ('храбар, одважан и искусан, прекаљен борац', РСАНУ), док је код лексеме *курјак* активирана категорија ИНТЕЛЕКТА и ЖИВОТНЕ ДОБИ ('мудар, искусан човек', РСАНУ). „Семантичка диференцијација унутар овог значења (*вук*) обухвата два потпуно супротна пола: позитиван 'храбар, одважан и искусан, прекаљен борац, јунак јуначина' и 'вредна и снажна, енергична особа' и негативан 'окрутан човек, насилник, тиранин, звер-човек'. Семантичка реализација секундарног значења са негативном конотацијом условљена је компонентом значења која је репрезентативна у семантичкој интерпретацији ове лексеме (*крволочна звер*). Значење са позитивном конотацијом индуковано је потенцијалним диференцијалним семама којима се обухватају особине звери уопште 'јака, снажна, издржљива, упорна'" (Штасни 2011: 312).

5.8.1.5. С аспекта укрштања особина из различитих концептуалних категорија психичке карактеризације, занимљиви су парови лексема *лав/лаф* и *лавица/лафица*. У питању су, с једне стране, парови на плану временског

раслојавања лексике: *лаф/лафица* (обележени квалификатором *заст.* у РСАНУ), а с друге стране представљају творбено-родне парове у оквиру исте врсте из породице мачака: *лав/лавица*. Секундарно значење лексеме *лав* одликује се укрштањем на плану психолошке карактеризације КАРАКТЕРА (‘храбар, неустрашив’, РСАНУ) и физичко-социјалне карактеризације ИЗГЛЕДА (‘човек пријатне спољашњости’, РСАНУ), те плана МЕЂУЉУДСКИХ ОДНОСА и ПОНАШАЊА (‘који има успеха у друштву, посебно у освајању жена, добар друг, другарчина’, РСАНУ), у којима се човек карактерише као друштвено свесно биће. *Лав*³¹² у секундарној реализацији именује храброг, неустрашивог човека, јунака (слично као сек. значење лекс. *вук* и *курјак*), што значи да доминира одређење *карактера*, док лексема *лавица* у секундарној реализацији именује женску особу која има успеха у мушком друштву, што значи да се у женском роду активира социјална компонента МЕЂУЉУДСКИХ ОДНОСА. С друге стране, секундарна значења *лафа/лафице* (из фонолошког аспекта застареле, али у жаргону актуелне речи) упућују на сферу ИЗГЛЕДА (помодно одевање и стил), СПОСОБНОСТИ (способан, способна) и раван човека као ДРУШТВЕНОГ БИЋА (у друштву омиљен човек; у друштву омиљена жена). Док *лав* ‘покрива’ концептуална поља храбрости и јунаштва, застареле лексеме су у актуелном тренутку стекле компоненту друштвено позитивне квалификације која се реализује, доминантно, у разговорном стилу (означене квалификаторима разг. и шатр.) и у контексту друштвено прихватљивих особина (згодан, способан, модеран и сл.):

„Лаф си, нема шта” (Наст. 3. 41, РСАНУ).

5.8.1.6. Овај закључак потврђује и А. Хрњак (Хрњак 2014), разматрајући симболичку вредност лексеме *лавица* у хрватским и руским фразеологизмима. Она је установила да се *лавица* може односити на изузетно храбру и одважну жену, која није у складу са традиционално стереотипним предрасудама о женама и мушкарцима према којима су жене физички и психички слабије, пасивније и склоније помирљивости, док су мушкарци јаки, активни и спремни на деловање

³¹² Симболичко значење и енциклопедијско знање о томе да се лав налази на врху хранидбеног ланца и нема природних непријатеља одражава се у хрватском језику у перифрази *краљ животиња* (Хрњак 2014: 4).

(Хрњак 2014: 5). Њима се описује савремена жена која више није ограничена на приватну сферу већ на „велика врата улази и у сва подручја јавног деловања те притом, како би успела у још увек андроцентричном свету, мора бити јака, храбра и одлучна” (исто, 5). Такође, *лавица* се у новијој фразеологији ових двају језика може односити на одлучну, снажну и храбру жену која се бори за своје заслужено место у различитим подручјима јавног деловања и притом непоколебљиво брани своје ставове, мишљења, идеале (исто, 5).

5.8.1.7. Функционално-стилски статус сакупљених примера у језику остварује се употребом одговарајућих квалификатора. Укупно 13 значења означено је квалификатором *фиг.*(уративно) у речницима српског језика, док су четири забележена из сфере разговорно-жаргонског стила (*лав*, *лаф*, *лавица*, *лавица*). Из „Речника српског жаргона” забележена су четири значења (*црв*, *лав*, *звер*, *овца*).

5.8.2. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима

5.8.2.1. По питању мотивације зоонимских метафора из сфере психолошке карактеризације са позитивном конотацијом, морамо узети у обзир реална, дијагностичка обележја животиња који утичу на формирање колективне експресије успостављене према њима у српској културној традицији. На основу тако формираних колективних експресија успостављају се и пренесена значења која се односе на људски карактер.

5.8.2.2. Неспорно је да је српски народ био добро упознат са особинама *вука*, који је познат као крволочан предатор, способан ловац,³¹³ животиња изузетне снаге, суровости и одлучности када се суочи са пленом. Стога није необично што су се типичне људске особине, које подразумевају храброст, јунаштво, прекаљеност, неустрашивост (енергичност, одлучност и сл.), антропоморфизацијом довеле у везу са инстинктивним особинама ове животиње,³¹⁴ тј. метафорички су се транспоновале на животињу, и са животиње

³¹³ „Штета коју он наноси ловом могла би се, можда, поднети иако је велика, кад вук не би допустио да га занесе његова необузdana ловачка страст и крволочност тако да коље више него што му треба за храну” (Брем 1967: 92).

³¹⁴ Особина храбрости, која подразумева прибраност пред опасношћу, типична је карактерна одлика људског понашања и делања, храброст подразумева, априори, свест о опасности и свест о ризику по сопствену добробит која се испољава пред опасношћу. Не можемо тврдити да животиње

назад на човека (преко метафора ЖИВОТИЊЕ СУ ЉУДИ) пројекцијом *инстинкт* = *карактер*, односно инстинктивно, нагонско понашање асоцијативно се доводи у везу са карактерним (свесним, инхеретним) особинама.³¹⁵ Овакво објашњење проналазимо код Лејкофа и Тарнера и њиховог познатог примера „Ахил је лав” (Лејкоф, Тарнер 1989: 195). Овај пример одражава конвенционалну процену одређеног вида понашања *лава* на темељу онога што се сматра храбрим понашањем човека. Говорници и не примећују да су те карактеризације инстинктивног понашања животиње на темељу људских особина метафоричке, тј. језичка остварења онтолошке концептуалне метафоре ЖИВОТИЊЕ СУ ЉУДИ (Лејкоф, Тарнер 1989: 194, према Милић 2013: 199). Ове две метафора се на неки начин поништавају, уместо исказа „Ахил је храбар” прво се *лаву* приписује људска карактеристика (односно понашање лава тумачи се типичном људском особином), а онда се преко метафоре *великог ланца* људско понашање тумачи животињским, чиме се, заправо, људска карактеристика пројектује на човека (Лејкоф, Тарнер 1989: 195). Лејкоф и Тарнер кажу да људска лојалност подразумева особину моралности и капацитет за моралну рефлексију, док храброст подразумева свест о опасности, моралну просуду о томе колико је битан акт храбрости у односу на опасност, а свесни смо да псима и лавовима мањка осећај моралног расуђивања; они делују инстинктивно, а наше разумевање тог реаговања одликује се квалитетима људских карактеристика (И.194).

Такође, лексикографска дефиниција лексеме *лав* садржи семантичку компоненту колективне експресије *који је због снаге и издржљивости назван царем животиња* (РСАНУ), као и семе ВЕЛИЧИНЕ (*једна од најкрупнијих звери*) и СНАГЕ (*јаких чељусту и канџи*). И А. Брем потврђује да је *лав* краљ четвороножних разбојника, владар у царству сисара и да целокупан утисак који

могу поседовати ову особину, тј. да могу свесно процењивати удео опасности или ризик који улажу у сукобу са опасношћу, с обзиром да оне реагују инстинктивно, рефлексно („Морамо скептички просуђивати резултате дресуре код коња, слонова, паса и мајмуна ... То нипошто нису права последице интелигенције ових животиња који би произишавали из унутрашњег разумевања, него су само схеме, накалемљене споља”, Брем 1967: XXVI).

³¹⁵ Да овакве експресије могу бити засноване на стереотипима потврђује А. Брем који каже за *вука* да је, док није гладан, једна од најбеднијих и најплашљивијих животиња које постоје. Тада не само што бежи од човека и паса ... него штавише и од стада оваца (Брем 1967: 95).

оставља ова животиња присиљава и истраживача да јој међу рођацима уступи прво место (Брем 1967: 49).³¹⁶

За разлику од лава, симболика *тигра* у европским језицима знатно је сиромашнија, чему је разлог чињеница да је европска антика релативно касно упознала тигра, тек у доба Александровог похода у Индију (Хрњак 2014: 7).³¹⁷ Реч је о животињи из скупине звери која се, као и лав, у наивној слици света поистовећује с крволочним месождером који за човека представља реалну опасност (исто, 7). С обзиром на то да је митска животиња, концепција *змаја* у српској култури и његова симболика храбрости, снаге, јунаштва и сл. умногоне зависе од његове рецепције кроз митологију, народну књижевност и фолклор. Реч је о „зооморфном митолошком створењу које у себи спаја карактеристике неколико врста животиња, најчешће гмазова и птица, а једна од препознатљивих особина митолошког *змаја* је и његова способност да рига ватру која доприноси утиску моћи и потенцира његов застрашујући карактер” (Хрњак 2014: 11–12).

5.8.2.3. С друге стране, човек је одувек високо вредновао *пчелу* међу инсектима, сматрајући је корисном животињом, јер производи мед и восак, а постоје докази у египатским цртежима да је човек припитомио пчелу још пре 4 500 година. Отуда њена симболика као вредне, марљиве, што су особине које се у антропоморфизацији пројектују и на човека. Она се свуда код Словена доживљава као чист, божји створ, а за њу се у неким крајевима не каже као за стоку да је цркла, него као за човека – „умрла” (Гура 2005: 335), поштује се као светиња, а о Бадњој вечери чини јој се жртва у тесту (Чајкановић 2014: 550). Отуда се из семантичке структуре лексеме *пчела* кроз метафоричку екстензију доминантно активира сема која је у вези са њеном ФУНКЦИЈОМ и радним особинама (‘скупља сладак сок и цветни прах неких биљака и ствара од њих мед и восак’, РСАНУ), а слично запажамо и код лексеме *кртица* (‘има предње ноге и рило прилагођено за копање’, РСАНУ).

³¹⁶ Подједнако обожаван код Египћана, Персијанаца, Грка и Римљана, лав је одувек важио за горопадну животињу која у себи обједињује како моћ и највишу власт, тако и ауторитет, правду али и бесмртност. У Египту је поистовећиван са богом Сунца Ра, док у грчкој митологији централно место заузима Немејски лав, познат по својој непробојној кожи која је на муке бацила чак и чувеног народног хероја Херакла (*Речник симбола*, <http://www.simboli.rs/lav-simbolika/>).

³¹⁷ „Dok se u kršćanstvu lav pojavljuje kao simbol evanđelista sv. Marka, a u kasnijem kršćanskom misticizmu istovremeno kao simbol i samog Krista i Antikrista, zanimljivo je da se tigar u Bibliji uopće ne spominje” (Хрњак 2014: 8).

5.8.2.4. *Јагње* и *овца* сматрају се мирним, кротким животињама због њихове урођене блакости, питомости и чињенице да су вековима припитомљене домаће животиње, а и познато је из историје хришћанства да су оне биле међу првим жртвеним животињама. *Овца* је била синоним за невиност и једноставност, љубав и милосрђе (Видовић Болт 2011: 65), племенитост и мир, а сматра се животињом из царства светлости, у супротности са демонима из царства мрака (Чајкановић 2014: 550). *Јагње* је симбол низа позитивних особина. У Библији симболише благод, невиност и покорност, а уједно је и жртвена животиња³¹⁸ (Видовић Болт 2011: 65), *жртвеним јагњетом* назива се неко ко страда због туђег греха или за кривицу коју није скривио (РСМ 1998: 221), а у пренесеном значењу односи се и на хлеб за причесну литургију (рлг.) и на Исуса Христа (рлг.). Отуд позитивна конотација према јагњету може бити и библијски мотивисана (у питању су цитати, парафразе преузети из превода Библије или настали под утицајем библијских текстова; најзаступљеније животиње у Библији су *овца*, *овчица* и *јагње* као симбол плахости, нежности и кроткости). Међутим, много је утицајније виђење *овце* као наивне и глупе животиње (због њеног статуса једне од првих припитомљених домаћих животиња коју човек искоришћава због меса и вуне), па се *овца* конотативно више доживљава у негативном аспекту (в. т. 5.9.2.).

5.8.2.5. *Орао* је општепризнати цар птица и владара неба.³¹⁹ Код Јужних Словена *орлу* се приписују посредничке функције: он остварује везу између горњег и доњег света, слободно узлеће на небеса и силази у пакао. Према украјинском веровању сви орлови потичу од царева (Гура 2005: 456). „Иако је орао понегде важио за демонско биће које предводи градоносне облаке, знатно чешће се верује да је 'градобранитељ' који се у ваздуху бори с алама које доводе облаке који доносе непогоду и уништавају летину” (Бандић 1991: 165, према

³¹⁸ „У хришћанству је овца слика доброте, трпеливости, скромности, у њој видимо и страх од греха али истовремено у њој нема нимало злобе. Ово, наравно, није случај само са хришћанством. У многим религијама се овца користи као жртвена животиња, а налазимо је и у многобројним митовима, попут оног о Златном руну. Једно од најранијих божанстава, египатски бог извора реке Нила познатији као Хнум или Кнум, био је представљан с главом овна. У египатској митологији се ова животиња још изједначава и са Осирисом, док је код Грка она повезана са полубогом Хераклом. Из свега овога јасно је наслутити да овца, осим невиности и неискварености, важи и за симбол рањивости и истовремено одражава нашу потребу за заштитом” (*Речник симбола*, <http://www.simboli.rs/ovca-znacenje-i-verovanja/>).

³¹⁹ „Улога *орла* као господара неба исказана је у народној легенди о томе како је Александар Македонски желео да се успне на небо, али орао га тамо није пустио” (Гура 2011: 246).

Мршевић-Радовић 2008: 99). И *орао* и *соко* важе за апсолутне господаре неба, с обзиром на то да су најдоминантније летеће грабљивице, па стога не изненађује њихова позитивна конотација, посебно у хришћанству где се *орлу* приписују особине снаге, брзине и паметног расуђивања, али и достојанство, поштовање, висина, доминација.³²⁰ У семантичкој структури лексеме *орао* доминира сема изгледа (снажног и оштрог кљуна; оштрог вида РСАНУ), а особине физичке особине снаге кореспондирају преко метафоричке трансформације *конкретно*→*апстрактно* са позитивном психолошком карактеризацијом човека (јунак, херој, РСАНУ). С друге стране, *соко* је симбол победе, амбиције, прелетања свих равни, учења покретљивости и хитрости, контролисања брзине и покрета (Камингс 2004: 114–115). Несумњиво позитивну конотативну вредност *орла* у српској култури потврђује и фразеологизам **орла учи летети** – 'саветовати вештијег, паметнијег од себе (РСАНУ).

5.9. Непожељне људске психичке (карактерне) особине

5.9.1. Због обимности грађе и њене лакше прегледности, примере из ове тематске групе класификоваћемо према општим категоријама психичких карактеристика на која секундарна значења реферишу. С обзиром на то да се ови примери односе на *Човека као разумно биће* (Барчот 2014), примере сврставамо у четири засебне поткатегорије, узимајући у обзир да ће се код извесних примера те категорије преплитати и укрштати:

- ИНТЕЛЕКТ (интелектуална деловања и капацитети – односи се на способност сазнавања и мишљења);
- КАРАКТЕР (темперамент, морал, природа – односи се на скуп битних морално-психичких особина које се испољавају у схватањима, погледима и поступцима, односу према средини и сл.);

³²⁰ „Изузетно је поштован код готово свих народа, почев од словенске митологије која га сматра божјом птицом и везује за врховна божанства, владаре, племиће и ратнике. Сличну симболику налазимо и код источних народа али и старих Грка, где орао представља моћан соларни симбол. Веза између орла и Сунца не треба да изненађује, с обзиром на чињеницу да је реч о јединој птици која може да гледа директно у Сунце, без икаквих последица. Одатле је сасвим разумљиво што орла налазимо на грбовима многих земаља, почев од Византијског и Аустроугарског царства, па све до нама најпознатијег српског двоглавог орла” (*Речник симбола*, <http://www.simboli.rs/orao-kao-simbol/>).

- ПОНАШАЊЕ И ОСОБИНЕ (општи однос према човеку, стварима и појавама, које се огледа у поступцима; основно својство, обележје човека);
- ЕМОТИВНА СТАЊА (појачања осећања, пријатно или непријатно доживљавање).

5.9.2. ИНТЕЛЕКТ

5.9.2.0. Ова група примера односи се на зоонимске лексеме које у секундарној реализацији упућују на интелектуалне капацитете код човека, односно карактеришу човека спрам аспекта његове интелигенције.

Табела 45. *Интелект*

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	глуп, а јак мушкарац (РСЖ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>бравица</i>	ж 1. женка брав	2. глупа жена (ЦГ, Шоћ, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>брав</i>	м 1. а. општи назив за једно грло стоке, нарочито за овцу или козу б. уштројен вепар	2. ограничена, неразумна особа (РСАНУ) 3. фиг. погрд. глупак (РМС)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>бравак, бравац, бравеша, бравешина, бравиште</i>	м в. брав	ограничена, неразумна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)

<i>буцов</i>	м 1. а. врста слатководне кошљорибе <i>Aspina gaha</i> из ф. <i>Cyprinidae</i>	2. пеј. глупак, сом, клипан (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама особине)
<i>во</i>	м 1. а. мушко говече, обично одрасло и уштројено	1. б. глуп, недотупаван човек, 1. фиг. глупак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>волина</i>	ж 1. аугм. и пеј. од во(л)	јак човек, глупак, будала, блесан (РСЖ) фиг. „Волина си ти, Радане! ... толика си већ момчина, па шта си јој до сад река?“ (Барк. 1, 243, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>волоња</i>	м 1. хип. од во(л)	2. фиг. пеј. тром човек; глуп човек (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>говедо,</i> <i>говедоња,</i> <i>говедота</i>	1. в. говече	в. говече – ограничен, глуп човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>говедуља</i>	погрд. покр. ограничена, глупа жена (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>говече</i>	с 1. а. зоол. домаћи шупљороги преживар <i>Bos taurus</i> , данас одгајен у великом броју раса	1. б. фиг. ограничена, глупа особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>горила</i>	ж 1. зоол. човеколики мајмун тропских крајева Африке, који достиже и до два метра висине и до 250 килограма тежине <i>Gorilla gorilla</i>	2. фиг. примитиван, глуп, осيون човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања)

<i>гусан</i>	м мужјак гуске	1. фиг. глуп, органичен човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, кретања)
<i>гуска</i>	ж 1. а. зоол. назив за крупније птице пловуше рода <i>Anser</i> из ф. <i>Anseridae</i> б. домаћа припритомљена врста <i>Anser domesticus</i> која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те врсте	1. б. фиг. пеј. глупа, ограничена женска особа, глупача (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, кретања)
<i>гушчица</i>	ж дем. и хип. од гуска	1. фиг. глупа млада женска особа (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, кретања)
<i>јунац</i>	м а. младо мушко говече	1. б. фиг. глуп човек, будала, глупак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>јуне</i>	с 1. младо говече (обично у другој години живота), говече које није још сасвим одрасло	2. фиг. глупак, незналица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	глупак (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>којот</i>	м зоол. звер <i>Canis latrans</i> из пор. паса (<i>Canidae</i>), степски преријски вук, нешто мањи од обичног вука, који живи у западном делу Северне Америке	глупак (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	примитивна жена, простакуша, торокуша, глупача (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>коњ</i>	м 1. зоол. а. сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање	2. фиг. поргд. незграпан и глуп, ограничен човек (РСАНУ) глупак (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине)

<i>коњослав</i>	глупак (РСЖ)		метафора – КЕ (према семи величине)
<i>крава</i>	ж 1. одрасло женско говече; женка говечета	2. фиг. погрд. глупа, ограничена женска особа, глупача (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>магарац</i>	м 1. а. домаћа товарна животиња (припитомљене подврсте врсте <i>Equus asinus</i> из пор. <i>Equidae</i>) велике главе и дугих ушију, беличасте њушке и дуга репа (...)	2. фиг. погрд. онај који чини глупости, будалаштине, глуп, умно ограничен човек, глупак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине)
<i>магарница</i>	ж 1. женка магарца	глушава женска особа, глупача (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи особине)
<i>магаре</i>	с 1. а. магареће ждребе (пуле), мали, млади магарац	2. фиг. а. погрд. онај који тешко схвата, глупак, тупавко (употребљава се при обраћању некоме млађем, обично детету) (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине)
<i>магарчина</i>	ж аугм. и пеј. од магарац.	фиг. погрд. „Е, сине Павле, кад ти остајеш магарчина те магарчина.” Јурк. (РМС)	метафора – КЕ (према семи особине)
<i>магаричина</i>	ж аугм. и пеј. од магарница.	„А да плаче ли Јокана? Плаче, ками плаче ... виђи је ... магаричине, за онаквијем момком ... ни сузе не проли” (ЦГ, Јовић., ЗНЖ 1, 86, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине)
<i>мазгов</i>	м 1. зоол. мужјак мазге; мазга уопште, без обзира на пол	2. б. неразуман човек, будала, глупак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине,

			кретања)
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара Primates (Pithecidae, Simiidae), сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (у јд. таква животиња) или уопште ред сисара, који обухвата те животиње и човека (данашње људе и изумрле врсте)	2. б. блесав, будаласт, умно ограничен човек, глупак, будала (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>марва</i>	ж 1. а. зб. четвороножне домаће животиње (овце, козе, говеда, коњи), стока; ретко појединачно сточно грло, марвинче	1. в. фиг. поргд. припроста, некултурна особа, простак, простакуша, глупак, глупача (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>марван</i>		1. глупак, будала (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>марвана</i>		1. глупача, будала (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама величине, кретања)
<i>медвед</i>	м 1. зоол. у мн.: породица сисара ... крупне звери здепастог, незграпног тела, густог кудравог крзна, ситних очију, малих ушију, кратког репа и снажних канци на прстима ...	2. фиг. през. незграпан, трапав, неотесан, ограничен, глуп човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>мисиран</i>	м а. зоол. ћуран, пудан	1. б. фиг. ограничен, глупав човек, глупак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи функције, кретања)
<i>миш</i>	м 1. а. зоол. у мн.: веома распрострањена породица ситних сисара штеточина Muridae из реда глодара, набијеног тела, покривеног густом длаком (...)	подмукао човек, будала, тупан, глупак (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

<i>морж</i>	м а. зоол. у мн. породица морских сисара Odobenidae из реда перајара Pinnipedia тешког масивног тела (до 4 м дужине), дебеле наборане коже, са горњим очњацима израслим у кљове и кратким пљоснатим ногама, који живе у северним поларним крајевима (у јд. животиња из те породице).	1. б. фиг. онај који својим држањем, изгледом подсећа на такву животињу, трома, глупа особа (РСАНУ)	метафора –КЕ (према семама изгледа, кретања)
<i>мрмот</i>	м зоол. врста глодара Marmota marmota из пор. Marmotidae који је одозго сиве, одоздо смеђасте боје, а живи по високим европским планинама	блесавко, незналица (РСЖ)	отворено за тумачење
<i>мула</i>	ж 1. зоол. неплодни крижанац кобиле и магарца Equus mulus, домаћа животиња која у средоземљу служи за ношење терета, вучу, јахање	3. б. глупава, ограничена особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>муна</i>	ж 1. зоол. в. мајмун	3. глупа особа, будала (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>носорог</i>	м 1. зоол. крупни тропрсти сисар, биљољед с једним или два рога на носној или чеоној кости (...)	2. фиг. погрд. а. незграпан и глуп, ограничен човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>ован</i>	м 1. зоол. мужјак овце	2. фиг. погрд. глуп, неразуман човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питома врста Ovis aries из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	4. б. глупа, ограничена особа (РСАНУ) потенцијална жртва крађе (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>орангутан</i>	м зоол. а. врста човеколиког мајмуна Simia satugus снажно развијеног предњег дела тела, дугих предњих удова и риђе до црвене боје длаке, који живи на	1. б. фиг. погрд. груб, неотесан, глуп човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

	Суматри и Борнеу		
<i>ослић</i>	м 1. а. дем. и хип. од осао; млад осао, магарчић	1. б. фиг. погрд. глупак, будала (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине)
<i>парип</i>	1. коњ, ждребац	2. погрд. а. неморалан, површан, приглуп (а често физички јак) човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>парипан</i>	покр. неспретан, приглуп мушкарац, клипан (Лика, Богдановић Ј., РЈА, РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>рода</i>	ж 1. зоол. птица селица из рода штакара <i>Ciconia</i> <i>ciconia</i> дугих ногу и врата, дугог и широког кљуна, белог перја и црних крила	глупак, глупача (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>слон</i>	м 1. крупан сисар биљождер, с дугом сурлом и са две кљове	глупак, неспретањак (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>сова</i>	ж зоол. породица ноћних птица грабљивица <i>Striges</i>	глупача (РСЖ)	отворено за тумачење
<i>сом</i>	м 1. зоол. велика слатководна риба глатке љигаве коже, шиљоке спљоштене главе с дугим брцима	2. фиг. пеј. а. глупан, будала (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи величина, особине)
<i>стока</i>	ж 1. а. домаћа животиња, марва, благо	1. б. фиг. проста, некултурна, глупа особа (РМС)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>телец</i>	м 1. мушко теле	1. б. фиг. умно ограничен, туп човек, глупак (РМС)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)

<i>теле</i>	с 1. а. младунче говечета, које крава донесе на свет	2. фиг. поргд. човек слабе памети, глупак, будала (РМС)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања)
<i>тетреб</i>	м 1. зоол. а. шумска птица из реда кока Tetrao urogallus, чији мужјак у периоду парења губи уобичајени птичији опрез па је у поезији често симбол љубавне опијености	2. фиг. глупак, будала, звекан (РМС)	метафора – КЕ (повишен степен негативне конотације према дивљим птицама)
<i>тука</i>	ж 1. зоол. крупна домаћа птица из пор. фазана ... која се држи због укусног меса, ћурка	2. фиг. глупа, ограничена особа (обично женска) (РМС)	метафора – КЕ (према семи функције, кретања)
<i>ћурак, ћуран</i>	м 1. зоол. мужјак ћурке, који се гаји ради меса, пуран	2. фиг. будала, глупак; лако поводљив човек (РМС)	метафора – КЕ (према семи функције, кретања)
<i>ћурка</i>	ж 1. зоол. најкрупнија домаћа птица (женка) из пор. фазана, која се гаји ради меса и јаја, пура Meleagris gallopavo	2. фиг. будаласта женска особа, глупа, ограничена женска особа, глупача (РМС)	метафора – КЕ (према семи функције, кретања)

5.9.2.1. Особина смањених интелектуалних могућности

5.9.2.1.1. Човек животињама учестало приписује негативна обележја због тежње да се дистанцира од њих као нижих бића (Хрњак 2014: 3). Као што примећујемо, велики број примера из животињског света има функцију реферисања на особине смањеног интелектуалног капацитета код човека. Под интелектом³²¹ се подразумева човекова развијена способност интелигенције да спознаје сложене појаве и производи нова достигнућа; памет, разум, ум, али и

³²¹ *Интелект* – збир човекових духовних функција које из опажајних стварају сазнајне представе; способност сазнавања и мишљења, ум, разум, дух (РСАНУ).

оштроумност, бистрина духа (Видовић Болт 2013: 3). Од особина смањених интелектуалних капацитета предњачи ГЛУПОСТ (као особина онога који је глуп, ограничен, непросвећен), али и особине које су директно у вези са ниском интелигенцијом као што су *ограниченост, неразумност, недотупавост, површност, тупост*.

Такође, ниска интелигенција се повезује са негативним облицима друштвеног ПОНАШАЊА као што су *примитивност, простаклук, некултура, осиноност, припростост, неотесаност, грубост*, али и особинама повишеног негативног експресивног степена и погрдног карактера (*блесан, блесавко, будала, тупавко, клипан*), као и *подмуклост, неморалност*. Оне се укрштају са семантичким пољем физичких карактеристика успореног и неспретног КРЕТАЊА и крупне ВЕЛИЧИНЕ (*незрпност, тромост, неспретност*).

Тако на глупост упућује укупно 56 примера у нашој грађи, док на особину БУДАЛА ('онај који не уме правилно да расућује, који је неразборит, глуп', РСАНУ), у комбинацији са особиним глупости, упућује укупно 15 примера (*волина, јунац, мазгов, мајмун, марван, марвана, миш, муна, ослић, сом, теле, тетреб, ћурак, ћуран, ћурка*). Од лексичких облика, међу овим примерима бележимо и хипокористике (*волоња*); деминутиве (*гушчица, ослић*), аугментативе (*волина, магарчина, магаричина*) и збирне именице (*марва, стока*).

И А. Ранђеловић је на грађи РСЈ 2007 забележила 25 зоонима чија метафорична значења истичу управо ову особину. Најчешће су, уз изузетак *мајмуна, мајмунице, сома* и *тетреба*, у питању животиње из човековог блиског окружења – оне чијим се месом и производима храни, али и оне које човек гаји у функционалне сврхе (за ношење товара, вучу и сл.). То су: *брав, буцов, во, волоња, говече, гуска, гушчица, јунац, јуне, коза, коњ, крава, магарац, магаре, магарица, мазгов, овца, стока, теле, ћуран* и *ћурка* (Ранђеловић 2012: 101).

5.9.2.1.2. Од животињских врста најзаступљеније су:

- *домаће животиње (бик, бравица, брав, во, говедо, говече, јунац, јуне, кер, коњ, крава, магарац, магарица, мазгов, марва, мула, ован, овца, ослић, парип, стока, теле, телац);*

- домаће птице (*гусан, гуска, кокошка, мисиран, тука, ћуран, ћурка*);
- дивље животиње (*медвед, миш*);
- дивље птице (*сова, рода, тетреб*);
- рибе (*буцов, сом*);
- животиње некарактеристичне за наше поднебље (*горила, којот, мајмун, морж, мрмот, муна, носорог, орангутан, слон*).

Из ове класификације видимо да се особине смањених интелектуалних капацитета најпре приписују крупним ДОМАЋИМ ЖИВОТИЊАМА (*бик, во, ован, магарац, коњ, крава*), ДОМАЋИМ ПТИЦАМА (*кокошка, гуска, ћурка*) и ДИВЉИМ ЖИВОТИЊАМА које нису карактеристичке за говорни простор српског језика (*слон, мајмун, носорог* и сл.)

5.9.2.1.3. И Ивана Видовић Болт је на примерима хрватског и пољског језика потврдила фразеолошке јединице са зоонимима којима се описује глупа особа, особа интелектуално скромних способности и ограниченог спознајног капацитета, а као животињски представници ограничене интелектуалне способности у њеном раду појављују се: *бик, гуска, кокош, коњ, коза, магарац, магаре, теле, телац* и *во*.³²² (Видовић Болт 2013: 3). То је тзв. аристократски приступ животињи³²³ који резултира негативно конотираним, неретко пејоративним па и депрецијативним фраземима који се односе, углавном, на човека и притом дискредитују животињу истицањем њених негативних (каткад стварних, чешће измишљених) особина, а „odraz su tradicije da čovjek o pripadnicima svoje vrste govori skriven iza maske različitih životinja” (Bartminski 2007: 96, према Видовић Болт 2013: 9).

Конотативна вредност зоонима којима се представљају човекове интелектуалне особине огледа се и кроз корпус фразеолошког материјала. Ивана Видовић Болт у овој реализацији наводи неке од њих: **бити кокошје памети**,

³²² Uglavnom su to, dakle, leksemi koji u svojem prenesenom značenju upućuju na glupu osobu, ali su zastupljeni i leksemi kojima to značenje nije svojstveno (npr. pile i pače) ili barem nije dominantno (npr. svinja) (Видовић Болт 2013: 3).

³²³ „Čovjek je skloniji, spremniji, a zasigurno i smioniji domaćoj životinji pripisati svoje ljudske osobine, a ponajpre slabosti i mane, nego divljim životinjama kojima se divi i istodobno ih se boji, ali i od kojih zazire jer ih nije uspeo ukrotiti i sebi podčiniti” (Видовић Болт 2013: 9).

глуп као теле, имати пилећу памет и сл. (укупно 35 фразема). Предиспонираност неких лексема, као што су *теле* или *кокошка*, за реферисање на особине спорих умних способности потврђују нам и фраземи који описују човека чији је поглед лишен разумевања: **телећи поглед**, **кокошји поглед** (Видовић Болт 2014: 6).

5.9.2.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена

5.9.2.2.1. На основу анализе семантичке структуре зоолошких лексема из категорије упућивања на човеков ИНТЕЛЕКТ, у прилици смо да класификујемо примере према томе на који пол реферишу.

Табела 46. Класификација примера с обзиром на пол циљног референта

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИМЕРА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ ЦИЉНОГ РЕФЕРЕНТА		
МУШКАРЦИ	архисема	<i>бик, буцов, во, волина, говедо, говедоња, говедота, горила, гусан, јунац, јуне, кер, којот, коњ, коњослав, магарац, магарчина, магаре, мазгов, мајмун, марван, марвана, медвед, мисиран, миш, морж, мрмот, носорог, ован, орангутан, ослић, парип, парипан, слон, сом, телац, теле, тетреб, чурак, ћуран</i>
	мушкарац, човек	
ЖЕНЕ	архисема	<i>бравица, говедуља, гуска, гушчица, кокошка, крава, магарица, магаричина, рода, сова, ћурка</i>
	жена, женска особа	
НЕУТРАЛНО	архисема	

	особа	<i>бравак, бравац, бравеша, бравешина, бравиште, говече, марва, мула, муна, овца, стока, тука</i>
--	-------	---

Као што нам показује ова класификација, највећи број примера реферише на категорију МУШКАРАЦА и углавном су у питању крупне домаће животиње (од којих посебно издвајамо животиње из групе шупљорогих преживара – *бик, во, теле*, и њихове надређене појмове *говедо, марва, стока* и *брав*; или крупне дивље животиње (*носорог, горила, слон, морж, медвед*). Оваква семантичка расподела лексичког материјала потврђује нам да се категорија крупног физичког изгледа, и с тим у вези тромог и успореног кретања, директно доводи у корелацију са смањеним интелектуалним капацитетима, по формули *споро физичко кретање → успорени ментални процеси* и да се смањени интелектуални капацитети углавном доводе у везу са мушкарцима. На основу ове класификације можемо да уведемо и метафоричку формулу ГЛУПИ МУШКАРЦИ СУ КРУПНЕ (ДОМАЋЕ) ЖИВОТИЊЕ. Категорија ПТИЦА, и то пре свега домаћих птица које се наменски узгајају у домаћинствима (*гуска, ћурка, кокошка*), доминантно реферише на категорију ЖЕНА, што доводи до формуле ГЛУПЕ ЖЕНЕ СУ ДОМАЋЕ ПТИЦЕ (ПЕРНАТЕ ЖИВОТИЊЕ). И Н. Ристивојевић Рајковић успоставља сличне метафоре на упоредном материјалу српског и норвешког језика: ГЛУПА ЖЕНА ЈЕ ЖИВИНА, ГЛУПА ЖЕНА ЈЕ СТОКА и ГЛУП МУШКАРАЦ ЈЕ СТОКА (Ристивојевић Рајковић 2008: 50).

И мушкарци могу да се доведу у везу с птицама (*гусан, мисиран, тетреб, ћуран*), али и рибама (*сом, буцов*), а жене са крупним домаћим животињама (*крава, бравица, магарица, магаричина*). Закључујемо да се асоцијативни пандани категорији ГЛУПОСТИ у животињском свету, који реферишу на мушки и женски пол, успостављају доминантно по физичким карактеристикама ВЕЛИЧИНЕ животиња: крупне домаће животиње више се односе на категорију МУШКАРАЦА, а ситније пернате на категорију ЖЕНА, али и према природном и граматичком роду полазног домена (жене – *гуска, кокошка, рода, сова, ћурка*; мушкарци – *ћуран, гусан, ован* и сл.). И Н. Ристивојевић Рајковић примећује утицај физичког

изгледа: за метафоризацију глупих жена карактеристична је живина, дакле мале животиње, док већина зоонима који у свом метафоричном значењу означавају глупог мушкарца припада групи крупних домаћих животиња (Ристивојевић Рајковић 2008: 50). Тај процес је ишао овако: секундарне сем. реализације које се односе на интелект настале су метафором на основу семе колективне експресије, а те семе су, заправо, мотивисане изгледом, тромим кретањем и сл. Та колективна представа, наиме, настала је на основу величине и тромог кретања животиња, што се све у свести људи преносило и на успорене менталне способности. Тако је настала колективна експресија на основу које се метафорички и развило дато секундарно значење.

5.9.2.2.2. Као што су показале и пређашње анализе, 30 значења означено је квалификатором *фиг.*(уративно) у речницима српског језика. Из „Речника српског жаргона” забележено је укупно 14 значења (*бик, волина, кер, којот, кокошка, коњ, коњослав, магарица, миш, мрмот, овца, рода, слон, сова*). Експресивна конотација значења која се односе на интелект изражавају се и употребом квалификатора *пеј.*(оративно) – четири примера (*буцов, волоња, гуска, сом*). Квалификатором прагматичко-стилске негативне експресивности *поргд.*(но) означено је 15 метафоричних значења (*брав, говедуља, коњ, крава, магарац, магаре, магарчина, марва, носорог, ован, орангутан, ослић, парип, стока, теле*). Квалификатор „презр.” бележи се уз једно значење – *медвед*, које смо већ евидентирали код непожељних физичких карактеристика (секундарна значења лексеме *медвед* обухватају негативне конотације из категорије КРЕТАЊА – *трапав*; ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА – *незграпан* и ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ – *ограничен, глуп човек, РСАНУ*).

5.9.2.2.3. Творбена анализа посматраних примера може да нам пружи одговор на питање да ли различити варијантни облици зоолошких лексема пружају информације о додатној конотативној вредности ове лексике која у секундарној реализацији упућује на људе смањених интелектуалних капацитета. Суфиксом *-ина*, који у творбеном поступку деривације именица има претежно функцију извођења аугментатива, изводе се деривати *бравешина, волина, магарчина* и *магаричина*. Перинтегрисани суфикс *-ешина* обележен је пејоративним значењем (нпр. *ракијешина*), а лексема *бравешина* носи погрдан лексичко-семантички карактер. Иако И. Клајн каже да изведенице од назива

животиња суфиксом *-оња* имају хипокористичко-шаливо значење (Клајн 2003: 140), што потврђује и квалификатор *хип.* уз лексему *волоња* у РСАНУ, ипак примери као што су *главоња, трбоња, носоња* упућују на извесну негативну конотацију овог творбеног модела (коју потврђује и лексема *говедоња* која је обележена као погрдна, односно увредљива). Суфикс *-чина* је сложени суфикс (перинтегрисан из *-ина*) и долази на основе на к или ц (*магарчина, магаричина*) (Клајн 2003: 166).

Изведенице са суфиксом *-уља*, углавном са придевским мотивним основама, често означавају и називе крава: *сивуља, шаруља, мркуља* (И. 155), међутим пример из наше грађе *говедуља* (од творбене основе *говед-*) има погрдан карактер и примарно значење које се односи на глупу, ограничену жену. Занимљива је лексема *бравишите*, изведена суфиксом који је карактеристичан за извођење *potina loci*: *-шите*, и која уместо на смештајну јединицу за *брава* (грло стоке) упућује на агенса – ограничену, неразумну особу (уп. лекс. *брав, бравеша, бравешина, бравица*). И суфикс *-еша*, који учествује у творби именица типично хипокористичког карактера, или именује носиоца неке особине (нпр. *гаћеша, рићеша, ћореша*, Клајн 2003: 63) са мотивном речју *брав* даје твореницу погрдног карактера (*бравеша*), што значи да је у овом творбеном моделу творбена основа од назива животиње носилац негативне конотативне вредности. Суфикс *-ота* налазимо као обележје хипокористичности у именима *Благота, Радоота, Живота, Вукота, Михота*. „Стевановић (нав. м.) наводи и *бакота, бикота* од *бак* односно *бик*, уз то *баљота* ‘баљаст во’, *мркота* ‘во мрке длаке’, *вранота* ‘црн во’” (Клајн 2003: 144), а у изведеници *говедота* изједначен је са лексемом *говедоња* и обележен погрдно. Интересантна је и сложеница *коњослав* која се појављује у жаргонском регистру у значењу ‘глупак’ и која је добијена од типичног другог дела словенских антропонима *-слав* у значењу *славити* (Борислав, Драгослав, Радослав и сл.). Управо лексеме *брав* и *говедо* пружају и најпродуктивни деривациони потенцијал иако опсег значењских реализација остаје исти.

5.9.2.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације

5.9.2.3.1. Приметили смо да на смањену интелигенцију упућује употреба назива за крупне домаће животиње. Већ смо закључили да се крупна физичка

величина ових животиња, заједно са успореним кретањем, које човек перципира као тромо, тетураво, на менталном плану метафорички поистовећује са успореним интелектуалним процесима, што је довођење у везу домена физичког кретања са менталним деловањем (насупротив конотативној вредности секундарног значења лексеме *видра*).³²⁴ Особина спорости се у колективној свести изузетно негативно конотира; споро кретање је такво да вршиоцу кретања не може да омогући избегавање опасности, а доводи се у везу и са болешћу, старошћу и сл. И Видовић Болт закључује да је величина *јарца, коња, магарца, магарета, овна* и *вола*, а самим тим и њиховог успореног кретања, послужила у оснаживању фраземскога значења (*глуп као коњ, глуп као вол* и сл.) (Видовић Болт 2011: 108). Такође, немогућности човека да контролише крупне животиње с обзиром на њихову супериорну снагу и величину могла је развити према њима негативна обележја. Такође, не треба искључити ни перцепцију величине 'мозга' код мањих пернатих животиња. „Veličina somatizma proporcionalna je intelektualnom kapacitetu te je somatska komponenta signal manjega kvocijenta inteligencije (mali mozak = glupa osoba)” (Видовић Болт 2013: 5).

Н. Ристивојевић Рајковић тврди да „уколико обратимо пажњу на додатне аспекте који се истичу овим појмовним метафорама, уочавамо да је код жена глупост повезана пре свега са брбљивошћу (асоцијација на гласање живине), док је код мушкараца везана за извесну тромост и спорост” (Ристивојевић Рајковић 2008: 50).

Такође, треба узети у обзир да су овакве конотације настале у оквиру „народне теорије” о томе како се одређене животиње понашају и које су им доминантне карактеристике. У свести човека који је окружен домаћим животињама, које узгаја и чува зарад сопствених интереса,³²⁵ које је укротио и прилагодио својим потребама и навикама обезбеђујући им и станиште и заштиту, могла се временом јавити сумња у њихову интелигенцију с обзиром на то да нису разумевале језик којим им се он свакоднево, у афекту, обраћао и да нису

³²⁴ Доживљај кретања ових животиња као спорог део је погледа на свет који није базиран на непосредном доживљају (у реалности ове животиње могу бити и брже од човека), већ утемељеним претпоставкама да су крупни, гломазни предмети и бића генерално спори и непокретни.

³²⁵ На пример, за већину животиња које човек користи зарад сопствене добити (гаји их да би се хранио њиховим месом) верује се да су *глупе* (*во, волоња, говече, гуска, гушчица, коза, крава, овца, теле, ћуран, ћурка*) (Ранђеловић 2012: 100).

послушно реаговале на његове вербалне команде и заповести. У понашању домаћих птица, пре свега, њиховом тетуравом и по својим мерилима неспретном ходу, човек је могао да наслути знаке неинтелигенције, као и чињеници да их је припитомио и углавном подредио за исхрану. Такође, оглашавање животиња (мукање, кокодакање, гакање, блејање и сл.) могло се перципирати као једнолично, једнообразно, несадржајно и по људским когнитивним мерилима бесмислено. Званичан став цркве дуго је био да су животиње бића без разума створена од Бога да служе људима, и да је Творац њима дао само живот, а нама и душу (Висковић 2009: 343–344).³²⁶ Овакве конотације мотивисане су „čovjekovim iskustvom još iz vremena kad je bio više u kontaktu s prirodom, s florom i faunom i njihovim predstavnicima, ali udaljavanje od životinjskog svijeta u moderno doba ... ne utječe na zatiranje postojećih sveza niti rezultira gubitkom motivacije za kreiranje novih” (Видовић Болт 2014: 7).³²⁷ Рибе као што су *буцов* и *сом* могле су бити перципиране као глупе због тога што се лако лове или што се концептуализација њиховог изгледа своди на представу о празном отварању уста без звука и гласа. Дакле, у питању су дијагностичка обележја из категорије ВЕЛИЧИНЕ (ИЗГЛЕДА) и КРЕТАЊА која утичу на успостављање *колективне експресије* по којој се крупне и споре животиње поистовећују с успореним менталним процесима.

5.9.2.3.2. Такође, треба узети у обзир и стереотипне представе које су се вековима наметале путем књижевних жанрова као што су басне. *Магарац* је нпр. присутан у 30 Езопових басни, где је често предмет изругивања због свог изгледа (дуге уши, неспретан ход), те приписаног му храпавог гласа (Видовић Болт 2014: 7), и њему се глупост (и тврдоглавост) приписује као најважнија особина.³²⁸ Његова „неинтелигенција” могла је да произађе из чињенице да је као товарна

³²⁶ „S novovjekovnom prosvjetiteljskim mehanicizmom preokreću se učenja o životinjama: one su neosjetljiva i glupa stvorenja, po nekima lišena i osjetilne duše u aristotelovskom smislu” (Висковић 2009: 346).

³²⁷ „Значајан број animalističkih frazema u kojima je čovek glupost pripisao životinji dokaz je čovekove neupućenosti i ignorisanja novih naučnih spoznaja i zadržavanje nekadašnjih, izrazito stereotipizovanih” (Видовић Болт 2014: 9).

³²⁸ „Možemo dodati da je čovjek, ljut na magarca zbog njegovog čvrstog karaktera, nesalomivosti, ustrajnosti u namjeri da se poštuje njegovo trenutno raspoloženje, a koju čovjek tumači kao tvrdoglavost i glupost, rjeđe kao neposlušnost, jer dovodi u pitanje i njegov autoritet, ustrajava u njegovanju postojećih stereotipa” (Видовић Болт 2014: 9).

животиња одувек био познат као симбол тешког рада,³²⁹ а и разне фразеолошке јединице бележе његову негативну конотацију: **с коња на магарца** (Јак. С. 6, 293, РСАНУ); **не зову магарца на свадбу да игра (него да воду носи)** (Јак. С. 6, 59, РСАНУ).

5.9.2.3.3. Анализирајући фраземе у хрватском и пољском језику, И. Видовић Болт је закључила да се *во* у свом пренесеном пејоративном значењу односи на „глупа и недоказива човјека троме памети” (Анић 2004: 1752) (Видовић Болт 2011: 54), док је *теле* симбол покорности, незрелости и наивности (И. 57) (уп. **блене као теле у шарена врата**, Ћос. Б. 3, РСАНУ). „Vol se u hrvatskom jeziku u svom prenesenom pejorativnom značenju odnosi na glupa i nedokaziva čoveka tromе pameti i simbol је gluposti i neznanja” (Видовић Болт 2011: 54), док је његова доминантна симболика у другим културама обележена снагом, плодношћу, размножавањем, заштитом, чак и краљевском личношћу и соларном симболиком (Камингс 2004: 123).

5.9.2.3.4. Стварне (иконичке) научно утемељене функције животиња изостају код конституисања „народне” конотације, што потврђује и пример за секундарну реализацију лексеме *гуска*, која је, осим папагаја и вране, једна од најинтелигентнијих птица у природи.³³⁰ Нпр. у фразеолошком корпусу, фразем **глупа као гуска** описује глупу и наивну, врло несмотрену и неспретну девојку (Видовић Болт 2011: 108), иако се *гуска*, нпр. у оријенталној култури, сматра рајском птицом, симболом светлости, инспирације, окретности, гласника добрих вести, брачне среће (Камингс 2004: 58).³³¹ Такође, доминирају конотативна пејоративна обележја лексема *кокошка*, *квочка* и сл. „U prenesenom značenju hrvatski leksem kokoš označava glupu žensku osobu koja puno priča, a kvočka – brbljivu i dosadnu ženu” (Видовић Болт 2011: 83).

5.9.2.3.5. Овакви „антипримери” говоре чврсто у прилог метафори *великог ланца* по којој је човек на концептуалној лествици појмова изнад животиња као

³²⁹ „Питоми магарац је услед дугог злостављања тако дегенерисан да уопште више не личи на своје претке ... храброст се код њега претворила у тврдоглавост, брзина у спорост, живахност у тромост, памет у глупост, а љубав према слободи у стрпљивост” (Брем 1967: 242).

³³⁰ Најпознатија легенда о гускама говори о оним капитолским које су 390. г. пр. н. е. спасиле Рим од провале Гала па су се стога у римској култури сматрале симболом будности и провидности (Vidović Bolt 2011: 80).

³³¹ „Тешко је рећи зашто су људи прогласили да је гуска глупа, пошто нам све што видимо говори баш обратно. Све врсте гусака, без иједног изузетка, спадају у паметне, опрезне птице ... постављају страже и свесно изводе разне мере опрезности да се осигурају” (Брем 1967: 565).

рационално, разумно, мислеће биће, за разлику од животиња које делују инстинктивно и рефлексно. С друге стране, у питању је и једно дубоко неразумевање човека за животињски свет, тумачење њихових законитости антрополошким и цивилизацијским мерилима и свођење на „људску” меру.³³²

5.9.3. КАРАКТЕР

5.9.3.0. Примери из ове групе односе се на зоолошке лексеме које у секундарној реализацији упућују на људске карактерне особине које схватамо као одређење изразитих иманентних морално-психичких особина, од. као људску природу, морал и темперамент.

Табела 47. *Карактер*

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>аждаја</i>	ж празн. огромна неман, обично водена, понекад вишеглава и крилата, која прождире људе и животиње	1. погрд. б. зла, опака жена; горопадница (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>аждајкиња</i> (<i>аждајка</i>)	ж в. аждаја	1. погрд. б. зла, опака жена; горопадница (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>ажула</i>	ж а. в. морски пас <i>Carcharias glaucus</i>	1. б. фиг. бездушни експлоататор, грабљивац, грабљивица (РСАНУ) опасна, опака особа (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

³³² Отуда, уместо да животиње разуме и тумачи њихово понашање логиком инстинктивног деловања, човек одвајкада покушава да антропоморфизује животиње, надењујући им људске карактеристике и прилагођавајући их својим, људским мерилима и вредностима.

<i>ала</i>	ж 1. (по народном веровању) крилата прождрљива неман; исп. аждаја	3. фиг. а. онај који је прождрљив, грамжљив (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>амеба</i>	ж зоол. најпростија једноћелијска животиња, која при кретању стално мења свој облик	безлична одн. безначајна особа; кукавица, слабић, беспосличар, нерадник, ленштина (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа и особине)
<i>астида</i>	ж 1. а. змија отровница, гуја	1. б. фиг. зла, опака жена, оштроконђа, наџак-баба; љута, зла, опака жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>бедевија</i>	ж 1. а. кобила добре пасмине (обично арапске)	2. фиг. ир. здрава, а лења жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, величине)
<i>бескичмењак</i>	м 1. зоол. а. животиња без кичме и скелета б. системски назив за такве животиње Evertebrata, Invertebrata	2. фиг. онај који је без сопственог убеђења, онај који је без одређеног правца; слабић, поводљивац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>бескрилац</i>	м 1. а. инсект најпростије грађе који је без крила б. системски назив за такве инсекте, Apterygota	2. фиг. ир. човек без полета (РСАНУ)	метафора – према семи изгледа
<i>бестија, бештија</i>	ж 1. животиња, обично опака, зла; звер, скот	2. фиг. а. особа са животињским, рђавим инстинктима, особинама, нечовек, звер-човек 2. фиг. б. неваљалац, битанга, обешењак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

<i>буба</i>	ж 1. зоол. а. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	<p>б. фиг. а. нерадник, ленштин, трут</p> <p>б. фиг. б. човек без вредности, ништавило, гад, рђа, нитков (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. а. (обично у изр. лења ~) нерадник, ленштина, лењивац;</p> <p>2. фиг. б. човек без моралних вредности, гад, рђа, ништавило, нитков (РСЈ 2007)</p>	метафора – КЕ (према семи изгледа, величине)
<i>ваши</i>	ж 1. зоол. а. инсект бескрилац <i>Pediculus</i> из ф. <i>Pediculidae</i> чије врсте живе паразитски на човеку ... домаћим животињама или птицама	3. фиг. погрд. досадан или рђав човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, сообине)
<i>вашика²</i>	ж 1. а. пас, псето	2. погрд. никакав, гадан човек; пропалица, битанга (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>веверица</i>	ж 1. зоол. мали шумски сисар дугачка репа <i>Sciuris vulgaris</i> из ф. <i>Rodentia (Glires)</i> који живи на дрвећу чијим се плодовима храни	наивна одн. лаковерна особа (РСЖ)	отворено за тумачење
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Cannis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	2. фиг. а. окрутан човек, насилник, тиранин, звер-човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>вучина</i>	ж 1. а. аугм. и пеј. од вук	1. б. фиг. опак, рђав човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

<i>вучић</i>	м 1. дем. од вук, младунче вука	2. фиг. дивљачан, пркосан дечак (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>вучица</i>	ж 1. а. женка вука	2. фиг. немилосрдна, окрутна женска особа (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гагрица</i>	1. зоол. назив за разне ситне инсекте и њихове ларве који као штеточине нападају месо, зрневље, дрво и сл.	2. б. тврдица, себичњак, грабљивац 2. в. џангрисало, закерало, ситничар 2. г. покр. улизица, особа која се упорно додворава другоме, продорна, упорна, наметљива особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гaleb</i>	м а. птица претежно белог перја из рода дугокрилки Larus из ф. Laridae, која живи крај мора, ређе крај река	досадан човек, гњаватор (РСЖ)	метафора – (можда по семи понашања галеба који слеће на рибарске бродове у потрази за храном).
<i>глиста</i>	ж 1. а. општи назив за бескичмењаке из кола Vermes ваљкастог или пљоснатог тела, који живе као паразити у цревима човека и животиња, у биљкама, влажној земљи, води и др.	2. фиг. љигавац, удворица, улизица (РМС) особа која уме да се провуче (РСЖ)	метафора – КЕ (према семама изгледа, величине)

<i>глодар</i>	м 1. зоол. општи назив за ред сисара Rodentia, који имају по два снажна секутића глодњака у обема вилицама	2. фиг. онај који отима туђе, грабљивац, отимач, готован, паразит (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>глодарка</i>	лоша девојка девојка која настоји да извуче корист од мушкарца, девојка или жена склона промискуитету (РСЖ)		метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>гмаз</i>	м 1. в. гмизавац (1)	покварењак, подлац, гад; бескрупулозан оговарач; улизица, полтрон (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>гмизавац</i>	м зоол. 1. а. представник разреда кичмењака без сталне телесне температуре који дишу само плућима	2. фиг. особа без поноса, без карактера, слабић, удворица, улизица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа)
<i>гњида</i>	ж 1. зоол. јаје од ваши, уши ovum pediculi	2. фиг. погр. безвредан, ситан човек, обично пакостан и одвратан, ништавило (РСАНУ) 1. фиг. погрд. човек слабог карактера, гад, ђубре (РМС)	метафора – КЕ (према семи изгледа и величине)
<i>гњидавац,</i> <i>(гњидавко,</i> <i>гњидач</i>	гњидав човек – 2. фиг. погр. безвредан, ситан човек, обично пакостан и одвратан, ништавило (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи изгледа и величине)
<i>гњидавица,</i> <i>гњидајка,</i> <i>гњидача)</i>	гњидава женска особа (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи изгледа и величине)

<i>гњидавче</i>	гњидаво дете (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи изгледа и величине)
<i>гриња</i>	ж 1. в. мољац Tinea	3. фиг. покр. а. цангризава, заједљива, ситничава особа 3. фиг. покр. б. рђав човек, гад, тврдица, циција (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>губача</i>	ж 1. зоол. в. краставица	2. погрд. покр. зла, опака жена (ЦГ, Шоћ., РСАНУ).	метфора – КЕ (према семи изгледа)
<i>гуја</i>	ж в. змија	2. фиг. зло, зла, подмукла, пакосна особа, гад (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гусена</i>	ж а. в. гусеница	1. б. фиг. зла и опака жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гусеница</i>	ж 1. зоол. назив за ларве (махом биљне штеточине) разних лептирова и лисних оса	2. фиг. штеточина, онај који живи на туђ рачун, готован, онај који разара оно што је вредно (РСАНУ) изелица (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гуштер</i>	м 1. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца Lacerta из ф. Lacertidae, дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице	2. фиг. превртљивац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)

<i>звер</i>	ж 1. зоол. а. назив за сисаре из реда Carnivora, снажних чељусти и јаких канца, који се хране претежно месом и крвљу других кичмењака	2. фиг. зао, суров, свиреп човек, зликовац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине, изгледа)
<i>зекоња</i>	м 1. покр. зекаст во	3. покр. лажов (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња Lepus	1. б. онај који се веома плаши, плашљивац, кукавица (РСАНУ)	метафора – понашање, особине
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији (...)	2. фиг. б. силник, тиранин (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкастог тела без удова	старија жена, зла, покварена особа (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>змијурина</i>	ж ж аугм. и пеј. од змија	„Не да, змијурина, видиш, ни цабе, ни за паре” (Лал. 1, 100, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>змијаш</i>	тврдица, себичњак (РСЖ)		метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>змичалина</i>	ж 1. а. неотровна змија	3. фиг. зао, opak човек (ЦГ, Јовић 1, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

<i>јазавац</i>	м 1. зоол. грабљивац из породице куна, оштре њушке, неспретна тела и дуге чекињасте длаке <i>Meles meles</i>	2. фиг. онај који граби туђе, израбљивач (PMS)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>јастерб</i>	м 1. а. птица грабљивица ... дуга до 55 цм, оштрог повијеног кљуна и дугих оштрих канци, која напада птице и ситније сисаре	1. б. фиг. човек тврдох убеђења, непоколебљив, немилосрдан човек; присталица ратоборне, агресивне политике (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>јејинак</i>	м 1. зоол. ноћна птица грабљивица, буљина, сова, совуљага	2. погрд. зла жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>кајман</i>	м а. амерички гмизавац <i>Aligator mississippiensis</i> из ф. <i>Crocodylidae</i> дуг око 5 м, чија је кожа на цени за кожарске прерађевине	1. б. фиг. грамжљив човек, тврдица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	2. фиг. погрд. онај који својим поступцима изазива презир, гнушање, лоша, покварена особа, лош, рђав човек (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>кобац</i>	м 1. птица грабљивица <i>Accipiter nisus</i> која највише уништава птице певачице, кокоши и мишеве	2. фиг. грабљив, безобзиран, зао човек који наноси некоме штету; онај који представља опасност за неког, ко наноси штету,	метафора – понашање, особине

		непријатељ, злотвор (РСАНУ)	
<i>кобиларда</i>	погрд. а. ленштина, леђивац (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи изгледа, величине)
<i>комарац</i>	м 1. зоол. општи назив за инсекте двокрилце Culicidae витког тела и дугих ногу, с устима подешеним за убадање (...)	2. фиг. пеј. незгодна, досадна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>коштреба</i>	ж покр. 1. зоол. врста рибе	2. зла, рђава жена (РСАНУ)	отворено за тумачење
<i>краветина</i>	ж аугм. и пеј. од крава	„Краветина кажу за жену која је много лења” (Дучаловићи, Ков. Р., РСАНУ)	метафора – према семи величине, кретања
<i>крешталица</i>	ж 1. зоол. а. в. креја	2. б. фиг. особа која говори (или пише) у непријатном тону, злобно, пакосно и сл. (РСАНУ)	метафора – према семи звучања
<i>крља</i>	ж 1. зоол. а. в. крпељ	2. фиг. а. онај који другога немилосрдно искоришћава и угњетава, крвопија 2. фиг. б. досадна несносна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>крмак</i>	м 1. а. одрасли мужјак свиње, вепар, прасац	2. фиг. погрд. прљав, неуредан или безобзиран, нечастан човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)

<i>крмача</i>	ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	2. фиг. погрд. безобразна, нечасна женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>крмчина</i>	ж (м) аугм. и пеј. од крмак	фиг. Докде крвник: „Бре крмчино дивіа! Ти л’ се нађе а судити мени?” (Сар. 1, 66, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>крокодилуша</i>	1. необ. притворна, подмукла женска особа, прикривена, лицемерна пакосница (РСАНУ)		метафора – КЕ
<i>крпељ</i>	м 1. зоол. зглавкар из разреда тукова (<i>Ixodes ricinus</i> или друге врсте) који живи као паразит на кожи човека или животиња на тај начин што се упије у кожу и сише крв	2. фиг. особа која живи на рачун другог, као паразит 2. фиг. б. онај који стално прати некога, који је непрестано уз некога, досадна, несносна особа (РСАНУ) израбљивач, крвопија (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>куја</i>	ж 1. женка пса, кучка, керуша	2. фиг. погр. зла, рђава женска особа; покварена, неморална женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>кунић</i>	м зоол. глодар из пор. зечева (<i>Leporidae</i>) <i>Oryctolagus</i> , <i>O.</i> <i>cuniculus</i> који живи у слободној природи и који се гаји припитомљен ради меса и крзна	1. фиг. плашљивац, кукавица (РСАНУ)	метафора – понашање, особине
<i>кукавица</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица селица <i>Cuculus canopus</i> из пор. <i>Cuculidae</i> величине	5. фиг. особа која нема довољно храбрости,	метафора – КЕ (према семи

	голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда	одважности, страшљивац, плашљивац, слабић 5. фиг. б. особа која заслужује презир, бедник, нитков 6. покр. тврдица, шкртица (РСАНУ)	особине)
<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер <i>Canis lupus</i> из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук	2. фиг. а. насилник, отимач, злочинац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>курјачица</i>	ж ауг. и пеј. од курјак	1. б. фиг. зла, округна, опака жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>кучак</i>	м 1. а. пас мужјак, пас уопште, псето	2. фиг. погрд. лош, зао човек (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>кучка</i>	ж 1. женка пса, куја, керуша	2. фиг. погрд. рђава, зла жена; неморална, бескарактерна особа уопште (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>куче</i>	с 1. млад, мали пас, псетање, псето, пас уопште	2. фиг. погрд. лош, зао човек (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>лешинар</i>	м 1. зоол. а. велика птица грабљивица ... која се храни лешинама, суп	2. фиг. онај који сурово, безобзирно и из користољубља напада слабе, незаштићене, онај који жели да се окористи на рачун слабих, беспомоћних или уништених људи, добара и сл. (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)

<i>лисац</i>	м а. мужјак лисице	1. б. фиг. онај који је лукав, препреден, препредењак, лукавац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>лисица</i> ³³³	ж 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер <i>Vulpes</i> (<i>Vulpes vulpes</i> и др.) с дугачким чупавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком; женка те звери	1. фиг. лукава, препредена особа; подмукла и зловна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>лисичар</i>	3. фиг. нераспр. препредена, лукава, подмукла особа, лукавац (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>лисичина</i>	ж 1. аугм. и пеј. од лисица (1).	фиг. „Гле, гле старе лисичине”, рекоше сусједи (Маж. Ф. 1, 155, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>магарац</i>	м 1. а. домаћа товарна животиња (припитомљене подврсте врсте <i>Equus asinus</i> из пор. <i>Equidae</i>) (...)	2. фиг. б. тврдоглав, јогунаст човек (Р. МС – МХ, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>мазга</i>	м 1. зоол. домаћа товарна животиња из породице копитара, неплодни крижанац, који настаје укрштањем пастуха и магарица <i>Equus hinnus</i> ; уопште крижанац коња и магарца, без обзира на комбинацију пола родитеља,	тврдоглава особа (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

³³³ „Лукавост” лисице обележена је и бројним фразеологизмима: **курјак му козе пасе, а лисица живад чува** (НПосл Стој. 1, 98, РСАНУ); **кад лисица предикuje, пази добро на гуске** (НПосл Вук, РСАНУ); **обилази као лисица гвожђе** (Цар. Ем. 2, 167, РСАНУ).

	Equus hinus или Equus mulus		
<i>мазгов</i>	м 1. зоол. мужјак мазге; мазга уопште, без обзира на пол	2. фиг. пеј. а. тврдоглав, својеглав, задрт човек 2. фиг. пеј. в. лењ, нерадан човек, ленштина, ленчуга (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>мачор</i>	м мужјак мачке, мачак	1. б. фиг. лукав, препреден човек, препредењак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>маџан</i>	м 1. хип. од мачак	3. фиг. поргд. а. мангуп, варалица, 3. фиг. погрд. б. покр. нерадник, ленштина 3. фиг. погрд. в. покр. размажено дете, маза (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>миш</i>	м 1. а. зоол. веома распрострањена породица ситних сисара штеточина из реда глодара (...)	1. б. фиг. слабић, страшљивац, кукавица (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>мрмољак</i>	м 1. зоол. а. у мн.: слатководни репати водоземци рода Triturus (Triton, Molge) из пор. Salamandridae, дугуљастог текла и кратких, слабих ногу, тритони (...)	3. фиг. безвредна особа, ништарија (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>мрмот</i>	м зоол. врста глодара ... који је одозго сиве, одоздо смеђасте боје	безначајна особа, покварењак, ништак (РСЖ)	отворено за тумачење
<i>мрџина</i>	ж 1. а. тело угинуле животиње, угинула животиња, мртво тело уопште	2. погрд. рђава, лоша, безвредна особа, нитков, гад, кукавица, ленштина (РСАНУ)	метафора – стање организма

<i>мула</i>	ж 1. зоол. неплодни крижанац кобиле и магарца <i>Equus mulus</i> , домаћа животиња која у Средоземљу служи за ношење терета, вучу, јахање	3. покр. пеј. фиг. а. ћутљива особа, подмукла, притворна 3. покр. пеј. фиг. в. себична, шкрта особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>облаза</i>	ж покр. 1. зоол. назив за ларве инсеката биљних штеточина, гусеница	2. фиг. а. изјелица, прождрљивац 2. фиг. б. отимач, грабљивац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>ован</i>	м 1. зоол. мужјак овце	тврдоглавко (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>овчурина</i>	ж пеј. од овца	велики и наивко, наивчина (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>опијуша</i>	ж 1. зоол. врста ситног инсекта чији убод изазива надражај коже	2. фиг. погрд. подмукла женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>отровница</i>	ж 1. зоол. у мн. змије које у горњој вилици имају шупље (цевасте) или жлебасте отровне зубе повезане са отровном жлездом, отровне змије (...)	2. б. фиг. зла, опака, пакосна жена, злобница, пакосница (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>паразит</i>	м 1. биол. биљка или животиња која живи на површини или у унутрашњости другог организма и из њега узима састојке неопходне за исхрану	2. погрд. особа која живи на туђ рачун, готован, ленштина, нерадник (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>парип</i>	м 1. коњ, ждребац	2. фиг. погрд. здрав, снажан, а глуп, тврдоглав човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)

<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i> који има изоштрено чуло слуха и мириса (одгајан у великом броју раса), а служи човеку као чувар куће и стоке, у лову (...)	<p>2. експр. свиреп, суров човек; нитков, хуља</p> <p>2. погрд. а. онај који својим поступцима изазива презир, зао, рђав човек</p> <p>6. покр. циција, тврдица (РСАНУ)</p> <p>неугодна особа (РСЖ)</p>	метафора – КЕ
<i>пасјак</i>	4. погрд. човек пасје, зле нарави (РЈА, РМС)		метафора – КЕ
<i>пасјака (= пасјакиња)</i>	1. погрд. покр. женска особа пасје нарави (РМС) покр. 1. погрд. рђава, зла женска особа (РСАНУ)		метафора – КЕ
<i>пацов</i>	м 1. зоол. у мн.: род веома распрострањених глодара <i>Rattus</i> из породице мишева (<i>Muridae</i>), малог тела, дугачког љуспастог репа и шиљате главе, који живи у колонијама, у подземним ходницима, штакор (у јд.: такав глодар)	<p>2. погрд. крадљивац, лопов; лоша, неморална особа, особа која наноси штету, нитков (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. крадљивац (РМС)</p> <p>издајица (РСЖ)</p>	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>пацоња</i>	погрд. лопуза, пробисвет (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>петао</i>	м 1. а. мужјак кокоши, певац	<p>2. фиг. и разг. раздражљив, напрасит, пргав човек, свађалица, кавгација</p> <p>2. фиг. дечак, младић, надувен, охол, прзница (РСАНУ)</p>	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања)

<i>пијавица</i>	ж 1. зоол. а. колутићава, чланковита глиста, црв који се као паразит припија уз тело животиња и храни се њиховом крвљу	3. фиг. а. онај који јако искоришћује другога, израбљивач, зеленаш 3. фиг. б. онај који се држи некога, који се припија уз кога, кога се тај други не може решити (РМС)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>пиленце</i>	с 1. дем. и хип. од пиле	2. фиг. б. бојажљива, плашљива особа (РМС)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>прасица</i>	ж 1. крмача	2. фиг. погрд. човек или жена прљав, дебео, уз то морално посрнуо (РМС)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, особине)
<i>пух</i>	м зоол. 1. животиња из реда глодара која чини прелаз од мишева к веверицама и која спава зимски сан <i>Myoxus glis</i>	2. фиг. и погрд. лењ човек који воли да спава (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>пуж</i>	м 1. зоол. а. мекушац с тикалима (роговима) који пузи, с кућицом у коју се увлачи или без ње ...	3. фиг. погрд. човек слабе воље и ниске моралне вредности (РМС)	метафора – КЕ (према семи изгледа, величине)
<i>смрдибуба</i>	ж 1. врста биљне стенице која излучује непријатан мирис, смрдљиви мартин	2. погрд. пакостан, злобан човек (РМС)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>смрдиврана</i>	ж 1. птица крштаница шареног перја	2. погрд. човек мале моралне вредности (РМС)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>совуљага</i>	ж 1. зоол. врста сове	2. погрд. зла жена (РМС)	метафора – нег. експресија према дивљим

			птицама
<i>соко</i>	м 1. а. птица грабљивица слична јастребу Falco	2. в. ир. назив за лукавог, препреденог човека (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>сом</i>	м 1. зоол. велика слатководна риба глатке љигаве коже, шиљоке спљоштене главе с дугим брцима Silurus glans	2. б. прождрљивац (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>стеница</i>	ж 1. а. мн. зоол. породица инсеката, паразита Heteroptera са неједнаким крилима и рилцем за сисање крви	2. фиг. човек који хоће да живи на рачун другога, готован, паразит (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>стрвинар</i>	м 2. зоол. а. птица грабљивица, јаког повијеног горњег дела кљуна, снажних и оштрих канџи, која се храни стрвином, суп беличасти ...	3. фиг. човек који искоришћује и пљачка другога (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>стршен</i>	м 1. в. стршљен	2. фиг. прек, жесток, плаховит, раздражљив човек (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>тигар</i>	м 1. зоол. крупна крволочна звер из пор. мачака, дугог и са стране стиснутог тупа, са крзном црвенкасто-жуте боје и попречним црним пругама Felis tigris	2. фиг. веома суров, крволочан човек, крволук, крвопија (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>трут</i>	м 1. пчелињи мужјак који врши само функцију оплођења матице а после тога пчеле га избацују из кошнице	2. фиг. човек који живи од туђега рада, готован, ленштина (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>трутина</i>	ж аугм. и пеј. од трут	„То је од нас учинило гњиле трутине”. О-А. (PMS)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>тутумиш</i>	м 1. тутмиш (врста шишмиша)	2. фиг. човек сумњивих, мрачних намера, дволичан, злобан,	метафора – КЕ

		подмукао човек (PMS)	
<i>уш</i>	ж 1. зоол = ваш	2. погрд. човек ниских негативних особина, неваљаца, нитков (PMS)	метафора – KE (према семи особине)
<i>хијена</i>	ж 1. зоол. животиња из реда зверова која се храни стрвином и заудара Нуаена	2. фиг. безобзирни грабљивац, крволок (PMS)	метафора – KE (према семи особине, понашања)
<i>црв</i>	м 1. зоол. животиња дугуљаста и мекана тела без кости, која се креће увијајући тело, ларва, личинка инсеката, кукаца који личи на такву животињу	2. б. понизна особа, улизица, полтрон (PMS)	метафора – KE (према семи изгледа, величине)
<i>чиков</i>	м 1. зоол. врста слатководне рибе из пор. шарана, ваљкаста тела и мале главе <i>Misgurnus fossilis</i>	2. фиг. савитљив, прилагодљив, понизан човек (PMS)	отворено за тумачење
<i>шкорпија</i>	ж 1. зоол. ред зглавкара, сродних пауцима, с доњим вилицама у облику штисаљки и с отровном жаоком	зла, пакосна, покварена особа, зла жена, крвопија, отровница (К–Ш 1)	метафора – KE (према семи особине, понашања)
<i>шуша</i> ³³⁴	ж 1. брав или говече без рогова	2. погрд. неспособна, безвредна особа, особа без имало угледа, ништарија (PMS)	метафора – KE (према семи изгледа)
<i>хрчак</i>	м 1. зоол. а. врста глодара са великим образним кесама за пренос хране <i>Cricetus cricetus</i>	1. фиг. онај који лакомо гомила имовину (PMS)	метафора – KE (према семи понашања, особина)
<i>цукац</i>	м 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	2. фиг. погрд. неваљаца, нитков (PMS)	метафора – KE (према семи понашања, особина)

³³⁴ Именица *шуша* има у основи придев *шут* (који је без рогова) (Мршевић-Радовић 2008: 217).

Из ових примера издвајамо сложеницу *пацолов* чије је значење погрд 'нитков, подлац, хуља' (РСАНУ) и које се образује према негативно конотираном понашању пацова и његовим особинама штеточине у домаћинствима и преносиоца болести и лексему *кокошар* (1. а. 'онај који краде кокоши; лопов који врши ситне крађе') која се односи на 'безначајног, безвредног човека' (РСАНУ)

У класификацији сакупљених примера, увиђамо да је зоонимска метафорика нарочито продуктиван механизам при реферисању на различите негативне аспекте људског карактера, од чега доминира ЗЛОБА, коју можемо да схватимо као „зао, негативан став, однос према животу, људима уопште” (РСАНУ).

5.9.3.1 Класификација непожељних карактерних особина

Табела 48. *Непожељни видови карактерних особина који се изражавају зоонимским метафорама*

НЕПОЖЕЉНИ ВИДОВИ КАРАКТЕРНИХ ОСОБИНА КОЈИ СЕ ИЗРАЖАВАЈУ ЗООНИМСКИМ МЕТАФОРАМА	
ЗЛОБА, ОПАКОСТ, ПОДМУКЛОСТ, ПРЕВРТЉИВОСТ, ОКРУТНОСТ	<i>аждаја, аждајкиња, аждајка, аспида, губача, гусена, јејинак, коштреба, крокодилуша, куја, курјачица, кучка, отровница, совуљага, шкорпија, пасјака, пасјакиња за жену; вучина, гуштер, звер, змичалина, кобац, курјак, кучак, куче, пас, смрдибуба, пасјак за мушкарца; ајкула, гуја, змија, змијурина, лисица <u>неутрално</u></i>
РЂАВОСТ (ГАД, НИТКОВ), ПОКВАРЕЊАШТВО, ПОДЛАШТВО, НИШТАВИЛО (неморал, нечаст)	<i>буба, ваиш, вучина, гмаз, гњида, гриња, крмак, крмчина, пуж, смрдиврана, пацолов, пацоња, тутумиш, уи, џукац за мушкарца; глодарка, крмача, куја, кучка, опијуша за жену; кер, кукавица, мрмот, мрцина, мула, пацов, прасица, шуша <u>неутрално</u></i>

ЛЕЊОСТ; БЕСПОСЛИЧАРСТВО (ленштина, лењивац)	<i>бедевија, кобиларда, краветина <u>за жену</u>; буба, мазгов, маџан, пух, трут, трутина <u>за мушкарца</u>; амеба, мрџина, паразит <u>неутрално</u></i>
СЛАБОСТ, ПОВОДЉИВОСТ, БЕСПОЛЕТНОСТ (безвредан човек)	<i>бескичмењак, гњида (гњидавац, гњидавко, гњидач), бескрилац, миш <u>за мушкарца</u>; гњидавица, гњидајка, гњидача <u>за жену</u>; гњидавче <u>за дете</u></i>
ТВРДИЧЛУК; ПОХЛЕПА	<i>гагрица, гриња, змијаш, кајман, пас, хрчак <u>за мушкарца</u>; мула <u>неутрално</u></i>
КУКАВИЧЛУК, СЛАБОСТ	<i>зец, кунџ, миш <u>за мушкарца</u>; амеба, кукавица, мрџина, пиленце <u>неутрално</u></i>
СВИРЕПОСТ, СУРОВОСТ НЕМИЛОСРДНОСТ, ОПАКОСТ	<i>звер, јастреб, лешинар, курјак, пас, тигар, хијена <u>за мушкарца</u>; вучица <u>за жену</u></i>
ДОСАДНОСТ	<i>ваш, галеб, крља, крпељ <u>за мушкарца</u>; комарац <u>неутрално</u></i>
НАИВНОСТ; ЛАКОВЕРНОСТ	<i>овчурина <u>за мушкарца</u>; веверица <u>неутрално</u></i>
УЛИЗИШТВО, УДВОРНИШТВО (особа без поноса)	<i>глиста, гмаз, црв <u>за мушкарца</u>; гагрица, гмизавац <u>неутрално</u></i>
ПРОЖДРЉИВОСТ, ГРАБЉИВОСТ	<i>јазавац, кобац, облаза, сом, хијена <u>за мушкарца</u>; ала <u>неутрално</u></i>
БЕЗВРЕДНОСТ, ПОНИЗНОСТ	<i>кокошар, чиков <u>за мушкарца</u>; мрмољак, мрмот, шуша <u>неутрално</u></i>
ЖИВОТ НА РАЧУН ДРУГОГА	<i>глодар, гусеница, стеница, трут <u>за мушкарца</u>;</i>

	<i>крпељ, паразит <u>неутрално</u></i>
ПРЕПРЕДНОСТ, ЛУКАВОСТ	<i>лисац, мачор, соко <u>за мушкарца</u>; лисица, лисичина, лисичар <u>неутрално</u></i>
ТВРДОГЛАВОСТ, СВОЈЕГЛАВОСТ	<i>магарац, мазгов, ован, парип <u>за мушкарца</u>; ајкула, мазга <u>неутрално</u></i>
ИЗРАБЉИВАЊЕ	<i>јазавац, крпељ, пијавица <u>за мушкарца</u></i>
СИТНИЧАРЕЊЕ	<i>гагрица <u>за мушкарца</u></i>
ЛАГАЊЕ	<i>зекоња <u>за мушкарца</u></i>
ЛОПОВЛУК	<i>пацов, пацолов, пацоња, стрвинар <u>за мушкарца</u></i>
ОХОЛОСТ	<i>петао <u>за мушкарца</u></i>
ПРГАВОСТ, РАЗДРАЖЉИВОСТ	<i>петао, стршен <u>за мушкарца</u></i>
УГЊЕТАВАЊЕ	<i>крља <u>за мушкарца</u></i>
БИТАНГА, НЕВАЉАЛАЦ	<i>бештија <u>за мушкарца</u></i>
ЗВЕР-ЧОВЕК	<i>вук, бештија <u>за мушкарца</u></i>

5.9.3.1.1. Примећујемо да се зоонимским метафорама реферише на широк репертоар непожељних карактерних особина код човека. То су, пре свега, особине којима је заједничка компонента ЗЛОБЕ (опакоост, подмуклост, превртљивост, окрутност), а у које спада 33 примера. Особине као што су *опак* (1. а. 'коју другима жели и наноси бол, штету, зло, непријатност, зао, суров, немилосрдан', РСАНУ) и *подмукао* (1. а. 'који потајно чини зло, који крије под спољном добродушношћу зле намере, злонамеран', РСАНУ) садрже у склопу своје лексикографске дефиниције компоненту *зао*.

Друга по заступљености примера је особина РЂАВОСТИ која подразумева карактерна одређења као што су *гад* (**1. а.** погрд. 'особа која заслужује презир, осуду или изазива одвратност, гађење', РСАНУ) и *нитков* (**1. а.** 'лош, подао човек, неваљалац, покварењак, хуља, подлац', РСАНУ), односно моралну неподобност и ниске моралне квалитете – 28 примера. Особине ЗЛОБЕ и РЂАВОСТИ (особина *рђав* садржи у лексикографској дефиницији примарног значења компоненту *зао*) семантички су врло блиске и могу се преплитати и укрштати, пошто подразумевају низ негативних карактерних црта које могу стајати у синонимном односу, као што су: хуља, подлац, наваљалац, злонамерник, подао човек и сл.

И А. Ранђеловић у свом раду као доминантну духовну особину у зоонимској метафорици на грађи РЈС 2007 бележи *злобу*, односно *рђавост* и то на 29 примера (*аждаја, астида, буба, вук, вучица, гамад, гњида, гуја, звер, змија, јајара, кер, кобац, крмак, крмача, куја, курјачица, кучак, кучка, лисица, пас, псето, смрдибуба, смрдиврана, тигар, уш, џукац, итене и шуша*). Већину ових животиња чине предатори и грабљивице, којих се човек боји, али и инсекти, који му наносе штету (Ранђеловић 2012: 101).

Као негативне особине посебно се по броју примера истичу још и:

- ЛЕЊОСТ – 12 примера;
- ПОВОДЉИВОСТ, од. СЛАБОСТ – 11 примера;
- СВИРЕПОСТ – осам примера;
- ТВРДИЧЛУК – седам примера;
- КУКАВИЧЛУК – седам примера;
- ЖИВОТ НА РАЧУН ДРУГОГА – шест примера;
- ПРОЖДРЉИВОСТ, од. ГРАБЉИВОСТ – шест примера;
- ЛУКАВОСТ – пет примера;
- БЕЗВРЕДНОСТ – пет примера;
- УЛИЗНИШТВО – пет примера.

5.9.3.1.2. Показало се компликованим направити прецизну и недвосмислену класификацију примера, пошто се код неких зоонима дешавају укрштања неколико карактерних поља, нпр. секундарана значења лексеме *пас* која се односе на карактерне особине могу се распоредити на три тематска поља:

- ТВРДИЧЛУК (**6.** покр. 'циција, тврдица', РСАНУ);
- СВИРЕПОСТ (**2.** експр. 'свиреп, суров човек; нитков, хуља', РСАНУ)
- ЗЛОБА (**2.** погрд. **а.** 'онај који својим поступцима изазива презир, зао, рђав човек', РСАНУ),

а у особинама *свирепости*, односно *злобе* примећујемо и елементе рђавости – *нитков*, *хуља*, од. *рђав човек*, што говори о тесној семантичкој испреплетаности ових карактеризација. С друге стране, код појединих секундарних значења лексикографске дефиниције су давале дескриптивно, без прецизног одређења о врсти карактерне особине, нпр. *хрчак* – **1.** фиг. 'онај који лакомо гомила имовину' (РСМ) или *пијавица* – **1. б.** 'онај који се држи некога, онај који се наврзе на некога и не пушта га, онај кога се човек не може лако решити' (РМС). На основу описних дефиниција, први пример смо сврстали у групу ТВРДИЧЛУКА, од. ПОХЛЕПЕ, а други у групу ИЗРАБЉИВАЊА.

5.9.3.1.3. По броју примера који су заступљени из одређених животињских врста доминирају:

- домаће животиње (*бедивија, зец, кер, кобила, крава, крмак, крмача, куја, кучак, куче, кучка, лисичар, магарац, мазга, мазгов, маџан, мачор, мрџина, мула, ован, овца, парип, пас, прасица, хрчак, шуша*);
- дивље, неприпитомљене, чије је природно станиште на географском подручју српског језика (*вук, вучица, веверица, глодарка, звер, зец, јазавац, курјачица, курјак, кунџ, лисац, лисица, миш, мрмот, пацов, пух, тутумиш*);
- егзотичне врсте које у природи не обитавају на географском подручју српског језика (*кајман, крокодилуша, тигар, хијена*);

- рибе (*ајкула, губача, коштреба, сом, чиков*);
- домаће птице (*кокошка, пиленце, петао*);
- дивље птице (*галеб, јастреб, јејинак, лешинар, кобац, кукавица, смрдиврана, совуљага, соко, стрвинар*);
- инсекти (*бескрилац, буба, ваи, гагрица, гњида, гриња, комарац, крља, крпељ, облаза, опијуша, смрдибуба, стеница, стршен, трут, уш, шкорпија*),
- гмизавци и водоземци (*аспида, глиста, гмаз, гмизавац, гуја, гусена, гусеница, гуштер, змија, змијаш, змичалина, крокодилуша, мрмољак, отровница, пуж, црв*),
- митолошке (*аждаја, аждајкиња, аждајка, ала*);
- живи организми (*амеба, бескичмењак, бештија, паразит*).

Примећујемо да међу примерима доминантно место заузимају варијантне лексеме са основним значењем:

- ПАС (*пас, кер, куја, кучка, кучак, куче, пасјак, пасјака, пасјакиња*),
- ВУК (*вук, вучина, курјак, курјачица*) и
- ЗМИЈА (*змија, змијаш, змичалина, гуја, аспид, отровница*),

што нам говори и да се ове животиње најнегативније концептуализују у српској култури када реферишу на људски карактер. Ту треба да уврстимо и теглеће домаће животиње као што су: *мазгов, мазга, мула, кобиларда, бедевија, магарац, парип, шуша* којима је карактеристична функција вуче и јахања и инсекте: *буба, ваи, гњида, уш, трут, гњида, гриња, крља, крпељ, комарац, облаза, стеница, гагрица, стршен*. Присутни су и општи називи као што су *буба, отровница*; општи називи за ред као што је нпр. *глодарка, гмизавац* или врсту (*гуштер*), а поједине примере сврстали смо у неутралну категорију *живих организама*, с обзиром на то да не припадају ниједном од типова које смо установили овом класификацијом, или именују опште појмове (*бештија, звер*,

бескичмењак). Такође, поједине врсте расподелили смо и у категорију дивљих и домаћих животиња, пошто могу имати оба значења (*куних, зец*), а бележимо и пример са значењем 'тело угинуле животиње' (*мрцина*).

На равни друштвено-територијалног раслојавања у грађи бележимо и покрајинске речи (*зекоња, коштреба, облаза*); са творбено-стилског аспекта пејоративне називе са погрдним призвуком (*овчурина*), а на равни творбено-морфолошког раслојавања примећујемо аугментативе (*вучина, курјачица*) и деминутиве (*вучић, гњидавче, пиленце*).

5.9.3.1.4. Бројем примера највише су заступљени представници домаћих и дивљих животиња, али и гмизавци, водоземци (16 примера) и инсекти (16 примера) према којима човек, традиционално, гаји зазор и исказује страх. Међу најбројнијим примерима (укупно девет) доминира и категорија дивљих птица и карактеристични представници из те групе: *јастреб, кобац, стрвинар*.³³⁵ Занимљиво је да бројне крвожедне звери и гмизавци из категорије дивљих животиња, које нису карактеристичне за наше подебље, нису међу овим примерима, само четири представника (*кајман, тигар, хијена, крокодилуша*).

На основу типова животиња које се доводе у везу са одређеним људским карактеристикама, увиђамо, нпр. да се особина ЗЛОБЕ најчешће поистовећује са животињама из групе *паса, вукова* и *змија* док се особина РЂАВОСТИ (неморала и сл.), осим поменутих група, употпуњава примерима из категорије инсеката (*буба, ваш, гњида, уш*) и домаћих животиња (*прасица, шуша*). Особина ПОВОДЉИВОСТИ доводи се у везу са животињама из класе бескичмењака и инсеката, КУКАВИЧЛУКА са животињама из групе ситних животиња, као што су *зец, миш* или *тиле*, ЛОПОВЛУКА са *пацовима*, а ТВРДОГЛАВОСТИ са групом домаћих, теглећих животиња (*магарац, мазга, парип*). Поједини зооними одликују се развијеном семантичком структуром која реферише на негативне

³³⁵ Показало се да је категорија дивљих птица изразито продуктивна у негативној физичкој и психичкој карактеризацији човека, на негативно конотиране физичке карактеристике упућују *газибара, глоговњача, орлушина, патицврк, дропља, патак, ждрал* (с аспекта хигијене, величине, изразитих физичких карактеристика), а на негативно конотиране психичке карактеристике упућују *вивак, галеб, гавран, гакуша, јастреб, јејинак, кобац, крештавац, кукавица, лешинар, смрдиврана, совуљага, соко, стрвинар, чавка* (с аспекта ниске моралности, рђавости, штеточинства и сл.). Те карактеристике темеље се на њиховим реалним физичким особеностима и особинама које се у људском поимању доживљавају као штетне: већина тих птица су грабљивице, често лове и нападају плен, могу да нанесу штету и сеоском домаћинству, носиоци су разних зараза, живе на неприступачним местима.

карактеристике, што значи да имају више од једног секундарног значења у категорији негативно конотираних карактеристика. То су нпр. лексеме *нас* – 4 значења:

- **2.** експр. свиреп, суров човек; нитков, хуља
- **6.** покр. циција, тврдица
- **2.** погрд. **а.** онај који својим поступцима изазива презир, зао, рђав човек (РСАНУ)
- неугодна особа (РСЖ)

гагрица – 4 значења:

- **2.** фиг. **б.** тврдица, себичњак, грабљивац
- **2.** фиг. **в.** цангрисало, закерало, ситничар
- **2.** фиг. **г.** покр. улизица, особа која се упорно додворава другоме, продорна, упорна, наметљива особа (РСАНУ)
- досадан човек, гњаватор (РСЖ)

мацан – 3 значења:

- **3.** фиг. погрд. **а.** мангуп, варалица,
- **3.** фиг. погрд. **б.** покр. нерадник, ленштина
- **3. в.** покр. размажено дете, маза (РСАНУ)

Оваква разуђеност негативно конотираних особина на које се упућује код човека не потврђује да су појмови *пса*, *гагрице*, *мацана* најнегативније концептуализовани у српској култури, већ да су обележени најпродуктивнијим семантичким компонентама које су у вези са ИЗГЛЕДОМ, ПОНАШАЊЕМ и ФУНКЦИЈОМ (док у случају *пса* можемо да говоримо и о изразито негативној семи колективне експресије). Такође, код неких примера запажамо укрштања компонената духовних особина негативне конотације, нпр. *буба* је човек без вредности (РЂАВОСТ) и нерадник (ЛЕЊОСТ); *гњида* је човек слабог карактера (СЛАБОСТ) и пакостан човек (РЂАВОСТ), *крља* је онај који другога искоришћава (ЖИВОТ НА РАЧУН ДРУГОГА) и досадна особа (ДОСАДНОСТ) и сл.

5.9.3.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена

5.9.3.2.1. Анализом семантичке дефиниције секундарних значења сврставамо сакупљене примере у циљни домен МУШКАРЦИ, циљни домен ЖЕНЕ, циљни домен ДЕЦА, и у НЕУТРАЛНЕ примере који се могу односити на припаднике оба пола. Проблем на који смо наишли при оваквом типу класификације односи се на оне дефиниције секундарних значења у којима агенс није обележен родно маркираном речју (жена, мушкарац, девојка и сл.), већ је дефиниција дата у облику семантички синонимног еквивалента у мушком роду, нпр. *слабић; поводљивац; неваљалац; битанга* итд. (нпр. *гуштер* – превртљивац). Такве примере сврставали смо у домен МУШКАРЦИ. Неке примере класификовали смо двојачко, нпр. у домен ЖЕНЕ и домен НЕУТРАЛНИХ примера, нпр. *змија* (старија жена; покварена особа, РСЖ) или домен МУШКАРЦИ и НЕУТРАЛНО, нпр. *крља* (онај који другог искоришћава; досадна особа, РСАНУ).

Табела 49. Класификација примера с обзиром на пол циљног референта

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИМЕРА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ ЦИЉНОГ РЕФЕРЕНТА		
МУШКАРЦИ	архисема	<i>буба, бескичмењак, бескрилац, ваш, вук, вучина, галеб, глиста, гмаз, гњида, гњидавац, гњидавко, гњидач, гриња, гуштер, звер, зекоња, зец, змај, змијаш, змичалина, јазавац, јастреб, лешинар, кајман, кер, кобац, крмак, крмчина, кобиларда, кокошар, крља, крпељ, кунић, кукавица, курјак, кучак, куче, лисац, магарац, мазгов, мачор, миш, облаза, ован, овчурина, парип, пас, пасјак, пацов, петао, пијавица, пух, пуж, смрдибуба, смрдиврана, соко, стеница, стрвинар, стршен, тигар, трут, трутина, тутумиш, уш, хијена, чиков, хрчак</i>
	'онај који', човек, младић	
ЖЕНЕ	архисема	<i>аждаја, аждајкиња, аждајка, аспида,</i>

	жена, женска особа, девојка	<i>бедевија, вучица, глодарка, гњидавица, гњидајка, гњидача, губача, гусена, змија, змијурина, јејинак, коштреба, крмача, краветина, крокодилуша, куја, курјачица, кучка, опијуша, отровница, совуљага, пасјака</i>
ДЕЦА	архисема	<i>вучић, петао</i>
	дечак	
НЕУТРАЛНО	архисема	<i>ајкула, ала, амеба, бестија, веверица, гагрица, глиста, гмизавац, гуја, комарац, крља, крпељ, кукавица, лисица, лисичар, лисичина, мазга, мрмољак, мрмот, мрцина, мула, паразит, пас, пацов, пиленце, прасица, црв, шкорпија, шуша,</i>
	особа	

5.9.3.2.2. Примећујемо да се у појединим случајевима између мушког и женског представника врсте успоставља семантички синкретизам у односу на тип карактера на који реферишу, нпр. *вук* (окрутан човек) – *вучица* (окрутна жена) или *кучак* (лош човек) – *кучка* (рђава жена), а код неких примера долази до реализације различитих карактерних вредности у односу на пол полазног појма, нпр. *курјак* (насилник, отимач) – *курјачица* (зла, округна жена). Занимљиво је да је секундарно значење лексеме *лисица* родно неутрално (‘лукава, препредена особа’, РСАНУ), док је секундарно значење лексеме *лисац* означено као мушки атрибут (‘онај који је лукав’, РСАНУ). Ово објашњавамо чињеницом да се назив *лисица* доживљава родно неутралним и као општи назив врсте без обзира на пол животиње, док је назив *лисац* маркиран суфиксом *-ац* који може имати моциону улогу при превођењу назива животиња из женског у мушки род, иако у овом

случају можемо рећи да је у питању процес суплетивне моције (основа *лис-* + суфикси *-ица, -ац*).³³⁶

Такође, уочавамо да се у овој класификацији пресликавање изворног домена ЖИВОТИЊЕ дешава учесталије на циљни домен МУШКАРЦИ – укупно 68 примера, док се на циљни домен ЖЕНА односи укупно 26 примера. Распоред примера на домене МУШКАРЦИ–ЖЕНЕ условљен је и граматичким, односно природним родом јединки и врста које су именоване примарним значењем зоонима. Примери из категорија ЗЛОБА, РЋАВОСТ и ЛЕЊОСТ подједнако су заступљени за сва три домена, док се већина негативно конотираних карактерних особина приписује искључиво МУШКАРЦИМА, или се може односити подједнако на оба пола. Тако се за домен ЖЕНА искључиво односе особине:

- а) злобе, opakости, подмуклости;
- б) рђавости, подлаштва, неморала;
- в) лењости, беспосличарства.

С друге стране, за домен МУШКАРАЦ карактеристичне су и друге негативно конотиране особине, па се тако већина примера из категорија ТВРДИЧЛУК, ПОХЛЕПА; КУКАВИЧЛУК, СЛАБОСТ; СВИРЕПОСТ, СУРОВОСТ; ТВРДОГЛАВОСТ, СВОЈЕГЛАВОСТ; ПРОЖДРЉИВОСТ, ГРАБЉИВОСТ и сл. односе доминантно на домен МУШКАРАЦА. То можемо објаснити и преко теорије родних улога према којима се путем породице и различитих социјалних фактора (као што су медији и образовање) дечацама и девојчицама од раног детињства намеће типизирани модел родног понашања: дечаци се уче да потискују бол, буду јаки, чврсти, храбри, самостални, такмичарски настројени, док се девојчице подстичу да буду осећајне, да се посвећују домаћинству и одгоју како би бринуле за будућу породицу. Тако се зоонимским метафорама изражава негативан став према женама које су, пре свега (као и мушкарци) *зlobне, рђаве, покварене*, али и

³³⁶ Моциони суфикси по правилу изводе женски облик из необележеног мушког (то су пре свега *-ица, -ка, -иња, -киња*, уз још неколико ређих), али за називе животиња смер може бити и обрнут, као у *жаб-ац, гус-ан* и слично. По угледу на Бошковића, Ћорић разликује два типа моције – интегралну, кад цео мушки назив улази у састав женског назива (нпр. *роб – робиња*) и суплетивну, где се мушки суфикс замењује женским (нпр. *стар-ац – старица*) (Клајн 2003: 5).

лење, с обзиром на то да је програмирана улога жене у друштву често перцепирана кроз њену улогу домаћице, тј. оне која одржава кућу и брине се за породицу.³³⁷ Тако можемо да успоставимо метафору ЛЕЊЕ ЖЕНЕ СУ КРУПНЕ ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ (*бедевија, кобиларда*).

С друге стране, од мушкараца се у таквом друштву очекује да преузму читав низ одговорних друштвених улога, те је зато систем негативно конотираних особина које се изражавају према њима комплекснији. Тако се од мушкараца очекује да буде *храбар, поштен, правичан, умерен, mudar, неповодљив, поносит, дарезљив, искрен, частан*, што су све карактеристике које се типично приписују људима на одговорним положајима, па се зоонимским метафорама скреће пажња на карактеристике које су у супротности набројаним. Иако су међу негативним карактеристикама заступљени разноврсни примери животиња, ипак могу се издвојити неке метафоричне формуле, нпр. РЂАВИ МУШКАРЦИ СУ ИНСЕКТИ; СЛАБИ МУШКАРЦИ СУ СИТНЕ ЖИВОТИЊЕ; КУКАВИЦЕ СУ СИТНЕ ЖИВОТИЊЕ.

5.9.3.2.3. Од анализираних значења 90 је означено квалификатором *фиг.*(уративно) у речницима српског језика. Из „Речника српског жаргона” забележено је 16 значења (*ајкула, амеба, веверица, галоб, глиста, глодарка, гмаз, змија, змијаши, крпељ, мазга, мрмот, ован, овчурина, пас, пацов*). Експресивна конотација анализираних значења огледа се и употребом квалификатора *неј.*(оративно) – четири примера (*кокошар, комарац, мазгов, мула*), док се већина значења одликује квалификатором прагматичко-стилске негативне експресивности *погрд.*(но) – 35 значења, од којих су нека означена квалификатором *фиг. погрд.* (*ваш, гњида, гњидавац, кер, крмача, крмак, куја, кучак, кучка, куче, опијуша, парип, прасица, пух, пуж*), што говори о пренесеном и погрдном значењу тих примера. У ироничном контексту забележена је употреба два значења: *бедевија* (фиг. ир. ’здрава, а лења жена’, РСАНУ) и *соко* (2. в. ир. ’назив за лукавог препреденог човека’, РМС).

³³⁷ „Оба родитеља више нуде лутке девојчицама, а камјончиће дјећацима, и више разговарају о осјећајима с девојкама него с младићима (Maccoby, 1998). Очеви се грубље и активније играју са синовима у раном дјетинству него с кћерима (Vander Zanden, 1990), те посебно показују негативне реакције на понашања синова која сматрају феминизиранима (Maccoby, 1998). Потврђено је да девојчице пуно више времена проводе помажући мајкама, док дјећаци проводе више времена у слободној игри (Calhoun i sur., 1994.; Myers, 2005.)” (Каменов, Југовић, Хуић 2010: 196).

5.9.3.2.4. Творбена анализа издвојених примера показује нам да се негативна конотација посматраних секундарних значења, која се односе на карактерне особине, остварује и преко лексичких облика, какви су *вучина*, *зекоња*, *овчурина*, *змичалина*, који могу бити обележени и пејоративном компонентом значења. Тако се за суфикс *-урина* (у нашој грађи *овчурина*, *змијурина*) каже да је плодан аугментативни суфикс са нешто изразитијом пејоративном нијасном (Клајн 2003: 157).³³⁸ Изведенице из назива животиње суфиксом *-оња* имају хипокористично-шаливо значење, као *зекоња* (И., 140). По питању лексеме *крокодилуша*, осим морфолошке моционе улоге, суфикс *-уша* уноси у деривате у чијој творби учествује извесну пејоративност (в. т. 5.10.3.3). За суфикс *-ко*, којим се изводи именица *гњидавко*, каже се да најчешће твори изведенице од придевске основе које значе неку лошу особину (*гњидав*), али да је укупни тон изведенице пре шалив него пејоративан (И., 104), али општи негативан тон именица као што су *смрдљивко*, *трапавко*, *плачљивко* потврђује супротно. Са друге стране, по питању лексеме *гњидавче*, називи од животињских имена са суфиксом *-че* често нису деминутивни него хипокористични, типични за народни говор, као *зв(иј)ерче*, *живинче*, *бравче*, *керче*, *коњче*, *сомче* (И., 164). Пејоративно значење творбеног модела са суфиксом *-етина* већ смо спомињали (*краветина*).

Суфикс *-уљага* долази углавном само у *совуљага*, где је донекле изгубио пејоративни призив (Клајн 2003: 155).

5.9.3.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима

5.9.3.3.1. У тумачењу мотивација за успостављање секундарних значења зоонима који се односе на негативно перципиране карактерне особине, морамо, пре свега, да узмемо у обзир перцепцију и колективно народно знање о одређеним животињама које су доживљаване као штетне, некорисне, грабљиве, а с тим у вези и рђаве, зле и неморалне. Тако се негативна колективна експресија према одређеним животињама успоставља према општим негативним одликама преко којих се оне перципирају у датој култури, а према другима на основу конкретних

³³⁸ Типични примери за овај суфикс јесу *птичурина*, *змијурина*, *Швабурина*, *књижурина*, *зградурина*, *брадурина*, *водурина*, *косурина*, *дашчурина*, *лађурина*, *кишурина* (Клајн 2003: 158).

особина. Животињама се не могу приписати особине типичне људске особине рђавости, злобе, тврдичлука, лењости и сл. на основу њихових дијагностичких особина, већ на основу интерпретације њиховог ИЗГЛЕДА, ПОНАШАЊА и ФУНКЦИЈЕ као таквих да кореспондирају са непожељним особеностима карактеристичним за човека. Тако можемо да кажемо да је повезивање особина злобе, подмуклости, превртљивости и opakости са животињама из категорија ПАС, ЗМИЈА и ВУК у вези са колективном народном експресијом према којој се ове животиње доминантно доживљавају као штетне, опасне, смртоносне или, у случају *пса*, као животиње ниског порекла и за које је својствен тежак и паћенички живот (**живети као пас, пасји живот, пребити некога као пса** и сл.). Тако се преко интерпретација сема изгледа, понашања и особина формирају семе колективне експресије које даље утичу на стварање нових секундарних значења из домена људских карактеристика.

5.9.3.3.2. Веза између човека и пса вероватно је најстарија веза човека са неком животињом.³³⁹ Уобичајено је чути да је пас најплеменитија и најрационалнија животиња (будући да је човек све његове природне способности подесио и развио у складу са својим потребама), док многи нпр. на мачку гледају с подозрењем и приписују јој неискрену и изопачену нарав (Висковић 2009: 271). Међутим, готово све секундарне реализације које се преносе са изворног домена ПАС на циљни домен ЧОВЕК налазе се у домену негативних карактеристика: човек који се назива *псом* (или неком лексичком варијантом сличне семантичке вредности) обично је:

- зао (*куче, кучак, куја, кучка*),
- лош (*куче, кучак, кер*),
- онај који својим поступцима изазива презир (*кер, пас, псето*),
- покварен (*кер*),
- неваљалац (*иукела, иукац*),

³³⁹ „Пас је најнеобичнији, најсавршенији и најкориснији потомак кога је човек икада произвео. Читава његова врста постала је власништво човека. Свака поједина јединка ове врсте припада човеку, свом господару, припада му сасвим, управља се према његовим обичајима, познаје и брани његово имање и остаје му верна до смрти” (Брем 1967: 101). „Psa se može instrumentalizovati za ogroman broj svrha – za lov, vuču, čuvanje posjeda i stada, borbu, pomoć invalidima, policijske zadatke, rat itd.” (Висковић 2009: 273).

- нитков (*мукела, мукац*),
- (особа) лаког морала (*куја, кучка*),
- (човек или жена) пасје, зле нарави (*пасјак, пасјака, пасјакиња*),
- или је назив употребљен са намером да се увреди (*паише, псето, псина, штене*) или искаже презир према неком занимању, као што је полиција (*кер, керавац, мукела, пас*).

Иако је пас познат као поуздан пријатељ и кућепазитељ, интелигентна и верна животиња чији се квалитети величају и кроз бројне грчке митове (Видовић Болт 2011: 72),³⁴⁰ и чији је живот крај људи у Европи и Сибиру почео још пре 15 хиљада година (Висковић 2009: 188), ипак кроз фразеолошки материјал српског језика (из 19. тома РСАНУ) истичу се углавном његове негативне особине које су у вези са тешким, неповољним животом: **бити бос као пас** (бити сиромашан); **бити као касапски пас** (бити поводљив); **бити као пас на сену** (бити саможив), **гладан као пас; као пас у ражи** (запасти у тешкоће); **пазарити као пас на вашару** (лоше проћи); **нахрани пса да те уједе** (каже се кад неко некоме учини какво добро, а овај му узвраћа каквим неделом); **лајати као пас на звезде** (безразложно изнести лажи).³⁴¹ И. Видовић Болт подсећа да се са *псом* упоређује лажљива особа, уморан човек, љутит човек, човек недоличног понашања (Видовић Болт 2011: 73). Лексема *пас* (веран, љубоморан, мршав, уморан) у српском језику је ослободила значењске нијансе које су у вези са веровањима о

³⁴⁰ Један од познатијих је мит о Икаровом псу Мајри који је одвео његову кћер Еригону до очевог гроба, а Хомер у 17. певању Одисеје описује како је Одисеја након повратка из рата препознао само његов ловачки пас Аргос (Видовић Болт 2011: 72). „Сократ се често заклињао на пса ... Спартанци су богу рата жртвовали пса. Грци су псима подизали споменике, али упркос томе реч 'пас' значила је код њих погрду. Јевреји су презирали пса, као што доказују многа места у Библији, а Арапи га презиру и данас” (Брем 1967: 110). „У азијским државама задржава своју стару улогу чистача отпада и памти се као ждерач лешева” (Висковић 2009: 275). И док је мачка предмет песничког или естетичког усхићења, пас је чешће повод за озбиљна или суморна етичка, социјална и филозофска разматрања о невољама живота (Сервантес – *Разговор паса*; Чехов – *Качанка*; Булгаков – *Псеће срце*; Кафка – *Истраживање једног пса*, Висковић 2009: 276).

³⁴¹ „У свим језицима везује се надасве много руžних значења управо за највернијег његовог пријатеља ... што се објашњава ропски подлошним карактером пса и његовом прљавошћу чистача отпада и лјешинара из прошлих цивилизација ... пасја оданост је толико задивљујућа колико и вриједна презира ... нарочито у случају ... када пас voli и безгранично се покорава и њему који га зlostавља, повређује и понижава, па се тако показује као узор ропског, кукавичког и биједног карактера” (Висковић 2009: 59).

псу као хтонској, демонској, нечистој животињи (Кулишић и др. 1970: 241).³⁴² Пас се чак назива и *вашком* (1. а. 'пас, псето', РСАНУ).

И друге речи негативне конотације воде порекло од лексеме *пас*, нпр. им. псовка и гл. псовати (псовање, псовач и сл.) (*prasl.* *р̑совати, *rus.* psovát', *češ.* psouti, Скок: 1971–1974), што је испрва значило говорити некоме или обраћати му се као псу. И секундарно значење лексеме *псина* (аугм. и пеј. од *пас*) има негативну конотацију и односи се на обешењалук (РМС), односно учињену пакост, подвалу, а лексеме *кучкалук* и *пасјалук* односе се на завист, пакостан и злобан поступак, рђаво дело. То нам потврђује да је пас, генерално, осим што је поистовећиван са тешким, луталачким животом и носиоцем беснила, често довођен у везу са атрибутима глади, сиромаштва, недоличног и насилног понашања, прљавштине, што су биле карактеристике које су се, вероватно, приписивале неприпитомљеним псима луталицама у првобитним градским срединама, где је пас често пратио човека покушавајући да му се приближи и умили.³⁴³

Кјетилка и Клепарски потврђују у свом раду, на материјалу енглеског језика, да секундарна значења за различите лексеме које се у примарном значењу односе на *пса* у негативном контексту упућују на људе (у временском периоду од 15. до 20. века), нпр. *cur* (мешанац или агресиван пас ниске расе) од 16. века у значењу набусите, лоше васпитане, ниске, кукавичке особе; *tyke* (мелез, пас мешане расе) од 15. века означава особу лошег карактера, лењу, злобну, пакосну или лоше васпитану (Кјетилка, Клепарски 2005б: 30), што нам говори да је оваква културолошка контекстуализација заједничка многим народима.

5.9.3.3.3. *Змија, змај, аждаја* и *ала* међу основним су представама митолошких бића змијске и змајевите природе, представљајући углавном демоне атмосферских појава и демоне болести (Мршевић-Радовић 2008: 144). Ова бића својим митским значењем и универзалном симболиком мотивишу секундарна значења лексема које их именују. За *змију* (*астида, гуја, змијаиш, змичалина* и сл.) везују се особине злобности, подмуклости, пакости, покварености, што је

³⁴² „Пред падање града пси се гоне од куће јер су нечисте животиње ... девојка не удара пса ногом јер се неће моћи удати ... Ако пас залаје о Бадњој вечери, тиме слути на смрт у кући” (СМР 1998: 345–346).

³⁴³ „Због велике бројности на појединим местима многе врсте паса причињавају велике штете, па зато их људи немилосрдно прогоне и уништавају” (Брем 1967: 90).

последица њихових дијагностичких обележја ОСОБИНА (отровне, често опасне по човеков живот) које формирају негативну колективну експресију. И Д. Мршевић-Радовић примећује да лексеме као што су *зликовац* (од основе злик-) и *злукуља* у пренесеном значењу означавају управо *змије* (Мршевић-Радовић 2008: 146), чиме се потврђује негативна концепција њиховог карактера. И другим митским бићима приписују се негативне особине на основу традиционалне представа о њима које су се преносиле кроз предања, бајке, басне, али и народну епску поезију. „О аждаји створио је наш народ прилично јасну слику ... то је огромно страшно чудовиште ... она је ненасита, као и ала, живи по великим водама ... одатле излази да ждере људе и животиње” (Чајкановић 2014: 616–617). „Ала је прождрљива и ненасита, и та њена особина ушла је у пословицу – **ало ненасита** ... Ала може ући у човека сасвим конкретно: он тада постаје преко сваке мере прождрљив, и све огромне количине хране које узима троши ала у њему” (И., 612), због чега се прождрљива или, с тим у вези, грамзива особа назива *алом* (РСАНУ).

5.9.3.3.4. Негативна конотација одређених животињских врста, и њихово поистовећивање са карактеристикама злобе и рђавости, производ је вековно наталожених народних представа о њиховој штетности и непријатности при сусрету са људима, али и чињеници да су изазивачи одређених болести код човека (паразитирају на човеку), стоке и усева, да могу физички наудити човеку, стоци и живини. Тако се у словенској митологији *гамад* издваја у посебну групу животиња у коју спадају гмизавци (пре свега змија) и водоземци (жаба и корњача), али и инсекти и неке друге животиње, укључујући мишеве и змијолике рибе, црве и гусенице (Гура 2005: 205). Потврду за претежно негативну конотацију ових животиња пружају и њихови називи у различитим словенским језицима: *гады, щур, погань, нечист* [гамад, поган, нечист] (И., 205), а и дефиниција лексеме *гамад* у Речнику САНУ потврђује да се ради о штетним животињама (‘инсекти штеточине, ваши, стенице, буве, мушице и сл.’). У *гамад* се код Јужних Словена убраја и *вук*. То су претежно хтонске животиње, обитавају у земљи, јазбинама, подрумима, испод прагова, имају штетљива својства, у вези са подземним светом, доживљавају се као нечиста и ђаволска бића, зли дуси и

демони, против њих се предузимају различите заштитне магијске радње, истребљења или истеривања.

5.9.3.3.5. Поједина секундарна значења зоонима која се односе на карактерне особине код људи могла су се развити и преко сема колективне експресије које су добијене активацијом реалних, уочљивих обележја животиња из сфере њиховог ПОНАШАЊА и ОСОБИНА, али и ИЗГЛЕДА и КРЕТАЊА. Тако је значење 'лењ човек који воли да спава' код лексеме *пух* (2. фиг. поргд., РСАНУ) добијено путем представе о *пуху* као спавачу, „уп. **мртво пухало** (пувало) у значењу лењ човек, који воли да спава, такође лењ и тром човек (РМС)” (Мршевић-Радовић 2008: 135). „Животиње које се сматрају веома брзим, и имају функцију еталона или мере за брзину у српским поредбеним фразеологизмима (*зец, срна, птица*), истовремено важе за веома плашљиве ... сема 'плашљивост' покреће развој секундарног значења лексеме *зец* – 'онај који се много плаши, плашљивац, кукавица' (И., 189), а сема ВЕЛИЧИНЕ (ситна, мала) индукује сему колективне експресије „које су плашљиве, кукавице” код секундарних реализација лексема *кунић, миш, амеба, пиленце* (по асоцијацији типа *конкретно* → *апстрактно*, од. мале животиње, које нису у стању да се одбране од нападача у исто време су и плашљиве). Колективна експресија о лењости, неактивности и сл. доводи се у везу са крупним домаћим животињама (*бедевија, кобила, мазгов*) захваљујући семама ВЕЛИЧИНЕ (крупне, незграпне) и КРЕТАЊА (успорено, тромо). Колективна експресија о тврдоглавости повезује се са крупним домаћим животињама (*ован, мазгов, мазга, магарац, парип*) преко семе ВЕЛИЧИНЕ и очекивања да се крупне животиње отежано крећу, па да их је стога тешко померити. Сема ВЕЛИЧИНЕ значајна је и код творбеног гнезда које окупља лексема *гњида* (*гњидавац, гњидавко, гњидач, гњидавица, гњидајка, гњидача, гњидавче*) – 'јаје од ваши' величином и негативном конотацијом која је у вези са инсектима упућује на човека ниских вредности – ништавило, безвредан и ситан човек, слабог карактера. Значење 'особа која нема довољно храбрости, одважности, плашљивац' лексеме *кукавица* (5. фиг. а., РСАНУ) настало је ланчаном полисемијом од семеме 'она коју је снашла нека несрећа, која пати, која је ожалошћена' (4., РСАНУ) која се, пак, успоставила везом са семом ЗВУЧАЊА

(оглашавање у виду *кукања* које се доводи у везу са запомагањем, болом, патњом, жалошћу).³⁴⁴

5.9.3.3.6. *Улизиштво* се доводи у везу са гмизавцима (*глиста, гмаз, црв*) преко сема ИЗГЛЕДА (неугледан, љигав), ВЕЛИЧИНЕ (ситна) и КРЕТАЊА (пузање, гмизање). Када се односи на човека глагол *пузати* дефинише се као помицање на коленима, четвороношке, потрбушке (РМС). Такав начин кретања доводи се у везу са улизицама, или онима који метафорички „пузе” пред другима који су им надређени (доменом просторног односа описује се апстрактни друштвени положај). У питању је двострука метафоризација, пошто се у другом степену метафоричког трансфера назив *гмизавца*, за кога је карактеристично такво кретање, преноси на особу која је улизица. Треба узети у обзир и да је механизам овакве метафоричне трансформације значења можда и последица повезивања особине гмизавца да је бескичмењак са особинама оних који су поводљиви и без свог убеђења, што би била мотивација на основу особине телесне грађе, тј. физичког изгледа.

5.9.3.3.7. Колективна експресија *суровости* повезује се са крволочним и грабљивим животињама код којих су активирани семе ПОНАШАЊА (*јастреб* – која напада птице и ситније сисаре) и ОСОБИНА (*курјак* – крволочна звер; *тигар* – крупна крволочна звер). Особина *досадности* поистовећује се са животињама које живе паразитски на човеку (*ваш, крља*) или узнемиравају човека својим активностима (*комарац*), дакле такође преко сема ОСОБИНА и ПОНАШАЊА. Особина *лукавости* традиционално се доводи у везу са *лисицом* због њене ОСОБИНЕ опрезности и грабљивог ПОНАШАЊА, који су забележени и у лексикографској дефиницији – ’грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер’ (РСАНУ).³⁴⁵ *Јазавац* је ’грабљив човек, израбљивач’ због уочљивих особина те грабљиве животиње.

У оквиру семе ОСОБИНА треба узети у обзир и начин исхране појединих врста. „Интересантно је приметити како се начин исхране *лешинара* пренео на

³⁴⁴ Намеће се закључак да смо од узвика „куку” за изражавање бола, жалости, туге (РСАНУ) добили и назив *кукавица* (узвик „куку” служи за подражавање њеног оглашавања). Преко негативне конотације тог узвика и *кукавица* се доводи у везу са негативним карактерним обележјима као што су плашљивост, трдичлук и сл. Међутим, вероватније је да смо назив за кукавицу добили преко њеног латинског назива *Cuculus canorus* (РСАНУ).

³⁴⁵ По народним предању животиња коју је створио ђаво. Зато се она сматра ђаволом животињом и симбол је лукавости, преваре и зла (РСМ 1998).

људе, па се употребљава за користољубиве особе, људе који профитирају на несрећи других. На сличан начин, *нијавице* су људи који живе као паразити, на рачун других, или непожељне особе којих се човек не може лако ослободити” (Прћић, Халупка 1998: 298).

5.9.3.3.8. Значење лексеме *шуша* – ‘особа без вредности’ (РМС) мотивисано је чињеницом да је у питању говече без рогова (*шут* – који је без рогова), а „сличног значења су и деминутиви *шушка* (brbljiva i jezičava žena i malen, neugledan, neznatan čovek, RJA) и *шушица* (čovek, neznatan, sirotinja, male vrednosti i telesno slab i bolestan čovek, RJA)”, као и фразеологизми *шуша и грмуша* (neko ili nešto bez vrednosti, beznačajni ljudi, RJA) (Мршевић-Радовић 2008: 217–218).

5.9.4. ПОНАШАЊЕ И ОСОБИНЕ

5.9.4.0. Зоонимском метафориком стављају се у први план негативни аспекти различитих видова друштвено непожељног понашања и особина који су карактеристични за човека, од којих предњаче *простаклук* и *примитивизам* (из домена манира или кућног васпитања), *грабежљивост* и *брбљивост*.

Табела 50. Понашање и особине

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бестијача</i>	покр. жена која бестија, алапача (ЦГ, Шоћ, РСАНУ)		метафора – КЕ
<i>бикуља</i> , (<i>бикаруша</i> , <i>бикача</i> (2), <i>бикеша</i> , <i>бикна</i> , <i>биковача</i> (1),	ж 1. биковита крава 1. крава која тражи бика	2. пеј. разуздана обесна жена 3. погрд. неваспитана жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе величине, кретања, понашања)

<i>биколаса</i>)			
<i>бикуша</i>	ж 1. крава која тражи бика	3. жена која се умиљава, која ласка (РЈС, РСАНУ)	метафора – преко семе функције, понашања
<i>вивак</i>	м зоол. врста птице мочварице Grallatores која живи по подбарским ливадама и око вода	1. фиг. немиран дечак, немирко, несташко (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко сема особине, кретања)
<i>гавран</i>	м 1. а. зоол. птица станарица потпуно црног перја Corvus corax, стрвинар из ф. Corvidae, у народном предању птица злослутница	1. б. фиг. плачкаш, отимач, грабљивац, крвопија (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>гагрица</i>	ж 1. зоол. назив за разне ситне инсекте и њихове ларве који као штеточине нападају месо, зрневље, дрво и сл.	2. фиг. а. онај који наноси штету, који разара, квари, поткопава неке нешто (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гакуша</i>	ж 1. она која гаче (о врани)	1. фиг. брбљивица (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе звучања)
<i>глодар</i>	м 1. зоол. општи назив за ред сисара Rodentia, који имају по два снажна секутића глодњака у обема вилицама	2. фиг. онај који отима туђе, грабљивац, отимач, готован, паразит (РСАНУ) сналажљивко, сумњив тип, паразит (РСЖ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>гундељ</i>	м зоол. а. црни тврдокрилац Melolontha vulgaris, који с пролећа уништава лишће воћака (нарочито шљива)	1. б. фиг. штеточина (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>гусеница</i>	ж 1. зоол. назив за ларве (махом биљне штеточине) разних лептирова и лисних оса	2. фиг. штеточина, онај који живи на туђ рачун, готован, онај који разара оно што је вредно (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

<i>животиња</i>	ж 1. а. живо биће способно да се креће и да осећа (насупротив биљци), обично не подразумевајући човека	1. б. погрд. груба, сирова, некултурна особа никакав, гадан човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)
<i>јастреб</i>	м 1. а. птица грабљивица <i>Astur palumbarius</i> из ф. <i>Accipitridae</i> дуга до 55 цм, оштрог повијеног кљуна и дугих оштрих канци, која напада птице и ситније сисаре	1. а. фиг. грабљив човек, грабљивац, отимач (РСАНУ) 1. б. фиг. човек тврдох убеђења, непоколебљив, немилосрдан човек; присталица ратоборне, агресивне политике (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>камелеон</i>	м 1. назив за разне врсте гуштера из ф. <i>Chamaeleonidae</i> који живе претежно у Африци и југоисточној Азији и чија је карактеристична особина мењања боје, било под утицајем спољних фактора било под утицајем унутрашњих реакција	2. фиг. човек који мења своје мишљење и понашање према приликама и потребама; превртљивац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, особине)
<i>канаринац</i>	м зоол. птица певачица <i>Serinus canarius</i> из пор. <i>Fringillidae</i> зеленкасте или др. боје перја, пореклом са канарских острва	издајница (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи звучања, особине)
<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	мангуп, простак, примитивац, сељак (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>кобац</i>	м 1. зоол. птица грабљивица ... која највише уништава птице певачице, кокоши, мишеве	2. фиг. грабљив, безобзиран, зао човек који наноси некоме штету; онај који представља опасност за неког, ко наноси штету, непријатељ, злотвор	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

		(РСАНУ)	
<i>кокошка</i>	ж 1. в. кокош	примитивна жена, простакуша, торокуша (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>крава</i>	ж 1. одрасло женско говече; женка говечета	примитивка, простакуша (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања, особине)
<i>крекетуша</i>	ж а. жаба која крекеће, жаба уопште, врста мале зелене жабе	1. б. фиг. пеј. брбљива причљива, жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи звучања, изгледа)
<i>крештавац</i>	м 1. зоол. попац, зрикавац, цврчак	2. покр. брбљивац, галамџија (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи звучања, изгледа)
<i>лајавац</i>	м 1. пас који много лаје	2. погрд. онај који много и свашта говори, брбљивац, блебетало, онај који грди, куди, говори нешто љутито, пакосно, небираним, увредљивим речима, заједљивац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи звучања)
<i>лајавица</i>	ж 1. она која много лаје (обично о женки пса)	2. погрд. а. женска особа зла, лајава језика, брбљивица, торокуша (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи звучања)
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда Lepidoptera са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љуспама попут	2. фиг. нестална, колебљива, лакомислена, неозбиљна	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)

	финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета	особа (РСАНУ)	
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара Primates ... сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (...)	2. фиг. погрд. а. особа која слепо подржава, опонаша друге (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)
<i>мајмуница</i>	ж 1. женка мајмуна	2. фиг. погрд. б. женска особа која се понаша глупо, будаласто, примитивно (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)
<i>марва</i>	ж 1. а. зб. четвороножне домаће животиње (овце, козе, говеда, коњи), стока; ретко појединачно сточно грло, марвинче	1. б. фиг. погрд. недисциплинована, неуређена, некултурна маса људи, руља (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине, кретања, особине)
<i>мачор</i>	м мужјак мачке, мачак	кицош, онај ко се прави важан (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)
<i>маџан</i>	м 1. хип. од мачак	3. фиг. погрд. а. мангуп, варалица 3. фиг. погрд. б. покр. нерадник, ленштина 3. фиг. погрд. в. покр. размажено дете, маза (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)
<i>опица</i>	ж 1. зоол. в. мајмун (1)	2. погрд. особа која својим изгледом, понашањем и сл. подсећа на мајмуна (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања)

<i>орао</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица Aquilae из реда соколовки ... снажног и оштрог кљуна и са канцама на ногама којима хватају птице, рибе, гмизавце, веома оштрог вида	пргавко, свађалица, закерало, преварант, варалица (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашање)
<i>папагај</i>	м 1. зоол. у мн.: ред тропских птица Psittaci живо обојеног перја и великог повијеног кљуна, чије поједине врсте добро опонашају људски говор (у јд: таква птица)	2. фиг. онај који нема своје мишљење него понавља туђе речи (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи особине, понашања)
<i>паун</i>	м 1. зоол. крупна птица <i>Ravo cristatus</i> из реда кокошки, сјајног перја с карактеристичним окатим пегама и дугог репа у мужјака који га шири попут лепезе	2. а. онај који се пауни, шепури, размеће, разметљивац (РСАНУ) кицош (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, особине)
<i>пијавица</i>	ж 1. зоол. а. колутитићава, чланковита глиста, црв који се као паразит припија уз тело животиња и храни се њиховом крвљу	2. заст. в. пијаница (РСАНУ) алкохоличарка (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>птица</i>	ж 1. зоол. а. кичмењак обрастао перјем, с крилима, кљуном и с две ноге	2. б. особа сумњива, опасна или се таква сматра (РМС)	отворено за тумачење
<i>стока</i>	ж 1. а. домаћа животиња, марва, благо	2. фиг. погрд. груба, припроста, бездушна особа (РМС) 1. б. фиг. недисциплинована, неуређена, некултурна маса људи, руља (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине, величине, кретања)

<i>чавка</i>	ж 1. зоол. птица из пор. врана, одозго црна, одоздо сива <i>Colaeus monedula</i>	1. б. фиг. брбљива особа (РМС) причалица, брбљивица (РСЖ)	метафора – звучање
--------------	--	---	--------------------

Из ове класификације издвајамо примере деривата којима је мотивна реч зооним, а који у примарној реализацији доминантно означавају особу из творбено-семантичке категорије *nomina agentis*, а у секундарном особу која се одликује непожељним (недоличним) понашањем и особинама:

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>говедар</i>	м 1. а. човек који чува или гаји говеда	1. б. фиг. заст. прост, неуглађен човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (пренос семе изгледа, величине, кретања)
<i>говедарка</i>	ж 1. а. в. говедарица	1. б. фиг. заст. проста, неуглађена жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, величине, кретања)
<i>говедина</i>	ж 1. говеђе месо	2. б. фиг. простак (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, величине, кретања) удружена са синегдохом – човек се своди на део тела животиње, тј. месо
<i>голубар</i>	м 1. онај који се бави гајењем голубова	1. фиг. покр. неозбиљан човек, мангуп (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>гушчар</i>	м 1. онај који чува или гаји гуске	1. б. фиг. простак (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>кобилаш</i>	погрд. онај који се узјогунио, јогуница	(РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи

			величине, кретања, особине)
<i>кокошар</i>	1. а. онај који краде кокоши; лопов који врши ситне крађе	брбљивац, трапавко, невоспитанко, гњаватор (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>коњар</i>	1. онај који обавља одређени посао, радњу и сл. у вези са коњем	простак (РСЖ)	метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>коњослав</i>	неспретњак, трапавко (РСЖ)		метафора – КЕ (према семи величине, особине)
<i>орлушинар</i>	погрд. онај који граби, отима туђу имовину, грабљивац, лешинар (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи особине, понашање)
<i>цвркутало</i>	особа која брбља, чаврља, блебетало (РМС)		метафора – КЕ (према семи звучања)

5.9.4.1 Класификација непожељних видова понашања и особина

Табела 51. Непожељни видови понашања и особина који се изражавају зоонимским метафорама

НЕПОЖЕЉНИ ВИДОВИ ПОНАШАЊА И ОСОБИНА КОЈИ СЕ ИЗРАЖАВАЈУ ЗООНИМСКИМ МЕТАФОРАМА	
НЕВАСПИТАНОСТ, НЕКУЛТУРА	<i>бикуља, бикача, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша за жену; кокошар, марва, стока за мушкарца; животиња <u>неутрално</u></i>
КРАЂА, ОТИМАЊЕ	<i>гавран, глодар, јастреб, кобац, орлушинар за мушкарца</i>

НАНОШЕЊЕ ШТЕТЕ	<i>гагрица, гундељ, гусеница, кобац <u>за мушкарца</u></i>
БРБЉИВОСТ, ПРИЧЉИВОСТ (заједљивац, торокуша, који говори љутито, пакосно, закерало)	<i>бестијача, гакуша, кокошка, крекетуша, лајавица <u>за жену</u>; крештавац, лајавац, орао, кокошар <u>за мушкарца</u>; цвркулало, чавка <u>неутрално</u></i>
НЕУГЛАЂЕНОСТ, ПРОСТАКЛУК ПРИМИТИВИЗАМ	<i>говедар, говедина, гушчар, кер, коњар <u>за мушкарца</u>; крава, мајмуница, кокошка, говедарица <u>за жену</u></i>
ПРЕВРТЉИВОСТ, ИЗДАЈА, ВАРАЊЕ	<i>камелеон, канаринац, орао <u>за мушкарца</u></i>
НЕСПРЕТНОСТ, ТРАПАВОСТ	<i>коњослав, кокошар <u>за мушкарца</u></i>
ОПОНАШАЊЕ ДРУГИХ	<i>мајмун, папагај <u>за мушкарца</u></i>
КИЦОШЕЊЕ (разметање, шепурење)	<i>мачор, маџан, паун <u>за мушкарца</u></i>
ЛАКОМИСЛЕНОСТ, КОЛЕБЉИВОСТ	<i>лептир <u>за мушкарца</u></i>
НЕМИРНО ПОНАШАЊЕ	<i>вивак <u>за дечака</u></i>
ГЊАВАТОР	<i>кокошар <u>за мушкарца</u></i>
ЛАСКАВОСТ	<i>бикуша <u>за жену</u></i>
ШУЊАЛО, КРАДЉИВАЦ	<i>пацов <u>за мушкарца</u></i>
ПИЈАНСТВО	<i>пијавица <u>за мушкарца</u></i>
НЕОЗБИЉНОСТ, МАНГУПИСАЊЕ	<i>голубар <u>за мушкарца</u></i>

5.9.4.1.1. Распоред примера показује нам да се најнегативније перципира и социјално најниже вреднује:

- НЕКУЛТУРНО ПОНАШАЊЕ (неваспитаност, недисциплинованост) потврђено са 11 примера у секундарним значењима зоонима (ако узмемо у обзир синонимски низ творбено-морфолошких варијаната лексеме *бик* у женском роду: *бикуља, бикача, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша*);
- БРЂЉИВОСТ (које подразумева и оговарање, злобно и љутито причање) – 11 примера;
- ПРОСТАКЛУК и ПРИМИТИВИЗАМ – девет примера;
- ГРАБЕЖЉИВОСТ, КРАЂА и ОТИМАЊЕ – пет примера;
- МАТЕРИЈАЛНО ШТЕТОЧИНСТВО – пет примера;

Од варијантне лексике међу примерима бележимо и две збирне именице као хиперонимне појмове: *стока* и *марва*, и један хипокористик: *мацан*. Такође, у грађи примећујемо и девербативе мотивисане глаголима оглашавања животиња: *цвркулало, лајавац, лајавица*, и лексему *животиња* која има статус хиперонима у односу на домаће и дивље животиње. Специфичност примера окупљених у овој тематској скупини јесте у броју деривата *nomina agentis* који су изведени од мотивне речи назива за животињу: *говедар, говедарка, гушчар, кобилаш, кокошар, коњар*. *Nomina agentis* означавају делатника или занимање, у овом случају онога ко се брине о животињама, чува их и узгаја. Секундарно значење ових деривата (неуглађен човек или простак) мотивисано је конотативном вредношћу назива животиња у творбеној основи (*говедо, гуска, кобила, кокошка, коњ*) које преко овог творбеног модела директно упућује на агенса, тако да можемо да кажемо да је осим метафоричке на снази и творбена мотивација. Такође, негативна конотација може бити учитана у самог делатника поистовећивањем са предметом посла, по чему се онај ко се бави животињама у исто време сматра ниским, некултурним и припростим.

5.9.4.1.2. Од животињских врста које су заступљене у овој класификацији доминирају:

- домаће животиње (*бикуља, говедо, кер, кобила, коњ, крава, лајавац, лајавица, мачор, маџан, марва, стока*);
- дивље птице (*вивак, голуб, гавран, гакуша, јастреб, канаринац, кобац, крештавац, орао, паун, чавка*);
- домаће птице (*гуска, кокошка*);
- инсекти (*гагрица, гундељ, гусеница, лептир*);
- некарактеристичне за географско поднебље српског језика (*мајмун, мајмуница, папагај*);
- гмизавци (*камелеон, крекетуша*);
- дивље животиње (*глодар, пацов*);
- бескичмењаци (*пијавица*);
- рибе (*ајкула*).

Бројношћу примера који упућују на непожељно људско понашање и особине намећу се категорије КРУПНИХ ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА (*бикуља, крава, коњ, стока, марва* и сл.); ИНСЕКАТА и ДИВЉИХ ПТИЦА.

5.9.4.2. Зоолошка метафоризација мушкараца и жена

Табела. 52. Класификација примера с обзиром на пол циљног референта

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИМЕРА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ ЦИЉНОГ РЕФЕРЕНТА		
МУШКАРЦИ	архисема	<i>гавран, гагрица, глодар, говедар, говедина, гундељ, гусеница, гушчар, јастреб, камелеон, канаринац, кер, кобилаш, кобац, кокошар, коњар, коњослав, крештавац, лајавац, мачор, маџан, орао, орлушинар, папагај, паун, пацов, пијавица</i>
	'онај који', човек,	

ЖЕНЕ	архисема	<i>бестијача, бикуља, бикуша, бикаша, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша, гакуша, говедарка, кокошка, крава, крекетуша, лајавица, мајмуница</i>
	жена	
НЕУТРАЛНО	архисема	<i>ајкула, лептир, животиња, мајмун, птица, цркутало, чавка</i>
	особа	
ЉУДИ	архисема	<i>марва, стока</i>
	маса људи	
ДЕТЕ	архисема	<i>вивак</i>
	дечак	

5.9.4.2.1. Н. Ристивојевић Рајковић примећује да се примитивизам и некултура истичу као искључиво мушки атрибути. „Метафора која у основи преноса има ове особине јесте ПРИМИТИВАН МУШКАРАЦ ЈЕ КРУПНА ДОМАЋА ЖИВОТИЊА” (Ристивојевић Рајковић 2008: 50). Заиста, на примитивног, а самим тим и некултурног МУШКАРЦА односи се укупно шест примера: *говедар, говедина, гушчар, кер, коњар, кокошар* (док се пример *марва* односи на групу људи, а *стока* на особу неутралног пола и на масу људи), а животиње означене примерима спадају у категорију крупних домаћих животиња и живине. Међутим, преко категорије крупних домаћих животиња и живине метафорички се може говорити и о некултурним, примитивним и простим ЖЕНАМА: *бикуља, бикача, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша, крава, кокошка, говедарица*, док из ове групе издвајамо пример *мајмуница*. Ипак, ако изузмемо синонимски низ лексема са мотивном речју *бик* у женском роду, доминантније је појмовно пресликавање изворног домена ЖИВОТИЊЕ на циљни домен МУШКАРАЦ када се ради о непожељном понашању и особинама (укупно 27 примера).

Тако су поједини типови непожељног понашања и особина, на основу анализе архисеме секундарног значења, искључиво везани за домен МУШКАРАЦА, без иједног представника за домен ЖЕНА. То су нпр. наношење штете (штетност); крађа и отимање; превртљивост, издаја и варање; кицошење и сл. У категорији БРБЉИВОСТИ, ПРИЧЉИВОСТИ примери за мушкарце (*крештавац, лајавац, орао, кокошар*) и жене (*гакуша, кокошка, крекетуша, лајавица*) равномерно су распоређени. Посебно 'некултурним, припростим' животињама преко ове метафоризације сматрају се животиње из категорије СТОКЕ и групе говеда – *бик, крава*, односно као некултурним и припростим занимањима виде се: *говедар, кобилаш, кокошар*.

5.9.4.2.2. Функционално-стилски статус анализираних значења маркиран је различитим квалификаторима у речницима српског језика. Квалификатором *фиг.*(уративно) означено је чак 24 значења зоолошких лексема из ове групе, чиме се потврђује да ова значења, осим што су индукована метафором, истовремено садрже и експресивне, конотативне семе (Гортан-Премк 2014а: 159). Из „Речника српског жаргона” преузето је 14 значења лексема: *глодар, канаринац, кер, кокошар, крава, коњар, коњослав, мачор, орао, паун, пијавица, чавка*. Квалификатором негативне експресивности и увредљивог става говорника *порд.*(но) квалификовано је 12 значења *бикуља, кобилаш, лајавац, лајавица, мајмун, мајмуница, марва, маџан, стока*, од који је већина означена и квалификатором *фиг.*(уративно). Комуникативно-прагматички принцип по коме су успостављени ови квалификатори говори у прилог употребе овако маркираних јединица у функционалним стилевима за које је карактеристична експресивност (Ристић 2014: 125).

5.9.4.2.3. У творбено-семантичкој анализи издваја се група именица *nomina agentis*: *говедар, голубар, говедарка, гушчар, кобилаш, кокошар, коњар*,³⁴⁶ које су добијене деривацијом од основе назива за животиње (које могу бити и редуковане, нпр. *кобил-*, *говед-* и сл.) и распострањеног суфикса *-ар* (*-аш*), чиме се добијају називи за људе и ознаке за занимања. По временској обележености секундарна значења лексеме *говедар* и *говедарка* означена су као застарела, што

³⁴⁶ Из имена животиња изводе се називи за узгајиваче, пастире, гониче и сл.: *сточар, живинар, гушчар, овчар, козар, говедар* (Клајн 2003: 35).

значи да су ова значења из аспекта активне употребе у лексичком фонду превазиђена.

5.9.4.3. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима

5.9.4.3.1. Мотивације за секундарне семантичке реализације зоонима из тематске групе непожељних људских особина које се односе на понашање можемо да посматрамо из аспекта параметара ИЗГЛЕДА, ПОНАШАЊА, ХАБИТАТА и ОДНОСА СА ЉУДИМА (Мартса 1999: 77) према којима се формирају негативне колективне експресије које човек, током суживота са животињом, стереотипно приписује животињама. Не можемо животиње назвати некултурним, припростим, брбљивим, издајничким и ласкавим с обзиром на то да су у питању све типичне људске особине које се остварују у међуљудским односима. Посреди је тумачење изгледа, особина, понашања и места становања ових животиња језиком људских карактеризација, а онда пројекција тих карактеризација назад на човека путем зоонимских метафора, чиме се оне претварају у културолошки и језичко-стилски ефикасну слику. Животиње као носиоци конотативно повишених и културолошки непожељних карактеристика постају сликовити језички и појмовни знакови негативних особина и комуникативно-прагматичко језичко средство деградације човека.

Повезивање и поистовећивање крупних домаћих животиња из категорије СТОКЕ (*бик, бикуља, говедо, коњ, крава* и сл.) са особинама неваспитаности, некултуре, простаклука и примитивизма у вези је, пре свега, са садејством компонената њиховог ИЗГЛЕДА и КРЕТАЊА (крупан изглед, успорено, тромо кретање, који, као што смо раније видели, упућују и на ниску интелигенцију) и СТАНИШТА (*прљаво, неуредно, смрдљиво* и сл.), али и колективном представом о томе како је рад и живот са животињама у вези са руралном, сеоском, дакле заосталом, неразвијеном и, из аспекта урбанизованог друштва, некултурном средином. Тако се са животињама поистовећује експресија из домена човековог свесног понашања и особина које се сматрају друштвено негативном појавом – *необразованост, непросвећеност, културна заосталост, непристојност, грубо, неукусно и вулгарно опхођење.*

5.9.4.3.2. Значења брбљивости, причљивости могла су се развити метафорично повезивањем са реалним, дијагностичким и уочљивим обележјима животиња *гакуша*, *крекетуша*, *кокошка*, *лајавац* и сл. да се оглашавају на специфичан начин учесталим понављањем, дакле преко семе ЗВУЧАЊА (*лајавац* – који много лаје; *крекетуша* – жаба која крекеће; *гакуша* – она која гаче и сл.). Особине које се односе на крађу и отимање могле су се развити из својстава одређених животиња да су грабљивице и да доминатно прибављају своју храну ловом (*јастреб* – 'који напада птице и ситније сисаре', РСАНУ), док је наношење материјалне штете као значење мотивисано особинама оних животиња које често могу да нанесу штету пољопривредним усевима, дакле преко семе ПОНАШАЊА (*гагрица* – 'који као штеточине нападају месо, зрневље, дрво'; *гундељ* – 'који с пролећа уништава лишће воћака, нарочито шљива'; *кобац* – 'грабљивица која највише уништава птице', РСАНУ). Особина која је у вези са издајом, превртљивошћу мотивисана је карактеристиком неких животиња да мењају свој изглед не би ли се стопиле с околином (*камелеон* – 'чија је карактеристична особина мењање боје било под утицајем спољних фактора, било под утицајем унутрашњих реакција', РСАНУ). Карактеристика опонашања других могла је да се развије преко особине појединих животиња да им покрети подсећају на људске покрете или да могу да опонашају људске гласове (*напагај* – 'који науче да изговарају већи број речи', РСАНУ). Кицошење и шепурење доводи се у вези са животињама које имају упадљив физички изглед, дакле преко семе ИЗГЛЕДА (*паун* – 'са сјајним шареним перјем и великим репом који радо шири', РМС). Мотивацију за секундарно значење лексеме *лептир* налазимо код А. Ранђеловић: „Претпостављамо да је *лептир* *несталан* и *колебљив* због тога што прелеће с цвета на цвет” (Ранђеловић 2012: 100–101).

Видимо да апстрактне људске особине могу бити карактерисане зоонимским метафорама аналошким повезивањем са семама конкретних, физичких, често еволутивно неопходних особина животиња или њиховим инхерентим, а не свесним својствима.

5.9.5. ЕМОТИВНА СТАЊА И РАСПОЛОЖЕЊА

5.9.5.0. Примери из ове групе односе се на зоолошке лексеме које у секундарном значењу реферишу на човека као носиоца неког емотивног стања или расположења, а које схватамо као један од елемената човековог психичког живота, пријатно или непријатно доживљавање света који нас окружује (РМС).

Табела 53. Емотивна стања и расположења

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>гудељ</i>	м в. гундељ	1. б. фиг. мрзовољна особа, гунђавац (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији (...)	2. в. љута, бесна особа (РМС)	метафора – КЕ (преко сема особине)
<i>зоља</i>	ж 1. инсекат <i>Vaspa vulgaris</i> из ф. опнокрилаца налик на пчелу, отровне жаоке, који се храни инсектима, воћем, слатким соковима и др., оса, осица	2. фиг. особа љутите природе, прзница, свадљивица; зла, опасна особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда <i>Ophidia (Serpentes)</i> , издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	2. фиг. а. (у сликовитом изражавању) зла, опака љута особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>кукавица</i>	ж 1. зоол. а. шумска птица селица <i>Cuculus canorus</i> из пор. <i>Cuculidae</i> величине голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што	4. она коју је снашла некаква несрећа, она која пати, која је ожалошћена, која изазива жаљење,	метафора – КЕ (преко семе звучача)

	полаже јаја у туђа гнезда	несрећница, јадница, невољеница (РСАНУ)	
<i>кукумавка</i>	ж 1. зоол. а. в. ћук	2. фиг. особа која стално јадикује, кукумавчи (и која тима, како се верује, слути на зло) (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе звучање)
<i>лептитић(и)</i>	м 1. а. дем. и хип. од лептир; мали ситан лептир уопште	пријатна, лепршава осећања (лептирићи у стомаку) (С.Н.)	метафора – КЕ (преко семе изгледа, понашања)
<i>осица</i>	ж дем. и хип. од оса	2. фиг. напрасита, свадљива, љутита особа, прзница (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>осињак</i>	м 1. а. место где живе осе, осиње гнездо; 2. покр. а. в. оса	2. в. фиг. љутита, прљава, свадљива особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>питбул</i>	неуравнотежена, љута особа, сурова, агресивна особа (РСЖ)		метафора – КЕ (преко семе понашања)
<i>рис</i>	м зоол. а. врло крволочна звер из породице мачака Lynx lynx	1. б. фиг. љут, разјарен човек (РМС)	метафора – КЕ (преко семе понашања, особине)
<i>тигрица</i>	ж а. женка тигра	1. б. фиг. љута, срдита женска особа (РМС)	метафора – КЕ (преко семе особине)

5.9.5.1. По питању емотивних стања и расположења, примери из зоолошке лексичко-семантичке скупине доминантно реферишу на љутњу и бес (*змај, змија, зоља, осица, осињак, питбул, рис, тигрица*). Љутња и бес представљају стања 'повишене психо-физичке узнемирености и негативног узбуђења изазваног

нечијим увредљивим поступком, лошим понашањем' и сл. (РСАНУ). Ова емотивна стања доводе се у логичку везу с поступцима и осећањима као што су: *свадљивост, напраситост, мрзовољност, суровост, агресивност, разјареност* и карактерним особинама као што су *зло* и *опакоост*. Пољакиња А. Миколајчук је, поредећи концепцију љутње у пољском и енглеском језику, дошла до метафоре ЛЈУТИТО ПОНАШАЊЕ ЈЕ АГРЕСИВНО ЖИВОТИЊСКО ПОНАШАЊЕ (нпр. *Не режи на мене*), чиме се метонимијска мотивисаност метафора за емоције једним делом доводи у везу и са животињским светом (Драгићевић 2010б: 166).

Само један пример (*лептирић*) упућује на позитивна осећања и углавном се реализује у оквиру синтагме *лептирићи у стомаку* (С.Н.) и то у разговорном дискурсу (речници не бележе ово значење). Значење се вероватно развило спрегом метонимије и метафоре, позитивно осећање заљубљености (које може физички да се осети у организму) доводи се у асоцијативну везу са лепршавим кретањем лептира, према чијем изгледу и симболици (метаморфоза, поновно рађење и сл.) постоји, генерално, позитивна конотација.

5.9.5.2. Укупно седам примера реферише на неутралног носиоца (архисема особа), два на домен ЖЕНА (*тигрица, кукавица*), а само један на домен МУШКАРАЦ (*рис*). Осам значења обележено је квалификатором *фиг.*(уративно) у речницима српскога језика, а само један пример (*питбул*) узет је из „Речника жаргона српског језика”.

5.9.5.3. На љуту и бесну особу, пре свега, реферишу животиње које се сматрају опасним по човека и које могу да угрозе људски живот (*змија, зоља, осица, питбул, рис, тигрица*). У питању је негативна колективна експресија која се образује повезивањем инстинктивног животињског понашања (које подразумева самоодбрану, рефлексно реаговање на опасност и угроженост) са типичним људским емоцијама повишеног степена и негативне конотације (љутња, бес, свадљивост, суровост и сл.). Неке животиње познате су по томе што могу непланирано да нападну и повреду човека (*оса* и *зоља*), док је *змај* традиционално из бајки и фолклорних предања познат као биће које бљује ватру,³⁴⁷ међутим

³⁴⁷ Позната је концептуализација беса као ватре, стања повишених емоција и агресије метонимијски се повезују са црвенилом на лицу код човека, а та слика се метафорички повезује са ватром (често ћемо у цртаним филмовима видети како јунаци који изражавају бес бљују ватру или им дим куља из ушију или главе), а познати су и изрази *китим од беса* и сл.

изненађује негативна конотација *риса* и повезивање ове животиње са агресивним понашањем, с обзиром на то да у нашој средини ретко имамо прилику да се уживо сусретнемо с рисом. Познато је да *рис* углавном живи самачким животом, иако понекад неколико рисова живи заједно. Врло су дивљи и обично их је тешко видети у природи. Понекад напада и човека, али врло ретко, скоро искључиво у случајевима када сматра да је нападнут. Међутим, у словенској митологији позната је повезаност риса са вуком, а постоји и веровање да рис посећује медведа за време његовог зимског сна да би га растргао (Гура 2005: 67), па овакву врсту негативне конотације можемо да потражимо и у митологији. И Брем каже да су риса сви мрзели и прогонили на све могуће начине. „Крајем петнаестог века сматрали су риса за најопаснију грабљиву звер” (Брем 1967: 84).

5.9.5.4. Сема начина оглашавања, тј. ЗВУЧАЊА индуковала је метафоричко значење код лексеме *кукавица* које се односи на несрећницу, ожалошћену жену. Осећање туге и жалости овде се метонимијски доводи у везу са типичним реакцијама туге, а то је плач и кукање (које се препознаје у оглашавању *кукавице*).³⁴⁸

5.10. Особине које се односе на човекову сексуалност

5.10.0. Један од аспеката човекове психо-физичке карактеризације који се изражава зоонимским матафорима јесте и поље његове СЕКСУАЛНОСТИ.

Табела 54. Особине које се односе на човекову сексуалност

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>ајгур</i>	м неутројен коњ, пастир, ждребац	1. фиг. пеј. похотљив човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе изгледа, понашања)

³⁴⁸ „Њено кукање сматра се нарицањем и рђавим знамењем” (PCM 1998: 276).

<i>ајгируша/ ајгирица</i>	ж 1. млада кобила, омица	2. фиг. похотљива, путена женска особа (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе изгледа, понашања)
<i>бик</i>	м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	1. б. фиг. снажан и похотљив човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе величине, функције)
<i>бикаруша</i>	погрд. похотљива жена исп. ајгируша, бикуља (Бачка, Борј., РСАНУ)		метафора – КЕ (преко семе величине)
<i>бикеши, бикна, биковача, биколаса, бикуша, бикача</i>	в. бикуља (разуздана, обесна жена, РСАНУ)		метафора – КЕ (преко сема величине, особине)
<i>бикуља</i>	ж 1. биковита крава	2. пеј. крупна, једра жена, разуздана, обесна жена (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе величине, особине)
<i>вижсла</i>	ж 1. а. в. вижља	2. фиг. витка и живахна женска особа; жена лаког морала (РМС)	метафора – КЕ
<i>вижља</i>	ж 1. а. врста ловачког пса птичара или гонича	2. фиг. а. млада, женска особа, шипарица, жива, несташна девојка, жена лаког морала, кокета 2. фиг. б. покр. жена склона неморалу (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>вук</i>	м 1. а. зоол. врста сисара <i>Cannis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	ружна девојка, жена склона промискуитету,	метафора – КЕ (преко семе понашања,

		полегуша (РСЖ)	особине)
<i>глодарка</i>	девојка или жена склона промискуитету (РСЖ)		метафора – КЕ (преко семе, понашања, особине)
<i>ждребац</i>	м 1. млад коњ, неушкопљен коњ, пастув	2. фиг. пеј. снажан младић; похотљив младић (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (преко семе величине, функције)
<i>зец</i>	м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus...</i>	мушкарац који пребрзо доживљава оргазам (РСЖ)	метафора – КЕ (преко семе кретања, брзине)
<i>јарац</i>	м 1. а. мужјак козе Сарег 2. покр. коза са великим роговима као у јарца	2. б. муж кога жена вара, рогоња (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе изгледа)
<i>јарчина</i>	ж 1. аугм. и пеј. од јарац	1. подр. онај кога жена вара, преварени муж (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе изгледа)
<i>камењарка</i>	ж 1. а. врста отровне змије	3. фам. неморална жена, блудница, проститутка (РСАНУ)	метафора – КЕ (преко семе особине)
<i>кера</i>	ж в. кер	2. фиг. б. поргд. блудница (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>куја</i>	ж 1. женка пса, кучка, керуша	2. фиг. погрд. зла, рђава женска особа; женска особа лаког морала (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>лептир</i>	м 1. зоол. инсект из реда <i>Lepidoptera</i> са два пара крила покривених	хомосексуалац, манекен (РСЖ)	метафора – КЕ (прекос еме

	ситним, обично разнобојним сићушним љуспама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета		кретања, боје)
<i>маџан</i>	м 1. хип. од мачак	4. онај који се удвара и ласка женама, удварач, ласкавац (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>мачкар</i>	3. онај који јури за женама, женскар, женскаррош (БиХ Радој. В., РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>носорог</i>	м 1. зоол. крупни тропрсти сисар, биљољед с једним или два рога на носној или чеоној кости (...)	2. б. сиров и развратан човек (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи величине)
<i>ован</i>	м 1. зоол. мужјак овце	љубавник (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>сојка</i>	ж зоол. в. креја	2. женска особа лаког морала (РСЈ 2007)	отворено за тумачење

У литератури која се бави односом језика и пола велики значај приписује се управо овој категорији. Већина страних аутора сматра да се зоонимском метафориком по питању женских бића истиче упадљиво – *сексуалност*, што смо већ објаснили кроз преглед тих радова (Хајнс 1996, 1999; Бајдер-Ђезуато 2003, Родригез 2009). И Н. Ристивојевић Рајковић издвојила је *сексуалност* као посебну категорију човекове карактеризације (2008: 49). Као изразите категорије СЕКСУАЛНОСТИ намећу се: ПОХОТЉИВОСТ (особина оног који је пун путених жеља) – 10 примера и НЕМОРАЛ (блудничење, разврат, тј. повишен степен сексуалне активности, порочан живот) – шест примера. Само је лексема *бикаруша* означена квалификатором негативне експресивности *погрд.(но)* у Речнику САНУ.

5.10.1 Класификација особина које се односе на сексуалност

Табела 55. Људска сексуалност која се изражава зоонимским метафорама

ЉУДСКА СЕКСУАЛНОСТ КОЈА СЕ ИЗРАЖАВА ЗООНИМСКИМ МЕТАФОРАМА		
КАРАКТЕР	ПОХОТЉИВОСТ	<i>ајгир, бик, ждребац за мушкарца; ајгируша, бикаруша, бикача, бикуља, бикуша, биковача, биколаса за жену</i>
СЛОБОДНО СЕКСУАЛНО ПОНАШАЊЕ	БЛУДНИЧЊЕ, РАЗВРАТ, СКЛОНОСТ ПРОМИСКУИТЕТУ, НЕМОРАЛ	<i>вижла/вижља, камењарка, кера, сојка, вук, глодарка за жену; носорог за мушкарца</i>
СЕКСУАЛНА ОРИЈЕНТАЦИЈА	ХОМОСЕКСУАЛНА	<i>лептир за мушкарца</i>
СЕКСУАЛНО КОНОТИРАНЕ КВАЛИФИКАЦИЈЕ	ЛАСКАВАЦ, ЖЕНСКАРОШ, ЉУБАВНИК	<i>маџан, мачкар, ован, за мушкарца</i>
ОСТАЛО		<i>јарац, јарчина, зеџ за мушкарца</i>

5.10.1.1. И А. Ранђеловић издваја по учесталости примера особину *похотљивости* као доминантну особину на пољу сексуалности. Њоме се одликује осам метафоричних значења зоонима у РСЈ: *ајгир, ајгируша, бик, бикуља, вижла, ждребац, камењарка* и *сојка*. Занимљиво је да се *похотљивост* у зоонимској метафорици која се односи на особе женског пола доживљава као врло непожељна – похотљива жена је *раскалашина, блудна* и *кокетна* (Ранђеловић 2012: 102). Заступљене су углавном домаће животње (*ајгир, ждребац, бик, ајгируша, бикуља, ован*). У питању су животиње код којих доминира семантичка компонента МЛАДОСТИ (*ајгируша, ждребац*) и КРУПНЕ ВЕЛИЧИНЕ (*бик,*

носорог), што нам говори да се управо те две компоненте *телесности* доводе доминатно у везу са сексуалном потенцијом.³⁴⁹

5.10.2. Зоонимска метафоризација мушкараца и жена

Табела 56. Класификација примера с обзиром на пол циљног референта

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИМЕРА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ ЦИЉНОГ РЕФЕРЕНТА			
МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ	
архисема	<i>ајгир, бик,</i>	архисема	<i>ајгируша/ајгирица,</i>
човек, 'онај који', мушкарац	<i>ждребац, зец,</i>	женска особа, жена, девојка	<i>бикаруша, бикача,</i>
	<i>јарац, јарчина,</i>		<i>бикеша, бикна,</i>
	<i>лептир, ован,</i>		<i>биковача,</i>
	<i>носорог, мачкар,</i>		<i>биколаса, бикуша,</i>
	<i>маџан</i>		<i>бикуља,</i>
			<i>вижла/вижља, вук,</i>
			<i>глодарка,</i>
			<i>камењарка, кера,</i>
			<i>сојка</i>

5.10.2.1. Као што видимо, примери који се односе на домен МУШКАРАЦА и ЖЕНА поприлично су равномерно распоређени. Када узмемо у обзир ланац семантичких синонима у категорији ЖЕНА, између којих се успоставља морфолошко-творбена дистинкција (*ајгируша/ајгирица; бикуља/бикеша/биколаса* и сл.), долазимо до 11 примера за мушкараце и осам примера за жене. Међутим, ако домену ЖЕНА придружимо и примере који се одликују повишеним степеном сексуалне конотације у разговорном дискурсу, као што су *мачка, цица, риба, пиле, маче* и сл., који формално реферишу на особине привлачног ИЗГЛЕДА, али укључују и компоненте сексуалне пожељности, онда се домен који се односи на ЖЕНЕ проширује.³⁵⁰ Међутим, Н. Ристивојевић Рајковић упозорава да је уочено

³⁴⁹ Занимљиво је да нема позитивне семантичке реализације која се односи на мушкарац-љубавника у оквиру лексеме *змај*. „Змај је, и у веровањима и митологији, велики љубавник: он долази чистим женама и девојкама; он граби жене и девојке и одводи их у свој стан; у народним приповеткама често он граби царева кћери” (Чајкановић 2014: 621–622).

³⁵⁰ Фонд примера се увећава ако узмемо у обзир и жаргонске називе за проститутку који такође имају прикривену сексуалну конотацију и погрдан призив: *буба, глодарка, кока, галеб, чавка, сова, цица* (в. т. 5.13.5.).

неслагање писаних извора и информаната о томе да ли се појмовно пресликавање код примера за пожељну жену: *пиле, маче, маца, цица, батак, грло* из српског језика врши на циљни домен ЖЕНА или домен МУШКАРАЦ (информанти женског пола сматрају да се на овај начин може говорити и о пожељним мушкарцима)³⁵¹ (Ристивојевић Рајковић 2008: 48–49). Међутим, док је карактерно одређење *похотљивости* подједнако заступљено за жене и за мушкарце, примери за СЛОБОДНО СЕКСУАЛНО ПОНАШАЊЕ у домену ЖЕНА доминирају (*вижла/вижља, камењарка, кера, сојка*³⁵², *вук*), чак се и лексема мушког рода која се односи на јединку мушког пола (*вук*) у секундарном значењу жаргонски реализује реферишући на жену (*'ружна девојка склона промискуитету'*, РСЖ).

Овим примерима потврђује се метафора коју је Н. Ристивојевић Рајковић (2008: 49) издвојила: СЕКСУАЛНО АКТИВНА ЖЕНА ЈЕ ЖЕНКА ПСА (*кера, вук, вижла/вижља*)³⁵³ која, насупрот броју примера који реферишу на мушкарце, показује друштвену осуду и негативно доживљавање слободних сексуалних активности код жена. Тако се потврђују општи друштвени стереотипи, карактеристични за средине са патријархалном традицијом, у којима се сексуална активност код жена осуђује, и самим тим доводи у везу са негативно конотираним животињама, док се код мушкараца, напротив, охрабрује и подржава. Такође, виђење жена као домаћих, сеоских животиња (*крава, кобила* и сл.) доводи се у везу са њиховом биолошком и репродуктивном улогом, али имплицира и пожељност особина као што су лепота, мршавост и младост (Родригез 2009: 87).

5.10.2.2. Н. Ристивојевић Рајковић говори да је лексема *рогоња* (у нашој грађи значење које је потврђено у оквиру одредница *јарац* и *јарчина*) један од ретких носилаца негативне конотације када је реч о мушкарцима и сексуалности, само зато што се односи на сексуално понашање партнерке (2008: 50). Иако се мотивација за ово значење може пронаћи у чињеници да се рогате животиње (као што су *бик, во* и сл.) доживљавају као глупе и наивне због своје величине и

³⁵¹ „Све чешћа метафоризација мушкараца као предмета сексуалне жеље и то истим метафоричким изразима који се користе за жене указује на то да се традиционална граница између активног мушког и пасивног женског принципа сексуалности помера” (Ристивојевић Рајковић 2008: 49).

³⁵² Познат нам је и фразеологизам из разговорног регистра – **јурити сојке**.

³⁵³ Кјетилка и Клепарски на материјалу енглеског језика показују метафоричку експанзију различитих назива за *псе* који се у негативном контексту односе на људе (у временском периоду од 15. до 20. века), нпр. *bitch* која се односи на непристојну и сензуалну жену, као и на злонамерну и издајничку жену у модерној употреби (Кјетилка, Клепарски 2005б: 30).

спорости, ипак постоји низ тумачења која су претежно у вези са историјским предањима и античким народним обичајима и традицијама.³⁵⁴

5.10.2.3. Семантичке компоненте нижег ранга као што у БОЈА (*лептир*)³⁵⁵ и БРЗО КРЕТАЊЕ (*зец*) имају занемарљив удео у овој врсти метафоризације и реализују се у жаргонском регистру. Код секундарне реализације лексеме *ован* ('љубавник', РСЖ) поново се активирају компоненте ВЕЛИЧИНЕ и СНАГЕ (од античке до келтске симболике, *ован* представља плодност, мушку потенцију, мужевност, стваралачку мушку снагу, Камингс 2004: 94–95).

5.10.2.4. Творбена анализа показује нам да се експресивна конотација одређених секундарних значења зоонима остварује на лексичко-дериватолошком нивоу употребом одређених творбених модела и маркираних творбених форманата. Нпр. лексеме *ајгируша* и *бикаруша* добијене су преко творбеног модела им. *ајгир* + суф. *-уша* и им. *бик* + суф. *-уша*. Осим морфолошке моционе улоге, суфикс *-уша* уноси у ове деривате извесну пејоративност, коју потврђујемо сличним примерима за женски род: *дивљакуша*, *простакуша*, *геакуша*, *говедаруша* (Клајн 2003: 159).³⁵⁶ Погрдна конотација творбених типова са овим суфиксом доводи се у везу са семантичком реализацијом поменутих лексема, похотљиво понашање означава се тако негативним и девијантним. Суфикс *-ача*

³⁵⁴ Неке наше ауторе (М. Стојковића и Д. Алерића, на пример) преварени мужевни подсетили су на волове, па су им, осим рогова, нашли још заједничких особина. Тако Д. Стојковић (у једном раду објављеном 1933) истиче да је „вол глуп, тром, а вол, волчина се каже и за добра, а слаба човјека какав је доиста често преварени муж”. Д. Алерић (1979) додаје: „Као најкрупнији и најснажнији сполно незаинтересирани мужјак, во је, дакле, био као створен да постане симбол мушке сполне немоћи и немужевности уопће”. Слаба је страна овога тумачења што и бикови (неушкопљени мужјаци говеда), па и мужјаци других животиња (јелени, овнови, јарчеви), имају рогове, а у њихову се „мужевност” не може сумњати. По томе су рогови пре знак мушкости него полне немоћи. (Луграти) право порекло израза набити рогове (тал. fare le corna, фр. planter les cornes, нем. Horn aufsetzen...) види у обичају, забележеном још у старој Грчкој, да се за неморално понашање жена кажњавају мужевни тиме што су им на јавном месту стављали рогове на главу. Овај аутор прикупио је примере из средњег века, и касније, у медитеранским земљама (Италија, Француска, Шпанија). Рогови су, по њему, фалусни симбол, баш као и рог од корала који се у многим деловима Европе користи као амајлија: два рога представљају два фалуса које је муж, из кукавичлука или као свесни подводач, трпео у животу своје жене (Шипка 2007: 137–138).

³⁵⁵ Семантичка компонента БОЈЕ ('крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љуспама', РСАНУ) доводи се у асоцијативну везу са дугиним бојама које су заштитни симбол ЛГБТ покрета. Такође, јарке и живе (топле) боје доводе се у везу са живахним, веселим и разузданим понашањем које се стереотипно повезује са геј популацијом.

³⁵⁶ Клајн потврђује да се суфикс *-уша* односи на неколико моционих облика из тематске групе животињских назива, као *керуша* или некадашње *ајгируша* 'млада кобила', затим назив птице *грмуша*, *јастребуша* 'кокош боје као јастреб'. Од глаголске основе имамо *крекетуша*, *чегртуша* (звечарка) и зоолошки термин *пловуше* 'птице које имају на ногама опне за пливање' (Клајн 2003: 159–160).

(*биковача*) са именским основама нема одређено значење, али служи да промени род именице (им. бик + суф. *-ача*). Међутим, учесталост погрдних назива типа *глупача, лудача, блесача* (Клајн 2003: 49), који су добијени истим творбеним моделом, иако од придевске творбене основе, могу да упућују на активирање негативне конотираности лексема *бикача/биковача* које се односе на разудану, похотљиву жену.

5.10.3. Мотивација за зоонимску метафорику

5.10.3.1. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима које се односе на човекову сексуалност базира са на колективној експресији према различитим животињама које се доживљавају као потентне и енергичне, захваљујући комбинацији компонената њиховог физичког изгледа (величина, снага и сл.) и функције, тј. повезивања категорија доминатног физичког изгледа са сексуалном потенцијом. *Ждебац* и *пастув* познати су као домаће животиње које служе за расплод (чак је и основна семантичка карактеристика у дефиницији лексеме *пастув* у РМС компонента 'неушкопљен', 'неуштројен'), па отуда је логична њихова симболична улога у контексту сексуалне потенције. Такође, *пастув* је познат као симбол агресивне мушкости (Купер 2004: 125). Као расплодна животиња *бик* симболизује плодност у више култура – асоцира на руду из Ргведе која својим семеном оплођује земљу, а и у грчкој култури *бикови* су симболизирали необуздану снагу и разјареност (Видовић Болт 2011: 53). Отеловљујући расплодну моћ, повезан је с оплођујућим силама – Сунцем, кишом, грмљавином и муњом (Купер 2004: 13). Такође, код ових животиња треба узети у обзир и компоненте ВЕЛИЧИНЕ и СНАГЕ, тј. крупан физички изглед и изразиту снагу и енергију. Тако долазимо до метафоре СЕКСУАЛНО АКТИВАН МУШКАРАЦ ЈЕ РАСПЛОДНИ КОЊ, која је активна у многим језицима света (норв. *hingst*; енг. *stud*; фр. *étalon*; ит. *stallone* и сл.).

По питању *пса*, иако је реч о једној од првих припитомљених животиња, која се симболично повезује са верношћу, другарством и заштитиом, неспорно је да постоји и читав низ негативних конотација које се доводе у везу са овом животињом (в. т. 5.9.3.3.2.). Повезивање сексуалне активности жене са особинама

пса укореењено је вероватно у народним теоријама о псима луталицама који се слободно и неконтролисано размножавају у људским стаништима. О сексуалној конотацији женке пса писала је И. Видовић Болт: „Ženka psa potvrđena је u hrvatskom frazemu као *kuja s lanca*. Njime се описује женска особа која се отргла strogoj sredini u kojoj živi i odabrala nemoralni način života. Leksema kuja u konotativnom је значењу изузетно пејоративна и односи се на ženu sklonu intrigama” (Видовић Болт 2011: 76).

5.11. Хипокористици и надимци позитивне конотације

5.11.0. Примери из ове групе односе са на речи одмиља из тематске групе животињских назива које се упућују драгим, умилним особама или деци у позитивном афективном контексту.

Табела 57. Хипокористици и надимци позитивне конотације

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бубица</i>	ж дем. од буба	1. фиг. а. назив одмила за дете 3. фиг. хип. лола (РСАНУ)	метафора – величина
<i>гагрица</i>	ж 1. зоол. назив за разне ситне инсекте и њихове ларве који као штеточине нападају месо, зрневље, дрво и сл.	2. д. покр. назив одмила за дете (РСАНУ)	метафора – величина
<i>голуб</i>	м 1. зоол. назив птице из рода <i>Columba</i> са многобројним подврстама (према изгледу, начину живота, употреби)	2. фиг. хип. у тепању драгој особи (РСЈ 2007)	метафора – особине (КЕ)
<i>голубић</i>	м дем. и хип. од голуб; млад голуб	1. фиг. млад мушкарац (РСАНУ)	метафора – величина

<i>голубан</i>	м 1. хип. од голуб, млад голуб	2. хип. у обраћању драгој мушкој особи или животињи (РСЈ 2007)	КЕ
<i>голубица</i>	ж 1. зоол. женка голуба	1. б. хип. у тепању драгој женској особи (РСЈ 2007)	КЕ
<i>голубче</i>	с дем. и хип. од голуб	1. б. хип. у тепању драгом детету, драгој особи (РСЈ 2007)	метафора – величина
<i>грлица</i>	ж 1. а. зоол. птица селица слична голубу Turtur turtur из фам. Colubiadae	2. фиг. драга, мила женска особа (РСЈ 2007)	метафора – особине (КЕ)
<i>јагње</i>	с 1. а. младунче овце	2. б. реч одмила приликом обраћања каквој особи (често при тепању мушком детету) (РСАНУ)	метафора – величина (КЕ)
<i>јагњешце</i>	с дем. и хип. од јагње	девојчица (РСЖ)	метафора – величина
<i>јаре</i>	с 1. а. младунче козе б. необ. младунче кошуте, лане	1. в. хип. реч одмила при обраћању детету (РСАНУ)	метафора – величина
<i>козлић</i>	м 1. а. младунче козе, козле, јаре	1. б. реч одмила при обраћању детету (РСАНУ)	метафора – величина
<i>кока</i>	ж 1. а. хип. од кокош	1. б. фиг. реч одмила при обраћању женском детету или младој жени (РСАНУ)	КЕ
<i>кошута</i>	ж 1. а. жена јелена	1. б. хип. назив за девојку, односно жену (РСЈ 2007)	КЕ
<i>крагујац</i>	м в. крагуј	2. покр. назив за мало плачљиво дете (РСАНУ)	метафора – величина, звучање
<i>лабуд</i>	м 1. а. зоол. птица северних предела из реда пловуша, сродна гуски, дугог врата, белог перја Cygnus која је све ређа у слободној природи	1. в. фиг. хип. име одмила мушкарцу (РСАНУ)	КЕ

<i>лане</i>	с 1. а. срнино младунче, срнче	2. фиг. хипокористични назив за дете б. за драгога или драгу и др. (РСАНУ)	метафора – величина
<i>магаре</i>	с 1. а. магареће ждребе (пуле), мали, млади магарац	2. б. еуф. у тепању, нежном обраћању некоме (обично уз реч моје) у значењу: драго моје, слатко моје (РСАНУ)	КЕ
<i>маче</i>	с 1. младунче мачке; мачкица	2. фиг. реч одмила, обично за дете (РСАНУ)	метафора – величина
<i>медо</i>	м 1. в. меда	2. етн. покр. име одмила које новодоведена невеста даје брату у кући (Лика и Хрв. крајина, Арс., РСАНУ)	КЕ
<i>миш</i>	м 1. а. зоол. веома распрострањена породица ситних сисара штеточина Muridae из реда глодара, набијеног тела, покривеног густом длаком, шиљасте њушке и дугог репа (у јд. такав сисар)	1. в. реч одмила за дете (обично при тепању) (РСАНУ)	метафора – величина
<i>мишић</i>	м дем и хип. од миш	1. фиг. из милости детету се каже мишић (РСАНУ)	метафора – величина
<i>паун</i>	м 1. зоол. крупна птица <i>Pavo crīstatus</i> из реда кокошки, сјајног перја с карактеристичним окатим пегама и дугог репа у мужјака који га шири попут лепезе	2. в. назив одмила који млада даје деверу (РСАНУ)	метафора – изглед (КЕ)
<i>пауница</i>	1. женка пауна	в. етн. назив одмила који млада даје заови	метафора – изглед (КЕ)

		(РСАНУ)	
<i>паунче</i>	1. дем. од паун; птић пауна	фиг. „Ој ти дете паунче” (НП Јастр., 107, РСАНУ)	метафора – величина
<i>патицврк</i>	м 1. зоол. покр. а. в. стрнадица Emberiza citrinella	2. фиг. а. шаљ. мало, ситно дете (РСАНУ)	метафора – величина
<i>пиле</i>	с 1. младунче кокоши (ређе других птица)	2. фиг. мало дете у тепању (РСЈ 2007)	метафора – величина, особине
<i>птић</i>	м 1. зоол. младунче птице, птица уопште	1. б. реч од миља, обично при обраћању детету (РСЈ 2007) 2. фиг. а. дете, питомац, васпитаник (РМС)	метафора – величина, особине
<i>соко</i>	м 1. а. птица грабљивица слична јастребу Falco	2. б. назив одмила за мушко дете или младића (РМС)	(КЕ)
<i>соколић</i>	м 1. дем. и хип. од соко	2. фиг. у хип. значењу дете (РМС)	метафора – величина
<i>цица</i>	ж 1. хип. од мачка	2. фам. надимак драгој женској особи (РМС)	метафора – величина, особине
<i>цицан</i>	1. фам. надимак одмила драгој мушкој особи (РМС)		метафора – величина, особине

5.11.1. Видимо да се зооними могу активирати као комуникативно-прагматичко језичко средство у функцији умиљавања и тепања, и да њихова секундарна значења може одликовати афективност позитивне емотивне конотације. На основу семантичке структуре (анализе архисеме) видимо да се зоонимима тепа, односно умиљава најчешће референтима из домена ДЕЦЕ (17

примера), док су примери за домене МУШКАРАЦ и ЖЕНА равномерно заступљени (по 6 примера).

Табела 58. Секундарна значења зоонима у односу на пол референта

СЕКУНДАРНА ЗНАЧЕЊА ЗООНИМА У ОДНОСУ НА ПОЛ РЕФЕРЕНТА	ДЕЦА (мушка и женска)	<i>бубица, гагрица, голупче, јагње, јагњешце, јаре, козлић, кока, лане, маче, миш, мишић, патицврк, паунче, пиле, птић, соколић</i>
	ЖЕНА	<i>голубица, грлица, кока, кошута, пауница, цица</i>
	МУШКАРАЦ	<i>голубић, голубан, лабуд, медо, паун, соко, цицан</i>
	НЕУТРАЛНО (ОСОБА)	<i>голуб, голупче, јагње, лане, магаре</i>

5.11.2. Сама функција умиљавања, тепања драгој особи путем зоонима остварује се преко следећих структурно-семантичких фактора:

а) *творбено-морфолошког*, тј. обличким активирањем лексеме у:

- деминутиву (умањеница): *бубица, голубић, голупче, јагњешце, мишић, соколић.*
- или хипокористику (називи одмила, од милоште): *голубан, кока, цица.*

Умањеница упућује на нешто што је по особинама мало, младо, беспомоћно, умиљато, безопасно, слабо, па се остварује метафоричко преношење према трансформацији *конкретно* → *апстрактно*, тј. оно што је *мало, ситно, младо* асоцира на *беспомоћно, умиљато, слабо*, самим тим *драго* и *умилно* и сл. (упућује на извесну родитељску заштитничку улогу).

б) *семантичког*, који подразумева употребу оних лексема чије основно значење, пре свега, упућује на младунче животиње: *јагње, козлић, лане, магаре, маче, пиле, птић* (највиша семантичка компонента и архисема основног значења ових лексема јесте 'младунче' или 'ждребе') или на животињу која је традиционално позната као ситна и малог раста: *гагрица* (семантичка компонента 'ситан'), *магаре* (сем. комп. 'мали'), *миш* (сем. комп. 'ситан'). Младунчад се обично доживљавају као безопасна и беспомоћна, па самим тим асоцирају на радње и осећања заштите и брижности. Такође, у питању су животиње према којима се традиционално у српској култури и фолклору испољава позитиван однос, као што су *голуб, кошута, лане, лабуд* и сл.

5.11.3. Халупка-Решетар и Радић такође примећују да се афирмативан контекст базира, пре свега, на адресаровом позитивном осећању према адресанту и најфреквентније је мотивисан изгледом животиња (у питању су животиње мањег растом, беспомоћне и умиљате) (Халупка-Решетар, Радић 2003: 1899). Највише су заступљене животиње из категорије ПТИЦА (*голуб, голубић, голупче, голубица, голубан, гагрица, кока, соколић, грлица, лабуд, паун, пауница, патицверк, соко, пиле, птић*).

5.11.4. *Голуб* заузима истакнуто место међу хипокористцима позитивне конотације (и изведенице са мотивном лексемом *голуб*: *голупче, голубан, голупчић, голубица*). „*Голубица* са маслиновом гранчицом је универзални симбол мира, али такође значи и обнову живота, а позната је и њена важност у хришћанству где представља Свети дух, чистоту, надахнуте мисли, мир. У Библији *голуб* симболизује једноставност, невиност, понизност, поштење и заљубљеност у мисли” (Камнигс 2004: 56). И Гура повезује *голуба* са оваплоћењем добра и кроткости и уврштава га у тзв. чисте птице, свете, Божје птице (попут ласте, шеве, славуја, роде) (Гура 2005: 458).³⁵⁷

5.11.5. Карактеристични су и називи који су актуелни у родбинској жаргонској терминологији у одређеним крајевима: *медо* (2. етн. покр. 'име одмила

³⁵⁷ „Почевши од Noine legende, preko upotrebe za žrtvovanje i poetskih simbolizacija u Psalmima, Pjesmi nad pjesmama i drugdje, do novozavjetnog prikaza Duha Svetoga, gulub je najčešće spominjana ptica u Bibliji. I u antici je golub značio prisustvo bogova i upotrebljavan je u pretskazanjima. U srednjem vijeku bit će simbol čistoće, a njegova krila slika molitve i kontemplacije. Danas je Noina golubica dobre vijesti i maslinova lista postala znakom Mira” (Висковић 2009: 103).

које новодоведена невеста даје брату у кући’, Лика и Хрв. крајина, Арс., РСАНУ)³⁵⁸ и *паун* (2. в. ’назив одмила који млада даје деверу’, РСАНУ).

5.12. Зоолошке лексеме у функцији погрдних и увредљивих назива за човека

5.12.1. Наредни примери односе се на категорију афективних значења искључиво експресивно-емотивне функције, која се користе у дискурсу повишене емотивне конотације (свађама, псовкама, узвицима, грубом и некултурном обраћању и сл.). То подразумева да ове семеме не служе директно класификацији циљног референта (адресата) коме су упућене у неку од категорија непожељних психичких особина (карактер, понашање, емотивна стања и интелигенција), већ се одликују искључиво експресивном функцијом повишеног емотивног набоја и негативне комуникативне улоге, са намером да увреде, дискредитују, понизе и сл. Доминантно су означене квалификатором *пеј.*(оративно) и *погрд.*(но) и могу се укрштати са категоријом негативно конотираних психичких карактеризација које се односе на КАРАКТЕР и ИНТЕЛИГЕНЦИЈУ.

Табела 59. Зоолошке лексеме у функцији погрдних и увредљивих назива за човека

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме	Механизам секундарне реализације лексеме
<i>бестија, бештија</i>	ж 1. животиња, обично опака, зла; звер, скот	3. фам. (у грубом обраћању) будала, бена (РСАНУ)	метафора – КЕ
<i>буветина</i>	ж ж аугм. и пеј. од бува	„Твоја ћерка буветина” (Зовко, Миодр. 4, 176, РСАНУ)	метафора – према семи величине

³⁵⁸ Ово је сигурно у вези са брачном симболиком коју представља *медвед* у словенском свету, медвед је древан зооморфни симбол женика у народним поетским текстовима, а медвеђа симболика понекад се приписује и мајци младе или младожење, која, глумећи медведа, сачекује младенце у изврнутом кожуху, у неким случајевима она се директно назива медведом (Гура 2005: 124).

			(КЕ)
<i>жабарица</i>	покр. 1. погрдан назив за женске особе (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семама изгледа)
<i>квочка</i>	ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла пилиће	2. погрдан назив за женску особу (РМС)	метафора – КЕ
<i>крмак</i>	м 1. а. одрасли мужјак свиње, вепар, прасац б. младунче свиње, мушко прасе	2. фиг. погрд. безобзиран, нечастан, лош, рђав човек; уопште као погрдан назив, у љутњи, псовању и сл. (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семама изгледа, понашања, хигијене)
<i>крмача</i>	ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	2. фиг. погрд. прљава, неуредна или безобзирна, нечасна женска особа; уопште као погрдан назив у љутњи, псовању и сл. (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, хигијене)
<i>крмачетина,</i> <i>крмачина</i>	ж пеј. (ређе аугм.) од крмача. ж аугм. или пеј. од крмача.	= крмача (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, хигијене)
<i>крме</i>	с 1. млада свиња, свињче, прасе; свиња уопште	2. фиг. погрд. прљава, неуредна или безобзирна, нечасна особа; уопште као погрдан назив у љутњи, псовању и сл. (често као погрдан назив за иноверце у муслиманском жаргону) (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, хигијене)

<i>кобила</i>	ж 1. а. женка коња	1. б. фиг. погрд. о женској особи (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, особине)
<i>кобилчина</i>	ж аугм. и пеј. од кобила;	„Неће она кобилчина ништа да ради, само се свађа и спава” (Пива, Радов. М., РСАНУ).	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, особине)
<i>кобилетина</i>	ж аугм. и пеј. од кобила	„Кад би се љутит вратио из касарне ... онда јој је знао кресати немилице и ’краветина’ и ’кобилетина’” (Кол. 5, 11, РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, особине)
<i>кобиловић,</i> <i>кобилић</i>	погрдан назив за човека (у грдњи, псовању) (РСЖ) погрдан назив за човека (у грдњи, псовању) (Бен. 5, 402) (РСАНУ)		метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>кобилан</i>		2. погрдан назив за човека (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>козурина</i>	ж аугм. и пеј. од коза	фиг. „Шта је, Пилипало, стара козурино?” (Мат. 6, 33, РСАНУ).	метафора – КЕ (према семи кретања, особина)
<i>магарац</i>	м 1. а. домаћа товарна животиња (припитомљене подврсте врсте <i>Equus asinus</i> из пор. <i>Equidae</i>) велике главе и дугих ушију, беличасте њушке и дуга репа (...)	2. б. погрдна реч која се упућује некоме у љутњи, срдби због онога што је урадио, учинио, рекао и сл. (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)

<i>магаре</i>	с 1. а. магареће ждребе (пуле), мали, млади магарац	2. фиг. а. погрд. онај који тешко схвата, глупак, тупавко (употребљава се при обраћању некоме млађем, обично детету) (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>магарица</i>	ж 1. женка магарца	2. фиг. пеј. б. погрдна реч која се упућује некој женској особи у љутњи, срциби, обично због онога што је учинила, рекла и др. (РСЈ 2007)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>мазгов</i>	м 1. зоол. мужјак мазге; мазга уопште, без обзира на пол	3. фиг. пеј. вуцибатина, звекан, клипан (Ред.) (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>мула</i>	ж 1. зоол. неплодни крижанац кобиле и магарца <i>Equus mulus</i> , домаћа животиња која у Средоземљу служи за ношење терета, вучу, јахање	2. покр. погрд. женско дете рођено изван брака (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, порекла)
<i>мулац</i>	м 1. в. мула	2. покр. б. погрд. мушко дете рођено изван брака, копиан (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, порекло)
<i>муле</i>	с 1. зоол. а. млада мула	2. а. (обично погрд.) дете рођено изван брака 2. б. фиг. погрд. дете уопште (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, порекло)
<i>павијан</i>	м зоол. у мн. род снажних псетоликих дугодлаких мајмуна <i>Раріо (Pavio)</i> из пор. замораца, који ходају четвороношке (...)	1. фиг. погрд. „Ти глупане – рече му мајор – ти павијан један” (Јонке 3, 280). (РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понешања)

<i>пашче</i>	м млади пас, пас уопште	2. фиг. погрдан назив за: а) дете б) одраслог човека (РСЈ 2007)	метафора – КЕ
<i>посикрава</i>	ж врста змије (која по народном веровању сиса кравама крв) Callorhina Aesculapii	1. б. покр. погрдан назив за некога (Врховина, Лика, Поп. Мил.) (грађа РСАНУ)	метафора – КЕ (према семи понашања, особине)
<i>псето</i>	с 1. пас, млади пас	2. фиг. човек који изазива презир својим поступцима, уопште као погрдна и увредљива реч (РМС)	метафора – КЕ
<i>псина</i>	ж 1. аугм. и пеј. од пас	2. фиг. и пеј. псето (2) (РМС)	метафора – КЕ
<i>свиња</i>	ж 1. зоол. домаћа животиња из реда такопрстих папкара, са њушком у облику хрскавичавог рила, чија се домаћа врста гаји првенствено ради меса и масти	1. б. у љутњи као псовка (РМС)	метафора – КЕ (према семи изгледа, понашања, хигијене)
<i>џукац, џукела</i>	м 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	2. фиг. погрд. нитков, неваљалац, хуља (РМС) сељак, простак, примитивац, гад, подлац, неспретњак, неспособњак, глупак (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>џулов</i>	м велики овчарски пас	сељак, простак, примитивац, скоројевић, ништак, никоговић, подлац, гад, клеветник, лажов (РСЖ)	метафора – КЕ
<i>штене</i>	с 1. младунче пса, псестанце	2. фиг. погрд. дете, дечак (РМС)	метафора – КЕ

		неваљало, рђаво дете или уопште неваљала, рђава, зла особа, псето (РСЖ)	
--	--	---	--

5.12.2. Квалификатором негативне експресивности *порг.*(но) обележава се у речницима српског језика лексика која има највећи степен негативне конотације, и која се најуже може дефинисати као *увредљива*. Основно питање је зашто се управо зоолошким називима испољава негативан и увредљив став према људима. Одговор на то питање покушава да пружи Н. Висковић: „Etnolozi još nisu razjasnili zbog čega čovjek čovjeka psuje psom ... i kujom, kozom, jercem, magarcem, ali ne i pticom, mačkom, mravom, tigrom, zecom i općenito slobodnom životinjom ... možda zato jer su domaće životinje oličenje ropstva i kao takve predmet negativne identifikacije i prezira ... ili zato jer su to bića čovjeku najbliža i najpoznatija, na koje on prenosi vlastita svojstva” (Висковић 2009: 60).

Видовић Болт је писала о човековом отклону, дистанци од нижих врста и чак својеврсном антагонизму који према њима (животињама) гаји (Видовић Болт 2011: 20). „Он (човек) их (животиње) безобзирно потцењује, оне су објекат његовог оговарања и изругивања, а свиме тиме одаје своју надређену, углавном самостално додељену улогу *господара животиње*” (Szerrszunowicz 2009: 67, према Видовић Болт 2011: 20), а сигурно је разлог томе тежња да се људски свет прикаже позитивнијим од животињског. Такође, управо према животињама које су му од највеће користи у свакодневној животној економији (*кокошка, кобила, свиња*) човек испољава највећи презир и отклон. Тако метафорички активираним зоонимом говорник може да изрази ниподаштавање именоване особе, презир који осећа, поругу или покуду нечега што је у тесној вези са том особом. Такође, морамо узети у обзир и то да употреба оваквих семантичких реализација подразумева субјективну оцену и намеру субјекта именовања које налазе своје упориште у типским представама о изванјезичкој и језичкој реалности (Ристић 1996: 61) и да се у језичкој компетенцији нативних говорника српског језика систем погрдних, пејоративних имена примењује, пре свега, за особе које испољавају негативне особине *нетолерантности, примитивности, полтронства, дволичности, насртљивости, склоности ка превари, склоности ка недозвољеним*

сексуланим односима, немилосрдности, безобзирности, изразитој глупости, лењости и сл. (исто, 74).

5.12.3. Ситуације у којима се животињски називи користе да би се људима обратило у увредљивом тону и садржају варирају. Најчешће је метафорички трансфер резултат адресарове реакције на адресантово понашање, као што је „глупа примедба или реакција, увреда, адресантова неспретност, тврдоглавост, неуредност, злоба или изглед” (Халупка-Решетар, Радић 2003: 1896). Тако долазимо до четири категорије на које се реферише називима са увредљивом конотацијом: ИЗГЛЕД (*Кобило* једна!); НАВИКЕ ХРАЊЕЊА (*Свињо* алава); ИНТЕЛИГЕНЦИЈА (*Ђурко* глупава); КАРАКТЕР (*Матори јарче!*) (исто, 1896).³⁵⁹

Из ових примера закључујемо да увредљиви називи могу, осим експресивне функције, да врше и функцију упућивања на особине ПОНАШАЊА (*рђаво, неваљало – итене*), ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ (*глупак, звекан, клипан – магаре, мазгов*) или КАРАКТЕРА (*рђав, лош, безобзиран, нечастан, нитков, хуља – крмак, џукац, џукела*). Међутим, њихова функција је претежно експресивна и служи да адресант према адресату (могуће због нечега што је овај урадио или рекао), у говорном догађају који, по теорији комуникативних чинова, подразумева ситуацију повишеног емотивног набоја (*свађа, расправа, псовање, грдња* и сл.), дакле у експресивном комуникативном чину, изрази одређена негативна емотивна и психолошка стања, најчешће љутње, беса, назадовољства, заједљивости и сл. Илокуциона снага овако семантички и стилски активираних зоонима у комуникативном чину може бити повећана узвичним тоналитетом, од екскламативном ознаком, и инвективном морфолошком категоријом (в. т. 1.7.9.8.).

5.12.4. По питању референције по половима, на домен ЖЕНЕ односи се девет примера (*буветина, жабарица, крмача, крмачетина, крмачина, кобила, кобилчина, кобилетина, магарица*); на домен ДЕЦА четири примера (*муле, магаре, пашче, итене*) и на домен МУШКАРЦИ десет примера (*бештија, кобиловић, крмак, магарац, мазгов, псето, џукац, џукела, џулов*), док се четири

³⁵⁹ „Најчешће је у питању карактерна особина, па су *кобиле* глупе, неспретне, лење и непромишљене жене, *волови* су примитивни и глупи мушкарци, *кучке* су неморалне, себичне, подле и покварене жене, *пацови* су подли мушкарци, а *змије* су препредене, покварене, опаке и лицемерне жене” (Прћић, Халупка 1998: 298).

примера могу, према лексикографским дефиницијама из речника, означити неутралним (*крме, козурина, магарац, посикрава*). Као изразити представници животињског света у оваквој врсти семантичко-експресивне реализације намећу се називи из категорије ПАС и СВИЊА, као и крупне домаће животиње (*кобила, кобилетина, кобилчина* и сл.).

5.12.5. *Пас* је заступљен са седам лексичких јединица различитих по свом структурно-морфолошком и референтно-семантичком карактеру – лекс. *пашче* (варијанта деминуције), *псето* и *псина* односе се на младог пса и реферишу на човека који изазива презир својим поступцима:

„Шта молиш ову пашчад, што се брукаш!” (Лал., РМС).

Лекс. *цукац* и *цукела* (чије значење упућује на великог, нерасног сеоског пса мешанца и које су већ облички обележене негативном конотацијом) и лекс. *цулов* могу да реферишу на човека:

- а) ниског социјалног статуса (*сељак, скоројевић*);
- б) слабог, непромереног понашања (*примитивац, простак*) и
- в) лошег карактера (*гад, никоговић, подлац, ништак, лажов, клеветник*) (РМС).

5.12.6. Из категорије СВИЊА заступљене су конотативно маркиране лексема *крме, крмача, крмачина, крмачетина* и *крмак* (*prasl. *kъrma, *kъrmtъ ← ie. *kurmi- lat. cremor: густо сок, од. крмиво, сточна храна, Скок: 1971–1974*) које реферишу на особе ниског карактера, од. моралних квалитета (в. т. 5.7.3.6.), док се лексема *свиња* користи у љутњи и псовању:

„Е нећу ја, да ти сад мене у лаж угониш, крмче никакав” (Ћор. С. СКГл 21, 163, РСАНУ).

Увредљиво упућивање на ниску интелигенцију остварује се називима из категорије МАГАРАЦ (*магарац, магаре, магарица*). (в. т. 5.9.2.3.2.).

5.12.7. Такође, занимљив је и пример негативног упућивања не дете рођено изван брака секундарним значењима лексема *мула, мулац* и *муле* (зоол. ’млада

мула', РСАНУ) чија се значења примарно односе на неплодног крижанца кобиле и магарца. С обзиром на то да сама животиња није чисте расе (настала укрштањем јединки различитих врста), и да превасходно служи за тешке физичке послове (вуча, ношење терета) према њој се развила негативна конотација, а семантичка компонета њеног порекла асоцијативно се доводи у везу са пореклом деце која су рођена ванбрачно (нечисто, незаконито).

5.12.8. Творбено-семантичком анализом примера увиђамо да се резултатима творбених процеса од зоонима добијају и емотивно обојени деривати, нпр. лексема *пашче*, настала је деривацијом у творбеном моделу од мотивне речи *пас* и деминутивно-хипокористичког суфикса *-че*.³⁶⁰ Деминутивни облик, осим квантитативног уноси и квалитативно погрдну конотацију у секундарна значења ове лексеме, чиме се предмет номинације метафорички ниподаштава, омаловажава. С друге стране, лексеме *цулов* и *мазгов* добијене су деривацијом уз помоћ суфикса *-ов*, којим се добијају неки „пејоративни називи за људе: *лудов* 'лудак, будала', *јадов* 'јасник', *гадов* 'гадан човек', *празнов* 'сиромах' или 'празноглавац'" (Клајн 2003: 130), чиме и ови називи и у својој секундарној реализацији добијају погрдну конотацију и пејоративно значење. Пејоративна нијанса творбеног модела са суфиксом *-урина* огледа се и у примеру *козурина*. И. Клајн (И. 63) бележи и пејоративно значање код аугментатива који се изводе суфиксом *-етина* (*кобилетина*, *крмачетина*).

5.13. Зоолошке лексеме у функцији номинације професија, занимања, друштвених улога, статуса и националности

5.13.0. Примери из ове тематске групе односе се на занимања, професије и различите друштвене улоге (у које убрајамо и породичне односе) према којима се, путем зоонимских метафора, изражава одређени, углавном негативни став.³⁶¹

³⁶⁰ Називи од животињских имена често нису деминутивни него хипокористични, типични за народни говор, као *зв(и)ерче*, *живинче*, *бравче*, *керче*, *коњче*, *сомче*, *славујче*; *двогоче*, *трогоче*, *назимче* истозначни су са *двогодац*, *трогодац*, *назиме*; они као *куче*, *пашче*, *свињче* често означавају одраслу животињу (Клајн 2003: 164–165).

³⁶¹ Не узимамо у обзир деривате *nomina agentis* и сл. којима се именују особе које чувају и узгајају животиње, с обзиром на то да су ти деривати у тесној логичко-семантичкој вези са мотивном речју. Отуда се значења као што су *коњушар* посматрају у жаргонизованој (па самим тим и

Значења имају дистинктивно обележје социјалног раслојавања језика, тј. реализују се доминантно у жаргонском регистру, показујући повишен степен афективности према одређеним занимањима, позивима и друштвеним улогама и социјалним ситуацијама/статусима.³⁶²

Табела 60. Зоолошке лексеме у функцији номинације професија, занимања, друштвених улога, статуса и националности

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>аждаја</i>	ж празн. огромна неман, обично водена, понекад вишеглава и крилата, која прождире људе и животиње	строг наставник (РСЖ)
<i>ајкула</i>	ж а. в. морски пас <i>Sarcharias glaucus</i>	шеф криминалистичког одељења (РСЖ)
<i>ала</i>	ж 1. (по народном веровању) крилата прождрљива неман; исп. аждаја	милицијски, од. полицијски инспектор (РСЖ)
<i>буба</i>	ж 1. а. зоол. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	послушна проститутка (РСЖ)
<i>бубамара</i>	ж зоол. округласт инсект <i>Coccinella septempunctata</i> из ф. <i>Coccinellidae</i> тврдокрилац на чијим црвеним покрилцима има седам црних тачкица	девојка која се забавља са фудбалером (РСЖ)
<i>вуколаса</i>	1. жена лопов (РСАНУ)	
<i>гавран</i>	м 1. а. зоол. птица станарица потпуно црног перја <i>Corvux coraix</i> , стрвинар из ф. <i>Corvidae</i> , у народном предању птица злослутница	милиционар, полицајац (РСЖ)

сликовито-фигуративној) реализацији ('младић који увече изводи девојке'), а не у основној која именује радника који се брине о коњима.

³⁶² За примере из ове групе, и наредних, не наводимо механизме настанка секундарних значења у посебној колони у табели, већ дајемо тумачења засебно испод табела.

<i>галеб</i>	м а. птица препежно белог перја из рода дугокрилки Larus из ф. Laridae, која живи крај мора, ређе крај река	подводач, мушка проститутка, жиголо, блажи војни старешина (РСЖ)
<i>глодар</i>	м I. зоол. општи назив за ред сисара, који имају по два снажна секутића глодњака у обема вилицама	милиционар, полицијски агент (РСЖ)
<i>глодарка</i>	полегуша, проститутка (РСЖ)	
<i>горила</i>	ж I. зоол. човеколико мајмун тропских крајева Африке, који достиже и до два метра висине и до 250 килограма тежине	телохранитељ, вратар одн. редар у дискотеци или ноћном локалу (ом., оп) (РСЖ).
<i>гуја</i>	ж в. змија	млад војник, на почетку служења војног рока (РСЖ)
<i>гуштер</i>	м I. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца Lacerta из ф. Lacertidae, дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице	новајлија, млади војник (РСЖ)
<i>жаба</i>	ж I. зоол. безрепи водоземац из реда Anura са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање на суву	ронилац са ножним перајама (Бугарски 2005)
<i>звер</i>	ж I. зоол. а. назив за сисаре из реда Carnivora, снажних чељусту и јаких канца, који се хране претежно месом и крвљу других кичмењака	строг наставник (РСЖ)
<i>зебра</i>	ж I. зоол. врста копитара Equus zebra сличног коњу, са тамним и светлим пругама по телу, који живи неприпитомљен у пределима Африке	затвореник, ухапшеник, осуђеник, кажњеник (РСЖ)
<i>зечица</i>	ж I. женка зеца	оскудно одевена хостеса из Плејбоја (РСЖ)
<i>змај</i>	м I. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канцама и дугим репом, с једним или више глава, дракон	кућна помоћница, незапослен родитељ (РСЖ)
<i>канаринац</i>	м зоол. птица певачица Serinus canarius из пор. Fringillidae зеленкасте или др. боје перја, пореклом са канарских острва	кажњеник под специјалном истрагом који је издвојен у боксу бараке ограђеном ћебићима у концентрационом логору за политичко преваспитавање на Голем Отоку (РСЖ)

<i>кенгур</i>	м зоол. а. аустралијски сисар биљољед <i>Macropus giganteus</i> из реда торбара ... чија женка рађа непотпуно развијено младунче које завршава за седам месеци развиће у кеси између мајчаних задњих ногу	поштар (РСЖ)
<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	милиционар, полицајац (РСЖ)
<i>керавац</i>	линијски милиционар одн. полицајац, позорник, полицајац који води пса (РСЖ)	
<i>кербер</i>	м а. мит. троглави пас из грчког мита који чува улаз у подземни свет, син Тифанов и Јехидин	1. б. фиг. строги чувар (РСАНУ) портир (РСЖ)
<i>кобац</i>	м 1. птица грабљивица ... која највише уништава птице певачице, кокоши и мишеве	полицијски инспектор који хапси малолетнике (РСЖ)
<i>козица</i>	ж 1. а. дем. и хип. од коза; млада коза	2. ист. девојчица са села која је све до своје удаје служила у властелинским породицама у Дубровнику, служавка, слушкиња (РСАНУ)
<i>кока</i>	ж 1. а. хип. од кокош	проститутка, девојка са којом се неко забавља (РСЖ)
<i>кокица</i>	ж 1. дем. и хип. од кока	кондуктерка (РСЖ)
<i>кокот</i>	мушкарац који је склон да загледа обнажене женске ноге (РСАНУ)	
<i>комар</i>	м 1. а. в. комарац	2. ир. слаб војник (РСАНУ)
<i>коњиц</i>	м дем. и хип. од коњ; коњ	б. покр. етн. онај који иде од куће до куће на коњу и позива сватове (РСАНУ)
<i>корњача</i>	ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда <i>Chelonia</i> или <i>Testudines</i> који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води	б. покр. чауш, шаљивчија који развеселава сватове и госте на свадби и који је обучен тако да подсећа на корњачу (РСАНУ)
<i>кртица</i>	ж 1. врста малог сисара ... црне длаке, ваљкастог тела, који живи под земљом и има предње ноге и рило прилагођено за копање	обавештајац убачен у противничке редове (у туђу власт, организацију, обавештајну службу, војни врх и сл.)

		(РСЖ)
<i>курјак</i>	м 1. а. зоол. крволочна звер из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук	2. г. шатр. стражар (РСАНУ), затворски стражар (РСЖ)
<i>ластивица</i>	ж 1. а. зоол. в. ластва	жена обавештајац лепог и елегантног изгледа и понашања девојка, слабо одевена особа, јединица, бескућник, бескућница полицајка-шпијунка (РСЖ)
<i>лешинар</i>	м 1. зоол. а. велика птица грабљивица која се храни лешинама	3. презр. онај који односи лешеве у просектуру, на обдукцију, онај који покопава угинуле, цркнуте животиње (РСАНУ)
<i>лисац</i>	м а. мужјак лисице	линијски милиционар од. полицајац, позорник (РСЖ)
<i>мазга</i>	ж 1. зоол. домаћа товарна животиња из породице копитара, неплодни крижанац, који настаје укрштањем пастуха и магарица (...)	кријумчар дроге (РСЖ)
<i>мајмун</i>	м 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара, сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (...)	телохранитељ (РСЖ)
<i>мрав</i>	м 1. а. зоол. у мн. инсекти Formicidae (породица која обухвата неколико хиљада врста) из реда опнокрилаца, који живе у заједницама (...)	ситан препродавац дроге (РСЖ)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питома врста <i>Ovis aries</i> из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	3. фиг. човек одан богу, верник 4. в. етн. покр. при обраћању девојци која се удаје, удавача (РСАНУ)
<i>орао</i>	м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица Aquilae из реда соколовки ... снажног и оштрог кљуна и са канцама на ногама којима хватају птице, рибе, гмизавце	строг војни старешина (РСЖ)

<i>отровница</i>	ж 1. зоол. у мн. змије које у горњој вилици имају шупље (цевасте) или жлебасте отровне зубе повезане са отровном жлездом, отровне змије (у јд. таква змија)	2. а. женска особа која усмрћује отровом, тровачица (РСАНУ)
<i>папагај</i>	м 1. зоол. у мн.: ред тропских птица Psittaci живо обојеног перја и великог повијеног кљуна, чије поједине врсте добро опонашају људски говор (у јд.: таква птица)	радио водитељ који сувише често понавља назив станице и информацију о тачном времену, џепарош, везиста (РСЖ)
<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар Canis familiaris из пор. Canidae који има изоштрено чуло слуха и мириса (...)	2. б. полицијски агент (РМС)
<i>паук</i>	м 1. зоол. а. у мн.: зглавкари Araneida из реда паучњака са два или три реда брадавица при крају затке, које луче секрет у виду танких нити што се стврдну на ваздуху у виду паучине што им служи за лов и заклон (у јд.: зглавкар из тога реда)	2. онај који друге увлачи у своје послове; особа која друге искоришћава, плачка и сл.; лихвар, зеленаш (РСАНУ)
<i>пауница</i>	1. женка пауна	2. б. нар. невеста (РСАНУ)
<i>пацов</i>	м 1. зоол. у мн.: род веома распрострањених глодара Rattus из породице мишева (Muridae) (...)	потказивач, достављач (РСЖ)
<i>певац</i>	м 1. в. петао	2. онај ко лепо пева, певач 3. а. онај ко пева у цркви за време обреда, појац 3. б. гуслар, народни певач в. ир. песник романтичар 5. а. онај који лепо пева, који уме да пева, певач 5. б. (често с одредбом народни) народни певач који пева уз гусле, гуслар 5. в. онај који пева у цркви за време богослужења, појац 6. в. песник (РСАНУ)

<i>певчић</i>	м 1. а. дем. и хип. од певац; млад певац, петлић	2. заст. ир. рђав, лош песник, стихоклепац (РСАНУ)
<i>петлић</i>	м 1. дем. и хип. од петао; млад петао	припадник подмлатка неког спортског удружења (С.Н.)
<i>птица</i>	ж 1. зоол. а. кичмењак обрастао перјем, с крилима, кљуном и с две ноге	2. фиг. и разг. човек важан по свом положају (РСАНУ)
<i>птичица</i>	ж 1. дем. и хип. од птица	неваљалац, преступник (РСЖ)
<i>скакавац</i>	м зоол. а. инсект са снажним стражњим ногама којима може далеко скочити (...)	провалник који ускаче у стан кроз прозор потрчко, послушник (РСЖ)
<i>слоница</i>	ж женка слона	девојка одн. жена која конкурише за посао, а има везу (РСЖ)
<i>сова</i>	ж зоол. породица ноћних птица грабљивица Striges	проститутка, сељак (РСЖ)
<i>цица</i>	ж 1. хип. од мачка	проститутка, дроља (РСЖ)
<i>чавка</i>	ж 1. зоол. птица из пор. врана, одозго црна, одоздо сива ...	девојка, проститутка (РСЖ)
<i>џукела</i>	ж 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	милиционар (РСЖ)

5.13.1. Из ових примера издвајамо деривате којима је мотивна основа зооним, основно значење из творбено-семантичке групе *nomina agentis*, а секундарно значење у домену негативно конотираних представника различитих друштвених категорија:

<i>жабар</i>	1. б. погрд. онај који једе жабе, назив за Талијане, негде за Далматинце 1. в. покр. ир. назив за оног који живи у равничарским пределима, поред воде (РСАНУ)	
<i>кобилар</i>	м онај који гаји или чува кобиле	1. в. погрд. лош јахач (РСАНУ)

<i>кокошар</i>	м 1. а. онај који краде кокоши; лопов који врши ситне крађе	ситан крадљивац, милиционер, полицајац (РСЖ)
<i>коњушар</i>	м 1. а. радник који се брине о коњима, који чува, храни, тимари коње и сл., коњар	Младић који увече изводи девојке у аутомобилу предузећа у коме ради као возач (РСЖ)
<i>мачкар</i>	м 1. разг. презр. онај који држи, гаји мачке, љубитељ мачака	2. онај који једе мачје месо; назив за Талијана (због Талијанима својственог обичаја да једу мачје месо) (РСАНУ)
<i>пилићар</i>	м 1. одгајивач пилића, продавац пилића	ситан крадљивац, ситна душа, милиционер, полицајац, позорник (РСЖ)

5.13.2. Преко зоонимских метафора, поготово у жаргонском комуникативном варијетету, изражава се посебан експресиван став према одређеним занимањима или друштвеним групама. С обзиром на то да смо већ утврдили да се зооними неретко користе у функцији омаловажавања, ниподаштавања, вређања и пројектовања, генерално, негативног става према носиоцу неке телесне или психолошке карактеристике која се у друштву сматра непожељном, увиђамо да се у претежно супстандарној језичкој реализацији зоонимских значења исти негативан став може пројектовати и на представнике одређених социјалних група, који се на тај начин извргавају подмеху или критици. Тако примећујемо да се повишен степен негативно конотираног емотивног односа посебно изражава према, с једне стране, припадницима ПОЛИЦИЈЕ, а с друге КРИМИНАЛНИХ ГРУПА. Такође, зоонимским метафорама конотативно се маркирају и припадници ВОЈСКЕ, ШКОЛСТВА, КАЗНЕНИХ УСТАНОВА.

Табела 61. Зооними у функцији номинације друштвених улога

Социјалне групе или носиоци одређених занимања	Зооними у функцији номинације друштвених група
ПРИПАДНИЦИ ПОЛИЦИЈЕ	<i>ала, гавран, глодар, кер, керавац, кобац, кокошар, кртица, пилићар, џукела, пас,</i>

	<i>ластивица, лисица</i>
ПРИПАДНИЦИ КРИМИНАЛНИХ ГРУПА	<i>ајкула, кокошар, мрав, мазга, паук, пацов, пилићар, птичица, скакавац</i>
КАЗНЕНА УСТАНОВА	<i>зебра, канаринац, кербер, курјак</i>
ПРИПАДНИЦИ ВОЈСКЕ	<i>гуја, галеб, гуштер, комар, орао</i>
ПРОСТИТУЦИЈА	<i>буба, глодарка, кока, галеб, чавка, сова, цица</i>
ШКОЛСКИ НАСТАВНИЦИ	<i>аждаја, звер</i>
ПРИПАДНИЦИ ОБЕЗБЕЂЕЊА	<i>горила, мајмун</i>

5.13.3. Негативно конотиран однос према припадницима ПОЛИЦИЈЕ путем зоонима представља социјалну димензију употребе жаргона и потврђује отпор овог нестандардног језичког варијетета како према језичком стандарду тако и према симболичким представницима извршне власти (отпор који је карактерисао политичка догађања на овим просторима претходних деценија). Припадници полиције углавном се доводе у везу са животињама из категорије ПАСА (*кер, керавац, цукела, пас*), чиме се још једном потврђује да у српском друштву преовлађује негативна репрезентација пса на вредносној скали људског односа према животињама. Ивана Видовић Болт потврђује бројне фраземе којима се изражава презрив став према псу и у исто време, повезивањем пса са доменом човека, описује недолично понашање човека – **истући некога као пса, умрети као пас, лагати као пас, третирати некога као пса, пасји живот, трпети као пас** (Видовић Болт 211: 73).

Семантичке компоненте ПОНАШАЊА 'прождрљиво митско биће, неман' у структури лексеме *ала*, 'птица злослутница' у лексеми *гавран* и 'птица грабљивица која највише уништава птице певачице' у лексеми *кобац* одредили су негативну конотираност секундарних жаргонских значења која се односе на

припаднике полиције. Негативна конотираност *лисице* (која је позната као лукава, препредена животиња која напада људска станишта) и *глодара* (ред сисара у које спадају штеточине као што су мишеви и пацови) такође утиче на то да се ови зооними жаргонски употребљавају за представнике полиције.

5.13.4. Припадници КРИМИНАЛНИХ ГРУПА жаргонски се именују према представницима животињског света на основу неке изразите карактеристике која доминира у њиховом изгледу или карактеристичне црте њиховог понашања. Тако се 'шеф криминалне групе' назива *ајкулом* (РСЖ) због потенцијалних диференцијалних сема које обухватају особине *ајкуле* – 'снажна, крволочна, главни грабљивац у мору' (РСАНУ). Имплицитне семе негативне колективне експресије које се везују за *пацова* (прљав, опасан, штеточина) и *наука* (опасан, отрован и сл.) делују на то да ови зооними добију и секундарне реализације у виду пљачкаша, лихвара и потказивача. *Кокошар* и *пилићар*, који у примарном значењу означавају особе које се баве и узгајају живину, у жаргонској реализацији постају ситни крадљивци захваљујући семи ВЕЛИЧИНЕ мотивних именица у дериватима *nomina agentis* – *кокошка* и *пиле*. Мала величина ових животиња упућује на ниску вредност, па су тако *кокошар* и *пилићар* појмовно доживљени као они који краду кокошке и пилиће, односно нешто од мале вредности или мало по квантитету и квалитету. Сема ВЕЛИЧИНЕ активна је и у жаргонској реализацији лексеме *мрав* (РСЖ) – ситан препродавац дроге. Сема КРЕТАЊА, која подразумева специфичан тип кретања, од. скакање, учествовала је у секундарној реализацији лексеме *скакавац* (РСЖ) у жаргонском регистру – 'провалник који ускаче у стан кроз прозор'. Сема ФУНКЦИЈЕ (товарна и теглећа животиња) у оквиру семантичке структуре лексеме *мазга* активирала је жаргонизовано значење 'кријумчар дроге' (РСЖ).

5.13.5. Раније смо помињали радове К. Хајнс (Hines 1996, 1999) којима се на материјалу енглеског језика потврђује метафоричка концептуализација пожељних жена као ситних животиња када се у први план истиче њихова сексуалност, поготово у домену проституције. Таква концептуализација последица је специфичног табуизованог односа према животињама које могу да се лове и које служе задовољењу неке човекове потребе, али и негативних друштвених аспеката проституције (као и метафоре СЕКС ЈЕ ЛОВ). Такође,

изражава се и социјална дискредитација жена тако што се истичу негативни аспекти њене психо-физичке карактеризације. Тако се жаргонски и у српском језику проститутка може назвати називима из домена СИТНИХ ЖИВОТИЊА: *буба*, *глодарка*, *кока*, *чавка*, *сова*, *цица*. *Цица* је хипокористик од *мачка*, *маца*, а са *совом* можемо да повежемо ситне ноћне сате (који су карактеристични за бављење проституцијом). За *бубу* (ситна, непријатна), *глодарку* (опасна, штеточина) и *чавку* (досадна, злослутница)³⁶³ важан је сегмент негативне конотираности ових животиња који се повезује са проституцијом.³⁶⁴

5.13.6. Ухапшеник се може назвати *зебром* због карактеристике светлих и тамних пруга на њеном телу које се асоцијативно повезују са пругастом затворском одећом док се 'кажњеник под специјалном истрагом који је издвојен у боксу баракe' може жаргонски назвати *канаринцем*, због тога што се канаринци традиционално чувају у кавезима као кућни љубимци. *Курјак* може да буде 'стражар' у затвору и строги чувар због особина крволочности, а *кербер*³⁶⁵ због свог митског наслеђа које га представља као стражара подземног света.

5.13.7. 'Млад војник, на почетку служења војног рока' може се назвати *гујом* или *гуштером* највероватније због особине боје (зелена) која се типично повезује са младошћу и неискуством (због уврежене представе да је зелено боја незрелог плода), што нам потврђује лексикографска дефиниција придева *зелен* – **З. а.** 'који није сазрео, незрео, млад'... фиг. 'неискусан, наиван, због младости' (РСАНУ). Слаб војник се именује *комаром* (комарцем) захваљујући физичким особинама сићушности. *Орао* је 'строги војни старешина' (РСЖ) захваљујући особинама које *орла* сврставају у ред супериорних птица грабљивица велике снаге и значајне митолошке конотације.

5.13.8. Компоненте ПОНАШАЊА, које се доживљава као агресивно, у структури лексема *аждаја* ('која прождире људе и животиње', РСАНУ) и *звер* ('који се хране претежно месом и крвљу других кичмењака', РСАНУ) пројектује

³⁶³ „Злослутна птица, предсказује штету, несрећу и смрт. Појава многих чавки знак је гладне године ...” (РСМ 1998: 458).

³⁶⁴ Можда је важно напоменути да и назив *курва* (*prasl. *kury*) води порекло од речи *куруца*, од *кокошка*.

³⁶⁵ Кербер (грч. Κέρβερος) (лат. *Cerberus*) Кербер (на грчком *демон из јаме*) у грчкој митологији је био пас – чувар Хадовога подземног царства (<https://sr.wikipedia.org/sr>).

се на позив НАСТАВНИКА који показује строгост и нетолеранцију према ученицима.

5.13.9. Припадници обезбеђења, или телохранитељи, називају се погрдно *горилама* или *мајмунима* због њихових особина величине, агресивног понашања и колективне експресије која ове животиње сврстава у ред интелектуално ограничених.

5.13.10. Поједине номинације реализују се преко сема ИЗГЛЕДА, нпр. *жабом* се може назвати 'ронилац са ножним перајама', а *кенгуром* 'поштар', преко особине ове животиње да има торбу на трбуху у којој носи младе. Особине полазних појмова темеље пренос номинације на човека у примерима као што је *овца* (З. фиг. 'човек одан богу', РСАНУ), захваљујући особинама кроткости и наивности овце; *папагај* (радио водитељ који сувише често понавља назив станице) због особина папагаја да понавља научене речи; лексема *певац* (народни певач, песник, појац, гуслар) развија секундарна значења преко сема ЗВУЧАЊА (али и могуће везе са глаголом *певати*). Погрдан је и назив *коњушар* ('младић који увече изводи девојке у аутомобилу предузећа у коме ради као возач', РСЖ) којим се изражава презир и ниподаштавање појаве коју именује. Активирање метонимијског обрасца потврђује пример *бубамара* (девојка фудбалера – према метафоричном жаргонском називу за фудбалску лопту), тако да је ово метонимија иницирана метафором.

5.13.11. Стереотипи који су у вези са традиционалним начинима исхране које практикују поједини народи огледају се у називима *жабар* и *мачкар* који именују Италијане на основу њихове навике да једу жабе, односно мачке. Оба назива имају погрдну функцију и ослањају се на националне стереотипе.

5.13.12. Оваквом употребом зоонима постиже се емоционално-експресивна обојеност исказа, тежња за свесним прекорачењем друштвених норми и жеља за изражавањем одређеног става према свету и животу, сугеришући, пре свега, презир према представницима одређених друштвених класа и скупина.

5.14. Неутралне психо-физичке карактеристике

5.14.0. Примери из ове групе односе се на телесне и психичке карактеризације човека које се не могу јасно и недвосмислено класификовати на равни између позитивне и негативне конотираности. Оне упућују на физичке или духовне особине које бисмо могли, уопштено, да назовемо неутралним, или са нултим степеном конотације.

Табела 62. Неутралне психо-физичке особине

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>бубица</i>	ж дем. од буба	девојчица (РСЖ)
<i>букавац</i>	м 1. зоол. а. птица мочварница <i>Bottaurus stelar</i>	2. б. дете које много плаче (РСАНУ)
<i>бумбар</i>	м 1. зоол. а. инсект опнокрилац <i>Bombus terrestris</i> из ф. <i>Bombidae</i>	имућан младић који контактира с лепим девојкама и части друштво пићем (РСЖ)
<i>буцов</i>	м 1. а. врста слатководне кошљорибе <i>Aspina</i> гарах из ф. <i>Cyprinidae</i>	2. фиг. одрастао дечак (РМС)
<i>голуб</i>	м 1. зоол. назив птице из рода <i>Columba</i> са многобројним подврстама (према изгледу, начину живота, употреби)	момак, љубавник, кицош (РСЖ)
<i>голуждравица</i>	ж млада, голуждрава птица	2. голишава девојчица (РСЈ 2007)
<i>гушчар</i>	м 1. онај који чува или гаји гуске	2. шаљ. покр. муж, док му жена не дође 40 дана после порођаја (Срем, Вук, Рј., РСАНУ)
<i>живинче</i>	с 1. јединка живине, марвинче, животиња	2. а. људско биће, чељаде (РСАНУ)
<i>жирафа</i>	ж. зоол. дуговрати преживар <i>Giraffa camelopardalis</i> из ф. <i>Giraffidae</i> беложуте боје са мрким пегамма и са дужим предњим ногама од задњих	висока девојка од. жена (РСЖ)
<i>змај</i>	м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији (...)	мајка одн. баба која је стално у стану те омета

		окупљање млађег друштва (РСЖ)
<i>змија</i>	ж 1. а. гмизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	2. б. особа која на све мотри врло будно, строго 4. покр. сироче, сирото беспомоћно дете (РСАНУ)
<i>јагње</i>	с 1. а. младунче овце	младић (РСЖ)
<i>канаринац</i>	м зоол. птица певачица Serinus canarius из пор. Fringillidae зеленкасте или др. боје перја, пореклом са канарских острва	новајлија (РСЖ)
<i>кока</i>	ж 1. а. хип. од кокош	девојка, жена (РСЖ)
<i>кокица</i>	ж 1. дем. и хип. од кока	омалена жена средњих година (РСЖ)
<i>маца</i>	ж 1. дем. и хип. од мачка	девојка (РСЖ)
<i>маче</i>	с 1. младунче мачке; мачкица	девојка (РСЖ)
<i>мачор</i>	м мужјак мачке, мачак	момак (РСЖ)
<i>мрмот</i>	м зоол. врста глодара који је одозго сиве, одоздо смеђасте боје, а живи по високим европским планинама	младић, момак (РСЖ)
<i>мулац</i>	м 1. в. мула	2. покр. дечак, младић, мангуп (РСАНУ)
<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар Canis familiaris из пор. Canidae који има изоштрено чуло слуха и мириса (...)	вечити удварац (РСЖ)
<i>паун</i>	м 1. зоол. крупна птица Pavo cristatus из реда кокошки, сјајног перја с карактеристичним окатим пегама и дугог репа у мужјака који га шири попут лепезе	2. б. нар. женик, младожења; просац (РСАНУ)
<i>птица</i>	ж 1. зоол. а. кичмењак обрастао перјем, с крилима, кљуном и с две ноге	2. в. особа која доноси добре или зле вести (РСАНУ)
<i>птичица</i>	ж 1. дем. и хип. од птица	девојка (РСЖ)
<i>скакавац</i>	м зоол. а. инсект са снажним стражњим ногама којима може далеко скочити и	висок мушкарац, дугоња

	чије неке врсте чине велику штету усевима	(РСЖ)
<i>сова</i>	ж зоол. породица ноћних птица грабљивица <i>Striges</i>	девојка, старица (РСЖ) особа која носи наочаре, особа која води ноћни живот (РСЖ)
<i>овца</i>	ж 1. а. зоол. домаћа питома врста <i>Ovis aries</i> из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне	девојка, девојка са мини вал фризуром (РСЖ)
<i>чиков</i>	м 1. зоол. врста слатководне рибе из пор. шарана, ваљкаста тела и мале главе	3. живо, несташно дете (РСАНУ)

5.14.2. На човека неутралних физичких или психолошких особина (или друштвеног статуса) може се реферисати преко зоолошких назива, посебно из категорије ПТИЦА. Тако у претежно жаргонској реализацији *голуб* (момак, љубавник, кицош), *паун* (просац) и *канаринац* (новајлија) упућују на припаднике мушког рода, а *кока* (девојка, жена), *кокица* (омалена жена средњих година), *птичица* (девојка), *сова* (старица) на припаднице женског рода, док су примери као што је *птица* (особа која доноси добре или зле вести) родно неутрални. И животиње других врста могу се активирати у секундарној номинацији припадника мушког и женског рода, нпр. *бубица* (девојчица) или *јагње* (младић) где деминутивни и хипокористички облик лексема упућују на доб (младост) циљног референта. Такође, примери као што су *маца* (девојка), *маче* (девојка) за домен жена и *мачор* (момак), *мрмот* (младић, момак), *мулац* (младић, мангуп) за домен мушкарац потврђују да се зоолошким називима фигуративно може реферисати на припаднике оба пола када је циљ такве номинације ефекат повишене експресије који се испољава у неформалним комуникативним ситуацијама, чије је главно обележје управо жаргонизовани лексички фонд. Функција овако комуникативно активираних зоонима јесте да се типом животиње (углавном оних које су нам блиске) изрази одређени фамилијарни став према реципијенту.

5.14.3. На МУШКАРЦА изражајних, али конотативно неутралних физичких особина упућују примери као што су *скакавац* (висок мушкарац – преко семе изгледа), а на ЖЕНУ *овца* (девојка са мини-вал фризуром – преко семе изгледа)

изгледа овчје вуне), *сова* (особа која носи наочаре – преко семе изгледа), *жирафа* (висока девојка – преко семе изгледа).

На домен ДЕЦЕ реферишу примери *букавац* (дете које много плаче – номинација мотивисана семом звучања), *буцов* (одрастао дечак – преко семе величине), *чиков* (живо, несташно дете), *змија* (сирото, беспомоћно дете – могуће преко семе изгледа: без ногу).

5.15. Човек посебне телесне карактеристике

5.15.0. Примери из ове групе односе се на значења која у секундарној реализацији номинују људе неке уже физичке карактеристике, као што је боја пути (тена).

Табела 63. Човек посебне телесне карактеристике

Лексичка јединица	Основно значење лексеме	Секундарна реализација лексеме
<i>бика (бикан)</i>	м и ж 1. назив за домаћу животињу и име таквој животињи	2. особа беле коже или косе (РСАНУ)
<i>гавран</i>	м 1. а. зоол. птица станарица потпуно црног перја <i>Corvus corax</i> , стрвинар из ф. <i>Corvidae</i> , у народном предању птица злослутница	2. а. покр. човек црне пути (РСАНУ)
<i>галин</i>	м 1. зоол. врста инсекта тврдокрилица <i>Melanotus</i> из ф. <i>Elateridae</i>	3. хип. црнпураст дечак (РСАНУ)
<i>галица</i>	ж 1. назив за домаће животиње црне длаке а. крава; б. овца; в. мазга	2. покр. црнпураста особа (РСАНУ)
<i>гароња</i>	м 1. назив и име домаћим животињама црне длаке, а. волу	2. гарав црн човек (РСАНУ)
<i>мулац</i>	м 1. в. мула	2. в. одрастао мушкарац којему не расте брада (РСАНУ)

5.15.1. Боја коже код људи маркира се припадницима животињског света којима је боја једна од примарних дистинктивних одлика физичког изгледа. Тако се

на човека црнпурастог тена може реферисати преко секундарних значења лексема *гавран* (2. а, РСАНУ), *галин* (3. хип., РСАНУ), *галица* (2. покр., РСАНУ), *гароња* (2., РСАНУ), односно преко животиња којима је тамна боја перја или коже примарна физичка особеност. Придев *гао* води порекло од *prasl. *galъ*: црн, таман (Скок: 1971–1974), од чега је и добијен назив за домаће животиње црне длаке (*галица*). Секундарна реализација лексеме *мулац* (‘одрастао мушкарац којему не расте брада’, РСАНУ) мотивисана је ниским пореклом *муле* (раса је настала као резултат укрштања коња и магарца) која се доживљава као животиња ограничених физичких капацитета и неугледног изгледа.

5.16. Типови животињских врста који се односе на човека

5.16.1. У општој класификацији животињских врста којима је у пренесеном значењу архисема *човек* (мушкарац, жена, дете, особа и сл.) ограничићемо се на категорије позитивно и негативно конотираних телесних карактеризација и позитивно и негативно конотираних карактерних особина којој прикључујемо и групу примера који се односе на човекову сексуалност.

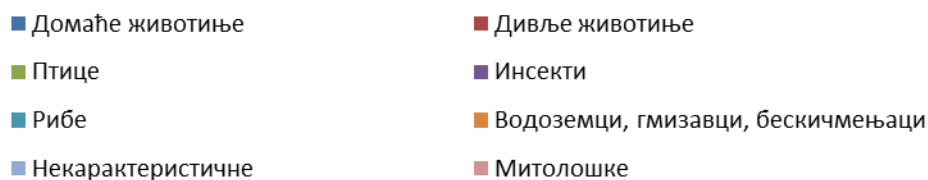
Табела 64. Животињске врсте које се односе на човекову телесну карактеризацију

ГРУПА	ЖИВОТИЊЕ	процент
Домаће животиње	<i>бик (бикоња, бичак, бичаклија, бикуља), волоња, ждребац, ждребица, јарац (јарчекања), књусина, кобиларда, коза, коњ, крава (кравуља), крмача, крме, кусац, мачка (маца, маче, цица), мачор, метиљавица, омица, парип, пас (кера), пастув, прч, свиња (прасац)</i>	28,7%
Дивље животиње	<i>веверица, видра (видраћ), вучица, вук, звер, кошута, мечка, медвед (медведина), дабар, кунац, ракун</i>	11,3%
Птице	<i>газибара, глогоњача, голуждравац, голуждравница, грмуша, детлић, дропља, ждрал, жутокљунац (жутокљун), жутокљунка, канаринац, квочка (кока), крештаљка</i>	26%

	<i>(крешталлица), крџа, лабуд, орао (орлушина), патак, патицврк, пауница, певац (певчић), пеликан, пиленце, рода, сова, чворак</i>	
Инсекти	<i>бубица, бумбар, гамад, гњидача, комарац, мрав (мравад, мравак, мравац)</i>	7,8%
Рибе/мекушци	<i>ајкула, ахтапод, кркуша, лубен, риба</i>	4,3%
Водоземци, гмизавци, бескичмењаци	<i>акреп, галапагос, глиста, гуштер, жабац, змија, корњача, наочарка, педавац, педавица, пуж, црв (црвић)</i>	11,3%
Некарактеристичне за наше крајеве	<i>лавица, лав, тигар, камила, крокодилка, мајмун, мајмуница, муна, носорог, слон, слоница,</i>	9,5%
Митолошка бића	<i>змај (змајевић)</i>	1,7 %

Видимо да од животиња чији се назив фигуративно односи на човекове телесне карактеристике (као што су физички изглед, доб, стања и сл.), било да су позитивно или негативно конотиране, највише примера има, очекивано, из категорије *домаћих животиња* (28% од свих забележених примера).

Животињске врсте које се односе на човекове телесне карактеризације

Графикон 4: Животињске врсте које се односе на човекове телесне карактеризације

Човеков физички изглед и телесна стања највише се испоређују са животињама које су му блиске и са којима је свакодневно у контакту (и са којима лако може да поистовети неке типичне физичке карактеристике, као што су величина и изглед, коју код неких врста, као што су инсекти или рибе, не може увек лако да перципира или поистовећује са својом врстом. С тим у вези изненађује значајан број примера из категорије *птица* (26% свих забележених примера).

Класификацију животиња које се односе на човекове духовне собине или психичку карактеризацију дајемо у посебној табели:

Табела 65. Животињске врсте које се односе на човекове духовне особине

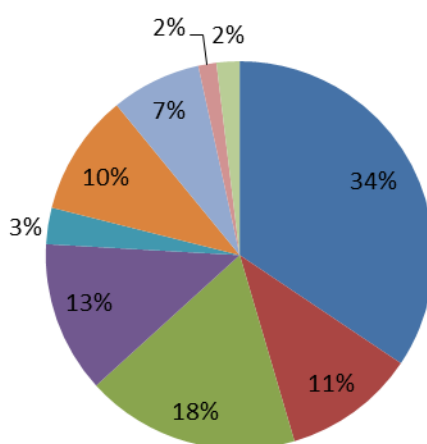
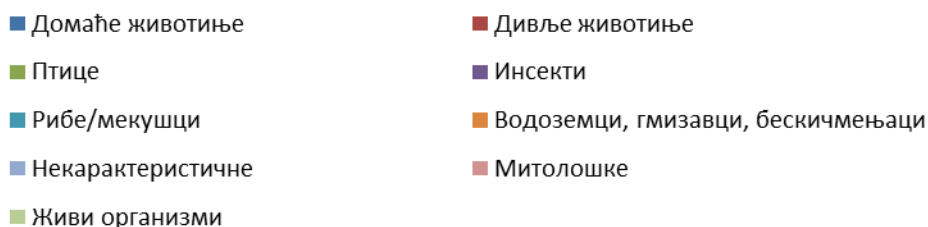
ГРУПА	ЖИВОТИЊЕ	процент
Домаће животиње	<i>ајгир, ајгируша (ајгирица), бедевија, бик (бикача, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша, бикаруша, бикача), бикуља, брав (бравак, бравац, бравеша, бравешина, бравиште), бравица, во</i>	34%

	<p>(волина, волоња), говедо (говедоња, говедота, говедуља, говече, говедар, говедарка, говедина), ждребац, зец (зекоња), јагње, јарац (јарчина), јунац (јуне), кобиларда (кобилаш), коњ (коњослав, коњар), крава (краветина), лајавац, лајавица, лисичар, магарац (магаре, магарчина), магарица (магаричина), мазга, мазгов, марва (марвана, марван), маџан (мачкар, мачор), мрџина, мула, ован, овца (овчурина), ослић, парип (парипан), пас (кер, куја, кучка, кучак, пасјак, пасјака, куче, питбул, вижла, вижља), свиња (крмак, крмчина, крме, крмача, прасица, прасац), стока, теле (телец), хрчак, шуша</p>	
Дивље животиње	<p>бестија (бештија), веверица, видра (видраћ), вуц (вукобаша, вучина, вучић), вучица, глодар, глодарка, звер (зверка), зец (кунић), јазавац, кртица, курјак, курјачица, лисац, лисица (лисичина), медвед, миш, мрмот, пацов, пацов, пух, рис, тутумиш</p>	11%
Птице	<p>вивак, гавран, гакуша, галеб, гусан, гуска (гушчица, гушчар), јастреб, јејинак, канаринац, кобац, кокошка (кокошар), крештавац, кукавица, кукумавка, лешинар, мисиран, орао (орлока, орлић, орлушинар), папагај, паун, петао (петлић), пиленце, полетарац, птица, рода, смрдиврана, сова, совуљага, сојка, соко, стрвинар, тетреб, тука, ћуран (ћурак), ћурка, цвркутало, чавка</p>	17,6%
Инсекти	<p>буба (бубица), ваи, гагрица, гњида (гњидавац, гњидавко, гњидач, гњидавица, гњидача, гњидајка, гњидавче), гриња, гундељ (гудељ), зоља, комарац, крља, крпељ, лептир (лептирић), облаза,</p>	12,5%

	<i>опијуша, оса (осица, осињак), пчела, смрдибуба, стеница, стршен, трут (трutiна), уш, шкорпија</i>	
Рибе/мекушци	<i>ајкула, буцов, губача, коштреба, сом, чиков</i>	3%
Водоземци, гмизавци, бескичмењаци	<i>астида, глиста, гмаз, гмизавац, гусеница (гусена), гуштер, змија (гуја, змичалина, змијаш, змијурина, камењарка, отровница), камелеон, кичмењак, крекетуша, крокодилуша, мрмољак, пијавица, пуж, црв</i>	10%
Некарактеристичне за наше крајеве	<i>горила, кајман, којот, крокодилуша, лав (лаф), лавица (лафица), мајмун, мајмуница, морж, мрмот, муна, носорог, орангутан, слон, тигар, тигрица, хијена</i>	7,4%
Митолошка бића	<i>аждаја, аждајкиња, аждајка, ала, змај</i>	1,5%
Живи организми	<i>амеба, бескичмењак, бештија, животиња, паразит</i>	1,9%

Примећујемо да када се односе на човекове духовне особине, опет неупоредиву предност у бројности примера заузимају *домаће животиње* (34% свих забележених примера из ових класификација). Одгајајући домаће животиње, које се називају још и „утилитарним или домаћим привредним животињама” (Висковић 2009: 186), које служе задовољењу различитих људских потреба, човек је бивао боље упознат са њиховим понашањем и особинама дајући себи слободу да их интерпретира и тумачи на различите начине, приписујући животињама различите особине својствене људима. Међутим, не треба занемарити и остале категорије животињских врста, наиме категорије *дивљих животиња* (10,9% примера), *птица* (17,6% примера), *инсеката* (12,5% примера), *водоземаца, гмизаваца и бескичмењака* (10% примера) заступљене су у значајном и готово истоветном броју примера, што нам показује изразиту разноврсност у концептуализацији њихових особина и понашања на начин да се могу пресликати на људске духовне особине.

Животињске врсте које се односе на човекове духовне особине

Графикон 5: Животињске врсте које се односе на човекове духовне особине

Не треба заборавити да је релативна бројност ових примера, за разлику од класификације која се односила на човекове телесне карактеристике, условљена и тиме што се човек лакше поистовећује са животињским карактерним особинама него физичким карактеристикама (где су могућности за пресликавања са изворног на циљни домен ограничене услед различитих категоријалних и класификационих вредности, као што су разлике у врсти, разлике у морфологији тела и сл.), те да је могућност примењивања параметара *изгледа, понашања, станишта* и *односа са човеком* (који доводе до стварања колективне експресије према одређеним врстама) необично продуктивна када се учитава у апстрактне вредности особина.

Поједине животиње које се фигуративно односе на неке од човекових физичких или карактерних особина појављују се у грађи у више лексичких варијаната (деминутивни и аугментативни облици, мушки и женски род, називи за различите врсте, деривати и сл.), нпр.:

пас, куја/кучка, кер, кера, кучак, куче, пасјак, пасјака, пасјакиња, куче, питбул, вижла, вижља;

бик, бикуља, бикоња, бичак, бичаклија, бикача, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша, бикаруша;

мачка, мачор, маца, маче, цица, маџан, мачкар;

свиња, крмача, крмак, крме, прасица, прасац;

гњида, гњидавац, гњидавко, гњидач, гњидавица, гњидача, гњидајка, гњидавче;

говедо, говедарка, говедоња, говедота, говедуља, говече, говедар, говедина;

змија, гуја, змичалина, змијаш, камењарка, отровница;

брав, бравак, бравац, бравеша, бравешина, бравиште, бравица.

6. ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЛЕКСИКОГРАФСКЕ ОБРАДЕ ЗООЛОШКИХ ЛЕКСЕМА

6.1. Установили смо да код лексикографских дефиниција зоонима долази до извесних неусаглашености које се огледају, пре свега, у распореду надређених и подређених термиолошких појмова у семантичкој организацији дефиниције основног значења појма, односно случајева да два хиперонима нису у односу скупа и подскупа, нпр. „(*копитар* и *носорог* дефинисани су помоћу хиперонима *сисар* и *биљојед*, а *водени коњ* помоћу хиперонима *сисар* и *биљождер*)” (Јакић 2014: 185). Такође, уочена је и извесна неуједначеност у распореду и дефинисању значења зоонима које припада општем лексичком фонду и апелативног је карактера, и значења које припада термиолошком систему, односно реализује се као део зоолошког термиолошког дискурса. Нпр. у Речнику САНУ лексема *коза* се у основном значењу првим делом дефиниције означава термиолошки, као **1. а. општи назив за род шупљорогих преживара** папкара, а другим делом као део општеупотребног зоолошког лексичког фонда, **б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте** (дакле као општи назив за род и јединка из тог рода), док је код лексеме *коњ* тај поступак обрнут, прво је дата дефиниција општег појма (**1. а. зоол. сисар *Equus caballus* из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање**), а онда термиолошког (**б. обично у мн., зоол. општи назив за копитаре рода *Equus***). Тај проблем је делимично решен у каснијим томовима Речника САНУ где је општеупотребно значење маркирано граматичким обликом *једнине*.

Трећи проблем који смо уочили при дефинисању основног значења зоолошке лексеме односи се на изостанак семантичких обележја у описивању појединих појмова, нпр. лексема *вук* се дефинише као **1. а. зоол. врста сисара *Canis* из ф. *pasa Canidae***, и испоређује се са им. *курјак* (РСАНУ). При дефинисању основног појма треба водити рачуна о семантичким компонентама које

представљају најважнија обележја животињске врсте и које треба хијерархизовати према логичким и хронолошким приоритетима:

- *архисема* – припадност врсти;
- *порекло* (припадност реду, фамилији);
- *физичке карактеристике*;
- *особине*;
- *функције*;
- *станиште*;
- *исхрана*;
- *колективна експресија*.

Распоред и заступљеност поља семантичких обележја у лексикографској дефиницији треба да зависе и од њиховог потенцијалног активирања у процесу метафоризације и развијања нових, секундарних значења, па тако код оних примера где семе ИЗГЛЕДА представљају најпродуктивнији мотивациони фактор при успостављању нових значења, треба посветити посебну пажњу прецизном и исцрпном опису дистинктивних физичких карактеристика (као што је нпр. изглед *коња*, *козе*, *кобиле*; величина код *медведа* или *муве*; изглед и функција шапа код *мачке*; кљуна код *папагаја* или *орла*; облика тела код *гуске* или *кокошке* и сл.), док друге које нису мотивно продуктивне треба преиспитати (нпр. сема особине *живахан* у лексикографској дефиницији лексеме *коњ* не игра никакву улогу у њеној семантичкој продуктивности). Нпр. лексема *мачка* развија читав низ секундарних значења која се односе на материјалне реалије (**5. а.** 'врста кочнице'; **б.** 'дрвена или гвоздена шипка'; **в.** 'спона за везивање крова' итд.) и то, пре свега, метафоричном активацијом сема ИЗГЛЕДА полазног појма која се односи на њене шапе и њихову функцију. Тај податак требало би регистровати у речничком чланку, с обзиром на висок степен његове продуктивности, па сема изгледа може бити допуњена информацијом – *са оштрим канџама на шапама којима се држи за различите површине (и које се доводе у визуелно-функционалну везу са многим предметима који имају шиљке, зупце итд.)*.

6.2. Поједине семе представљају имплицитне, односно подразумеване карактеристике које се јављају као потенцијални мотиватори секундарних значења (и који су наметнути културом и митологијом), па тако обележја као што

су *крволочан*, *прождрљив* и сл. изостају код дефиниције појма *вук* (с обзиром на то да су они већ културолошки учитани у сам појам путем народног знања, колективне експресије и стереотипа). С те стране, посебну пажњу треба посветити недијагностичким обележјима која конотирају дати појам у систему вредности одређене културе. У случају лексеме *вук* требало је, нпр., нагласити амбивалентну, односно дуалску улогу коју *вук* има у словенској и српској култури, с једне стране он реферише на насилника, тиранина (2. фиг. а., РСАНУ), а с друге на прекаљеног борца, јунака (2. фиг. б., РСАНУ). С тим у вези, у лексикографској дефиницији је требало објаснити његов митолошки значај за српску културу, с једне стране нагласити његову прождрљиву, крволочну (демонску) природу, а с друге његову улогу заштитника српског народа који је у вези са прецима и митским ентитетима хтонског света. Сличну конотативну амбивалентност уочавамо код лексеме *бик* која се реализује и као човек изузетне физичке снаге и као глуп и ограничен човек, као и лексеме *гуја*, *орао*, *тигар* и сл. Такође, симболичну улогу треба истаћи и код оних животиња које дубоко прожимају митологију и фолклор српског етничког простора, а то су, поред *вука*, нпр. и *орао*, *медвед* и сл.

6.3. По питању бележења информација које су од енциклопедијског значаја у лексикографском чланку, парафразирамо Мартсу (1999) која напомиње пример руског лингвисте А. В. Исаченка. Он је 1972. године критиковао речничке дефиниције животињских назива у руском језику које су „лингвистички ирелевантне”, зато што комбинују енциклопедијске информације са елементима семантичке анализе. За пример је узео дефиницију лексеме *коза* (‘рогати преживар из породице шупљорогих животиња’) која није релевантна, јер се темељи на научном знању које, нормално, није нити својствено нити доступно обичном човеку. На основу ове дефиниције, каже он, не може се утврдити ни разлика између *козе* и *јарца*, а камоли дијаметрално супротне конотације које се односе на њих. Исаченко иде до тога да тврди да је дефиниција животиње релевантна само ако обухвата искуства многих генерација са поменутом животињом и не садржи беспотребне енциклопедијске податке. Да би дефиниција била релевантна она треба да садржи народно знање (folk knowledge) о животињи наталожено вековима, кондензовано у лексичком значењу животињског термина.

Ово знање је дефинисано културом и пружа когнитивни темељ за метафоричке апликације животињских назива. На основу овога, дефиниција *козе* треба да садржи информације о томе како се *коза* доживљава као слатка, љупка животиња у руском језику (за разлику од *јарца*), па стога може да реферише на човека који носи исте особине (Мартса 1999: 76). Међутим, сматрамо да речничке дефиниције треба да нађу правилан однос између лингвистички релевантних информација које се темеље на колективном искуству и народном знању (и које формирају конотативну евалуацију појма у одређеној култури) и научно-термиолошких информација које могу бити од користи различитим стручњацима и научним проучаваоцима.

6.4. Културолошки елементи понекад представљају део колективне експресије, а то се одражава на значење лексема. Тада културолошки сегмент представља семантичку компоненту или сему у примарном значењу лексеме. Та сема може бити активна у формирању једног или већег броја секундарних семантичких реализација. Тако се, на пример, у колективној експресији Срба верује да је *ћурка* глупа животиња. Као продукт тог колективног веровања лексема *ћурка* може у српском језику означавати глупу женску особу. Постојање овог секундарног значења сведочи о томе да је глупост као замишљена особина која се приписује *ћурки* и једна од сема њеног примарног значења. Дакле, уверење културолошког порекла утицало је на настајање једног секундарног значења лексеме *ћурка*. Екстралингвистичка компонента постала је тако лингвистичка – прецизније семантичка. Д. Гортан-Премк закључује да из семске структуре лексеме *гуска* (*птица + пловуша + припитомљена + која има издужен врат + која се гаји ради перја, меса, јаја*) није јасно како се у полисемантичкој структури развило значење: *фиг. пеј. 'глупа, ограничена женска особа, глупача'*. Због тога она препоручује лексикографима да у овом случају након уобичајене дефиниције за именицу *гуска* допишу и додаток: „за коју се верује да је глупа” (Гортан-Премк 2004: 66). Дефиниција би, дакле, требало да гласи овако: *домаћа припитомљена птица пловуша издуженог врата ... карактеристичног гласа, која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те птице* (за коју се верује да је глупа). Семе колективне експресије бележе се у Речнику САНУ у примерима као што је *лав* ('који је због снаге и издржљивости назван царем животиња'), *лисица* ('опрезна и

по народном веровању лукава звер') или у РМС код примера као што је *тетреб* ('чији мужјак у периоду парења губи уобичајени птичији опрез па је у поезији често симбол љубавне опијености'), а њихово регистровање треба узети у обзир и код примера као што су *свиња* (која се у српској култури доживљава као прљава и неморална животиња); *пас* (верна животиња која се због тешког живота доживљава негативно у српској култури) и сл. Овакви подаци омогућавају боље и потпуније разумевање различитих културолошких конотација животиња које доводе до различитих позитивно или негативно перципираних метафоричких секундарних реализација које се односе на човека, а које нису увек прозирне из синхроне перспективе, с обзиром на то да могу потицати из фолклора, књижевности, али и укорењених народних традиција и веровања. Међутим, семе колективне експресије, захваљујући којима се успоставља и конотира одређено значање, нису увек подложне јасном и прозирном тумачењу, нпр. колективна експресија према *свињи* (која се доживљава као неморална и сл.) темељи се на јасним критеријумима њеног изгледа, услова у којима живи (и преко појмовне метафоре ПРЉАВО ЈЕ НЕМОРАЛНО), док се крволочне и прождрљиве животиње (као што је нпр. *вук* и сл.) виде у исто време као зле, рђаве и сл. С друге стране колективна експресија према којој се птице као што су *гуска*, *ћурка* или *кокошка* доживљавају као глупе није увек јасно видљива из њихових особина, понашања и изгледа, па се може тражити у дубљим везама које се успостављају између човека и пернате живине. С друге стране, и сама колективна експресија може бити амбивалентна у свом односу према одређеној животињи, тако *бик* у исто време реферише на снажну и јаку особу (позитивна конотација) и успорену и глупу (негативна конотација).

„И у другим случајевима када културолошки сегмент постане део семантике лексеме лексикограф би у обради значења то морао да региструје. Ипак, и у томе треба водити рачуна, јер би претеривање са навођењем екстралингвистичких података могло угрозити дистинкцију између речника и енциклопедије као два типа лексикографских остварења. Уопштено правило би требало да буде ово: ако се међу секундарним значењима лексеме појави и оно које је изазвано колективном експресијом, онда то треба регистровати у речнику,

а ако тога нема, онда је погодније занемарити екстралингвистичке податке” (Драгићевић 2010а: 17).

6.5. У лексикографској пракси семантичког описивања примарног значења зоонима у дескриптивним речницима српског језика не инсистира се, на пример, на компоненти врсте, брзине или начина кретања, чак ни када је она примарна мотивација за развијање секундарних метафоричних значења. Тако се основно значење лексеме *веверица* у РСАНУ дефинише као ’мали шумски сисар који живи на дрвећу чијим се плодовима храни’, а *видра* као ’дивља животиња рђастосмеђе боје која живи поред вода и храни се рибом’. Особину кретања (односно његове брзине) налазимо у дефиницији лексеме *зец* (’глодар са дугим задњим ногама и дугим ушима, врло плашљива и брза дивља животиња’), али поменута лексема не развија директно секундарно значење које се односи на брзу особу, већ, пре свега, на плашљиву особу, док је особина брзине заступљена у еталону *брз као зец*. Чак и када је особина спорог кретања једна од семантичких компонената мотивације секундарног значења (као нпр. код лексема *крава*, *слон* или *медвед*) више пажње у дефиницији посвећује се особини физичког изгледа, тј. величине (*медвед* – ’крупна звер здепастог, незграпног тела’). Иако таква лексикографска пракса има оправдање у настојању да се речнички чланак не оптерећује сувишним екстралингвистичким, већ искључиво дистинктивним информацијама о појму, треба узети у разматрање да се особине *врсте*, *начина* и *брзине* кретања, које је карактеристично за задани појам, унесе у оне дефиниције где та особина представља директну полазну мотивацију за секундарно метафорично (фигуративно) значење које се односи на људске особине, и које може пружити неопходну културолошку информацију о датом појму. „Потреба лексикографа за што потпунијим дефинисањем примарног значења лексема сасвим је оправдана, нарочито са становишта транспарентности механизма полисемије који омогућавају усложњавање семантичке структуре лексеме у дескриптивном речнику” (Јовановић Ј. 2012: 83). Тако би у дефиницији основног значења лексеме *веверица* требало регистровати и сему брзог кретања, те би компоненцијална анализа изгледала овако: *веверица* = *мали* + *шумски сисар* + *који живи на дрвећу чијим се плодовима храни* + *који је изузетно брз и окретан*. На сличан начин се у

речничким дефиницијама наводе доминантна семантичка обележја, као што су, на пример, бодље код *јежа*, или кљун код *папагаја*.

6.6. У речнике би требало да уђу поједина значења која су потврђена у говорној пракси, али засада нису лексикографски обрађена, осим у речницима жаргона. У некој будућој ревизији или другом издању *Једнотомног речника* и Речника САНУ, треба узети у разматрање секундарно значење лексеме *кртица*³⁶⁶ које би у пренесеном значењу могло да се односи на 'особу која је тајно инфилтрирана у неку организацију где шпијунира, шпијун' (значење које се развило према особинама *кртице* да живи скривено под земљом, дакле преко сема *особина* и *хабитата*). Међутим, треба нагласити да је *кртица*³⁶⁷ у тој реализацији семантички калк из енглеског језика (< енгл. mole) где означава „особу која ровари у властитим редовима, радећи у интересу противника, шпијун” и у питању је „kalk необичне метафорике које је створен или кориштен да би се постигао стилски ућинак” (Турк 2003: 21). Ово значење би могло да се маркира квалификатором *жагр.* или *разг.*

„Шпијунски посао просто је цветао – било да се радило о деловању, такозваних, 'кртица', електронском прислушкивању, надгледању, отмицама угледних научника” (Политика, новембар 2000).

Такође, требало би регистровати и значење аутоматског оружја код лексеме *шкорпион* (које бележи *Велик речник страних речи и израза* Клајна и Шипке, 2007) и које се успоставило семантичким калкирањем према енглеском језику:

„Полиција је овом приликом запленила и два пиштоља, један револвер, један шкорпион и шок бомбу, као и одговарајућу муницију за ово оружје” (Политика, фебруар 2001).

Требало би размотрити и да лексема *твор* добије секундарно значење 'онај који смрди, који одаје од себе непријатан мирис', с обзиром на то да таква реализација показује лексички потенцијал у свакодневној употреби. У том случају и основно значење лексеме *твор* треба у дефиницији да садржи сему потенцијалног генератора секундарног значења, у овом случају сему особине:

³⁶⁶ Обавештајац убачен у противничке редове (У туђу власт, организацију, обавештајну службу, војни врх и сл.) (РСЖ)

³⁶⁷ *Кртица*, дакле, може бити неко ко шпијунира у сопственим или у туђим редовима.

'лучи секрет веома непријатног задаха'. Секундарно значење лексеме *петлић* познато је у спортском жаргону као 'припадник подмлатка неког спортског удружења', што би могло да добије квалификатор *спорт*. (то значење није унето у 19. том РСАНУ с обзиром на то да га доступни извори вероватно нису потврдили, што говори у прилог потреби да се извори допуњавају и осавремењују актуелним примерима са интернета и из штампе):

„Од 18.30 часова, саставиће се петлићи (1991. годиште) Црвена звезде и Рудара из Косовске Митровице” (Политика, мај 2001).

По питању значења која речници не региструју, а која би могла да буду предмет будуће лексикографске обраде (Речник САНУ) или предмет ревизије (*Једнотомник* 2007), публицистички извори нам потврђују да се *славујем* назива неко ко лепо и умилно пева (потврђено семом особине из РМС – 'који се одликује умилним гласом'), док се *тицом* може називати и особа која је у бекству или до које се тешко долази, налази; *лептирићи* се могу схватити као пријатно осећање (значење које се реализује само у множинском облику лексеме), а *маца* као део прашине који се скупља по стамбеним просторијама:

„Певала је славна Росита Серано, коју су звали чиленаски *славуј*”
(Политика, 8.04.2001.)

„*Лептирићи* ми прораде у стомаку када видим фрајера који спада у
групу моћника” (Политика, 6.03.2009).

„А ту ли си *тицо*, помислих” (Политика, 9.06.2007).

Ова значења могла би да добију квалификатор *разг.* Такође, треба узети у разматрање и да поједина значења која се реализују превасходно у жаргонској употреби језика нађу своје место у лексикографским дефиницијама. Иако се жаргонизовано употребљена значења мењају током времена и свака генерација ствара свој „тајни језички варијетет”, поједни примери показују отпорност према застаревању и актуелни су и данас, нпр. *горила* (чувар или избацивач који ради у ноћном клубу; телохранитељ, РСЖ), *кер* (полицајац, РСЖ) или *риба* (згодна, привлачна женска особа, РСЖ). Такође, важно је регистровати процесе семантичког каликарања тамо где је то могуће, нпр. код лексеме *миш* (рачунарска

компонента, РСЈ 2007) или *ороз* (обарач, окидач на пушци, пиштољу, РСАНУ), с обзиром на то да се тако успоставља семантичка и културолошка веза са језиком из кога је значење позајмљено.

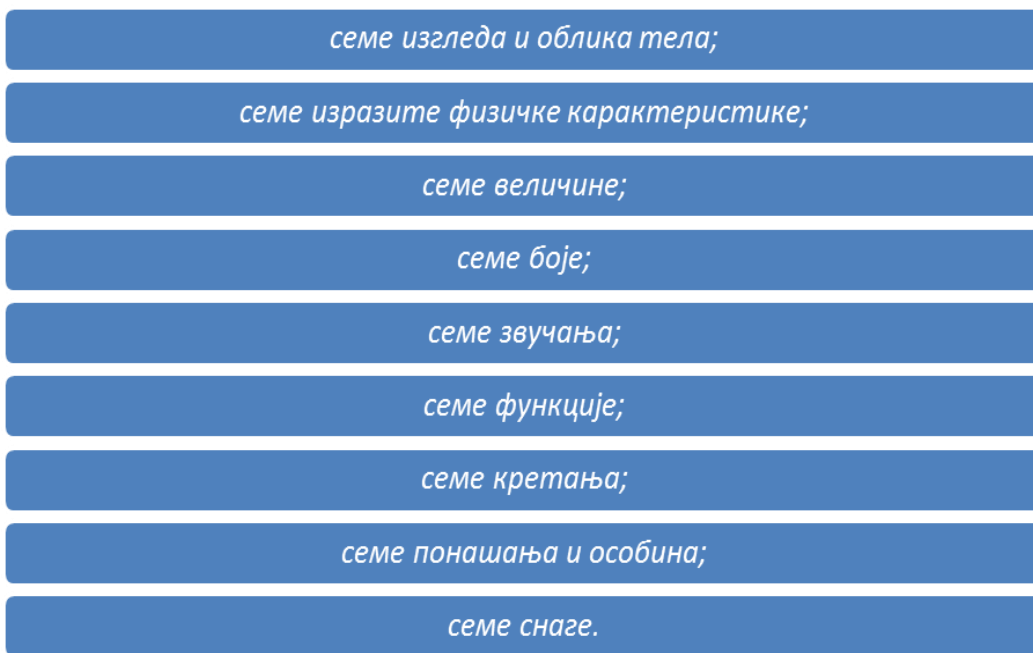
6.7. Истражујући пејоративну лексику која се односи на човека у српском језику (за потребе докторске тезе *Лексика погрдног значења у именовану човека*), Ј. Јовановић је приметила да одређени деминутивни и аугментативни зоолошки називи у речницима српског језика кроз примере потврђују да референт није животиња, већ да се односе и на човека у погрдном (пејоративном) контексту. Међутим, у одређеним примерима морфолошко-стилска квалификација тих облика (ауг. и пеј. и сл.) не бележи да се значења реализују и у основном (животиња) и секундарном домену (човек) са додатком негативне афективне конотације. Тако је лексема *гушчица* у Речнику САНУ обележена квалификатором дем. и хип (од гуска), међутим примери основног значења потврђују да се облик може односити и на особу („...а ја сам права гушчица”, Тар. 1, 42, РСАНУ), где деминутив не реализује хипокористичко, већ пејоративно значење, са функцијом понижавања, увреде. Такође, значење није одвојено од оног које се односи на животињу. Такође, лексема *кобилчина* обележена је квалификатором аугм. и пеј (од кобила), а међу примерима основне семантичке реализације налазимо и овај: „Неће она кобилчина ништа да ради, само се свађа и спава” (Пива, Радов. М., РСАНУ), који се односи на увредљиву квалификацију човека (с аспекта особине лењости). У овом примеру регистрована је пејоративност облика, али не и секундарна реализација која се односи на човека (овакве примере би у обради требало одвојити од оних који се односе конкретно на животињу).

7. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

7.1. Циљ нашег научноистраживачког рада био је да испитамо како се значења зоолошких лексема шире са својих примарних референци (животиње) на различите инаниматне појмове и човека одређене особине или својства. Један од основних критеријума кога смо се придржавали у овом истраживању био је да анализирани зооними имају најмање једно мотивисано секундарно значење у својој полисемној структури, а под мотивисаношћу смо подразумевали да се секундарна значења темеље на некој од семантичких компонената изворног значења. У оквиру домена материјалних реалија на које животињски називи могу реферисати, дошли смо до тематско-семантичких група које покривају готово све сфере материјалне културе:

<i>оруђе;</i>
<i>оружје;</i>
<i>предмети који служе за игру;</i>
<i>накит;</i>
<i>спортска помагала;</i>
<i>саобраћајни појмови;</i>
<i>одевни предмети;</i>
<i>грађевински појмови;</i>
<i>војна опрема;</i>
<i>електронски уређаји;</i>
<i>производи животињског порекла</i>

7.2. Анализирана значења формирају се активацијом неке од сема из основне семантичке структуре основне лексикографске дефиниције полазног појма, или садејству ефекта две семе (као што су снага и величина, величина и боја и сл.). У компоненцијалној анализи примера дошли смо до следећих сема које се активирају у процесу метафоричког преноса номинације са животиње на неки од чланова поменутих тематских група из сфере материјалних реалија:

У питању су семе опште физичке појавности (*изглед, величина, боја*) и оне које се односе на физичке и карактерне особине животиња (и функције које им је наметнуо човек, као што су *вуча, јахање* и сл.). Семе изгледа и облика тела, величине и изразите карактеристике из групе сема опште физичке појавности најпродуктивнија су изворишта нових метафоричких значења из домена материјалних реалија, док су се семе боје и звучања показале као семантичке компоненте нижег ранга и ограниченог мотивационог потенцијала. Семе функције најзаступљеније су код оних примера где се мотивација темељи на улогама домаћих животиња у сеоским домаћинствима (*вуча и јахање код кобиле, коња, магарца* и сл.). У питању је пресликавање као „успостављање системских појмовних кореспонденција између двају домена, засновано на сличностима између њих” (Бугарски 2005: 182), док је основни лексички механизам метафора, конкретније у већини примера *сликовна метафора*, као поступак пресликавања структуре или слике једног појма или појмовног домена у структуру или слику неког другог појма или појмовног домена. У питању су свакодневни предмети из различитих сегмената организације живота (домаћинство, саобраћај, грађевина, спорт и игра итд.), па се потреба за њиховим именовањем показује комуникативно неопходном, а не само тежњом ка фигуративном изражавању.

7.3. Метонимијски механизми у овим лексичким процесима, који се базирају на узрочно-последичним или везама блискости два домена (животиње и

предмета) могу се поделити на неколико општих формула, које се реализују и употребом дериватолошких средстава и активацијом одређених творбених типова из лексичко-семантичке категорије *nomina instrumenti*:

- ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СЛУЖИ ХВАТАЊУ ЖИВОТИЊЕ;
 - ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ ЗА ЖИВОТИЊУ;
 - ЖИВОТИЊА – ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ;
- ЖИВОТИЊА – ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ.

Из ове групе примера посебно се издвајају зоонимски називи за предмете који представљају реализацију изгледа и особености животиње у другачијем материјалном виду (касица, ветроказ, свирала, фигура од дрвета и сл.) и које посматрамо као механизам удруженог дејства метафоре и метонимије, од поступком иконизације.

7.4. Највише представника животињског света у преносу зоонимске номинације на појмове из материјалне културе има из групе *домаћих животиња*, што није изненађујуће с обзиром на човекову повезаност и упућеност на домаће животиње у сточарској економији. То је потврда да је човек везан за сточарство и земљорадњу свет материјалних реалија посматрао кроз призму животиња које су му најдоступније и од којих му је зависио живот. Такође, приметили смо да је избор животиња нешто разноврснији и егзотичнији када је у питању номинација материјалних реалија које су у вези са развојем индустријализације и урбану културу. У сфери професионалних терминологија одређених струка и занимања, највише примера материјалних реалија које номинацију добијају из животињског света имамо у сфери *технике*, *војних назива* и *грађевинарства*. Разноврсност појава и појмова које се перципирају, описују и концептуализују помоћу зоолошких назива (о чему говоре и бројне успостављене семантичке категорије на које се називи животиња преносе) сведоче о неумитној културолошкој и појмовној испреплетаности животињског и људског света која захвата све сфере живота (од спорта до грађевине) и културе, од материјане до духовне. Видимо да су у домену материјалних реалија семантички најпродуктивније лексеме *коњ* (14 примера) и *мачка* (12 примера), а изразитом продуктивношћу одликују се још *жабица* и *жаба*, *јез*, као и животиње из домена домаће стоке: *јарац*, *кобила*,

кобилица и сл. Лексеме *коњ* (*кобила, кобилица* и сл.) сматрамо продуктивним због традиције одгајања коња и уопште домаћих животиња у сеоским срединама и њиховим типизираним изгледом и функцијом (који омогућавају пренос номинације на различите предмете који имају ногаре и који служе као држачи и ослонци), док лексему *мачка* и њену продуктивну номинациону базу видимо у њеним физичким карактеристикама као и особинама да се спретно задржава на различитим површинама. Продуктивност лексеме *јез* огледа се у специфичности изгледа полазног појма који се одликује бодљама.

7.5. Наредна група анализираних примера односи се на појаве које не спадају строго у домен материјалне културе, већ се односе на целокупни културни и друштвени простор човековог деловања, његовог организма и света који га окружује. Те појаве објединили смо у поглављу под називом *ПОЈМОВИ КОЈИ ПРИПАДАЈУ КУЛТУРИ, ПРИРОДИ, ЉУДСКИМ, ЖИВОТИЊСКИМ И БИЉНИМ ОРГАНИЗМИМА И ОНОМАСТИЦИ*.

У питању је широк распон ентитета из људске културе, организације живота и природе који би могао да се подели на уже тематске скупине:

- *Култура (народна култура и живот – друштвене игре, обичаји, светковине; народни везови; храна и пиће; пољопривреда и сточарство; симболи; апстрактни појмови; спортски жаргон; појмови као носиоци одређене вредности – новчане јединице; мерне јединице; људска станишта);*
- *Људски, животињски и биљни организам (делови тела, болести, ране, повреде);*
- *Природа (природне и астрономске појаве);*
- *Ономастика (антропоними, фитоними).*

КУЛТУРА
НАРОДНА КУЛТУРА И ЖИВОТ
а) друштвене и народне игаре, обичаји, светковине, предмети за игру, учесници у играма, обичајима
б) храна и пиће
в) пољопривреда и сточарство
г) народни везови и шаре у везовима
АПСТРАКТНИ ПОЈМОВИ
ПОЈМОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОДРЕЂЕНУ ВРЕДНОСТ
а) мерне јединице
б) новчане јединице
СИМБОЛИ
СПОРТСКИ ЖАРГОН
МЕСНИ НАЗИВИ
ПРИРОДА
а) природне и астрономске појаве
ЉУДСКИ, ЖИВОТИЊСКИ И БИЉНИ ОРГАНИЗМИ
а) људски и животињски органи и делови тела
б) људске, животињске и биљне болести, повреде, ране
ОНОМАСТИКА
а) антропоними
б) фитоними

Семантичке компоненте које су активне у овим преносима номинације су такође разноврсне: *Изглед* (*гњида* – ситне шупљике у везу; *патка* – мушки полни орган; *гуштер* – мишић на руци); *величина* (*вучић* – зуб у детета; *сом* – новчаница од 100 динара); *боја* (*овчица* – бела пега, белина на нокту; *златица* – жутица; *црвендаћ* – новчаница); *особине* (*обада* – ’дугачак штап са иглом на врху којим се гони стока’); *звучање* (*магарац* – картарошка игра; *магарац*, *магаревац*, *магаретњак*, *магарећица* и *магарица* – велики кашаљ), или се назив успоставља према увреженој негативној конотацији животиње и њеним табуизираним статусом (нпр. *жаба* – дифтерија, оток).

Метонимијске формуле су такође разноврсне при зоонимском именовању ових појмова:

- ЖИВОТИЊА – ЈЕЛО У ОБЛИКУ ЖИВОТИЊЕ;
- ЖИВОТИЊА – ЈЕЛО КОЈЕ СЕ ДАЈЕ ЖИВОТИЊИ;

- ЖИВОТИЊА – ДЕО ОДРЕЂЕН ЗА ИСПАШУ ЖИВОТИЊЕ;
- ЖИВОТИЊА – ВЕЗ КОЈИ ПРЕДСТАВЉА ЖИВОТИЊУ;
- ЖИВОТИЊА – БОЛЕСТ КОЈУ ЖИВОТИЊА ИЗАЗИВА;
 - ЖИВОТИЊА – ПОРЕЗ ЗА ЖИВОТИЊУ;
- ЖИВОТИЊА – ОСОБИНА/ПОСТУПАК КАРАКТЕРИСТИЧАН ЗА ЖИВОТИЊУ;
- ЖИВОТИЊА – МЕРНА ЈЕДИНИЦА ИЗРАЖЕНА СНАГОМ ЖИВОТИЊЕ;
- ЖИВОТИЊА – КОЛИЧИНА ТЕРЕТА КОЈУ МОЖЕ ПОНЕТИ.

7.6. Трећи део нашег истраживања односи се на зоонимске метафоре пројектоване на концептуалну категорију ЉУДСКИХ БИЋА и које се формирају према значењским елементима за које „човек на основу искуства верује да их нека животиња има или јој их приписује на основу њиховог понашања или нарави” (Штасни 2011: 308). У лингвистици се овакав процес назива зоосемијом и најлакше се објашњава путем формуле *X, човек је Y, животиња* и преко теорије о *Великом ланцу постојања* према коме се појмови на вишој лествици ланца могу описивати помоћу појмова ниже на лествици. По теорији *Великог ланца постојања* људи поседују особине и понашање вишег степена, док животиње располажу само инстинктивним понашањем. Осим према параметрима *места становања* (habitat), *величине* (size), *изгледа* (appearance), *понашања* (behavior) (Вјежбицка 1985: 161), оваква значења формирају се и преко сема колективне експресије (*односа људи према животињама*), које се односе на семантичке компоненте засноване на „уверењима и представама целе језичке заједнице о појму који је именован датом лексемом, а мотивисане су извесним стереотипима једног народа о свету који га окружује” (Драгићевић 2010а: 28). Оваква значења зоонима сматрамо *експресивним*, а зоониме који их реализују називамо *експресивном лексиком*.

Као циљни домен ових метафора намеће се човек, односно мушки и женски атрибути који се могу поделити на три аспекта: ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД, ДУХОВНЕ ОСОБИНЕ и СЕКСУАЛНОСТ. Физички изглед односи се на категорије ИЗГЛЕДА, СТАЊА, НАЧИНА КРЕТАЊА (активност), а духовне, или карактерне особине, на КАРАКТЕР, ПОНАШАЊЕ, ЕМОТИВНА СТАЊА и РАСПОЛОЖЕЊА и ИНТЕЛИГЕНЦИЈУ, а те категорије се, у зависности од тога како се вреднују у

друштву, могу поделити на позитивно и негативно конотиране. Као посебне групе издвајају се још и хипокористици, увредљиви називи, називи за различите социјалне групе и занимања, називи за људе неутралних и људе посебних физичких обележја.

7.6.1. Фигуративна употреба животињских назива за истицање позитивних људских особина није изразито продуктивна. По питању позитивно конотираног физичког изгледа утврдили смо да се особина изразите **физичке снаге** (јачина, моћ) више доводи у везу са мушкарцима (*бик, бикоња, бичак, ждребац, пастув, парип*), а **привлачног физичког** изгледа у везу са женама (*кошута, мачка, маца, маче, цица, лавица, лабуд, орлока, пауница, сова* и сл.), што објашњавамо традиционалним социјално-родним улогама које су наметнуте мушкарцима и женама кроз историју (примери реферисања на жене су нешто бројнији). Осим изгледа, за жене је карактеристична и наглашена особина **здравља** (*вучица, ждребица, омица*), што се доводи у везу са њеном биолошко-репродуктивном улогом мајке. Привлачне женске особе најчешће се повезују са ситним животињама из реда МАЧАКА (*мачка, маца, маче, цица*), што говори о блискости која се осећа према припитомљеним животињама из реда кућних љубимаца, и са ПТИЦАМА – *лабуд, орлока, пауница, сова*. У питању су процеси директног пресликавања реалне, дијагностичке физичке карактеристике изворног појма (*животиња*) на циљни појам (*човек као носилац одређене особине*), у коме циљни појам на основу доминантне или маркиране семе изворног појма добија исту номиналну ознаку, односно долази до *антропоморфизације* – пројектовања типичних људских духовних особина (као што су окретност, сналажљивост, похотљивост, борбеност и сл.) на животиње, а онда, метафоризацијом, натраг на човека посредством метафоре ЖИВОТИЊЕ СУ ЉУДИ.

Тако долазимо до модела по коме закључујемо које физичке особине се у културолошкој матрици српског народа најпозитивније вреднују. То су: **физичка лепота, физичка снага, добро здравље, младост**, што значи да се од човека очекује да буде леп, јак, здрав и млад, док нам колективни национални став, изражен овим семантичким вредностима, према одређеним типовима животиња показује да се физички цене и вреднују крволочне дивље животиње, као што су

лав и **тигар**, крупне домаће животиње, као што су **ждребац** и **пастув**, а од птица **лабуд**.

7.6.2. Као најнегативније физичке особине човека у српској култури издвајају се: ВЕЛИЧИНА, НЕПРИВЛАЧАН ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД, УСПОРЕНО или НЕСПРЕТНО КРЕТАЊЕ, ДОБ и НИСКА ХИГИЈЕНА. Закључујемо да се мршав изглед негативније перципира од крупног изгледа, међутим особина крупног изгледа има већу улогу код физичке карактеризације жена. Примери који се односе на домен ЖЕНЕ и на домен МУШКАРЦИ готово су равномерно распоређени. Као најнепожељније особине мушкараца из категорије ВЕЛИЧИНЕ истичу се изразито ситна, мршава физичка грађа (*жабац, комарац, кунац, кусац, прч, патицврк*), крупна грађа (*слон, лубен*), а из категорије КРЕТАЊА тромо, неспретно, трапаво кретање (*волоња, патак, слон, медвед*). Такође, код мушкараца се посебно наглашава категорија ЖИВОТНЕ ДОБИ, било да се ради о изразитој старости (*кљусина, кркавац, пуж*), било да се ради о изразитој младости (*голуждравац, певчић, жутокљун*). Такође, из категорије ХИГИЈЕНЕ наглашава се прљав, неугледан, неуредан изглед (*жабац, прасац, свиња, крмак, крме*). Као најнепожељније особине жена подједнако се истичу крупна грађа (*ајкула, бикуља, кобиларда, коњ, крава, кркуша, мечка, слоница*) и мршавост (*глиста, грмуша, глогоњача, ахтапод, дропља, змија*) из категорије ВЕЛИЧИНЕ, а доминира и категорија НЕПРИВЛАЧНОГ ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА (*акреп, ахтапод, гуштер, квочка, корњача, крокодилка, мајмуница, пас*), УСПОРЕНОГ КРЕТАЊА (*дропља, крава, слоница*) и НИСКЕ ХИГИЈЕНЕ (*газибара, грмуша, крмача, прасица*). Тако се за оба пола успостављају појмовне метафоре: ДЕБЕЛЕ/НЕЗГРАПНЕ ЖЕНЕ СУ ВЕЛИКЕ ЖИВОТИЊЕ и ДЕБЕЛИ/НЕЗГРАПНИ МУШКАРЦИ СУ ВЕЛИКЕ ЖИВОТИЊЕ” (Ристивојевић Рајковић 2008: 47). Издвајамо и категорију ИЗРАЗИТЕ ФИЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ у којој преовлађују примери метафоричког преноса назива са животиња на људе на основу дистинктивне особине изворног домена (*дабар – зуби; јарац – брада; камила – грба*). Код извесних примера запажамо укрштања компонената физичких и духовних особина негативне конотације, код сек. значења *волоња* и *медвед* особине трмог и спорог кретања доводе се у везу са СМАЊЕНИМ ИНТЕЛЕКТОМ, тј. семантичке компоненте физичког домена са непожељном конотацијом (тром, незграпан и сл.) активирају у секундарној

реализацији зоонима непожељне квалификације сниженог степена интелектуалног деловања. Са појмовног аспекта, занимљиви су и примери *крме, крмак, прасац, прасица (крмача)* чије се секундарне метафоричне реализације које се односе на човека, у исто време реализују у категорији ХИГИЈЕНЕ и МОРАЛА. Одређене метафоризације базирају се на активацији семантичких компонената које су у вези са ИЗГЛЕДОМ животиње, док према другим животињама преовладава негативна колективна експресија која се темељи на искуству и суживоту – у питању су животиње које могу физички и животно да угрозе човека, које код човека изазивају одвратност и гађење.

Тако долазимо до културолошког модела по коме закључујемо које физичке особине се код српског народа најнегативније вреднују. То су **ситна** или **крупна грађа** (прекомерна мршавост и прекомерна тежина), **физичка непривлачност, успореност, тромост и ниска хигијена**, док се негативан став највише изражава према **ситним животињама** (из категорија инсеката, птица и гмизаваца), **крупним животињама** (домаће и дивље животиње) и **гмизавцима**. Путем зоонимских метафора негативно виђење човека у српској култури ствара слику о човеку који је прекомерно крупан или прекомерно мршав, неуредан, физички непривлачан, тром и успорен.

7.6.3. Као позитивне вреднују се карактерне особине храбрости, одважности, борбености и истрајности (*гуја, вук, вукобаша, змај, кичмењак, курјак, лав/лаф, орао, орлић, орлока, соко, тигар*) и мудрости, домишљатости, оштроумности, промућурности (*видра, зверка, курјак*) из сфере ИНТЕЛЕКТА. Такође, издаваја се и поткатегорија ОДНОСА ПРЕМА РАДУ која подразумева вредност, марљивост (*пчела, кртица, црв*), ДОБРОТЕ и УМИЉАТОСТИ (*јагње*), МОРАЛНЕ ЧИСТОТЕ (*јагње*), МИРОЉУБИВОСТИ (*овца*) и ПОВУЧЕНОСТИ (*бубица*). Уочљива је позитивна конотација према дивљим и крволочним животињама (*вук, тигар, лав/лаф, лавица/лафица*). Већина ових примера реферише искључиво на мушкарце, док су остали неутрални, тј. могу се односити на референте оба пола (*бубица, зверка, змај, јагње, кртица, пчела*). Само три примера имају у оквиру семантичке структуре компоненту „жена” –

лавица/лафица, орлока и вукобаша. То значи да се позитивном изразито вреднује особа која је храбра, мудра, вредна, добра, морално исправна и мирољубива.

7.6.4. Непожељне људске карактерне особине односе се на ИНТЕЛЕКТ, КАРАКТЕР, ПОНАШАЊЕ и ОСОБИНЕ и ЕМОТИВНА СТАЊА. Од особина смањених интелектуалних капацитета предњачи ГЛУПОСТ, а она се повезује са негативним облицима друштвеног ПОНАШАЊА, као што су *примитивност, простаклук, некултура, осионост, припростост, неотесаност, грубост*. Особине смањених интелектуалних капацитета најпре се приписују крупним ДОМАЋИМ ЖИВОТИЊАМА (*бик, во, ован, магарац, коњ, крава*), ДОМАЋИМ ПТИЦАМА (*кокошка, гуска, ћурка*) и ДИВЉИМ ЖИВОТИЊАМА које нису карактеристичне за говорни простор српског језика (*слон, мајмун, носорог* и сл.). На основу ове класификације можемо да уведемо и појмовну метафору ГЛУПИ МУШКАРЦИ СУ КРУПНЕ ЖИВОТИЊЕ (*бик, во, теле, стока, марва, носорог, слон* и сл.), што значи да се глупи мушкарци чешће поистовећују са крупним домаћим животињама. Категорија ПТИЦА, и то пре свега домаћих птица које се наменски узгајају у домаћинствима (*гуска, ћурка, кокошка*), доминантно реферише на категорију ЖЕНА, што доводи до формуле ГЛУПЕ ЖЕНЕ СУ ДОМАЋЕ ПТИЦЕ (ПЕРНАТЕ ЖИВОТИЊЕ). Особине глупости мотивишу се величином и кретањем животиња, али и културолошким стереотипима наметаним од стране књижевности (нпр. статус *магарца* у баснама).

7.6.5. Зоонимским метафорама упућује се на многе непожељне карактерне особине код човека. То су, пре свега, особине којима је заједничка компонента ЗЛОБЕ, РЋАВОСТИ, а предњаче и особине као што су ЛЕЊОСТ, ПОВОДЉИВОСТ, од. СЛАБОСТ, ТВРДИЧЛУК, КУКАВИЧЛУК, СВИРЕПОСТ, ЖИВОТ НА РАЧУН ДРУГОГА, ЛУКАВОСТ, БЕЗВРЕДНОСТ, ПРОЖДРЉИВОСТ, од. ГРАБЉИВОСТ, УЛИЗНИШТВО. Међу примерима доминантно место заузимају варијантне лексеме са основним значењем: *пас, змија* и *вук*, што нам говори да се ове животиње најнегативније концептуализују у српској култури када реферишу на људски карактер. Ту треба да уврстимо и теглеће домаће животиње као то су: *мазгов, мазга, мула, кобиларда, бедевија, магарац, парип, шуша*. На домен ЖЕНА односе се особине: злобе, opakости, подмуклости; рђавости, подлаштва, неморала; лењости, беспосличарства. С друге стране, за домен МУШКАРАЦ

карактеристичне су и друге негативно конотиране особине, па се тако већина примера из категорија ТВРДИЧЛУК, ПОХЛЕПА; КУКАВИЧЛУК, СЛАБОСТ; СВИРЕПОСТ, СУРОВОСТ; ТВРДОГЛАВОСТ, СВОЈЕГЛАВОСТ; ПРОЖДРЉИВОСТ, ГРАБЉИВОСТ и сл. односе доминантно на домен МУШКАРАЦА. Можемо да кажемо да је повезивање особина злобе, подмуклости, превртљивости и opakости са животињама из категорија ПАС, ЗМИЈА и ВУК у вези са колективном народном експресијом према којој се ове животиње доживљавају као штетне, опасне, смртоносне или, у случају пса, као животиње ниског порекла и тешког живота.

7.6.6. Путем зоонимских метафора најнегативније се перцепира и социјално најниже вреднује: НЕКУЛТУРНО ПОНАШАЊЕ, БРБЉИВОСТ, ПРОСТАКЛУК и ПРИМИТИВИЗАМ, ГРАБЕЖЉИВОСТ, КРАЂА и ОТИМАЊЕ, МАТЕРИЈАЛНО ШТЕТОЧИНСТВО. На примитивног и некултурног МУШКАРЦА односе се: *говедар, говедина, гушчар, кер, коњар, кокошар*. Преко категорије крупних домаћих животиња и живине метафорички се може говорити и о некултурним, примитивним и простим ЖЕНАМА: *бикуља, бикача, бикеша, бикна, биковача, биколаса, бикуша, крава, кокошка, говедарица*. Поједини типови непожељног понашања и особина везани су само за домен МУШКАРАЦА. То су нпр. *наношење штете (штетност); крађа и отимање; превртљивост, издаја и варање; кицошење и сл.* У категорији БРБЉИВОСТИ, ПРИЧЉИВОСТИ примери за мушкарце (*крештавац, лајавац, орао, кокошар*) и жене (*гакуша, кокошка, кркетуша, лајавица*) равномерно су распоређени.

Повезивање и поистовећивање крупних домаћих животиња из категорије СТОКЕ са особинама невоспитаности, некултуре, простаклука и примитивизма у вези је, пре свега, са садејством компонената њиховог ИЗГЛЕДА, КРЕТАЊА и СТАНИШТА, али и колективном представом о томе како је рад и живот са животињама у вези са руралном, сеоском, заосталом, неразвијеном и, из аспекта урбанизованог друштва, некултурном средином. Комбинација својстава из ове три категорије показује нам да се у српској култури најнегативније перципира особа која је интелектуално ограничена, некултурна (примитивна), рђава и злобна. Иако се од мушкараца и жена путем зоонимских метафора очекују приближно слични квалитети у изгледу, понашању и опхођењу, уочљиво је да се

код жене ипак више инсистира на физичком изгледу и здрављу, а код мушкараца на храбрости, јунаштву и низу позитивних моралних квалитета.

7.6.7. По питању емотивних стања и расположења, примери из зоолошке лексичко-семантичке скупине доминантно реферишу на љутњу и бес (*змај, змија, зоља, осица, осињак, питбул, рис, тигрица*). Љуту и бесну особу, пре свега, конотирају животиње које се сматрају опасним по човека и које могу да угрозе људски живот. У питању је негативна колективна експресија која се образује повезивањем инстинктивног животињског понашања са типичним људским емоцијама повишеног степена и негативне конотације (љутња, бес, свадљивост, суровост и сл.).

7.6.8. Један од аспеката човекове психо-физичке карактеризације који се изражава зоонимским метафорима је и поље његове СЕКСУАЛНОСТИ. Као најдоминантније категорије СЕКСУАЛНОСТИ намећу се: ПОХОТЉИВОСТ и НЕМОРАЛ. У питању су животиње код којих доминира семантичка компонента МЛАДОСТИ (*ајгируша, ждребац*) и КРУПНЕ ВЕЛИЧИНЕ (*бик, носорог*). Издваја се и метафора СЕКСУАЛНО АКТИВНА ЖЕНА ЈЕ ЖЕНКА ПСА (*кера, вук, вижла/вижља*), која показује друштвену осуду и негативно доживљавање слободних сексуалних активности код жена. Мотивација за секундарне семантичке реализације зоонима које се односе на човекову сексуалност базира са на колективној експресији према различитим животињама које се доживљавају као потентне и енергичне, захваљујући комбинацији компонената њиховог физичког изгледа (величина, снага и сл.) и функције.

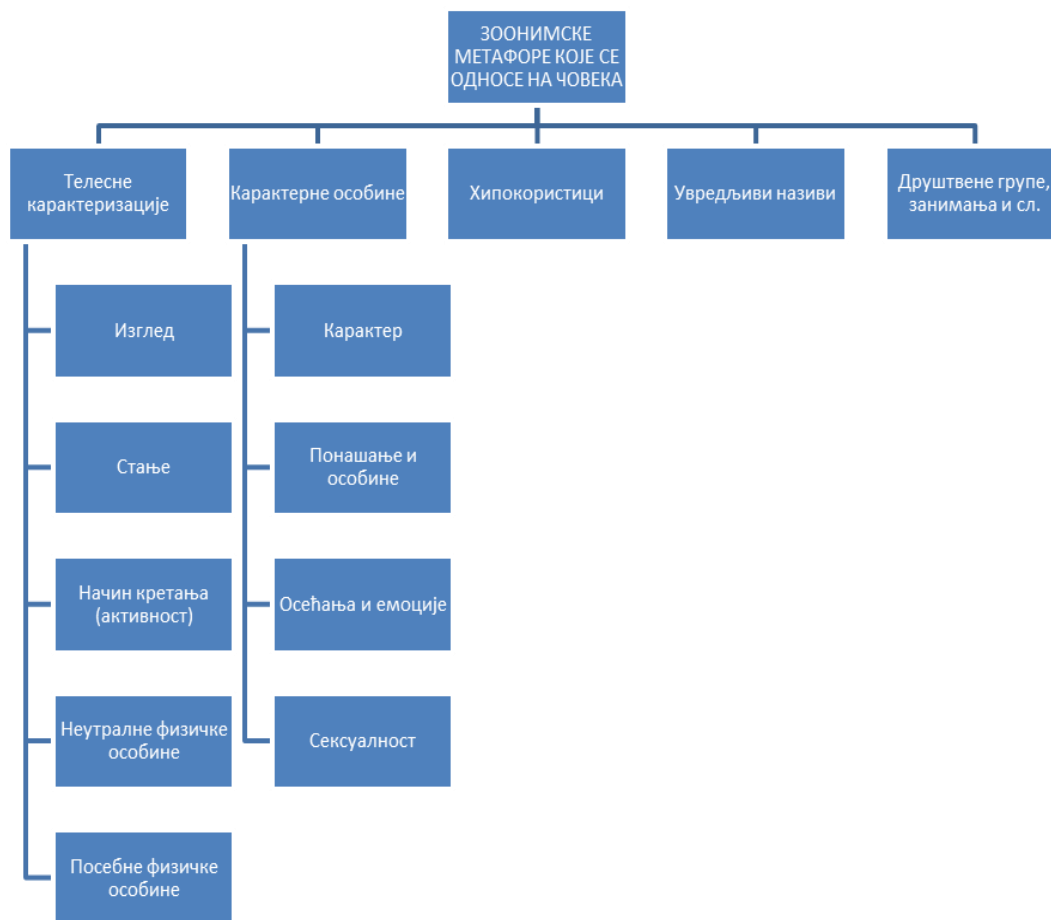
7.6.9. Зооними се могу активирати као комуникативно-прагматичко језичко средство у функцији умиљавања и тепања (хипокористици као што су *бубица, лане, маче, голубић*, или ситне животиње, младунчад, као што су *миш, магаре, јагње* и сл.). Учесталија је у језику њихова емотивно-експресивна функција погрдног карактера са намером да се саговорник дискредитује, увреди и сл. (*крмак, кобила, магарац, мазгов, псето, џукела, џукац* и сл.). Преко зоонима, поготово у жаргонском комуникативном варијетету, изражава се и посебан експресиван став према одређеним занимањима или друштвеним групама, од којих издвајмо полицију (*ала, гавран, глодар, кер, керавац, кобац, кокошар,*

кртица, пилићар, цукела, пас) и криминалне групе (*ајкула, кокошар, мрав, мазга, паук, пацов, пилићар, птичица, скакавац*).

7.7. Општи поглед на класификације зоолошких метафора које се односе на људске особине даје нам делимичан одговор на питање да ли се у српском језику чешће животињама концептуализују мушкарци или жене. Нпр. негативно перципиране физичке особине путем зоонима приписују се незнатно више женама (35 примера за домен ЖЕНА, а 32 примера за домен МУШКАРАЦА). С друге стране, позитивно оцењене карактерне особине више се приписују мушкарцима (16 примера), док се женама придају само четири примера. Међутим, мањи интелектуални капацитети чешће се преко зоонима доводе у везу са мушкарцима (40 примера), док се жене представљају са 11 примера. Упечатљива је разлика и у фигуративном упућивању на негативно конотиране карактерне особине, 68 примера за мушкарце и 26 за жене. Негативно перципирано понашање се такође више везује за мушкарце – 27 примера спрам 16 за жене, док се особине сексуалности више везују за жене (17 примера), него за мушкарце (11). Емоције су углавном окарактерисане неутрално, са два примера за мушкарце и једним за жене. Ово нам говори да се негативно перципиране карактерне и физичке особине укупно учесталије, преко животињских назива, доводе у везу са мушкарцима, што је можда потврда тога да друштво од њих, генерално, има и већа очекивања. С друге стране, тај број може бити условљен и граматичко-лексичким факторима: називи за животиње се чешће јављају у граматичком мушком роду, поједни називи функционишу као генеричко име за целу врсту (*носорог, жирафа, твор*, већина назива птица и риба и сл.) и немају лексичке парњаке у роду (док се лексикографске дефиниције такође ослањају на дескриптивно-упућивачке моделе као што су „онај који” и синонимске дефиниције у мушком роду), а треба узети у обзир и дефиниције које су *неутралне* и које се могу односити на оба природна рода. Можда је значајнији податак да се од сакупљених примера њих око 250 односи на негативно конотиране атрибуте и код мушкараца и код жена (+ 82 примера који су означени као неутрални), што нам говори да се завидан фонд зоолошких назива (заједно са варијантним лексемама, деминутивима, аугменативима и сл.) фигуративно употребљава за истицање непожељних и

друштвено неприхватљивих људских особина, чиме је и фонд животиња према којима имамо негативну колективну експресију знатан и забрињавајућ.

7.8. Када год се човеку посредством животиње приписују особине које животиња не може да има (и које су резултат антопоморфизираниог тумачења инстинктивних животињских особина), као што су нпр. *рђавост*, *тврдичлук* и сл., та особина се приписује на основу сема колективне експресије. С друге стране, када се човеку посредством животиње приписује нека физичка карактеристика (*величина*, *дебљина*, *доб* и сл.), које животиња може да има, онда је то повезивање успостављено асоцијацијом према семама изгледа. Семе колективне експресије могу да се формирају на основу постојећих, реалних и лако уочљивих својстава животиња, нпр. преко семе спорости формира се експресија о лењости *краве*, *кобиле* и сл., преко особина дивљих животиња да лове друге животиње као плен (и понекад угрожавају човека) формира се колективна експресија о њиховој *рђавости*, *злови* и сл. С друге стране, неке семе колективне експресије делују непрозирно и није лако објаснити њихову мотивацију без дубљих познавања не само начина на који човек перципира одређене животиње већ какав је културни, фолклорни и, понекад, литерарни (басне, бајке, народна књижевност и сл.) амбијент који обухвата настанак таквих конотација, нпр. *ћурка* и *гуска* као глупе животиње, различите негативне карактеристике које се везују за *пса* (*тврдичлук* и сл.).

7.9. Наредном табелом желимо да прикажемо однос између зоонима, њихових секундарних реализација и учесталости поједначаних примера спрам секундарних реализација. Показаћемо по критеријуму броја забележених примера који то зооними имају најразвијенију семантичку структуру, који се доминантно у секундарној реализацији односе са материјалне реалије, а који на људе као носиоце одређених особина и својстава. Узимамо у обзир примере које смо забележили из референтних речника које смо навели као изворе на почетку истраживања (РСАНУ, РМС, РСЈ 2007, РСЖ, К–Ш 1, Бугарски 2005).

Табела 66. Зооними са најбројнијим секундарним семантичким реализацијама

Зоолошке лексеме са највећим бројем сек. значења		Зоолошке лексеме које се реализују као називи за материјалне реалије		Зоолошке лексеме које се реализују као назив за човека	
1. коњ	33 значења	1. коњ	14 примера	1. змај	11 примера

2. мачка	23 значења	2. мачка	12 примера	2. овца, орао	8 примера
3. вук	19 значења	3. жабица	10 примера	3. ластаница	7 примера
4. певац	18 значења	4. јарац	8 примера	4. вук, галеб, коњ, крпељ	6 примера
5. јеж	17 значења	5. коза	8 примера	5. ајкула, курјак, миш, гагрица, глодарка, певац	5 примера
6. коза	14 значења	6. кобила	7 примера	6. мечка, крава, кукавица	4 примера
7. ластаница	14 значења	7. јеж	6 примера	7. ован, паун, пијавица, црв, глиста, гуја, јарац	3 примера
8. јарац	13 значења	8. кобилица	5 примера		
9. орао	12 значења	9. лептир	4 примера		
10. миш, коњиц, курјак, зец, кобила, патка	11 значења	10. лисица	4 примера		

По питању физичког изгледа у оквиру културне традиције на овим просторима, на основу семантичког садржаја зоонима, пожељно је поредити човека са **лавом**, **лавицом** и **тигром** (као представницима снаге и моћи у животињском свету – с те стране занимљиво је да ниједна животиња која је

поникла на изворном тлу српског језика није добила такву позитивну конотацију), док се с негативног физичког аспекта као најнепожељнија поистовећивања виде она са **коњем, козом, кравом, мечком, слонем, пужем и свињом** (*крмак, крмача, прасац, прасица*) као представницима животиња који се, по виђењу човека, одликују крупном величином, незграпношћу, тромошћу, ниском хигијеном. Позитивне психичке особине најпожељније се изражавају преко лексема **змај** и **звер** (*зверка*), и преко **лава** (*лафа*) и **лавице** (*лафице*). Ове животиње се доживљавају енергичним, способним, отреситим, храбрим, неустрашивим. По питању интелигенције најнепожељније се доживљава именовање крупном домаћом животињом (**брав, во, говедо, овца, јуне, коњ, магарац, мазга, марва, теле** и сл.) и пернатом живином (**ћурка, гуска, кокошка**), док се с аспекта карактерних особина најнегативније перципира именовање **ајкулом, амебом, бубом, гагрицом, гњидом, псом, кукавицом, мазгом, пијавицом** и сл. С аспекта понашања, човек не воли да га номинују ни **кравом, пацовом** или **говедаром**. Људска сексуалност се код мушкараца изражава крупним домаћим животињама (**ждребац, пастув, бик**), а код жена категоријом паса (**кера, вижља**) или ситних животиња. Према одређеним животињама развија се и амбивалентан, двосмеран однос, што значи да се оне по неким својим стварним или претпостављеним својствима, која се транспонују на човека, перципирају као позитивне, а по другим као негативне. То су **вук** и **вучица** (*курјак, курјачица*) који се виде и као јаки, неустрашиви, храбри, одлучни енергични, мудри, али и као ружни, промискуитетни, окрутни, насилни; **бик** је снажан, али у исто време и похотљив и глуп, **змај** је неустрашив, јунак, енергичан, али и силник, тиранин; **орао** је јунак, херој, али и преварант, пргавко, свађалица; **гуја** неустрашив борац, али и подмукла, пакосна особа, **соко** је јунак, али и лукав и препреден; **тигар** је хитар и одважан, али и суров, крволочан; **овца** је мирна и мирољубива, али и глупа и наивна. Ово нам показује изостанак формирања недвосмислених универзалних позитивних концепата од одређених животиња чије се особине и својства могу транспоновати на пожељне људске квалитете. Човеков отклон и дистанца према животињама као врсти показују се и у овим примерима где се позитивне особине третирају са задршком и опрезом. По питању човековог односа према животињама, може се рећи да је он углавном

негативан, нпр. осим неколико представника из категорије ПТИЦА, као што су **лабуд**, **паун**, **орао** и **соко**, према њима се формира доминантно негативан однос и то према домаћим птицама (*гуска, кокошка, ћурка*) и много учесталије дивљим птицама (*газибара, дропља, ждрал, гавран, гакуша, гaleb, кукавица, лешинар, јастреб, кобац, рода, тетреб, чавка* и сл.). У српској култури дивље птице се нарочито негативно перципирају због особина грабљивости, а доживљавају се као штетне, опасне и прљаве. Такође, осим **лептира** и **пчеле**, које одликује посебан визуелни утисак, од. утилитарност за човека, негативан однос изражава се и према ИНСЕКТИМА (*комарац, мрав, ваш, гњида, гриња, крпељ, стеница, смрдибуба, стриен, уш* и сл.), који се виде као штеточине по човека и пољопривреду, преносиоци болести и сл. и ГМИЗАВЦИМА, ВОДОЗЕМЦИМА и БЕСКИЧМЕЊАЦИМА (*глиста, гуштер, гмаз, жаба, змија, корњача, пуж, црв, камелеон, тијавица*), чији се нетипичан изглед, и непримерена, неприступачна станишта и укореење представе о штетности и табуизираности виде као непожељна. Ипак, интересантан је негативан однос према ДОМАЋИМ ЖИВОТИЊАМА; не постоји ниједан представник ове категорије коме човек није наменио неку непожељну карактеризацију, било да се ради о физичким или психичким особинама (*бик, брав, во, говедо, јарац, коза, крава, омица, парип, пас, магарац, мрцина, мула, ован, овца, свиња, теле, шуша* и сл.). Према ДИВЉИМ ЖИВОТИЊАМА постоји одређени знак страхопоштовања (било да се ради о оним које су познате на домаћем терену или не), па тако позитивну конотацију у одређеним психолошким карактеризацијама добијају **вук (курјак)**, **лав**, **тигар** или **видра**, **кошута**, на основу неких упечатљивих особина (изглед, брзина, снага), али углавном и према њима преовладава негативан став (*слон, слоница, носорог, хијена, којот, медвед, мечка, јазавац, кртица, лисица, пацов, мрмот, пух, рис, горила, мајмун, морж* и сл.). Такође, негативан став испољава се и према животињама којима је упечатљива карактеристична величина, било да се ради о изразито крупној (*слон, слоница, носорог, бик, медвед, мечка, во, кобила, коњ, крава*) или ситној величини (*бубица, гамад, гњида, комарац, мрав, пиле, прч*). Сема величина показује се као извор позитивне конотације само када је реч о особинама здравља, снаге, моћи, сексуалне потенције (*бик, ждребац, змај, омица, пастув*). Што су животиње општије и познатије човеку (прилагођене његовим

потребама и сл.) то је израженији потенцијал за усложњавање њихове полисемантичке дисперзије (уп. коњ, пас, мачка и сл.).

7.10. Зоонимске метафоре су доказ да се о типичним људским карактеристикама, као што су глупост, злоба, примитивизам и сл., размишља преко физичких, перцептивних, искуствено блиских појмова, као што су физички изглед, кретање, величина и сл. Тако се ружан физички изглед, споро кретање, екстремно крупна или екстремно ситна величина, мирис, хигијена и сл., доводе у везу са елементима карактера – неморалним понашањем, лењошћу, злобом, примитивизмом, интелигенцијом. То значи да су зоонимске метафоре делимично утемељење у достигнућима когнитивне лингвистике, где се изворним доменима, који су искуствено утемељенији, говори о циљним доменима који су искуствено неблиски. Животиње се у језику посматрају кроз људски систем вредности и навика на које утичу традиција, вера и простор. Идентификовањем са животињама људи се, заправо, деградирају, па зоонимска метафора постаје средство изражавања непожељних људских карактеристика од којих предњаче злоба, рђавост, неморал, непривлачан физички изглед и сл. У питању су оне особине које се препознају као мање људске, које поништавају људско у човеку изједначавајући га са нижим животињским вредностима, као што је одсуство разума, нагонско, неконтролисано понашање несвојствено цивилизацији. Погрдни називи упућују на исте стереотипе о томе како мушкарци и жене не треба, односно треба да се понашају и како да изгледају.

7.11. У овом делу закључних разматрања издвајамо специфичну терминологију коју користимо у нашем раду и која је важна за нашу тему:

- *Зооним* (зоолошка лексема, зоолексема, назив за животињу, лексема са значењем назива животиње) ономастички термин – засебно име животиње (Шћепановић 2002); апелативни, општи назив за животињу, назив за представника сваке животињске врсте (Видовић Болт 2013)
- *Зоосемија* – именовање на основу животиња, тј. метафоричке екстензије лексема за животиње на човека (Милић 2013);

- *Зоосем* – зооним који се у секундарној семантичкој реализацији односи на човека (Милић 2013);
- *Зооморфизам* – приписивање животињских особина људима, од. мапирање животињских особина и својстава на човека (Барчот 2014; Висковић 2009)
- *Антропоморфизам* – приписивање људских особина животињама, од. мапирање људских особина и својстава на животињу (Барчот 2014; Висковић 2009);
- *Метафора Великог ланца постојања* – културно-лингвистички модел који подразумева лествицу која одоздо надоле гласи: бог – човек – животиња – биљка – објекти. Према овој теорији, људи поседују особине и понашање вишег степена, док животиње располажу само инстинктивним понашањем. Овај ланац показује да особине могу да се пренесу са вишег на нижи појам (метафора ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА – нпр. *Овај човек је свиња*) и са нижег на виши појам (метафора ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК – нпр. *веран пас*) (Лејкоф, Тарнер 1989; Кјетилка, Клепарски 2005б; Кевечеш 2010; Милић 2013).
- *Колективна експресија* – семантичке компоненте лексеме које су засноване на „уверењима и представама целе језичке заједнице о појму који је именован датом лексемом, а мотивисане су извесним стереотипима једног народа о свету који га окружује, и представљају имплицитне елементе који се увек остварују у одређеном контексту, који је обично објективно непроверљив (Драгићевић 2010б);
- *Дијагностичка обележја* – реална, перцептивно уочљива својства појма (Прћић 1997; Стаменковић 2010);
- *Недијагностичка обележја* – претпостављена, ванлингвистичка својства, наметнута од стране људи, која се не сматрају семантички релевантним (Прћић 1997, Стаменковић 2010).

7.12. На основу успостављених класификација и именованих тематских група, можемо да скицирамо општу *матрицу* зоолошке лексеме са потенцијалном семантичком структуром:

ОСНОВНА МАТРИЦА ЗООЛОШКЕ ЛЕКСЕМЕ СА СЕКУНДАРНИМ ЗНАЧЕЊИМА		
ОСНОВНО, ПРИМАРНО ЗНАЧЕЊЕ	1. а. зоол. <i>Посебан појам</i> (апелативно значење) <i>мачка – домаћа животиња са већим бројем врста, сисар Felis domestica из пор. Felidae витког ...</i>	или у јд.
	1. б. зоол. <i>Општи појам</i> (терминолошко значење) <i>мачка – породица звери Felidae у коју спадају домаћа и дивља мачка, лав, леопард...</i>	или у мн.
ПРОИЗВОД ОД ЖИВОТИЊЕ (месо, крзно, кожа и сл.)	1. в. <i>видра – месо; лисица – крзно</i> лекс. мех.: метонимија	
ПРЕДМЕТ КОЈИ СИМБОЛИЗУЈЕ ЖИВОТИЊУ (фигурица и сл.)	1. г. <i>коњ – шаховска фигура; петао – ветроказ</i> лекс. мех.: метафора + метонимија	

<p>ПОЈМОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОДРЕЂЕНУ ВРЕДНОСТ</p> <ul style="list-style-type: none"> - новчане јединице - мерне јединице <p>СИМБОЛИ</p> <p>АПСТРАКТНИ ПОЈМОВИ</p> <p>СПОРТСКИ ЖАРГОН</p> <p>ЉУДСКИ, ЖИВОТИЊСКИ И БИЉНИ ОРГАНИЗАМ</p> <ul style="list-style-type: none"> - органи и делови тела - болести, повреде, ране <p>ПРИРОДА</p> <ul style="list-style-type: none"> - природне и астрономске појаве 	<p>жита</p> <p>д. новчане јединице; <i>сом</i> – новчаница од 100 динара</p> <p>ђ. мерне јединице; <i>коњ</i> – мера за снагу</p> <p>е. симболи; <i>змај</i> – симбол Турске</p> <p>ж. апстрактни појмови; <i>буба</i> – мисао</p> <p>з. спортски жаргон; <i>лептир</i> – стил у пливању</p> <p>и. органи, делови тела; <i>гуштер</i> – мишић на руци</p> <p>ј. болести, повреде, ране; <i>вук</i> – ојед</p> <p>к. природне (астрономске) појаве; <i>ала</i> – олуја с градом</p> <p>+ (квалиф. термилошког или функционалног домена)</p>	
<p>АНТРОПНИМИ ПО НАЗИВУ ЖИВОТИЊЕ</p>	<p>4. а. име – <i>Вук</i></p> <p>б. презиме – <i>Голуб</i></p> <p>в. надимак – <i>Јарац</i></p>	<p>лекс. мех.: метафора + колективна експресија</p>
<p>ФИТОНИМИ ПО НАЗИВУ ЖИВОТИЊЕ</p>	<p>5. а. воће, плод; <i>вучица</i> – смоква</p> <p>б. поврће, плод; <i>голубан</i> – врста купуса</p> <p>в. цвет, трава, житарица; <i>банка</i> – висibaба</p> <p>г. гљиве и сл.; <i>јеж</i> – врста јестиве гљиве</p> <p>д. стабљике, пупољци,</p>	<p>лекс. мех.: метафора</p> <p>(изглед, боја, величина, особине)</p>

	чахуре; <i>маца</i> – пупољак на врби	
<p>ЧОВЕК ОКАРАКТЕРИСАН ПО ОДРЕЂЕНОМ СВОЈСТВУ ИЛИ ОСОБИНИ ПРИПИСАНОЈ ЖИВОТИЊИ</p> <p>7</p>	<p>б. а. позитивна физ. особина; <i>видра</i> – брза, окретна особа</p> <p>б. негативна физ. особина; <i>вук</i> – ружна девојка</p> <p>в. позитивна карактерна особина; <i>лав</i> – способан човек</p> <p>г. негативна карактерна особина (интелигенција, карактер, понашање, особине, емоције и расположење); <i>гуска</i> – глупа жена</p> <p>д. сексуалност; <i>ждребац</i> – похотљив човек</p> <p>ђ. неутралне особине; <i>кока</i> – девојка, жена</p> <p>е. посебне телесне карактеристике; <i>гавран</i> – човек црне пути</p>	<p>лекс. мех.: метафора</p> <p>на основу семантичких компонената:</p> <p><i>особине,</i> <i>понашања,</i> <i>изгледа,</i> <i>колективне експресије/ односа човека према животињи (народне теорије)</i></p>
<p>ЧОВЕК ПРЕМА КОМЕ СЕ ИЗРАЖАВА ОДРЕЂЕН ЕКСПРЕСИВАН СТАВ</p>	<p>7. а. умиљавање; <i>голуб</i> – у тепању драгој особи</p> <p>б. вређање, покуда, ниподаштавање; <i>мазгов</i> – вуцибатина</p>	<p>лекс. мех.: метафора + колективна експресије</p>
<p>ЧОВЕК КАО НОСИЛАЦ ОДРЕЂЕНЕ СОЦИЈАЛНЕ КАТЕГОРИЈЕ (у експресивној функцији)</p>	<p>7. а. занимање; <i>кер</i> – милиционар</p> <p>б. особина; <i>жаба</i> – ронилац</p> <p>в. националност и сл.; <i>Жабар</i> – Италијан</p>	<p>лекс. мех.: метафора + колективна експресије</p>

7.13. Закључујемо да се група лексема која означава називе животиња показује врло продуктивном у развијању семантичког потенцијала своје полисемне структуре и у трансформацији основног значења лексеме. Полисемантички процеси који се одигравају у лексемама са основним значењем животиња говоре нам више о значајној културолошкој условљености лексике из те тематске скупине као и о важним когнитивним процесима који повезују човеков и животињски свет.

ТЕОРИЈСКА ЛИТЕРАТУРА:

- Аткинс, Рандел 2008:** Sue Atkins, Michael Rundell, *Practical Lexicography*, New York: Oxford University.
- Бабић 1986:** Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Nacrt za gramatiku, Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Globus.
- Бајдер-Безуато 2003:** Fabienne Baider, Sara Gesuato, „Masculinist Metaphors. Feminist Research”, *Das online Journal metaphorik.de* [интернет]; доступно на: <http://www.metaphorik.de/05/baidergesuato.htm>.
- Бандић 2004:** Душан Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд: Нолит.
- Барселона 2000:** Antonio Barcelona, „On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor”, *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*, Berlin: Mouton de Gruyter, 31–58.
- Бартмињски 2011:** Јежи Бартмињски, *Језик – слика – свет*, Београд: SlovoSlavia.
- Барчот 2014:** Branka Barčot, „Antropomorfizam i zoomorfizam u hrvatskim, ruskim i нјемачким zoonimskim frazemima”, *Philological Studies, Tom 2*, 481–496.
- Башић 2010:** Ивана Башић, „Зашто се први мачићи у воду бацају? – иконичност лексема мачка и кот”, у: *Гласник Етнографског института САНУ*, вол. 58, бр. 2, Београд: Српска академија наука и уметности, 131–145.
- Беговић 2011:** Катарина Беговић, „Значај метафоре за лингвокултуролошка истраживања”, *Свет речи*, 33–34, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 43–54.
- Беловић-Бернадзиковска 1906:** Jelica Belović-Bernadzikovska, *Hrvatski narodni vezovi*, Osiek: Naklada knjižare Ljudevita Szeklera u Osieku.
- Беловић-Бернадзиковска 1907:** Jelica Belović-Bernadzikovska, *Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika*, Novi Sad: Izdanje Matice srpske u Novom Sadu.
- Бертоша 1999:** Mislava Bertoša, „Stereotipi o životinjama”, у: *Teorija i mogućnost primjene pragmalingvistike*, Zagreb, Rijeka: Hrvatsko društvo za primenjenu lingvistiku, 63–75.

- Бесон 2008:** Alec Basson, „Rescue me from the Young Lions. An Animal Metaphor in Psalm” 35:171, ОТЕ 21/1, 9–17: доступно на: <http://www.scielo.org.za/pdf/ote/v21n1/01.pdf>
- Бечева, Легурска 2005:** Ничка Бечева, Палмира Легурска, „Съпоставително-типологични аспекти на полисемията при названията за животни (в български, руски и српски език)”, *Српски језик*, X/1-2, Београд: Филолошки факултет, 235–271.
- Бечева, Легурска 2008:** Ничка Бечева, Палмира Легурска, „Контрастивно-типолошко карактерисање полисемије кроз варирање матрице (на грађи бугарског, руског и српског језика)”, *Српски језик*, XIII/1-2, Београд: Филолошки факултет, 281–301.
- Бошњаковић 1992:** Жарко Бошњаковић, „Зооними као мотивациона основа у хидронимији”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 22/2, *Лексичко-семантички систем српскога језика*, Београд: Међународни славистички центар, 301–309.
- Бреглец 2015:** Zrinka Breglec, „Rod, spol i žena u hrvatskom jeziku”, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 204–219.
- Бреланд 1959:** Осмонд П. Бреланд, *Истине и заблуде о животињама*, Београд: Савремена школа.
- Брем 1967:** Алфред Едмунд Брем, *Како живе животиње*, Ријека: „Отокар Кершовани”.
- Брозовић-Рончевић, Чилас-Шимпрага 2008:** Dunja Brozović-Rončević, Ankica Čilaš-Šimpraga, „Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja)”, *Folia Onomastica Croatia* 17, 37–58.
- Бугарски 2003:** Ранко Бугарски, *Жаргон: лингвистичка студија*, Београд: Библиотека XX век.
- Бугарски 2005:** Ранко Бугарски, *Језик и култура*, Београд: Библиотека XX век.
- Бунк-Опашић 2010:** Ana Bunk, Maja Orašić, „Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2, Zagreb, 237–250.
- Вардзелашвили 2001:** Жаннета Вардзелашвили, *Тематические группы метафорических номинаций в русском языке*, Санкт-Петербургский

- государственный университет и Тбилисский государственный университет. Научные труды. Серия: филология. Выпуск I. СПб-Тб., 2001, с. 47–51.
- Вејли-Антонели 1983:** C. Robert Whaley, George Antonelli, „The birds and the beasts: Woman as animal”, *Maledicta*, 7, 219–229.
- Вельковић-Станковић 2011:** Драгана Вельковић-Станковић, „Полисемија у настави српског језика – методички приступ полисемији у средњој школи”, *Књижевност и језик*, вол. 58, бр. 3–4, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 277–296.
- Видовић Болт 2011:** Ivana Vidović Bolt, *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji 1*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Видовић Болт 2014:** Ivana Vidović Bolt, „Životinja kao (ne)inteligentni čovjekov prijatelj”, *Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima „Životinje u frazeološkom ruhu*, Zagreb: Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 1–12: доступно на: http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Vidovic_Bolt%20za%20WEB.pdf
- Висковић 1995:** Nikola Visković, „Političke životinje”, *Politička misao*, vol. 32. no. 3–4, 141–157.
- Висковић 2009:** Nikola Visković, *Kultruna zoologija*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Вјежбицка 1985:** Anna Wierzbicka, *Lexicography and conceptual analysis*, Karoma, Ann Arbor.
- Вујовић 2012:** Душанка Вујовић, „Основна значења и префиксална деривација глагола ићи и ходати”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, вол. 55, Нови Сад: Матица српска, 85–92.
- Вуковић 1994:** Гордана Вуковић, „Зооними и фитоними у фразеологији”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, вол. 37, Нови Сад: Матица српска, 167–175.
- Гољак 2005:** Светлана Гољак, „Лексема као компонента фразеологизма (на примеру српских и белоруских фразеологизама са зоонимима)”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/1, Београд: Међународни славистички центар, 173–182.

- Гортан-Премк 1982:** Даринка Гортан-Премк, „Синонимски низ у лексикографској дефиницији”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12/2, Београд: Међународни славистички центар, 45–50.
- Гортан-Премк 1991:** Даринка Гортан-Премк, „О термилошким јединицама и њиховој обради у Речнику САНУ”, *Наш језик*, XXIX/1–2, Београд: Институт за српски језик, 49–54.
- Гортан-Премк 2011:** Даринка Гортан-Премк, „О квалификативу фигуративно у српским (српскохрватским) дескриптивним речницима”, *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордани Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 27–33.
- Гортан-Премк 1992:** Даринка Гортан-Премк, „О семантичкој позицији као месту реализације једне лексеме”, *Јужнословенски филолог*, XLVIII, Београд: Институт за српски језик, 13–23.
- Гортан-Премк 2004:** Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гортан-Премк 2014а:** Даринка Гортан-Премк, „Фигуративна значења у српској лексикографији”, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 155–165.
- Гортан-Премк 2014б:** Даринка Гортан-Премк, „Дефинисање у српској лексикографији”, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 131–139.
- Грицкат 1967:** Ирена Грицкат, „Стилске фигуре у светлу језичких анализа”, *Наш језик*, XVI/4, Београд: Институт за српски језик, 218–235.
- Гура 2005:** Александар Гура, *Симболика животиња у словенској народној традицији*, Београд: Бримо Логос Александрија.
- Дешић 1990:** Милорад Дешић, *Из српскохрватске лексике*, Никшић: Универзитетска ријеч.
- Докић 1883:** Лазар Ђ. Докић, *Аналитички и систематски преглед животиња у Краљевини Србији, 1 део – кичмењаци, 2. део безкичмењаци*, Београд: Краљевско-српска државна штампарија.

- Драгићевић 2003:** Рајна Драгићевић, „Механизми настајања секундарних значења лексема”, *Српски језик*, VIII/1-2, Београд: Филолошки факултет, 221–231.
- Драгићевић 2005:** Рајна Драгићевић, „Метафтонимија”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/3, Београд: Међународни славистички центар, 185–191.
- Драгићевић 2010а:** Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- Драгићевић 2010б:** Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Драгићевић 2014:** „Ка лингвокултуролошком речнику српског језика”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/1, Београд: Међународни славистички центар, 247–262.
- Дробњак, Шуловић, Гудурић 2015:** Драгана Дробњак, Ксенија Шуловић, Снежана Гудурић, „Инсекти у српским, француским и шпанским фраземима”, *Језици и културе у времену и простору*, IV/1, Нови Сад: Филозофски факултет, 33–43.
- Ђуровић 2004:** Сања Ђуровић, „Називи за животиње у српском језику с обзиром на њихов род”, *Наш језик*, XXXV/1–4, Београд: Институт за српски језик САНУ, 54–65.
- Еванс 2010:** Vyvyan Evans, *How words mean: lexical concepts, cognitive models, and meaning construction*, Oxford: Oxford University Press.
- Живковић 1999:** Гордана Живковић, „Зооморфни орнаменти на преслицама општине Зајечар”, *Етно-културолошки Зборник*, књига 5, Сврљиг: Етно-културолошка радионица, 227–230.
- Жуљић 1905:** Мијо Жуљић, „Игре на сијелу (Вареш у Босни)”, *Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена*, књ. 10, Загреб: Југословенска Академија знаности и умјетности, 112–129.
- Жустра 2014:** Mia Žustra, „Semantička analiza animalističkih poredbenih frazema sa značenjem mršavosti, vitkosti i debljine u ruskom i hrvatskom jeziku”, *Zbornik Radova sa međunarodnog znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima „Životinje u frazeološkom ruhu”*, Zagreb: Filozofski fakultet sveučilišta u

Zagreb, 1–12: доступно на: http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Zustra%20za%20WEB.pdf

- Ивановић 2014:** Ненад Ивановић, „Лексикографски метајезик у речнику САНУ”, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 195–231.
- Ивић 1982:** Милка Ивић, „О регуларној полисемији у лексиколошкој теорији и лексикографској пракси”, *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 77–83.
- Ивић 1992:** Милка Ивић, „О денотативном и конотативном категоризовању”, *Јужнословенски филолог*, XLVIII, Београд: Институт за српски језик, 1–11.
- Јакић 2014:** Милена Јакић, „Парадигматски лексички односи у српским описним речницима”, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 167–195.
- Јовановић Б. 2014:** Бојан Јовановић, *Магија српских обреда*, Београд: Службени гласник.
- Јовановић В. 2010:** Владан Јовановић, *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Монографије 9, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовановић В. 2011:** Владан Јовановић, „О неким особеностима семантичког калкирања у војној терминологији”, *Наш језик*, XLII/1–2, Београд: Институт за српски језик САНУ, 47–53.
- Јовановић В. 2014:** Владан Јовановић, „Семантички калкови у структури вишезначних речи”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/1, Београд: Међународни славистички центар, 329–342.
- Јовановић Ј. 2012:** Јована Јовановић, „Културни стереотипи у лексичком фонду српског језика и лексикографски опис колективно експресивних лексема у дескриптивном речнику”, *Караџић*, 4/2012, Завичајни музеј Алексинац, 78–96.
- Јошић 2013:** Неђо Јошић, *Вођарска лексика и терминологија у српском језику*, необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Југовић, Каменов, Хуић 2011:** Ivana Jugović, Željka Kamenov, Aleksandra Huić, „Uloga iskustva rodno neravnopravnog tretmana u obitelji u percepciji, stavovima i sklonosti rodnoj diskriminaciji”, *Revija za socijalnu politiku*, god. 18, br. 2, Zagreb, 195–215.

- Камингс 2004:** Ендру Т. Камингс, *Све о симболима*, Београд: Народне књига, Алфа.
- Кевечеш 2010:** Zoltán Kövecses, *Metaphor. A practical introduction*, Second edition, New York: Oxford university press.
- Киршова 1999:** Маријана Киршова, *Nomina loci у савременом српском језику*, Подгорица: Универзитет Црне Горе.
- Киршова 2000:** Маријана Киршова, „Прилог проучавању фразеологизама (Руско-српске паралеле)”, *Научно састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, Београд: Међународни славистички центар, 149–157.
- Киршова 2003:** Маријана Киршова, „Прилог контрастивном проучавању словенске словенске филологије – на примеру тематске групе фразеологизама са зоонимима у српском и руском језику”, *Зборник Матице српске за лингвистику*, бр. 63, Нови Сад: Матица српска, 95–104.
- Кјетилка 2005:** Robert Kiełtyka, „Zoosemic terms denoting female human beings: semantic derogation of women revisited”, *Studia Anglica Posnaniensia: international review of of English Studies 41* (in press), доступно на: <http://www.thefreelibrary.com/Zoosemic+terms+denoting+FEMALE+HUMAN+BEINGS%3A+semantic+derogation+of...-a0145929570>
- Кјетилка, Клепарски 2005а:** Robert Kiełtyka, Grzegorz A. Kleparski, „The scope of English zoosemy: The case of DOMESTICATED ANIMALS”, *Studia Anglica Resoviensia 3*, 76–87.
- Кјетилка, Клепарски 2005б:** Robert Kiełtyka, Grzegorz A. Kleparski, „The ups and downs of the Great Chain of Being: The case of canine zoosemy in the history of English”, *SKASE Journal of Theoretical Linguistics 2*, 22–41.
- Клајн 2003:** Иван Клајн, *Прилози граматици српског језика 2, Творба речи у савременом српском језику, Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска, Институт за српски језик САНУ.
- Клајн, Шипка 2007:** Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Клепарски, Чапига 2007:** Grzegorz A. Kleparski, Artur Czapiga, „Tomcat, kocur and kotyara: In search of metaphorical extensions in the field CATS in English, Polish

and Russian”, *Seria Filologiczna zeszyt, Studia anglica resoviensia* 4, ZESZYT 47/2007, 51–60.

Кликовац 2000: Duška Klikovac, *Semantika predloga*, Београд: Filološki fakultet.

Кликовац 2004: Душка Кликовац, *Метафоре у мишљењу и језику*, Београд: Библиотека XX век.

Кликовац 2008: Душка Кликовац, Шта је то метафора?, *Књижевност и језик*, LX 1–2, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.

Ковачевић Ј. 2015: Јана Ковачевић, „О придевским еталонима у српском језику”, *Свет речи*, 39-40, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 32–39.

Ковачевић М. 1999: Милош Ковачевић, „Метонимија и синегдоха”, *Српски језик*, IV/1-2, Београд: Филолошки факултет, 171–203.

Ковачевић М. 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.

Косовски 1974: Б. И. Косовский, *Общее языкознание*, Минск: Издательство „Высшая школа”.

Кристал 1988: Дејвид Кристал, *Кембричка енциклопедија језика*, Београд: Нолит.

Кузнецова 1989: Эра Васильевна Кузнецова, *Лексикология русского языка*, Москва: Издательство „Высшая школа.”

Кулишић 1970: Шпиро Кулишић, *Из старе српске религије*, Београд: Српска књижевна задруга.

Купер 2004: Џин Кембел Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Београд: Нолит.

Лејкоф 1987: George Lakoff, *Women, fire, and dangerous Things: What categories reveal about the mind*, Chicago: University of Chicago Press.

Лејкоф, Гарнер 1989: George Lakoff, Mark Turner, *More than cool reason, A field guide to poetic metaphor*, Chicago: University of Chicago Press.

Лејкоф, Џонсон 1980: George Lakoff, Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.

Лејкоф, Џонсон 1999: George Lakoff, Mark Johnson, *Morality, Philosophy in the Flesh*, New York: Basic Books, 290–334.

- Лич 1964:** Edmund Leach: „Antropological aspects of language: Animal categories and verbal abuse”, in: Eric Lenneberg (ed.), *New Directions in the study of language*, Cambridge, MA: MIT Press, pp. 23–63.
- Марјановић В. 2015:** Весна Марјановић, *Маске, маскирање и ритуали у Србији*, Београд: Чигоја штампа.
- Марјановић С. 2012а:** Саша Марјановић, „Придевске зоонимске поредбене фраземе у српском језику с нултом кореспонденцијом у француском”, *Анали филолошког факултета*, 24, бр. 1, Београд: Филолошки факултет, 271–284.
- Марјановић С. 2012б:** Саша Марјановић, „Придевске зоонимске поредбене фраземе у српскоме језику и њихови кореспонденти у француском”, *Зборник за језике и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду*, књига II, 95–110.
- Марјановић С. 2013а:** „A study on animal metaphors in Serbian-French dictionaries”, *Godišnjak Filozofskog fakulteta*, vol. 38, br. 3, Novi Sad, 113–127.
- Марјановић С. 2013б:** Саша Марјановић, „Концептуална поља у српској и француској поредбеној фразеологији са зоонимском компонентом”, *Шести међународни интердисциплинарни симпозијум Сусрет култура*, Нови Сад, 357–367.
- Мартса 1999:** Sandor Martsa, „On exploring the conceptual structure of folk knowledge: the case of animal terms”, *Lingistica e Filologia* 9, 73–87.
- Маслова 2001:** В. А. Маслова, *Лингвокултурология Учеб. пособие*, для студ. высш. учеб. заведений, Москва: Издательский центр „Академия”.
- Махмутовић 2014:** Alisa Mahmutović, „Intertekstualno motivirani poredbeni frazemi s animalističkom komponentom”, *Zbornik Radova sa međunarodnog znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima „Životinje u frazeološkom ruhu”*, Zagreb: Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 1–12, доступно на: http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Mahmutovic%20za%20WEB.pdf
- Милић 2013:** Goran Милић, „Pristup zoosemiji u okviru teorije konceptualne metafore i metonimije”, *Jezikoslovlje*, 14/1, 197–213.
- Мишар 2002:** Claire Michard, *Le sexe on linguistique. Sémantique ou zoologie*, Paris: L’Harmattan.

- Мршевић-Радовић 1987:** Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српском језику*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Мршевић-Радовић 2008:** Драгана Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Николић 2014:** Мирослав Николић, „Утврђивање одреднице у српској лексикографији”, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 61–69.
- Нилсен 1996:** Alleen Pace Nilsen, „Of ladybugs and Billy goats: What animal species names tell about human perception of gender”, *Metaphor and Symbolic Activity*, 11, (4), 257–271.
- Новокмет 2013:** Слободан Новокмет, „Неке секундарне семантичке реализације зоолошких назива у српском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 42/1, Београд: Међународни славистички центар, 331–344.
- Новокмет 2015:** Слободан Новокмет, „Како зовемо симбол @”, *Језик данас*, бр. 1-2, Нови Сад: Матица српска, 42–47.
- Поповић 2010:** Тања Поповић, *Речник књижевних термина*, Београд: Логос арт/Едиција.
- Продановић-Станкић 2004:** Диана Продановић-Станкић, „Метафоре с називима животиња у српском и енглеском језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 47/1–2, Нови Сад: Матица српска, 131–145.
- Продановић-Станкић 2008:** Диана Продановић-Станкић, „Анализа појмовних метафора са називима животиња у књижевним делима из когнитивно-лингвистичке перспективе”, *Годишњак филозофског факултета*, вол. 33, бр. 2, Нови Сад: Филозофски факултет, 401–412.
- Прћић 1997:** Твртко Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Прћић 2011:** Твртко Прћић, „Фразне именице: и синтагме и речи”, *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордани Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 59–71.
- Прћић, Халупка 1998:** Твртко Прћић, Сабина Халупка, „Крокодилу мој контрастивни: од животиња вокативи за људе инвективи”, *VI симпозијум*

Контрастивна језичка истраживања, Нови Сад: Филозофски факултет, 295–300.

Радовић-Тешић 1984: Милица Радовић-Тешић, „Проблем обраде фигуративних значења у описним речницима”, *Лексикографија и лексикологија, зборник радова*, Нови Сад – Београд: Матица српска, Институт за српскохрватски језик САНУ, 147–151.

Радовић-Тешић 2009: Милица Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.

Ракић 2003: Станимир Ракић, „О метафоричком означавању људи, животиња, биљака и ствари у српском и енглеском језику”, *Јужнословенски филолог*, LX, Београд: Институт за српски језик, 147–174.

Ранђеловић 2012: Ана Ранђеловић, „Метафорична значења зоонима који се односе на људске особине”, *Наш језик*, XLIII/3–4, Београд: Институт за српски језик САНУ, 89–107.

Расулић 2010: Катарина Расулић, „Аспекти метонимије у језику и мишљењу”, *THEORIA*, 3, 49–70.

Ристивојевић Рајковић 2008: Наташа Ристивојевић Рајковић, „Зоонимска метафорика о мушкарцима и женама”, *Philologia*, бр. 6, Београд: Филолошки факултет, 45–52.

Ристивојевић Рајковић 2014: Наташа Ристивојевић Рајковић, „Погрдни називи за мушкарце и жене – прилог проучавању концептуализације рода”, *Језик, књижевност, маргинализација*, Ниш: Филозофски факултет, 133–142.

Ристић 1996: Стана Ристић, „Типови експресивне лексике у савременом српском језику” (модел „особа” + психичка или морална особина), *Јужнословенски филолог*, LII, Београд: Институт за српски језик, 57–78.

Ристић 2004: Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Београд: Институт за српски језик.

Ристић 2006: Стана Ристић, *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Београд: Институт за српски језик.

Ристић 2014: Стана Ристић, „Квалификатори у српској лексикографији”, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 113–131.

- Ристић, Радић-Дуговић 1999:** Стана Ристић, Милана Радић-Дуговић, *Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике)*, Београд: Филолошки факултет.
- Родригез 2009:** Irene Lopez Rodriguez, „Of Women, Bitches, Chickens and Vixens: Animal Metaphors for Women in English and Spanish”, *Culture, language and representation*, 77–100.
- Рубљева 2004:** О. Л. Рублева, *Лексикологија современиог руског језика*, Владивосток: Издательство Дальневосточного университета.
- Сайфутдинова 2011:** Э. Г. Сайфутдинова „Деривационно развојито зоонимов у руском језику” [Текст] / Э. Г. Сайфутдинова // *Современна филологија: материјали међународ. заоч. науч. конф.* (г. Уфа, април 2011 г.). — Уфа: Лето, 2011. — С. 183–187. доступно на: <http://www.moluch.ru/conf/phil/archive/23/374/>
- Скок 1971–1974:** Petar Skok, *Етимолошки рјечник хрватског или српског језика*, т. I–IV, Загреб: Хрватска академија знаости и умјетности.
- СМР 1998:** Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, друго изд., Етнографски институт САНУ, Београд: Интерпринт.
- Стаменковић 2010:** Душан Стаменковић, „Придевске поредбе са називима животиња у енглеском и српском језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, вол. 53, бр. 2, Нови Сад: Матица српска, 169–189.
- Станојчић, Поповић 2004:** Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика, уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић М. 1998:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I–II, пето издање, Београд: Научна књига.
- Стевановић П. 2014:** Петар Стевановић, *Речник имена – ономастикон*, Београд: Завод за уџбенике.
- Тафра 2001:** Branka Tafra, „Razgraničavnje roda i spola”, *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 27, 251–266.
- Турк 1993:** Marija Turk, „Лексички и семантички калкови у хрватском језику”, *Fluminensia*, god. 5, br. 1-2, 39–48.

- Турк 1994:** Marija Turk, „Naznake o podrijetlu frazema”, *Fluminensia*, god. 6, br. 1-2, 37–47.
- Турк 2003:** Marija Turk, „Razumljivost stilske značajke kalkova”, *Fluminensia*, god. 15, br. 1, 9–24.
- Ђорић 2012:** Божо Ђорић, „О дериватима са значењем производа животињског порекла у српском језику”, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Филолошки факултет, 367–387.
- Уве-Пантер, Торнбург 2012:** Klaus Uwe-Phanter, Linda L. Thornburg, „Conceptualizing humans as animals in English verb particle construction”. *Language Value*, Volume 4, Number 1, 63–83 <http://www.e-revistas.uji.es/languagevalue>
- Фомина 1973:** М. И. Фомина, *Лексика современного русского языка*, Москва: Высшая школа.
- Хајнс 1996:** Catherine Hines, „She-wolves, tigresses, and morphosemantics”, u: Warner N. (ur.) *Gender and Belief Systems: Proceedings of the Fourth Berkeley Women and Language Conference*, Berkeley: Berkeley Women and Language Group, 303–311.
- Хајнс 1999:** Catherine Hines, „Foxy chicks and playboy bunnies: A case study in metaphorical Lexicalization”, u: Misako K.H. (ur.) *Cultural, Typological and Psychological Perspectives on Cognitive Linguistics*, Amsterdam: Benjamin's, 9–23.
- Халупка Решетар, Радић 2003:** Sabina Halupka-Rešetar, Biljana Radić, „Animal names used in addressing people in Serbian”, *Journal of Pragmatics*, 35, 1891–1902.
- Хрњак 2014:** Ана Хрњак, „Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji”, *Zbornik Radova sa međunarodnog znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima „Životinje u frazeološkom ruhu”*, Zagreb: Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 1–16: доступно на: http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Хрњак%20za%20WEB.pdf
- Чајкановић 2014:** Веселин Чајкановић, *Из српске религије, митологије и фолклора, изабране студије*, Београд: Евро-Ђунти.

- Шевчик 2011:** Анна Валерьевна Шевчик, „Образные зоонимы русского и английского языков: общность и специфика”, *Вестник Томского государственного университета*, бр. 343.
- Шипка 2007:** Милан Шипка, *Зашто се каже?*, Нови Сад: Прометеј.
- Шкаљић 1973:** Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost (6. izd. 1989).
- Шкарић 1939:** Милош Ђ. Шкарић, „Живот и обичаји Планинаца под Фрушком гором”, *Српски етнографски зборник*, књ. LIV, Српска краљевска Академија, 1–277.
- Штасни 2011:** Гордана Штасни, „Семантичко-деривациони потенцијал именица из лексичке групе животиња”, *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордани Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 307–317.
- Штасни 2014:** Гордана Штасни, „Лична имена по вуку”, *Књижевност и језик*, LXI/3–4, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 249–264.
- Шћепановић 1996:** Михаило Шћепановић, „Проблеми стандардизације српског ономастичког терминосистема”, *Стандардизација терминологија*, Београд: САНУ, 157–160.
- Шћепановић 1997:** Михаило Шћепановић, „Ономастичке категорије и српска ономастичка терминологија”, *Књижевност и језик*, XLV/2–3, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 65–69.
- Шћепановић 2002:** Михаило Шћепановић, „Зооним као ономастички термин”, *Српски језик*, вол. 7, бр 1–2, Београд: Филолошки факултет, 321–326.
- Шћепановић, Баук 2002:** Михаило Шћепановић, Снежана Баук, „Терминологија српске антропонимије”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/3, *Терминолошка стандардизација лингвистичког описа савременог српског језика*, 269–312.

ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ:

- Большой толковый словарь русского языка*, (гл. ред. С. А. Кузнецов), Первое издание: СПб, Норинт, 1998.
- Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона*, Београд: Zepet Bookwork, 2005.
- Зоолошка терминологија и номенклатура*, Београд, Државна штампарија краљевине Југославије, 1932.
- Jospi Matešić, *Frazeološki riječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Miroslav Hirc, *Rječnik narodnih zoologičkih naziva* (knj. 1, knj. 2, sv. 1, 2, 3), Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1928–1947.
- Palmatier, Robert. 1995. *Speaking of Animals: A Dictionary of Animal Metaphors (SOA)*. Westport: Greenwood Press.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. I—XXIII, Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1975.
- Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII, Београд: Институт за српски језик и књижевност, 1959–
- Речник српскохрватског књижевног језика*, (I–III Матица српска – Матица хрватска, IV–VI Матица српска), Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

ВЕБ-САЈТОВИ:

www.pojmovnik.rs

www.simboli.rs

www.animalisticki-frazemi.eu

www.svevlad.org.rs

www.rastko.rs

www.korpus.matf.bg.ac.rs

РАСПОРЕД ТАБЕЛА У РАДУ:

Табела 1. Таксономски рангови према: *Аналитички и систематски преглед животиња у Краљевини Србији* (68)

Табела 2. *Класе кичмењака* (69)

Табела 3. *Рашичлањивање основног значења прототипичних представника животињских врста на семантичке компоненте* (75)

Табела 4: Одломак табеле *Template entry for animals lexical set* из „*The Oxford guide to practical lexicography*” (B.T. Atkins and Michael Rundell, Oxford University press 2008). (82)

Табела 5. *Тематска група оруђа* (94)

Табела 6. *Тематска група оружја и делова оружја* (113)

Табела 7. *Тематска група предмета који служе за игру* (115)

Табела 8. *Тематска група накита* (117)

Табела 9. *Тематска група спортских помагала* (118)

Табела 10. *Тематска група саобраћајних појмова* (119)

Табела 11. *Тематска група одевних предмета* (124)

Табела 12. *Тематска група грађевинских појмова* (128)

Табела 13. *Тематска група војне опреме и појмова у вези са војском* (131)

Табела 14. *Тематска група електронских уређаја* (133)

Табела 15. *Тематска група производа животињског порекла* (134)

Табела 16. *Производи од животиња* (141)

Табела 17. *Механизми метонимије у процесу семантичке дисперзије зоонима* (171)

- Табела 18. *Типови животињских врста који се односе на материјане реалије* (176)
- Табела 19. *Зооними обележени квалификаторима термилошког домена* (180)
- Табела 20. *Тематска група хране и пића* (184)
- Табела 21. *Зооними у функцији именовања хране и пића* (187)
- Табела 22. *Тематска група појмова у вези са животом на селу, пољским радовима, сточарством и сл.* (191)
- Табела 23. *Тематска група друштвених и народних игара, обичаја ...* (194)
- Табела 24. *Тематска група шара и мотива у народним везовима* (210)
- Табела 25. *Тематска група апстрактних појмова* (215)
- Табела 26. *Тематска група мерних јединица* (224)
- Табела 27. *Тематска група новчаних јединица* (226)
- Табела 28. *Тематска група симбола* (230)
- Табела 29. *Тематска група спортског жаргона* (237)
- Табела 30. *Тематска група месних назива* (240)
- Табела 31. *Тематска група природних и астрономских појава* (247)
- Табела 32. *Тематска група људских и животињских органа и делова тела* (252)
- Табела 33. *Тематска група људских, животињских и биљних болести, повреда, рана и осећања на телу* (257)
- Табела 34. *Тематска група антропонима зоонимског порекла* (266)
- Табела 35. *Тематска група фитонима* (272)
- Табела 36. *Некласификовани примери* (288)
- Табела 37. *Пожељне људске физичке особине* (306)
- Табела 38. *Пожељне физичке карактеристике које се изражавају зоонимским метафорама* (311)
- Табела 39. *Класификација примера с обзиром на пол циљног референта* (314)

- Табела 40. *Непожељне људске физичке особине* (325)
- Табела 41. *Непожељне физичке карактеристике које се изражавају зоонимским метафорама* (336)
- Табела 42. *Класификација примера с обзиром на пол циљног референта* (341)
- Табела 43. *Пожељне људске карактерне особине* (357)
- Табела 44. *Пожељне људске психичке карактеристике које се изражавају зоонимским метафорама* (362)
- Табела 45. *Интелект* (372)
- Табела 46. *Класификација примера с обзиром на пол циљног референта* (382)
- Табела 47. *Карактер* (389)
- Табела 48. *Непожељни видови карактерних особина који се изражавају зоонимским метафорама* (407)
- Табела 49. *Класификација примера с обзиром на пол циљног референта* (415)
- Табела 50. *Понашање и особине* (426)
- Табела 51. *Непожељни видови понашања и особина који се изражавају зоонимским метафорама* (433)
- Табела. 52. *Класификација примера с обзиром на пол циљног референта* (436)
- Табела 53. *Емотивна стања и расположења* (441)
- Табела 54. *Особине које се односе на човекову сексуалност* (444)
- Табела 55. *Људска сексуалност која се изражава зоонимским метафорама* (448)
- Табела 56. *Класификација примера с обзиром на пол циљног референта* (449)
- Табела 57. *Хипокористици и надимци позитивне конотације* (453)
- Табела 58. *Секундарна значења зоонима у односу на пол референта* (457)
- Табела 59. *Зоолошке лексеме у функцији погрдних и увредљивих назива за човека* (459)
- Табела 60. *Зоолошке лексеме у функцији номинације професија, занимања, друштвених улога, статуса и националности* (467)

Табела 61. Зооними у функцији номинације друштвених улога (474)

Табела 62. Неутралне психо-физичке особине (479)

Табела 63. Човек посебне телесне карактеристике (482)

Табела 64. Животињске врсте које се односе на човекову телесну карактеризацију (483)

Табела 65. Животињске врсте које се односе на човекове духовне особине (485)

Табела 66. Зооними са најбројнијим секундарним семантичким реализацијама (513)

РЕЧНИК ПОЈМОВА³⁶⁸

аждаја = аждаха ж празн. огромна немам, обично водена, понекад вишеглава и крилата, која прождире људе и животиње.	1. фиг. а. све што је јако, а прождрљиво и грабљиво, што мори свет б. погрд. зла, опака жена; горопадница (РСАНУ) женски полни орган; строг наставник (РСЖ)
аждајка/аждајкиња ж в. аждаја	в. аждаја (РСАНУ)
ажир м неуштројен коњ, пастир, ждребац	1. фиг. пеј. похотљив човек (РСАНУ)
ажируша/ажгирица ж 1. млада кобила, омица	2. фиг. похотљива, путена женска особа (РСАНУ)
ажула ж а. в. морски пас Carcharias glaucus	1. б. фиг. бездушни експлоататор, грабљивац, грабљивица (РСАНУ) већи аутомобил марке Ситроен (РСЖ) опасна, опака особа; гладница; шеф криминалистичког одељења; крупнија девојка (РСЖ)
акреп м 1. нар. в. скорпија Euscorpius carpathicus	4. ружна, мршава особа (обично жена); 5. сказаљка на сату (Херц. Тор) (РСАНУ)
ала ж 1. (по народном веровању) крилата прождрљива немам; исп. аждаја	3. фиг. а. онај који је прождрљив, грамжљив в. сила која уништава, наноси штете 4. створење огромне физичке снаге 5. олуја с градом, непогода б. играчка коју деца праве од хартије и пуштају на канапу кад је тих ветар, змај 7. справа с решетком за гњечење и цеђење воћа и поврћа, нарочито парадајза (РСАНУ) 1. б. фиг. прождрљива особа; прождрљиво, ненасито биће 2. а. олуја с градом, непогода 2. б. покр. рђа од које страдају усеви (РМС) милицијски од. полицијски инспектор (РСЖ)
алпака ж в. лама Lama pacos	2. вуна те животиње, тканина те вуне (РМС)
амеба ж најпростија једноћелијска животиња, која при кретању стално мења свој облик.	безлична одн. безначајна особа; кукавица, слабић, беспосличар, нерадник, ленштина (РСЖ)
антилопа ж 1. зоол. а. мн.: систематски назив за фамилију шупљорогих преживара Antilopidae који већином, сем дивокозе, живе у Африци и југоисточној Азији	2. прерађена, учињена кожа те животиње (РСАНУ)

³⁶⁸ Обједињени речник појмова анализираних у овом раду представља скуп секундарних (и основних) значења базираних на лексикографским изворима који су коришћени (*Речник САНУ, Речник Матице српске, једнотомни Речник српскога језика, Речник српског жаргона, Велики речник страних речи и израза, „Језик и култура” Ранка Бугарског*).

аспида ж 1. а. змија отровница, гуја	1. б. фиг. зла, опака жена, оштроконђа, нацак-баба; љута, зла. опака жена (РСАНУ)
ахтапод м а. в. октопод <i>Ostopus vulgaris</i>	1. б. фиг. ружна, мршава жена (РСАНУ)
балина ж 1. в. кит	2. в. фиџбајн, пластична материја (обично од рибље кости) (РСАНУ)
бапка ж покр. 1. зоол. а. в. приљепњак <i>Lepadogaster Gouani</i> (врста морске рибе)	2. бот. а. в. висибабa <i>Galanthus nivalis</i> б. в. рогач <i>Taphrina pruni</i> 3. мед (об. у множини) рана на устима 4. повесмо вуне, канура (РСАНУ)
бедевија ж 1. а. кобила добре пасмине (обично арапске)	2. фиг. ир. здрава, а лења жена (Лика, Шкар. 1) (РСАНУ)
бескичмењак м 1. зоол. а. животиња без кичме и скелета б. системски назив за такве животиње <i>Eevertebrata, Invertebrata</i>	2. фиг. онај који је без сопственог убеђења, онај који је без одређеног правца; слабић, поводљивац (РСАНУ)
бескрилац м 1. а. инсект најпростије грађе који је без крила б. системски назив за такве инсекте, <i>Arterygota</i>	2. фиг. ир. човек без полета (РСАНУ)
бестија = бештија ж 1. животиња, обично опака, зла; звер, скот	2. фиг. а. особа са животињским, рђавим инстинктима, особинама, нечовек, звер-човек; б. неваљацац, битанга, обешењак 3. фам. (у грубом обраћању) будала (РСАНУ)
бестијача	покр. жена која бестија, алапача (ЦГ, Шоћ, РСАНУ)
бик м 1. а. неујаловљено одрасло мушко говече, које обично служи за приплод	1. б. фиг. снажан и похотљив човек 2. б. опруга на пушци капислари 3. а. покр. лук, опруга на брави 4. а. врста друштвене игре (б. врста дечје игре) (РСАНУ) 3. бот. чврст, цвчаст лист црног лука који носи цвет (РМС) глуп а јак мушкарац (РСЖ)
бика ² м и ж 1. назив за домаћу животињу и име таквој животињи	2. особа беле коже или косе 4. покр. каменчић, пиљак у дечјој игри „шкуље” (пиљака) (Оток, Ловрет, ЗНЖ 7, 75) (РСАНУ)
бикан м 1. назив за домаћу животињу (муџјака) и име таквој животињи	2. в. бика ² (РСАНУ) 3. покр. дугачак нож са белим ушима (РСАНУ)
бикаруша	погрд. похотљива жена; исп. ајгируша, бикуља (Бачка, Борј.). (РСАНУ)
бикача	1. покр. палица од бичје жиле 2. покр. в. бикуља (РСАНУ)
бикеша	пеј. покр. в. бикуља ¹ (РСАНУ)
бикна	покр. в. бикуља ¹ (РСАНУ)
биковача	1. пеј. в. бикуља ¹ 2. бот. в. татула (РСАНУ)
биковина	1. бот. в. удика <i>Viburnum lantana</i> (Босна, Шул. 5) 2. агр. а. врста јабука б. врста грозђа (РСАНУ)
биколаса	покр. в. бикуља ¹ (РСАНУ)
бикоња м 1. а. в. бик	3. фиг. јак човек (РСАНУ)
бикуља ж 1. биковита крава	2. пеј. крупна, једра жена, разуздана обесна жена; исп.

	бикаруша, бикача, бикеша, бикна, биковача (1), биколаса, бичуша ¹ 3. погрд. невоспитана жена (Врање, Дим. Т). (РСАНУ)
бичуша ж 1. крава која тражи бика	2. пеј. похотљива жена 3. жена која се умиљава, која ласка (РСАНУ)
бичак, бичаклија	јак, крупан, снажан човек (Врање, Влај. 1, РСАНУ)
боа ж 1. зоол. в. змијски цар <i>Boa constrictor</i>	2. женска огрлица у облику змије од крзна или перја (РСАНУ)
брав м 1. а. општи назив за једно грло стоке, нарочито за овцу или козу б. уштројен вепар	2. ограничена, неразумна особа; исп. бравак, бравац 3. покр. брдо на разбоју (РСАНУ)
бравак м хип. од брав	2. ограничена, неразумна особа; исп. брав (РСАНУ)
бравац м 1. вепар, обично онај који се храни за зиму, ређе ован	2. ограничена, неразумна особа; исп. брав 3. врста игре (Шкар. 2, 235) (РСАНУ)
браветина	месо одрасла брава, обично овце или козе (РСАНУ)
бравеша м и ж в. брав	в. брав (2) (РСАНУ)
бравешина м и ж в. брав	в. брав (2) (РСАНУ)
бравица ж 1. женка брав	2. глупа жена; исп. брав (2) (ЦГ, Шоћ) (РСАНУ)
бравиште с в. брав	в. брав (2) (РСАНУ)
буба ж 1. зоол. а. општи назив за потпуно развијене тврдокрилце, као и за многе врсте осталих инсеката	2. фиг. а. (обично у изр. лења ~) нерадник, ленштина, лењивац; 2. фиг. б. човек без моралних вредности, гад, рђа, ништавило, нитков 4. популаран назив за аутомобил марке фолксваген (РСЈ 2007) 5. назив за неке болести – а. рак б. болест за које народ верује да их проузрокују неки црви; отечене заноктица, гнојење под ноктима, мехури на деснима 3. а. мн. мед. покр. глисте (дечја болест) (РМС) б. фиг. а. нерадник, ленштин, трут б. човек без вредности, ништавило 7. неоснована или настрана мисао, прохтев, ђеф (РСАНУ) сићушан електронски микрофон за прислушкивање, послушна проститутка (РСЖ)
бубамара ж округласт инсект <i>Coccinella septempunctata</i> из ф. <i>Coccinellidae</i> , тврдокрилац на чијим црвеним покрилцима има седам црних тачкица	жарг. назив за фудбалску лопту девојка која се забавља са фудбалером (РСЖ)
бубица ж дем. од буба	1. фиг а. назив одмила за дете 1. б. слабо створење; кротко, благо створење 1. в. капља, грашка

	<p>3. в. буба (7) (неоснована или настрана мисао, прохтев, ћеф) (РСАНУ)</p> <p>сићушан електронски микрофон за прислушкивање; девојчица (РСЖ)</p>
<p>бува ж 1. а. мали паразитски инсект без крила, дугих снажних ногу подешених за скакање, Pulex из групе Arhaptera чије врсте живе на човеку и неким животињама</p>	<p>1. б. фиг. нешто мало, безначајно, ситница</p> <p>2. покр. у дечјим играма, нарочито у групним играма с лоптом, онај који не припада ниједној страни (РСАНУ)</p> <p>виц, лаж, лажна вест, дезинформација (РСЖ)</p>
<p>бувара = бухара (буварица)</p>	<p>1. затвор, хапсана</p> <p>3. покр. ноћна кошуља, спаваћица</p> <p>4. бот. в. бухач (1) (РСАНУ)</p>
<p>буварник</p>	<p>место где има много бува, исп. бувара (РСАНУ)</p>
<p>буветина ж аугм. и пеј. од бува.</p>	<p>„Твоја ћерка буветина” (Зовко, Миодр. 4, 176, РСАНУ)</p>
<p>бувљак</p>	<p>бувља пијаца, место где се продаје стара роба</p>
<p>букавац м 1. зоол. а. птица мочварница <i>Bottaurus stellaris</i></p>	<p>2. б. дете које много плаче</p> <p>4. извор који бучи; извор који нагло надође, букне</p> <p>5. бот. врста млечике (РСАНУ)</p>
<p>бумбар м 1. зоол. а. инсект опнокрилац <i>Bombus terrestris</i> из ф. <i>Bombidae</i></p>	<p>1. б. фиг. топ (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. крупно и дебело дете (ређе и одрастао човек) (РМС)</p> <p>имућан младић који контактира с лепим девојкама и части друштво пићем (РСЖ)</p>
<p>буц м 1. зоол. покр. а. в. буцов¹</p>	<p>2. риб. а. батина (обично са задебљалим врхом) којом се удара по води да би се натерала риба у мрежу</p> <p>б. ловљење рибе овом рибарском направом (РСАНУ)</p>
<p>буцов м 1. а. врста слатководне кошљорибе <i>Aspins garax</i> из ф. <i>Syrpinidae</i></p>	<p>2. пеј. глупак, сом (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. одрастао дечак (РМС)</p>
<p>ваш ж 1. зоол. а. инсект бескрилац <i>Pediculus</i> из ф. <i>Pediculidae</i> чије врсте живе паразитски на човеку ... домаћим животињама или птицама</p>	<p>3. фиг. погрд. досадан или рђав човек (РСАНУ)</p>
<p>вашка² ж 1. а. пас, псето</p>	<p>2. погрд. никакав, гадан човек; пропалица, битанга</p> <p>3. покр. једна од двеју рупица на плећи божићне печенице у коју народ гата (РСАНУ)</p>
<p>веверица ж 1. зоол. мали шумски сисар дугачка репа <i>Sciuris vulgaris</i> из ф. <i>Rodentia (Glires)</i> који живи на дрвећу чијим се плодовима храни</p>	<p>2. (ијек.) врста шаре у народном везу</p> <p>3. (ијек.) врста народне игре (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. брза, хитра окретна особа (РСЈ 2007)</p> <p>наивна одн. лаковерна особа (РСЖ)</p>
<p>вепровина</p>	<p>месо од вепра, свињетина (РСАНУ)</p>
<p>вивак м зоол. врста птице мочварице <i>Grallatoges</i> која живи по подбарским ливадама и око вода</p>	<p>1. фиг. немиран дечак, немирко, несташко (РСАНУ)</p>
<p>видра ж 1. а. зоол. дивља животиња рђастосмеђе боје крзна <i>Lutra lutra</i> из породице куна</p>	<p>1. б. крзно такве животиње</p> <p>3. фиг. (понекад и видра човек, видра од човека) окретна особа, сналажљива, мудра, лукаво створење (РСАНУ)</p>

Mustelidae, која живи поред воде и храни се рибом	
видраћ	покр. 1. млад жустар човек (РСАНУ)
вижља ж 1. а. врста ловачког пса птичара или гонича	2. фиг. а. млада, женска особа, шипарица, жива, несташна девојка, жена лаког морала, кокета б. покр. жена склона неморалу (РСАНУ)
власац м 1. а. зоол. паразитна обла глиста <i>Strongylus filaria</i> ... која живи у душњачким цревима преживара	3. жито које са класа отпадне и изникне (РСАНУ)
во м 1. а. мушко говече, обично одрасло и уштројено	1. б. фиг. глуп, недотупаван човек 3. мн. покр. врста божићног колача који личи на волове у јарму, исп. воловарник (РСАНУ)
волар м 1. а. онај који чува или води волове	2. покр. прстенаст колач умешан као божићна чесница 3. агр. покр. врста винове лозе (РСАНУ)
воларица ж 1. она која чува волове	3. покр. нарочита врста лепиње коју о Божићу месе и дају стоци (РСАНУ)
Воларица, Волујара, Волујарница	народни назив за планету Венеру (јер се рађа пред зору, кад се изводе волови на орање), РСАНУ
волина	јак човек, глупак, будала, блесан (РСЖ)
воловарник м 1. в. воларница	2. врста украшеног пшеничног хлеба (РСАНУ)
волovina ж в. волетина	1. б. волујска кожа 2. агр. врста винове лозе са великим гроздовима и крупним зрном; исп. воловјак (РСАНУ)
волоња м 1. хип. од во(л)	2. фиг. пеј. тром човек, глуп човек (РСЈ 2007)
врабац м 1. зоол. птица из рода <i>Passer</i> из ф. <i>Fringillidae</i> чије се најпознатије врсте обично гњезде испод стрехе и живе око кућа	2. б. народна шалџива кратка песмица у којој се извргавају шали карактерне особине појединих особа (РМС) 3. а. дрвени клис у игри „врапе”, б. в. попик, врста игре; исп. чуг (РСАНУ)
вуја м 1. хип. од вук	2. покр. дете које води вујаљку у игри вујања (Книн, Симић С.) (РСАНУ)
вујаљка ж 1. чопор вукова при парењу	2. ланац који начине деца у игри вујања, држећи се за леђа један другоме (РСАНУ)
Вук	1. име; исп. Вуко (РСАНУ)
вук 1. а. зоол. врста сисара <i>Canis lupus</i> из ф. паса <i>Canidae</i>	2. фиг. а. насилник, тиранин, звер-човек б. прекаљен борац, јунак, јуначина в. вредан и способан радник, снажна енергична особа 3. мн. етн. покр. а. момци и девојке који о свадби долазе пред кућу младожењину и праве разне шале б. младићи (обично пастири) који уочи Божића иду од куће до куће и изводе разне игре 4. покр. а. врста дечје игре слична шуги б. мн. дечја игра у којој се подражава чопор вукова и њихово гоњење, вујање 6. покр. а. бот. в. уродица <i>Melampyrum arvense</i> б. арг. дебљи крај клипа кукуруза 7. мед. нар. в. ојед, рана изазвана трењем или знојењем (РСАНУ) 2. а. вучје крзно б. бунда постављена вучјим крзном 5. а. техн. бачварско оруђе којим се натежу обручи на бачви б. горња страна брда у ткачком стану (РМС)

	ружна девојка, жена склона промискуитету, полегуша (РСЖ)
вук ²	1. петао, ороз на старинским пушкама 2. направа за подсецање исечене јуте (РСАНУ)
вукобаша	а. храбар ратник, јунак, вођа, ратник б. снажна, енергична жена (РСАНУ)
вукојбина	забачено место одн. крај, забит (нар); јако невреме, мећава, олуја (РСЖ)
вуколаса	1. жена лопов (РСАНУ)
вучар м 1. ловачки пас који гони вукове	2. етн. учеснику обичају ношења испуњене вучје коже и скупљања поклона који се дају да стока не би страдала од вукова (РСАНУ)
вучац	1. мед. а. в. гангрена 1. б. реуматизам зглобова, гихт 2. болест коре воћака (РСАНУ)
вучевина	1. в. вучетина 2. вучје месо (РСАНУ)
вучетина	1. а. вучја кожа, вучје крзно б. кабаница, бунда од вучјег крзна, в. капа од вучјег крзна (РСАНУ)
вучина ж 1. а. аугм. и пеј. од вук	1. б. фиг. опак, рђав човек 2. а. в. вучетина (РСАНУ)
вучић м 1. дем. од вук, младунче вука	2. фиг. дивљачан, пркосан дечак (РСМ) 4. зуб у малог детета (Вук, Рј.) (РСАНУ)
вучица ж 1. а. женка вука	1. б. фиг. покр. снажна, здрава и борбена жена 3. бот. в. воловод 4. агр. врста смокве (РСАНУ) 2. фиг. немилосрдна, окрутна женска особа (РСМ) ружна девојка одн. жена; женски полни орган (РСЖ)
Гавран	име (ГЛЕМ 1940, 64; НП Вук 6, 300; БВ 1892, 122), РСАНУ
Гавран	3. м. астр. сазвежђе на јужном небу (РСАНУ)
гавран м 1. а. зоол. птица станарица потпуно црног перја <i>Corvus corax</i> , стрвинар из ф. <i>Corvidae</i> , у народном предању птица злослутница	2. а. покр. човек црне пути 1. б. фиг. пљачкаш, отимач, грабљивац, крвопија (РСАНУ) милиционар, полицајац (РСЖ)
гавранић м 1. дем. и хип. од гавран, гавранов птић	2. а. врста дечје игре штаповима, гаврање б. један играч у тој игри (РСАНУ)
гавраница ж 1. женка гаврана	4. агр. нар. врста лозе црног грожђа (РСАНУ)
гавранчина	женски полни орган (РСЖ)
гагрица ж 1. зоол. назив за разне ситне инсекте и њихове ларве који као штеточине нападају месо, зрнење, дрво и сл.	2. фиг. а. онај који наноси штету, који разара, квари, поткопава некоме нешто б. тврдица, себичњак, грабљивац в. цангризало, закерало, ситничар г. покр. улизица, особа која се упорно додворава другоме, продорна, упорна, наметљива особа д. покр. назив одмила за дете (Врховине, Поп. Мил.) 5. бот. в. гагалица (РСАНУ)

Гагула	презиме и надимак (РЈА) (РСАНУ)
гагула ж 1. зоол. в. ђубасти гњурац	3. врста јела од варива и хлеба (Градиште, Варница Ш, ЗНЖ 5, 316)
газела ж 1. зоол. врста витке, сивкасте северноафричке антилопе <i>Gazella dorcas</i> из ф. Antilopidae која је велика скоро као срна	2. књиж. метричка врста лирске песме (РМС)
газбара ж 1. зоол. в. рода <i>Ciconia alba</i>	3. нечиста, прљава, неуредна жена (РСАНУ)
гакуша ж 1. она која гаче (о врани)	1. фиг. брбљивица 3. агр. покр. врста шљиве (РСАНУ)
галапагос	излапео, сенилан; излапела одн. сенилна особа (РСЖ)
галеб м а. птица претежно белог перја из рода дугокрилки <i>Larus</i> из ф. Laridae, која живи крај мора, ређе крај река	подводач, мушка проститутка, жиголо; досадан човек, гњаватор, блажи војни старешина (РСЖ)
галин м 1. зоол. врста инсекта тврдокрилца <i>Melanotus</i> из ф. Elateridae	3. хип. црнпураст дечак (Бос. Грахово, Библи. 2) (РСАНУ)
галица ж 1. назив за домаће животиње црне длаке а. крава; б. овца; в. мазга	2. покр. црнпураста особа 4. агр. покр. а. врста лозе која рађа црно ситно грождје б. врста брескве (РСАНУ)
гамад ж 1. а. инсекти штеточине (ваши, стенице, буве, мушице и сл.), <i>Pediculi</i>	и у пренесеном смислу (као са сажалевањем а уједно и с некијем презирањем) о нејакој дјечи (М. Павлиновић) (РЈА)
гароња м 1. назив и име домаћим животињама црне длаке, а. волу.	2. гарав црн човек 3. фиг. назив за разне гараве и црне предмете (РСАНУ)
гира ж 1. зоол. а. морска риба дугачка до 20 цм <i>Smaris alcedo</i>	2. покр. чворноват комад дрвета који се тешко цепа (РСАНУ)
главоч м 1. зоол. а. морска риба са овећом главом <i>Gobius</i> из ф. Gobiidae, чије су поједине врсте дугачке између 10 и 27 цм	2. бот. а. зељаста биљка округласте цвасти чији се лисни режњеви завршавају бодљама (РСАНУ)
гладии м 1. зоол. а. в. пуж дрволаз <i>Elaphe (Coluber) longissima</i>	2. бот. зељаста жбунић вишегодишњег корена, од чијих је врста најчешћа <i>Ononis spinosa</i> (РСАНУ)
глиста ж 1. а. општи назив за бескичмењаке из кола <i>Vermes</i> ваљкастог или пљоснатог тела, који живе као паразити у цревима човека и животиња, у биљкама, влажној земљи, води и др.	4. покр. једна од паралелних греда на којима се суше дрва изнад огњишта (РСАНУ) 2. фиг. лџигавац, удворица, улизица (РМС) мршава девојка, мушки полни орган; особа која уме да се провуче; карта за више возњи у градском саобраћају (РСЖ)
глистица ж 1. дем. од глиста	3. бот. покр. в. пркос (врста украсне биљке) 4. покр. прамен вуне који се извлачи при гребенању (РСАНУ)
глоговњача ж 1. зоол. в. глоговњача	2. шаљ. висока, мршава жена (РСАНУ)
глодар м 1. зоол. општи назив за ред сисара <i>Rodentia</i> , који имају по два снажна секутића глодњака у	2. фиг. онај који отима туђе, грабљивац, отимач, готован, паразит (РСАНУ)

обема вилицама	милиционар, полицијски агент, сналажљивко, сумњив тип, паразит (РСЖ)
глодарка	лоша девојка, девојка која настоји да извуче корист од мушкарца, девојка или жена склона промискуитету, полегуша, проститутка (РСЖ)
гмаз м зоол. 1. в. гмизавац (1)	покварењак, подлац, гад; бескрупулозан оговарач; улизица, полтрон (РСЖ)
гмизавац м зоол. 1. а. представник разреда кичмењака без сталне телесне температуре који дишу само плућима	2. фиг. особа без поноса, без карактера, слабић, удворица, улизица (РСАНУ)
гњида ж 1. зоол. јаје од ваши, уши ovum pediculi	2. фиг. погрд. безвредан, ситан човек, обично пакостан и одвратан, ништавило 3. мн. покр. врста веза у виду ситних шупљика (РСАНУ) 1. фиг. погрд. човек слабог карактера, гад, ђубре (РМС)
гњидавац	гњидав човек (РСАНУ)
гњидавица	1. гњидава женска особа (РСАНУ)
гњидавко	в. гњидавац (РСАНУ)
гњидавче	гњидаво дете (РСАНУ)
гњидајка	в. гњидавица (РСАНУ)
гњидач	в. гњидавац (РСАНУ)
гњидача	1. в. гњидавица (1) 2. сасвим мала девојчица, сићушно створење (РСАНУ)
говедар м 1. а. човек који чува или гаји говеда	1. б. фиг. заст. прост, неуглађен човек (РСАНУ)
говедарица ж 1. жена која чува говеда	3. покр. врста колача од киселог теста прженог на масти и уљу; исп. крофна, уштипак (РСАНУ)
говедарка ж 1. а. в. говедарица	1. б. фиг. заст. проста, неуглађена жена (РСАНУ)
говедина	1. говеђе месо 2. б. фиг. простак (РСАНУ)
говедарник	2. покр. божићни колач који се намењује говедима (РСАНУ)
говедо	1. в. говече (РСАНУ)
говедовина	необ. говеђа кожа (РСАНУ)
говедоња	ограничен, глуп човек (РСАНУ)
говедота	ограничен, глуп човек (РСАНУ)
говедуља	погрд. покр. ограничена, глупа жена (РСАНУ)
говеђача	2. агр. покр. врста зимске јабуке 2. б. врста шљиве

	2. в. врста јагоде крупног плода (РСАНУ)
говејина	в. говедина (РСАНУ)
говече с 1. а. зоол. домаћи шупљороги преживар <i>Bos taurus</i> , данас одгајен у великом броју раса	1. б. фиг. ограничена, глупа особа (РСАНУ)
Голуб	1. име (Вукић И. 2, 457; ЗНЖ 21, 357) 2. презиме (ЛМС 185; БВ 1891, 158), РСАНУ
голуб м 1. зоол. назив птице из рода <i>Columba</i> са многобројним подврстама (према изгледу, начину живота, употреби)	2. фиг. хип. у тепању драгој особи (РСЈ 2007) момак, љубавник, кицош гас, брава (РСЖ)
голубан м 1. хип. од голуб, млад голуб	3. агр. покр. врста купуса (РСАНУ) 2. хип. у обраћању драгој мушкој особи или животињи (РСЈ 2007)
голубар м 1. онај који се бави гајењем голубова	1. фиг. покр. неозбиљан човек, мангуп (РСАНУ)
голубарник м а. нарочито саграђена кућица или какво друго место подешено за голубове	1. б. фиг. мала. неугледна кућа, стан, тесна просторија (РСАНУ) лепо намештена соба или гарсоњера, одн. кутак; викендица, кућа за одмор; предузеће у коме раде муж и жена (РСЖ)
голубић м 1. дем. и хип. од голуб, млад голуб	1. фиг. млад мушкарац 4. агр. врста лука 5. мн. врста јела од брашна, ваљушци (РСАНУ)
Голубица	име (Ост. Т. 4), РСАНУ
голубица ж 1. зоол. женка голуба (1)	4. врста народне игре, кола 3. бот. врста барске боровнице <i>Vaccinium aliginosum</i> (РСАНУ) 1. б. хип. у тепању драгој женској особи (РСЈ 2007) стара новчаница од 1000 динара (РСЖ)
голубњача ж 1. в. голубарица	2. агр. покр. врста јесење јабуке (РСАНУ)
голуждравац м 1. а. птић који није још добио перје	1. б. фиг. през. онај који је млад, недорастао, незрео (РСАНУ)
голуждравица ж млада, голуждрава птица	2. голишава девојчица (РСЈ 2007) 3. фиг. пеј. незрела, недорасла женска особа, балавица (РСЈ 2007)
голупче с дем. и хип. од голуб	1. б. хип. у тепању драгом детету, драгој особи (РСЈ 2007)
горила ж 1. зоол. човеколики мајмун тропских крајева Африке, који достиже и до два метра висине и до 250 килограма тежине <i>Gorila gorila</i>	2. фиг. примитиван, глуп, осيون човек (РСАНУ) телохранитељ, вратар одн. редар у дискотеци или ноћном локалу (ом., оп) (РСЖ).

гриња ж 1. в. мољац <i>Tinea</i>	<p>2. б. агр. назив за болест поврћа (репе, мркве или цвекле) коју проузрокује гриња</p> <p>3. фиг. покр. а. цангризава, заједљива, ситничава особа</p> <p>б. рђав човек, гад, тврдица, циција (РСАНУ)</p>
Грлица	<p>1. а. име (Ост. Т. 4, Милеусн.), б. надимак (Хумо 1, 81; Петр. П. Ж. 2, 196)</p> <p>2. презиме (Шем. Карл. 1883, 70; Шем. Бос. 1886, 39...), РСАНУ</p>
грлица ж 1. а. зоол. птица селица слична голубу <i>Turtur turtur</i> из фам. <i>Colubiadae</i>	<p>4. покр. везен колир, оковратник на женској кошуљи</p> <p>5. а. мед. народни назив за дифтерију, ређе за друге врсте обољења, грлобоља</p> <p>б. пом. покр. уже које држи лантину уз јарбол (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. драга, мила женска особа (РМС)</p>
грмуша ж 1. зоол. назив за птице певачице <i>Sylvia</i> из ф. <i>Sylvidae</i> које обично живе у грмљу	2. покр. ситна, неугледна, повучена жена (Трешњево, Пеш.) (РСАНУ)
губача ж 1. зоол. в. краставица	2. погрд. покр. зла, опака жена (ЦГ, Шоћ.) (РСАНУ)
гугутка ж 1. зоол. а. врста птице <i>Streptopelia decaoto</i> из породице <i>Columbidae</i> која живи по насељима, најчешће у воћнацима	3. покр. врста женског накита од перли, ђинђува, троугаоног облика, који се носи испод самог врата (РСАНУ)
гудељ м в. гундељ	1. б. фиг. мрзоволна особа, гунђавац (РСАНУ)
гузар м 1. зоол. в. шумска шљука <i>Scolorax rusticola</i>	<p>2. а. риб. кош за хватање риба</p> <p>б. кош, исплетен од лозе или прућа, за остављање пасуља, ораха и сл. (РСАНУ)</p>
Гуја	презиме (Дед. Ј. 3, 427), РСАНУ
гуја ж 1. зоол. в. змија <i>Serpens</i>	<p>2. фиг. зло, зла, подмукла, пакосна особа, гад</p> <p>2. б. опасан, жесток човек, неустрашив борац, убојица</p> <p>2. в. нар. нож, јагаган, сабља</p> <p>4. мед. покр. падавица, епилепсија (РСАНУ)</p> <p>млад војник, на почетку служења војног рока (РСЖ)</p>
гујара	бот. покр. в. варгањ (РСАНУ)
гундељ м зоол. а. црни тврдокрилац <i>Melolontha vulgaris</i> , који с пролећа уништава лишће воћака (нарочито шљива)	1. б. фиг. штеточина (РСАНУ)
гусан м мужјак гуске	1. фиг. глуп, органичен човек (РСАНУ)
гусена ж а. в. гусеница	1. б. фиг. зла и опака жена (РСАНУ)
гусеница ж 1. зоол. назив за ларве (махом биљне штеточине) разних лептирова и лисних оса	<p>3. техн. гвоздени ланац у облику широке укруг спојене (бескрајне) траке која обухвата више точкава возила (тенка, трактора и сл.)</p> <p>2. фиг. штеточина, онај који живи на туђ рачун, готован, онај који разара оно што је вредно,</p> <p>2. б. фиг. кривудава поворка у кретању, обично у маршу</p> <p>4. вет. говеђа болест коју прате гусеничaste отеклине између папака (РСАНУ)</p> <p>изелица (РСЖ)</p>

гусеничар м 1. зоол. врста инсекта тврдокрилца из ф. Calosoma sycorpatia Carabidae, који тамани гусенице	<p>2. трактор са гусеницама (РСАНУ)</p> <p>2. техн. који има гусенице (трактор~, тегљач~) (РМС)</p> <p>2. возило које се креће помоћу гусеница (трактор~, тегљач~) (РСЈ 2007)</p>
гуска ж 1. а. зоол. назив за крупније птице пловуше рода Anser из ф. Anseridae б. домаћа припритомљена врста Anser domesticus која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те врсте	<p>1. б. фиг. пеј. глупа, ограничена женска особа, глупача</p> <p>2. назив предмета који својим обликом подсећа на гуску</p> <p>2. а. врста ноћног суда</p> <p>2. б. помични део млинског коша из којег жито пада на отвор жрвња</p> <p>2. в. велика дугуљаста земичка</p> <p>2. г. дугуљаста божићни колач од теста који се на Бадњи дан прави за девојчице (РСАНУ)</p> <p>5. покр. повећи дугуљаст бели хлебац или земичка, пециво (Вук, Рј. РМС)</p> <p>3. добар плен, извор прихода (РМС)</p>
Гуштер	презиме (Шем. Бос. 1886, 103), РСАНУ
гуштер м 1. зоол. а. назив за разне врсте рода гмизаваца Lacerta из ф. Lacertidae, дугуљастог, ситним крљуштима прекривеног тела са четири ножице	<p>2. нар. а. анат. мишић, мишица на руци, испупчење које направи надражени мишић</p> <p>2. б. модрица од убоја или бразда на телу од прута или бича</p> <p>2. в. мн. вратне жиле</p> <p>2. г. бут, лист на нози</p> <p>2. д. свињско месо с унутрашње стране кичме</p> <p>3. нар. б. мн. мед. вратни, лимфни чворови</p> <p>3. в. вет. врста говеђе болести при којој говечету отекне гуша</p> <p>3. нар. мед. в. гушобоља</p> <p>4. покр. део сечива у самој дршци од ножа (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. превртљивац (РМС)</p> <p>долар, ружна девојка, новајлија, млади војник (РСЖ)</p>
гуштерица ж 1. а. гуштер (1а); мањи гуштер	4. бот. бот. покр. трава којом се лече заушке (РСАНУ)
гушчар м 1. онај који чува или гаји гуске	<p>2. шаљ. покр. муж, док му жена не дође 40 дана после порођаја</p> <p>6. фиг. простак (РСАНУ)</p>
гушчетина/ гушчерина ж аугм. и пеј. од гуска.	гушчије месо (РСАНУ)
гушчица ж дем. и хип. од гуска	1. фиг. глупа млада женска особа (РМС)
дабар м зоол. глодар скупценог крзна Castor (Castor fiber Canadensis) који живи уз обале река и језера	зубат младић (РСЖ)
дабровина	1. даброво крзно (РСАНУ)
даждевњак м 1. зоол. репати водоземац Salamandra (maculosa, astra) из ф. Salamandridae који живи по влажним шумама	2. покр. ветар који носи кишу (РСАНУ)
делфин м морски сисар сличан риби Delphinus delphis из ф. Cataseae	2. спорт. стил у пливању (РМС)
детлић м 1. зоол. в. детао	2. покр. име нерасту (РСАНУ)

	гиздав младић, кицош (РСЖ)
дивљетина	кожа или месо од дивљачи (РСАНУ)
дропља ж 1. зоол. назив за птице штакаре из рода Otis ...	2. фиг. гојазна, незграпна или трома, неуредна женска особа 3. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
емерлин	2. крзно од хемерлина (РСАНУ)
жаба ж 1. зоол. безрепи водоземац из реда Anura са развијеним задњим ногама прилагођеним за пливање у води и скакање на суву	4. мед. и вет. покр. а. дифтерија б. оток на језику и под језиком код људи и животиња в. отоку у гуши код коња и волова г. врста болести на ноzi (РСАНУ) 3. пом. дрвени или метални колут кроз који се провуче коноп за дизање и вучење терета (РМС 2007) жарг. троугласта ... метална направа за блокирање ... паркинг места на тротоару, мали новчаник за ситнину (РСЖ) Ситроен, спачек ронилац са ножним перајама (Бугарски 2005)
жабар	1. б. погрд. онај који једе жабе, назив за Талијане, негде за Далматинце 1. в. покр. ир. назив за оног који живи у равничарским пределима, поред воде (РСАНУ)
жабарица	покр. 1. погрдан назив за женске особе (РСАНУ)
жабац м 1. а. зоол. мужјак жабе; жаба уопште	1. б. фиг. погрд. мали, неугледан човек 3. покр. назив за врсту дечје и омладинске игре; назив за једног играча у тој игри (РСАНУ)
жабица ж дем. и хип. од жаба	2. а. врста ракете за ватромет која одскакује од земље б. (обично у мн. уз реч „правити”) одскакивање баченог пљоснатог каменчића од површине воде 3. а. метално лежиште за осовине на капији, шарка, код воденичног точка б. метална пљосната плочица на главнини точка 4. а. петља на опанцима кроз коју се провлачи каиш б. мала направа која служи за затезање конопаца, жица и сл. в. покр. веза, врпца од бућме која служи за закопчавање (об. гуњева) 5. мале дерезне, направа за лакше кретање по залеђеним површинама 6. покр. троугласти платнени уметак на мушкој кошуљи (обично на рамену и испод пазуха) 7. нар. а. украс на горњем делу ручице пиштоља б. назив шаре у народном везу 8. а. анат. еластични задњи део копита, троугластог облика

	<p>б. покр. врх прста</p> <p>9. (обично мн.) анат. заст. а. в. крајник,</p> <p>9. б. жлезда на врату</p> <p>10. мед. и вет. нар. а. запаљење лимфних жлезда на врату</p> <p>б. оток на доњој страни језика услед затвореног канала</p> <p>подвиличне жлезде</p> <p>в. оспа по устима</p> <p>г. сточна болест која настаје услед тога што се животиња преједе сирове детелине или друге сличне траве па се надме</p> <p>12. бот. а. в. зевалица <i>Antirrhinum</i>, <i>A majus</i></p> <p>б. в. јаштерица <i>Oospora albicans</i></p> <p>в. врста кактуса <i>Opuntia ficus indica</i> ... пореклом из Јужне Америке, која се гаји као украсна биљка, а у срдоземљу расте у слободној природи (РСАНУ)</p> <p>4. мн. бацање пљоснатог каменчића по мирној површини воде да неколико пута одскочи (РМС)</p> <p>ударац у фудбалу или ватерполу (Бугарски 2005)</p>
жабљак	б. в. жабокречина (РСАНУ)
жабњак	3. заст. в. жабокречина (РСАНУ)
Ждрал	презиме (ЗНЖ 21, 349; Шем. Бос. 1886, 48), РСАНУ
ждрал м 1. зоол. птица селица <i>Grus grus</i> из реда штакара, висине до 1,5 м најчешће светлосивог перја, настањена по барама и мочварама	2. покр. надимак за особу дугачког врата (Нови Сад, Нат.) (РСАНУ)
ждребац м 1. млад коњ, неушкопљен коњ, пастув	2. фиг. пеј. снажан младић; похотљив младић (РСЈ 2007)
	2. (об. мн). покр. а. један од два међусобно везана балвана у сплаву
	б. део воденице, попречна дрвена греда на којој је лежиште за доњи крај вретена (РСАНУ)
ждребица ж женско ждребе, млада кобила	1. фиг. здрава, једра млада жена или девојка (РСАНУ)
жижак м 1. зоол. а. инсект тврдокрилац из ф. <i>Circulionidae</i> са издуженим предњим делом главе, чије ларве живе паразитски на разним биљкама	2. агр. покр. винова лоза која рађа бело грожђе (РСАНУ)
жирафа ж зоол. дуговрати преживар <i>Giraffa camelopardalis</i> из ф. <i>Giraffidae</i> беложуте боје са мрким пегама и са дужим	жарг. висећи мост на једном стубу (Бугарски 2005)
	висока девојка од. жена (РСЖ)

предњим ногама од задњих	
жирафа ²	заст. украсна игла (РСАНУ)
жутокљун м који има жуто кљун	2. фиг. (често у пејоративном значењу) који је млад и без искуства, несикусан, недорастао (РСАНУ)
жутокљунац м 1. птица жутог кљуна (обично младунче, птиче)	2. фиг. онај који је неискусан, балавац, дериште, наиван (РСАНУ)
жутокљунка ж 1. а. птица жутог кљуна уопште	2. фиг. (обично пеј.) она која је неискусна, незрела; балавица (РСАНУ)
зајац м покр. 1. зоол. в. зец	2. врста колача (РСАНУ)
зајчек м 1. зоол. в. зец	2. бот. в. зевалица (РСАНУ)
Звер	надимак (Лесковац, Ђорђ. Д. 1, 194), РСАНУ
звер ж 1. зоол. а. назив за сисаре из реда Carnivora, снажних чељусти и јаких канца, који се хране претежно месом и крвљу других кичмењака	2. зао, суров, свиреп човек, зликовац заст. крзно (РСАНУ) добар аутомобил, аутомобил са јаким мотором, веома развијен младић, човек способан за све, специјалиста, строг наставни (РСЖ)
зверињак м ограђен простор, место где се чувају звери; зоолошки врт	= змијарник (РСАНУ)
зверка ж 1. а. в. звер	2. фиг. а. особа на високом положају, позната, утицајна личност б. оштроумна, довитљива, промућурна особа в. разг. нешто ново, необично, несвакидашње 3. покр. звериња кожа, крзно (РСАНУ)
звечарка ж 1. зоол. велика змија отровница <i>Crotalus horridus</i> с рожним прстеновима на крају репа, који звече при кретању	2. агр. врста јабуке чије семенке у зрелом плоду при дрмању звече (РСАНУ) карта за више возњи у градском саобраћају (РСЖ)
Зеба	надимак (Змај 4), презиме (Дед. Ј. 3), РСАНУ
зебра ж 1. зоол. врста копитара <i>Equus zebra</i> сличног коњу, са тамним и светлим пругама по телу, који живи неприпитомљен у пределима Африке	2. пругасто исцртан простор на коловозу одређен за прелаз пешака, пешачки прелаз (РСАНУ) затвореник, ухапшеник, осуђеник, кажњеник (РСЖ)
зевровина	зеврина кожа (РСАНУ)
зека м хип. од зец	2. мала зелена пушка, кубура 3. агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)
зекан м хип. од зец	4. врста картарошке игре (РСАНУ)
Зец	1. презиме (Нак. 2, 880; Груј. Р., ЗНЖ 21, 342), РСАНУ
Зец	3. сазвежђе на јужном небу, близу Ориона (РСАНУ)

<p>зец м 1. а. зоол. глодар са дугим задњим ногама и задњим ушима, веома плашљива и брза дивља животиња <i>Lepus</i>...</p>	<p>1. б. фиг. онај који се веома плаши, плашљивац, кукавица</p> <p>3. (понекад и у полусложеници зец-гљива) бот. назив за неколико врста гљива а. <i>Polyporus frondosus</i> из ф. <i>Polyporaceae</i>; б. <i>Thricoloma</i> из ф. <i>conglobatum Agaricaceae</i></p> <p>в. кладушица <i>Sparasis</i> (РСАНУ)</p> <p>4. покр. месо с доње стране трупа (обично од свиње или овце)</p> <p>5. покр. врста коњске болести која се појављује као израслина на ногама</p> <p>6. пом. обрнути сноп прућа или мотка која се побија у реку (обично на прудовима) за означавање леве обале пловног пута</p> <p>7. покр. врста платна у коме је основа пређа (вуна), а потка памук</p> <p>8. мн. покр. мали таласи на мору који настају када дува источни ветар</p> <p>9. покр. сунчев зрак који се одбије од огледала и игра на некој површини или засењује посматрача (РСАНУ)</p> <p>мушкарац који пребрзо доживљава оргазам (РСЖ)</p>
<p>зечар м 1. ловачки пас који лови, хвата зечеве</p>	<p>3. покр. врста крупније сачме (зечера) (РСАНУ)</p>
<p>зечевина / зечетина / зечина</p>	<p>1. зечје месо</p> <p>2. зечје крзно, зечја кожа (РСАНУ)</p>
<p>зечица м 1. женка зеца</p>	<p>2. бот. а. в. дебели корен <i>Rhuteuma spicatum</i></p> <p>б. в. звончић (3а)</p> <p>в. в. зевалица</p> <p>г. в. повратич <i>Tanacetum parthenium</i></p> <p>д. мн. назив за род биљака <i>Centaurea</i> ... које се употребљавају у лекарству</p> <p>3. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)</p> <p>оскудно одевена хостеса из Плејбоја (РСЖ)</p>
<p>златица ж 1. зоол. а. (об. уз реч куна) врста куне чије је крзно испод гуше и на грудима златножуте боје <i>Martes martes</i></p>	<p>3. некадашња златна монета у нашој земљи</p> <p>4. стара мера за површину земљишта</p> <p>5. мед. види жутица (РСАНУ)</p>
<p>змај м 1. мит. према веровањима многих народа крилато чудовиште слично змији, с великим канцама и дугим репом, с једним или више глава, дракон</p>	<p>1. г. некадашњи назив и симбол за Турску</p> <p>2. фиг. а. неустрашив, сјајан човек, јунак, херој</p> <p>2. фиг. б. силник, тиранин</p> <p>2. в. отресита, способна, енергична особа</p>

	<p>3. а. дечја играчка од папира разапета на танке шипке коју деца пуштају на канапу да лети по ветру, са репом</p> <p>3. б. мет. направа од платна или хартије која се диже под утицајем ветра носећи метеоролошке инструменте за мерење брзине ветра, температуре и влаге ваздуха</p> <p>3. в. аер. заст. аероплан без мотора и елисе, ваздушна једрилица</p> <p>4. брод. заст. справа коју брод вуче за собом кроз воду ради ловљења подводних мина</p> <p>5. астр. заст. назив за неке светлосне небеске појаве (комете, метеоре, метеорске ројеве)</p> <p>7. мн. врста украса у везу</p> <p>2. в. љута, бесна особа (РМС)</p> <p>лепа особа; изванредно вредна одн. активна особа; храбра одн. јака особа, кућна помоћница, незапослен родитељ, мајка одн. баба која је стално у стану те омета окупљање млађег друштва (РСЖ).</p>
змајевих м а. змајево дете, млади змај	фиг. јунаково дете, мали, млади јунак (РСАНУ)
змија ж 1. а. гмизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по подлози помоћу покретљивих ребара	<p>2. фиг. а. (у сликовитом изражавању) зла, опака љута особа</p> <p>б. особа која на све мотри врло будно, строго</p> <p>г. несрећа, зло, велика опасност, тешка слутња, тежак вид неког рђавог душевног стања, јад, чемер, отров</p> <p>3. фиг. нешто што обликом (понекад и опасношћу) ... подсећа на змију, змијолик предмет, појава (сабља, пруга, колона)</p> <p>4. покр. сироче, сирото беспомоћно дете</p> <p>4. фиг. а. потајно оружје (обично нож)</p> <p>7. бот. врста кактуса (РСАНУ)</p> <p>мршава девојка, старија жена зла, покварена особа (РСЖ)</p>
Змија	астр. сазвежђе на јужној небеској хемисфери (РСАНУ)
змијара ж в. змијарник	<p>2. покр. врста мараме</p> <p>4. бот. а. вргањ</p> <p>б. врста печурке <i>Coprinus fimetarius</i>...</p> <p>в. печурка <i>Huophiloma fasciculare</i> ... (РСАНУ)</p>
змијарник м а. место где се легу змије	фиг. скуп жучних, непријатељски расположених особа, врло непријатна, затрована средина (РСАНУ)
змијача ж 1. зоол. змијокрака	3. техн. спирална цев за хлађење у казану за печење ракије

морска звезда <i>Orphiuroidea</i> која најчешће живи у тропским пределима	2. бот. зељаста биљка ... чији се плод једе (Шул. 5, 404) (РСАНУ)
змијаш	тврдица, себичњак (РСЖ)
змијица ж дем. од змија	2. (мн) дугачке, спирално извијене шарене траке од хартије којима се ките просторије или које се бацају на веселим приредбама, забавама и сл. 3. покр. врста цвета љубичасте боје (РСАНУ)
змијурина ж аугм. и пеј. од змија	„Не да, змијурина, видиш, ни цабе, ни за паре” (Лал. 1, 100, РСАНУ)
змичалина ж 1. а. неотровна змија	3. фиг. зао, opak човек (ЦГ, Јовић 1) (РСАНУ)
зоља ж 1. инсекат <i>Vaspa vulgaris</i> из ф. опнокрилаца налик на пчелу, отровне жаоке, који се храни инсектима, воћем, слатким соковима и др., оса, осица	2. фиг. особа љутите природе, прзница, свадљивица; зла, опасна особа 4. у атрибутској служби уз именице женског рода – веома оштра (РСАНУ) ручни минобацач за једнократну употребу (РСЖ)
зујалица ж 1. мува зунзара, мува уопште, она која зуји	2. врста дечје играчке, чигра, зврк (Вук, Рј.) 3. апарат, направа која производи звук сличан зујању (ради сигнаписања, ометања радио-пријемника) (РСАНУ)
јагањац м в. јагње	2. (мн) покр. бела пена на морским таласима (БиХ, Радој. В.) 3. мн. врста народне игре (РСАНУ)
јагње с 1. а. младунче овце	1. б. јагњече печење 2. фиг. кротка, мирна, недужна особа б. реч одмила приликом обраћања каквој особи (често при тепању мушком детету) 3. рлг. Исус Христос 4. а. цркв. у хришћанској цркви хлеб за причесну литургију, који представља успомену на пасхално јагње б. врста колача који се меси на Бадњи дан (РСАНУ) младић (РСЖ)
јагњетина / јањетина / јагњевина / јањчевина	1. а. месо од јагњета, јагњеће месо, б. јагњеће печење 2. а. јагњећа кожа, јагњеће крзно б. шубара од јагњеће коже, крзна (РСАНУ)
јагњећина	в. јагњетина (РСАНУ)
јагњешце с дем. и хип. од јагње	2. рлг. Исус Христос (РСАНУ) девојчица (РСЖ)

јазавац м 1. зоол. грабљивац из породице куна, оштре њушке, неспретна тела и дуге чекињасте длаке <i>Meles meles</i>	2. фиг. онај који граби туђе, изграбљивач (РМС)
јазавчевина	а. јазавчева кожа б. јазавчево месо (РСАНУ)
јамарица ж 1. зоол. а. в. јегуља	2. бот. биљка <i>Cortusa matthioli</i> ... (РСАНУ)
јамичарка ж 1. зоол. змија отровница <i>Crotalus</i> из пор. <i>Crotalidae</i> која има дубоку јамицу између носних отвора и очију	2. бот. биљка <i>Helvella lacunosa</i> ... (РСАНУ)
Јарац	1. надимак (Павл. Лб. 2, 668; Ков. Р.), РСАНУ
јарац м 1. а. мужјак козе Сарег 2. покр. коза са великим роговима као у јарца	2. фиг. поргд. човек који брадом личи на јарца, ружан, неугледан човек б. муж кога жена вара, рогоња 3. (об. у ген. јд.) врста дечачке игре 4. разни предмети слични јарцу а. гимнастичка дрвена справа (на четири ноге обложена кожом) б. покр. ногари за тестерисање дрва в. зидарски ногари г. покр. горњи, криви део тезге, на којој се макља, деље дрво д. покр. направа за придржавање рамова са вошгином при њиховом прегледу ђ. клинчић као центар у игри козица е. војн. направа за пробијање зидова 5. необ. добош превучен јарећом кожом б. фиг. принудна продаја дужникове имовине ради наплате дуга (РСАНУ) 4. покр. јечменац, јечмичак (РМС)
јаре с 1. а. младунче козе б. необ. младунче коштуе, лане	1. в. хип. реч одмила при обраћању детету 2. врста дечје игре 3. фиг. гајде, јарећа мешина на гајдама (РСАНУ)
Јаребица	1. презиме (Шем. Пакр. 1898/III, Арс., БВ 1904, 240; БК 1905, 1065; Им. МС, 79), РСАНУ
јаребица ж 1. а. птица из ф. <i>Phasianidae</i> средње величине, храни се зрневљем, луковицама и инсектима, позната по укусном месу; постоји више врста	3. покр. а. врста момачке игре прескакања б. један играч у игри удвоје која се зове „соко и јаребица” (РСАНУ)
јаретина	1. а. месо од јарета, б. козје месо 2. а. јарећа кожа б. мешина за вино од јареће коже 2. оно што је начињено од јареће коже

	3. индив. погрд. фиг. старудија, олупина (РСАНУ)
јарчетина / јарчевина	2. мирис, воњ, јарчијег меса или коже (РСАНУ)
јарина	1. а. јагњећа вуна 1. б. козја вуна (РСАНУ)
јарчина	1. подр. онај кога жена вара, преварени муж (РСАНУ)
Јастреб	1. надимак (ЗНЖ 30, 238), РСАНУ
јастреб м 1. а. птица грабљивица <i>Astur palumbarius</i> из ф. <i>Accipitridae</i> дуга до 55 цм, оштрог повијеног кљуна и дугих оштрих канци, која напада птице и ситније сисаре	1. а. фиг. грабљив човек, грабљивац, отимач (РСАНУ) 1. б. фиг. човек тврдих убеђења, непокољблив, немилосрдан човек; присталица ратоборне, агресивне политике (РСЈ 2007)
Јегуља	1. надимак (Ћор. С. 9, 274), РСАНУ
Јеж	1. презиме (Шем. Бос. 1886, 49; Каран. 1, 433), РСАНУ
јеж м 1. а. сисар из реда бубоједа <i>Eginaceus</i> из ф. <i>Eginaceidae</i> чије је тело с леђне стране и на боковима прекривено игластим бодљама б. систематски назив за бубоједе чије је тело с једне стране и на боковима прекривено игластим бодљама	2. бот. а. украсна биљка ... чије округласто стабло има по ребрима бодље б. в. бодљикара 3. назив за разне направе са шиљцима, зупцима 3. а. грађ. зупчаста направа за набијање путева и насипа б. вој. врста препреке са гвозденим или бетонским шиљцима г. пчел. ваљак са зупцима помоћу кога се скидају поклопци са саћа в. војн. оруђе за избацивање противподморничких бомби д. покр. врста коша од дивље лозе помоћу којег се хватају ракови 4. врста накита на женској капи у старој градској народној ношњи 5. етн. покр. јабука украшена лешницима која се припрема за Бадњи дан 6. кожа најежена од хладноће 7. жмарци, трнци, мравци 8. војн. затворени борбени поредак способан за одбрану у свим правцима 9. покр. врста игре (обично дечје) у којој један од играча стоји или чучи у колу и на одређени повик хвата друге играче б. главни играч у тој игри в. врста друштвене игре у којој се играчи такмиче у снази (РСАНУ) 4. бот. а. врста јестиве гљиве (РМС)

	кратка оштрија фризура (РСЖ)
јежак м дем. и хип. од јеж	3. агр. ваљак са гвозденим зупцима који служи за разбијање и уситњавање сувих и тврдих грудва земље после орања (РСАНУ)
јежање	1. покр. врста друштвене игре у којој се играчи такмиче у спретности и брзини (РСАНУ)
јежевина	2. јежева кожа (РСАНУ)
јејинак м 1. зоол. ноћна птица грабљивица, буљина, сова, совуљага	2. погрд. зла жена (РСАНУ)
јеленак м 1. дем и хип. од јелен	3. бот. врста папрати дугих неразвијених листова (РСАНУ)
јеленица ж 1. женка јелена, кошута	3. мн. део примитивне браве (РСАНУ)
Јеленка	1. име (Вук, Рј.), РСАНУ
Јеленко	1. име (ЛМС 325, 209), РСАНУ
јеленовина	јеленска кожа (РСАНУ)
јунац м а. младо мушко говече	1. б. фиг. глуп човек, будала, глупак (РСАНУ)
јуне с 1. младо говече (обично у другој години живота), говече које није још сасвим одрасло	2. фиг. глупак, незналица (РСАНУ)
кајман м а. амерички гмизавац <i>Aligator mississippiensis</i> из ф. <i>Crocodylidae</i> дуг око 5 м, чија је кожа на цени за кожарске прерађевине	1. б. фиг. грамжљив човек, тврдица (РСАНУ)
камелеон м 1. назив за разне врсте гуштера из ф. <i>Chamaeleonidae</i> који живе претежно у Африци и југоисточној Азији и чија је карактеристична особина мењање боје, било под утицајем спољних фактора било под утицајем унутрашњих реакција	2. фиг. човек који мења своје мишљење и понашање према приликама и потребама; превртљивац (РСАНУ)
камелеонство	способност лаког прилагођавања средини; превртљивост, беспринципијелност (РСАНУ)
камењарка ж 1. а. врста отровне змије	3. фам. неморална жена, блудница, проститутка (РСАНУ)
камила ж 1. папкар <i>Camelus</i> из ф. <i>Camelidae</i> који живи у сувим областима Азије и Африке, товарна и јахаћа животиња, са једном или два грбама, у којима се скупља резервно масно ткиво	3. физ. заст. буре или какав други шупаљ подметач који служи за држање нечега на води или подизање чега из воде (РСАНУ) грбава девојка (РСЖ)
Камила	име (Љуб. 4, 412; Станојл. 1, 148), РСАНУ
канаринац м зоол. птица певачица <i>Serinus canarius</i> из пор.	издајица, новајлија, упадљиво а неукусно обучен мушкарац,

Fringillidae зеленкасте или др. боје перја, пореклом са канарских острва	кажњеник под специјалном истрагом који је издвојен у боксу бараче ограђеном ђебићима у концентрационом логору за политичко преваспитавање на Голом Отоку (РСЖ)
кањо м 1. врста јастерба, в. кања	2. један од играча у игри кање (РСАНУ)
кањушка ж 1. зоол. в. вучић	2. агр. покр. врста крушке (РСАНУ)
карагуљ м 1. зоол. врста мањег морског пужа	2. бот. зељаста биљка са цветовима савијеним у облику пужа и густо израслим листовима, која се обично гаји уз хладњаке (РСАНУ)
Квочка	1. презиме (Шем. Карл. 1883, 78; ЗНЖ 21, 310), РСАНУ
квочка ж 1. а. кокош која лежи на јајима, која је излегла пилиће	1. б. фиг. гадна, ружна, стара жена 2. покр. врста дечје друштвене игре, учесник у тој игри 3. покр. онај који на Божић дође први кући 4. заст. покр. део рабоша (комад дрвета на коме се бележе потраживања) који остаје код повериоца 5. топовско зрно, тане 6. заст. и покр. сазвежђе Влашићи, Плејаде, најсјанија звезда у том сазвежђу (РСАНУ) 2. погрдан назив за женску особу (РМС)
кенгур м зоол. а. аустралијски сисар биљољед <i>Marsupius giganteus</i> из реда торбара, мале главе, прса и предњих ногу, а развијених задњих ногу и јаког репа, чија женка рађа непотпуно развијено младунче које завршава за седам месеци развиће у кеси између мајчиних задњих ногу	грудна носилка за бебе, поштар (РСЖ)
кер м 1. а. пас уопште	2. фиг. погрд. онај који својим поступцима изазива презир, гнушање, лоша, покварена особа, лош, рђав човек (РСАНУ) милиционар, полицајац, гад, момак, мангуп, глупак, простак, примитивац, сељак, тренер (РСЖ).
кера ж в. кер	2. фиг. а. млада, окретна, живахна женска особа; женско дете б. поргд. блудница (РСАНУ)
керавац	линијски милиционар одн. полицајац, позорник, полицајац који води пса (РСЖ)
кербер м а. мит. троглави пас из грчког мита који чува улаз у подземни свет, син Тифанов и Јехидин	1. б. фиг. строги чувар (РСАНУ) портир (РСЖ)
кесега ж 1. зоол. слатководна риба <i>Abramis ballerus</i>	2. покр. шара на сељачким чарапама, по којој се разликују чарапа за леву и десну ногу (РСАНУ)

китовина	уље од кита (РСАНУ)
кичмењак м 1. општи назив за бића (животиње и човека) из подтипа Vertebrata ... који се одликују лобањом, кичменим стубом и високо развијеним нервним системом, чулима и другим органима	2. фиг. чврст, одважан, храбар, достојанствен човек (РСАНУ)
кленић м 1. зоол. а. дем. и хип. од клен	2. шатр. заст. метални новчић (од десет динара) (РСАНУ)
клилук м 1. зоол. в. голуб дупљаш (под голуб изр.)	2. висок и мршав мушкарац, дугоња (РСАНУ)
кљусина ж 1. ауг. и пеј. од кљусе	2. фиг. погрд. стар, ороноу човек (РСАНУ)
Кобац	1. лични надимак (Арс.), презиме (Шем. Карл. 1883, 73), РСАНУ
кобац м 1. птица грабљивица <i>Accipiter nisus</i> која највише уништава птице певачице, кокоши и мишеве	2. фиг. грабљив, безобзиран, зао човек који наноси некоме штету; онај који представља опасност за неког, ко наноси штету, непријатељ, злотвор (РСАНУ) полицијски инспектор који хапси малолетнике (РСЖ)
Кобила	1. презиме (Синд. 1. 132, Рад ЈА, 13–14, 94; Марет. 7, 94), РСАНУ
кобила ж 1. а. женка коња	1. б. фиг. погрд. о женској особи 2. заст. и покр. назив за разне подупираче, ослонце, и греде б. греда на којој стоји вретено за покретање воденице в. ногари, направа на три или четири ноге на коју се нешто наслања г. гвоздени ослонац за дрва на огњишту д. полична греда на преси за маслине 4. покр. а. ред камена при печењу креча који служи као свод кречане б. врста свода над огњиштем 5. покр. деоница, деобна јединица при дељењу пашњака 6. покр. врста колача који се меси на Бадњи дан 7. агр. покр. врста шљиве 9. мн. нар. врста народне игре која се игра током беле недеље, учеснице у тој игри (РСАНУ)
кобилан	2. погрдан назив за човека (РСАНУ)
кобилар м онај који гаји или чува кобиле	1. в. погрд. лош јахач 1. г. погрд. онај који једе кобиле месо (РСАНУ)
кобиларда	1. погрд. а. ленштина, лењивац

	1. б. крупна, незграпно грађена женска особа (РСАНУ)
кобилаш	погрд. онај који се узјогунио, јогуница (РСАНУ)
кобилетина ж аугм. и пеј. од кобила	„Кад би се љутит вратио из касарне ... онда јој је знао кресати немилице и 'краветина' и 'кобилетина'” (Кол. 5, 11, РСАНУ)
кобилчина ж аугм. и пеј. од кобила;	„Неће она кобилчина ништа да ради, само се свађа и спава” (Пива, Радов. М., РСАНУ).
Кобилић, Кобиловић	погрдан назив за човека (у грдњи, псовању) (Бен. 5, 402) (РСАНУ)
кобилица ж 1. а. дем. и хип. од кобила	3. грудна кост у кокошке и других птица, ломилица, јадеж, јадац 4. уздужна темељна греда или челична конструкција која учвршћује средину бродског дна, доња тица, гребен корита брода 5. два доња срасла листића код лептирасте крунице цвета 6. покр. јабучица на гркљану 7. назив за разне гредице, полуге, спојнице; уздужне или лучне ослонце, гредица за весло или крму, кобила, коњиц 7. б. дрво које издиже струне на гудачким инструментима 7. в. покр. део жрвња за млевење жита 9. покр. грозд који се одсече заједно са лозом па се оставља да се суши, евенка 10. покр. трула кобила б. врста дечје игре лоптом (РСАНУ)
коза ж 1. а. општи назив за род шупљорогих преживара папкара Capra из пор. Caviconia б. домаћа припитомљена врста из тога рода, која се гаји ради млека, меса и коже; женка те врсте	1. в. покр. гајде (од козје мешине) 2. фиг. пеј. а. неспретна, неумешна особа б. немирна, неспретна особа 3. а. покр. ногари за тестерисање дрва, јарац, козлић б. грађ. помоћна конструкција од греда и дасака која се прави при грађењу, скеле г. грађ. направа од дасака или греда која служи као стрма раван за спуштање и дизање терета д. чекр са постољем који служи за извлачење земље при изградњи бунара ђ. маљ са дршком за набијање великог коља е. рашљасто дрво, соха 4. а. козаљка б. игра скривања прстена под капу в. дечја игра која се изводи са пет камичака, пиљака г. један од кочића забодених у земљу у пастирској игри козице 5. мед. нар. богиње (РСАНУ)
Коза	астр. в. Капела (РСАНУ)
козаљка	а. врста игре са зрнима (пасуља, кукуруза и сл.) која се

	повлаче по линијама правоугаоне геометријске слике, мица; млин б. цртеж (табла и сл.) с геометријском сликом за такву игру (РСАНУ)
козара ж месарница у којој се продаје козје месо	5. агр. покр. врста јабука б. врста крушке 6. бот. покр. в. срдњак <i>Lepiota procera</i> (РСАНУ)
козарица ж чобаница која чува и напаса козе	5. покр. врста народног кола 6. покр. врста колача који се меси за Божић 7. агр. покр. врста јабуке; исп. козара 9. бот. покр. в. чешљица <i>Sasleria coerulea</i> 10. необ. шума у којој се напасају козе (РСАНУ)
козина	2. агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)
козица ж 1. а. дем. и хип. од коза; млада коза	2. ист. девојчица са села која је све до своје удаје служила у властелинским породицама у Дубровнику, служавка, слушкиња 3. покр. а. трножни земљани суд, котлић б. шерпа, шерпења 5. покр. врста забавне пастирске игре 6. покр. уметак на рамену кошуље, РСАНУ 7. (мн) мно. разне врста заразних болести са оспицама по кожи, богиње (РСАНУ)
козлетина	1. а. кожа од козлета, јаретина 2. а. месо од козлета, јаретина (РСАНУ)
козлиња, козловина, козина	1. а. козја длака, кострет, јарина 1. б. козја кожа (РСАНУ)
козлић м 1. а. младунче козе, козле, јаре	1. б. реч одмила при обраћању детету 2. уздигнуто седиште за кочијаша (на фијакеру, каруцама и сл.), бок 3. а. спорт. гимнастичарска дрвена справа (на четири ноге и са кожним јастучетом) за прескакање, јарац 3. б. ногари за тестерисање дрва, ногари уопште в. дрвени ногари преко којих се стављају сидрени ланци (да не би лежали на палуби или земљи) 3. г. дрвена направа са пречагама за сушење сена 4. корпица, котарица (РСАНУ)
козурина ж аугм. и пеј. од коза	фиг. „Шта је, Пилипало, стара козурино?“ (Мат. 6, 33,

	РСАНУ).
којот м зоол. звер <i>Canis latrans</i> из пор. паса (<i>Canidae</i>), степски преријски вук, нешто мањи од обичног вука, који живи у западном делу Северне Америке	глупак (РСЖ)
кока ж 1. а. хип. од кокош	<p>1. б. фиг. реч одмила при обраћању женском детету или младој жени</p> <p>3. покр. смотуљак пређе дугуљастог, јајастог облика</p> <p>4. грумен жара, жишка</p> <p>4. неугашена грудвица дувана истресена из луле (= кокица)</p> <p>5. свежањ, сноп купастог облика</p> <p>проститутка, девојка са којом се неко забавља, девојка, жена, згодна зрелија жена, згодна пуначка жена, женски полни орган (РСЖ)</p>
кокица ж 1. дем. и хип. од кока	<p>2. об. у мн. а. искокано зрно кукуруза</p> <p>б. крупна пахуља снега</p> <p>3. а. цела језгра ораха</p> <p>б. тврда језгра каквог плода, коштица</p> <p>4. а. колач од беланца и шећера лоптастог облика, пуслица</p> <p>б. лек против глиста у облику пуслице</p> <p>5. а. грумен жара, жишка</p> <p>б. неугашена грудвица дувана истресена из луле</p> <p>в. опушак од цигарете</p> <p>г. ужарена грудвица на врху фитиља</p> <p>10. бот. општи назив за биљке из рода <i>Ophrys</i> омалена жена средњих година, кондуктерка (РСЖ)</p>
кокот м 1. мужјак кокоши, петао	<p>2. а. ветреушка на крову, петао</p> <p>б. покр. највиши камен на чеоном зиду куће</p> <p>3. а. обарач, окидач (об. на пушци), ороз</p> <p>б. кука на коју се закачење засун</p> <p>в. мала славина</p> <p>4. перјаница као украс на капи, кациги и сл.</p> <p>5. покр. кришка, режањ каквог плода</p> <p>б. мн. ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тога кукурикања</p> <p>7. гласови кокоши, ређе пернате живине, кокотање (РСАНУ)</p>
Кокот	презиме (Шем. Карл. 1883, 79; Шем. Бос. 1886, 21, 25, 85 и 100 ...), РСАНУ

кокотић м 1. дем. и хип. од кокот	<p>2. (мн.) мотив у народном везу</p> <p>3. покр. а. дрвени клип на гредељу рала за који се закачиње гужва</p> <p>б. клин који спречава испадање котле, дашчице која повезује ралицу са гредељем (РСАНУ)</p>
кокошар м 1. а. онај који краде кокоши; лопов који врши ситне крађе	<p>1. б. пеј. безначајан, безвредан човек</p> <p>брбљивац, ситан крадљивац, милиционар, полицајац, трапавко, невоспитанко, гњаватор (РСЖ)</p>
кокошарник м а. просторија или кућица, кавез и сл. за чување или гајење кокошију, живинарник	<p>1. б. фиг. кућа висока, а тесна (РСАНУ)</p> <p>неуредна, прљава кућа, просторија (РСЖ)</p> <p>женски интернат, дом студенткиња (РСЖ)</p>
кокошињак м 1. кокошији измет	<p>3. мед. нар. гнојно запаљење прстију (РСАНУ)</p>
кокошињац м 1. а. в. кокошарник	<p>1. б. ир. у партизанском говору назив за мали италијански војни аутомобил</p> <p>неуредан стан, стан (РСЖ)</p>
кокошка ж 1. в. кокош	<p>2. смотуљак пређе дугуљастог, јајастог облика</p> <p>3. а. цела језгра ораха</p> <p>б. средишњи део каквог плода</p> <p>4. покр. врста колача који се меси за Бадњи дан</p> <p>5. заст. покр. део рабаша који остаје код повериоца</p> <p>6. покр. назив за децју игру; један од учесника у тој игри</p> <p>7. бот. а. врста украсне биљке <i>Neottia nidusavis</i> ...</p> <p>б. бобовњак</p> <p>примитивна жена, простакуша, торокуша, глупача, шлајм, испљувак (РСЖ)</p>
колеоптер м зоол. в. тврдокрилац, општи назив за ред инсеката различитог изгледа и начина живота, са два пара крила, од којих доња служе за летење, а горња за заштиту, Coleoptera	<p>2. аер. нова врста авиона (у фази испитивања) цилиндричног облика, с крилима у облику прстена, статореактивним и турбомлазним мотором који му омогућава вертикално узлетање и слетање (РСАНУ)</p>
комар м 1. а. в. комарац	<p>2. ир. слаб војник (РСАНУ)</p>
комарац м 1. зоол. општи назив за инсекте двокрилице Culicidae витког тела и дугих ногу, с устима подешеним за убадање и сисање течности у које спадају обични комарац, комарац маларичар и др.	<p>2. фиг. пеј. онај који је слаб, мршав, ситан; незгодна, досадна особа (РСАНУ)</p> <p>мршавко (РСЖ)</p>
конха ж 1. зоол. шкољка са две љуштуре	<p>2. архит. полукупола изнад апсиде или полуцилиндричне нише (РСАНУ)</p>
коњ м 1. зоол. а. сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, живахна	<p>2. фиг. поргд. незграпан и глуп, ограничен човек</p>

<p>домаћа животиња која служи за вучу и јахање</p>	<p>3. а. дрвени, камени кип, статуа коња, уопште фигура коња</p> <p>3. б. шара у везу у облику коња</p> <p>в. назив за разне врсте колача у облику коња, фигура коња на колачу</p> <p>4. а. (назив за разне предмете који својим изгледом, наменом и сл. подсећају на коња) спорт. гимнастичарска справа чији је издужени труп, у који се могу уградити хваталке, обложен кожом и постављен на четири ноге</p> <p>б. спорт. шахофска фигура у облику коњске главе, скакач</p> <p>в. в. коњиц</p> <p>4. г. покр. дрвени подметач са четири укрштене ноге који се користи за тестерисање дрва</p> <p>д. покр. гвоздена шипка са ножицама на коју се ослањају дужа дрва на огњишту</p> <p>ђ. покр. код ступе ваљарице греда постављена на две ноге на коју се ослања вретено</p> <p>е. покр. део дрдала преко кога се затеже тетива</p> <p>ж. грађ. зидарска направа, најчешће једна греда ослоњена на друге четири; зидарски ногари, јарац</p> <p>з. (обично у мн.) покр. коса греда у кровној конструкцији (углављена у другу такву греду) рог</p> <p>и. покр. попречна спојница у кровној конструкцији (испод слемена)</p> <p>ј. покр. дрвена направа која служи као ослонац мајсторима што покривају кров</p> <p>и. покр. коса греда у кровној конструкцији</p> <p>5. разг. коњска снага, јединица за мерење снаге која износи 75 килопонд-метара, одн. 736 вата</p> <p>б. покр. количина терета коју коњ може понети, товар</p> <p>7. ист. у српској средњовековној држави законска обавеза која се састојала у напасању царских коња</p> <p>8. фиг. а. штап за поштапање у ходу,</p> <p>б. у неким дечјим играма, штап, батина на којој се јаше; назив за такву игру</p> <p>9. (често у мн.) покр. у разним играма учесник који опонаша коња (иде четвороношке); назив за такву игру</p> <p>10. покр. а. штап пободен у земљу, камен или неки други предмет који се гађа у игри клиса, мета</p>
--	--

	<p>б. назив за играчку у игри титре</p> <p>в. освојен бод, поен, мера успеха у неким играма,</p> <p>12. агр. покр. врста смокве бела и дугуљаста плода</p> <p>13. анат. покр. грудна, прсна кост</p> <p>глупак, неспретњак, трапавко, ранија новчаница од 100 динара, крупна девојка, шипарица (РСЖ)</p>
коњак м 1. дем. и хип. од коњ	<p>4. покр. в. коњиц (4а)</p> <p>5. покр. а. орах којим се у игри гађају купе ораха, ојнак</p> <p>б. омањи округао белутак (ситна јабука, шљива) који се у дечјој игри градичкања баца увис и дочекује (РСАНУ)</p>
коњаник м 1. а. онај који јаше коња, јахач	<p>2. неуоб. при огледима у физици, парче хартије које се ставља на струну да би се утврдило њено треперење (РСАНУ)</p>
коњар м 1. онај који обавља одређени посао, радњу и сл. у вези са коњем	<p>2. покр. воденични камен, жрвањ одређене величине (РСАНУ)</p> <p>простак (РСЖ)</p>
коњарица ж 1. коњарева жена	<p>3. покр. нарочита лепиња која се о божићним празницима меси и даје коњима (РСАНУ)</p> <p>5. агр. покр. врста шљиве округлог крупног плода (РСАНУ)</p>
коњетина	<p>месо од коња, коњско месо (РСАНУ)</p>
коњина ж ауг. и пеј. од коњ	<p>2. коњска кожа (РСАНУ)</p>
Коњић	<p>астр. сазвежђе на северном делу неба (РСАНУ)</p>
коњић м дем. од коњ	<p>2. назив за разне направе, предмете и сл. а. спорт. в. коњ (4б)</p> <p>б. мн. сталак од дрвета, дрвени ногари на којима леже креветске даске</p> <p>в. покр. в. коњиц (4а)</p> <p>г. (об. у множини) покр. дрвце на разбоју, дужине до 10 цм, за које се везују нити и које омогућује њихово покретање при ткању</p> <p>д. мн. покр. в. колотор</p> <p>ђ. покр. мало, рачвасто дрво које се одоздо завлачи у казанску лулу и низ чији дужи крак тече ракија из казана</p> <p>4. бот. в. жива трава <i>Erodium cicutarium</i> (РСАНУ)</p>
коњиц м дем. и хип. од коњ; коњ	<p>4. назив за разне ослонце, полуге и сл.</p> <p>а. дрвени подметач за струне, жице на гудачким инструментима</p> <p>б. део ваге за одређивање количине воде у маслу</p>

	<p>д. дрво у постољу мотовила, витла или у земљу забодено на коме витао стоји и окреће се</p> <p>ђ. мех. постоље, наслон за осовине код разних справа или уређаја</p> <p>ж. део стругарског, токарског строја</p> <p>з. покр. дрвени део који служи за покретање горњег воденичног камена</p> <p>ј. покр. дашчица која се ставља у казанску лулу низ коју цури ракија из казана</p> <p>5. коњанин</p> <p>6. покр. етн. онај који иде од куће до куће на коњу и позива сватове</p> <p>7. фиг. (у придевској служби) брз, живахан, полетан (РСАНУ)</p>
коњица ж 1. род војске који обавља своју главну службу јашући на коњима, коњаништво	3. покр. хрпа, гомила од четири-пет ораха, кестена и сл. постављених тако да један лежи на осталим и представља врх гомиле (РСАНУ)
коњослав	глупак, неспретњак, трапавко (РСЖ)
коњухача	агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)
коњушар м 1. а. радник који се брине о коњима, који чува, храни, тимари коње и сл., коњар	младић који увече изводи девојке у аутомобилу предузећа у коме ради као возач (РСЖ)
коњушница ж 1. нарочита зграда или просторија за коње, штала, стаја	2. неуоб. друмска механа, свратиште, хан, караван-серај 3. бот. покр. врста зељасте биљке, траве (РСАНУ)
копитар м 1. зоол. а. општи назив за сисаре биљољуде Ungulata који на ногама имају копита	2. покр. справа, клешта за вађење коњских чавала (РСАНУ)
корал м а. зоол. непокретне животиње из рода полипа које у великим скуповима живе у морима прирасле уза стене, Anthozoa	2. мн. мале дрвене лоптице са умереним шиљцима на пасјем оковратнику, које боду кад се оковратник повуче (употребљава се при дресирању паса) (РСАНУ)
Корњача	1. презиме (Шем. Бос. 1886, 93), РСАНУ
корњача ж 1. зоол. гмизавац са чврстим рожнатим оклопом из реда Chelonia или Testudines који живи претежно у топлијим крајевима на копну и у води	3. а. бот. врста гљиве б. бот. в. смрчак <i>Morchella esculenta</i> в. агр. покр. врста крушке 5. ист. заклон, кров од војничких штитова који су антички војници правили изнад својих глава при нападу на опседнути град 6. покр. чауш, шаливчија који развеселава сватове и госте на свадби и који је обучен тако да подсећа на корњачу

	<p>7. мед. повеска, завој чији се намотаји у облику бројке осам укрштају у прегибу, на зглобу</p> <p>8. ист. врста млетачког ратног брода на весла, грађеног по угледу на византијске дромоне</p> <p>9. покр. врста шаре у народном везу ружна девојка; аутомобил марке Фолксваген (РСЖ)</p>
корњачевина	1. б. корњачино месо (РСАНУ)
косавац м 1. зоол. в. кос	2. бот. в. горчик (РСАНУ)
косовица ж 1. зоол. а. кос (мужјак и женка)	1. б. (са глаголом судити у предикату) у народним песмама као симбол оног који суди по закону јачег (РСАНУ)
коштељка ж 1. зоол. врста речне шкољке	2. врста народног кола (РСАНУ)
коштреба ж покр. 1. зоол. врста рибе	2. зла, рђава жена (РСАНУ)
Кошута	<p>1. име (Вук, Рј.; Ост. Т. 4; Вељ. М. 3, 61)</p> <p>2. презиме (Станојл. 1, 63), РСАНУ</p>
кошута ж 1. а. жена јелена	<p>2. фиг. лепа, окретна и кротка, блага девојка (РСАНУ)</p> <p>хип. назив за девојку, односно жену (РСЈ 2007)</p>
краба ж 1. зоол. десетоножни рак здепастог тела из групе краткорепих ракова <i>Brachyura</i> , општи назив за ракове из те групе, раковице	2. архит. пластични украс готских грађавина у облику савијеног листа, раковица, пузавица (Клајић 4, РСАНУ)
крава ж 1. одрасло женско говече; женка говечета	<p>2. фиг. погрд. 1) гломазна и незграпна, трапава женска особа; трома, лења женска особа (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. погрд. глупа, ограничена женска особа, глупача (РСАНУ)</p> <p>дебела девојка одн. жена; глупа девојка; примитивка, простакуша (РСЖ)</p>
кравара ж 1. стаја за краве	3. бот. врста јестиве гљиве <i>Boletus bovinus</i> из ф. <i>Polyporaceae</i> , риђег слузавог клобука, која расте по црногоричним шумама (РСАНУ)
краветина ж аугм. и пеј. од карава	<p>а. кравље месо (РСАНУ)</p> <p>„Краветина кажу за жену која је много лења” (Дучаловићи, Ков. Р., РСАНУ)</p>
кравина	1. кравља кожа (РСАНУ)
кравица ж 1. дем. и хип. од крава; млада крава.	<p>4. бот. в. петровац <i>Agrimonia eupatoria</i></p> <p>5. (об. и мн.) бот. покр. већа чахура татуле (РСАНУ)</p>
крављак м 1. покр. кравља балега	3. бот. вишегодишња зељаста биљка <i>Carlina C. acaulis</i> из ф.

	Compositae, веома кратког стабла, чврстог и трновитог лишћа, перасто дељеног по ободу и распоређеног у розету приљубљену за земљу, са цветном главицом у средини 4. бот. врста отровне гљиве <i>Boletus pachurus</i> из ф. Polyporaceae (РСАНУ)
кравуља ж ауг. и пеј. од крава, мршава, слаба крава	девојка одн. жена са великим грудима (РСЖ)
Крагуј	1. име (Мил. М. Ђ. 23, 316; Вук, Рј.; Ник. Р. 1, 161; Ел. Г. 3), РСАНУ
крагујац м в. крагуј	2. покр. назив за мало плачљиво дете (РСАНУ)
крастача ж в. зелена краставица	2. агр. покр. врста јабуке (РСАНУ)
креја ж 1. зоол. а. шумска птица из породице врана <i>Carrulus glandarius</i> шареног перја и снажног кљуна, сојка	3. покр. мањи делови танког слоја леда 2. покр. врста чегрталке (РСАНУ)
крекетуша ж а. жаба која крекеће, жаба уопште, врста мале зелене жабе	1. б. фиг. пеј. врло причљива, брбљива жена (РСАНУ)
крештавац м 1. зоол. попац, зрикавац, цврчак	2. покр. брбљивац, галамција (РСАНУ)
крешталица ж 1. а. в. креја	2. а. особа која крешти, која има крештав глас б. особа која говори или пише у непријатном тону, злобно, пакосно и сл. (РСАНУ)
крешталка ж 1. зоол. в. креја	2. пеј. она која има крештав глас, која говори или пева крештавим гласом 3. дрвена направа, чегрталка за плашење и терање птица које наносе штету усевима, воћкама и сл. (РСАНУ)
крештелица ж 1. зоол. а. в. креја	3. бот. вишегодишња ниска зељаста биљка из ф. звочића чији су листови наизменични и тракасти а цветови седећи са звонасто-левкастом круницом (РСАНУ)
крилача ж 1. зоол. врста мале птице	2. мн. врста конављанског веза (РСАНУ)
Кркавац	презиме (Мрк. 1, 326), РСАНУ
кркавац м покр. 1. зоол. а. в. кркуша	2. веома стар, болешљив, изнемогао, оронуч човек 3. комад дрвета који удара у воденички камен и омогућава равномерно испадање жита из кориташца у воденички камен, чекало, чекетало (РСАНУ)
кркуша ж 1. зоол. а. омања вретенаста слатководна риба <i>Barbus meridionalis</i> ... подврста мрене	2. покр. гојазна, дебела женска особа (РСАНУ)
крлеж м покр. 1. зоол. в. крпељ	2. бот. шумски цвет (РСАНУ)

крља ж 1. зоол. а в. крпељ	2. фиг. а. онај који другога немилосрдно искоришћава и угњетава, крвопија б. досадна несносна особа (РСАНУ)
крљеж м покр. 1. зоол. в. крпељ	2. бот. в. рицинус <i>Ricinus communis</i> (РСАНУ)
крљеш м покр. 1. зоол. в. крпељ	2. млад још неразвијен крај биљног изданка, пупољак (РСАНУ)
крмак м 1. а. одрасли мужјак свиње, вепар, прасац б. младунче свиње, мушко прасе	2. фиг. погрд. безобзиран, нечастан, лош, рђав човек; уопште као погрдан назив, у љутњи, псовању и сл. (РСАНУ)
крмалук	тврдоглавост, својеглавост, јогунство, инат, пркос (РСАНУ)
крмача ж 1. а. одрасла женка свиње, прасица	2. фиг. погрд. прљава, неуредна или безобзирна, нечасна женска особа; уопште као погрдан назив у љутњи, псовању и сл. 3. мрља од мастила, обично на писаном тексту (РСАНУ) велика (обично шверцера) путна торба, аутомобила марке Мерцедес серија С, велики камионски акумулатор, мрља од мастила, велика авионска бомба (обично она која није експлодирала) (РСЖ) пацка, велика бомба (Бугарски 2005)
крмачетина, крмачина ж аугм. или пеј. од крмача.	= крмача (РСАНУ)
крме с 1. млада свиња, свињче, прасе; свиња уопште	2. фиг. погрд. прљава, неуредна, безобзирна, нечасна особа, (често погрдан назив за иноверце у муслиманском жаргону) (РСАНУ)
крметина	свињско месо, свињетина (РСАНУ)
крмећара	1. врста гљиве коју радо једу свиње (РСАНУ)
крмчина ж (м) аугм. и пеј. од крмак	фиг. Докде крвник: „Бре крмчино дивја! Ти л’ се нађе а судити мени?” (Сар. 1, 66, РСАНУ)
крокодил м зоол. а. крупни водени гмизавац из рода <i>Crocodylus</i> ... са дугим обично спљоштеним, снажним репом, чије је тело обложено кошчатим плочама, пресвученим рожнатом материјом и који живи у водама тропског и субтропског појаса	долар (РСЖ)
крокодилка	ружна девојка (РСЖ)
крокодилуша	1. необ. притворна, подмукла женска особа, прикривена,

	лицемерна пакосница (РСАНУ)
крпељ м 1. зоол. зглавкар из разреда тукова (<i>Ixodes ricinus</i> или друге врсте) који живи као паразит на кожи човека или животиња на тај начин што се упије у кожу и сише крв	<p>2. фиг. особа која живи на рачун другог, као паразит</p> <p>6. онај који стално прати некога, који је непрестано уз некога, досадна, несносна особа (РСАНУ)</p> <p>израбљивач, крвопија;</p> <p>онај који има закрпљене фармерке, онај ко једва саставља крај с крајем (РСЖ)</p>
крпуша ж 1. зоол. в. крпељ	<p>3. агр. покр. врста ситне смокве, која сазрева у другој половини лета</p> <p>4. покр. врста траве (РСАНУ)</p>
Кртица	1. презиме (Јавор 1885, 187; БК 1905, 1066), РСАНУ
кртица ж 1. а. врста малог сисара <i>Talpa europaea</i> црне длаке, ваљкастог тела, који живи под земљом и има предње ноге и рило прилагођено за копање	<p>3. покр. врста примитивних дечјих опанака</p> <p>2. фиг. веома вредна марљива особа (РСАНУ)</p> <p>обавештајац убачен у противничке редове (У туђу власт, организацију, обавештајну службу, војни врх и сл.) (РСЖ)</p>
крца ж 1. зоол. називи за дивље патке које се гнезде по водама средње Европе и средње Азије	2. закржљала ситна особа или животиња (РСАНУ)
Куја	лични надимак (ЗНЖ 30/II, 238), РСАНУ
куја ж 1. женка пса, кучка, керуша	<p>2. фиг. погр. зла, рђава женска особа покварена, неморална женска особа</p> <p>3. бот. покр. врста биљке</p> <p>4. покр. плод кестена са неразвијеним језгром</p> <p>6. покр. врста столарског струга, блања</p> <p>7. покр. дрвена мотка, штап којим се кочи, зауставља окретање вратила на разбоју (РСАНУ)</p>
кукавица ж 1. зоол. а. шумска птица селица <i>Cuculus canopus</i> из пор. Cuculidae величине голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда	<p>4. она коју је снашла некаква несрећа, она која пати, која је ожалостњена, која изазива жаљење, несрећница, јадница, невољеница</p> <p>5. фиг. особа која нема довољно храбрости, одважности, страшљивац, плашљивац, слабић</p> <p>6. особа која заслужује презир, бедник, нитков</p> <p>6. покр. тврдица, шкртица</p> <p>7. фиг. мала, с муком зарађена свота новца, цркавица</p> <p>8. бот. коштуца</p> <p>6. в. вилин лук (под лук изр.)</p> <p>в. в. каћун (1а)</p>

	г. зељаста биљка <i>Serapias</i> ... (РСАНУ)
кукавка ж 1. зоол. в. кукавица	3. заст. инструмент који на притисак производи глас „куку”, сличан гласу кукавице (РСАНУ)
кукац м 1. зоол. а. (у мн.) најмногбројнији и најразноврснији разред животиња из кола зглавкара, чије је тело састављено из три јасно одељена дела (главе, груди и трбуха), инсекти <i>Insecta</i> , <i>Hexapoda</i>	2. нар. мед. акутно гнојно запаљење ткива око прстију руке проузроковано стафилококама и стрептококама, које се испољава у виду болног отока око ноктију (РСАНУ)
куковача ж 1. зоол. в. кукавица	2. бот. врста биљке жутог цвета (РСАНУ)
кукувача ж 1. зоол. в. кукавица	2. бот. в. орлови нокти <i>Lonicera caprifolium</i> (РСАНУ)
кукумавка ж 1. зоол. а. в. ћук	2. фиг. особа која стално јадикuje, кукумавчи (и која тиме, како се верује, слуги на зло) (РСАНУ)
кулаш м 1. а. коњ мишје, пепељасте или жућкасте, жућкастосиве боје; име таквом коњу	2. агр. врста пасуља жуте, жућкасте или црвенкасте боје (РСАНУ)
кумрија ж 1. зоол. в. гугутка	2. (об. у мн) покр. обрва, веђа (РСАНУ)
куна ж 1. зоол. а. ситна звер из пор. <i>Mustelidae</i> издуженог витког тела и врло кратких ногу, чије се крзно веома цени, крзно те животиње	2. ист. стара, средњовековна новчана јединица која је преузета као назив за монету у квинслишкој „Независној Држави Хрватској” (за време Другог светског рата) (РСАНУ)
Кунац	1. презиме (Шем. Бос. 1886, 121; ЗНЖ 29, 129), РСАНУ
кунац м в. кунић	2. фиг. човек малог раста и ретких. наоштрених бркова (РЈА) 3. покр. комад, кришка хлеба нарочитог облика; кришка препеченог хлеба, двопек (РСАНУ)
кунић м зоол. глодар из пор. зечева (<i>Leporidae</i>) <i>Oryctolagus</i> , <i>O. cuniculus</i> који живи у слободној природи и који се гаји припитомљен ради меса и крзна	1. фиг. плашљивац, кукавица (РСАНУ)
куница ж 1. а. дем. од куна	3. бот. а. једногодишња, двогодишња или вишегодишња биљка из рода <i>Alopecurus</i> ... са једноцветним класићима скупљеним у класолику метлицу 3. б. в. хајдучка трава <i>Achillea</i> 3. в. покр. в. купина (1) (РСАНУ)
куновина	1. кунина кожа, кунино крзно (РСАНУ)
Курјак	1. надимак (Арс.; Срем. 3, 46) 2. презиме (Шем. Бос. 1886, 124; Шем. Пакр. 1898/III; Павл. Љ. 1, 1063...), РСАНУ

<p>курјак м 1. а. зоол. крволочна звер <i>Canis lupus</i> из пор. паса која живи у брдским крајевима, вук</p>	<p>2. фиг. а. насилник, отимач, насилник, злочинац б. храбар човек, прекаљени борац, јунак в. mudar, искусан човек г. шатр. стражар 3. покр. врста друштвене игре б. бот. покр. божур б. б. в. уродица <i>Melampyrum arvense</i> 7. покр. ороз на старинским пушкама 8. покр. доњи (ређе горњи) сноп жита садеведеног у крстине 9. покр. кокошји измет, кокошињац затворски стражар (РСЖ)</p>
<p>курјача</p>	<p>2. (курјаче ж мн.) етн. покр. а. (ређе курјача ж јд.) покладни обичај, забава у којој учесници иду по селу и скупљају поклоне који се дају да стока не би страдала од курјака, вукова б. учесници у овом покладном обичају који иду по селу и скупљају поклоне (РСАНУ)</p>
<p>курјачина ж ауг. и пеј. од курјак</p>	<p>2. а. курјачје крзно, курјачја кожа б. огртач, ћурак, бунда или капа, шубара од курјачје коже, вучетина 3. врста коњске болести (РСАНУ)</p>
<p>курјачица ж 1. а. женка курјака, вучица</p>	<p>1. б. фиг. зла, округна, опака жена 3. бот. покр. врста отровне биљке; исп. курјача (РСАНУ)</p>
<p>кусац м 1. домаћа животиња (мужјак) кусог репа и име таквој животињи</p>	<p>2. пеј. човек малог, здепастиг раста 3. подсмешљив назив за кратку одећу (зубун или др.) (РСАНУ)</p>
<p>Кучак</p>	<p>презиме (Марет. 7, 94; ИМХ 1884, 5), РСАНУ</p>
<p>кучак м 1. а. пас мужјак, пас уопште, псето</p>	<p>2. фиг. погрд. лош, зао човек (РСАНУ)</p>
<p>куче с 1. млад, мали пас, псетанце, псето, пас уопште</p>	<p>2. фиг. поргд. лош, зао човек 3. покр. део, половина рабоша која остаје код власника робе 4. покр. домали прст у децјој игри пиљака (РСАНУ)</p>
<p>кучка ж 1. женка пса, куја, керуша</p>	<p>2. фиг. погрд. рђава, зла жена; неморална, бескарактерна особа уопште; 3. играч који стоји у средини круга у игри „из кола кучке” (РСАНУ)</p>
<p>кучкалук</p>	<p>покр. завист, завидљивост, злоба, пасјалук (РСАНУ)</p>
<p>Лабуд</p>	<p>1. в. фиг. хип. име одмила мушкарцу 1. име (Ост. Т. 4; ДК 1912, 308; Јовић 4, 540; ЦГ, Арс.) 2. презиме (Шем. Бос. 1886; Ост. Т. 4), РСАНУ</p>

<p>лабуд м 1. а. зоол. птица северних предела из реда пловуша, средна гуски, дугог врата, белог перја Cygnus која је све ређа у слободној природи</p>	<p>1. б. често као симбол белине, нежности и др. 3. м. астр. сазвежђе на северном небу у простору Млечног пута, чије су најјејачије звезде распоређене у облику крста (Енци. Лар.) (РСАНУ)</p> <p>лепа девојка, динар, коцкање, девојка (РСЖ)</p>
<p>Лав</p>	<p>1. име (БВ 1892, 63, Сп. СЋБ, 664) презиме (Ријека, Строч. ЗНЖ 20, 299), РСАНУ</p>
<p>лав м 1. а. зоол. једна од најкрупнијих звери Felis leo из пор. мачака Felidae кратког жућкастосмеђег крзна, јаких чељусти и канци, која живи у Африци и југоисточној Азији; мужјак те звери, који је због снаге и издржљивости назван царем животиња</p>	<p>1. б. лик те животиње у разним стилизацијама, обично у грбовима појединих држава као симбол заштитника, моћи и сл. 2. фиг. храбар, неустрашив човек, јунак 3. раз. и шатр. човек, обично пријатне спољашњости који има успеха у друштву, посебно у освајању жена, добар друг, другарчина (лаф) (РСАНУ)</p> <p>храбар човек (РСЖ)</p>
<p>лавица ж 1. зоол. женка лава</p>	<p>2. разг. и шатр. женска особа, обично пријатне спољашњости, која има успеха, посебно у мушком друштву (РСАНУ)</p>
<p>лагена ж 1. зоол. врста пужа</p>	<p>2. анат. део унутрашњег уха, лавиринта 3. трбушаст врч уска грлића (РСАНУ)</p>
<p>лајавац м 1. пас који много лаје</p>	<p>2. погрд. онај који много и свашта говори, брбљивац, блебетало, онај који грди, куди, говори нешто љутито, пакосно, небираним, увредљивим речима, заједљивац (РСАНУ)</p> <p>мегафон (Бугарски 2005)</p>
<p>лајавица ж 1. она која много лаје (обично о женки пса)</p>	<p>2. погрд. а. женска особа зла, лајава језика, брбљивица, торокуша (РСАНУ)</p>
<p>лајка ж 1. а. овца која много блеји</p>	<p>2. оно што производи учестану, испрекидану звуку, клопот, тутњаву и сл. (секира, пракљача, грмљавина и др.) (РСАНУ)</p>
<p>лама ж 1. дивља или припитомљена животиња величине европског јелена из породице камила Lama која живи на Андима</p>	<p>2. а. фина тканина која се израђује од ламине вуне (РСАНУ)</p>
<p>лане с 1. а. срнино младунче, срнче</p>	<p>2. фиг. хипокористични назив за дете,</p>

	б. за драгога или драгу и др. (РСАНУ)
лапак м 1. зоол. врста рибе ... пљоштица	2. бот. а. в. чичак Larra, L. мајор б. в. боца (26) (РСАНУ)
ларва ж 1. зоол. телесни облик у фази развоја неких животиња (најчешће инсеката, затим извесних водоземаца и др.) после лежења, који се по грађи знатно разликује од одрасле животиње (нпр. гусеница код лептира, пуноглавац код жаба)	2. заст. маска, образина, кринка (РСАНУ)
ласица ж 1. а. зоол. мала зверка витког тела дугачког до 20 cm Mustela (Putorius) nivalis крзна на трбуху беличастог, на леђима црвенкастосмеђег лети, а беличастог зими, која се храни мишевима и разним другим малим животињама	1. б. крзно те животиње (РСАНУ)
Ласица	презиме (БК 1905, 1065; Синд. 1, 562), РСАНУ
Ласта	1. име (Косор 2, 7; Весел. 5, 70) презиме (Борба 1947, 109/4...), РСАНУ
ласта ж 1. зоол. птица певачица, најчешће и селица Hirundo из пор. Hirundinidae витког тела, дугачких уских крила и дубоко зарезаног репа, обично плавичастоцрног перја на леђима, а одоздо бела, која се храни инсектима и врло је брза у лету	први наговештај, први весник нечега врста скока у воду са раширеним рукама поред тела на главу (РСЖ)
Ластавица	1. а. име (Миј. С. 9, 163) 1. б. надимак (Ерд. 7, 75 и 76) презиме (Шем. Карл. 1883, 82...), РСАНУ
ластавица ж 1. а. зоол. в. ласта	4. грађ. покр. један од два ужа зида на кући, који се обично завршава у облику троугла; исп. листра б. угао којим се завршава горњи троугласти део ужег зида на кући; исп. забат 5. покр. а. четвртаст отвор на главчини точка у који се умећу паоци б. део на разбоју в. део на орозу пошке г. дрвени клин којим је заглављен маљ на ваљалици за сукно б. у бројаници, без одређеног значења (Пирот, Стан. М. 1) (РСАНУ) полицајка-шпијунка, девојка, слабо одевена особа,

	бескућник, бескућница, јединица, жена-обавештајац лепог и елегантног изгледа и понашања (РСЖ)
ластавичар м 1. зоол. соко	2. сврдло којим се на главчини точка буше рупе у које се умећу паоци (Цветк. М. 1) (РСАНУ)
лаф м 1. заст. в. лаф	2. разг. и шатр. а. човек способан и спреман да уради оно што се цени, што је некое потребно, енергичан, способан, у друштву омиљен човек б. човек који (обично држећи се помодно и у стилу који се сматра савременим) тежи да остави утисак и изазове допадање (РСАНУ)
лафица ж 1. зоол. заст. в. лавица	2. разг. и шатр. а. жена способна и спремна да уради оно што се цени, што је некое потребно, енергична, способна, у друштву омиљена жена б. жена која помодним одевањем, држањем у стилу који се сматра савременим и сл. настоји да остави утисак и изазове допадање (РСАНУ)
леперица ж 1. зоол. в. лептирица	2. врста теста, колача (РСАНУ)
лепир м 1. зоол. в. лептир	2. покр. језичак између меха гајди и цеви у коју се дува (РСАНУ)
лептир м 1. зоол. инсект из реда Lepidoptera са два пара крила покривених ситним, обично разнобојним сићушним љускама попут финог праха, чији су усни органи најчешће продужени у сисаљку којом црпе сок из цвета	2. фиг. нестална, колебљива, лакомислена, неозбиљна особа 2. покр. језичак између меха гајди и цеви у коју се дува 3. а. преклапач на задњем нишану пушке б. поклопац на машини сејачици в. техн. преклопац, језичак на осовини као део различитих направа, уређаја 4. покр. шара у ткању ћилима 5. спорт. начин прсног пливања са карактеристичним кружним радом руку (РСАНУ) Изр. лептир машна, кравата (РМС) хомосексуалац, манекен (РСЖ)
лептирак м 1. зоол. дем. и хип. од лептир; мали ситан лептир уопште	2. оно што обликом подсећа на лептира (РСАНУ)
лептирић м 1. а. дем. и хип. од лептир; мали ситан лептир уопште	2. покр шара на хаљини слична маказама (РСАНУ)
лептирица ж 1. зоол. а. назив за разне врсте лептирова (обично ноћних или малих ситних); лептир, лептирић уопште; женка лептира	2. а. фиг. пахуља, пахуљица б. разг. новчаница од две круне 3. бот. в. лепирњаче (под лепирњача) (РСАНУ) женски полни орган (РСЖ)
лешинар м 1. зоол. а. велика	2. фиг. онај који сурово, безобзирно и из користољубља

птица грабљивица која се храни лешинама	напада слабе, незаштићене, онај који жели да се окористи на рачун слабих, беспомоћних или уништених људи, добара и сл. 3. презр. онај који односи лешеве у просектуру, на обдукцију, онај који покопава угинуле, цркнуте животиње (РСАНУ)
лис м 1. в. лисац	2. заст. врста друштвене игре (РСАНУ)
Лисац	презиме (РСАНУ)
лисац м а. мужјак лисице	1. б. фиг. онај који је лукав, препреден, препредењак, лукавац 2. а. бот. в. троскот Polygonum б. зељаста једногодишња биљка влажних мочварних предела ... чији се надземни изданак употребљава у народној медицини в. граната једногодишња зељаста биљка љутикавог укуса ... папрац г. в. медуника Pulmonaria officinalis 3. покр. врста вина (РСАНУ) линијски милиционар од полицајац, позорник (РСЖ)
Лисица	презиме (Шем. Карл. 1883, 82; Шем. Бос. 1886, 45; БК 1905, 1065; ЗНЖ 21, 311; Јовић 5, 264...), РСАНУ
лисица/е ж 1. а. зоол. грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер Vulpes (Vulpes vulpes и др.) с дугачким чулавим репом и веома зашиљеном, дугуљастом њушком; женка те звери	1. фиг. лукава, препредена особа; подмукла и злобна особа; 1. а. метална направа којом се везују руке ухапшеницима б. метална направа за блокирање тачкова аутомобила 2. покр. део запрежних кола, две дрвене гредице које се рачвају од средине срчанице ка задњој осовини, повезујући их 2. лисичје крзно као допуна одећи, (обично оковратник од лисичијег крзна) или као украс на одећи, лисичина 3. а. врста дечје игре у којој се подржава хватање лисице б. један од учесника у игри „лисица и грожђе“ 4. агр. покр. а. врста винове лозе белог или жућкастог грожђа, грожђе те лозе б. врста јабуке зеленкастог плода 5. бот. в. лисичица (2) (РСАНУ)
лисичар	3. фиг. нераспр. препредена, лукава, подмукла особа, лукавац (РСАНУ)
лисичарка	1. бот. в. лисичица (2) 2. агр. покр. врста грожђа црвенкасте боје

	2. б. врста крушке (РСАНУ)
лисичина ж 1. аугм. и пеј. од лисица	<p>2. а. лисичје крзно; део одеће (огртач, бунда др.) од лисичјег крзна, постављен лисичјем крзном и сл.</p> <p>б. врста капе оперважене лисичијом кожом и с лисичијим репом као украсом</p> <p>4. арг. покр. врста грожђа жућкасте или црвенкасте боје</p> <p>5. бот. а. у мн. једногодишњи или двогодишњи жбуњићи ... с наизменичним густо распоређеним длакавим листовима и цветовима скупљеним у виду увојка</p> <p>б. в. боражина (РСАНУ)</p> <p>фиг. „Гле, гле старе лисичине”, рекоше сусједи (Маж. Ф. 1, 155, РСАНУ)</p>
лисичица ж дем. и хип. од лисица	<p>2. бот. врста јестиве гљиве жућкасте боје ... лисичарка, папрењак</p> <p>3. агр. покр. врста грожђа, динка (РСАНУ)</p>
лубен м 1. зоол. в. лубин	2. фиг. пуначак, дебео човек са великим трбухом (РСАНУ)
љиљак м 1. зоол. а. у мн. ред сисара (са преко 1000 врста) Chiroptera са разапетом кожицом између удова и трупа подешеном за летење, који се крећу обично ноћу и хране се биљкама и кукцима, слепи мишеви, шишмиши, нетопири	<p>4. бот. а. в. јоргован</p> <p>б. покр. в. љиљан</p> <p>в. мн. врста мирисаве биљке ... чији се корен употребљава као зачин</p> <p>5. покр. количина сена, сламе и сл. која се одједном може вилама захватити, навилјак, гомилица</p> <p>б. грудва, грудвица која се начини у брашну услед влаге (РСАНУ)</p>
Магарац	презиме (Шем. Карл. 1883, 88; НЈ 5, 41; СК 1939, 11), РСАНУ
магарац м 1. а. домаћа товарна животиња (припитомљене подврсте врсте Equus asinus из пор. Equidae) велике главе и дугих ушију, беличасте њушке и дуга репа с праменом длака на крају; мужјак те животиње	<p>2. фиг. погрд. онај који чини глупости, будалаштине, глуп, умно ограничен човек, глупак</p> <p>б. тврдоглав, јогунаст човек (Р. МС – МХ)</p> <p>3. врста игре картама</p> <p>4. мед. нар. велики кашаљ</p> <p>5. покр. назив за разне ослонце, греде и сл. а ногари на којима се тестеришу дрва</p> <p>в. рачваст колац усађен у осовину плуга о који се веша торба (РСАНУ)</p>
магаре с 1. а. магареће ждребе (пуле), мали, млади магарац	2. фиг. а. погрд. онај који тешко схвата, глупак, тупавко (употребљава се при обраћању некоме млађем, обично детету);

	<p>б. еуф. у тепању, нежном обраћању некоме (обично уз реч моје) у значењу: драго моје, слатко моје</p> <p>3. покр. а. в. магарац (5а) б. дашчица за подупирање струна на гуслама (РСАНУ)</p>
магаревац, магаретњак, магарећица, магарећњак	мед. нар. велики кашаљ (под кашаљ изр.) (РСАНУ)
магарећина	месо од магараца (РСАНУ)
Магарица	презиме (Урош. А. 1, 201), РСАНУ
магарица ж 1. женка магарца	<p>2. мед. нар. в. велики кашаљ</p> <p>3. покр. а. малена дрвена бочица за ношење воде или вина радницима, барилце б. в. магарац (5а)</p> <p>4. мн. мале дечје саонице</p> <p>б. врсте клупа које служе при прављењу скела</p> <p>в. дебела хартија или ивер које бацају браћа при деоби имања кад не могу да се нагоде (Левач, Темнић, Миј. С. 1)</p> <p>5. бот. врста храста <i>Quercus lanuginosa</i> медунац (РСАНУ)</p> <p>глупава женска особа, глупача (РСЖ)</p>
магаричина ж аугм. и пеј. од магарица.	„А да плаче ли Јокана? Плаче, ками плаче ... вићи је ... магаричине, за онаквијем момком ... ни сузе не проли” (ЦГ, Јовић., ЗНЖ 1, 86, РСАНУ)
магарчина ж аугм. и пеј. од магарац	фиг. погрд. „Е, сине Павле, кад ти остајеш магарчина те магарчина”. Јурк. (РМС)
мазга ж 1. зоол. домаћа товарна животиња из породице копитара, неплодни крижанац, који настаје укрштањем пастуха и магарице <i>Equus hinus</i> ; уопште крижанац коња и магарца, без обзира на комбинацију пола родитеља, <i>Equus hinus</i> или <i>Equus mulus</i>	2. заст. старинска мера за тежину, количина робе, терет који може одједном да се натовари на мазгу, товар, тврдоглава особа, кријумчар дроге (РСЖ)
мазгалија	покр. глуп, непромишљен поступак, глупа непромишљена реч, глупост, будалаштина, бесмислица (РСАНУ)
мазгов м 1. зоол. мужјак мазге; мазга уопште, без обзира на пол	<p>2. фиг. пеј. тврдоглав, својеглав, задрт човек;</p> <p>б. неразуман човек, будала, глупак;</p> <p>в. лењ, нерадан човек, ленштина, ленчуга;</p> <p>3. фиг. пеј. вуцибатина, звекан, клипан (Ред.) (РСАНУ)</p>
мајак м 1. зоол. а. инсекат тврдокрилац, крупна буба затвореноплаве боје и кратког покриља <i>Meloe proscarabaeus</i> из пор. <i>Vesicantia</i> (Meloidae) која живи у трави и чије ларве пролазе	2. агр. покр. врста пасуља (РСАНУ)

кроз врло сложено развиће (хиперметаморфоза), и прихватају се за пчеле, које их носе у кошницу, где их хране медом	
мајмун 1. зоол. у мн. животиње из реда сисара Primates (Pithecidae, Simiidae), сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (у јд. таква животиња) или уопште ред сисара, који обухвата те животиње и човека (данашње људе и изумрле врсте)	2. фиг. погрд. а. особа која слепо подржава, опонаша друге б. блесав, будаласт, умно ограничен човек, глупак, будала ружан човек (РСЈ 2007) путна торба, ранац, глупак, телохранитељ, мушки полни орган, ранија новчаница од 1000 динара, дете (РСЖ)
мајмунара	затворска ћелија (РСЖ)
мајмуница ж 1. женка мајмуна	2. фиг. погрд. а. ружна женска особа б. женска особа која се понаша глупо, будаласто, примитивно (РСАНУ)
мајмунлук	мајмунски, неозбиљан, глуп поступак, мајмунско понашање; изигравање нечега ради увесељавања (РСАНУ)
мајмунче с младунче мајмуна	знак „ет” у електронској пошти (РСЖ)
мамут м 1. зоол. изумрли слон врло великих димензија који је живео у ледено доба Elephas primigenius	2. агр. врста репе дугачког корена (РСАНУ)
марва ж 1. а. зб. четвороножне домаће животиње (овце, козе, говеда, коњи), стока; ретко појединачно сточно грло, марвинче	1. б. фиг. погрд. недисциплинована, неуређена, накултурна маса људи, руља в. фиг. поргд. припроста, некултурна особа, простак, простакуша, глупак, глупача 3. нар. необ. страв, предмет, роба (РСАНУ)
марван	1. глупак, будала (РСАНУ)
марвана	1. глупача, будала (РСАНУ)
маруша ж 1. зоол. а. в. креја	2. врста друштвене игре на поселима (РСАНУ)
маца ж 1. дем. и хип. од мачка	2. зб. повесма што се извлаче из великог власа 3. бот. а. гроздаста цваст неких биљака слична класу, са ситним млохавим цветовима, реса, amentum б. перница, кундара, rarpus в. пупољак на врби из кога се развијају листићи, гранчица са таквим пупољцима г. клип на рогозу, палацка д. прут на чокоту винове лозе са два пупољка, кондир 5. а. врста дечје игре б. један од учесника у тој игри (РСАНУ) девојка, ракија манастрика (РСЖ)

<p>мацан м 1. хип. од мачак</p>	<p>3. фиг. поргд. а. мангуп, варалица, б. покр. нерадник, ленштина в. покр. размажено дете, маза 4. онај који се удвара и ласка женама, удварач, ласкавац 6. покр. дуд са цветом у облику маца, реса која не доноси плод 7. најјача карта у многим картарошким играма, кец, ас (РСАНУ)</p>
<p>Мачак</p>	<p>1. надимак (Вук 17, 342) 2. презиме (Шем. Бос. 1886, 21; БВ 1894, 352; Нак. 2, 892; ЗНЖ 21, 363), РСАНУ</p>
<p>мачак м 1. а. зоол. мужјак мачке (1), мачор</p>	<p>1. б. фиг. лукав, препреден човек, препредењак 2. покр. а. дрвена кочница на запрежним колима или саоницама са гвозденим ракљама при дну које забадањем у земљу одн. у снег држе кола или саонице да не крену низа страну б. гвоздена алатка са савијеним крацима која служи за дохватање предмета који упадну у бунар 3. покр. бујна, права шибљика на воћкама 4. бот. а. жива трава <i>Erodium cicutarium</i> б. броћац (а) в. в. орјашица <i>Tordylium officinale</i> 6. нар. порозан кречњак који се ствара на местима где се слива текућа вода, седра (РСАНУ) феминизирани лепотан (РСЖ)</p>
<p>маче с 1. младунче мачке; мачкица; исп. мачић</p>	<p>2. фиг. реч одмила, обично за дете или другу вољену млађу особу 3. бот. покр. врста цвећа 4. покр. назив за мали прст руке у игри (РСАНУ) девојка (РСЖ)</p>
<p>мачетина</p>	<p>1. мачје месо 2. мачја кожа; мачје крзно (Р–К 2, РСАНУ)</p>
<p>мачица ж 1. дем. и хип. од мачка, млада мачка, мачкица</p>	<p>4. покр. камен или гвоздена шипка на ногарима на које се наслањају дужа дрва на огњишту, преклад 5. покр. коштани украс који невесте носе у коси (РСАНУ)</p>

<p>мачка ж 1. а. домаћа животиња са већим бројем врста, сисар <i>Felis domestica</i> из пор. <i>Felidae</i> витког, веома покретливог тела, мале, округле главе, оштрих канџи, изоштреног чула слуха и мириса, са длаком која може бити различите боје</p>	<p>2. фиг. мачке крзно, крзно уопште као део женске одеће</p> <p>3. шатр. згодна, привлачна женска особа</p> <p>4. назив за различите друштвене, забавне или дечје игре, један од учесника (учесница) у таквој игри</p> <p>5. покр. а. врста кочнице на запрежним колима (обично у виду рачвасте шипке) која забадањем у земљу држи кола да не крену низбрдо; исп. винта</p> <p>б. дрвена или гвоздена шипка на плугу којом се регулише ширина бразде</p> <p>в. спона (дрвена, гвоздена и сл.) за везивање кровца са елементом; исп. кламфа</p> <p>г. челична полука на непокретном точку млина</p> <p>д. гвоздена, рашљака направа у пећи за растресање дрва при горењу: преклад, исп. завала</p> <p>ђ. гвоздена или дрвена направа која се састоји из рашљастих ногара и шипке на коју се натиче и окреће месо при печењу над ватром, ражањ</p> <p>б. покр. плочица или ланац са зупцима причвршћеним на улару којима се побада да би се кретао у жељеном правцу</p> <p>б. подметач са гвозденим зупцима који се причвршћује под обућу да се избегне клизање на поледици, ледењак</p> <p>7. а. сидро, ленгер</p> <p>б. трокрака гвоздена кука за дохватање предмета палих у бунар</p> <p>8. покр. при цепању дрва, део између две поле који држи да се дрво не раздвоји</p> <p>9. покр. привезљај, свежањ вуне, конопље или лана на преслици</p> <p>10. бот. а. в. зевалица (4б) б. в. мачић (2а)</p> <p>в. (мн.) врста траве, <i>Cataria</i> (РСАНУ)</p> <p>згодна девојка одн. жена, кас, гол, кош, мат у шаху (РСЖ)</p>
<p>мачкар</p>	<p>3. онај који јури за женама, женскар, женскарош (БиХ Радој. В.) (РСАНУ)</p>
<p>мачкач</p>	<p>покр. појас у дечјој игри „мачке” (РСАНУ)</p>
<p>мачор м мужјак мачке, мачак</p>	<p>младић, момак, кицош, онај ко се прави важан, гол, кош, мат (РСЖ)</p>

меда м а. хип. од медвед (1,2), медвед (1, 2)	1. б. деч. играчка у облику медведа (РСАНУ)
медвед м 1. зоол. у мн.: породица сисара Ursidae, крупне звери здепастог, незграпног тела, густог, кудравог крзна, ситних очију, малих ушију, кратког репа и снажних канци на прстима чије различите врсте живе највише у шумама Европе, Азије и Америке (у нашим крајевима мрки медвед)	1. капа од медвећег крзна 2. фиг. през. незграпан, трапав, неотесан, ограничен, глуп човек 3. покр. а. греда у воденици на коју се доњим делом ослања бадањ, уопште греда којом се нешто подупире 3. б. набијач, маљ 4. покр. воловска запрежна кола нарочито удешена за превоз тешког и кабастог терета 5. гвоздени облук 6. момачка игра у којој се један од учесника прерушава у медведа; учесник у тој игри 9. заст. (у атрибутској служби) који је од медведа, који је као медвед (по боји, длаци и др.) међед-бевевија (РСАНУ) теретни вагон (РСЖ)
Медвед ¹	астр. сазвежђе Велики од. Мали Медвед, Кола (РСАНУ)
медведија	1. капа од медвећег крзна (РСАНУ)
медведина	2. медвећа кожа, крзно од медвеће коже 3. мевеће месо (РСАНУ)
медведовина	1. в. медведина (2,3) 2. одећа (бунда, огртач од медвеће коже) (РСАНУ)
медо м 1. в. меда	2. етн. покр. име одмила које новодоведена невеста даје брату у кући (РСАНУ)
метиљ м 1. а. зоол. у мн: пљоснати паразитски црви Trematodes листастог или врпчастог тела, који живе обично на унутрашњим, ређе на спољашњим деловима тела животиња, понајчешће у жучним каналима јетре оваца и говеда (...)	1. фиг. друштвени метиљ 2. бот. врста болести купуса (РСАНУ)
метиљавица ж 1. метиљива овца или крава	2. погрд. болешљива, слабуњава женска особа (РСАНУ)
мечка 1. женка медведа, медведица; медвед уопште	2. фиг. а. неспретна, трапава особа б. покр. прсата жена 3. покр. ослонац на огњишту за главње, дужа, већа дрва, гвоздена полут са ногарима и крајевима извијеним навише (који су често украшени каквом фигуром), гвоздени преклад, 4. покр. врста народног кола, игре (РСАНУ)

	<p>3. разг. аутомобил марке Мерцедес (РСЈ 2007)</p> <p>дебела девојка или жена, велика каса (РСЖ)</p>
мисиран м а. зоол. ћуран, пудан	1. б. фиг. ограничен, глупав човек, глупак (РСАНУ)
Мисирка	име (Јавор 1891, 301), РСАНУ
мисирка ж а. зоол. в. ћурка	<p>3. бот. покр. в. бундева</p> <p>б. в. бела бундева (под бундева изр.)</p> <p>в. в. црна бундева</p> <p>г. в. подбел <i>Tussilago farfara</i></p> <p>д. врста винове лозе</p> <p>4. покр. врста кошуље</p> <p>5. мед. нар. в. мирисњача – очна болест (РСАНУ)</p>
Миш	презиме (Нак. 2. 296; Синд. 1, 158; Марч. 2, 579), РСАНУ
миш м 1. а. зоол. веома распрострањена породица ситних сисара штеточина <i>Muridae</i> из реда глодара, набијеног тела, покривеног густом длаком, шиљасте њушке и дугог репа (у јд. такав сисар)	<p>1. б. фиг. слабић, страшљивац, кукавица</p> <p>3. бот. биљка маљавог и збијеног класа</p> <p>5. мн. вет. коњска болест изазвана отицањем вратних жлезда</p> <p>6. покр. а. друштвена игра у којој један од играча тражи предмет који остали играчи, поређани укруг, крију</p> <p>б. главни играч у тој игри</p> <p>в. предмет који се крије скретање пажње детету, када се загрцне</p> <p>реч одмилаза дете (обично при тепању) (РСАНУ)</p> <p>3. периферни рачунарски уређај (РСЈ 2007)</p> <p>подмукао човек, будала, тупан, глупак (РСЖ)</p>
мишарица	покр. мала, неугледна кућа, потлеушица (РСАНУ)
мишић м дем и хип. од миш	1. фиг. из милости детету се каже мишић (РСАНУ)
мишоловка ж 1. направа за ловљење мишева, ступица	<p>1. б. фиг. ситуација подешена са циљем да се неко доведе у незгодан, тежак положај, замка, клопка</p> <p>в. фиг. тешка, безизлазна ситуација (РСАНУ)</p>
мољац м 1. зоол. у мн.: породица малих лептира <i>Tineidae</i> закржљалих усних органа и узаних крила, чије гусенице наносе штету биљкама, нагризају крзно, вуну и сл.	3. фиг. оно што наноси штету, причињава штету (РСАНУ)
морж м а. зоол. у мн. породица морских сисара <i>Odobenidae</i> из реда перајара <i>Pinnipedia</i> тешког масивног тела (до 4 м дужине), дебеле наборане коже, са горњим очњацима израслим у кљове и кратким пљоснатим ногама, који живе у северним поларним крајевима (у јд. животиња из те породице).	1. б. фиг. онај који својим држањем, изгледом подсећа на такву животињу, трома, глупа особа (РСАНУ)
Мрав	презиме (Арс. БВ 1897, 95; ДК 1912, 112; Крл. 6, 126), РСАНУ

мрав м I. а. зоол. у мн. инсекти Formicidae (породица која обухвата неколико хиљада врста) из реда опнокрилаца, који живе у заједницама са организованом поделом рада (у јд. такав инсект, ређе јд. у зб. значењу)	<p>1. б. фиг. мало, ситно биће, 2. мн. најчешће уз глаголе подилазити, подићи, пролазити, проћи и сл. в. мравци (РСАНУ)</p> <p>ситан препродавац дроге (РСЖ)</p>
мравад	зб. необ. слаба чељад, људски ситнеж (РСАНУ)
мравак м дем. и хип. од мрав	1. б. фиг. мало, сићушно биће (РСАНУ)
мравац м дем. и хип. од мрав	1. б. фиг. мало, слабо, нејако биће (РСАНУ)
мравињак м I. а. мравље станишта, мравља насеобина	<p>1. б. фиг. мноштво нечега (најчешће људи) у покрету, комешању в. фиг. место, простор, зграда, установа и сл., где живи, борави или ради мноштво људи г. фиг. кућица, боравиште, дом, отаџбина, д. трнци, мравци 5. а. скуп стабљика жита (или траве) који жетелац одједном ухвати руком и одсече српом, руковат б. један ред посушеног и са две стране прикупљеног сена које се касније ставља у пластове, диљка в. гомилица покошеног корова (РСАНУ)</p>
мравњак м I. в. мравињак (1а)	3. бот. и агр. покр. врста хељде (РСАНУ)
мравци	осећај боцкања испод коже који обично настаје услед неког узбуђења, жмарци, трнци, срси (РСАНУ)
мрмољак м I. зоол. а. у мн.: слатководни репати водоземци рода Triturus (Triton, Molge) из пор. Salamandridae, дугуљастог текла и кратких, слабих ногу, тритони (...)	<p>2. покр. ситан, мали део нечега, мрва, мрвица 3. фиг. безвредна особа, ништарија (РСАНУ)</p>
мрмот м зоол. врста глодара Marmota marmota из пор. Marmotidae који је одозго сиве, одоздо смеђасте боје, а живи по високим европским планинама	младић, момак, блесавко, незналица, безначајна особа, покварењак, ништак (РСЖ)
мрцина ж I. а. тело угинуле животиње, угинула животиња, мртво тело уопште	2. погрд. рђава, лоша, безвредна особа, нитков, гад, кукавица, ленштина, изнемогла, слаба особа (РСАНУ)
мува I. зоол. у мн. породица инсеката Muscidae двокрилаца кратких пипака и лако покретљивих ногу, који носе јаја највише на материјалима у распадању и лако преносе клице заразних болести (у јд. такав инекат).	<p>3. фиг. мисао, идеја која одудара од уобичајених схватања, прохтев, каприц, ђеф 4. покр. горак укус вина који настаје код присуства неких бактерија 5. покр. врста завртња (РСАНУ)</p>
мувара	<p>1. покр. жива, покретна женска особа 2. бот. в. мухара (РСАНУ)</p>
мула м I. зоол. неплодни крижанац кобиле и магарца Equus mulus, домаћа животиња која у Средоземљу служи за ношење терета, вучу, јахање	<p>2. покр. погрд. женско дете рођено изван брака, 3. покр. пеј. фиг. а. ћутљива особа, подмукла, притворна б. глупава, ограничена особа в. себична, шкрта особа</p>

	4. врста кобасице са надевом од меса, сира и хлеба (РСАНУ)
мулац м 1. в. мула	2. покр. дечак, младић, мангуп б. погрд. мушко дете рођено изван брака, копилан в. одрастао мушкарац којему не расте брада 3. покр. а. агр. ситно грожђе у винограду које не сазри до краја сезоне 4. покр. камен у који играчи у једној дечјој игри гађају плочицама (РСАНУ)
муле с 1. зоол. а. млада мула	2. а. (обично погрд.) дете рођено изван брака б. фиг. погрд. дете уопште 4. погодак у дечјој игри мулања (РСАНУ)
муна ж 1. зоол. в. мајмун	2. наказа (о новорођенчету) 3. глупа особа, будала (РСАНУ)
мушица ж 1. зоол. а. у мн. заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим пипцима из подреда Nematocera и са кратким пипцима из подреда Brachycera, од којих су најпознатије оне чије ларве живе у натрулим плодовима	4. фиг. неоснована или настрана мисао, идеја, прохтев, хир, (обично обестан, тврдоглав) 5. а. војн. део нишана који се налази на врху пушчане цеви, предњи нишан б. покр. мало удубљење, рупица, јамица (РСАНУ) сићушан електронски микрофон за прислушкивање (РСЖ)
наочарка ж 1. зоол. једна од најопаснијих змија отровница Naia tripudians распрострањена у југоисточној Азији на чијем се врату (кад га у раздражености рашири) појављују шаре сличне наочарима, кобра	2. погрд. женска особа која носи наочаре (Батуш. 3, 28). (РСАНУ)
носорог 1. зоол. крупни тропрсти сисар, биљољед с једним или два рога на носној или чеоној кости, који живи у Индији, југоисточној Азији и Африци	2. фиг. погрд. а. незграпан и глуп, ограничен човек б. сиров и развратан човек в. онај који има велики нос (РСАНУ)
Обад	презиме (Мил. М. Ђ. 15; Шем. Бос. 1886, 116...), РСАНУ
обад м 1. зоол. у мн. породица инсеката Tabanidae двокрилаца, сличних великим мувама, чије женке нападају стоку, ређе људе, сишући им крв помоћу кратке рупице (у јд. инсект из те породице)	2. жаока, жалац (Р–К 2). 3. покр. дугачак штап са иглом на врху којим се гони стока (РСАНУ)
обадак	покр. зашиљен штап којим се снопови жита прибадају у крстину да се не би расипали (РСАНУ)
облаза ж покр. 1. зоол. назив за ларве инсеката биљних штеточина, гусеница	2. фиг. а. изјелица, прождрљивац б. отимач, грабљивац (РСАНУ)

<p>ован м 1. зоол. мужјак овце</p>	<p>2. фиг. погрд. глуп, неразуман човек</p> <p>3. ист. дуг балван с гвозденом овнујском главом на крају којим су антички војници рушили зидове и капије при нападу на непријатељске земље и утврђења, балван за рушење зидова</p> <p>4. а. покр. справа за цеђење воска</p> <p>б. део пресе за вино који се окреће притискајући даску што цеди преостали сок из комине</p> <p>в. покр. справа за набијање стубова у земљу, за сабијање земље, темељ и др. чији је главни део велики viseћи тег</p> <p>5. покр. врста друштвене игре (РСАНУ)</p> <p>тврдоглавко, љубавник (РСЖ)</p>
<p>овнетина, овновина</p>	<p>месо од овна, овнујско место (РСАНУ)</p>
<p>овца ж 1. а. зоол. домаћа питома врста <i>Ovis aries</i> из тог рода која се гаји ради меса млека и вуне</p>	<p>1. в. покр. количина меса од једне овце</p> <p>2. покр. а. колач у облику фигуре овце, фигура овце на колачу</p> <p>б. фиг. бела пега, белина на нокту</p> <p>3. фиг. човек одан богу, верник</p> <p>4. а. сувише простодушна наивна особа, безазлена, наивна кротка особа, мирна, бојажљива</p> <p>б. глупа, ограничена особа</p> <p>в. етн. покр. при обраћању девојци која се удаје, удавача (РСАНУ)</p> <p>наивко, мирољубив човек, потенцијална жртва крађе, девојка са мини вал фризуром (РСЖ)</p>
<p>овчак, овчаг м 1. в. овчарник (1)</p>	<p>3. мед. нар. врста пришта (РСАНУ)</p>
<p>Овчарица</p>	<p>астр. покр. народни назив за планету Венеру, звезду према којој се равнају чобани при јутарњем устајању (РСАНУ)</p>
<p>овчарица ж 1. чобаница која чува и напаса овце, чобаница</p>	<p>4. покр. нарочити хлебни колач (обично с пригодним украсима који представљају овце) који се меси за божићне празнике</p> <p>5. агр. покр. врста крушке; исп. овчарка (РСАНУ)</p>
<p>овчарка</p>	<p>3. агр. покр. а. врста јабуке</p> <p>б. врста крушке; исп. овчарица (РСАНУ)</p>
<p>овчина</p>	<p>овчја кожа (РСАНУ)</p>

овчица ж 1. а. дем. и хип. од овца, млада овца	<p>3. мет. нар. високи, бели облаци, састављени од кристала снега и леда, цируси, цирокумулуси</p> <p>4. покр. бела пега, белина на нокту</p> <p>6. бот. покр. а. в. нарцис</p> <p>б. врсте рода нарцис 1) в. суноврат ... исп. зеленкада; 2) в. лужањ; 3) в. нарцис</p> <p>в. в. режуха Cardamine</p> <p>г. в. скакавица Cardamine pratensis</p> <p>д. в. красуљак</p> <p>6. њ. в. овчје руно (РСАНУ)</p>
овчарник, овчарница	2. покр. в. овчарица (РСАНУ)
овчурина ж пеј. од овца	велики и наивко, наивчина (РСЖ)
октапод м 1. зоол. в. хоботница	2. покр. врста шаре на народном ћилиму (РСАНУ)
омица ж а. млада кобила, ждребица	1. б. експр. снажна, здрава, једра девојка или млада жена (РСАНУ)
опијуша ж 1. зоол. врста ситног инсекта чији убод изазива надражај коже	2. фиг. погрд. подмукла женска особа (РСАНУ)
опица ж покр. 1. зоол. в. мајмун	2. погрд. особа која својим изгледом, понашањем и сл. подсећа на мајмуна (РСАНУ)
опнокрилац м 1. зоол. ред инсеката са два пара танких и прозирних крила	2. фиг. направа, летилица, машина и сл. која подсећа на опнокрилица (РСАНУ)
орангутан м зоол. а. врста човеколиког мајмуна <i>Simia satyrgus</i> снажно развијеног предњег дела тела, дугих предњих удова и риђе до црвене боје длаке, који живи на Суматри и Борнеу	1. б. фиг. погрд. груб, неотесан, глуп човек (РСАНУ)
Орао	име (Рад ЈА 82, 76), РСАНУ
Орао	астр. екваторијално сазвежђе чија је најсјајнија звезда Алтаир, код нас видљива лети и у јесен (РСАНУ)
орао м 1. а. зоол. у мн. веома распрострањена породица птица грабљивица <i>Aquilaе</i> из реда соколовки, снажног и оштрог кљуна и са канцама на ногама којима хватају птице, рибе, гмизавце, веома оштрог вида	<p>1. б. фиг. јунак, херој</p> <p>2. фиг. симбол државне, династичке и сл. власти, снаге, моћи, победе</p> <p>3. а. хералдички знак у облику орла, у грбу, на застави ордењу неких држава као симбол власти, моћи</p> <p>3. б. покр. страна металног новца на којој је лик орла</p> <p>4. играч који јури друге играче у народној игри „квочке” (РСАНУ)</p>

	друг, онај који се истиче у групи, пргавко, свађалица, закерало, преварант, варалица, строг војни старешина (РСЖ)
орлаш, орлијан	<ol style="list-style-type: none"> 1. (често у атрибутој служби уз именицу талир) сребрна новчана јединица, са утиснутим ликом орла, која се употребљавала у више европских земаља 2. барјак, застава са ликом орла (РСАНУ)
орли	мн. покр. врста мотива, орнамент у везу (Бел. 1, 7, РСАНУ)
орлић м 1. а. младунче орла; млад орао, дем. и хип. од орао	<ol style="list-style-type: none"> 3. ороз на пушци, пиштољу, окидач 4. покр. а. дрвени део на алатки за прављење рупа за који се причвршћује сврдао и који служи као држач 6. део на грабуљама у који су уграђени зупци 5. покр. мн. врста мотива, орнамент у народном везу (РСАНУ)
орлица ж 1. женка орла	3. покр. врста мотива, орнамент у народном везу (РСАНУ)
орлија, орлијанка	покр. двокрака игла за косу, укосница (Зоруновац, Цветк. М. 1, РСАНУ)
орлобитина	покр. начети плод воћке или његов остатак који су појеле птице (РСАНУ)
орловија	заст. орлово перо које се употребљавало за писање (РСАНУ)
орловка	1. врста народног кола (РСАНУ)
орловњак	бот. а. рајско дрво (РСАНУ)
орлока	1. а. женска особа која има очи као у орла (крупне, оштре, одважног погледа и сл.), РСАНУ
орлоседина	покр. високо стеновито, кршевито земљиште, место у кршу приступачно само орловима (РСАНУ)
орлушина ж 1. а. ауг. и пеј. од орао	2. покр. експр. веома крупна, незграпна особа (РСАНУ)
орлушинар	погрд. онај који граби, отима туђу имовину, грабљивац, лешинар (РСАНУ)
ороз м 1. а. зоол. мужјак кокоши, петао, кокот	<ol style="list-style-type: none"> 2. покр. ветроказ на крову у облику петла 3. покр. мотив, шара (обично у везу) у облику петла 4. обарач, окидач на пушци, пиштољу 5. покр. дебело бродско уже, паламар (РСАНУ)
оса ж 1. зоол. а. мн. систематски назив за породицу инсеката жалчара <i>Vespidae</i> из реда опнокрилаца (<i>Hymenoptera</i>) витког глатког тела, жуте и црне боје, с отровном жаоком на затку	2. фиг. пушчани метак, тане, куршум ручни минобацач за једнократну употребу (РСЖ)

осинац м 1. зоол. в. оса	<p>2. бот. врста јестиве гљиве</p> <p>3. мин. влакнасти минерал из групе амфибола, азбест (РСАНУ)</p>
осињац м 1. а. место где живе осе, осине гнездо	<p>1. б. фиг. опасно место, средина у којој се налазе, делују опасни, раздражљиви, зли људи</p> <p>1. в. фиг. уопште место из кога долази или потиче нешто негативно, опасно, непожељно и сл.</p> <p>2. в. фиг. љутита, прљава, свадљива особа</p> <p>3. покр. мед. и вет. гнојно поткожно запаљење, чир, црни пришт (РСАНУ)</p>
осица ж дем. и хип. од оса	2. фиг. напрасита, свадљива, љутита особа, прзница (РСАНУ)
ослић м 1. а. дем. и хип. од осао; млад осао, магарчић	<p>1. б. фиг. погрд. глупак, будала</p> <p>2. врста децје игре (РСАНУ)</p>
отровница ж 1. зоол. у мн. змије које у горњој вилици имају шупље (цевасте) или жлебасте отровне зубе повезане са отровном жлездом, отровне змије (у јд. таква змија)	<p>2. а. женска особа која усмрћује отровом, тровачица</p> <p>б. фиг. зла, опака, пакосна жена, злбница, пакосница</p> <p>в. алкохолно пиће, обично ракија, које трује организам (РСАНУ)</p>
павијан м зоол. у мн. род снажних псетоликих дугодлаких мајмуна <i>Рарио</i> (<i>Pavio</i>) из пор. замораца ... који ходају четвороношке, а живе у чопорима по брдима Африке, у Арабији и на острву Целебес (у јд.: мајмун из тога рода)	1. фиг. погрд. „Ти глупане – рече му мајор – ти павијан један” (Јонке 3, 280). (РСАНУ)
памрав м зоол. 1. зоол. а. ларва коњске муве, обада, који паразитира у желуцу и цревима коња	<p>1. фиг. Ушао некакав памрав у људе, неће се ово с миром свршити (Ћоп. 12, 263).</p> <p>2. (об. у мн) жмарци, трнци, мравци (РСАНУ)</p>
пантљичара ж 1. зоол. у мн.: плjosнати паразитски црв <i>Cestodes</i> тракастог и чланковитог тела, који живе у цревима човека и других кичмењака, а њихове ларве у везивном ткиву, мишићима и телесним шупљинама чланконожаца, мекушаца и кичмењака, тракавице (у јд.: такав црв)	<p>2. тракаста тестера, пила (РСАНУ)</p> <p>карта за више возњи у возилу ГСП-а (РСЖ)</p>
папагај м 1. зоол. у мн.: ред тропских птица <i>Psittaci</i> живо обојеног перја и великог повијеног кљуна, чије поједине врсте добро опонашају људски говор (у јд.: таква птица)	<p>2. експр. особа која понавља туђе речи механички, напамет, без разумевања (РСАНУ)</p> <p>радио водитељ који сувише често понавља назив станице и информацију о тачном времену, депарош, везиста (РСЖ).</p>

папагајка ж 1. нераспр. женка папагаја	2. а. (мн) врста закривљених клешта са чељустима у облику кљуна папагаја, којима се притежу матице 2. б. риб. врста удице (РСАНУ)
папагајство	својство оних који понављају туђе речи без размишљања, опонашање, имитирање (РСАНУ)
паразит м 1. биол. биљка или животиња која живи на површини или у унутрашњости другог организма и из њега узима састојке неопходне за исхрану	2. погрд. особа која живи на туђ рачун, готован, ленштина, нерадник (РСАНУ)
паразитизам	2. живот на туђ рачун, готованство; уопште искоришћавање других, експлоатисање (РСАНУ)
парип м 1. коњ, ждребац	2. погрд. а. неморалан, површан, приглуп (а често физички јак) човек 2. фиг. погрд. здрав, снажан, а глуп, тврдоглав човек (РСАНУ)
парипан	покр. неспретан, приглуп мушкарац, клипан (Лика, Богдановић Ј., РЈА, РСАНУ).
пас м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i> који има изоштрено чуло слуха и мириса (одгајан у великом броју раса), а служи човеку као чувар куће и стоке, у лову, као запрежна животиња (на крајњем Северу) и др.	2. експр. свиреп, суров човек; нитков, хуља 2. погрд. а. онај који својим поступцима изазива презир, зао, рђав човек 5. у загонеци: пратљача 6. покр. циција, тврдица (РСАНУ) 2. б. полицијски агент (РМС) вечити удварач, неугодна особа, ружна девојка (РСЖ)
пасјак	1. зуб очњак (Вук Рј., РМС) 3. покр. хлеб за псе од кукурузног брашна 4. погрд. човек пасје, зле нарави (РЈА, РМС) 6. бот. а. в. буника 6. в. паздрен (РСАНУ)
пасјака ж 1. погрд. рђава, зла женска особа	1. погрд. покр. женска особа пасје нарави (РМС) покр. 1. погрд. рђава, зла женска особа 2. агр. а. дивља смоква <i>Ficus carica silvestris</i> 6. ситан, закржљао плод неке воћке 4. празно место у задњем делу запрежних кола (РСАНУ)
пасјакиња ж 1. погрд. в. пасјака (1)	3. а. агр. врста шљиве (РСАНУ)

пасјалук	1. а. лоше особине код човека, неваљалство, злоба, пакост; злобан, пакостан поступак, злобно, пакосно дело; љутња, срџба, бес (РСАНУ)
пастрмка ж 1. зоол. у мн.: породица мекоусних риба Salmonidae из реда Salmoniformes, витког тела посутог пегама, које живе по брдским и планинским водотоковима, а гаје се и у рибањацима (у јд.: риба из те породице)	2. агр. покр. а. врста озиме крушке чији је плод прекривен црвеним пегама; плод те крушке б. врста ротквице чији је јестиви бели корен прекривен црвеним пегацима в. врста салате која по листовима има пегаци (РСАНУ)
пастув м а. неуштројен, неушопљен коњ, ждребац	1. б. фиг. силовит, снажан мушкарац (РСАНУ)
патак м а. зоол. мужјак патке, плован	1. б. фиг. човек који се гега, који се незграпно креће в. еуф. мушки полни орган (Н. Сад, Нат.) (РСАНУ)
патицврк м 1. зоол. покр. а. в. стрнадица Emberiza citrinella	2. фиг. а. шаљ. мало, ситно дете б. погрд. мали, ситан, кржљав човек, човечуљак, кепец, патуљак (РСАНУ)
патка ж 1. зоол. а. у мн.: породица водених птица пловуша Anatidae, пљоснатог широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне кожице (у јд.: птица из те породице)	2. експр. лажна, измишљена, сензационалистичка вест у новинама и другим медијима 3. покр. свежањ од више лиски дувана приближно исте величине б. мањи сноп сламе в. мањи завежљај, замућуљак, свежањ памука, кудеље и сл. г. мањи комад меса од заклане свиње 4. покр. врста капе коју су носиле старије жене као знак жалости 5. покр. у игри капе одн. прстена: решење, резултат игре у којој је скривени прстен откривен под другом (ређе трећом) капом (каткад чарапом) б. покр. а. шаљ. мушки полни орган код детета б. вулг. мушки полни орган; полни орган код мужјака стоке (РСАНУ) лажна сензационална вест, мушки полни орган (РСЖ)
паткица ж 1. дем. и хип. од патка	2. покр. мањи свежањ дувана начињен од десет листова; исп. патка (3а) (РСАНУ)
Паук	1. име (Рад ЈА 81, 94, РСАНУ)
паук м 1. зоол. а. у мн.: зглавкари Araneida из реда паучњака са два или три реда брадавица при крају затке, које луче секрет у виду танких нити што се стврдну на ваздуху у виду паучине што им	2. онај који друге увлачи у своје послове; особа која друге искоришћава, плачка и сл.; лихвар, зеленаш 4. нарочито конструисано возило које служи за одношење, премештање и сл. других возила (обично оних која су

служи за лов и заклон (у јд.: зглавкар из тога реда)	неправилно паркирана) 5. покр. а. вет. болест ногу у коња која се манифестује у виду отекина, брадавица б. мед. полна болест 6. покр. врста мрежасте шаре у украсном везу и чипки; исп. пауковац 7. покр. плесан, буђ (Станић Мил. 4) (РСАНУ)
Паун	1. име (Вук 10, 132; Мил. М. Ћ. 10, 201; БВ 1894; 223; Борба 1949, 321), РСАНУ
паун м 1. зоол. крупна птица <i>Pavo cristatus</i> из реда кокошки, сјајног перја с карактеристичним окатим пегамма и дугог репа у мужјака који га шири попут лепезе	2. а. онај који се пауни, шепури, размеће, разметљивац б. нар. женик, младожења; просац в. назив одмила који млада даје деверу 3. врста друштвене игре уз певање б. учесник у тој игри који се издваја уласком унутар кола (у прид. служби: а паунов, б. богато украшен, гиздав) (РСАНУ) кицош (РСЖ)
пауница ж 1. женка пауна	2. а. женска особа која се истиче начином облачења, она која се гизда, каћиперка, гиздавица б. нар. невеста в. етн. назив одмила који млада даје заови 3. нар. у игри пауна учесница која се издваја уласком унутар кола 5. мн. покр. врста народног веза израђеног у више шара (РСАНУ) 2. фиг. лепа девојка која воли да се кити и удешава (РМС)
пауновац 1. зоол. лептир из пор. Saturniidae маљавог тела и релативно великих крила	3. покр. врста веза (РСАНУ)
паунче 1. дем. од паун; птић пауна	фиг. „Ој ти дете паунче” (РСАНУ)
педавац 1. зоол. врста црва који паразитира у пасуљу	2. спор, тром човек (РСАНУ)
педавица ж покр. 1. зоол. в. педавац (1)	2. спора, трома женска особа (РСАНУ)
пепелњача ж покр. 1. зоол. в. поскок <i>Vipera ammodytes</i>	2. агр. врста крушке 3. фитопат. болест грожђа, винове лозе (РСАНУ)
пацов м 1. зоол. у мн.: род веома распрострањених глодара <i>Rattus</i> из породице мишева (<i>Muridae</i>), малог тела, дугачког љуспастог репа и шиљате главе, који живи у	2. погрд. кадљивац, лопов, лоша, неморална особа, особа која наноси штету, нитков 2. фиг. крадљивац (РМС)

колонијама, у подземним ходницима, штакор (у јд.: такав глодар)	потказивач, достављач, издајица, вагинални тампон (РСЖ)
пацовлук	разг. нечастан, непоштен поступак, нитковлук (РСАНУ)
пацолов	погрд. нитков, подлац, хуља (РСАНУ)
пацоња	погрд. лопужа, пробисвет (РСАНУ)
пашче с 1. млади пас, пас уопште	2. погрд. а. човек б. дете (РСАНУ)
певац м 1. в. петао	2. покр. а. пирамида или купа од камена која се поставља на врх крова с чеоне стране при градњи куће б. снопићи који се пришивају на кров при грађењу стаје в. каменчић кречњака који се ставља на врх кречане при гашењу креча г. пламенчић који се појави на врху кречане при гашењу креча 3. етн. покр. орнамент, шара у везу у облику петла 4. мн. нар. касно ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тог кукурикања према коме се одређује доба дана, односно ноћи 5. а. онај који лепо пева, који уме да пева, певач б. (често с одредбом народни) народни певач који пева уз гусле, гуслар в. онај који пева у цркви за време богослужења, појац б. в. песник 7. етн. покр. врста женског појаса од сребра 9. бот. покр. а. в. млађа б. мн. в. брашњача 2. онај ко лепо пева, певач 3. а. онај ко пева у цркви за време обреда, појац б. гуслар, народни певач в. ир. песник романтичар муцавко, мушкарац крештавог гласа (РСЖ)
певчић м 1. а. дем. и хип. од певац; млад певац, петлић	1. б. незрео, недорастао младић; размажен, кочоперан младић 2. заст. ир. рђав, лош песник, стихоклепац (РСАНУ) 2. дечја свирала у облику малог певца (РМС)
пеликан м 1. зоол. велика тропска птица пливачица <i>Pelecanus onocrotalus</i> , с кожном кесом испод кљуна за смештај ловине, гем, несит.	2. столарска притегача (Вуј. 6) 3. мед. покретни део механизма за вађење зуба, који својим обликом подећа на кљун истоимене птице 4. хем. стаклена посуда за дестилисање (Вуј. 6)

	<p>5. војн. заст. врста старог топа (Вуј. 6) (РСАНУ) носоња (Бугарски 2005)</p>
<p>петао м 1. а. мужјак кокоши, певац</p>	<p>2. фиг. и разг. раздражљив, напрасит, пргав човек, свађалица, кавгација</p> <p>3. мн. ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тога кукурикања (око поноћи, пред зору и у свануће)</p> <p>5. покр. окидач, ороз на пушци</p> <p>6. штедна каса, касица у облику петла, у коју се убацује новац (обично намењен деци)</p> <p>7. покр. последњи сноп којим се завршава крстина</p> <p>8. мн. покр. врста дечје игре у којој играчи скачу на једној нози (РСАНУ)</p> <p>3. лимена направа на димњаку или крову, ветроказ (РСЈ 2007)</p>
<p>петлић м 1. дем. и хип. од петао; млад петао</p>	<p>2. а. посланица од шећера у облику петла</p> <p>6. дечја играчка у облику петла која производи кукурикање</p> <p>3. француски златни новац наполеон са ликом петла</p> <p>5. фиг. самоуверан, кочоперан младић, дечак који се понаша као зрео човек, дечак, дечачић</p> <p>6. мања стаклена боца, чокањчић, унуче</p> <p>7. покр. реза за затварање врата, засун</p> <p>8. покр. зрно кукуруза које се при кокању на ватри није распукло (РСАНУ)</p> <p>2. фиг. дечак, младић, надувен, охол, прзница (РСЈ 2007)</p>
<p>пијавица ж 1. зоол. а. колутићава, чланковита глиста, црв који се као паразит припија уз тело животиња и храни се њиховом крвљу</p>	<p>2. заст. пијаница</p> <p>3. фиг. а. онај који искоришћава другога, изабљивач, зеленаш</p> <p>6. онај који се држи некога, онај који се наврзе на некога и не пушта га, онај кога се човек не може лако решити</p> <p>4. покр. вихором завитлана вода која се у облику левка спушта из облака</p> <p>6. покр. квака, спона, (Вук, Рј.; РСМ)</p> <p>алкохоличарка (РСЖ)</p>
<p>пиле с 1. младунче кокоши (ређе других птица)</p>	<p>2. фиг. мало дете (у тепању);</p> <p>3. део рабаша, отцепљено дрвце које чува дужник (МПД)</p>

	1926) (РМС)
пиленце с 1. дем. и хип. од пиле	2. фиг. а. нејако дете б. бојажљива, плашљива особа в. разг. лепо девојче (РМС)
пилетина, пилећина	пилеће месо (РМС)
пилићар м 1. одгајивач пилића, продавац пилића	ситан крадљивац, ситна душа, милиционер, полицајац, позорник (РСЖ)
питбул	неуравнотежена, љута особа, сурова, агресивна особа (РСЖ)
плавих м покр. 1. зоол. в. плавица	2. последња ракија из котла, патока, плавиш (РЈА, РМС)
пловка ж 1. зоол. в. патка	2. пловак (1а) (РМС)
полетарац м 1. птиче, птић кад почне да лети	2. фиг. млад и полетан почетник у некој грани делатности (РМС).
полип м 1. зоол. а. врста воденог бескичмењака главноношца са осам кракова којима хвата храну, хоботница	2. мед. болесна отеклина, тумор у слузном ткиву тела (најчешће у шупљинама носа) (Уј. Т.) (РМС).
прасац м 1. зоол. а. мужјак домаће свиње, крмак	2. фиг. човек прљав или морално посрнуо; замазан, прљав неуредан човек 3. бот. врста биљке <i>Cytinus hypocistis</i> (РМС)
прасе с зоол. младо свињче	велика флаша са сталком (Бугарски 2005)
прасетина, прасећина, прашчевина	прасеће месо (РСАНУ)
прасица ж 1. крмача	2. фиг. погрд. морално посрнула, неморална особа; човек или жена морално посрнуо, уз то и дебео (РМС)
прч м 1. зоол. јарац	2. патуљак, кепец, стармали (РМС)
прчевина, прчетина	месо од прча, јаретина (РМС)
псето с 1. пас, млади пас	2. фиг. човек који изазива презир својим поступцима, уопште као погрдна и увредљива реч (РМС)
псина ж 1. ауг. и пеј. од пас	3. фиг. и разг. нешто што не доликује, пасјалук, обешењаклук (РМС)
птић м 1. зоол. младунче птице, птица уопште	1. б. реч од миља, обично при обраћању детету (РСЈ 2007) 2. фиг. а. дете, питомац, васпитаник (РМС)
птица ж 1. зоол. а. кичмењак обрастао перјем, с крилима, кљуном и с две ноге	2. фиг. и разг. човек важан по свом положају б. особа сумњива, опасна или се таква сматра в. особа која доноси добре или зле вести (РМС)
птичица ж 1. дем. и хип. од птица	неваљалац, преступник, девојка (РСЖ)
пуж м 1. зоол. а. мекушац с тикалима (роговима) који пузи, с кућицом у коју се увлачи или без	2. анат. део унутрашњег ува у коме је смештено чуло слуха и који има облик пужеве кућице

ње	<p>3. фиг. погрд. човек слабе воље и ниске моралне вредности</p> <p>4. техн. направа која има облик пужеве кућице, спирале</p> <p>1. б. експр. спора, безвољна особа (РСЈ 2007)</p> <p>старији мушкарац (РСЖ)</p>
пужић м дем. од пуж	3. женска фризура у облику пужића (РМС)
пух м зоол. 1. животиња из реда глодара која чини прелаз од мишева к веверицама и која спава зимски сан <i>Myoxus glis</i>	2. фиг. и погрд. лењ човек који воли да спава (РМС)
пчела ж 1. зоол. инсект, кукац из реда опнокрилаца, са отровном жаоком који живи у заједници, скупља сладак сок и цветни прах неких биљака и ствара од њих мед и восак <i>Apis mellifica</i>	2. вредна, марљива особа (РМС)
рак м 1. зоол. а. назив за разне животиње из истоименог разреда, обично за речног рака, јастога и (односно љускара <i>Crustacea</i>), обично за речног рака, јастога и друге врсте сличне њима	2. мед. тешка болест, која обухвата разне врсте малигних тумора (РМС)
ракун м зоол. врста малог северноамеричког медведа, с црним и белим пругама и скупљеним крзном <i>Procyon lotor</i>	особа са подочњацима (Бугарски 2005)
риба ж 1. зоол. животиња из разреда риба	<p>девојка (Бугарски 2005)</p> <p>2. рибље месо, јело од рибе (РМС)</p>
рис м зоол. а. врло крволочна звер из породице мачака <i>Lynx lynx</i>	1. б. фиг. љут, разјарен човек (РМС)
рисовина	крзно од риса (РМС)
рода ж 1. зоол. птица селица из рода штакара <i>Ciconia ciconia</i> дугих ногу и врата, дугог и широког кљуна, белог перја и црних крила	<p>2. нар. врста лаког извиђачког авиона</p> <p>3. спорт. врста пиштоља за гађање (РМС)</p> <p>висока и краката жена, дугонога девојка, глупак, глупача (РСЖ)</p>
самур м 1. зоол. врста куне скупљеног крзна	2. а. крзно, капа од самура (РСЈ 2007)
самуровина	крзно од самура (РМС)
свиња ж 1. зоол. домаћа животиња из реда такопрстих папкара <i>Sus</i> , са њушком у облику хрскавичавог рила, чија се домаћа врста гаји првенствено ради меса и масти	<p>2. фиг. а. прљав човек, морално пропала особа,</p> <p>б. у љутњи као псовка (РМС)</p> <p>аутомобил марке Мерцедес серије С; погодак лоптицом у ивицу стола за стони тенис; погодак лоптицом у врх тениске мреже и њен пад на противничку страну (РСЖ)</p>

свињарија	прљав, гадан, непоштен поступак (РМС)
свињарица ж 1. женска особа свињар	4. бот. в. боца 5. покр. врста божићног колача (РМС)
свињарлук	в. свињарија
свињац м а. место где се држе свиње, обор, стаја за свиње	1. б. фиг. прљава, неуредна, запуштена кућа или просторија (РМС)
свињдух/свињуша	бот. врста траве (РМС)
свињетина	свињско месо (РМС)
свињурак	бот. биљка суручица (РМС)
свитац м 1. зоол. врста инсекта <i>Lamprugis noctilusa</i> који ноћу светли, кресница	2. в. светлац (искра, варница, одблесак) (РМС)
скакавац м зоол. а. инсект са снажним стражњим ногама којима може далеко скочити и чије неке врсте чине велику штету усевима	2. жарг. врста ножа с опругом за извлачење сечива из корица (РСЈ 2007) провалник који ускаче у стан кроз прозор, висок мушкарац, дугоња, потрчко, послушник (РСЖ)
слон м 1. крупан сисар биљождер, с дугом сурлом и са две кљове	2. фиг. дебео, неспретан човек (РМС) 2. фиг. крупан, незграпан и неспретан човек (РСЈ 2007) глупак, неспретањак, аутомобил марке Мерцедес серије С, младић од. мушкарац који конкурише за посао а има везу (РСЖ)
слоница ж женка слона	2. фиг. крупна, незграпна, неспретна женска особа (РСЈ 2007) девојка одн. жена која конкурише за посао, а има везу (РСЖ)
слоновача	слонова кост (РМС)
смрдибуа ж 1. врста биљне стенице која излучује непријатан мирис, смрдљиви маргин	2. погрд. пакостан, злобан човек (РМС)
смрдиврана ж 1. птица крешталица шареног перја	2. погрд. човек мале моралне вредности (РМС)
сова ж зоол. породица ноћних птица грабљивица <i>Striges</i>	девојка, старица, баба, проститутка, сељак, глупача, особа која носи наочаре, особа која води ноћни живот, допадљива, згодна девојка, одличан ђак (РСЖ)
совуљага ж 1. зоол. врста сове, ушара	2. погрд. зла жена (РМС)
сојка ж в. креја	2. женска особа лаког морала (РСЈ 2007)
Соко	мушко име
соко м 1. а. птица грабљивица слична јастребу	2. фиг. а. јунак

	б. назив одмила за мушко дете или младића в. ир. назив за лукавог, препреденог човека (РМС)
соколић м 1. дем. и хип. од соко	2. фиг. у хип. значењу дете (РМС)
сом м 1. зоол. велика слатководна риба глатке љигаве коже, шиљоке спљоштене главе с дугим брцима <i>Silurus glans</i>	2. фиг. а. глупан, будала; б. прождрљивац; 3. шатр. новчаница од 100 динара (РМС)
сомовина	месо од сома (РМС)
срдела ж 1. зоол. в. сардела	2. фиг. покр. ударац шибом по длану, пацка (РМС)
срнетина	срнеће месо (РМС)
стеница ж 1. а. мн. зоол. породица инсеката, паразита <i>Heteroptera</i> са неједнаким крилима и рилцем за сисање крви	2. фиг. човек који хоће да живи на рачун другог, готован, паразит (РМС)
стока ж 1. а. домаћа животиња, марва, благо	2. фиг. погрд. припроста, некултурна, глупа особа; недисциплинована, неуређена, некултурна маса људи, руља; 2. заст. роба, еспап (РМС)
стрвинар м 2. зоол. а. птица грабљивица, јаког повијеног горњег дела кљуна, снажних и оштрих канци, која се храни стрвином, суп беличасти <i>Neophron percnopterus</i>	3. фиг. човек који искоришћује и пљачка другог (РМС)
стршен м 1. в. стршљен	2. фиг. прек, жесток, плаховит, раздражљив човек (РМС)
телец м 1. мушко теле	1. б. фиг. умно ограничен, туп човек, глупак (РМС)
теле с 1. а. младунче говечета, које крава донесе на свет	2. фиг. поргд. човек слабе памети, глупак, будала будала, глупак (РМС)
телетина	1. телеће место 2. телећа кожа (РМС)
телећина	в. телетина (РМС)
тетреб м 1. зоол. а. шумска птица из реда кока <i>Tetrao urogallus</i> , чији мужјак у периоду парења губи уобичајени птичији опрез па је у поезији често симбол љубавне опијености	2. фиг. глупак, будала (РМС)
тигар м 1. зоол. крупна крволочна звер из пор. мачака, дугог и са стране стиснутог трупа, са крзном црвенкасто-жуте боје и попречним црним пругама <i>Felis tigris</i>	2. фиг. веома суров, крволочан човек, крволук, крвопија (РМС) 2. фиг. онај који каквим особинама подсећа на тигра, хитар, суров, одважан (РМС 2007)
тигрица ж а. женка тигра	1. б. фиг. љута, срдита женска особа (РМС)
трут м 1. пчелињи мужјак који врши само функцију оплођења матице а после тога пчеле га	2. фиг. човек који живи од туђега рада, готован, ленштина 3. покр. гнојно запалење прста, злић (РМС)

избацују из кошнице	
трутина ж аугм. и пеј. од трут	„То је од нас учинило гњиле трутине”. О-А. (РМС)
тука ж 1. зоол. крупна домаћа птица из пор. фазана, која се држи због укусног меса, ћурка	2. фиг. глупа, ограничена особа (обично женска) (РМС)
туњевина	месо туне (РМС)
тутумиш м 1. тутмиш (врста шишмиша)	2. фиг. човек сумњивих, мрачних намера, дволичан, злбан, подмукао човек (РМС)
ћурак м 1. зоол. мужјак ћурке, који се гаји ради меса, пуран	2. фиг. будала, глупак; лако поводљив човек (РМС)
ћуран м 1. зоол. мужјак ћурке, који се гаји ради меса, пуран	2. фиг. будала, глупак, лако поводљив човек (РМС)
ћурка ж 1. зоол. најкрупнија домаћа птица (женка) из пор. фазана, која се гаји ради меса и јаја, пура <i>Meleagris gallopavo</i>	2. фиг. будаласта женска особа, глупа, ограничена женска особа, глупача (РМС)
уш ж 1. зоол = ваш	2. погрд. човек ниских негативних особина, неваљалац, нитков (РМС)
хидра ж 1. а. мит. неман с осам глава	1. б. фиг. велика опасност, зло (РМС)
хијена ж 1. зоол. животиња из реда зверова која се храни стрвином и заудара Нуаена	2. фиг. безобзирни грабљивац, крволоч; искусан криминалац који је истовремено и доушник, јавни тужилац (РСЖ)
хрчак м 1. зоол. а. врста глодара са великим образним кесама за пренос хране	1. фиг. онај који лакомо гомила имовину 2. бот. род гљива <i>Helvella</i> (РМС)
цвркулало	особа која брбља, чаврља, блебетало (РМС)
цица ж 1. хип. од мачка	2. фам. надимак драгој женској особи (РМС) девојка, проститута, дроља (РСЖ)
цицан	фам. надимак одмила драгој мушкој особи (РМС)
црв м 1. зоол. животиња дугуљаста и мекана тела без кости, која се креће увијајући тело, ларва, личинка инсеката, кукаца који личи на такву животињу	2. фиг. а. ситно, слабо неугледно, кукавно биће, најчешће мало дете б. понизна особа, улизица, полтрон в. неугледна непријатна мисао, тешко осећање које нагриза, мучи кога 3. мед. запаљење на прегину прста, пришт, пикац (РМС) вредна особа (РСЖ)
црвендаћ м 1. зоол. птица жутоцрвеног врата и груди	3. шатр. некадашња новчаница од сто динара црвенкасте боје (РМС) комуниста (РСЖ)
црвић м дем. од црв	2. агр. покр. врста белога и црнога грождја

	б. бацил болести (РМС)
чавка ж 1. зоол. птица из пор. врана, одозго црна, одоздо сива <i>Colaeus monedula</i>	1. б. фиг. брбљива особа 2. агр. покр. врста белог и црног грожђа (РМС) девојка, проститутка, причалица, брбљивица (РСЖ)
чворак м 1. зоол. а. врста птице певачице, селице из истоимене породице	2. фиг. мало дете, уопште мали човек, кепец (РМС)
чврљак м 1. зоол. а. чворак	2. бубуљица (РМС)
чиков м 1. зоол. врста слатководне рибе из пор. шарана, ваљкаста тела и мале главе	2. фиг. савитљив, прилагодљив, понизан човек 3. живо, несташно дете (РМС)
чупка ж 1. зоол. врста морског пужа, прилепак	2. фиг. количина чега која стаје у љуштуру те животиње (РМС)
цукца м 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	2. фиг. погрд. нитков, неваљалац, хуља (РМС) сељак, простак, примитивац, гад, подлац, неспретњак, неспособњак, глупак (РСЖ)
цукела ж 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	2. фиг. погрд. неваљалац, нитков (РМС) милиционар (РСЖ)
цулов ж велики овчарски пас	сељак, простак, примитивац, скоројевић, ништак, никоговић, подлац, гад, клеветник, лажов (РСЖ)
шврака ж 1. зоол. покр. в. сврака	2. клин на предњем вратилу у ткачком разбоју, за који се запиње даска која не да да се вратило одврће (РМС)
шкољка ж 1. зоол. а. морски и слатководни мекушац из истоимене породице, са љуштуром од два наспрамна приљубљена капка, међу чијим су многобројним врстама неке познате по врло укусном месу а друге због бисера	2. анат. а. део спољашњег уха обликом сличан поклопцу шкољке, који је повезан са спољашњим слушним каналом и служи за преношење звучних таласа на бубну опну б. преграђени део носне шупљине, носна кост, шкољкача 3. а. предмет који обликом подсећа на поклопац шкољке писоар, б. гвоздена спољна конструкција возила, каросерија, (РМС) проститутка (РСЖ)
шкопчевина	месо ушкопљена овна (Вук, Рј., РМС)
шкорпија ж 1. зоол. ред зглавкара, сродних пауцима, с доњим вилицама у облику штисаљки и с отровном жаоком	зла, пакосна, покварена особа, зла жена, крвопија, отровница (К-Ш 1)
шкорпион	врста аутоматског оружја са издуженом дршком која брзо испалује метке, врста оружја (К-Ш 1)
штенера ж 1. пасја кућица	2. фиг. погрд. хладна просторија (РМС)

	<p>2. б. јазбина, брлог (РМС)</p> <p>затвор, милицијска станица (РСЖ)</p>
штене с 1. младунче пса, псетање	<p>2. фиг. погрд. дете, дечак, неваљало, рђаво дете или уопште неваљала, рђава, зла особа, псето (РСЈ 2007)</p>
шуша ж 1. брав или говече без рогова	<p>2. поргд. неспособна, безвредна особа, особа без имало угледа, ништарија (РМС)</p>
шушак м 1. зоол. врста инсекта тврдокрилца, кукца корњаша	<p>2. бот. врста траве (РМС)</p>

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Слободан Новокмет је рођен у Београду, 19. 5. 1982, где је завршио основну школу и Дванаесту београдску гимназију. Групу за српски језик и књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду уписао је школске 2001/2002. године. Дипломирао је на основним студијама 2008. године са просечном оценом 8,63.

На Филолошком факултету у Београду школске 2007/2008. године уписује мастер студије, на студијском програму Српски језик, и 5. 12. 2008. брани мастер рад *Поредбене конструкције у роману Тврђава Меше Селимовића* пред ментором проф. др Јеленом Јовановић и чланом комисије проф. др Рајном Драгићевић, са оценом 10. Школске 2010/2011. уписује докторске студије на Филолошком факултету, на групи Српски језик, а 2013. г. пријављује докторску дисертацију *Семантичка анализа лексема са значењем животиња у савременом српском језику*.

У периоду од 2005. до 2009. године писао је и читао прилоге из савремене језичке тематике за радио-емисију *Пут у речи* на Радио Београду 2. Од 2008. године редовно је учествовао у свим активностима *Друштва за српски језик и књижевност Србије*, а на Републичким зимским семинарима одржао је две радионице 2014. и 2015. године. Од 2010. године ради као лектор и сарадник на редовном Међународном скупу слависта који организује *Међународни славистички центар* у Београду. Школске 2009/2010. године био је лектор српског језика у Пекингу, на Универзитету *Беј Вај*, где је поред наставног рада учествовао и на превођењу уџбеника Института *Ханбан* за учење кинеског језика на српски.

На *Институту за српски језик САНУ* запослен је од 1. фебруара 2011. године на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, прво у звању истраживача-приправника, а од фебруара 2013. у звању истраживача-сарадника. Током рада на основној обради речничке грађе, урадио 18 табака

речничког текста у фази основне обраде (секције П-79 посе–посицати; П-86 потећи–поткадити; П-96 пра–правити).

Напоредо са лексикографијом бави се и научним радом. Објавио је десетак самосталних и коауторских радова који се баве лексиком и нормом српског језика, творбом речи, правописом и српским језиком као страним.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Изјављујем

Потписани-а **Слободан Б. Новокмет**

број индекса 10123 Д

да је докторска дисертација под насловом

***Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском
језику***

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 2016. године

С. Новокмет

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора **Слободан Б. Новокмет**

Број индекса 10123 Д

Студијски програм српски језик

Наслов рада **Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику**

Ментор **проф. др Рајна Драгићевић**

Потписани/а **Слободан Б. Новокмет**

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 2016. године

С. Новокмет

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 2016. године

Потпис докторанда

C. Т. Тодовић

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

